XVI – першої половини XVII ст.

5

Пам'яті невтомного трудівника,
видатного філолога-славіста
Професора Олекси Горбача
(1918 — 1997)
присвячує цю книгу
вдячний колектив авторів

Національна Академія Наук України
Інститут українознавства ім.І.Крип'якевича

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

XVI – першої половини XVII ст.

Випуск 5

В

Львів
1998

ББК 4У (03)
С 48

П'ятий випуск є складовою частиною Словника української мови XVI — першої половини XVII ст. — першої в історії української культури праці, яка подає інформацію про книжну і народнорозмовну лексику української мови цього періоду. Випуск містить 1297 слів на літеру **В** (впрашати — выпродати); тут подано їх семантичну, граматичну і стилістичну характеристику. Ілюстративний матеріал наводиться з урахуванням хронології, територіального поширення та жанрових особливостей писемних пам'яток. Уперше в українській історичній лексикографічній практиці у цитованому матеріалі збережений наголос слів.

Редактори 5-го випуску
Д.Гринчишин, У.Єдлінська, Л.Полюга

Рецензенти

к.ф.н. І.Ощипко, к.ф.н. І.Чепіга

Словник української мови
XVI — першої половини XVII ст.:
У 28-ми вип./НАН України
Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича;
гол. ред. Д.Гринчишин.
Вип. 5. В (впрашати — выпродати)
Укладачі Р.Керста, М.Онишкевич, О.Федик

Львів, 1998. — 258 с.

Від редакційної колегії:

П'ятий випуск уклали: кандидати філол. наук: О. Федик, співавтор У. Єдлінська (впрашати — вьюнъ), М. Онишкевич (вы — вылѣзти), Р.Керста (вымагати — выпродати).
Технічну роботу виконувала О.Черкавська
Випуск до видання підготували
Г. Войтів, О. Кровицька, М. Чікало
Комп'ютерна верстка — З.Матчак
Комп'ютерний набір — О.Тріль

Консультували: д.ф.н. М.Кашуба, професори О.Горбач, Г.Роте, Дж. Дінглі
Редакційна колегія складає щиру подяку консультантам, рецензентам і всім тим, хто своїми порадами та допомогою на різних етапах праці спричинився до підготовки та публікації цього випуску.

Видання підготовлене за фінансовим сприянням Міжнародної Асоціації "INTAS"
Випуск опублікований за кошти Міжнародного Фонду "Відродження"

ISBN 966-02-0495-7

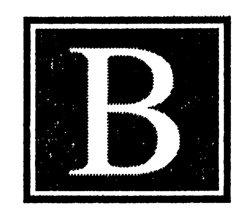

ВПРАШАТИ, ВЪПРАШАТИ, УПРАШАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Питати, запитувати: нє впрашай мєнє вл(д)ко ѡ(т) которы(х) єсмь родитєль (1489 *Чет.* 2); дмитрєи ѡ(т)вєща(л) имъ почто мѧ въпрашаєтє (Там же, 94); Вра́таріє Нб҃(с)ныи въпраша́ю(т); кто́ се́й Цр҃ъ сла́вы, Ємꙋ́жє Ри́зы крива́вы (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.).

2. Просити: Мы в мовѣ ѡтроческой то вамъ повѣдаемъ, А ѡ ритмовъ слꙋханѧ миле оупрашаемъ (I пол. XVII ст. *Рєз.* 173).

Див. ще **ВОПРОСИТИ, ВОПРОШАТИ.**

ВПРЕДРЕЧОНЫЙ, ВПРОДЪРЕЧЕННЫЙ, ВПРОДЪРЕЧЕНЫЙ, ВПРОДЪРЕЧОНЫЙ, УПРОДЪРЕЧЕНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: упродъ // реченому Мелентию Хрыбтовичу, архимандрыту Киевскому, тое епископство Володимерское и Берестейское... со всею владзою ...тымъ листомъ нашимъ даемъ (Варшава, 1579 *АрхЮЗР* 1/I, 120-121); въ вечоръ позно трафило ми се зъступить ночовать до йменя его милости впродъ реченого отца владыки Луцкого, Фалимичь (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 394); слꙋга є(г) м(л) па(н) я(н) храно(в)ски(и), имєнє(м) впродъ рєчоного пана... тєѡдора... быко(в)ского, на ꙋрожоного... пана Алєкса(н)дра пясочи(н)ского... ѡповєда(л) и протє(с)това(л)сє (Житомир, 1618 *ЛНБ* 5, III 4056, 38); На тен теды час домагаются якоесь сумы пенезей по небожчику Яне Мрозовском... за чим до того пришло ми убогой сироте, же то все за причиною и побудкою впредречоных отцев… Тую мою репротестацию… до книг кгродских… даю (Володимир, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 582); Г(с)дь в'про(д)рєчєными слѡ́вы обо́є то́є злѣчꙋ́єт' и поро́вныває т', мо́вѧчи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 356).

ВПРЕДЪ, ВПРОДЪ[1], ВПРУДЪ, ВЪПРОДЪ *присл.* **1.** Спершу, спочатку, насамперед, у першу чергу: ѡгнь прє(д) ни(м) впрє(д) поидє(т), и попали(т) около ворѡги єго (Вільна, 1596 *З.Каз.* 10 зв.); на столъ служєбны(и) положи впро(д) соль нє можєшъ того памєтати (к. XVI ст. *Розм.* 7 зв.); ѡ(т)да́вши впро(д) вшєлѧ́кꙋю ч(с)ть ст҃обливо́стамъ ва́шимъ, с поко́рою прошоу, абы́стє... да́лѣй... тыми спра́вами бо(з)скыми... слꙋжи́ли цр҃кви ст҃ои и спс҃єнїю лю(д)скомꙋ (Острог, 1606 *Мол.* 4); Вша(к)жє єсли дида(с)кала пра́гнєтє мѣти,... тєды потрєба впро(д) ко́штъ на то ꙋсмотрити (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2); Тꙋ тыжъ и прєйзрє́нїє з' да́лєка Бо(з)ски(м) зрѧжє́нїємъ впро(д) спра́влєноє, на выкорєнє́нїє и зєпсова́нїє єрєсей (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237); Бовѣмъ не взглядомъ владзы, але взглядомъ предложеныхъ его цнотъ персоналныхъ впредъ его покладаютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 530); Та́мъ абовѣмъ Вдова кото́раѧ дра́хмꙋ згꙋби́ла, в'про(д) запали́ла походню, пото́мъ оумєла до́мъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 92); А тое непростось схотѣлъ учини́ти: Але впрод Бозство съ човеченствомъ злучити (Львів, 1630 *Траг.п.* 166); во(з)ны(и) єнєра(л) на мєнованыхъ протє(с)туючихъ жаданьє... (в)ступова(л) до домо(в) ихъ, гдє за ѡказанє(м) на тєлє впро(д) Данила Малиє(н)ка… // по рукахъ єго разо(в) ба(р)зо сила сыны(х), спухълыхъ… ѡ(г)лєда(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199-200).

2. (*ще раз, ще*) повторно, знову: Опатъ ѡный ты́мъ єще бо́л'шєй гнѣвꙋ напо́лнившисѧ рєкъ, то южъ євгє́нїй папа пєрши(х) ѡ(т)цѡвъ свои(х)... пол'жити и славꙋ ихъ впро(д) ѡбєрноу́ти хочє(т) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 47 зв.); То́є моу Єпіта́

(Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 47 зв.); То́є моу Єпіта́фіонъ нынѣ ѡ(т)да́ймѡ, А до дш҃елюбцы Б҃а в'про́дъ завола́ймѡ (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 6); науку тобѣ о томъ зъ святыхъ учителей... (отославши тя впродъ до второго моего въ семъ первомъ роздѣлу артикула) вкротцѣ прекладаю (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 40б); войтъ гойский, мешъчане... такъже хлопи... наехавъшы на маетъностъ протестантис Дулибы и Шимоновъ, зараз по спаленъю двора през козаковъ и бунътовниковъ, тамъ впродъ село Дулибы спустошили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 191).

3. Колись, давніше, раніше: Прото чу(и)тєсѧ абыстє по(д) дєкрєтъ тѧжъки(и) нє подпали на далєки(и) часъ того нє о(т)клада(и)тє толко такъ в томъ чу(и)нє постȣпу(и)тє яко сѧ впрє(д) помєнило (Берестя, 1590 *ЛСБ* 128); На́збыть ро(з)гнѣвилисмо єго, я́ко жа́дєнъ злодій, а прєто́ длѧ то́го са́мого потрє́ба ѡ(т)стȣпи́ти ѡ(т) того в чо(м)сѧ найдоу́ємо, и ка́ѧтисѧ ѡ то(м) щосѧ дѣѧло впро(д) (Острог, 1607 *Лѣк.* 72); Пришли... оные дни и лѣта, о которыхъ Господь Богъ... нашъ... оповидѣлъ мовячи: "повстанутъ лжехристи и лжепророцы, не вѣрте имъ, о то впродъ реклемъ вамъ" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 314); А жє кни́жкою то́ю по рȣ́скȣ напи́саною и в'про́дъ засла́ною посо́чєный и пошлѧко́ваный былъ (Київ, 1628 *Апол.* 1 зв.).

4. Надалі в майбутньому: та́къ томоу яко и иншимъ с҃тымъ спра́вамъ кото́рыє бысѧ за тымъ впро(д) дѣѧти мѣли... // всє до́броє на́шє... ѡпȣщєно (Острог, 1606 *Мол.* 2 зв.-3); Особливо Унѣя... теперъ зъ Русѣ... чрезъ святѣишого Ѳеофана... знесенная, абы впредъ въ той же Русѣ никогда не отновлялася (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73).

Див. ще **ВПРУДКУ, УПЕРЕДЪ.**

ВПРЕКИ *див.* **ВОПРЕКИ.**

ВПРЕКО *прийм. (з дав.) (виражає об'єктні відношення)* всупереч, наперекір: Бываєтъ томȣ знакови впрє́ко мовлєно ѡ(т) гєрєтикѡвъ и нєвѣрныхъ, а вѣрныи и православныи вѣрѧтъ томȣ знакови правдивє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 792).

Див. ще **ВОПРЕКИ.**

ВПРИВИЛЕЄВАТИ *див.* **УПРИВИЛЕЄВАТИ.**

ВПРОВАДИТИ, ВЪПРОВАДИТИ, ВЫПРОВАДИТИ, УПРОВАДИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого в що, до чого, посеред чого) (*ведучи, супроводжуючи, примусити або допомогти комусь зайти в середину чого-небудь*) ввести, запровадити: впрова́дивши в ц҃рковъ ст҃и со́ѳіѧ постили єй молєбєнъ... ѡ(т)прова́ли (1509-1633 *Остр.л.* 131); ино мы по смєрти єго взяли и выпровадили єсмо в домъ... жону пана гнєвошову ма(р)ю (Єсківці, 1563 *ЛНБ* 5, II 4043, 25); онъ... росказа́лъ ша́фарови до́мȣ своєгѡ мо́вєчи: // Впрова́дь мȣ́жи в' до́мъ а набій ското́въ (серед. XVII ст. *Хрон.* 69 зв.-70); поты(м), нє дотрима(в)ши и(м) слова и присягу свою ѡпустивъши, до мєста Ви(л)ска въвєши (!) и упровадивъши, у ѡныхъ конѣ... поѡ(т)бира(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 193);

(*спонукати, примусити прибути куди-небудь*) привести, спровадити, наслати: Кирилъ Ерусалимскій мовитъ, же антихристъ будетъ нѣкоторый человѣкъ отъ дъявола впроважоный (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 150);

(кого) привести, завести: я пошлю Агг҃ла моєгѡ, кото́рый бы ишо́лъ пєрєд' тобо́ю, и стєрє́глъ на дорозѣ, и впрова́дилъ тєбє на мѣстцє, кото́роє єсмь нагото́ва́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.);

(що до чого, в що) перенести, завезти, привезти: сегожъ месеца мая,... у середу, возовъ килкась дерева у замокъ упровадили (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 300); Скры́нѧ тєстамє́нтоу кды длѣго в' ѡбозѣ по(д) намѣтами мє́шкала поты(м)... в ц҃рковъ соломо́новȣ впроважєна была (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195 зв.); которую [друкарню] потомъ столь, з Луцъка, до манастирца тутошнего Черненъского впровадилисмо (Чорненський монастир, 1635 *ПККДА* I-1, 65); друкарню... которую тамъ до Черное... з манастыра брацтва Луцкого впровадили... кгвалтом одмыкати примусил (Луцьк, 1635 *АрхЮЗР* 1/VI, 698); та(м)же єдни били козаки, а дрȣгіи дѣлъ щона(и)бо(л)ши(х) три взяли, и гаковни(ц) // двѣ и в сво(и) ѡбо(з) впровадили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168-169).

2. *Перен.* (кого, що до чого) (*спрямувати на що-небудь, бути причиною чогось*) привести: Я єсли по(д)вы(ш)шоный боу́дȣ ѡ(т) зємлѣ, вшистко потѧ(г)ну до сє́бє... дш҃ѣ до сла́вы а тѣла до нєсмє(р)тєлности впрова́жу (поч. XVII ст. *Проп.р.*

299 зв.); Ле́чъ кгды сѧ тако́вымъ ста(л), и ве́съ рω(д) в' то́є жъ прєстꙋплєнїє впрова́дилъ, Бг҃ъ... зновꙋ з' доброти... призрѣ(л) на створе́ньє своє (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 176); Наконе́цъ... Гдь и Бг҃ъ... до вѣчной ра́дости своєи тєбе́ в'прова́дил' (Вільна, 1620 *См.Каз.* 23 зв.); Бо тот вас юж розвязалъ из грѣхов темности, А впровадилъ до своей нбной свѣтлости (І пол. XVII ст. *Рез.* 175); Бг҃ъ явнє прїйдєтъ... и до бєсконе́чного живота в'прова́дит' и(х) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 44).

3. *Перен.* (кого в що) (*викликати якийсь настрій, якесь почуття в когось*) навести: Тако́ваа по́мо(ч) кото́раѧ ста́ласѧ Хр(с)тїа́нω(м) ω(т) всєси́лнои Воєво́ды Бг҃омтрє, нє то́лко врагώвъ вое́нникωвъ оупа́докъ пре́д' Гре́ки спра́вила, а́лє и Воєво́дꙋ Скиθского в' затрвоже́н'є и вонтпли́вость впрова́дила (Київ, 1627 *Тр.* 660).

4. (що) (*установити, поширити що-небудь*) запровадити, ввести: Пова́дили єстє свѣтъ,... прогна́ли прїазнь, в'прова́дили заятре́ньє (Острог, 1598 *Отп.КО* 16 зв.); длѧ того(ж) потрєба была што иньшого впровадити в чомь бы є(с)мо надѣю свою бє(з)пєчнє покладати могли (ІІ пол. XVI ст. *КА* 562); А на то // мѣсто иншые неслыханые у оное першое церкви новотныи уставы суть впроважоны (1603 *Пит.* 26-27); К томꙋ и иныи но́выи ωбрѧ́ды... впрова́жєныи но́во в' Костю́лъ, нє принѧ́ли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 162); надто дату и тяжаръ великій през то на монастырь и на иноковъ Николскихъ впровадилъ (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 216); Мы тых кото́рыѣ штоко́л'вєкъ //...одыймꙋют' ω(т) Це́ркве выклина́ємω, мы и но́вω проти́в' Хрїстїа́нъ в'проважо́нꙋю... блюзнѣрскꙋю наꙋкꙋ потꙋплѧ́ємω (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 82-83);

(що) заснувати, започаткувати: и абы тєжъ таѧ фꙋндацїѧ скꙋтокъ // свой брала, тєды заразъ въ той Дворъ и на єго плацъ... школꙋ въпровадиламъ (Київ, 1615 *ПВКРДА* ІІ-1, 16-17).

5. (до чого, на що) Залучити (до якоїсь справи): До // справова́ньѧ за́тым' Цє(р)ко́вного южъ прє(д) двадца(т)ма лѣт в'проважо́ный бы́лємъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 5-5 зв.); Єсли нє бы́ло Тѣло, Мр҃іа в'посре́докъ на́ што є(ст) впрова́жєна (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125 зв.); И жєбы́сь вѣдалъ жє ти то́є нє про́жнє повѣда́ю, в'прова́жꙋ в'посро́до(к) Павла, кото́рый то́є всє ꙋчини́л' (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127 зв.);

(кого) (*призначити на посаду*) наставити: Видѣти маютъ отступникове зъ тыхъ канонов, же отступивши своего власного // патриархи, а чужого неналежного епископа Рымского въ діецезію патриархи Константинополского впровадивши, не суть и сами епископами (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 687-688).

◇ **на светъ впровадити** *див.* **СВѢТЪ.**

Див. ще **ВПРОВАЖАТИ, ВПРОВАЖОВАТИ.**

ВПРОВАДИТИСЯ, ВПРОВАДИТИСѦ, ВЪПРОВАДИТИСЯ, УПРОВАДИТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (*перейти, переїхати на нове місце проживання*) переселитися, перепровадитися: кгдыж он былъ опатрным, ничого на Волыню не держалъ, але у глухом Полѣсю, у Пинщинѣ учинивши собѣ сѣдалище: там ся зовсѣмъ упровадилъ, все сокровище там маючи (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31); сами особами своими приехавши тутъ до Серникъ въ року нинешнемъ... до млынара Серницкого, зъ жоною, зъ детми и съ челядю впровадилися и мешкаютъ до тыхъ часовъ (Луцьк, 1607 *АрхЮЗР* 6/І, 354); Вѣрою впровадилъсѧ до зємли обѣцанноѣ, якъ до чꙋжеѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 831).

2. (*зненацька, військовою силою*) нагрянути, напасти: Которое войско, облегъши тое именъе мое, яко який посторонный неприятель, великою моцю зо всихъ сторонъ около, а зъ дѣлы и зъ гаковницами въ село въпровадившися... въ дворъ мой жабецъкий вломилися (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/І, 289); будучи простим человѣком, выжилъсе... увесь народ рускій подвигнути и взрушити, и непокой вчинити, абы (поганин) тым снадней на панство наше упровадилъся, вчинивши внутрній непокой (Львів, 1605-1606 *Перест.* 38).

3. (у що) (*потрапити у межі, у середину чогось*) увійти, уселитися: юлианъ нєсполна розꙋмъ маючи повѣдалъ, якобы з великого алєксандра дш҃а спадкомъ яки(м)сь в тѣло єго сѧ впровадила была (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 122).

Див. ще **ВПРОВАЖАТИСѦ.**

ВПРОВАЖАТИ, ВЪПРОВАЖАТИ, УПРОВАЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) (*супроводжувати*) вводити: Кгды Кгрецкіи Цесары на Панства вѣжджали, Теды ихъ всѣ з' триѹмфом' в' Мѣсто в'провжали (Київ, 1622 *Сак.В.* 42);

(кого, що) (*вести куди-небудь, у що-небудь*) приводити, заводити: насъ прє(д)сѧ, та(м) вабити (якъ то мовѧт') з' дожчѹ по(д) ры(н)вѹ оупроважати бѹдє(ш) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 169 зв.); Конѣ до великой церкве святой Софіи для вывоженя скарбовъ... внутрь впроважали, которыи, на... слизкомъ павиментѣ не могши устояти, падали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776); Хаганъ зась... взявши вѣдомость, же Царъ за морє... ѡ(т)шолъ з' Греками... ѡрды людѹ воєнногѡ... през' двѣ сторонѣ впроважаєтъ на Кѡнстантінополь (Київ, 1627 *Тр.* 681);

(що) (*перепроваджуючи, доставляти до місця призначення*) доставляти: помененые бурмистръ, райцы, месчане... по килкакротъ украиннъное хлопъство на залогу собе... затегали и до Кременъца въпроважали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 361).

2. *Перен.* (кого, що) (*спрямовувати на щонебудь, бути причиною чогось*) приводити: гь... нашъ...ты(м) поко(и) приноситъ, которіє... живоу(т) побожнє, и сєбє до пѹщѣ длѧ покою лѣпшого впроважаютъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 163); Прістоитъ такъ зацной славѣ на горѣ, абовѣмъ такъ знамєнитыи... постѹпки на гороу нб(с)нѹю в'проважати побожныхъ людій звыкли (Київ, 1632 *Євх.* 293).

3. (що в що) (*викликати певні почуття, збуджувати думки*) вселяти, навівати: мнѣ... заволати належитъ: "горе питучимъ лукавство! бѣда тымъ, которыи... мысли свои злыи въ добрыи сердца людскіи впроважаючи, зъ тымъ ся выносятъ, якобы што отъ отъ (!) книгъ повѣдали (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 706);

(в що) *(спонукати)* приводити, наштовхувати (до чого): Прєто єсли бы з' слабости людскои в' грѣхъ... смєртєлный трафилосѧ коли впасти... и через' Покѹтѹ ѡчищати сєбє потрєба, абы агглъ хранитєль зновѹсѧ до насъ привєрнѹлъ, а нє допѹщалъ нєпріѧтєлеви дѹшєвномѹ в' болшіє грѣхи насъ в'проважати (Львів, 1646 *Зобр.* 8 зв.).

4. (що) (*установлювати, поширювати щонебудь*) запроваджувати, вводити: А што мовитъ, єдинъ, показалъ абы нє многобѡжіє впроважали, яко пѡганє мнѣмали. Алє //... єдинаго Ба (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 5-6); По соборѣ первомъ... царь //... срогїй Аріанінъ, кръваво ересь свою впроважалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 762-763); Лєчъ лацнѡ старыи звычаи вєдлѹгъ новыхъ напростовати, новыи... вымыслы в' ѡ(д)правованю Таинъ Бж(с)твєнных в' Црко(в) стѹю в'проважати (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.).

Див. ще **ВПРОВАДИТИ, ВПРОВАЖОВАТИ.**

ВПРОВАЖАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (в що) (*займати приміщення, починати жити де-небудь*) вселятися: Славнѡ и чєстнѡ впроважаєтсѧ той гость зацный (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); Вътворяюсѧ: Оумєшкаюсѧ, впроважаюсѧ в' мєшканьє (1627 *ЛБ* 18).

2. *Перен.* (в що) (*поширюватися де-небудь, ставати звичним*) вселятися, поселятися: Нєзличоныє теды тыє Ри(м)ской столицы новыє ѡ(д)мєны, и... блѹды, которими и оупадокъ... сє готѹєт'... и погоршєн'ѧ... в црковъ в'проважаютъсѧ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8 зв.).

Див. ще **ВПРОВАДИТИСЯ.**

ВПРОВАЖЕНЄ, ВПРОВАЖЕНЬЄ *с.* **1.** (чого) (*доставлення чого-небудь на місце призначення*) завезення: четвертый позовъ — якобы о недопущенъе волного впроваженя въ замокъ матереи на поправу муру и покрыте церквы соборное Луцкое (Люблін, 1591 *АрхЮЗР* 1/VI, 88).

2. (чого) (*встановлення чого-небудь нового*) запровадження, введення: конфєдераціа... боронитъ того, абы никого о вѣрѹ нє карано, а што болшє // ѡ(т)мѣны и впроваженьѧ розной вѣры позволѧєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77-77 зв.); Тогды жъ заразъ прибыли въ костелъ... розмаитыи ереси и блуды, якъ отнятье келиха посполитому чловѣкови... символу вѣры отмѣна и иныхъ многихъ небывалыхъ обычаевъ... впроважене (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 877); Новосѣчєніє: Новотворєніє, новины чинєньє, впроважєньє (1627 *ЛБ* 78).

Пор. **ВПРОВАДИТИ.**

ВПРОВАЖОВАТИ, УПРОВАЖОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*приносити з якоюсь метою*) доставляти: А потомъ... староста Луцкий,... того дерева далей

и болшей носити и упроважовати не казалъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/І, 300).

2. (що) (*записувати листи, документи*) уводити, вносити: Книго́чьй: Пи́саръ посполи́тый, а́бо ка́нцлѣръ, ста́роста, ȣра́дникъ такі́й кото́рый в'прова́жȣе(т) ли́сты, а́бо пи́сма, а́лбо дакъ (1627 *ЛБ* 53).

3. (що) (*встановлювати, поширювати що-небудь*) запроваджувати, заводити: ѡ(т) тоєє рєлѣи на которȣю тыє дωбра сȣтъ наданы ѡ(т)стȣпили, и ѡ(т)мѣнȣ... оу црко(в) впроважȣютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 78 зв.).

Див. ще **ВПРОВАДИТИ, ВПРОВАЖАТИ.**

ВПРОДАТЬ *дієсл. док.* (що) Продати: Помєнєны(и) панъ во(и)тъ... самъ ωчєвисто... домъ... в вєчность впродать и ωтъбыть по(з)воли́лъ (Київ, 1622 *ЦДІАК* 221, 1, 81, 1).

ВПРОДЪ[1] *див.* **ВПРЕДЪ.**

ВПРОДЪ[2] *прийм.* **І.** *(з род.) (виражає часові відношення). (вживається на позначення дії, яка передує чомусь)* перед (чим): дочасный огнь чистителный на то быти повѣдаетъ... // же впродъ суда Богъ жадному партикулярного суду, ани отплаты за добрые и злые учинки не чинитъ (1603 *Пит.* 59-60).

ІІ. *(із знах.)* **1.** *(виражає об'єктні відношення, вживається на позначення розташування, перебування попереду кого-небудь)* перед (ким), попереду (кого): а та(м) гдє сторона Противъная... Панъ фи(р)лє(и) впро(д) и(х) м(л) єхали (Кременець, 1637 *ЦДІАЛ* 765, 1, 11 зв.).

2. *(виражає часові відношення, вживається на позначення дії, яку хто-небудь здійснив раніше, ніж інший)* перед (ким): На́дъ всѣхъ є́сь на(с) тымъ нн҃ѣ ра́чилъ оувєлби́ти, Ижъ впро(д) всѣ(х), да́лєсь са на(м) сєбє насмотри́ти (Львів, 1616 *Бер.В.* 73); были(с)мы въ мєстє бородя(н)цє... хотєчы ѡ(д)правȣ чынити ω грабєжъ бы(д)ла дво(р)ного из совитостю и вины пра(в)ныє всказаныє и присȣжоныє взглядо(м) нєдопȣсчє(н)я ѡ(д)правы во(з)ному и шля(х)тє впро(д) на(с) посыланы(м) (Бородянка, 1638 *ЦДІАЛ* 140, 1, 125, 1);

(вживається як частина складного спол. у поєднанні зі словами **нѣжели, нѣжли, поки***)* перед тим як: єсли в'про(д) по́ки єщє нє пришло до вєлікого знищє(н)а,... затка́єшъ жро(д)ло зло́стєй, боу́дєш' мочи и то що на(д)гнило зно́вȣ збудова́ти (Острог, 1607 *Лѣк.* 95); фрасоу́єтса и впро(д) нѣжлиса постанови́т' внѣвєчь ωборочає(т)са (Там же, 118); а прє(д) того(ж) и з' тымъ жє Сн҃омъ впро(д) нѣжли бы які́и поро́жныи слова... поимова́ти мѣ(л), заразо(м) и Дх҃ъ Ст҃ый вє́сполъ розȣмѣєтса (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 115); Дла то́го або́вѣмъ и сн҃ъ Бж҃ій в'продъ нѣжє́ли ст҃ȣю Євхарі́стію своѣмъ пода́лъ Оу҃чникωмъ... нωги ихъ оумы́лъ (Львів, 1646 *Жел. Сл.* 4 зв.).

ВПРОДЪРЕЧЕННЫЙ *див.* **ВПРЕДРЕЧОНЫЙ.**

ВПРОСИТИ *див.* **УПРОСИТИ.**

ВПРОСИТИСА *див.* **УПРОСИТИСЯ.**

ВПРОТИВЪ[1] *присл.* Навпаки: тако́го поко́ю нє пришо́лъ Хс҃ вложи́ти, алє впро́тивъ хо́чєтъ абы́с'мωса дла добры(х) а збавє(н)ны(х) рє́чій єди(н) ω(т) дрȣго́го ро(з)лȣча́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 344).

ВПРОТИВЪ[2] *прийм. (з дав.) (виражає об'єктні відношення, уживається при зіставленні, порівнянні)* проти (чого): Сємȣ животови впротивъ становитъса смєрть (Вільна, 1620 *См.Каз.* 11 зв.); Живо́тъ на конє́цъ сла́вы, а смєрть Гєє́н'ны в'про́тивъ собѣ стоа́тъ (Там же, 13 зв.).

ВПРОШАТИСА *дієсл. недок.* (до чого) *(звертатися з проханням пустити куди-небудь)* проситися: а гды по до(л)го(и) в'згр'дѣ прина́ты(и) былъ, з примо(в)ками жє з'грибѣлы(и) ста́рєцъ... в'проша(л)са до манастыра... нє ма́ючи гдє бы са и́н'дєй ωбєрнȣти и притȣли́ти мѣлъ (серед. XVII ст. *Кас.* 52 зв.).

ВПРУДКУ *присл.* (*стп.* wprzodku) раніше, до того: милостивый кнажє рада бых писала и єст нѣкоторы пилны потрєбы, єднож так впрȣдкȣ нє моглом к томȣ прийти а наболшєй, которого слȣжєбника рачил Єго Милост пан мой тȣт на Волын до мєнє... послати, тот слȣжєбник єщє ȣ мєнє нє был (Павловичі, 1557 *AS* VI, 21).

Див. ще **ВПРЕДЪ, УПЕРЕДЪ.**

ВПРУДЪ *див.* **ВПРЕДЪ.**

ВПРЯТЫВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Переховувати, укривати: припатрил се добре спустошеню монастира, и то видел, же ярины в помененой церкви ховал розмаитые, и невесты там впрятывали,

псы, хорты и выжлы, и свини замыкалъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 742).

ВПУДИТИ *дієсл. док.* (кого) Загнати: якожъ челядка, за таковымъ его росказанемъ, стрелъбою аръматно тыхъ небожат павъперовъ ажъ до самого цментара и ажъ до форъты шпиталъное гонечы, на цменътаръ аже впудили, и такъ нагоняючи, шаблями били (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

ВПУЛЪ[1] *прийм. (з род.) (виражає просторові відношення, вказує на місце, де відбувається дія)* посеред: впу(л) я(р)марку за(с) с ко(ж)дого купца ѡ(т) купи и га(н)длю(в)... по шести гроше(и) лито(в)ски(х) брано (Володимир, 1608 *ТУ* 246); а немогше се дочекатъ и ѣхалъ до Студеное Воды; которого, впулъ дороги поткавши, при мне, вознымъ, шляхте о учинене справедливости жадалъ (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/I, 527).

ВПУЛЪ[2] *див.* **ВПОЛЪ.**

ВПУСКАТИ *дієсл. недок.* (що) *(глибоко проникати)* запускати: сама тє́жъ ла́ска в' дш҃и жирѹ́єтъ, и в' наглѹ́бшіи єи ча́сти и мы́сли, ко́рєни в'пуска́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 333).

ВПУСТЕ *присл.* Марно, пусто: Сєло давы(д)ковичи дымовъ г҃ по(л)слѹжбы дани з ны(х) г҃ кади и вє(д)ро тамъжє жєрєбє(и) впѹстє лєжить (1552 *ООвр.З.* 112); я знаючи вєликѹю зы(ч)ливо(ст)... єго м(л҃) кѹ собє... тоє имє(н)є... зо (в)сими... присє(л)ки... зъ зє(м)лями впу(с)тє лєжачи(м)и... // яки(м) ко(л)вє(к) имєнє(м) на(з)ваны и помєнєны бѹдѹ(т) и якося сами в собє в обыходєхъ и(з)да(в)на в границєхъ своихъ маю(т) (Ковель, 1577 *ЖКК* I, 90-91).

ВПУСТИТИ[1], **УПУСТИТИ** *дієсл. док.* **1.** (кого) (*дозволити кому-небудь ввійти, в'їхати, проникнути кудись*) впустити, пустити: паклижбы хто зъ небачки або съ которое пригоды Татарина впустилъ, тотъ не маеть быти каранъ (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); а (в)пѹстила єго кн҃гня в то(т) ча(с) коли до мана(с)тыра ходила (Володимир, 1578 *ЖКК* I, 97); а кгды заставлено было Зимно зошлому пану Мацееви Суходолскому, иж манастыр был пустый, впустил его был панъ Суходолский до него, и такъ онъ часто одходилъ и приходилъ до манастыра (Володимир, 1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 538); кгды нє помогло ничо́гѡ впѹщє́ный єстъ во о́ный до́лъ глѹбо́кїй, пла́калъ та́мъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 60 зв.);

(що) (*дозволити кому-небудь привезти що-небудь кудись*) впустити, пропустити: А ходилъ есми съ тымъ урядникомъ отца владычинымъ Теременскимъ до воротного Вилковского, пытаючи его, для чого бы дерева того, которое привезено есть на поправоване церкви соборное, до замку впустити не хотели? (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 301); **и ноги не впустити** *див.* **НОГА.**

2. (що, що до чого, у що) (*занурити у воду*) кинути, опустити: Єв(г)листа повєдає(т), якь хс҃ оучить народы сѣдѧчи в лодѣ, и подобєн'ствы ѡ сѣмєни выкладає(т)... и дорогѡ(м) пєрлѣ, и ѡ сѣти впоущєной до морѧ(1556-1561 *ПЄ* 60); панъ... Нємєричъ росказати рачи(л) сыну своєму... тыхъ рєчє(и) моихъ нє выдава(ти), єщє... ѡ(т)повєди... на мєнє чинилъ, хотєчи мєнє заби(т), або з камєнє(м) у воду впусти(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123); а онъ... оутя́лъ тє́ды дє́рєво, и впѹсти́лъ та́мъ, и всплы́нѹло жєлѣзо (серед. XVII ст. *Хрон.* 325).

3. (що, у що) (*влити, ввести краплями*) закапати, капнути: Та(к)жє хто має(т) болѣ(ст) оу воухо (!) тогды съкь припоу(т)никовыи оу вѹхо оупоусти, болѧ(ч)коу оукладає(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 1 зв.); нємовѧ(т)ка причащаючисѧ, латво выкидают з оуст своихъ тѹю прєст҃ѹю пищѹ, а коли позволить, нєха(и) жє имъ длѧ ѹшанова(н)ѧ тоє тайны с кропє(л)кѹ однѹ в оуста острожънє впѹститъ (Львів, 1645 *О тайн.* 45).

4. (що) (*про насіння*) кинути, засіяти: Бг҃ъ тєды кото́рый ср(д)ца лю(д)скїи вѣдаєтъ и ѡтвор́аєтъ... нєха́й доткнє́тсѧ ср(д)цъ ва́ши(х) и нєхай ихъ ѡтво́ритъ и насѣнїє до́брое впѹсти(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 300).

5. *(знайти собі місце)* примоститися; припасти: Алє ґди южъ полѹдє́нный ча́съ пристѹпи́лъ ...звѣтѧжєный Мѡисєй... оусѹжає(т) собѣ малє́н'когѡ ѡ(т)почи́нкѹ потрє́бѹ бы́ти, и по(д) тѣнь ба́рзо вєли́когѡ камєнє сєбє впѹсти́вши, засыпа́ти поча́лъ (Київ, 1627 *Тр.* 556).

6. (кого в що) (*надати кому-небудь право зайняти, обійняти посаду, місце в суспільстві*) допустити (кого до чого): А же блаженный Фотій не

жадалъ и не прагнулъ столицѣ подъ Игнатіемъ и не приватне ся за ню взялъ — высвѣдчаетъ его то, ижъ онъ царю... Таинъ Пресвятыхъ не далъ и въ церковъ не впустилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 475); такъ потомъ и Фотія... царъ зогналъ зъ престола, ижъ его въ церковъ не впустилъ за мужебойство (Там же, 614).

7. (в що) Надати кому-небудь або мати право власності (на що), право володіти (чим): пан Василий Красенський... просилъ, абы панъ владыка... зась въ держанье Жидичына, ведле права, упущонъ былъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/І, 150); съ чого ся явне значитъ, ижъ... отецъ владыка... проситъ, абы яко выбитый, въ держане Жидичина впущонъ былъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/І, 150); єго при мнє возно(м) в зє(м)лє впущоно и загрєбєно (Київ, 1591 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 79).

◇ **слези впустити** *див.* **СЛЕЗА.**

Див. ще **ВПУЩАТИ.**

ВПУСТИТИ² *див.* **УПУСТИТИ.**

ВПУСТИТИСА *дієсл. док.* (до чого) Вдатися, звернутися: сновє ва(с)ковы... спулє(ч)нє з мачєхою своєю ма(р)кою впу(с)тили сА до права домагаючи сА пасѣкы на полавѣ по оцу свои(м) (Одрехова, 1578 *ЦДІАЛ* 37, 1, 7).

ВПУЩАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) (*дозволяти кому-небудь ввійти, в'їхати кудись*) впускати, пускати: в дȣбровы Ставєцкии люди твои ȣєжчають и дєрєво бортноє казатъ... и тєжъ дєй в рєкȣ, ȣ Тȣрю их нє впȣщаєшъ, в которȣюжъ рєкȣ дѣды и ѡтцы... встȣпъ... мєвали (Краків, 1527 *AS* III, 310); могȣть люди нєприятєльскии прȣтко а бєзъ вєсти прибє(г)ши и тамъ за ѡстрогомъ стоячи на мостъ стрєляти и нє впȣщати людє(и) в замокъ (1552 *ОЧерк.З.* 5 зв.).

2. (що) *(занурювати в рідину)* опускати: Алє хто́ ко́лвєкъ офєрова́лъ офє́рȣ приходи́лъ слȣга сщє́ничєскїй коли́ сА вари́ло мА́со, и ма́ючи ви́лки ѡ трє́хъ зȣба́хъ в рȣцѣ своє́й, и впȣща́ючи и́хъ в котє́лъ, всє // ...бра́лъ собѣ сщєнникъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 198 зв.-199).

3. (чого у що) *(вливати краплями)* капати: А нѣкоторыи єно кро́пєль ки́лька оли́вы в᾽ варє́нїє впȣща́ли: нє длА смакȣ то́лко дȣха тщєсла́вїа (Київ, бл. 1619 *О обр.* 171).

4. *Перен.* (що в що) *(про ідеї, вчення) (сприяти їх оволодінню)* поширювати, проникати: забȣрє́н᾽А прїймȣєтъ Црквъ, алє нє́ пото́плєна быва́єтъ: о́стрости в᾽ ню́ в᾽пȣщоны быва́ютъ, а́лє ра́нъ нє́ ѡ(т)но́ситъ (Київ, 1625 *Злат.Н.* 139); *Образно*: бы бы́лъ па́пѣжъ ри(м)скїй грани́цъ свои́хъ нє пєрєска́ковалъ бы бы́лъ в чюжє́є жни́во сєрпа сво́єго нє впоуща́лъ,... была́ бы нєрозє(р)вана єдность костє́лнаА трва́ла (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150 зв.).

5. *Перен.* (що у що) (*устромлювати що-небудь в глиб чого-небудь*) всаджувати, запускати (що), впиватися (чим): Становъ вєльможны(х) нє в᾽стыдає(т)сА смє́рть, алє въ всѣ єдна́ко впȣщає(т) всє́ поядаючїє своє́ зоубы (Острог, 1614 *Тест.* 182).

6. (що) (*втрачати можливість зробити щось*) пропускати: мы такежъ хочемъ по тобе мети и приказуемъ, яко старосте тамошнему, ажбы еси пожитковъ // нашихъ... и всякихъ пошлинъ повинныхъ ничымъ не впущалъ (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 11-12).

Див. ще **ВПУСТИТИ.**

ВПАТЕРОНАСОБЬ *присл.* Уп'ятеро: при столѣ да́лъ Вєнїамúнови впА́тєронасо́бь потра́въ бо́лши нижли и́м᾽ (серед. XVII ст. *Хрон.* 70 зв.).

ВРАВЇЄ *с.* (*цсл.* вравиє) **1.** Розквітла пальмова гілка: вра́вїє, а́лбо Вѣткȣ Палмо́вȣю, з᾽ са́дȣ и ѡгоро́дȣ Ра́йского... прина́вши, Прєч(с)тȣю, Бгȣ своє́му ѡ(т)дала (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 760).

2. Нагорода: Побѣди́тєлноє: Покоре́нїє, ѡдолѣнїє, оумалє́нїє, побѣди́тє(л)ноє, дарова́нїє, вра́вїє, мз(д)овъздаа́нїє, за́кла(д) въ Побѣдȣ: Побѣдою (1627 *ЛБ* 83).

ВРАГЪ *ч.* (*цсл.* врагъ) **1.** Ворог, противник, недруг: смєрти прєда(л)сА нє ѡ(т) врага, но ѡ(т) своєго брата (1489 *Чет.* 244 зв.); почто́ на́съ смоу́тныхъ в᾽ по́смѣхъ врагѡ(м) на́ши(м) оста́вилъ (Острог, 1598 *Ист.флор.син.* 56); да ȣкрыпи́т тя Ако да врагы своя... побѣди́шы (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288 зв.); Уповаемъ на Бога, же еще достоянія своего не отрынетъ, а ни вконецъ порадоватися врагомъ нашимъ зъ упадку нашого не допуститъ (Ко̀рсунь, 1625 *КМПМ* I, дод. 275); Сп(с)тлю, мо́вАчи, загла́дь мо́й фрасȣнокъ, Котры́й ма́ю ѡ(т) врагѡ́въ, а да́й ми ратȣнокъ (Київ, 1625 *МІКСВ*

133); Бȣдь безпе́чен҆ Сȣща́нскій, Крестъ з҆ Стрѣлою ма́ешъ, в҆ Гербѣ, ла́цнω на(д) врагомъ горȣ ωтрыма́ешъ (Київ, 1637 *МІКСВ* 334); и на того надеждȣ маемъ ω(д) всѣхъ враговъ на(с) ωборони(т) (Чигирин, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 33, 1 зв.);

диявол, чорт; ворог: кр(с)ть ороужие на враги (1489 *Чет.* 17 зв.); Явлѧшеса пресла́вно ω(т) нача́ла даже и до нн҃ѣ, ви́димыхъ вра́гъ и неви́димыхъ низлага(л) грѣдынѣ (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); А ны́нѣ вже прия́ль тытул помаза́нъный, Сатанаил и́мя и враг осужденый (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); С пситель на́шъ... бѣса звитѧжилъ: та́къ дш҃а оуме́рлого... звѣтѧжила вра́га (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 160); Вы трωхъ врагωвъ своихъ побѣди́ли, Діѧвола зрадли́вогω порази́ли (Чернігів, 1646 *Перло* 54); Зна́йде(ш) якъ поносѧщи(м) и насилствȣющи(м) врагω(м) ви́димымъ и неви́димымъ ω тве́рдости Артикȣлωвъ Вѣры Правосла́вной ω(д)повѣдѣти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 5 зв.).

2. (*людина, яка відступила від догм панівної релігії*) відступник, єретик: Мы... приказуемъ, абысте ся таковых зводителей от православия святого яко проклятых еретеков пилно стерегли; гдыж враг проклятыи своею думою надымае таковых (Крилос, 1586 *MCSL* I-1, 134); Мы есмо сȣдили и правдиве досве(д)чи(в)ши, знашлисмы тѧ ȣбийцȣ, и ненавистника добрȣ не я(к) зве(р)хность дȣхо(в)наѧ постȣпȣетъ, але я(к) врагъ бж҃и(и) и чȣжи(и) вѣры его (Константинополь, Львів, 1587 *ЛСБ* 89); оуже́ грѣшницы и вра́зи мои потонȣли яко ωлово, // въ мо́ри огне́н҆номъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 78 зв.-79); Мо́жем҆ тȣт҆, до тыхъ, и всѣ(х) невстидли́выхъ тепе́решнихъ вра́гω(в) Креста́ Хв҃а еретико(в) прилȣчи́ти (Київ, 1632 *МІКСВ* 273); ω Бж҃е... докол҃ѣ еще́ терпи́шъ: ты́мъ врагώмъ и проти́вникωмъ твωи́мъ, котωры тобо́ю... погωрдѣли (Чернігів, 1646 *Перло* 151 зв.).

Див. ще **ВОРОГЪ.**

ВРАДЕВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДИТИ *дієсл. док.* (що) (*дійти до спільного рішення*) урадити, вирішити: такь были ар҆хіерее врадили абы и лазара забили (1556-1561 *ПЄ* 401); ωныи неч(с)тивыи... жидове... собралисѧ до проклѧтого съ(н)мница своего... и врадили та(к) рекȣчи даймо стрȣжемь тымъ доброую заплатȣ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 49).

ВРАДНИКЪ *див.* **УРЯДНИКЪ.**

ВРАДНИЧИЙ *прикм.* Який стосується урядника, урядників: Якож тых шкодъ своих и враднichихъ, которые ся дей за тым кгвалтовным выбитемъ его милости в том дворе... при взятю того двора... стали... панъ Василей Загоровский реестръ... показовал, на котором... написано, што в тот час в том дворе было (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 163).

Див. ще **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДНИЧОКЪ *див.* **ВРАДНИЧОКЪ**

ВРАДОВИЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДОВНЕ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРАДОВНЫЙ *див.* **УРЯДОВНЫЙ.**

ВРАДОВНѢ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРАДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВРАЖБИТЪ *ч.* Ворожбит: python, зли(й) драко(н), вражбитъ (1642 *ЛС* 340); vaticinator, пророкъ, вражбитъ (Там же, 408).

Див. ще **ВОРОЖБИТЪ, ВОРОЖЕБНИКЪ.**

ВРАЖДА, ВЪРАЖДА *ж.* (*цсл.* вражьда) (*вороже ставлення до кого-небудь*) ворожнеча, неприязнь: нине бо ми есть враждȣ раздрȣши́ти (1489 *Чет.* 324); Єв(г)листа поведае(т) якь наоучае(т) хс҃... якый попь мае(т) быти... и я(к) ма (!) боронити враж҆ды брани и гневоу, и смѣ(л)ства (1556-1561 *ПЄ* 30); внашаю(т)... наȣкы... новыи... которымы многы(х) посполиты(х) люде(и) до себе тягну(т)... за чы(м) великая мяте(ж) бунты и вражды... дѣю(т)ся (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); Видиши ли, Скарго, иж сам власною зазростию, враждою и потворною лжею вмѣсто учителей грецких оболѣв еси (1608-1609 *Виш.Зач.* 219); А гнѣвъ з҆еднаsъ и вра́ждȣ Лю(д)скомȣ ро́дȣ (Київ, 1630 *Имнол.* 3 зв.); inimicitia, вражда (1642 *ЛС* 237); Котрій ве́ликȣю не́нависть на на́съ ма́етъ, То́й вра́ждȣ в҆ людехъ и незго́дȣ розсѣва́етъ (Чернігів, 1646 *Перло* 22);

(*почуття великої неприхильності до кого-небудь*) ненависть: Видиши ли, любимый брате, евангельского проповѣдника, зовемаго езуиту, яко на первом стопню фальшу, льжу, завист и вражду

на руской народ отрыгнул (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 160); И убо если бы нас с то (!) стало, дабы естесмы любопрителнѣ на ту ложь латынѣ отвѣщали и латыню спором ǘпреперли, ничего ни нам, ни им пожитку ни единого не принесет, только зваду и вражду болшую еднает (Там же, 162); Тогда [дiа́волъ] инȣ́ю лютѣйшȣю, и... во(и)нȣ на ню подвизае́тъ, междȣсо́бнȣю враждȣ; еретиче́ское оученїе фалъши́вȣю наоукȣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60).

Див. ще **ВОРОГОВАНЬЄ, ВОРОЖСТВО, ВРАЖДОВАНЄ.**

ВРАЖДЕБНИЙ *прикм.* (*цсл.* вражьдебныи) ворожий: inxestus, неприязне(н), враждебни(й) (1642 *ЛС* 235).

Див. ще **ВРАЖИЙ, ВРАЖНЫЙ.**

ВРАЖДОВАНЄ *с.* Ворогування: нн҃ѣ прозба и залеца(н)є а паки враждова(н)є нн҃ѣ опода(н)є а пото(м) што и(н)шого (Кореличі, 1593 *ЛСБ* 246, 1).

Див. ще **ВОРОГОВАНЬЄ, ВОРОЖСТВО, ВРАЖДА.**

ВРАЖДОВАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* вражьдовати) (на кого) ворогувати: аще и случится поползновение брату отступити от вѣры, на оного гнѣватися, ярити и враждовати, но паче скорбѣти // и соболезновати и молитися о нем (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 193-194); Враждую Capes[s]o inimicitias. Contraho (1650 *ЛК* 437);

перен. (між ким) ворогувати: Двѣ же́ стижи́, междȣ собо́ю вра(ж)доу́ютъ, и ва́л'кȣ ведоу́тъ: вода́, и о́гонь (Почаїв, 1618 *Зерц.* 9 зв.).

Див. ще **ВОРОГОВАТИ.**

ВРАЖИЙ, ВРАЖІЙ *прикм.* (*цсл.* вражий) ворожий, неприятельський: Сыноу... та́мъ было́ презре́нье б҃жїе, а тоу(т), мнима(ш) лȣка́вство вра́жїе (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 35 зв.); [Цр҃ковъ]... Бȣдетъ до конца́ вѣкȣ недви́жно стоѧ́ти, И жа́дны(х)сѧ вра́жїихъ штȣрмѡ(в) не боѧти (Львів, 1631 *Волк.* 10 зв.); Вы тако́вȣю вла́сть ѡ(т) Бг҃а ма́єте, же чл҃вкѡвъ ѡ(т) вра́жїа насы́лїѧ избавлѧ́єте (Чернігів, 1646 *Перло* 53 зв.); **вражая сила** *див.* **СИЛА.**

Див. ще **ВРАЖДЕБНЫЙ, ВРАЖНЫЙ.**

ВРАЖНЫЙ *прикм.* (*цсл.* вражьный) ворожий: Вражный. Inimicus. Hostilis (1650 *ЛК* 437).

Див. ще **ВРАЖДЕБНЫЙ, ВРАЖИЙ.**

ВРАЗИТИ *дієсл. док.* (що в що, чому) Встромляти: Тымже те́жъ пы́шного шата́на порази́лъ, Кгды́ мȣ то́е ѡрȣ(ж)є в' ср(д)це єго́ врази́лъ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14); А Хс҃ абы́ на́мъ свою щодробли́вость показа(л), не то(л)ко себе́ да́лъ ви́дѣти жада́ючи(м) єго́, але и дотыка́тисѧ, и ѣсти и вразити зȣ́бы тѣлȣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 198).

ВРАЗУМЛЯТИ, ВРАЗУМЛѦТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* въразоумляти) (кого, у що) наставляти, напучувати, навчати, спрямовувати: Како притупленый и невѣдомый от сих ничтожь других вразумляти и приобрѣтати равно себе несмысленных может? (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 242); А на́съ тогѡ́ и таковы́хъ дѣлъ тща́телей моли́твами свои́ми пре(д) Г(с)де́мъ Бгомъ пре(д)ставлѧ́ти не занехива́й, да и во про́чыѧ трȣ́ды на(с) в'разȣмлѧ́ти и оукрѣплѧ́ти блг҃озво́ли(т) (Львів, 1646 *Ном.* 6 зв.).

Див. ще **ВРАЗУМѢТИ, ВРОЗУМѢТИ.**

ВРАЗУМѢТИ, ВОРАЗУМѢТИ, УРАЗУМѢТИ *дієсл. док.* (*цсл.* въразоумѣти) **1.** (що) Зрозуміти, усвідомити: глѣбъ вразоумѣ(л) штожь хотѧть єго оубити (1489 *Чет.* 24 зв.).

2. (кого, кого чим) Наставити на правильну дорогу, спрямувати: а ѡ(н) абы тоє выпо(л)ни(л) як сѧ ѡбица(л) и на всѣ потребы цр҃кве ст҃о(и) чи(м) кого бг҃ ст҃ы(и) навчи(т) и вра(з)уми(т) (Стрятин, 1565 *ЛСБ* 39, 1); Ѡ споможениє заплаты того ст҃обливого дѣла чи(м) кого г(с)дь бг҃ наȣчи(т) и вора(з)уми(т) (Львів, 1585 *ЛСБ* 70, 1 зв.); веспо(л) маю(т) провѣдоваты сумою це(р)ковною на вше(л)ки(й) пожыто(к) це(р)кви яко и(х) гдь уразуми(т) (Львів 1645 *ЛСБ* 1043, 69).

Див. ще **ВРАЗУМЛЯТИ, ВРОЗУМѢТИ.**

ВРАЗУМѢТИСѦ *дієсл. док.* Задуматися: почали слȣшати нестера и мило вси почали на него смотрѣти. пониклъ цр҃ь и вразȣмѣлъсѧ. и ста(л) моуч҃нкъ нестеръ крѣпко (1489 *Чет.* 59).

ВРАНЪ *ч.* (*цсл.* вранъ) ворон: Вра́нъ пти́ца, по въздоу́хȣ лѣта́етъ; по́кармъ же єго́ троупы, и тѣла мертвыи и крѣвъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 37 зв.); phalacrocorax, вранъ водни(й) (1642 *ЛС* 313); *У порівн.*: власы єгѡ широкы и че(р)ны яко вранъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235 зв.).

Див. ще **ВОРОНЪ.**

ВРАТА *мн.* (*цсл.* врата) (*місце в огорожі, між будівлями тощо, призначене для проходу та проїзду*) ворота, брама: вышо(л) ѡдинъ старєцъ прє(д) врата манастыря того (1489 *Чет.* 2 зв.); мѹлярѹ что с хлопо(м) роби(л) за ты(ж)дє(н) г(рш) ҃ѯ за балясы на(д) вра(ты) мона(с)ты(р)скіми и за слѹ(п)ки на(д) вороты ҃пв балясо(в) г(рш) ҃од (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 3); и коли сѧ прїближилъ до вра(т) до мѣста того, и тогды вынєсєно мрътвого (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 198 зв.);

(*у церкві*) царські врата: На ро(с)каза(н)є єго м҃л(с)ти вла(с)ноє хочємо ту(и) цєркви госпо(д)ни накладо(м) наши(м) сътвори(ти) ѡбразы и завѣсы и врата и сосуды и ѡдєжи свєщє(н)ничє(с)кии чого ва(м) потрєба бѹдє(т) (Сучава, 1558 *ЛСБ* 22); **врата царскиє** — (*середні двері в церковному іконостасі*) царські врата: над враты царскими образы вси простого малеваня старые (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 288); з звоницы то(и) жє гро(м) в цє(р)ко(в) новую ѡ(к)но(м) ѡ(л)та(р)ны(м) при звоницѣ шибою ѡ(д)ною впа(д)ши, всѣ іконы новопоставлєныє и ца(р)скиє врата пошпєти(л) (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.); стасєви слюсарѹ, ѡ пруто(в) тро(х) з га(ч)ками до ца(р)ски(х) вра(т) и ины(х) дво(х) (Львів, 1631 *ЛСБ* 1051, 5 а); **красныє врата** — царські врата: Пєтръ съ іѡномъ въ ц҃ркви ѹ красны(х) вра́тъ хромо́го сцєли́ли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 21 зв.);

перен. (вільний перехід, доступ) ворота: а много є(ст) ты(х) которыи ходѧ(т) ни(м) алє оузькаа // врата и тѣсный поу(т) который вєдє(т) к' животоу (1556-1561 *ПЄ* 39 зв.-40); Ключару до аду, Петра, не потваря́й, и собѣ до Христа врата не затворяй (к. XVI ст. *Укр.п.* 78); форма, або ѡбъѧсне́нѧ тре́тихъ Вра́тъ: презъ кото́рыи ти́лко самы́и грѣшницы пѡ́идѹтъ на вѣчныи мѹки (Чернігів, 1646 *Перло* 154 зв.);

перен. (перепона, заслона) ворота: почєрпѣтєже ѡ(т) своея прему(д)рости философское и о(т)крыйте ми тые врата, которые до разѹма духовнаго о(т)верза́ются (1599-1600 *Виш.Кн.* 153); Возмѣтє врата, князи, ваша, И возмѣтє ся врата вѣчная, внидєтъ въ васъ ц҃ръ слави (І пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 29); възмѣтє Кнѧ́зи Нб(с)ныи, Вра́та ва́ша, Ц҃ръ то идєтъ ѡ(т) бра́ни, Радость и сла́ва на́ша (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.); **врата адовы (адова)** — ворожі сили: Зачынаетъ далей Филялетъ часть четвертую и боронитъ патрыарховъ... напротивъ дееписа сыноду Берестейского, который то показуетъ, ижъ врата (адовы, то естъ) непрыятелские (силы) премогли (и звоевали) тую церковъ (Вільна, 1599 *Ант.* 911); Ты єси Петръ, то єсть камень вѣры, и на том камены церковъ мою збудую и врата адова не одолѣют єи (Львів, 1605-1606 *Перест.* 54); котрѹю [церковъ] оуфѹндова́лъ на ка́мєни вѣры истиннои в' сєбѣ, такъ мо́цнѡ, ижъ нє ты́лко свѣтъ, алє и вра́та адова ѡдолѣти єи нє мо́гѹтъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 944); **нєбеснаѧ врата** — *(вільний доступ до неба)* небесні ворота: Ижє быстє ѹбили врага супостата да ѡ(т)ворются ва(м) н҃бнаѧ врата (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 101); **пекелныє врата** — *(вхід до пекла)* пекельні ворота: ма́ємъ мо́вити ижъ ѡнъ [с҃нъ б҃жїй] см҃рти жа́ло зопсова(л), пєкє(л)ныє вра́та стєръ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 153 зв.).

Див. ще **ВОРОТА, ВОРОТЫ, ВРОТА.**

ВРАТАРСТВО *с.* Посада воротаря у церкві: Пе́ршїй єстъ, врата́рства, алболи вра́таръ. Дрѹгїй чте́цъ, или пѣве́цъ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 16).

ВРАТАРЪ, ВРАТАРЬ *ч.* (*цсл.* вратаръ) **1.** Те саме, що **воротаръ**: Вра́таръ Церко́вный: то́ єстъ нани́жшогѡ сто́пнѧ с҃щєнства Кли́рикъ, абѡ При́че́тникъ (Львів, 1642 *Жел.П.* 8); Пе́ршїй єстъ, врата́рства, алболи вра́таръ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 16); Врата́рь. Ianitor. Ostiarius (1650 *ЛК* 437).

2. *Перен.* Проповідник вчення Христа: Вра́тарїє Нб(с)ныи въпраша́ю(т), кто́ се́й Ц҃ръ сла́вы, Ємѹ жє Ри́зы крива́вы (Чернігів, 1646 *Перло* 43 зв.).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТНИКЪ, ВРАТНЫЙ, ВРОТНЫЙ.**

ВРАТИТИ *дієсл. док. (цсл.* вратити) (що кому) віддати, повернути: котрый-бы с нихъ з дєльницы своєє людей и зємлѣ с права вратил, одинъ дрѹгомѹ маєть то съ своєє дєльницы дополнити (Люблін, 1505 *AS* III, 36); а ѡн дал ѡт сєбє и вратил паноу Иѡноу Стрьчи паркалабоу хотинскомоу... тоє вишєписанноє сєло (Хуші, 1528 *DBB* I, 27); Ино мы видѣвши их братєніє и дааніє що ѡн дал и вратил им за що им было (!) права ѡтнина (Там же, 27).

Див. ще **ВОРОТИТИ, ВОРОЧАТИ.**

ВРАТИТИСЯ *дієсл. док.* (*цсл.* вратитисѧ) повернутися: не враться, милыи мои, подобенъ буди серне алюбо ланятъку еленему на горах Веѳиль (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51).

Див. ще **ВОРОТИТИСА, ВОРОЧАТИ, ВОРОЧАТИСЯ, ВРОТИТИСА.**

ВРАТНИКЪ *ч.* (*цсл.* вратьникъ) те саме, що **воротаръ:** Вратници адовы стрепетали (1489 *Чет.* 172); Абовѣмъ при четве(р)тихъ вра́техъ; вра́тници добротли́выи; и милостивїи; ла́скаве пе́лґримωвъ зе́мныхъ прїимꙋ̆ютъ (Чернігів, 1646 *Перло* 49 зв.).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТАРЪ, ВРАТНЫЙ, ВРОТНЫЙ.**

ВРАТНЫЙ *ч.* (*цсл.* вратный) те саме, що **воротаръ**: Вра́таръ: Вра́тный, воро́тны(и) (1627 *ЛБ* 17).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТАРЪ, ВРАТНИКЪ, ВРОТНЫЙ.**

ВРАЦАНЄ *с.* (*стп.* wracanie) рвота: оубозїи ю(ж) ско́ры и псы со́бѣ вари(ли) и оу смѣтѧ(х) глѧ́дали што́ бы̆ и́ли с҆ чого и(м) приходи́ли зга́ги врацанѧ і иныи нємо́щи (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 83 зв.).

Див. ще **ВРОЦЕНЄ.**

Пор. **ВРАЦАТИ.**

ВРАЦАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wracać) (від чого) блювати, рвати, *діал.* вертати: прочитал есми несладко а бридко тую составленную скаржину лжу, от которого вкуса, во истинну вам глаголю, мало есми не врацал, дивуючися той смертелной потраве латынского мудрованя (1600-1601 *Виш.Кр. отв.* 160).

ВРАЧЕБНЫЙ *прикм.* (*цсл.* врачьбьныи) лікарський: роділа два сн҃а... и вчаше ихъ ст҃ы(м) книга(м) навыкоста же по изволѣнію бж҃ию ω(т) ст҃гω дх҃а не єдины(м) книга(м) но и врачєбнои хитрости исцєлити всѧкъ нєдꙋ̆гъ и язвꙋ̆ в людехъ (1489 *Чет.* 67).

ВРАЧЕВАНЄ, ВРАЧЕВАНИЄ, ВРАЧЕВАНЇЄ, ВРАЧЕВАНЬЄ *с.* (*цсл.* врачєваниє) лікування: козма... многа чюдєса... сотворилъ врачєваниє(м) свои(м) (1489 *Чет.* 68 зв.); во главѣ контє(с) пишє(т)... что корє(н)... трава помагає(т) в различны(х) врачєванїахъ (XVI ст. *Травн.* 168 зв.); атраментꙋ̆мъ по латы(н)ски... для то(г) сицє назва(н) єсть, что по всѧ дн҃и трєбꙋ̆ємъ єго во врачева(н)є (Там же, 497); *Образно:* Такождѣ Григорий Богослов утекав в Понт, Василий Великий — в пустыню на исцеление страстѣй... без врачеванья естества (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 238).

Див. ще **ВРАЧЕСТВО.**

ВРАЧЕВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Лікувати: къ своємꙋ̆ пастырю ωц҃ю своємꙋ̆ дх҃овномꙋ̆ поидѣтє тотъ бо врачює(т) тѣло (1489 *Чет.* 365); И не может никто никого врачевати альбо учити, если наперед себѣ не уздоровит и не научит (Унів, 1605 *Виш. Домн.* 193); Болный болнаго врачевати не может (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 242).

ВРАЧЕСТВО *с.* Те саме, що **врачеванє:** сєє же навчѣньє єсть на(с) дѣлѧ то чинить врачество нємоци нашєє (1489 *Чет.* 325); врачєва́ніе, лѣка(р)ство, лѣчѣ(н)є вра́чєство лєка(р)ство // до́кто(р)ство (1596 *ЛЗ* 35-36); paulinum, врачє(с)тво (1642 *ЛС* 303).

ВРАЧЪ, ВРАЧЬ *ч.* (*цсл.* врачь) **1.** Лікар: Нє трєбꙋ̆ють бо здравии врача но болѧщии (1489 *Чет.* 308); и нє потрєбꙋ̆ютъ здравїи врачѧ (Здолбунів, 1568 *УЄ* № 552, 2 зв.); гл҃єть бо хс҃ врачꙋ̆ исцѣли́ся са(м) и вы(и)ми прєжє сꙋ̆чєцъ и(з) ωка своєго тожє потомъ з дрꙋ̆жняго (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 52); ґды попъ нш҃ъ... и врачъ васили(и) дꙋ̆хо(м) злы(м) ꙋ̆мотаны(и) з... ꙋ̆нѣата(ми) (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 5 зв.); имєна бо твоѧ́ мно́га и вєли́ка сꙋ̆т, по словєсѝ г(с)н҃и и ст҃ых҆ єго́: сіижє сꙋ̆т свѣт҆ мі́рꙋ̆, со́л҆ зємли́, вра(ч) бо́лны(м) (Львів, 1642 *Жел.П.* 6); Врачъ. Medic(us). Doctor medicin(a)e (1650 *ЛК* 437); *Образно:* Кр(с)тъ бо єсть врачь ранамъ наши(м) (1489 *Чет.* 21); вм҃(л) якъ розꙋ̆мєти рачишъ... ижъ справы нашє дꙋ̆ховныє за(ц)ныє шротомъ лєдаякъ идуть анє якъ належить з чого врачовє закону нашого светого порꙋ̆гать ся дивуючы сє нєпора(д)нымъ справамъ нашимъ дꙋ̆ховнымъ (Львів, 1593 *ЛСБ* 245); а прото ты(ж) лѣка(р)скаѧ моу(д)рость знаємаѧ бывае(т) кꙋ̆ ωномоу вышнємоу и ко истомоу вра(ч)у то є(ст) лѣкароу гд҃оу нашємоу іс҃ хоу (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 127).

ВРЕВА *ж.* Крик, шум, галас: Та́рахъ: смꙋ̆ще́нїє, ма́кс: вре́ва замѣша(н)є, зґьєл(к) а(б) зва́да (1627 *ЛБ* 236).

ВРЕҐЪ *ч.* (*стп.* wrąg, wręga) *(брус у корпусі судна)* шпангоут: тая шкупа головою на бєрєзи стояла и та(к) зламалася упо(л), жє врєкги поламалися (Володимир, 1602 *ТУ* 234); тєды-(м) то види(л), жє вси врєкги погнили и тє(р)тици, и бра(м)ници (Там жє).

ВРЕДИТЕЛНЫЙ, ВРЕДИТЕЛЕНЪ *прикм. (який завдає шкоди здоров'ю)* шкідливий: Всѧкоє мѧсо бо(л)ши(х) птицъ кои горло имѣю(т) долго врє(д)итє(л)ны сѹть к питанїю (XVI ст. *Травн.* 179 зв.); тѣ губы прияты врєдитєлнѹю мокрость родѧ(т) (Там же, 454).

Див. ще **ВРЕДНЫЙ.**

ВРЕДИТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* врєдити) (кого і без додатка) шкодити (кому): съмрьть нѣк(д)ы на(д) такыми моци нє має(т) которїи вѣроують ємѹ и в законѣ єго сто(м) ходѧть... тєды и(х) тѧ смрьть нє врєдить (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 200); Нехай же тя не приводит до отступления вѣры оздоба церемоній рымскихъ... бо тоє все не пользует, але вредит (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); obsum, врєжду, пакощу (1642 *ЛС* 287).

ВРЕДНИЙ *див.* **ВРЕДНЫЙ.**

ВРЕДНО *присл.* (*цсл.* врєдьно) шкідливо: nocenter, врєдно (1642 *ЛС* 281).

ВРЕДНЫЙ, ВРЕДНИЙ *прикм.* (*цсл.* врєдьныи) *(який завдає шкоди)* шкідливий: hypotondrias(us), нєдугъ врє(д)ни(й) (1642 *ЛС* 222); Врє́дный. Noxius, Nociuus, Damnos(us) (1650 *ЛК* 437).

Див. ще **ВРЕДИТЕЛНЫЙ.**

ВРЕДОСТЬ *ж.* **1.** *(матеріальна втрата)* шкода: Тєрновы лєваши сохранѧє(м) на го(д) бє(з) врє(до)сти (XVI ст. *Травн.* 33).

2. *(властивість завдавати шкоди здоров'ю; негативно впливати на що)* шкідливість: пло(д) θозїоловъ... є(ст) врєдитєлєнъ но єгда... прїємлє(м) с горчицєю толчєною тогда врє(до)сть... ѹмали(т)сѧ (XVI ст. *Травн.* 223 зв.).

Див. ще **ВРЕДЪ.**

ВРЕДЪ *ч.* (*цсл.* врєдъ) **1.** *(матеріальна або моральна втрата)* шкода: Па́гѹба: поги́бєль, врє́дъ. згине́ньє, згѹ́ба, всѧ́кїй злы(и) ѹчи́нокъ, прєбєзако́нный грѣх, посполи́таа хоро́ба, плѧ́га (1627 *ЛБ* 80); pernicies, пагуба, врєдъ (1642 *ЛС* 309).

2. *(властивість негативно впливати на що)* шкідливість: двдъ пр(о)ркъ всєго триоу(м)фѹ того приготованѧ врє(д) оувидѣвши дхо(м) стымъ, осилоу́ючи єго ѡсобли́вости маєста(т) ѡписа́ти мо́ви(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 199).

3. Болячка, виразка, опух, чиряк: Нє то́чью жє́ сє́, но́ ащє и врє́дъ нѣкїй язва или́ стрѹ́пъ или́ кра́ска на́ лици́ дшєвном(ъ) грѣха́ ра(д) ѡбрѧ́чєт'сѧ (Київ, 1628 *Дор.Поуч.* 519); therioma, врєдъ, боля(ч)ка (1642 *ЛС* 397); Тогда́ дїа́волъ зарази́лъ Іѡва нє́мочью и врє́домъ што́ найго́ршимъ ѡ(т) стопы́ ножной ажъ до́ вєрхѹ́ головы́ (серед. XVII ст. *Хрон.* 56 зв.).

Див. ще **ВРЕДОСТЬ, ВРОДЪ.**

ВРЕДАЙ *ч. (той, хто завдає шкоди)* шкідник: Хѹлникъ, врєда́й, и сквєрнѧ́й и́нагѡ сла́вѹ, блюзнѣрца (1627 *ЛБ* 145).

ВРЕЖДАТИСА *дієсл. недок.* (*цсл.* врѣждатися) трудитися, працювати: Трѹжда́юсѧ: Працѹ́ю, при́крѹ(с), работа́ю, врєжда́юсѧ (1627 *ЛБ* 134).

ВРЕЗАНЫЙ *див.* **УРЕЗАНЫЙ.**

ВРЕМЕННО *присл.* (*цсл.* врємєньно) тимчасово: Тѹтъ нє тєлє(с)но то(л)ко и врє́мє(н)но, алє вѣчно и бж(с)твєно до ско(н)ча́ниѧ свѣта (Острог, 1587 *См.Кл.* 10).

ВРЕМЕННЫЙ, ВРѢМЕНЬНЫЙ *прикм.* (*цсл.* врємєньныи) тимчасовий, короткочасний: нє милоуи гѣмонє доброты врѣмєньныя (1489 *Чет.* 62 зв.); Сла́ва и бога́тъство в домѹ́ єго нє оскѹдѣє́тъ, И по врє́мєн'ныхъ блгахъ вѣ́чныхсѧ надѣє́тъ (Острог, 1581 *См. В.* 7 зв.); Што(ж) ми за пожито(к) с тво́єє малоє сла́вицы врємє(н)ноє тытоу(л)кѹ и гнилы(х) и сѹєтны(х) оустъ хвалєнїѧ ко(л) ѧ о(т) бжоє вѣчноє сла́вы о(т)вржє(н) бѹдѹ (1599-1600 *Виш.Кн.* 210);

скороминучий: Мнѣ во(ж)дєлѣ(н)но лю́бныє Пнвє Львовянє бра(т)ства ѹспєни́я Стыя Бца Поспѣшє(ст)ва въ врє́мєны(х) получє́ниѧ вѣчны(х), Исти(н)но вм(л) зычу (Острог, 1633 *ЛСБ* 519); и теперъ старца Василія и насъ всихъ братей своихъ, пренести ради свѣта сего временного, зрадилъ єси (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12); Тылко длѧ єдиного тѣла; смєртного, и врє́мєнногѡ. а длѧ дѹ́шѣ на́шєи: нєвѣди́мои, и бєзсмє́ртно(и) и вѣчнои, таковы́и и до́бра Нб(с)ныи, нєвиди́мыи зготова́лъ єси (Чернігів, 1646 *Перло* 23 зв.).

Див.ще **ВЕРЕМЯ, ВРЕМЯ.**

ВРЕМЯ, ВРЕМІЄ, ВРЕМНЯ, ВРЕМА, ВРѢМА *с.* (*цсл.* врємѧ) **1.** *(одна із форм існування матерії)* час: хтó бы тоую в чáсєхъ или врéмєнахъ ѡ(т)мѣнѹ чини́ти мѣлъ, нє найдоу́ємо окрóмє, же о ѡ́номъ юлиоу́шѹ цѣсарѹ ри́мскомъ чита́ємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 47); Але естъ самъ въ собѣ статечный и трывалый, рокъ отъ року по собѣ порядне ажъ до найдалшыхъ временъ и часовъ и лѣтъ идучій (1603 *Пит.* 89); Тѹ зáсь гóднє, И пристóйнє єгó нóсатъ. И нé злóжатˢ Нѣгды зˢ свои(х) зáцны(х) рáмє(н), Дóкола и(м) стáнє(т) врéмєнъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 79); Алє ѡ временá! ѡ нрáвы! (Львів, 1646 *Ном.* 3 зв.); Бжє мóй; Вы(з)наю я злы(и) рáбъ тво(и). я́кѡ съгрѣши́лємъ прєдъ тобóю, злы́мъ налóгомъ сáмъ собóю. Слóвомъ и злы́мˢ дѣломˢ, И нєчистимˢ мои(м) тѣло(м). В мимѡшє(д)шємъ врéмєни; И вˢ настоáщомъ брéмєни (Чернігів, 1646 *Перло* 20).

2. *(тривалість існування явищ і предметів)* час: роготи(н)ци... и с прочими всѣми бра(т)ства своего ...вошли во цр҃квь ѹспєниє прч(с)тоє бц҃и воплє(м) во время ско(н)чания службы... стрѹтили свщ҃еника зъ а(м)бона и ѡ(т)пусту лито(р)ги(и)ного совръшити нє дали (Замостя, 1589 *ЛСБ* 113); цéрковъ во ѹмолча́нїи на мнóгоє врéмѧ прєбывáла (Львів, 1591 *ЛСБ* 155); доднесь жертовал сатанѣ всѣ время вѣка сего (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 192); Мл(с)ть вˢ сéр(д)цѹ палáєтъ якъ мóвитъ сєнéка, Вéдлѹгъ врéмєни прáвє кáждого чловéка (Київ, 1622 *Сак.В.* 40); Мы же, во пристанищѣ семъ боготишномъ преживши время живота, и скончити его гдѣ хощемъ (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12).

3. *(проміжок у послідовній зміні годин, днів, років, протягом яких що-небудь відбувалося)* час, пора: и погыноу(т) ѡ(т) ѡстрóгó мєчá а и пóимани́ и вéдєни При котóрыхъ прєдан҆ю нáукахъ и ѹстава(х) цр́ковъ свт҃аѧ восто(ч)наѧ стойть крѣпко и нєѡ(т)сту(п)но. што(ж) правди́вєй сѹди́ти. тоє ли́ што было злоє на врємѧ и ѡ(т)ки́нєно (Острог, 1587 *См.Кл.* 7); Врємѧжє приспѣло ѹжє на тыє артикѹлы, о(т) ва(с) рєчє(н)ныє, ва(с) вопроси́ти и показати, правдѹ ли є(с)тє то рєкли или ло(ж) (1598 *Виш.Кн.* 281); Спасéнїѧ своєгó въ брáнєхъ зѣлныхъ, и азъ та молю въ врємєна(х) ра(з)дѣлныхˢ (Дермань, 1604 *Нал.Кр.* 2); Будет бо, — глаголет, — время, егда здраваго учения // не послушают (1608-1609 *Виш.Зач.* 202-203);

пора року: нє вм(с) ли сами ѡбнажáєтє, и(з) оббры конѣ, волы, овцѣ ѹ бѣдны(х) по(д)даны(х) волóчитє: ...дáни пóта и трѹда, о(т) ны(х) вытагаєтє, о(т) ни(х) живолѹпитє... тóмитє, до комѧ(г) и шкѹтъ, бє(з)врємє(н)но зимою и лѣто(м) в нєпого(д)ноє врéмѧ гóнитє (1598 *Виш.Кн.* 273); Таже паки Василий Великий... рече: ...яко жь бо звѣрие удобь уловляемы суть в студено время, тако похоти и гнѣви, и страсти... удобнѣ побѣждаема сия бывают (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 241); **в то (тоє, ѡноє) время (времіє)** — в той час: Въ ѡно то врємѧ шє(л) іс҃ вˢ соуботы сквозѣ сѣянїа оучєници же єго были голод҆ни и почали трѣгати колосы и ясти (1556-1561 *ПЄ* 55); В то врємя пришли прє(д) нась и прєдь нашє право дѹховноє мєщанє львовскиє вси пospолє ктитори храма ѹспєния (Львів, 1586 *ЛСБ* 72); Моли(м) вш҃є блг҃очéстиє моєго послáнъца съ любóвию прїимѣтє и (ѡ) моє(м) сєстрє(н)ци дємитрїи ра(ч)тє ємѹ извѣсти́ти. гдє бѹдєтъ водворя́тися въ тоє время или на москвѣ или въ лядзъко(и) зємли (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1 зв.); в то(ж) врéміє хр(с)толюбїваго вѡ(и)вóды хр(с)толюби́вы(и) совѣ(т)никъ... ки(р) дємітрыє логѡѳєтасъ... ѡ(т)дадє 150 тáляро(в) золотóвы(х) (Львів, 1629 *ЛСБ* 1051, 2); **в(на) се (сїє) время (врема, времня)** — в цей час: Въ сє врéмѧ лю́то и плача достóино Оужасáєтсѧ сїє зрá ср(д)цє бг҃обóйно (Острог, 1581 *См.В.* 7); на сє врємня трафили нє на ча(с) ѡ(д)на са(м) єго м(л҃) выбирається в дорогѹ дрѹгая хоры(и) є(ст) (Устя, 1632 *ЛСБ* 515); Готовалъ єси на насъ пєкло, вязєня, Котороє тобѣ будєтъ въ сїє время (I пол. XVII ст. *Сл. озб.* 22); **в(въ) нинешниє (нн҃ѣшнаа) времена** — в теперішні часи, тепер, зараз: мы... принявъши и добрє оу себє оуважи(в)ши при(с)мотривъшисє тє(ж) самои потрєбє и(ж) цє(р)ковъ свєтаѧ того ѡбоєго в нинє(ш)ниє врємєна ...пилно потрєбѹє(т) жы́тия свєтобливого (Дермань, 1602 *ПВКРДА* IV-1, 35); И тéжъ на котóрїи и и́ныи дѣла ѡ зáконѣ нáшємˢ разъсоуждáли єсмѡ съ всѣмъ... осщ҃éнымъ Събóрѡмъ, котóрїиж подъ // ноу́ждєю въ нн҃ѣшнаа

вре́мєна на на́съ прихо́датъ нѣкото́рїи раз҄вращє́нїа (Львів, 1614 *Вил.соб.* 19-20); **в придущиє времена, в приидущее время** — в майбутньому: возлю блєнны(м) и вѣрны(м) бра́тия(м) наши(м) и о хр(с)тѣ бз҃ѣ досто(и)но служащи(м)... иже прєждє на(м) ѹповающи(м) давы(и) с поспѣшество(м) блг(д)ть и помощь свою, сє(и) и нн҃ѣ да ѹкрѣпи(т) и да ѹстрои(т) до ко(н)ца и в придѹщиє врємєна служити во прєподобии и правдѣ со всѣ(м) ѹсє(р)диємъ моли(м)сѧ (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1); Не надѣйтеся нынѣ, не надѣйтеся завтра, не надѣйтеся по завтрию, в приидущее время и в вѣки вѣков (1598 *Виш.Кн.* 125); **въ своє времѧ, во времена своя, во времѧ своє** — у свій час, коли прийде (наступить) відповідний час: чл҃кь... насади(л) виногра(д)... и ѡ(т)да(л) его дѣлатєлє(м) и самъ ѡ(т)шо(л), которое пло(д) свой дає(т) во врємѧ своє (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 16 зв.); злых зле погубити, а виноград иным дѣлателем предати, иже воздадят єму плоды во времена своя (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); Тѣмже да́ ка́єт҄сѧ си́цєвый, да́ нє прєпнє́тсѧ ємѹ̑ и да́ нє испытанъ бѹ̑дє(т) в҄ своє́ врє́мѧ ѡ нє́мжє и азъ... мл҃юсѧ (Київ, 1623 *МІКСВ* 83); **до сих времен** — до цього часу, дотепер: црк҃о(в) восто́чнаѧ и до сих врє́мє(н) є(ст) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 24); **за врѣмѧ** — за той час, протягом певного часу: И тє(ж) ва(с) жодає(м) штобы єстє слѹ(ж)бѹ бж҃ию служи(ли) за врѣмѧ и(ж)бы лѧховє нє пришли до црк҃ви (Ясси, 1565 *ЛСБ* 41); **первоє время** — початок: нє и́ншїй бо поча́токъ присто́итъ пє́рвомѹ врє́мєни, кро(м) поровна́ньє вѣсньноє... мо́ви(т) бо, спочатку сътворі́лъ бг҃ъ нб҃о и зє́млю (Острог, 1588 *Сур.* 1); **послѣднеє время** — *(останні години перед смертю)* передсмертний час: Не ужасайтеся в послѣднє́є время, одно облегчайте грѣховноє бремя, от любве божей да вас неотлучать, аще и ра́нами и огня́ми мучать (к. XVI ст. *Укр. п.* 88); **прежде времене (времены)** — завчасно, передчасно: Ащє кто Єп(с)кпъ, или Прєсвитєръ, или Дїа́конъ: Ст҃ый дє(н) па́схи прєждє врє́мєны со Їоудє́и празднѹ̑єтъ (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 27); Яро(ст) и рвє́нїє ѹмала́ю(т) дни́, и прє́ж(д)є врє́мєнє пє́ча(л) старо(ст) наво́ди(т) (1627 *ЛБ* 161).

4. (*проміжок часу, який дорівнює 365 або 366 дням*) рік: нєпристо́итъ бо... прєрѣзыватисѧ дѣлѹ̑... но потрє́ба оказа́тисѧ ѕѹпо́лнє свѣтломѹ̑ якво́ єсть сътво́рєно. а пото́мъ ѡ(т)мѣ(н)ностью своє́ю, то́ єсть, оумалє́нїє(м) и растѣнїємъ, пока́зовати лѣта. врѣ́мєна, розмайтость дн҃єй и про(ч)а (Острог, 1588 *Сур.* 2 зв.); Папежъ... єзуитовъ по всему свѣту розсылаєт, времена и лѣта измѣняєтъ и личбу от створеня свѣта замешалъ и окоротилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); Лѹна́, съ планѣтами, пока́зоує(т) врємєна́ и лѣта (Почаїв, 1618 *Зерц.* 17 зв.); Лѣто: Врє́мѧ, ро́къ, ча́съ, го́дъ, го́дищє (1627 *ЛБ* 60);

у знач. присл. **временемъ:** а) тимчасово, на деякий час: А частъ еретицкая — Петра Монта, который чловѣкъ хитрый былъ, временемъ служачій, на всякъ аеръ рушаючійся, таемного еретика... епископомъ... наставили (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1177); б) з часом, згодом: лигѹрїюсъ єсть камє (!) тако названъ, ѡ(т) рыси звѣрѧ понєжє ѡ(н) родьтсѧ (!) ѡ(т) єгѡ щавє(н)а а врємєнє(м) окамєнєєтъ (XVI ст. *Травн.* 519 зв.).

Див. ще **ВЕРЕМѦ, ВРЕМІЄ.**

ВРЕСЕНЬ *ч.* Вересень: М(с҃)ца сєнтєбра погєбрєискѹ єлюль просто врє́сєнь (Острог, 1581 *Римша, Хрон.* 33); до́ббыва(л) єго́ пѧ(т) м(с)ції. ѡ(т) квѣтнѧ, а(ж) до врєснѧ́ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 84 зв.).

Див. ще **ВЕРЕСЕНЬ.**

ВРЕСКА *ж.* Веснянки, ластовиння: lentigo, onis, врє(с)ка, нѣга (1642 *ЛС* 252).

ВРЕТЕНО *с.* (*цсл.* врєтєно) (*ручне знаряддя для прядіння*) веретено: pannelium, врєтєно, копоруля (1642 *ЛС* 239).

Див.ще **ВЕРЕТЕНО.**

ВРЕТИЩЕ, ВРѢТИЩЕ *с.* (*цсл.* врєтищє) (*одяг із цупкого домотканого полотна*) ряднина: бла(ж)ныи... въ єдино(м) жє врѣтищи ходи(в) годъ (1489 *Чет.* 8); слєза́ми мо́ими, измы́ю на всѧ́кѹ но́щъ ло́жє моє́, сє́дмъ кра(т) на́ дєнь моли́твы на́вы(ш)шомѹ ѡ(т)дава(л), оу врє́тищє сѧ одѣва(л) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 214); Аггл҃ъ: слєзи и(з)ливали, во врєтища ѡблачалися, нази ходили (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 276); Порѡздирайтє шаты ваши, а оболочитєсѧ в҄ врєтища а плачтє при погрєбє Авєніра (серед. XVII ст. *Хрон.* 246 зв.).

Див. ще **ВЕРЕТИЩЕ.**

ВРЕЧИ *част. (модальна)* (*стп.* wrzeczy) нібито, немов, неначе: Кгды бы ты(ж) хлопє(ц) во єди́нъ, днь до шко́лы ходилъ, а дрꙋги(и) де́нь занєдбавалъ. и такъ єдно ча(с) бы собѣ тра́ти(л) в рєчи при школѣ. тако(г) бо(л)шє нє при(и)мати (Львів, 1587 *ЛСБ* 67, 6 зв.).

ВРИВАТИСѦ, ВРИВАТСЕ *дієсл. недок.* **1.** (*проникати силоміць*) вриватися: А иж тепер дали нам знат, же бы козацы им примере и сполную приязнь нашу зъ цесаремъ турецким в земли его вриватсе и шкоды немалые чинит мели (Краків, 1605 *ЧИОНЛ* XV-3, 130); Поныра́ю: Врива́юсѧ (1627 *ЛБ* 88).

2. (у що) (*добиватися високої посади*) рватися (до чого): а та(к) одна́къ того́. пра́гнꙋчи, оумѣємосѧ своє́ю па́дью мѣрыти, оу к(р) єго м(л) власть сквапли́вє нє врива́ємосѧ, нє ме́чемосѧ до кгва́лтꙋ, нє оуєжджа́ємо и́мъ в тыє мае́тности (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79).

ВРИНУТИ *дієсл. док.* (кого) Вкинути: роствпиласѧ землѧ ѯє локотъ и вринꙋлъ єго та(м) и потомъ ѡпѧ(т) знамєна(л) землю (1489 *Чет.* 104 зв.).

ВРИТИ[1] *дієсл. док.* (що на чому) (*чим-небудь гострим зробити напис на чомусь*) вирізати, викарбувати: Я Яни(и) Афє(н)дикови(ч) мєщани(н) лво(в)ски(и) зознаваю... и(ж) пє(р)стє(н) золоты(и)... на которо(м) гє(рб) по(л)тора крижа и литєри ПД на злотѣ вритыє котори(и) заставила пни мили(н)ская (Львів, 1590 *ЛСБ* 128).

ВРИТИ[2] *див.* **ВРѢТИ.**

ВРИХЛЕ, ВРИХЛѢ, ВРЫХЛЕ, ВРЫХЛѢ, ВЪРЫХЛЕ *присл.* (*стп.* rychle, wrychle) скоро, незабаром: Апокри́сисъ а́лбо ѡ(т)повѣдь на кни́жкы о събо́рѣ бєрєсте́йскомъ имєнємъ гре́чєскои. чєрє(з) христофора филѧле́та,ври́хлѣ да́на (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 1); и ты(х) которыє сє ꙋпоминали пна Григо(р)я Ко(с)тюшковича абы выда(л) мо(р)дєра ѡ(с)тапка слꙋгꙋ своєго на горячо(и) кръви и свєжи(ми) ꙋчи(н)кꙋ слꙋха(т) нє хотє(л) и ѡ(в)шє(м) ꙋмы(с)лънє єго вры(х)лє ѡ(т) сєбє до козако(в) выправи(л) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 52); в҃ ры́хлом҃ ча́сѣ пахнꙋ́тъ ты́є якъ трава по́л҃наѧ, и я́къ зѣльє ѡгоро́дноє в҃ры́хлѣ пова́нꙋтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 85); **врихлѣ (врихле) потомъ, потомъ врихле (въръхле)** — згодом, скоро після того: врихлѣ потомъ перенесена бы́ла столица цесарскаа зъ Риму до Константинополя (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 718); Потомъ ври́хлє припа́ло пано́въ Вене́цкихъ заповеданьє: ѡ Ри(м)ской кни(ж)цє жє насъ... шарпати нє пєрестали (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 7); потомъ въръхле ишолъ шевчикъ Склюска... презъ которого всказаломъ, абы тотъ Кузъка Иванъ пришолъ до мене (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 457).

ВРОБИТИ *див.* **УРОБИТИ.**

ВРОБЛИЙ *прикм.* (*стп.* wróbli) горобиний. ◇ **вроблеє просо** *див.* **ПРОСО.**

Див. ще **ВОРОБЬЄВЪ.**

ВРОВНАТИСѦ *дієсл. док.* (кому) Стати подібним (до кого), зрівнятися (з ким): ты вровналасѧ // разбоиникоу (1489 *Чет.* 370-370 зв.).

ВРОВНЕ *присл.* Порівну: Єсли бы тоєжъ нє(д)ба(л)ство д(х)вни(х) на(и)довало(с) а пи(л)ности ѡколо шко(л)ны(х) наꙋкъ присто(и)нє показати нє мѣло знову в совито(ст) всѣхъ тро(х) тисєчє(и) до шєсти тисєчє(и) золоты(хъ) в шкоды вровнє совиты(и) на ка(ж)ды(и) рокъ шє(ст)со(т) золоты(х) (Київ, *ЛСБ* 486, 1 зв.).

ВРОДА *див.* **УРОДА.**

ВРОДОВАТИ *дієсл. недок.* Юродствувати: страшно и дивно єсть братия видѣниє стго оца анъдрѣя роусина што вродивымъ имєнованъ, вродовалъ бо х(с)а ради (1489 *Чет.* 45 зв.).

ВРОДИВЫЙ *прикм.* Юродивий: страшно и дивно єсть братия видѣниє стго оца анъдрѣя роусина што вродивымъ имєнованъ, вродовалъ бо х(с)а ради (1489 *Чет.* 45 зв.).

ВРОДИТИ *див.* **УРОДИТИ.**

ВРОДИТИСѦ *див.* **УРОДИТИСЯ.**

ВРОДОВАТЫЙ *прикм.* Покритий болячками, виразками: Вре́дны(и): Вродова́тый, бѣ́дный, маломо́щный, оуло́мный, хро́мый, нєдолꙋ́жный, шкодли́вы(и), нєдостатє́чный (1627 *ЛБ* 17).

ВРОДЪ, ВРУДЪ *ч.* (*стп.* wrzód) виразка, болячка, рана: пси пакь приходѧчи ѡблизовали гной єго [вроды або болачки] (1556-1561 *ПЄ* 293 зв.); Врєдъ: Вро́дъ, болѧ́чка (1627 *ЛБ* 17); Ра́на: Плѧѓа, врꙋ́дъ... гно́й, болѧ́чка (Там же, 107); Взѧлъ з҃ пе́чи попѣл҃ и́ ро(з)пороши(л), и выника́ли вро́ды

(Вільна, 1627 *Дух. б.* 384); Пси стр℧пи и ра́ны жебрака́ нендзного лиза́ли,... ѡ(т)воложа́ючи ѧзыкомъ врѡды а гно́(и) з҄ ранъ вычища́ючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 598); А коли́... оучини́ли та́къ почини́лисѧ те́ды вро́ды при́щовъ над℧тыхъ на́ лю́дехъ и скота́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 86); А гды пе́рвый Агглъ Бжїи; ви́лїє Ча́ш℧ гнѣв℧ Бжгѡ; на сл℧гъ анти́христовихъ... Тогда́ ста́несѧ тѧжка́ѧ бо́лезнь; врѡды; и стр℧пы смерда́щїи (Чернігів, 1646 *Перло* 140); *У порівн.*: въ той заисте конецъ я Апологію мою выдалемъ... выразивши або вѣмъ блуды и ереси Зызаніевъ нашихъ, прошу и напоминаю народъ нашъ абы ихъ якъ пекельного вроду выстерегалъ (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 321); *Образно*: а́нѣ довнѣма́ймо вда́чн℧ быти те́лесн℧ю ро́скошъ, котораѧ естъ правди́ве вро́домъ смертелнымъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 943).

Див. ще **ВРЕДЪ.**

ВРОЖАЙ *див.* **УРОЖАЙ.**

ВРОЖБИТСТВО *с.* Ворожіння: Вроже́нїє: Врожби́тство (1627 *ЛБ* 17).

Див. ще **ВОРОЖА, ВОРОЖБА, ВОРОЖКА[1], ВОРОЖѢНЬЄ.**

ВРОЖЕНЄ *див.* **УРОЖЕНЄ.**

ВРОЖЕНЫЙ *див.* **УРОЖЕНЫЙ.**

ВРОЖОНЫЙ *див.* **УРОЖЕНЫЙ.**

ВРОЗУМѢТИ, ВРОЗУМЕТИ *дієсл. недок.* (чому) Зрозуміти, усвідомити (що): Вроз℧мѣлъ єсми што(ж) сии двѣ слове проклятого несторья (1489 *Чет.* 49 зв.); И просили мене игуме(н) из старцы пусти(н)скими абы(х) и(м) на то листъ сво(и) да(л) потвержоны(и) и я том℧ врозуме(в)ши... да(л) єсми и(м) на то се(с) на(ш) листъ (Київ, 1510 *Арх.Р.* фотокоп. 28).

Див. ще **ВРАЗУМЛЯТИ, ВРАЗУМѢТИ.**

ВРОНЫЙ *прикм.* Те саме, що **вороный** у 1 знач.: ѡ конехь коне(и) два єде(н) сивы(и) а др℧гїи плєснивы(и) в та(р)нополи вроны(и) єсть (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 11).

ВРОСТИ *див.* **УРОСТИ.**

ВРОТА *мн.* Те саме, що **ворота** у 1 знач.: Tá ia sobi pered wroty Stoiu áz tam wykrykáiut (Яворів, 1619 *Гав.* 21); такъ и въ Римѣ ся дѣетъ: гды хто прійдетъ до клешторныхъ воротъ, теды заразъ воротный испытаетъ, хто тамъ есть преде вроты? (бл. 1626 *Кир. Н.* 21).

Див. ще **ВОРОТЫ, ВРАТА.**

ВРОТИТИСѦ *дієсл. док.* Те саме, що **воротитися** у 1 знач.: И, маю(чи)... я такову(ю) зе(л)живо(сть) и грабе(ж) ѡт єє самоє и сыно(в) єє, а(ж) пехотою до до(му) своє(г)[о] вроти(в)шися, при(ш)ла (Житомир, 1583 *АЖМУ* 46).

Див. ще **ВОРОЧАТИСЯ, ВРАТИТИСЯ.**

ВРОТНЫЙ *ч.* Те саме, шо **воротаръ:** Которы(и) то(т) позо(в)... положилъ є(с)ми в коте(л)ни ℧ брам℧ ме(с)тск℧ю ме(с)та ℧тн℧(л) и вро(т)ном℧ тамо(ш)нем℧ положене(м) то(г) по(з)в℧ ѡказалъ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 64); Матияшъ Славински... признаλъ и(ж) онъ... позовъ... в браму... уткнулъ... и о положеню оного вротному ...оповеда(лъ) (Київ, 1646 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2015, 1).

Див. ще **ВОРОТНИКЪ, ВОРОТНЫЙ, ВРАТАРЪ, ВРАТНИКЪ, ВРАТНЫЙ.**

ВРОХОНЪ *ч.* Назва дерева: brochon, врохо(н) древо че(р)ноє (1642 *ЛС* 105).

ВРОЦЕНЄ *с.* (*стп.* wrócenie) повернення: в томъ нам... поведил, не хотечи вроценѧ детей кнѧжат Жославских и веханѧ в замки и иных именей позволити (Муравиця, 1562 *AS* VI, 59).

Див. ще **ВРАЦАНЄ.**

ВРОЦЕНЫЙ *дієприкм.* (*стп.* wrócony) повернений: маючи теж надѣю, же Ваша Милост мал имъ справедливост самъ из себе ℧чинит... абы им вчинена была, а подданые их, которые с℧т навтекали, абы имъ вроцеными были (Белз, 1552 *AS* VI, 128).

ВРОЧИСКО *див.* **УРОЧИСКО.**

ВРОЧИСТЫЙ *див.* **УРОЧИСТЫЙ.**

ВРОЧИСЧЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧИЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧИЩО *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧНЫЙ *прикм.* *(який відбувається раз на рік)* щорічний, річний: Былъ намъ чоломъ городничій троцкій... о томъ, абыхъмо дозволили ему въ именьи его отчизномъ... торги встановити, и ярмаркъ врочный мети (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36); а ярмарок дали єсмо врочный мѣти в кождый год на Ѡбрєзаниє Господноє, то єсть на новоє лѣто (Вільна, 1529 *AS* III, 342).

ВРОЧЫСЧЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧЫШЪСКО *див.* **УРОЧИСКО.**

ВРОЧЫЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЧЫЩО *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРОЩИЗЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВРУБАТИ *дієсл. док.* (що в чому) *(зробити позначку на чому-небудь гострим знаряддям)* зарубати: и копцы есмо перед собою посыпати, и грани в дубех врубати и на болоте пали побити велели (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 15).

Див. ще **ВРУБЫВАТИ.**

ВРУБЪ, ВЪРУБЪ *ч.* **1.** (*позначка, зроблена гострим знаряддям*) зарубка, карб: Панъ пєтръ сємашко... вказа(л)... сосну ѹ которо(и) врѹбъ глѹбоки(и) с одноє стороны сосны (1546 *ОГ* 40 зв.).

2. (*право на вхід у чужий ліс, право вирубувати дрова у чужому лісі*) вируб, вирубування: прито(м) и то повѣдили ижє за тими знаками и ѹрочищами на милю є(ст) вѹлни(и) врубъ манастырови в лѣса(х) королювски(х) (Унів, 1581 *ЛСБ* 61, 1 зв.); панъ Гневошъ... листъ... свой... на записанъе вечистое островка... и волное завжды ловенъе рыбъ..., и врубъ волный для дровъ в пусчи... просил, абы... в книги... уписанъ (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 433); До того волный врубъ в приселковыхъ лесахъ и борахъ тое маетности Яровицкое... позволяю (Любче, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 519); лесъ, Холопчу названый,... даючи волю околичнымъ суседомъ върубу,... опустошили (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/I, 541).

3. *Перен. (помітна ознака, властивість)* карб: Бо три врѹ́бы мѹ́жество, лю́бъ цно́тъ досконáлость, Вѣры, любвє, надѣи, и в҄ Трóйцы цáлость... в҄ дóмѹ ѡпѣвáютъ смѣлє (Київ, 1627 *МІКСВ* 186).

ВРУБЫВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* (*зроблений за допомогою зарубки в чому-небудь*) зарубаний: подъстарости(и) бєрєстє(и)ски(и)...// з людьми ѡрєховскими... ѡказали ѹ двѹхъ дєрєвє(х) ѹ сосна(х) грани врѹбываныє (1546 *ОГ* 18 зв.-19).

ВРУБЫВАТИ *дієсл. недок.* (що в чому) *(робити позначки на чому-небудь гострим знаряддям)* зарубувати: казали есмо перед собою грани в дубехъ врубывати (Галичани, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 15).

Див. ще **ВРУБАТИ.**

ВРУДЪ *див.* **ВРОДЪ.**

ВРУЦИТИ *дієсл. док.* (*стп.* wrócić) (кому що) накинути: помененый Рожковский, до пана на покой его вшедши, небожчика пана Счасного Харлезского, хорого а черезъ него юж перед тым смертелне зраненого, пана своего оною хустою мокрою, вруцивши му ее несподевано с тылу на шию, оного торгаючи, давит и душит почал (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 499).

ВРУЦЫЛѢТО, ВРУЦѢЛѢТО *с.* Особливий календар із перших семи літер слов'янського алфавіту, за допомогою якого можна вирахувати будь-який день року: рєє(ст)ръ ро(к) а҃ф҃ч҃г го врѹцылѣто з҃. м(с)ца ма(рта) а҃ днь҃ чє(т) (Львів, 1593 *ЛСБ* 1039, 2); Котóры(х) порѧ́до(к), з҄ крѹ́го(м) лоу́н҄ны(м), з҄ днѧ́ми Мѣсѧцє(и) Кни(ж)ни(х), и з врѹцѣлѣто(м), в҄ поча(т)кѹ Пасхáлїй, длѧ проу(д)шо(г) вырозумє(н)ѧ, покладáю(т)сѧ (Острог, 1612 *Час. Туп.* 310 зв.).

ВРУЧАЙ *див.* **РУЧАЙ.**

ВРУЧАНЪЄ *с.* (чому) Втручання (до чого): а статєчнє(и) в лѣпшо(и) побожъности животъ сво(и) провадтє закону б҃жємѹ и справамъ єго с҃тымъ никоторого врѹчанъя нє чинѣтє (Берестя, 1590 *ЛСБ* 142).

ВРУЧАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що, кого чому, кому) (*покладати на когось турботу про кого-небудь, доручати комусь опікуватися ким-небудь*) поручати, довіряти: Южъ сѧ с҄ тобою вѣчнє Дрѹ́гъ твой розлѹчáєтъ, Б҃гѹ тѧ в҄прóдъ в҄ ѡпéкѹ, и Вóискѹ врѹчáєтъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 47 зв.); чогó як҄ собѣ твоє́й любвй ѡ(т) ср(д)ца зычачи, нє исправлє́нноє тѹ́тъ и сєбє́ самóго бачє́ню твоє́мѹ и м҃лтвамъ с҃тымъ врѹчáю (Київ, 1625 *МІКСВ* 131); И тобѣ ѿто ѡ дрѹжє врѹчáю, Лю́бѹю Мáткѹ в҄ ѡпéкѹ прєдáю (Львів, 1631 *Волк.* 18); Той тѧ С҃номъ Б҃га живогѡ назывáєтъ. А зáто ѡ(т) тєбє́ вѣчнѹю лáскѹ мáє якѡ томѹ́ єдинóмѹ ѡвчáрню свою́ врѹчáєшъ, и пáствѹ ѡвє́цъ своúхъ порѹчає(ш) (Чернігів, 1646 *Перло* 72); Нинѣ бл҃гословєнїє... домови вашєму прєпославшы мл(с)ти и любви... врѹчає(м) (Ірклїів, 1650 *ЦДІАЛ* 124, 3, 37).

2. (що кому) (*покладати на когось виконання чого-небудь*) поручати, доручати: О манастыри тыє,

которыє... у чєрьнцев справы манастырскиє отнявши врядником своим вручають (Берестя, 1591 *ПІФ* 105).

Див. ще **ВРУЧИТИ.**

ВРУЧАТИСЯ, ВРУЧАТИСА *дієсл. недок.* (чому) (*віддавати себе в опіку чого*) поручатися, вручати: Тажє благодати любви вашєя врȣчаєм(м)ся (Краків, 1600 *ЛСБ* 352, 1); ѡ мл(с)тивоє и ла́скавоє принА́тьє про́сАчи, звы́клой ла́сцє и оупрі́ймости вм(ст) пи́лнєсА врȣча́ю (Львів. 1631 *Волк.* 2 зв.); За тымъ звыкло(м) ласцє и любви м(л): ваши(х) Пи(л)нося врȣчаю (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

ВРУЧЕННЫЙ *прикм. у знач. ім. (особа, уповноважена іншою особою або владою діяти за їх дорученням і від ьх імені)* повірений: Оувѣре́нный: Врȣче́нный, повѣреный, порȣче́ный (1627 *ЛБ* 136).

ВРУЧИТИ *дієсл. док.* **1.** (кому що) (*дати, передати комусь що-небудь*) вручити: длА чого... абы єстє скоро выправи(ли) спосрє(ди) сєбє ко мнє дву(х) братии длА совєщаниА и намовы врȣчивши и(м) ѡ(т) сєбє всА єлико ко бл҃го(мȣ) сози(ж)данию во(з)можєтє (Новогородок, 1592 *ЛСБ* 22); панȣ стєфанȣ сока(л)скому, ковачȣ, въ г҃ныя и(х) рȣки врȣчити ѡ(т) ст҃ои афо(н)ско(и) гори (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 2 зв.); Але ово, якъ на лихо, отъ кого было замыкати, тому ключи вручили! (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1060).

2. (кому що) (*доручити комусь опікуватися ким-, чим-небудь*) поручити, довірити: Іжъ и(м) вѣрȣ якъ злато чистое врȣчили, Абы и(х) и внȣковъ сея наȣчили (к. XVI — поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 97); Тєды я... маючи в повереню тую мне худобу, зъ тое ж худобы моее мне врученной... даю... фолварокъ... за мостомъ (Четвертня, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 477); Ажєбы дѣтокъ имъ врȣчоныхъ лѣта молодыє марнєсА нє тєряли за которыхъ ȣчитєлєвє личъбȣ Бг҃ȣ чинити мȣся(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* І-1, 68); Присто́итъ ю(ж) мнѣ Дх҃а испȣсти́ти, Вь рȣцѣ твои ѡ Ѡ(т)чє мо́й врȣчи́ти (Львів, 1631 *Волк.* 18 зв.); а́лє бо(л)шє́ пови(н)но(ст) врȣчє(н)наА ȣсиловує(т) да не небрєжє(н)нѣ в лѣности прє(з)рѣти звани́є и(з)во́ляю (Острог, 1633 *ЛСБ* 519); на постра(х) Ада́мови зна́къ сво́й поста́вилъ, кото́рій бы на оный зна(к) смо́трАчи за́повѣдь б҃жїю зна́лъ захо́вать а того бы нє запо́мнилъ хто єму врȣчи́лъ о́ноє па́нство (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

Див. ще **ВРУЧАТИ.**

ВРЪНУТИ *див.* **ВЕРНУТИ.**

ВРЪНУТИСЯ *див.* **ВЕРНУТИСЯ.**

ВРЪНУТИСА *див.* **ВЕРНУТИСЯ.**

ВРЪСТА *див.* **ВЕРСТА.**

ВРЪТАТИСА *див.* **ВЕРТАТИСЯ.**

ВРЪТЕПЪ *див.* **ВЕРТЕПЪ.**

ВРЪТОПЬ *див.* **ВЕРТЕПЪ.**

ВРЪХОВИНА *див.* **ВЕРХОВИНА.**

ВРЪХОВНЫЙ *див.* **ВЕРХОВНЫЙ.**

ВРЪХОМЪ *див.* **ВЕРХОМЪ.**

ВРЪХУ *див.* **ВЕРХУ[2].**

ВРЪХЪ *див.* **ВЕРХЪ[1].**

ВРЫХЛЕ *див.* **ВРИХЛЕ.**

ВРЫХЛѢ *див.* **ВРИХЛЕ.**

ВРЫЧЕНЄ *с.* (*стп.* rzeczenie) порада: з воли божєє и дару дх҃а свєто(г) за (в)рычє(н)є(м) приятє(л)ски(м) понА(л) єсми за сєбє в ма(л)жє(н)ство... па(н)ну якгнє(ш)ку (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 39).

ВРЬХНИЙ *див.* **ВЕРХНИЙ.**

ВРЬХОВНЫЙ *див.* **ВЕРХОВНЫЙ.**

ВРѢДНІКЪ *ч.* Шкідник: ащє нє засыплємъ воды сєя, и врѣдніка сєго нє оубьємъ, то вси бози наши вничиж(д)єни бȣдоу(т) ѡ(т) исцєлєвающи(х) (1489 *Чет.* 9 зв.).

ВРѢМА *див.* **ВРЕМЯ.**

ВРѢНІЕ *с.* (*цсл.* врѣниє) горіння. ◇ **чинити врѣнїє** *див.* **ЧИНИТИ.**

ВРѢТИ, ВРИТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wrzeć) **1.** Кипіти, клекотіти: показа́ло бы сА ди́вовъ и стра́ховъ много. да нє та(к) якъ кгрєцкі́хъ зара́зомъ ѡ(т)тина́но и прє(ч) ѡ(т) тѣла цр҃ковнаго ѡ(т)мєта́но // алє тамъ всє посполȣ и до нн҃ѣ ври́тъ, подобно остато(к) аж ȣ пєклѣ сА доваритъ (Острог, 1587 *См. Кл.* 7 зв.-8); Бȣдє(т) ли вь ко́ло котла́ огонь, а придаси́ ємȣ дрѡвъ, запа́литъсА, и то́є што́ вь котлѣ ва́ритъсА, и врѣєтъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 331).

2. Горіти, палати: а то зь ты́хъ сло́въ пр(о)рцки(х), з нє́здръ єго вы́шо(л) ды(м) го(р)ношка запале́ного. я(к) бовѣмъ горщо́къ врѣє́(т) длА ѡгнА, што на спо́дѣ є(ст) взвы́шъ або вьзгороу по(д)ска́-

коуе(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 244 зв.); Страха́юсѧ Рѣкѝ огни́стои, котра́ѧ пре(д) сȣдо(м) оны(м) тече́нїем̾ волочи́сѧ // и на́йсрожше врѣти пóломенем̾ бȣдетъ (Львів, 1642 *Час. Слово* 266-266 зв.);

перен. (*пройматися сильним почуттям, сильно захоплюватися чимсь*) горіти: Тыи твои Пресвѣтлыи ви́дѧчи Клейнóты Ѡ(т)че Архимандрита, Кто на твоѣ цнóты Ведлȣгъ свѣта и Дх҃а, Ктóсѧ не здȣмѣетъ Хи́ба комȣ кȣ Бли́жнимъ, за́здрость в̾ ср(д)цȣ врѣетъ (Київ, 1630 *Имнол.* 1).

ВРЯДНИКОВЪ *прикм.* (*належний урядникові*) урядників, урядника: Тая Ганна, жона врядникова ...вызнала, ижъ скрынку... дала въ захование Лаврику (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/І, 64).

ВРЯДНИКЪ *див.* **УРЯДНИКЪ.**

ВРЯДНИЧИЙ *див.* **УРЯДНИЧИЙ.**

ВРЯДНИЧКА *див.* **УРЯДНИЧКА.**

ВРЯДОВНЕ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРЯДОВНЫЙ *див.* **УРЯДОВНЫЙ.**

ВРЯДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРЯДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВРАДЫТИ *див.* **УРЯДИТИ.**

ВРАДНЫКЪ *див.* **УРЯДНИКЪ.**

ВРАДНИЧИЙ *див.* **УРЯДНИЧИЙ.**

ВРАДНИЧОКЪ, ВРАДНИЧОК'Ъ *ч.* Урядничок: врадничокъ его ѡ(т)поведя... панъ тежъ мо(и) тые села мае(т) до жывота (1546 *ОГ* 29); Ее Милость, пани дѧдинаѧ, постерегати маетъ, абы безъ ȣтискȣ и лȣпежства враднички заховывалисѧ (1577 *AS* VI, 83).

ВРАДОВНЕ *див.* **УРЯДОВНЕ.**

ВРАДОВНИКЪ *див.* **УРЯДОВНИКЪ.**

ВРАДОВНЫЙ *див.* **УРЯДОВНЫЙ.**

ВРАДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВЫЙ.**

ВРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВСАДИТИ, ВЬСАДІТИ, УСАДИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) (*допомогти або запросити когось сісти*) посадити: Maxim Iscze bom tám wnet schlidył Sczo potráwy pryneseno Tá y mne zá stoł wsázeno (Яворів,1619 *Гав.* 21); Взѧ́лъ те́ды Мѡисе́й женȣ свою́ и сн҃ы свои́ ѡ(т) Іѡфóра те́стѧ своегѡ́, и всади́лъ ихъ на́ ослы́ и воротилсѧ дó Еги́птȣ несȣчи́ пóсохъ б҃жїй въ рȣцѣ своéй (серед. XVII ст. *Хрон.* 82 зв.).

2. (кого на що) *(призначити або обрати когонебудь на якийсь пост, посаду)* посадити, висунути: Того(ж) ча́сȣ ивóнѧ заби(т). Козаци та́м̾ же побúти. А претрила (!) тȣрци на господа́рс̾тво волóское всади́ли (1509-1633 *Остр.л.* 127); кнѧ́зъ вышневе́цкїи з та́ростою (!) камене́цки(м) з росказа́нѧ е(г) к(р) м(л) в землú волóской тȣрковъ и тата́ръ бóлше ѕ҃ поразúли и сн҃а еремїина на господа́рство волóское всади́ли (Там же, 128).

3. (кого) *(помістити кого-небудь кудись)* всадити, кинути: сотворилъ чл҃вка по ѡбразȣ своемȣ и подобию и в рай всадилъ (1489 *Чет. 22* зв.); ѡ(т)повидѣль емоу ѡгонь то хорыи рекоучи. г҃и не маю такового чл҃ка, который бы мѧ в̾садиль в̾ коупель коли сѧ замоути(т) вода (1556-1561 *ПЄ* 359 зв.); гедеѡ(н) болоба(н)... василия евреянина... з мѣста выволо(к) и до ямы всадивши (Берестя, 1594 *ЛСБ* 260, 1 зв.); Тóлкѡ паметáй на мене́... абы есь наменн(л) Фараѡ́нови, ижь бы мене́ вы́велъ з̾ се́й темни́цы, бó краде́жею взѧ́то мене́ з̾ землú Евре́йской, а тȣтъ мене́ неви́нне дó сегѡ́ ровȣ всажóно (серед. XVII ст. *Хрон.* 208).

4. (що у чому) *(укріпити щось в чому-небудь, вставити в щось)* вставити: А да́лей тогѡ незалецѧ́ючи, што сѧ всѣмъ подоба́ти ма́ет̾, бо якѡ Аа́рѡнъ // ...бралъ на Пе́рси свои́ разȣ́мное сȣдѡвъ албо Рацїѡна́лъ, в̾ котóромъ в̾саже́ныи были́ двана́десѧтъ Ка́менїй (Київ, 1639 *МІКСВ* 218-219).

5. *(ув'язнити, позбавити волі)* посадити: и всаженó егó на ве́жȣ высóко на мори и бы́лъ та(м) за вартóю (1509-1633 *Остр.л.* 129); быль тыжь прозвищемь варав̾ва ис товариш̾ми своими в̾сажень длѧ того иже в̾мѣстѣ оубїйс̾тво // были оучинили (1556-1561 *ПЄ* 191 зв.-192); И поймали есте того попа и вывели есте его вон из мѣста и дали есте его всадити во иншом мѣстѣ в Городку на колько мѣсяцей (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); а жеся ча(с) крати(лъ) и но(ч) наступала абы бе(з) кари злочи(н)ца не зошолъ хотѣли го в куну... всадити (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 40 зв.); **всадити до везеня (вазенѧ), у вязене (везене, ве́зенъе) всадити** — ув'язнити, посадити, всадити: Кнегиня Козечиная дей казала мя у везене всадити (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 6/І, 65); Пан Александро Семашко... мене

безъвинне збивши… яко одну неволницу у везенъе всадил (Володимир, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 249); жалова(л)… Мє(л)чи(ц)кии… што(ж)… мєнє по-(и)ма(в)ши… //…звяза(в)ши до вєзє(н)я всади(л) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 43); Исѝдоръ… пóйманъ бы́лъ и до вєзє́н'ѧ вса́жо(н) (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 53); ірѡ(д)… вєлѣлъ єгó поймати, а вса́дити до ва́зєнѧ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 33 зв.); И привє(д)ши до двора подданого… Миха(л)ка у вязє(н)є до ла(н)цꙋха всадили… а пото(м) высадили з ла(н)цꙋха (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 6); **всадити (вьсадити, усадити) в темницю (темницу, темьницу), до темницы (темницѣ) всадити** — (в тюрму) посадити, всадити: цр҃ь иро(д) всади(л) в тємницоу жєны ради філифа брата своего (1489 *Чет.* 270 зв.); Оуслыша(л) пакь іс҃, ижь іѡан' в'сажє(н) єс'ть до тємницѣ пошєль до галилєи зоставив'ши назарєта (1556-1561 *ПЄ* 28 зв.); оувойдї вь добрую волю с тєжбїтом твоим покол єси єщє на дорозє с ним, абы тєбє нє выдал суди, а судя выдал слузє, и́ в тємніцю всажон будєш (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 45); А ѡни навчєни ѡ(т) старѣши(н) и мовили: нє сєго, алє Варавоу на(м) поусти, который головоу (!) заби(л) и всажено єго до тє(м)ницѣ (XVI ст. *УЄ Трост.* 65); и пришє(д)ши ѡдє(н) повєди(л) и(м) ѡто мꙋжє которы(х) є(с)тє были дали всадити до тє(м)ницы є(ст) ꙋ цє(р)кви стоѧчи ꙋча людї (II пол. XVI ст. *КА* 25); а к(д)ы было иѡа(н) кр(с)титєлѧ всажєно ѡ(т) ірода в тємнїцꙋ тєды ап(с)ль андрєй и(з) братомь свои(м) пєтром за(с) ѡбєръноусѧ (!) до рємєсла своєго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 103 зв.); ѡ іро́дє кажи єй ро(з)стрѣлѧ́ти… и до тє(м)ни́цѣ вса́дити (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 416); **въ ланцухъ (до ланцуха) всадити (усадити)** (кого) — накласти кайдани, закувати: судя земский Киевский, приславши слугъ своихъ, мене самого на доброволной дорозе поймавши… до везаня и въ ланцухъ усадилъ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 3/I, 27); И привє(д)ши до двора по(д)даного… Миха(л)ка у вязє(н)є до ла(н)цꙋха всадили… а пото(м) высадили з ла(н)цꙋха (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 6); **до коморъки всадити** — ув'язнити, всадити, посадити: по которого одезде… тот Панас, з росказаня отца Касиянового, сведчачого до коморъки кгвалтомъ всадивъши, грозил, ижъ стол его выпустити не мел (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР*1/VI, 730); **на коло всадити** (кого) — взяти на тортури: теды пречечоный панъ Бокгуцкий… кони зъ рыштунками въ нихъ отобравши… презъ чтыри дни, яко якихъ злочинцовъ, на коло всадивши, въ подошвы киями били, не литостиве мордовали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 233).

6. *(про насіння) (помістити у відповідний ґрунт для росту)* посадити: и въ прирожéнью и(х) сѣмєна або насѣньѧ всади(л), ѡ(т) котóры(х) пóслє прєстꙋплéнїа ихъ, мы тлѣннїи раждáємсѧ, и множимсѧ, вóдлꙋгъ осꙋж(д)єнїа бж҃їа въ зє(м)лю зáсѧ оборочáючисѧ (Острог, 1588 *Сур.* 1 зв.); Єстъ жрóдло бж(с)тва ѡ(т)цъ, а сн҃ъ и дх҃ъ насѣньѧ бж҃ого, або тáкъ мóвѧчи. лѣторáсли бг҃омъ в'сѧ в'саж(д)єныи, и яко цвѣтовє всєгдá истóтнїи (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 41 зв.).

◊ **всадити (кого) на свою скотину** — зробити кого-небудь власником чогось: Полїймѡ єгѡ винóмъ милосéрдїа, помáжмо олѝвою чл҃вколю́бїѧ, в'садѣмѡ єгѡ на свою скотѝнꙋ то єстъ, на своѝ маéтность …нéндзꙋ блѝжнѧго нáшего оутꙋлѣмѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 646); **на шыи (чиї) усадити** — *(поставити когось перед необхідністю виконати щось, доручити комусь виконати що-небудь)* покласти, звалити на плечі (чиї, кому): до того часу не безъ того, абы ихъ милость уси того уже не были ведоми, ижъ еще кгды мы такъ прычина великая не была дана, якую ми теперъ не одно дано, але тежъ на насъ… учоныхъ людей… на шыи наши усадили (Вільна, 1599 *Ант.*643).

Див. ще **ВСАЖАТИ.**

ВСАДНИКЪ, ВСАДНЫКЪ *ч.* Вершник, верхівець: вса(д)ни(к), кóнъны(и) вєр'хо(в)ны(и) (1596 *ЛС* 35); eques, всаднықъ (1642 *ЛС* 182); Кꙋнь з головóю л'вéю, А з ꙋстъ тогѡ Конѧ́; ѡгнь сѣрчаный вихóдитъ; далéкѡ на кѝл'ка лóктїй, а в' мѣсто ѡгóна; змїѧ́ ядовѝтаѧ; в'са(д)никъ на тóмъ Конѝ Агг҃лъ Бж҃їй в' тѣлѣ лю(д)скѡмъ (Чернігів, 1646 *Перло* 141).

ВСАЖАТИ *дієсл. недок.* Поміщати, саджати. **всажати (кого) на свої карки** — *(брати відповідальність за кого-небудь, брати на себе якийсь обов'язок у відношенні до кого-небудь)* накладати, звалювати собі на плечі кого: и сами доброволне в погибел не идѣте того своего врача на карки свои не всажайте, который шукаетъ згубы душъ вашихъ (Київ, 1644 *КМПМ* II, 289).

Див. ще **ВСАДИТИ.**

ВСАЖЕНЬЄ *с.* (*рекомендація когось на посаду, сприяння кому-небудь зайняти якийсь пост*) висунення, ставлення: всаже́ньємъ а́рона на господа́рство воло́скоє, вели́кіє домы́ втагноу(л) былъ на воло́хы, кото́рыє бы́ и́хъ зни́щити были́ моусѣли, бы бы́лъ и(м) бо́лшє аро(н) господарова(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 89 зв.).

Пор. **ВСАДИТИ.**

ВСЕ, ВЬСЕ, УСЕ *присл.* Постійно, завжди, все: а то кнѧзю Федорꙋ... я прирекаю под моим словом и словом моим шлѧхетским все так ꙋчинити, коли-колвек потреба вказывати бꙋдет (Пісочне, 1541 *AS* IV, 285); Потомъ покладалъ лист... барбѣра Свинюского... в которомъ пишет, иж... был при небожчику... мало не три недели... ино дей... жадное речи не поведал... // одно все ся журилъ на полгакъ, с которого стрелялъ немернымъ набитемъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 376-377); Тотъ сынъ болшій, который (*в рукоп.* нѣтъ. — *Прим. вид.*) усе однако былъ (XVI ст. *НЄ* 7); Того... Скарго, показати не можеш, абы з школы... богоносец выйти имѣл, только все оной блаженной наукѣ сопротивници, — горды, величавы, пишны, надуты (1608-1609 *Виш Зач.* 225); То твоє́й Прєвєлє́бной все слꙋ́житъ ѡсо́бѣ, Высо́коє в' Высо́кой Имѧ́ есть ѡздо́бѣ (Київ, 1632 *Євх.* 294); тогды все тот Марко пасинокъ его жадное потребы до отчима и матки свое(е) мѣти не мает (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 24);

(*протягом часу, що потрібен для визначення границі на означеному відрізку*) весь час, все: а хотаръ тому вышеписанномꙋ монастирꙋ и селам, що къ монастирꙋ прислꙋхають... ѡт липꙋ знаменанꙋ и могила копана, та гори бꙋковиною, оусе връхѡм дѣла, до дрꙋгꙋ липꙋ... та на великы дꙋбь знаменань... та черес бахнꙋ, до конець писка (Сучава, 1503 *Cost.S.* 260); ѡт того лѣса...ꙋ дрꙋгий лѣсъ, глꙋбокий Переброд... ѡт болота Вытиского до столпа... все рꙋбаными гранми (Пісочне, 1541 *AS* IV, 282); та вьсе дорогою ѡлховецкою идеже исходит пат из лѣса на ꙋгол Жꙋржин (1583 *DBB* I, 86).

Див. ще **ВСЕГДА, ВСЕГДЫ.**

ВСЕБЛАЖЕНѢЙШИЙ *прикм. (титул вищих духовних осіб)* всеблаженніший: жебы єгда якоє недооумѣніє припадаєтъ, была речъ пови(н)наѧ, не безъ зданьѧ всеблаженѣйшаго стого закѡнꙋ єпископа црькви мѣста константинополского, ...тѡє недоооумѣніє з'ездови светителскомꙋ и стомꙋ розсоу(д)кови заховати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 136).

ВСЕБОГАТНЫЙ *прикм.* Багатий усім, багатий на все: Бъ, ѡ(т) бога(т)тва, (!) и́жъ всєбога(т)ны(и) всѣ(х) ѡбогачꙋючїй (1627 *ЛБ* 186).

ВСЕВИДЕЦЪ, ВСЕВѢДЕЦЪ *ч.* (*про Бога*) (*той, що все бачить*) всевидець: всє́ви́дєцъ прє́то ви́дѣвь и(х) таки(х) лоука́вы(х)... єдна́къ нє ѡстави(л) и(х) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 314); Ви́дѣлъ я́к' Всєви́дєц' Бгъ ѡтво́рєнꙋю Со́тниковꙋ ми́лость до слꙋги, и роз'ши́рилъ,... двє́рѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 365); ґдыжъ всєвѣдєцъ Бъ, нє на до́л'гость а́бѡ коро́ткость ча́сꙋ, в' кото́ромъ кто грѣши́т' смо́тритъ, а́лє самꙋю вла́сность и прирожє(н)є, грѣха сꙋдитъ, вє́длꙋгъ тогѡ оумы́слꙋ и ка́ранъ ѡ(т) Бга бываєт' (Там же, 246); ѡ(т)повѣда́ю таково́мꙋ зловѣрникꙋ ...Снъ то Бжїй всевидєцъ ви́дѣлъ (Чернігів, 1646 *Перло* 128); *У порівн.:* То́й якѡ всєви́дєцъ; прови́дѣлъ прє(д) вѣки живо́тъ чловчьскїй: и Аггльскїй (Чернігів, 1646 *Перло* 1 зв.); нє потрєбꙋє, якѡ всєви́дєцъ, той испытꙋѧ ср(д)ца оутрѡбы (Там же, 150 зв.).

ВСЕВИДИМЫЙ *прикм.* Те саме, що **всевидущий**: ѡ великѡ чюдо ка(к) премоудростне книжьника ижъ тѧ оувидѣ(л) творець всевидимыи (1489 *Чет.* 118 зв.).

Див. ще **ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДУЧІЙ *прикм.* Те саме, що **всевидущий:** Февраля 12 о Рускомъ митрополитѣ Алексіи, же его всевидучій Богъ церкви своей освячаетъ пастыра, выборного и увѣряетъ ему свое стадо

(Київ, 1621 *Коп. Пал.* 497).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДУЩИЙ *прикм.* Всевидющий, всевидячий: Єсли ты мóихъ словéсъ оустыдáєш'сѧ котóріи ѡбличáютъ беззакóнїє и злодѣáнїє твоє, а длѧ чóгожє(с)сѧ нє в'стыдалъ грѣхи такъ брид'кіи и сромóтныи творити, прєд' лицємъ и нєоукритым' оком' всéвидѹщаго бга (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.); **всевидущее око** — всевидюще (всевидюче) око: А ѡ(т)тóлѣ ласкáвє нáсъ призирáєшъ, Всєвидѹщимъ ѡкóмъ твоимъ, И милѹєшъ нáсъ мл(с)рдамъ своимъ (Чернігів, 1646 *Перло* 14).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДЯЩИЙ *прикм.* (*цсл.* вьсєвидащии) те саме, що **всевидущий.** ◇ **всевидящеє око** — те саме, що **всевидущеє око:** явно ѧко ничим дрѹги(м), то(л)ко хѹлою и вєличанїє(м) гóрдости прє(д) чл҃ки: а прє(д) всєвидѧщи(м) óко(м) ѡкаѧ(н)нѣиши(й), и всѣ(х) твáрей бє(з)чєснѣйшїй єси (1598 *Виш.Кн.* 287).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДАЧИЙ.**

ВСЕВИДАЧИЙ *прикм.* Те саме, що **всевидущий.** ◇ **всевидачеє око** — те саме, що **всевидущеє око:** ѡсобливє пєрє(д) всєвидачими очима Бж҃ими (Вільна, 1620 *См.Каз.* 15 зв.).

Див. ще **ВСЕВИДИМЫЙ, ВСЕВИДУЧІЙ, ВСЕВИДЯЩИЙ.**

ВСЕВИНОВНЫЙ *прикм.* Який започаткував усе, є першоосновою, першопричиною усього: Слáва прє(д)вѣчномѹ, вишєимéнномѹ, Нєпостыжимомѹ Бг҃ѹ, бєз'начáлномѹ, всєвинóвномѹ, славимомѹ (Чернігів, 1646 *Перло* 169).

ВСЕВЫШНИЙ, ВСѢВЫШНИЙ *прикм.* Всевишній: а за ты(м) полицає(м) в(с) бг҃ѹ в трци амнъ писанъ листъ м(с)ца ноєври(и) днь ки (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 17); гды сѧ змоцнатъ и задержатъ насѣньє, в' часѣ належномъ выдаютъ на свѣтъ: потомъ в' разлѹченіи тѣла, Аггли и всѣвышніи хоры, вєсєлою тварю ихъ пріймуютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 340).

ВСЕВѢДАЮЧІЙ *прикм. у знач. ім.* Всезнаючий: Спра(в) лю(д)скихъ прєшлы(х) и пришлыхъ вѣдомость сам ѡдинъ всєвѣдаючій и всє прєшлоє и пришлоє притомнє оу сєбє маючій (Вільна, 1620 *См.Каз.* 14).

ВСЕВѢДОМОСТЬ *ж.* Всезнання: Хс Бгъ, прє(д) котóрым' нѣчóго нє Єст' закрыто, моцъ всєвѣдомости своєѣ покáзѹючи, и пéрвшихъ' мѹжóвъ Єѣ вылучáєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 264).

ВСЕГДА, ВЪСЕГДА *присл.* (*цсл.* вьсєгда) постійно, завжди, скрізь: и да (б)дє(т) мл(с)ть г(с)да бга всєдє(р)житєлѧ... а нш҃го смирєния блг(с)вєниє и мл(т)ва со (в)сими вами и на домє(х) вш҃и(х) всєгда (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); Бл(с)вєниє а(р)сєния... єпи(с)па митрополи(и) гали(ц)ко(и)... славє(т)ны(м) пно(м) мєщано(м) мѣста лво(в)ского... млтва нш҃а к милостивому бгу за вшу мл(с)тъ є(ст) всєгда ѡ многолє(т)но(м) здрови(и) вм ради слыши(м) (Стрятин, 1561 *ЛСБ* 35); Также... во всем соединяем сему вышей менованому братству... правоверно жити... в любвѣ нелицемирной во вся веки строити по обычаю реченъного братства о Господи, всегда с любовию и кротостию собираючися (Берестя, 1594 *ЗНТШ* XXVIII, 9); въсє(г)да радо(с)ни бѹдє(м) (Устя, 1600 *ЛСБ* 353, 1); тѹюжъ вóдѹ испивáютъ пото(м)кєвє (!) ихъ... абы тыми крилами [црковъ] всєгдá по высотѣ нб(с)но(и) лѣтáл(а) и зáвшє смотрила ѧсно (Почаїв, 1618 *Зерц.* 60 зв.); Вынѹ: Всєгдá, всѣгды, зáвжды, ѹставичнє, въ вѣки (1627 *ЛБ* 23); Вы міра сєгѡ видимогѡ строитєлѣ, и нáшѣ всєгдá вѣрныи хранитєлѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 41); прилѣжнѡ всєгда, найпáчєжє в сїѧ дни Стыѧ Чєтырєдєсáтница Г(с)да молитє (Київ, 1648 *МІКСВ* 347); **нынѣ и всегда** *див.* **НЫНѢ.**

Див. ще **ВСЕ, ВСЕГДЫ.**

ВСЕГДАШНИЙ, ВСЕГДАШНЫЙ *прикм.* Постійний, повсякденний, щоденний: И тáко созиждєтсѧ ч(с)тны(и) хра(м) сє(и) въ приношє(н)є и всєгдашнюю млтву ко г(с)дѹ бгу ѡ всѣхъ ва(с) (Вільна, 1594 *ЛСБ* 253, 1); М(о)гѹтством' и всєгдáшным' бодрымъ хрáнєнїє(м), свѣтєлъ являя сѧ нарочитъ сыи званїєм(ъ) (Львів, 1615 *ЗНТШ* L, 3); мы до иншоє цнѡ(т) зброѣ и ѡрѹж'ѧ, нє тáкъ всѣгды ѧко до млтвы, похóпны и спосóбны бѹдѹчи,

абы́смы прина́мнѣй ты(м) найпєвнѣйш(м) всєгда́шнєє моли́твы оузброе́н'ємъ, ѡномꙋсѧ застановлѧ́ли (Київ, 1634 *МІКСВ* 313);

(*який актуально існує, діє*) теперішній: а нн҃ѣ покинувши всє на напа(сти) мусимо наклада(ти). понєважъ всєгда(ш)ни(и) нашъ сопоста(т) єпи(с)копъ лво(в)ски(и)... написа(л) єму листъ имєнє(м) па(т)ріа(р)шимъ фа(л)шивы(и) литєрами рꙋ(с)ними (Львів, 1593 *ЛСБ* 225).

ВСЕГДЫ, ВСИҐДИ, ВСѢГДИ, ВСѢГДЫ, ВСЮГДЫ, ВСѦГДЫ, УСЮГДЫ *присл.* (*цсл.* вьсєгды) те саме, що **всегда:** почали єго ѡ тоє просити, якь жє и всѣгды имь чинова(л) (1556-1561 *ПЄ* 192); смотрѣтє на пьтіці... и нє єс в них. ні спіжарні. а ні житніци. а всєгды бъ҃ их // кормит (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 75-76); и за нєго го(то)ви єсмо всѣгды ꙋмира́ти (Львів, 1596 *ЛСБ* 301, 1);нє всю́гды пе́ршєє мѣсцє мѣлъ на синωдє(х) ри́мскій бискꙋпъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 147 зв.); Атъ я изъ вами усюгды в усѣ дны до скончанія вѣка (XVI ст. *НЄ* 116); на(д) которы(м) то ѡзєро(м) Хс҃ избавитєль оустави(ч)нє стоить и всѣг(д)ы видить тыи спро(с)ныи справы и ѡми́л'но́сти свѣта то́го (XVI ст. *УИ* 1911/2, 73); всиґди до цєркв(є) звонѧтъ, а ти мовишъ "нєхай ї(м) за мє(нє) Бога проси(т)" (XVI ст. *Сл. о см.* 335); И на́мъ Дх҃ѡвнымъ рєвноу́ючи Ап҃(с)лꙋ Па́влꙋ, го́дно всєгды скръбѣти и болѣти ѡ спра́вахъ Црк҃ѡвныхъ (Львів, 1614 *Вил. соб.* 3); мы до и́ншоє цнѡ(т) зброѣ и ѡрꙋж'ѧ, нє та́къ всѣгды я́ко до мл҃твы, похо́пны и спосо́бны бꙋдꙋчи, абы́смы прина́мнѣй ты(м) найпєвнѣши(м) всєгда́шнєє моли́твы оузброе́н'ємъ ѡномꙋсѧ застановлѧ́ли (Київ, 1634 *МІКСВ* 313); И слꙋги мои милїи всѧгды порозганѧлъ, Адама и Євꙋ и всѣхъ свѧтыхъ с собою забралъ (І пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 30); и въ всє́мъ твори́ти во́лю ст҃ꙋю твою, и въ свѣтѣ за́повѣдєй твои́хъ всѣгди ходи́ти (Чернігів, 1646 *Перло* 143 зв.); я́кѡ чловѣкъ ска́зѣ нє є́сть подлє́глый, та́къ тє́жь и ра́й кото́рый всє́гды в' собѣ ма́єтъ плоды роско́шныи и на возрѣньє вдѧ́чныи (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

Див. ще **ВСЕ.**

ВСЕГОДНЕ *присл.* Кожного дня: зачимъ бы в школє то(и) бра(т)ско(й) всєго(д)нє и нєпрє(р)ванє наꙋка трвати могла вѣчними и пото(м)ными часы нє нищала (Київ, 1622 *ЛСБ* 486, 1 зв.).

ВСЕГОСВѢТНИЙ *прикм.* (*який поширений у всьому світі, стосується всього світу*) всесвітній: ѡбридли́вость єстъ идѡлопоклоне́нїє в'сєго́свѣтнєє (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32); Памѧта́ймо, на́ смє́рть, и́жъ Въскр(с)нїє бꙋ́дєтъ и Соу́дъ стра́шный, на о́номъ всєгосвѣтнємъ Трибꙋна́лѣ Бж҃омъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 169).

ВСЕДАРОВИТЕЛНЫЙ *прикм.* Щедрий: З Ла́ски всєдарови́тєлногѡ, прс҃тогѡ и животворѧ́щогѡ Дх҃а, звы́клым'... Црк҃о́внымъ порѧ́дкомъ на мѣстцє сє́є... з' которогѡ єв҃(г)лскои наꙋки про́повѣдь вшєлѧ́кымъ... слꙋхачѡмъ пода́вана быва́ти звы́кла, в'стꙋпова́ти (Вільна, 1620 *См.Каз.* 5); А трє́тєє свѧ́тѡ Кꙋчѡк', Мѣсаца... Сєптє́вріа... обходи́ли дѧ́кꙋючи Всєдарови́тєлномꙋ Бг҃ꙋ за зобра(н)є з' по́ль, з' са́дѡвъ и з' ви́нни(ц) вшєлѧ́когѡ збо́жа, о́вощѡ(в) и виногра́дꙋ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 238).

ВСЕДЕРЖАВНЫЙ *прикм.* Всесвітній, всесильний, всемогутній: Прїими всємогꙋ́щій; и всєдєржа(в)ный Бж҃є, сїю малꙋю мрє́жꙋ: або сѣткꙋ нєгѡ(д)нои рꙋки моєи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 169 зв.); Сла́ва тєбѣ Хє҃ црꙋ҃ прєсла́вный, Чꙋ́дный Бж҃є си́лный всєдєржа́вный (Чернігів, 1646 *Перло* 24); Бж҃є прєсꙋщєствє́нный, Бєзнача́лный, Всємогꙋщій, и Всєдєржа́вный, прєвѣчны(х) чꙋдє́съ; показа́тєлю вы́шє всѧ́кого сло́ва, и Ра́зꙋма (Там же, 34).

ВСЕДЕРЖАТЕЛЬ *ч.* Те саме, що **вседержитель:** Я з ча(с)ти моєє дꙋховничоє митрополита(н)скоє страшнымъ ха҃ бг҃а моєго имєнємъ и гро(з)нымъ... на нє(д)балы(х) злы(х) дѣлатєлє(й) всєдє(р)жатєля сꙋдомъ, а з ча(с)ти во(и)ска... Запоро(з)ского єслибы якоє нє(д)бальство ѡколо наꙋкъ... пошляковано... было... по(л)тори тисєчи золотыхъ... што го(д) чинити повинни будꙋтъ (Київ, 1622 *ЛСБ* 486, 1 зв.).

ВСЕДЕРЖАЩИЙ *прикм.* (*цсл.* вьсєдьржащий) (*про Бога*) всевладний, всемогутній: Али́ и тꙋ Рꙋка́ твоѧ́ всєдєржа́щаѧ Црс҃твꙋєтъ, и всѣмъ створє́нѧмъ навѣки справꙋєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 69).

ВСЕДЕРЖИТЕЛЕВЪ *прикм.* (*який належить вседержителеві, Богові*) вседержителів, Божий: да щадимый вєнєцъ пришлє(т) ѡ(т) роуки всєдєржитєлєвы (1489 *Чет.* 241).

ВСЕДЕРЖИТЕЛНЫЙ *прикм.* Всемогутній: то зáсь Снѣ слáва, гды Всєдєржи́тєл'ный Бгъ О(т)цъ, Оцем' быти Х(с)а Га знан' бывáєт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 313).

ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ, ВСЕДЕРЖЫТЕЛЬ, ВСЕДРЪЖИТЕЛЬ, ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЬ *ч.* Вседержитель: да (б)дє(т) мл(с)ть г(с)да бга всєдє(р)житєлѧ во тро(и)цы єдиного и прч(с)то(и) єго мтрє помощъ (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); а хто бꙋдє(т) класти томꙋ соуди(т) всєдръжитє(л) мл(с)тивы(и) бгъ и прєч(с)таа єго мать (Київ, 1554 *ПИ* №1); а богъ всєдє(р)житє(л) дшꙋ мою до фалы своєє сватоє взѧ(т)и рачить (Миленовичі, 1581 *ЖКК* I, 192); напоминає(м) вашє' мл(с)ти аби є(с)тє та(к)жє пи(л)ности прилóжили якоби сє тои ч(с)тнии хра(м) за накладо(м) наши(м)... ти(м) поспѣшєнїє(м) дѣла(л) маючи надє(ж)ду на помо(щ) га ба въсєдръжитєлѣ (Сучава, 1598 *ЛСБ* 323); вєлєслáвный всєдє(р)жи́тє(л) и истиный бгъ, отворилъ двéри мл(с)рдїа своéго (Острог, 1598 *Отп. КО* 10); О, Боже Вседержителю, розъсуди прю нашу! (Вільна, 1599 *Ант.* 533); Хвала тобѣ, Ги Бє, всєдєржитєлю и ω(т)кꙋпитєлю, ижє ми да(л) дописати сєа книги, свободитєлю (Томашів, 1618 *ЗНТШ* LXXIV 149); Всєдєржы́тєль Бгъ... до конца жывота твоéго... да ꙋкрыпи́т тя (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288 зв.); Тогдá Агглъ во(д)нωи стихїи спрáвца, Рєчé правє(д)нъ єсѝ Ги Бжє всєдєржи́тєлю, и Правєдны сꙋды твωѝ (Чернігів, 1646 *Перло* 140 зв.).

Див. ще **ВСЕДЕРЖАТЕЛЬ.**

ВСЕДНЕВНЫЙ, ВСЕДНЕВНИЙ *прикм.* Повсякденний, щоденний: ωны(х) дню(в) коли сѧ примножало ꙋчєнико(в) сталосє шє(м)ра(н)є грєкомь проти(в) жидо(м) и(ж) го(р)дили вдовицами и(х) ꙋ по(с)лугова(н)ю всєднєвно(м) (II пол. XVI ст. *КА* 28); была спꙋстошона оста(т)нѧѧ офѣра всєднєвнаѧ в цркви... поставлє(н)наѧ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 44); amphemerinos, всє(д)нєвны(й) (1642 *ЛС* 81); perdius, всєднєвни(й) (Там же, 307).

ВСЕДОБРОТЛИВЫЙ *прикм.* *(про Бога)* всеблагий: За..., лáскою и зєзволéнїємъ всєдобротли́вогω... Бга, вєзвáный и Інавгꙋровáный бꙋдꙋчи я на стый... // ...Прєстóлъ, взѧ́лємъ то прє(д) сéбє, и оуважáлємъ ѧ́кω напи́л'нєи, абы на нéмъ знайдꙋючиса,... нє знайшóл'сѧ бы́ти нєключи́мы(м) рабóмъ и лꙋкáвы(м) Дóмꙋ Бжогω строѣтєлємъ (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 1-1 зв.).

Див. ще **ВСЕДОБРЫЙ.**

ВСЕДОБРЫЙ *прикм.* Те саме, що **вседобротливий:** Всєдóбрый и прєдóбрый Бгъ и твóрєцъ нáшъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 175).

ВСЕДРУЖЕНЪ *прикм.* Який з усіма дружить: Памфі́лъ: Всѣ(м) ми́лы(и), всєдрꙋжє(н) (1627 *ЛБ* 226).

ВСЕДРЪЖИТЕЛЬ *див.* **ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ.**

ВСЕДУШНЕ *присл.* Те саме, що **вседушно:** Вы ся Павла святаго науцѣ и разуму духовному... во всем не толко сопротивляете, але еще вседушне и кгвалтовне (стлумити хотячи смиренную науку и простоту христову) борете (1608-1609 *Виш.Зач.* 206); А твоего латынскаго языка вседушне диявол любит (Там же, 220); Ди́вно ми што в тóмъ éстъ, же по таковы́хъ напомнєн'ѧхъ и обѣт'ницахъ, всєдꙋшнє до нєго прїйти, и сєбє ємꙋ ω(т)дáти... и єгω самóго, а ωпрóчъ єго ничóго любúти нє хóчємъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 40).

ВСЕДУШНО, ВСЕДУШЪНО *присл.* Всією душею: Не въбивáти, но умрѣти за люде возлюбил и своєго Христа вседýшъно улюбил (к. XVI ст. *Укр.п.* 77); Иоанн русин, реченно Вышенский,... от Христа Спаса спасения алчет и вседушно молит (бл. 1610 *Виш. Посл. Лв. бр.* 232); шлѧхéтный сéй Мꙋжъ всєдꙋшнω шꙋкан' бы́лъ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 16); Понꙋждáюса: Квáплюсѧ, оусилꙋюсѧ,... оустрємлѧ́юсѧ всєдꙋшнω (1627 *ЛБ* 88).

Див. ще **ВСЕДУШНЕ.**

ВСЕДУШНЫЙ *прикм.* Щиросердний: Ты́м' спóсобомъ и дшá котóраѧ ω(д)рéкшисѧ свѣта, одного Г(с)да всєдꙋшнымъ шꙋкáн'ємъ в' пожадáню мáєтъ, а прáцєю и старáн'ємъ бє(з) прєстáн'кꙋ в' вѣрѣ надѣи єгω опєкивáєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 37).

ВСЕДѢТЕЛНЫЙ *прикм.* Всесильний: ω(т)ложѣмъ ω(т) сєбє всѧкъ помыслъ скверъныи всєдѣтєлноє лоукавъство (1489 *Чет.* 314 зв.).

ВСЕЖЖОНЬЄ *с.* Те саме, що **всесоженьє:** днѧ осмогω возмє пару синогорлицъ або голꙋбатъ и офѣрꙋєтъ сщєнникъ одно за грѣхъ, а дрꙋгоє на всє(ж)жоньє и будє очищонъ ω(т) плынєньѧ насѣньѧ своєгω (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.).

ВСЕЗАЄДНО *присл.* Однаково: Всєзає́дно, idempevidem (*Уж.* 1643, 50 зв.).

ВСЕЗМЕРЗШИЙСА *дієприкм. у знач. прикм.* Всюди замерзлий: Го́лоть,... Лѣдъ, сєре́нъ, ожєлє́дица, гололє́дица: Всєзмє́рзшааса вода́ на землѝ, а́бо вода́ вы́шє землѣ помє́рзшаа (1627 *ЛБ* 26).

ВСЕИЗРЯДНѢЙШЫЙ *прикм.* Незвичайний, особливий: Потрє́тє... блгo ч(с)тївѣ(и)шы(й), и блгoлѣтїя цє(р)ко(в)но(г) всєизря(д)нѣ(и)шы(й) любитє(л) я(с)но в добродѣтєлє(х) сіяющы(и) прє(с)вѣ(т)лы(и) г҃ω(с)пода(р) (Львів, 1629 *ЛСБ* 1051, 2).

ВСЕКАТЕЛНЫЙ *прикм.* Який стосується страти. ◇ **мѣсто всекателноє** *див.* **МѢСТО**[1].

ВСЕКОЛѢННЫЙ *прикм.* Всеосяжний, всеохоплюючий: Памфі́лъ: Всѣ(м) ми́лы(и), всєдрѹже(н),... всєколѣнный (1627 *ЛБ* 226).

ВСЕКОНЕЧНО *присл.* Накінець, остаточно: потрє́ба тє́жъ на всєконє́чномъ ω(т)ложє́нїи ω(т) вѣка сєгω очищєнїа, кото́рого єсли всєконє́чнω прє́нємо́жность до́сыть оучинє(н)а за грѣхи члкъ в҄ животѣ достѹпити нє мо́глъ... на́мъ пото́мкомъ... моли́ти... Ба, абы... прости́лъ ємоу грѣхи (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 159); З тыхъ мѣръ и мы, всєконєчно сами(х) сєбє ωфѣрѹймо Г(с)дѹ, и до вы(ш)помєнє́ны(х) до́бръ достѹплє́на спѣшмоса (Вільна, 1627 *Дух.б.* 195).

Див. ще **ВСЕКОНЕЧНѢ.**

ВСЕКОНЕЧНЫЙ *прикм.* Кінцевий, останній, остаточний: Понєва́жъ бовѣ(м) тѣло и дша и дхъ поспо́лѹ грѣши́лы, потрє́ба тє́жъ на всєконє́чномъ ω(т)хожє́нїи ω(т) вѣка сєгω очищєнїа (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 159).

ВСЕКОНЕЧНѢ *присл.* Те саме, що **всеконе́чно:** Вє́сма: Вса́чєски, вса́ко, всєконє́чнѣ, вса́кимъ спо́собом҄, згόла, ω(т)ню́дъ (1627 *ЛБ* 15).

ВСЕКРАСНЫЙ *прикм.* Прекрасний: Всєкра́сноє похвалє́нїє мєнє́ съдєржи́тъ, ви́дачи доброчє́снаго (!) по́чєсть ω(т) всѣ(х) прїимѹючи (Львів, 1591 *Просф.* 65); и хота(ж) црко́въ всѣ(х) бл(с)вє́ны(х) дхо(в) днь стый тєпє(р) ра́достно ω(б)ходи(т), ωсобли́вє єдна́къ того арха́аггла всєкра́сного и чоудо́вного, яко всѣхъ воєводы и кнажа́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 284 зв.).

ВСЕКРѢПОКЪ *прикм.* Дуже міцний: Пагкра́тїй: Всєкрѣпо(к), м(н). всѣми владѣа(и), или ωдолѣва́а (1627 *ЛБ* 226).

ВСЕЛЕНАЯ *див.* **ВСЕЛЕННАЯ.**

ВСЕЛЕНИЄ, ВСЕЛѢНИЄ *с.* **1.** Поширення, панування: а то бы вша мл(с)ть рачили вчинити дла своєго бгомолья и дшєвного спсє(н)я памєтаючи свтоє писа(н)є єжє рєчє г(с)ди бл(с)ви и ωсвти любащи(х) блголѣпиє домѹ твоє(г) и мѣсто всєлєния славы твоя (Новогородок, 1547 *ЛСБ* 13).

2. Місце знаходження: ω(т)вєщала ємѹ двца трєпєщющи видиши ли стыи што горо(д) сии вєликъ єстъ и всєлѣниє єго добро, а оць мои єсть и нє хочєть ωтоити города сєго (1489 *Чет.* 82 зв.).

ВСЕЛЕННАЯ, ВСЕЛЕНАЯ, ВСЕЛЕННАА, ВСЕЛЕННАА, ВСЕЛЕНЪНАЯ, ВЪСЕЛЕНАА, ВЪСЕЛЕННАЯ *ж.* **1.** *(вся система світобудови)* всесвіт, вселенна: яко писмо мо́ви(т) боу́йства о хѣ, кото́роє є(ст) на(д) всѣ свѣта того́ филосо́фїи, доро(ж)шєє, кото́роє т҄мѹ ω(т) всєлє́н҄ныа ω(т)гна́ло (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 218); Прє(д)вѣчнаа м(д)рость Бжаа ѹстро́ивши совєршє́ннω всю всєлє́ннѹю подслнє́чнѹю, въ Єконо́мїю, а́л҄бω завѣдова́н҄є подала́ єдино́мѹ члкѹ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916).

2. (*земна куля з усім, що на ній є*) Земля, всесвіт: На(д)то боудє(т) проповѣдан҄но єв(г)лїє цр(с)твїа по в҄сєй въсєлєн҄нѣй на свѣдоцьство всѣ(м) народо(м) (1556-1561 *ПЄ* 101 зв.); всєлє́н҄наа, ввє(с) свѣтъ (1596 *ЛЗ* 32); ω(т) розли́чного в҄здыха́нья го́лосωвъ и бо́лѣзни наро́дωвъ ср(д)чный кри́къ и нєпостωа́нный шоу́мъ всю всєлє́нноую испо́лнилъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 15 зв.); Уставляемъ вокупе всимъ вельможамъ и синъкглиту нашего царества,... имети власть по всей вселенъней (Вільна, 1599 *Ант.* 549); А што(ж) са оутаити нє могло, алє на вши(т)коу въсєлєноую оу повѣста(х) оувѣрєнїє пришло (XVI ст. *УЄ Трост.* 45); А ижъ Петръ святый всей вселеннѣй апостолъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 51); и Гдь въ ωгни́ ви́хра прїйдєтъ... и всю всєлє́нѹю пѹстѹ поло́житъ (Чернігів, 1646 *Перло* 142 зв.).

ВСЕЛЕННЫЙ *прикм.* Те саме, що **вселенский:** Wselennyi: Wselenski: powszechny: Oecumenicus (Жовква, 1641 *Dict.* 99).

ВСЕЛЕНСКИЙ, ВСЕЛЕНСКІЙ, ВСЕЛЕНСКЫЙ, ВСЕЛЕНСЬКИЙ, ВСЕЛЕНЪСКИЙ, ВСЕЛЕНЬСКИЙ, ВСЕЛЕНЬСКЇЙ, ВСЕЛЕНСКИ *прикм.* (*спільний для всіх церков*) вселенський: Папа Римский пишется вселенъскимъ, и опокою, и викариемъ Хрістовымъ (1582 *Посл. до лат.* 1123); Там бовѣм на оном вселенском позорищи пред Христом все станем и тогда скутком узрим, кто будет лучший — латыня ли или грѣки с Русью (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 161); Не только вселенскій непріятель, але и з нас самых повставши ложные учителѣ, ухопленые мудростію рымскою, отступленіем своим правовѣрнымъ христіаном одолѣти не могут (Львів, 1605-1606 *Перест.* 56); До того естъ католическая, то естъ вселенськая, не поединковая,... которая всихъ вѣрныхъ по вси часы въ собѣ замыкаетъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 181); показ̑ѹєтъ... єдиностáйный... звы́чай... заживáна Бж(с)твéнны(х) сєдмѝ Тáин҆... вєдлѹг҆ чѝнѹ... Цр҃кви с(т):... котóраѧ якій принала звы́чай ѡ(т) Х҃а Пáна, Ап(с)лѡ(в) ст҃ыхъ, Всєлéнски(х)..., такóвы(и)..., ѡ дѣйствїю и оуживáню ѡ́ныхъ҆ съдéржи(т) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.); **вселенская церковъ** *див.* **ЦЕРКОВЪ; вселенский патриархъ** *див.* **ПАТРИАРХЪ; вселенский синодъ** *див.* **СИНОДЪ; вселенский соборъ** *див.* **СОБОРЪ; вселенский учитель** *див.* **УЧИТЕЛЬ.**

Див. ще **ВСЕЛЕННЫЙ.**

ВСЕЛИВАТИСЯ *дієсл. недок., перен.* (в кого) (*опановувати кого-небудь*) вселятися: всєливаєть бо сѧ в на(с) дх҃ъ ст҃ыи (1489 *Чет.* 214).

Див. ще **ВСЕЛИТИСЯ.**

ВСЕЛИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*помістити, розташувати кого-небудь для проживання чи перебування*) вселити: Въ жѝлища мѧ нб(с)наѧ съ ст҃ыми ти всєли, и вѣчныхъ бл҃гъ причáстїємъ дш҃ѹ мою възвєсєли (Дермань, 1604 *Нал.Кр.* 2).

2. *Перен.* (що) (*викликати певні почуття*) вселити: Инок, аще не отбѣгнет от человѣк и не вселится в пустыню, не толко не имѣет что притупити от добродѣтелей, але еще ни единое страсти не свободен и не имѣет мѣста, гдѣ добродѣтель вселити (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 241).

ВСЕЛИТИСЯ, ВСЕЛИТИСА, УСЕЛЕТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (що, на що) (*приміститися, розташуватися для проживання*) вселитися, поселитися: ѳеамъ... ѡпа(т) дрѣвомъ кр(с)тнымъ в раи всєлиса (1489 *Чет.* 28 зв.); Изъ вѣровъ лишивъ Египетъ..., изъ вѣровъ... пришовъ Аврамъ и уселивъся на землю, помѣнену ему (XVI ст. *НЄ* 118); Инок, аще не отбѣгнет от человѣк и не вселится в пустыню, не толко не имѣет что притупити от добродѣтелей, але еще ни единое страсти не свободен (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 241); Гд҃и ктó обѝтаєтъ въ жилищи твоє́мъ: или кто в҆сєлит҆ся въ Ст҃ѹю Гóрѹ твоѝ (поч. XVII ст. *Пчела* 24); А Сампсѡ́нъ пошéдши всєлѝлсѧ при потóкѹ в҆ пєчéрѣ скалы (серед. XVII ст. *Хрон.* 185 зв.).

2. *Перен.* (в що) (*поміститися, перенестися куди-небудь в уяві, думкою*) вселитися: Пов҆ста(н)тє ѡ(т) такóго сноу заблужéна,... в҆ст҃ѹпѣтє въ виногра(д) сїон҆скїй, всєлѣтєса в҆ мѣста арома(т), събирáйтє бг҃онóсны(х) крынъ цвѣты, нє мов҆тє(ж) ѡ(т)ц҃а мáємо авраáма (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); Пóст҆мѡ прéтѡ, жєбы́с҆мѡ са зась до Рáю всєлѝли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 66);

(*опанувати кого-небудь*) вселитися: Всєлѝл҆сѧ бовѣмъ в҆ живóтъ Дѣвѝчїй Б҃ъ слóво, и нє ѡпалѝл҆ óгнь Бо(з)ства єгѡ́, члóнкѡ(в) Дв҃чого тѣла (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 123 зв.); А вселилъ сѧ во живот преч(с)тои панни (I пол. XVII ст. *Рєз.* 173); Бєсм҃ртнои Жѝзни подáтєлю, прїйди всєлѝсѧ в нáсъ (Чернігів, 1646 *Перло* 35).

Дув. ще **ВСЕЛИВАТИСА, ВСЕЛЯТИСЯ.**

ВСЕЛУКАВЫЙ *прикм.* Підступний, лукавий: але ку скуткови про завист и ненавист от вселукавого діавола пріити, тѣсенъ пут и жесток барзо (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528); Алє до скѹ(т)кѹ для зáвисти и нєнави(с)ти ѡ(т) всєлѹкаваго діавóла ѡ(т) злы(х) пріатєлєй... знищєня задво(р)ны(х) и сеймовы(х) пра(в) тє(р)пячи При(и)ти и рєчіи На свѣ(т) досконáлє Показа(т)... трѹ(д)но могѹ(т) (Львів, 1609 *ЛСБ* 422).

ВСЕЛѢНИЄ *див.* **ВСЕЛЕНИЄ.**

ВСЕЛЮТНИЙ *прикм.* Недобрий, поганий, злий: Всєлютный. Ipsa malitia peior (1650 *ЛК* 437).

ВСЕЛЯТИСЯ, ВЪСЕЛЯТИСЯ *дієсл. недок.* Вселятися: никáко не мóгоу очїи мои(х) къ зрѣнїоу възвéсти коли ю(ж) свѣ(т) очїи мои(х) въ гро(б) въселѣéтсѧ (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 16); Вселя́юся. Inhabito (1650 *ЛК* 437).

Див. ще **ВСЕЛИТИСЯ.**

ВСЕЛѦКИЙ *займ.* Всякий, всілякий, різний: мнє ве(л)цє ла(с)кавы Панове Бра(т)ство здровлѧ доброго и всєлѧки(х)... потѣ(х) ѡ(т) г(с)а бга в(ш) м(с)тя(м) жычимо (Устя, 1614 *ЛСБ* 450, 1).

Див. ще **ВШЕЛКИЙ, ВШЕЛЯКИЙ.**

ВСЕМЕРО *присл.* У сім разів, семикратно: И Оудѣли Вы́шнемꙋ з' того, што ѡ(т) нéго маєш' а óнъ тобѣ в'сéмєро бóл'шъ ѡ(т)дасть (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 91).

ВСЕМИЛОСЕРДНЫЙ *прикм.* Всемилостивий: Просѣмо всємилосéрдного Бга (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 782).

ВСЕМИЛОСТИВЫЙ *прикм. (про Бога)* всемилостивый: О всємл(с)тивая госпожє бцє мрїє, ты намъ лѣствица на нбо (1489 *Чет.* 19 зв.); а млила(с) до в'сємл(с)тиваго Бга з великою пи(л)нос'тю и набже(н)ство(м), абы єго стаѧ мл(с)ть и(з)яви(л) єи ли(ч)боу ра(н) тѣла своєго стго (XVI ст. *УЄ Трост.* 83); просѣмо... всємл(с)тивогѡ сꙋдїю Спситєлѧ нáшогѡ Іис Ха, абы дшꙋ ѡ́нылѧ принѧ́лъ в' рꙋцѣ свой Бóзскїи (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 946).

ВСЕМИРНЫЙ, ВСЕМИРЪНЫЙ, ВСЕМЇРНЫЙ, ВЪСЕМИРНЫЙ *прикм.* Всесвітній: посла(н) бы(ст) гаври(л) всємирноє повєдати сп(с)нїє (1489 *Чет.* 157 зв.); Нам же прєславно явúсѧ всєми́рнаѧ ра́дость, всєсвѣтлыхъ писáнїй нєизглаанаѧ сла́дость (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); Аще бо хто верже камень на высоту, мняще небесную збивáти красоту всемиръного солнца ясного свѣтила, на самого єго падет тая сила (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); Рокꙋ тисє(ч)а шестосотного мє(с)ца сє(н)тєбра дї дня на памє(т) всємїрного воздвижєнія чстна и животворѧща кр(с)та г(с)дня свята (1600 *УИ* 1911/2, 13); Ты же, костеле латынский,... дедичем вѣчным (помпы,... маестату и власти поземнаго начальства всемирного обладателя) именуешися (1608-1609 *Виш.Зач.* 229); Алє южъ сѧ ты нѣчóмꙋ на сéмъ свѣтѣ дѣючомꙋсѧ нє дивꙋєшъ, всєми́рный óный, лю́дскими очи́ма нѣкóли нєви́дѣный ди́въ в' оутѣшномъ подивéню мáючи (Вільна, 1620 *См.Каз.* 7 зв.); Всеми́рный. Totius mundi (1650 *ЛК* 437).

ВСЕМОГУЧИЙ, ВСЕМОГУЧЇЙ, ВЪСЕМОГУЧИЙ *прикм.* (*про Бога, божу силу, ласку*) всемогутній, всесильний: Я присєгаю па(н)у бгу всємогꙋчомꙋ в тро(и)цы єдиному (1566 *ВЛС* 59); Писа(л) и присыла(л) до мєнє гєлията боруxo(в)-ского... панъ григорє(и) проскура... ѡповєдаючи ѡ то(м) и(ж)... за навєжє(н)ємъ пна бга всємогучого до(м) мо(и)... ѡгнємъ згорєлъ (Черкаси, 1589 *ЦНБ* II 23258, 1); Мисти́рia, алболи Тáйны, сꙋтъ видóмыє знáки... абóвѣмъ прє(з) оныє нєвиди́мо на дшꙋ нáшꙋ, лáскꙋ свою́ всємогꙋчїи бгъ вливáєтъ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 1); а далєй... месъца светые Богу Въсемогучому посвецоные... зпрофановали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

у знач. ім.: Абовѣмъ ты самъ єдинъ мыслєй мои(х) скрытости вѣдаєшъ и всє самъ яко єдинъ всємогꙋчїи можєшъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 98); рє(к) слꙋхáчь пóвѣстєй бжїихъ: котóрый видѣнїє всємогꙋчє(го) ви́дѣлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 144 зв.);

перен. всемогутній: Поты(м) тáкъ замыкає(т): всємогоучи(и) мóви(т) рємєсни́къ ѡ́нъ мóглъ бы з ни(х) якїє рéчи поправи́ти: єдна(к) єдны рéчи та(к) мóвит досконáлє, такъ штоýчнє створи́лъ, жє ничóго досконáлшого нє мóглъ оучинїти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 232 зв.).

Див. ще **ВСЕМОГУЩИЙ, ВШЕХМОГУЧИЙ.**

ВСЕМОГУЩИЙ, ВСЕМОГУЩЇЙ, ВСЕМОГУШЧИЙ, ВСЕХМОГУЩИЙ, ВСѢХМОГУЩИЙ *прикм.* Те саме, що **всемогучий:** яко малжонку мою милую, такъ дѣти и все маетности мои ...поручаю... въ опеку у оборону пану Богу всехмогущему (Літовиж, 1582 *АрхЮЗР* 7/I, 33); зємєнинъ г(с)дрски(и)... жалуючи и ѡповєдаючи са(м) ѡ(т) сєбє... ѡ то(м), иж... су(д)ичъ зємъски(и)... з многими слуга(ми)... своими... нє смотрєчи на пана бога всє(х)могущо(г)[о] // ... наєхавши... на имєнє жоны моєє... попалили (Житомир, 1584 *АЖМУ* 100-101); нєхай прїидєть в корабли ѡсъбливє на поустоє мѣсцє г(д)є ѡ(т)ходи(т) жє избавитє(л) нашь всємогоущїй (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 139); Я, Алєксѣй Мириловичъ... зєзнавамъ, ижъ зъ помочу

пана бога въ чєсть и хвалу богу всѣхмогущєму, храмъ змє (!) святый збудовали (Фольварок, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225); пытаю тебѣ, в котором бы блудѣ… люди быти имѣли, коли прошением того дошли, иж бог всемогущий,… лутче крестит в словенском языку, а нежели в латынском (1608-1609 *Виш.Зач.* 217); Я… панъ Гневошъ… сознаваю … симъ листомъ… свещенноиноку Герасиму…, на речъ нижей в… листе моемъ фунъдушовымъ описаную, ку чти и фале Бога всемогушчого… ему самому и од него по немъ наступуючимъ данымъ (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 434); Мно́гими Прєрогаті́вами албо Го́дностами, Бг҃ъ Всємогꙋ́щій ста́нъ Сщ҃єничєскій, оушанова́лъ и оучти́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 9); четве(р)тое слове(т)ся,… зе(м)ля запамяталая, бо тии дш҃и ко(т)ри(и) в пекло идутъ нѣгди не будетъ в нихъ памятаня, пре(д) цр҃е(м) всемогꙋщи(м) (серед. XVII ст. *Луц.* 526); Ажно бг҃ъ всємогꙋщи(и) здаривъ на(м) ѡ(т) твоєго ца(р)ского вєличєства посланцꙋвь (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. 12).

Див. ще **ВШЕХМОГУЧИЙ.**

ВСЕМОЦНЫЙ, ВСЕМОЦЕНЪ *прикм.* Всесильний: всєгды тотъ єсть с тобою какъ жєнє ѡ(т)лоучєнъ и ѡдиномыслєнъ всємоцєнъ с тобою (1489 *Чет.* 126 зв.); чита́ємъ, кото́рый абы лю́дꙋ ѡзнайми́лъ, ижъ мо́жєтъ б҃ъ оупа́докъ мѣста и цр҃кви валы и камѣна ѡ(т)нови́ти и напра́ви́ти, яко то́й, кото́рый всємо(ц)ный єстъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 155);

у знач. ім. Нє посилкована́ бовѣ(м) а́гглъ всємо(ц)номоу дава́лъ: а́лє якъ бг҃у, слоужи́лъ в то(м) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 90).

Див. ще **ВСЕМОЩНІЙ.**

ВСЕМОЩНІЙ *прикм.* Те саме, що **всемоцный:** ѡ Бж҃є на́шъ крѣпкій и всємо́щній, Ста́лєс̓ѧ на зємли якѡ нє́мощный (Чернігів, 1646 *Перло* 71 зв.).

ВСЕМУДРЫЙ *прикм.* Дуже мудрий, розумний, всезнаючий: Нє попро́жнꙋ бовѣмъ и нє з̓ трафꙋ́нкꙋ, то́є сѧ оузакони́ло, и Бж҃ієи Цр҃кви, ѡ(т) єгѡ́ Всєм(д)рыхъ Оучн҃икѡвъ прєда́ло, жєбы при стра́шныхъ Таємницахъ па́мѧть чини́лъ Ієрєи (Київ, 1627 *Тр.* 38); В чом̓ всємꙋдрый Бг҃ъ доро́гꙋ оучини́лъ Жидѡ́м̓, здалє́ка приво́дѧчи и́хъ на Вѣрꙋ х(с)вꙋ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 239).

ВСЕНАРОДНЫЙ *прикм.* Всенародний: Гдє которы(и) з ва(с) єп(с)пъство ѡ(т) вышнєго зва́ніѧ, дарова́ніѧ и ѡсщ҃єніѧ, и ѡ(т) всєнаро(д)наго избраніѧ гласа восприѧ(л) (1598 *Виш.Кн.* 280 зв.); Умыслъ теды и способъ для остатнего поратованя тых всенародных бѣд и потреб с порады… преложоных духовных наших ест такій (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 529); а по сꙋдѣ твоє́мъ стра́шномъ всєнаро́дномъ, о́нѡмъ,… трибуна́лѣ єнєра́лномъ, дарꙋ́й ємоу цр(с)твіє (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 170).

ВСЕНОЧНЫЙ *прикм.* (*який відбувається вночі*) цілонічний: Жи́лъ на́ свѣтѣ за Свѣтомъ, наоучи́лъ пости́ти. Дни свѧты́и… чє́стно обходи́ти. На всєно́чныхъ мл҃твахъ трва́ти На то дш҃ꙋ и Сєр(д)цє ѡ(т)далъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 8); Частокро́т̓ныи Х҃а Збави́тєлѧ на́шєгѡ всєно́чныи, ажъ и до крва́вогѡ по́тꙋ по́движныи // моли́твы, былы ємꙋ я́кобы смє́рт̓ю Изстꙋплє́ніѧ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 15-15 зв.).

Див. ще **ВСЕНОЩНЫЙ.**

ВСЕНОЩНОЄ *с.* Всеношна: а бора(н) по ı҃ı аспръ штобы єстє вси(и) ты(и) рєчи покупи(ли) и ꙋчинили пра(з)ни(к) ꙋ црквы нашо(и) и всєно(щ)ноє (Ясси, 1565 *ЛСБ* 41); Тогожъ року декабря 5 дня… почали служити всеноꙗное (поч. XVII ст. *КЛ* 83).

ВСЕНОЩНЫЙ *прикм.* (*цсл.* вьсєнощьныи) те саме, що **всеночный:** Артыкꙋлъ ві҃. Ѡ(т)мѣна всѣх ѡныхъ старожи́тных цєрємо́ній црко(в)ных, то єсть всєно́щных ѡ(т)пра́въ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 28); Агрипні́а, Бдє́ніє:… То́єсть прє(з) цѣлꙋю но́чъ чꙋтьє, мл҃твы прє(з) всю но́чъ в̓ чꙋлости бє(з) спанѧ в̓ цр҃кви ѡ(т)право́ваныи. а вє́длꙋ(г) чи́нꙋ Цр҃ко́вного называ́є(т)сѧ, всєно́щноє Бдє́ніє (1627 *ЛБ* 172).

ВСЕОРУЖЕСТВО *с., перен.* (*про силу молитви*) всеозброєння: Нє за́вжды або́вѣмъ по́стити… лє́чъ на ко́ждо(м) мѣстцꙋ, и ко́ждогѡ ча́сꙋ, моли́твы я́ко найгарто́внѣ(и)шєє збро́ѣ и всєѡрꙋ́жєства, на вшєлѧкіѣ проти́вности, сна́днє, ла́твѡ, и присто́йнє зажи́ти мо́жє(м) (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

ВСЕПАЛЕНІЄ, ВСЕПАЛЕНЬЄ *с.* Жертвоприношення через спалення: Кто колвєкъ мєжи вами мꙋдрый єсть, нєхай придєтъ и чинитъ што

г(с)дь росказалъ: то єсть:... лєхтарь и лампы: олтарь кажєньа и олтарь всєпалєньа, шаты Аарωнȣ и сынωм' єгω (серед. XVII ст. *Хрон.* 112 зв.); нєхай бȣдє офѣровать овцȣ або козȣ або парȣ синогорлицъ або голȣбатъ двоє г(с)дȣ, одно за грѣхъ а дрȣгоє на всєпалєніє (Там же, 115 зв.).

ВСЕПАЛНЫЙ *прикм.* Жертвоприношувальний через спалення: Бо єсли́жє нє пе́рвѣй за́б'єтъ и зако́лєтъ овцȣ Сщ҃никъ, нє быва́єтъ со́лєна, ани на всєпа́лнȣю офѣрȣ Г(с)дȣ прино́шєна (Вільна, 1627 *Дух.б.* 7).

ВСЕПОЖИРАЮЧИЙ *прикм.* (*який усе знищує*) нищівний, руйнівний: а на(д)то, во́лосы, кото́рыє соу́ть оу на́съ найсла́бшєє створє(н)є, и тыє тогды́ на(д) діаме́н'тъ были мо(ц)нѣйшими, ижъ могли́ спроста́ти всєпожира́ючомоу по́ломєню (Острог, 1607 *Лѣк.* 23).

ВСЕПРЕПОДОБНѢЙШІЙ, ВСЕПРЕПОДОБНЕЙШИЙ *прикм.* (*титул духовних осіб*) високопреподобний: Всепреподобнейшему въ іеромонасехъ господину Иосифу Ректору школъ..., ласка, покой и милосердіе отъ Христа Бога (Корсунь, 1625 *КМПМ* I, дод. 273); Ѡ(т) нєго́жє ты ω(т)чє всєпрєп(д)бнѣйшій Пе́трє архімандри́тє Па́стырю Ч(с)тнѣйшій Има́ пріе́мъ (Київ, 1629 *На г. П. Мог.* 8 ненум).

ВСЕРЕДИНѢ, ВСЕРЕДИНЕ *присл.* **1.** (*у межах, в оточенні, у внутрішній частині*) всередині: Шпихълиръ где порохи а салитры ховають трєхъ сажонъ в сєрєдинє ωблєплєнъ глиною ȣвєсь (1552 *ОКЗ* 33); два рубины по концах, а в середине диямент, в кронцу, што уколо идет короны (Володимир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 427); Вънȣтръ: Внȣтрѣ, всєрєди́нѣ (1627 *ЛБ* 21); Хіме́ра: Коза спе́рєдȣ лє(в), а з'задȣ змі́й, 1а всєрєди́нѣ Хі́мєра (Там же, 241).

2. (*на однаковій віддалі між предметами*) посередині: Замокъ ωстєръски(и) за днєпромъ а за дє(с)ною мєжи києва и чє(р)нигова ωтъ замъковъ тыхъ в сєрєдинє з обȣ сторонъ по дєсати миль (1552 *ООЗ* - 1, 47); замо(к) ω(с)тръски(и) за днєпро(м) а за дє(с)ною мєжи Києва и чє(р)нигова ω(т) за(м)ко(в) ты(х) всєрєдинє з обоу сторо(н) по дєсєти ми(л) (Варшава, 1616 *ООЗ* - 2, 1).

ВСЕРОДНЫЙ, ВСЕРОДНИЙ *прикм.* **1.** Загальнолюдський, вселюдський: Ви́димо, по вєли́комъ, а всєро́дномъ го́лодѣ, на припроважє́ніє, з' далє́коѣ Нб(с)ноѣ крайны, жи́вности го́йнє всѣх' пєрєкорми́ти могȣчоѣ, Кора́бл' оурбо́блєный (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 753).

2. Всеплодючий, всеродючий: omnifer, всєро(д)ни(й) (1642 *ЛС* 291).

ВСЕСВЕТЫЙ *див.* **ВСЕСВЯТЫЙ.**

ВСЕСВѢТЛЫЙ *прикм.* **1.** Дуже ясний, світлий: нє во всєи бо зємли явиласа // всєсвѣтлая звєзда (1489 *Чет.* 120 зв.-121).

2. (*при титулуванні*) ясновельможний: Всєсла́вномȣ і вєли́колѣпномȣ, бл҃гочєсти́вомȣ жє и правосла(в)номȣ г(с)дрю и вл(д)цѣ остро(з)скомȣ, воєво́дѣ кієвскомȣ, всєсвѣ(т)ломȣ кн҃жа́ти васи́лію (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185).

3. Пресвітлий: Нам же прєславно яви́са всємі́рнаа ра́дость, всєсвѣтлыхъ писа́ній нєиз҃гланнаа сла́дость (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.).

ВСЕСВЕТНЫЙ *прикм.* Всесвітній: Ѡкеа́нъ Всєсвѣтнєє мо́рє (1627 *ЛБ* 242).

ВСЕСВЯТѢЙШИЙ, ВСЕСВЯТѢЙШІЙ *прикм.* (*при титулуванні*) пресвітліший, найсвятіший: Роздѣлъ .ѕ҃. Замыкаючій в собѣ листы нѣкоторыє навєлєбнѣйшого, и всєст҃ѣйшого киръ мєлєтіа пєрє(д) тымъ алєксандрійского, а тєпєръ оужє Костантинопо(л)ско(г) патриархи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185); Блаженнѣйшій и всесвятѣйшій папа и патріарха... Киръ Мелетій, много иныхъ... книгъ написалъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 49); На што ровне тежъ зезволилъ и благословилъ Преосвященный Архіепископъ Кіевскій Галицкій и всея Россіи, благочестивый тогожъ Всесвятѣйшого Вселенского Патріарха Константинопольского послушный и подлеглый Митрополитъ Киръ Исаія Копинскій (Київ, 1631 *ОЛ* 19).

ВСЕСВАТЫЙ, ВСЕСВЕТЫЙ, ВСЕСВЯТЫЙ *прикм.* (*про святого Духа*) пресвятий: Смирєниє нашє ω(т) благодати и дара и области всєсвєтного и живоначалъного дȣха данъныя ω(т) спаса христа свєтымъ єго ȣчєникомъ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Ѡста́єтъса те́ды мо́вити, жє дава́ніє дх҃овны(х) да́рωвъ, з' зєзволе́ніємъ Ѡц҃овски(м) и Сн҃о́вски(м) ста́лоса на Ст҃ыхъ Ап(с)лωвъ, за доброво́лнымъ при́стіємъ само́го Всєст҃го Дх҃а (Київ, 1619 *Гр.Сл.*

243); гдебы не // было отъ благочестивого епископа церкве албо олтаря посвященого, абы властію всесвятого и животворящаго Духа недостатки христіанскіе отъ зверхности нашое митрополитанское наполнялъ (Київ, 1623 *КМПМ* I, дод. 266-267); чиновнє по стєпєнє(м), сщ҃єносца, пѣвца, чєтца, по(д)диякона сотворило, и со призываніє(м) всєс҃то и животворящаго дх҃а, диякона бл҃(с)вило (Київ, 1627 *ЛСБ* 496).

ВСЕСИЛНИЙ *див.* **ВСЕСИЛНЫЙ.**

ВСЕСИЛНО *присл.* Всесильно: Хс҃ сн҃ъ Ба҃ жи́ва сро́дзє оумєрщвлє́нны(и), Якω мєртвє́ц' в' ка́мє(н)но(м) гро́бѣ положє́нны(и). Днѧ ны́нѣшнєго з' мєртвы(х) всєси́лно повста́є(т), Всѣх' сро́гих' нєпріа́тєль сла́вно побѣжда́єт' (Львів, 1631 *Волк.* 24).

ВСЕСИЛНОСТЬ, ВЪСЕСИЛНОСТ *ж.* Всемогутність: ест тая въсесилност отцевскаа... потѣха великая на против креста и на против всѣхъ неприятелей Церкве Божеей, и во всѣхъ смутках тая ест утѣхою нашею (Вільна, 1600 *Катех.* 14); Нє є́стъ бо́вѣмъ то моцы чл҃вчєѣ, ходи́ти по мо́рꙋ, а́лє всєси́лности Бж҃єѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 443).

ВСЕСИЛНЫЙ, ВСЕСИЛНИЙ, ВСЕСИЛЬНЫЙ *прикм.* (*який має необмежену владу, силу, вплив*) всесильний, всемогутній: Вѣчныи и всєси́лныи бж҃є всѧкоѧ бл҃г(д)ти, Своимъ мл(с)рдїємъ бл҃говоли намъ сєда́ти (Острог, 1581 *См.В.* 7 зв.); Бо́гъ всєси́лный... бо́гъ правди́вый, Заступникъ на́шъ пє́вный потѣшли́вый (Львів, 1591 *Просф.* 68); Добрую ма́єтє вѣру и науку, и помощ божую, всесилную руку (к. XVI ст. *Укр.п.* 86); А претожъ розсуди собѣ кождый, от початки свѣта яко той старый... діаволъ єднаким способом своим през найстарших,... и мудрѣших становъ противъ всесильному и премудрому Богу воюєт (Львів, 1605-1606 *Перест.* 48); При добро(м) здравіи въсяки(х)... утѣ(х) ω(т) всєси(л)наго... бг҃а полꙋчити жєлаємо (Кам'янець, 1612 *ЛСБ* 436); Ты са́мъ Бж҃є всєси́лный Нє дай дозна́тъ на́пасти, з' хрїстиа́нъ нико́мꙋ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 18); Тꙋю мы до́брꙋю ста́лꙋю, и нєявѣючꙋсѧ з' ла́ски всєси(л)ного Бг҃а ма́ючи, слꙋшнє ща(с)ли́выми зва́тисѧ мо́жємо (Вільна, 1627 *Дух.б.* 5 зв.); Єсли ω то(м) змѣнку бꙋдꙋ(т) чинити в колѣ, яко(ж) за волєю всєси(л)ного бг҃а ω то(м) жа(д)ноє змѣнки на сє(и)микꙋ в галичꙋ нє было (Путятинці, 1636 *ЛСВ* 532); за твоє́ю всєси́л'ною по́мо(ч)ю во́л'нымъ ω(т) вшєлѧ́кои нєсправєдли́вости... и ω(т) и́нших злостїи быва́ю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 8); omniualens, всєси(л)ни(й), всємогущи(й) (1642 *ЛС* 291); Ты всєси́лною вла́стїю твоє́гω Бж(с)тва, Сътвори́лъ єси Чи́ны Агг҃лскогω множєства́ (Чернігів, 1646 *Перло* 70 зв.).

ВСЕСЛАВНЫЙ *прикм.* **1.** Прославлений, преславний: слово ω ω(т)кровѣнии ст҃го оц҃а архіппа пꙋстынника и паламарѧ всєславно(г) храма (1489 *Чет.* 6 зв.).

2. (*при титулуванні*) преславний: Всєсла́вномꙋ і вєли́колѣпномꙋ, бл҃гочєсти́вомꙋ жє и правосла(в)номꙋ г(с)дрю и вл(д)цѣ остро(з)скомꙋ, воєво́дѣ кїєвскомꙋ, всєсвѣ(т)ломꙋ кн҃жа́ти васи́лію (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 185).

ВСЕСОВЕРШЕННЫЙ *прикм.* Найдосконаліший, довершений: мы же вмѣщаем божество всесовершенное и богатѣйшее (бл. 1610 *Виш.Посл. Лв.бр.* 233).

ВСЕСОЖЕНЬЄ, ВСЕСОЖЖЕНЬЄ, ВСЕСОЖИЖЕНІЄ, ВСЕСЪЖЖЕНЇЄ *с.* Жертвоприношення через спалення: Чуешъ ли, жидовине, якое теперъ у васъ благословенство? где святая святыхъ, где кадило, где киотъ, где ручка, где скрижали, где всесожиженія? (1580 *Спис.* 2); И принє(с) прє(д) кіо́то(м) офѣрꙋ всѣ(х) всєсъжжє́нїй ми́рны(х) Гв҃и (Київ, бл. 1619 *О обр.* 4); А коли сє выпо́лнѧтъ дни очищє́ньѧ єй, за сы́на а́бо за дочкꙋ принєсє бара́нка ро́чногω на всєсожєньє (серед. XVII ст. *Хрон.* 119 зв.); и оучини́ли посвѣчє́ньє олтарѧ прєз' о́смь днї́и и офєрова́ли всєсо(ж)жє́ньѧ з вєсє́лїємъ (Там же, 481 зв.).

Див. ще **ВСЕЖЖОНЬЄ.**

ВСЕСТИ *див.* **ВСѢСТИ.**

ВСЕСЪВРЪШЕННѢ *присл.* Найдосконаліше: Ѡпа́снω: Пи́лнω, доскона́лє, статє́чнє, ωвшє́ки, всєсъвръшє́ннѣ, с' пи́лностю, а́жъ дошча́дꙋ, а́жъ до дна, ωпа́трнє, извѣстнє, ωсторо́жнє (1627 *ЛБ* 152).

ВСЕСЪЖЖЕНЇЄ *див.* **ВСЕСОЖЕНЬЄ.**

ВСЕТВОРИТЕЛНЫЙ *прикм.* (*який здатний, спроможний все створити*) всемогутній: Чого(ж)

и б҃же оухова(и),... идолопоклоне́ниѧ. Кгды(ж) х҃с г҃дь всѣхъ тво́рецъ и ѡ(т)кꙋпи́тель,... всє твори́те(л)ныє рꙋки свои́ простєра́єть, но́ги ꙋмывати оученикам (Острог, 1587 *См.Кл.* 11 зв.); К томꙋ еще му(ж) и(з) женою, кото́рыхъ самъ бо(г) напєред᾿ прозира́єтъ здале́ка, а потомъ словомъ свои(м) всєтвори́телны(м), чере(з) слу́ги ц҃рковныє злꙋча́єть въ єдно тѣло (Там же, 14 зв.).

ВСЕУСЕРДНО *присл.* Ревно, щиро: Чего я и повторе всеусердно желаю (Київ, 1622 *АЮЗР* II, 73).

ВСЕХВАЛНЫЙ *прикм.* (*про апостолів*) всеславний: с помочоу б҃жією... єсть дописана книга с҃тго и всєхвалнаго ап(с)ла і єв(г)листа мар᾿ка (1556-1561 *ПЄ* 198 зв.); В то времѧ пришли прє(д) на(с)... граждане града Кома(р)на ѡ(т) вра(т) до вра(т) Липанє Боча(л)цы храма С҃ты(х) всєхва(л)ны(х) и вє(р)ховны(х) ап҃(с)лъ Пєтра и Павла (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); П‹рєтожъ› тебє... читєлникꙋ, до читанѧ книгъ намовлѧю, кдыжъ ѡни... всєхвалны(х) ап(с)лъ ѡ наоукꙋ и м҃лтвꙋ оумилєнно просѧтъ (Томашів, 1618 *ЗНТШ* LXXIV, 149); Дѣло жє твоє бꙋди, оучи́тисѧ за́кона г(с)нѧ д҃нь и но́щъ, и за́повѣді́й всєхва́лны(х) єгѡ́ ап(с)лъ (Львів, 1642 *Жел.П.* 1).

ВСЕХМОГУЩИЙ *див.* **ВСЕМОГУЩИЙ.**

ВСЕХМОЦНОСТЬ *ж.* Всесильність: всєхмо(ц)но(ст) бовѣ(м) б҃жіа єксаминоуючи єсли́бы б҃ъ на(д) тыє ре́чи кото́рыє ство́ры(л) мо́глъ лѣпшіє оучини́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 274).

ВСЕЧЕСТНЫЙ, ВСЕЧЕСНІЙ *прикм.* Найчесніший, найпочесніший: О блаженная купо, о всечестное братьство, о преславнѣйшая единости, кто тебѣ отлучается,... да будет проклят нынѣ и во будущий вѣк (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 169); Винꙋ же семꙋ подаде́... Всєче́стный Г(с)днъ отєцъ Памвѡ Бєры́нда (Київ, 1628 *Дор.Поуч.* 520); при тыхъ зась всѣ побожніи и всечесніи Игуменове, честные Протопопове и Богобойныи Священницы и благоговѣнныи Старцы, и тежъ ихъ Милость Благородніи обыватели Воеводства Кіевского (Київ, 1631 *ОЛ* 19).

Див. ще **ВСЕЧЕСТНѢЙШІЙ.**

ВСЕЧЕСТНѢЙШІЙ *прикм.* Те саме, що **всечестный**: В М҃лтвахъ и Чте́ніихъ, Ѿ(т)чє Всєчєстнѣйшій, Понє́жє бы́сть и́з᾿ мла́да до днє́сь искꙋснѣйшій: Пріатова́лъ єси Крєєтъ (!) кꙋпно съ Лꙋно́ю, Ѿ(т) бл҃горо́дїа ти въ симво́лъ обо́ю (Київ, 1623 *МІКСВ* 85).

ВСЕЧИСТЫЙ *прикм.* Морально чистий, ідеально чесний: Въсєцѣлъ, ый, всєсъвръшє́нъ: Зꙋпо́лный, всєчи́стый (1627 *ЛБ* 22).

ВСЕШАРНИЙ *прикм.* ◇ **Всешарний камень** *див.* **КАМЕНЬ.**

ВСЕЩЕДРЫЙ *прикм.* Найщедріший: то(т) тєды погрєбъ нєвѣрїю па́пы ри(м)скаго православнїи хр(с)тїанє оучинивши, оутвє(р)дѣтєсѧ стоѧти въ правосла(в)но(и) вѣрє мо(ц)но... и нє оубоитєсѧ... ры(м)ского па́пы гла́са, ни(ж) тръвожътєсѧ на вопль и выкрика(н)є єго, алє скоро на м҃лтву ко всєщє(д)ромоу б҃ꙋ // ...ѡбєр᾿нѣтєсѧ (1599 *Виш.Кн.* 220 зв.-221).

Див. ще **ВСЕЩЕДРѢЙШЫЙ.**

ВСЕЩЕДРѢЙШЫЙ *прикм.* Те саме, що **всещедрый**: Повторє бл҃говѣ(р)ны(и) и х(р)столюби́вы(и) воєво(да) и г҃о(с)пода(р)... зє(м)лѣ мо(л)да́(в)скоѣ всѣхъ прє(жд)нихъ вся́ко прєсовє(р)шє(н)нѣишы(и) ктитѡ(р), и всєщє́(д)рѣишы(и) в (с)ловєси(х) и дѣлєхъ, сꙋщы(и) цє(р)квє лво(в)скоє благода́тєль (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 2).

ВСЕЯДЕЦЪ *ч.* (*той, хто все споживає*) усеїдний, *діал.* усеїда: omninorus, всєядецъ (1642 *ЛС* 291).

ВСИҐДЫ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСИДАТИ *див.* **ВСѢДАТИ.**

ВСИЛОВАТИ *див.* **УСИЛОВАТИ.**

ВСИЛСТВО *див.* **УСИЛСТВО.**

ВСИЛЬСТВО *див.* **УСИЛСТВО.**

ВСИСТИ *див.* **ВСѢСТИ.**

ВСКАЗАНЄ, ВСКАЗАНЪЄ, ВЪСКАЗАНЪЄ, ВЪСКАЗАНЬЄ, УСКАЗАНЄ, УСКАЗАНЬЄ *с.* (*стп.* wskazanie) **1.** *(наказ вищих осіб, інстанцій)* розпорядження, повідомлення: И ку тому теж отец архимандритъ... нам то оповѣдил и жаловал, иж князь Богуш,... обе половици моцне кгвалтом держит и вживает аж до сих часов, през вырок и всказане князя Костентина его милости (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 23); а отъ такового суду не маеть ся нихто отъзывати до пановъ радъ, ани до

господаря, олижъ по въсказаню (1554 *РИБ* XXX, 263); естли же за усказаньемъ, або зъ знайденья копного, чили пакъ свовольне то вчинили? (Луцьк, 1564 *Ив.* 264); писаны(й) то(т) позо(в)... по ѹрожоного єго Мл(с) п҃на Алєкса(н)дра Пясєчи(н)ского, А то до всказа(н)я на Єго Мл(с)ти вины баниции и є(и) пѹбликацыи за нєдопущє(н)є чинє(н)я ѡ(т)правы в має(т)ности своє(и) мєстєчку пєсочинє (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4056, 146).

2. Винесення судового вироку: єго, дє(и) мл҃(с)ть кня(з)... выслуха(в)ши жалобы по(д)да(н)ны(х) єє мл҃(с)ти и ѡ(т)пори стороны, выроку и (в)сказа(н)я своєго нє вчини(л) (Луцьк, 1561 *ТУ* 93); тєды по (с)мє(р)ти єє поводовє тєпєрєшни(х) позваны(х)... до досы(т) ѹчинєня томѹ всємѹ а в нєдосы(т) ѹчинєню до всказаня на ни(х) вины баниции и єє публикации на тє(р)ми(н) ко(н)сє(р)ватъ воєво(д)ства бра(с)лавъского позво(м) припозвали (Київ, 1624 *ЦНБ* II 23267, 2); за тотъ учинокъ... припозываетъ на рокъ вышъ написаный, на которомъ,... абысь сталъ, всказаня и екъстендованя на тобе винъ правныхъ горловыхъ,... припатрилъ (Люблін, 1638 *АрхЮЗР* 3/I, 376); а в недосытъ учиненю тому декретови, судъ нинешъний земъский... тую справу на далъшую водъле права посполитого, то естъ на всказанъе на позваныхъ вины банниций... термин... заховуетъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 467); **всказанє на горло** — винесення судового вироку смертної кари: тые помененые чернъцы з брацства Луцкого,... злодия и здрайцу..., которого первей тыеж чернъцы, по всказаню на горло, окупити хотели, и тридцат золотых протестуючому, абы вызволилъ того злодия, давали (Луцьк, 1625 *АрхЮЗР* I/VI, 547).

Пор. **ВСКАЗАТИ.**

ВСКАЗАТИ, ВЪСКАЗАТИ, УСКАЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (до кого) (*усно звернутися*) сказати: И кгды ее милость протестацыю чынила, въсказалъ до нее: же ся дармо протестуетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 927); На што всказалъ до мене: ижъ мелъ его выпустити (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 156); бра́тьѧ Ішсифа всказа́ли до нєгѡ мо́вѧчи: оц҃ъ твóй росказáлъ нáмъ пєрєдъ ты́мъ ни́жли оу́мєръ тєбє проси́ти, абы запамєтáлєсъ злóгѡ оучи́нкѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 77 зв.).

2. (до кого, через кого що) Переказати, передати: кнѧзь Андрєй... нє хотѧчи тымъ души своєє ѡбтѧжати, самъ добровольнє ѡныхъ правъ своихъ ѡтстѹпилъ... и на ѡсобъномъ мєстцы ихъ положилъ и ѡстаточъную волю и ѹмыслъ свой кнѧзю Фєдорѹ... ѡповєдилъ и до нас чєрєзъ нєго ѹсказалъ (Краків, 1539 *AS* IV, 216); потомъ дє(и) панъ буча(ц)ски(и) вынѧвшы пя(т) кошу(л) вла(с)ны(х)... чєрє(з) мєнє до нєго посла(л) и всказалъ нєха(и) дє(и) мнє мои рєчы вє(р)ноути кажє(т) (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5 зв.); Не дармо прыпоминалемъ вышей, яко ся патриарха зъ митрополитомъ обыходилъ... розгневавшыся за то, же ему суммы пенезей не послалъ, о которую былъ черезъ Тарнавского митрополита всказалъ и написалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 825).

3. (кому що) Наказати, дати розпорядження: А такъ я,... не видечи кгрунтовного сведецства на тыхъ бахурчиковъ, абы мели на духовенство каменемъ и чимъколвекъ метать, всказалъ есми, абы на томъ... отводъ, то есть присягу учинили (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 1/I, 267); И о томъ мужобойцы, не могучисе припытать, на търетей остатней гъромаде, всказалемъ дей имъ всимъ присягнуть (Луцьк, 1596 *Ив.* 281).

4. (що кому, в що, до чого, на кого, на кому, водле чого, до чого, від чого, через кого) Присудити, утвердити: а зѧтєм их... ѹсказали єсмо вѣно тещи ихъ... ѡтложити (Луцьк, 1517 *AS* III, 113); И мы ѹсказали сыномъ Андрюшковым... тоє имѣнє... къ своєй рѹцѣ мѣти (Там же, 153); А так мы... отцу архимандрыту тыи земли... в држане до права мѣти всказали (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 25); и за многими кгвалты и шкоды нє малѹю сѹмѹ пєнѧзєй ємѹ на тобє ѹсказали и листъ свой сѹдовый на то ємѹ дали (Краків, 1538 *AS* IV, 138); тие вси земли, поля, дубровы и сеножати, поколе от пановъ Борзобогатых оказано и заведено было, им всказали и присудили (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/III, 18); того всего сумою водле шацунку статутового всказали и присудили есъмо за несътанъемъ... на въпадъ дъви тисячи пятъсотъ сорокъ копъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 62); а што сѧ дотычє(т) тоє(и) заруки... на на(с) въска-

заноє тро(х)со(т) копъ грошє(и)... на жада(н)є и(х) мл(с)ти пновъ... то всє на(м) на вєчныє часы ѡ(т)пусти(л) (Гоща, 1571 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1855, 24); кнзю... ку(р)пъскомѹ... на имєнья(х) кнзя... ку(р)цєвича бѹлыжиныхъ бє(з) присягъ и нє на ѹпа(д) ѡ(д)но(ж) до ско(н)чє(н)я того права всказали (Володимир, 1572 *ЖКК* III, 48); а (ш)тосє дотычє(т) сѹмы пнзє(и) ѡ(т) сѹдѹ ко(м)промиса(р)ского всказано(и) на сє(ст)рє моє(и)... и вымѣнъя єє мєнє ѹвязано што до(с)таточънє(и) на ли(с)тє ко(м)промиса(р)скомъ доложоно (Осмиловичі, 1576 *ЖКК* I, 74); то ѹчинилъ єси и для того шкоды помєнєныє нагороди(т) которыє собє шацѹємъ або и(н)стикгато(р) // нашъ на дєсєть тисєчє(и) гривє(н) и томѹ акторѹ проти(в) тєбє по(с)тѹповать што ширє(и) на рокѹ припало(м) дєкляровано бѹдєть (Вільна, 1580 *ЖКК* I, 190-191); А з стороны добръ пну по(д)коморому всказаны(х) ѡбмову чинячи голыми словы мєнова(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); ѡ(з)на(и)муємъ вєлъмо(ж) ва(ш) и(ж) на ро(ч)ка(х) июлєвы(х) в року тєпєрє(ш)нємъ тысєча шє(ст)со(т) тры(д)ца(т) пято(м) сужоны(х) всказана и присужона є(ст) дє(к)рєтомъ судѹ нашо(г)... сума пнзє(и) сємъ тысєчє(и) и (д)вєстє золоты(х) по(л)ски(х) (Київ, 1635 *ЦДІАЛ* 181, 2, 129, 33); наказуетъ судъ нинешъний, абы позваные тую суму вышей менованую и навязку, декретомъ нинешънимъ въсказаные и присужоные... готовыми пинязъми одъдали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 467).

5. (на що і з спол. що) *(звернути увагу на що, визначити)* указати: Предъ которую то смертю, для взятя остатное ведомости и съ кимъ то покралъ и где подѣлъ, знову на квестию, для варияции повести его, всказали и мистрови въ руки отдали (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 461); Чє(т)вє(р)тая [причина] — статутъ єстъ выра(з)ны(и), жє кгды бы суду зє(м)ско(г)[о] была всказаная граница (Київ, 1643 *ДМВН* 246).

◇ **декретъ всказати** (на кого) — видати декрет: То́й тєды осва́чоный Собо́ръ, по ствєржє́ню, Сє́мого Собо́рѹ и Лати́нскѹю є́рєсь достатє́чнє // ѡказа́вши... тако́вый дєкрєтъ всказа́ли на ты́хъ, кото́рыи ва́жилисѧ прида́ти што́ оу вызна́ньє вѣры (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 222-223); **доводъ всказати** (кому) — доказати, довести: маючи дей при себе возного и сторону, тую шкоду ко всимъ селомъ Рожищскимъ, за невыходъ ихъ, приложила, осумовавши, я подлугъ менованя шкодъного, на шкоды его доводъ ему всказала (Луцьк, 1583 *Ив.* 277); ◇ **на горло всказати** — засудити на смерть: такъ єсмо нашли и сказали, иж Жєлєхъ во всємъ томъ... винным зосталъ и мы господар єго в томъ и за тотъ єго таковый ѹчинокъ на горло всказали (Вільна, 1565 *AS* VI, 295); Про то тые мужове... оного на горло, водлугъ права, всказали (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 461); **на пробу всказати** — піддати допиту, допитати: а за свєдєцство(м) и (з)наками пє(в)ными того яцка ю(ш)ка и нє(с)тєра на пробѹ є(с)мо всказали а гдє бы ѡни... на мѣцє бѹдѹчи поволали тєды и тыє пробованы быти маю(т) (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 301).

Див. ще **ВСКАЗОВАТИ, ВСКАЗЫВАТИ.**

ВСКАЗОВАТИ, ВЪСКАЗОВАТИ, УСКАЗОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (без додатка) *(усно звертатися)* говорити, казати: Ты́мъ ча́сомъ бра́тьѧ козла́ забы́вши, и сѹ́кню Іѡ́сифовѹ въ єгѡ крови оума́завши, посла́ли до оца всказѹ́ючи: позна́й є́сли то єсть сѹ́кнѧ сы́на твоєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 61 зв.).

2. (через кого що) Переказувати, передавати: Мои мылыє панові мєщанє льво(в)скиє што бы(х) мѣлъ до вм писа(т) тєды ѹстнє чєрє(з) того посла(н)ца вм ѹсказує хотячи бы(т) вашмо(с)тя(м) ѹ во всємъ помо(ч)нымъ (Дубно, 1599 *ЛСБ* 327).

3. (що кому, що) Присуджувати, утверджувати: Кгды жъ то жидъ показалъ и довелъ зранене свое шкодливое въ голове... и, водле привилевъ ихъ милости, имъ наданыхъ, в которыхъ пишетъ, абы имъ навезка была всказована шляхетская (Володимир, 1578 *АрхЮЗР* 6/I, 106); Также Епифаніа чернца кровопролійцы и участника замордованя небожчика Тимоѳея... водлугъ его дѣлъ, всказуемо (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 219); прото су(д) нинє(ш)ни(и)... три рѹбъли грошє(и) лито(в)ски(х) поводови на по(з)ваномъ и вшєляки(х) добрахъ... всказѹєтъ и присужаєтъ (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 56 зв.); Прето, суд земъский володимерский, за... побитя и покаличеня их... чотыриста золотых

полских поводом на позваных, яко неоселых... въсказуетъ и присужаетъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 466).

4. (що на кого) *(звертати увагу на що)* вказувати: а, ижъ се позваные до караня на горле не становили, теды судъ нинешъній на нихъ вину инфамии въсказуетъ, и до публикации тое инъфамии поводови возъного трибуналского... прыдаетъ (Люблін, 1624 *АрхЮЗР* 3/I, 279); наказую, абы... з паны Тишами нє чинили по(д) винами, в правє посполитомъ ѡписаны(ми), которыє на по(з)ваны(х) зара(з) всказую и на єкъзєкуцыю до суду налєжно(г)[о], ѡ(т)сылаю (Горошки, 1643 *ДМВН* 234); судъ... // такъже и вин8 баниции выволанъя с панъствъ коронъны(х) и великого кня(з)тва // литовъсъкого за противенесе прав8 посъполитом8 на ты(х) же позъваныхъ въсказ8етъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122-122 зв.).

Див. ще **ВСКАЗАТИ, ВСКАЗЫВАТИ.**

ВСКАЗЪ *ч.* **1.** Судовий вирок, рішення: проси(л)... кня(з)... ку(р)пъски(и)... абы(х)мо за нєста́(н)є(м) и нєпосл8ше(н)ствомъ кн҃зя дмитра б8лыжины(м)... вєдлє... 8фалы со(и)м8 городє(н)ского поправы стат8товоє а(р)тык8л8 два(д)ца(т) сємого в то(м) заховали и вска(з) 8чинили (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 41); а мы том8 всказ8 бу(д) правы(и) або нє // правы(и)... ничи(м) николи спротивлѧти и боронитисѧ нє має(м) (Букойма, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 52-52 зв.); а мы за ѡны(м) по(з)во(м) нє (з)биваючи по(з)ву и року и нє закладаючисѧ жадными причинами правными и нєпра(в)ными пєрє(д) судо(м) и 8рѧдо(м) ко(ж)дымъ стати всказ8 судовому сє нє противити (1588 *ЛСБ* 98); я са(м) а по (м)нє ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки моє... на пє(р)ши(м) року... станути маємо... Апєляци(и) нє попираючи протє(с)таци(и) нє заносєчи с8д8 ѡ (з)лы(и) вска(з) и (с)тороны ѡ (з)лы(и) пєрєво(д) права нє позываючи (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31).

2. Урядовий наказ, розпорядження: еще на себе подношу особную вину на вряд, которому бы ся спротивила и всказу его послушна не была (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 187); и до того южъ ся сталого скиненя Игнатіева и поднесеня Фотіева, подписалися, не для того якобы оный за всказомъ цесарскимъ на выгнаню, а сей на столици седѣти не моглъ, але... абы... межи тыми... столицами... сполечность зоставала (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 725).

ВСКАЗЫВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (до кого, през кого що) Те саме, що **всказовати** у 2 знач.: Помни сѧ добрє милостивый кнѧжє, жємъ вєликротъ до Вашєй Милости... писалом и прєз послы всказывалом, ѡповєдаючи Вашєи Милости, иж Стралковский из Макоским вєсполок были готовы... лєгкост Вашєй Милости нагородит (Белз, 1552 *AS* VI, 128).

2. (кому що) Те саме, що **всказовати** у 3 знач.: су(д) кожды(и), пєрє(д) которы(и), ся тая справа моя приточи(т),... ѡсобу пана Стрыжовского вмєсто ѡсобы моєє ничого на мєнє... нє зоставуючи и нє вкладаю(чи), а(ж) ѡстаточного стопня права, при(и)мовати и єму то всказывати має(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 144).

◇ **на горло всказывати** — засуджувати на смерть: за тот єго таковый 8чинокъ на горло всказываємъ (Вільна, 1565 *AS* VI, 281).

Див. ще **ВСКАЗАТИ.**

ВСКАКОВАТИ *дієсл. недок.* (*біжучи, проникати в середину чого-небудь*) вбігати, вскакувати: и за(с), гдє 8закóнєно, яко є(с)ли вѝди(т) овца пастыря ѡ(т) окрадéнїѧ дш҃єг8бца, в рóвъ нєвѣрїѧ впа(д)ша; или во ѡ́гнь є́реси вскочи(в)ша, или в водѣ прєлє(с)ти 8тон8ти 8мысли(в)ша, я́ко да и овца слѣ(д) пастыря в тыє погибє(л)ныє мѣста за ѡны(м) вскак8є(т), и яв'ствє(н)но погибає(т) (1598 *Виш.Кн.* 282); Ѡвчаѧ коупѣ(л) всѣ вправдѣ хорóбы лѣчи́ла, а́лє ты(м) спóсобо(м) жє самыє хóрїє вскакивали пръвѣи в' ѡноую (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195); Єди́нъ ра(з) тєды в' при́повѣсти, Хто нє вхóди(т), повѣда, двéрми до двóр8 óвчого, а́лє и́нд8ды вска́к8єтъ, тóтъ злóдѣй є́стъ и збóйца (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); insilio, вскакую (1642 *ЛС* 239).

ВСКАРЖАТИСЯ *див.* **УСКАРЖАТИСЯ.**

ВСКВАПЛИВЫЙ *прикм.* (*стп.* skwapliwy) поспішливий, квапливий: вєли́каѧ м8(д)ро(ст) нє быти всквапли́вы(м) в справа(х) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 14).

ВСКИНУТИ *дієсл. док.* (на кого) Накинути: а коли пришо́лъ илі́а до не́гѡ, вски́нꙋлъ на него свою гꙋнкꙋ, кото́ры(и) // за́разъ ѡпꙋсти́вши волы бѣжа́лъ за илі́ею (серед. XVII ст. *Хрон.* 312 зв.- 313).

ВСКИСНУТИ *дієсл. док.* **1.** *(стати кислим внаслідок бродіння)* скиснути: А взѧ́ли лю́де мꙋкꙋ пре(д) въскисне́нꙗ тѣстꙋ ихъ, первѣ́й нѣ(м) вски́сло тѣсто ихъ, и в'вѧза́вши в' ша́ты вложи́ли на ра́мена свои (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 270).

2. *Перен.* Змінитися: При́стои(т) бо́вѣмъ на́мъ всѣ(м) до конца вски́снꙋти, и премѣни́тисѧ в' Бо(з)скіи рѣчи мо́ви(т) бо́ ажъ вски́снетъ все́, то́ естъ розмѣситъсѧ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 259).

ВСКЛАДАНЇЄ *с.* (чого) Покладення: Рꙋкоположе́ніе, алболи в' склада́ніе (!) рꙋкъ архіере́йскихъ в' посвѧще́нію свѧще́нника (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 15 зв.).

Пор. **ВСКЛАДАТИ.**

ВСКЛАДАТИ, ВСКЛАДАТЬ *дієсл. недок.* (що на кого) *(розміщати що-небудь на кому, на чому)* класти: не е(ст) пророкъ безь // оучтивости, ед'но въ власти своеи и в родинѣ своеи... и не могль тоу з'наменіа жа(д)ного оучинити, тлъко мало на немоц'ны(х) в'ск(л)адаль роукы и исцѣлиль и(х) (1556-1561 *ПЄ* 146 зв.-147); Всѧкій обѣтъ который офѣрꙋю(т) г(с)дꙋ без' кваса и медꙋ чиненна будетъ из солію. Первости толкѡ тыхъ речій бꙋдете офѣровать и дари, але на олтарь не вскладаютъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 115); вылѧ́ньє кро́ви ихъ инѧли в'склада́ть на Авимелеха бра́та ихъ (Там же, 180 зв.);

(на що) розміщати, розкладати (на чому): а они на лодѣ в'складаю(т) сѣти свои (1556-1561 *ПЄ* 130 зв.);

(в що) вставляти, додавати: такие... сведецъства голые на сторону есмо ѡ(т)ложи(в)ши выроко(м) наши(м) г(с)дрски(м) ѡны(х) жидо(в)... во(л)ными есмо вчини(ли) вскладаючи еще меновите в се(с) на(ш) ли(ст) таки(и) варуно(к) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 61).

◇ **клятву вскладати** *див.* **КЛЯТВА.**

Див. ще **ВСКЛАДОВАТИ.**

ВСКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (на що) Класти: в'се ш'то бы коли повидѣли ва(м) абы есте стерегли... але по(д)лоугь и(х) оучин'ковь не чинѣте бо повѣдаю(т), а не чинѧ(т). навѧзоую(т) бо беремена тѧж'каа, а // не́зносите́л'наа и в'складоують на плечи чл(с)кыи (1556-1561 *ПЄ* 97-97 зв.).

Див. ще **ВСКЛАДАТИ.**

ВСКОКЪ, ВЪСКОКЪ *присл.* Швидко, прудко, негайно: а другихъ килка гуфовъ заразъ до Колодезей и до Губина въско́къ пославши, тамъ великие збытки, кгвалты починили (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 226); Восто́чніи ѡ(т)ци ...бѣгли в'ско́къ до це́сара палеоло́кга даючи́ зна́ти, про́сѧчи о ратоу́нокъ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 50); Яне принеси яринꙋ твоемꙋ братꙋ и постара(и)сѧ абы иншое было готово рыхло вскокъ (к. XVI ст. *Розм.* 11); Презъ по́ле до ста(д) свои́хъ що вско́къ сѧ ма́ючи, В пища́лки ве́село собѣ заграва́ючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 76); абіе: оуже́, за́разъ, вне́тъ, ско́ро, вско́къ, ры́хлѡ, прꙋдкѡ (1627 *ЛБ* 5).

ВСКОРЕНИТИ *дієсл. док., перен.* (що в кого) Вкоренити: ді́аволъ ѡ то сѧ бо(л)шей ста́рает, абы в на́съ ѡ(т)чаѧ(н)ные оу́мыслы вскорени́лъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 34).

ВСКОРМИТИСЯ *дієсл. док.* Вирости, виховатися: Іерусалимскій патріярха... дръжачи въ благословенствѣ своемъ... вси оные святые мѣстца, на которыхъ... Господь откупене наше справовалъ ...гдѣ ся родилъ, гдѣ ся вскормилъ (1603 *Пит.* 9).

ВСКОРѢ, ВОСКОРИ, ВОСКОРѢ, ВЪСКОРЕ, ВЪСКОРИ, ВЪСКОРѢ *присл.* Швидко, скоро: захария въскоре ко анне ѡ(т)веща(л) (1489 *Чет.* 79 зв.); Прийде убо сия снопреходящая жизнь, въскорѣ, прийде (1588-1596 *Виш.Кн.* 141); Не якъ бог владѣет, человѣк бо тлѣнъный, слава и вѣк его въскорѣ отмѣнъный (к. XVI ст. *Укр.п.* 72); а(з) сего ѡ(т) ꙋсе(р)диа желаю да бы(м) воскорѣ ра(с)сꙋди(л)ся з вами (Львів, 1607 *ЛСБ* 408); Кро́въ Хва в'ско́рѣ дшꙋ оукрѣплѧ́е(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 210); Богъ вѣсть, каковъ конецъ твой будетъ, аще воскорѣ не обратишися и насъ хотѣніемъ постигнеши (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 12); Вы внезаапꙋ пѡлки бесѡвскіи порази́ли и Въско́рѣ тѣхъ по(д) нѡзѣ своѝ положили (Чернігів, 1646 *Перло* 46); блгодатию хвою молитвами... ми(р) имамы по семꙋ помощию бжиею в сове(р)ше(н)ство

прити и ꙋтве(р)дитися се(и)мамъ во скорѣ приходящи(м) ѡжидаємъ (Київ, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 32).

ВСКОЧИТИ, УСКОЧИТИ *дієсл. док.* **1.** *(біжучи, проникнути в середину чого-небудь)* вбігти, вскочити: пото(м) з луко(в) на мєнє стрєлѧти каза(л), ажє(м), дє(и);… чєрє(з) пло(т) ув огоро(д) вскочи(л) (Луцьк, 1563 *ТУ* 102); Пото(м), вскочивши в сєни, взялъ и пограби(л)… боты новые сафьяновыє (Житомир, 1584 *АЖМУ* 97); и вырвалсѧ з роу(к) агг҇лóвы(х), і оускочи(л) дó раю (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 99 зв.); А Аранъ брáтъ єгѡ Лóтовъ оц҇ъ жáлꙋючи свои(х) бг҇овъ и вскочи́лъ в' божни́цꙋ и хотѣлъ рєтова(т) оныхъ болвáновъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 20);

(у воду, море, вогонь та ін.) стрибнути, вскочити: ѡн жє… оускочилъ нагъ въ єзєро (1489 *Чет.* 145 зв.); пєтрь коли оуслышаль ижє г҇ь єсть єпєн'дито(м) ѡпоясал'сѧ …бо быль нагь и оускочи(л) в морє (1556-1561 *ПЄ* 439 зв.); по порож(д)є́нїю, і выводина(х) жи́довки мꙋсѧ(т) ꙋскочи́ти в' зимнꙋю вóдꙋ, бо бы(л) найбо(л)шїй моро(з) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 95); алєксáндє(р) макєдóнскый… з конѧ́ зсѣдши прьвѣй са(м) в снѣгъ вскóчилъ оуторовалъ дорóгоу (поч. XVII ст. *Проп.р.* 19); Мартинїан' Ст҇ы(и)… в'скочилъ въ óгнь, и вши́тко тѣло своє ѡпалилъ (поч. XVII ст. *Пчела* 28); сáмєсь тогѡ хотѣлъ… сáмъ єси оускóчивъ в' мóрє гєє(н)скоє // кꙋпáтисѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 157 зв.-158); Вскочивши в' ієрданъ прєдъ ц҇ремъ пєрєправили поромъ, абы пєрєвєзли домъ цр(с)кїй (серед. XVII ст. *Хрон.* 272 зв.); *Образно:* и за(с), гдє ꙋзаконє́но, яко є(с)ли ви́ди(т) овца пастыря… во ѿгнь є́рєси вскочи(в)ша …вслѣ(д) пастыря в тыє погибє(л)ныє мѣста за ѿны(м) вскакꙋє(т) (1598 *Виш.Кн.* 282);

(біжучи, зупинитися в гурті людей) скочити, раптово опинитися: а самъ дєй заразомъ зъ мєчємъ добытымъ промєжкꙋ нихъ ꙋскочивши, яко панных людей посѣчи, а потомсамъ — повєдаєть — ꙋгамовалъ (Луцьк, 1564 *AS* VI, 240); а ст҇їй пє́тръ, порвáвши(с) зо сноу оускочи́ль мєжи ны(х) з мєчо(м) и оухóпиль зá грꙋди слꙋгоу (XVI ст. *УЄ* № 29519, 243); и такóи зажи́вши штоу́кы в'скочилъ мєжи нєпрїáтєлскїє кошѣ, гдє нєзнáчнє на кр(с)тѣ былъ прибúтый (поч. XVII ст. *Проп.р.* 162 зв.).

2. *(стрибком піднятися куди-небудь)* вискочити, вилізти: Już znáiu hde sie bisowá Juhá byłá: Bo w lísie ná wielikuiu sosnu wskoczyłá (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 3 зв.).

3. *Перен.* *(швидко досягти якого-небудь звання)* вискочити: Видиши ли, госпоже Домникие, як пан Юрко не вѣсть нашего слѣда, по чину и степени к богу приводящего, але зараз на верховный христов степень вскочил и в гордость мнѣния… впал (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 189).

ВСКРЕСИТИ *дієсл. док.*, *перен.* (що) *(надати чому-небудь попереднього вигляду)* відновити: По зє́стю єго з' свѣта, Дрꙋкáрню вскрєсити, И прєз выдавáньє книгъ Ц҇рковъ оукраси́ти (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); А пото(м) ѿколо Рóкꙋ ат҇а по Х҇ѣ, на зáхо(д)ны(х) сторона(х). якъ иныи, єрєси, єдины старыи вскрєси́ли, а дрꙋгїи нóвыи вщали (Київ, бл. 1619 *О обр.* 34); **з мертвыхъ вскресити** — відновитися, відродитися: Тєпє(р)… прє нєзнáємость и нєꙋмѣстность языка Словє(н)ского мнѿги(х)… мáло потрє́бє(н) и нєпожи́точє(н) стáвшисѧ, знóвꙋ пєрєложє(н)ємъ єго на язы(к) на(ш) прóстый Рꙋскїй, якобы з мє́ртвы(х) вскрє́шо(н) (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 6).

Див. ще **ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ, ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕШАТИ.**

ВСКРЕШАТИ *дієсл. недок.* (кого) Воскрешати: тогды принѧ́ли влáдзꙋ нѣѧкꙋю и лáскꙋ дꙋхóвнꙋю, áлє нє жє́бы мє́ртвыхъ вскрєшáти, и чꙋда чини́ти, áлє штó грѣхи ѡ(т)пꙋщáти (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 240); такїи, хóчъбы знáки, чини́л', мє́ртвыхъ в'скрєшáлъ, а покóрнои и оунижóнои, дш҇и бы нє мѣлъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 151).

Див. ще **ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ, ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕСИТИ.**

ВСКУРАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wskórać) (що, чим) *(одержати користь з чого-небудь)* скористати (з чого), добитися (чого): Понєвáжъ котрыє прьвѣй позамѣтова(л) былъ сѣти злыи а оупóрныи архиєрєй: тєды ни(ч) нє вскоурáлъ, и порóжнє зостáли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 94 зв.); прикладомъ невѣрныхъ жидовъ въ Львовѣ, невѣрный и каменосердечный твердошииный народ, будучи отверъже-

ныи от лица Божеа, ратунок своим отвсюду подали, и вскурали противко отцом езуитомъ, не дали взяти школы собѣ (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528); И такою своею окрутною и нехристіанскою проповѣдію идучи, гды видѣли, же и тымъ не вскурали, але имъ оны суровѣй на людъ... наступовали, тимъ ся они барзѣй ними брыдили (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1065).

ВСЛАВИТИ, ВЪСЛАВИТИ *дієсл. док.* (чим через кого, кого) *(зробити кого-, що-небудь славетним, відомим)* прославити: Зъ презрѣнья Вседержителя Бога, любви братій моихъ... будучи преложонымъ на семъ светомъ мѣсцу, которое и святыхъ мощами и презъ нихъ чудами вславлено ести(!), и кромъ всякого прекословіа, ажъ по сесь часъ непремѣнно сіаетъ (Київ, 1628 *КМПМ* I, дод. 301); Отче... вславъ Сна своєго, абы и Снъ твой тебє вславилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 311); А коли одержимъ цр(с)тво нашє, въславимо тебє и весь народъ твой (серед. XVII ст. *Хрон.* 493 зв.).

Див. ще **ВСЛАВЯТИ.**

ВСЛАВИТИСА *дієсл. док.* (чим для кого) *(стати відомим, славетним)* прославитися: Що Кролевичъ Теба(н)скій злоты(м) власо(м) справилъ Тожъ ты Фебє Патрономъ: бо(с) са дла ни(х) вслави(л) (Київ, 1632 *Евх.* 303).

Див. ще **ВСЛАВЛЯТИСА.**

ВСЛАВЯТИ *дієсл. недок.* (кого) *(робити відомим, славетним)* прославляти: Его милость, панъ староста, тому умоцованому отца владыки Луцкого мовилъ, абы того попа его такъ не вславлялъ, бо и онъ немало // ведаеть на отца владыку Луцкого (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 312-313).

Див. ще **ВСЛАВИТИ.**

ВСЛАВАТИСА *дієсл. док.* (чим) *(ставати відомим, славетним)* прославлятися: Якожъ тотъ Стыи Храмъ Гдыса почалъ чудами вславати, поты(м) иншіи побожныи людє, многими коштовными будовлами приωздобили (Київ, 1631 *Син.Тр.* 815).

Див. ще **ВСЛАВИТИСЯ.**

ВСЛУГОВАТИ *дієсл. недок.* (кому) *(бути корисним)* послуговувати: Всѣхъ Творєцъ, ωвожъ и тои Церкви... поставилъ Іωанна, Єрєа сващєнна, абы ωвцами єго, Побожнє керовалъ... сумнєна многогрѣшныхъ, чистилъ сватобливє, всѣмъ выбранымъ Бжіимъ, вслуговалъ зычливє (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 14).

ВСЛУХЪ *присл.* Вголос: Любители божии радости примаите А по всеи вселеннои вслу(х) ωповѣдаите (к. XVI-поч. XVII ст. *ПДПИ* 182, 108).

ВСЛЫШАТИ *див.* **УСЛЫШАТИ.**

ВСЛѢДЪ[1]**, ВЪСЛѢДЪ** *присл. (у сполученні з прийм.* **за**) *(безпосередньо за ким-, чим-небудь)* вслід, слідом: И пристоупивши оученици єго к нємоу, просили єго рєкоучи ω(т)поусти єи бо крычи(т) вслѣ(д) ходачи за нами (1556-1561 *ПЄ* 70 зв.); О што дей они того жъ часу въ следъ за нимъ до Ощова ехали (Луцьк, 1562 *АрхЮЗР* 6/I, 40); кгды вслѣдъ за ними ядовітыє тоурци настоупи(в)ши, страшнымъ шоумомъ свѣтъ заглоушали (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 33); И коли свои овєчки выпровадитъ, пєрє(д) ними ходитъ, и овєчки за ни(м) вслѣдъ ходатъ, бо вѣдаютъ голосъ єго (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); Повѣдаютъ жє Радость в'слѣдъ за смутко(м) ходитъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3); **вслѣдъ ити** — наслідувати (що): Якая вєликая поражка и дє(с)пєктъ нємалы(и), По(т)ка(л) ωны(х) мєщано(в) которыи пнъскои хвалы. Стєрєгли з вєликою ωхотою в слѣдъ за нєю идучы (1636 *Лям. о пр.* 3 зв.).

ВСЛѢДЪ[2]**, ВСЛѢД** *прийм.* **I.** *(з род.) (виражає об'єктні відношення, вказує на особу або предмет, на які спрямована дія)* вслід (кому), за (ким): Ѡныи пак жоны шєдши вслѣд єго. которіи былї с нїми прїшли ω(т) галїлєи (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 84); впослѣ(д) пришо(л) ми до ру(к) ли(ст) до пна дмитра прасо(в)ского вслѣ(д) єго писаны(и) (Дубно, 1596 *ЛСБ* 299, 1 зв.); А Пи(н)ского в пє(р)во(м) житію нє зналє(м), алє по ннѣшнє(м) показує(т)са што и то(т) я(к) и другиє... нє вслѣд Х(с)а, но вслѣ(д) свѣта сєго пє(л)гримацію, всѣ вы(ш)рєчє(н)ныє, труда(т) (1598 *Виш.Кн.* 275); Правдивє зайстє Ап(с)лскій сєй Мужъ шолъ вслѣдъ Ха, троакω єму на вѣрную єгω службу ωбовазавши (Вільна, 1620 *См.Каз.* 18 зв.); А васъ в'слѣдъ мєнє ити примушаю (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 120); пѣснь птаха ωнагω такъ бываєтъ члвку кождому вдачна, ижь коли єгω заслышитъ розуму

ѡ(т)хо́дитъ и вслѣдъ єгѡ по́ты идєтъ ажь си сто́митъ и оумира́єтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 5 зв.).

II. *(з дав.) (виражає об'єктні відношення, вказує на особу, на яку спрямована дія)* вслід (кому), за (ким): "Аще бо, — рече, — кто хощет вслѣд менѣ ити, да отвержется себѣ и возмет крест свой и послѣдует ми" (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 238).

ВСМАКЪ *присл.* (*радо, з задоволенням*) всмак: па́нъ збави́тє(л)... //...понєва́жъ зайстє чл҃ко(м) бы(л), тєды прирожєна чл҃чєє в то(м) показꙋ́єтъ, же нє всма́къ подꙑймоу́єтъ см҃рть (поч. XVII ст. *Проп.р.* 88 зв.-89).

ВСМИРАТИ *дієсл. недок.* (що чим) Утихомирювати, заспокоювати: Що чи́ниш' ѡ проклатый, ѡ нєвѣрный ро́дє, Котрі́йсь спри́крил' жиючи в' нб҃(с)ной свобо́дє. Що чи́ниш' чи́мъ прагнє́ньє Па́нскоє всмира́єш' (Львів, 1631 *Волк.* 17).

ВСМАТКУ *присл.* Некруто, рідко: галъбонꙋ(м) по ла(т)... галба(н) пріа(т) три золо(т)ники въ яицѣ смѣшєнь варєно(м) в сма(т)кꙋ (XVI ст. *Травн.* 232 зв.).

ВСОВѢТОВАТИ *дієсл. док.* Навчити (кого), підказати, порадити (кому): Юж то мꙋсит такъ быти, якъ Бг҃ъ всовѣтова(л) (І пол. XVII ст. *Рез.* 179).

ВСПАКЪ, ВЪСПАКЪ *присл.* (*стп.* wspak) **1.** *(у протилежному напрямку)* назад: а вєджє то єщє болший дивъ, жє тыє, которыє были познали дорогꙋ правды, вєрнꙋлса ѡ(т) прєданыа имъ// ст҃ыа заповѣди, лѣпшє было имъ нє познати, анѣжли познавши въспакъ обєрнꙋтиса (Острог, 1587 *См.Кл.* 18 зв.-19); Є(д)на(к) жє тꙋ(т) яко ст҃ыи Дамаскинъ мовитъ, вспакъ идꙋтъ тыє рѣки (Вільна, 1620 *См.Каз.* 20); Въспа́тъ: Наза́дъ, вспа́къ (1627 *ЛБ* 23); Здается намъ, же то трудна барзо речь водамъ вспакъ пойти (Путивль, 1638 *АЮЗР* III, 11); Вспакъ, netro (*Уж.* 1643, 49).

2. *(зовсім інакше)* навпаки, навиворіт: тоу запра́вды мꙋшꙋ мо́вити, же нє пр(о)рци, анѣ аг҃глѡвє ...нє згажа́ютса мєжи собо́ю, алє арієвы єрєси лю́дє... яко лѣтєра́цы, кото́рїи в'спакъ писмо́ бж҃іє выворочаю́тъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44 зв.); Мо́витъ бо́вѣмъ, Рє́чи кото́рыи налє́жа(т) прєисто́тномꙋ Бо(з)ствꙋ рожє́ню, нє оборочаю́(т)са вспа(к) єди(н) кꙋ дрꙋго́мꙋ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 207).

ВСПАМАТАТИ, ВСПОМАТАТИ *дієсл. док.* (що, на що) Пригадати, згадати (що, про що): и пов'торє коурь запѣль и в'спοматаль пєтрь ѡноє то слово (1556-1561 *ПЄ* 191); Вс'паматайтє якь єсть вамь повідѣль коли єщє быль въ галїлєи (Там же, 330 зв.); в'спамата́й... на при́повѣсть богатого и ла́зара (Острог, 1607 *Лѣк.* 37); а́лє послѣ того гро́бꙋ... в'спамата́й нєоумира́ючїє ѡныє чє(р)ви (Там же, 37).

ВСПАНЯЛЕ, ВСПАНѢЛЕ, ВСПАНАЛЕ *присл.* (*стп.* wspaniale) величаво, урочисто: Въ лѣпотꙋ. и Въ раснотꙋ изащнѣє: Присто́йнє, слꙋшнє, на́йлѣпшє. Послѣдова́тєлнѣ, (вспана́лє), го́днє, справєдли́вє, з' пови́нности, я́кѡ слꙋшности прина-лєжи́тъ (1627 *ЛБ* 20); Ща(с)тє которοє ѡ(т) многи(х) вѣрны(х) пожада(н)ноє, дѣло цє(р)квє такъ вспанялє выставлєноє ѡ(т) ва(с) посвящєниє по прєданию цє(р)ковному а по повєлєнию свят҃ѣ(и)шого всєлє(н)ского патриарха в совє(р)шєниє привєсти (Путятинці, 1630 *ЛСБ* 511, 1); Пасха а пасха, тужъ а тужъ, всѣ спѣваючи: И зъ звитяжства ту, вспанѣле выкрикаючи (Львів, 1630 *Траг.п.* 175).

ВСПАНЯЛОСТЬ *ж.* (*стп.* wspaniałość) величавість: Збываетъ еднакъ повѣсти на слова овыи, надъ апостолы вывышшилъ его, то естъ, ижъ Петръ апостолъ... въ своемъ апостолствѣ былъ надъ иныхъ апостоловъ, ревностью и вспанялостью ума, а не владзею болшею вывышшоный (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 452).

ВСПАНЯЛЫЙ, ВСПАНАЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wspaniały) величавий, величний; *(про дім — ще)* розкішний, пишний: ходѣмъ пановє мои... тоє мѣсто є(ст) ѡздобноє и достатнєє ѡвожъ ꙋлицы ѡхандожныи и бꙋдинки ѡздобныи ѡвожъ костєлъ пєнкнє збꙋдованый вспанялы(и) костєлъ святы(и) (к. XVI ст. *Розм.* 48); Княжа Острозское Василій Константиновичъ...// урода Гекторова... постава вспанялая; мужъ обычаевъ царскихъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1135-1136); Зна́єтъ ѡ марсобꙑстрыхъ южъ Єѵрѡ́па цно́тахъ Замоискихъ Фєбоа́сны(х) зна́єт' ѡ Клєинотахъ. Тꙑ що в' Зѡ́ни ѡд'лє́глой на́ Гєрбъ ѡказа́лый По́изри, якъ то́тъ, позна́єшъ, До́мъ за́вшє в'спана́лы(и) (Київ, 1631 *Зем.Зам.* тит. зв.); Нє з' слѡ́въ вынє́слыхъ и вспана́лыхъ; а́лє з'

досцвѣдчéнѧ пóзнáна бывáєтъ ми́лость (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3).

ВСПАРТЄ, ВСПАРТЬЄ, ВЪСПАРТЄ *с.* (*стп.* wsparcie) **1.** *(те, на чому що-небудь базується)* опора: И тое то православіе справуетъ намъ у Бога, же ся намъ Панъ... милосерднымъ...// ставитъ: поневажъ церковъ столпомъ и въспартемъ... есть (Єгипет, 1602 *Діал.* 51-52).

2. *(те, що допомагає позитивному ходу справи, благополучному її завершенню)* підтримка; допомога: за котóрого пóмо(ч)ю и в'спа(р)тьємъ, прóстымъ и нємы́лнымъ бѣгомъ до нб(с)нои при́стани покóѧ, до мѣста цр(с)тва прéйти може(т) (Вільна, 1627 *Дух.б.* 348); панъ Якгодзинъски(и)... на вспа(р)тє справы... важилъ (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 240).

Див. ще **ВСПЕРТЬЄ.**

ВСПАЧИТИСѦ *дієсл. док.* (*стп.* wspaczyć się) повернутися назад, відвернутися: Нехáйсѧ вспачáтъ ихъ рáды, нєхáйсѧ встыдáютъ я́внє, котры́и знищéнѧ нáшє рáди ви́дѧтъ марнє (Львів, 1591 *Просф.* 66).

ВСПЕВАНЬЄ *с.* Співи: далъ бг҃ъ єммановии сыновъ д҃і и три дочки. Вси под... рꙋкою оц҃а ихъ роздѣлєны были кꙋ вспєванью в' цєркви г(с)днєй на цимбалєхъ на псалтырѧхъ и на гꙋслєхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 285 зв.).

ВСПЕРТИ, ВСПЕРЕТИ *дієсл. док.* (*стп.* wesprzeć) (чим) підтримати (кого чим): Естъ то злосливымъ людемъ присвоито на жадную ся речь не оглядати, нѣ на повинность людзкости, нѣ на страхъ Божій, тогды, гды въ злости вступуючи, // злостью злость всперети усилуютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 757-758); и онъ тéжъ до наꙋки живота пꙋсты́нногѡ выхóдитъ, ѻногѡ мл҃твами, якъ орꙋжемъ намоцнѣйшимъ вспéртый, до скажéньѧ твéржъ шатáнскихъ (Київ, 1627 *Тр.* 555).

Пор. **ВСПИРАТИ, ВСПИРАТИСѦ.**

ВСПЕРТИСЯ *дієсл. док.* (*стп.* wesprzeć się) *(мати основою щось)* спертися (на що): Отступникове... голыи // слова надаремне ширятъ, которіи жадной ваги мѣти не могутъ, поневажъ, чимъ бы ся вcперли, не маютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 724-725).

ВСПЕРТЬЄ *с.* Те саме, що **вспартє** у 2 знач.: Што ся зась аргументовъ на вспертье своего имъ плоннаго зданья приводитися отъ нихъ звыклыхъ дотычетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 362).

ВСПИНАТИСѦ *дієсл. недок.* (на що) Тягнутися (до чого) прагнути (чого): тéжъ клєбани, хотѧ́ сѧ в'спинáю(т) нє бáрзо вы́соко, звлаща нє шлѧ́хтичи сѣдáю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 196 зв.); В' тóйжє спóсобъ и кáждый ни́жшєѣ кондицїѣ чл҃къ нєхáйсѧ на собѣ нєрóвный станъ нєвспинáєтъ: алє, вéдлꙋгъ посполи́тогѡ прислóвѧ, кáждый своéю нєхáйсѧ мѣритъ пѧ́дю (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 2 зв.).

ВСПИНИТИ *дієсл. док.* (без додатка) *(примусити не робити чогось)* спинити, стримати: о єсли́ и са(м) Цáръ корóнꙋ нóсѧчїй а нєгóднє пристꙋпáєтъ, вспини́ и заборони, бо(л)шꙋю ты на(д) нéго мáєшъ влáдзꙋ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 301).

ВСПИРАТИ, ВСПѢРАТИ, ВЪСПИРАТИ, УСПИРАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wspierać) (кого, що, в чому, чим) (*допомагати, сприяти комусь у чомусь бути чимсь, однодумцем з ким-небудь у чомусь*) підпирати: а тымъ Єго Милости нє маєт ꙋспирати, ижбы мєл мовити напротив Єго Милости, што Єго Милост бꙋдєт который пожиток мєти с того нашого сєлища (Острог, 1514 *AS* III, 113); Ты́є слова нє бáчꙋ абы што дѣєпи́сового прéдъсѧ взѧ(т)ѧ вспирáли, того мы нє примо, што хризосто(м) мóвитъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 113 зв.); кирилъ... ѡ твоéй тєжъ лю́д'скости повѣдѣлъ чоловѣка бы́ти тѧ нє нєоучóного, и котóрый єпи́скоп'ства сáнъ в'спирати дóсыть оучти́вє мóглъ бысь былъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 7); и хто(ж) помагáєт'; хто в' та(к) знáчно(м) тѧжáрꙋ Іс҃а вспирáєтъ (Львів, 1631 *Волк.* 13 зв.); тыежъ помененые принцыпалове..., умыслне при посеженю о секте бридловой ариянъской мову всчали, оной розными блюзнерскими аръкгуменътами въспираючи (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787); В' вѣчныхъ и дочáсныхъ в' всѣхъ згóла поми́сл'ностѧхъ, любѧ́щагѡ Бг҃ъ в'спѣрáєтъ чл҃ка (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

Див. ще **ВСПЕРТИ, ВСПЕРТИСЯ.**

ВСПИРАТИСЕ, УСПИРАТИСѦ *дієсл. недок.* (проти чого) *(чинити опір певним діям)* впиратися (кому, чому): а єстлибы тот, хтобы... против того листꙋ нашого-бы сѧ ꙋспирал, тот маєть пєрво заплатити на замок господарьский (Острог, 1514

AS III, 113); цр҃ь оногѡ княжа кото́рого сє ро̂ки вспира́лъ поста́вилъ оу бра́мы (серед. XVII ст. *Хрон.* 327).

ВСПЛЫНУТИ *дієсл.док.* (*стп.* wspłynąć) *(піднятися на поверхню з глибини води)* виплинути: а онъ ємо̂ мѣстцє оуказа́лъ: оута́лъ те́ды де́рєво, и впо̂сти́лъ та́мъ, и всплы́но̂ло же́лѣзо (серед. XVII ст. *Хрон.* 328).

Див. ще **ВСПЛЫТИ.**

ВСПЛЫТИ *дієсл. док. (піднятися на поверхню з глибини води)* виплисти: И є́сли когѡ́ в҄ки́нє(ш) в҄ мо́рє, частокро́ть быва́єтъ, ижъ зано̂рєный и зане́сєный посро́дъ мо́ра, вода́ми осыпанъ и нєвиди́м҄ быва́єтъ; а по сто́пнахъ вхо́дачі́й, зно́вô вы́рно̂ти, в҄сплы́ти и на бе́рєгъ вы́йти пра́гнєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 330).

Див. ще **ВСПЛЫНУТИ.**

ВСПОВЕДАТИ *дієсл. недок.* (що) Розповідати, розказувати: опять душа съ великою жалостію ко Христу говорить, всповедуючи свои пригоды (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53).

ВСПОКОИТИ *див.* **УСПОКОИТИ.**

ВСПОМАГАНЄ, ВСПОМАГАНЬЄ, ВСПОМОГАНЄ *с. (те, на чому що-небудь базується)* опора (кому, для кого): Ми́лостыню ѡбфи́тє чини потрєбоу́ючим҄, абы́сь ми́лость собѣ позыска́лъ ѡ(т) того кото́рый є(ст) На(д) всѣми кра́лє(м). набожє́н҄ство вовѣ(м) єст҄ правди́воє, оубо́ги(х) в҄спомага́ньє (Острог, 1614 *Тест.* 158);

(те, що допомагає існуванню чого-небудь) підтримка: сло̂хи таковыє на(с) доходя(т) то̂(т)жє яко быстє в(ш) м(л) и(н)ны(х) ктиторо(в) до вспомаганя тоєи новосозданои цр҃кви пріимовали (Кам'янець, 1612 *ЛСБ* 499); отъ християнъ обѣтницу мѣлемъ на вспомогане тое жь звонницы (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 408).

ВСПОМАГАТИ, ВСПОМОГАТИ, ВСПОМОГАТЬ, ВЪСПОМАГАТИ *дієсл. недок.* (кого, кому, чим і без додатка) Допомагати: обецуемъ... свой противъ нимъ уделаный поступокъ моцне утъвержать и вшелякимъ коштомъ подпирать и вспомогать будемъ (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 531); Але и Жидове маютъ писмо светое; але ихъ то не вспомогаетъ и овшемъ ихъ осуждаетъ и потопляетъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1101); Та(к) єго ст҃оую мл҃(с)ть збили, змордовали, и(ж) колибы бж҃ство єго ст҃оє нє въспомагало чл҃чєньствоу тоу(ж) бы моусѣ(л) см҃рть имѣти на мѣсци (XVI ст. *УЄ Трост.* 59); ты єстєсь болши(и) самъ сєбє вспомага(и) (к. XVI ст. *Розм.* 12 зв.); и поминки со̂ббо́тнико(в) чита́ючи зако̂по̂ютъ сло̂жбы Бж҃іи въ Цр҃ква(х) ст҃ыхъ: ѡфіры, и ѳиміа́ны приносачи, и ялмо̂жнами за дш҃и оумє(р)шихъ ни́щи(х) въспомагаютъ (поч. XVII ст. *Пчела* 13); А я и потомкове мои... наступников его маемъ и повинни будемъ ховати ничого вечне от манастыра того не отимуючи, и овшем множити и вспомогати маемъ (Четвертня, 1619 *АрхЮЗР* 1/VI, 478); Гды́бы кото́рый за́цный... чл҃къ де́ржанъ бы́лъ в҄ вазє(н)ю... и ижъ ма́єт҄ бы́ти вєли́кимъ, и гойнє мого̂чимъ нагороди́ти ты́мъ, кото́рыи в҄ єго́ потрє́бѣ ли́тость на(д) ни́м҄ мѣли, и добродѣ́йствы сво́ими вспомага́ли, и на́... вызволє(н)є єгѡ́ по́мочъ ско̂тє́чно̂ю дава́ли (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 164); Та́къ Прп(д)біє твоє, пєчалови́тым҄ ѡбмышлава(н)ємъ, абы Сынѡ́вє Правосла́вныи, дла нєдоста́тко̂ Єкзємпларѡ(в) нє голоднѣли, в҄ча́снє вспомога́ти промышлава́є(т) (Київ, 1648 *МІКСВ* 347).

Див. ще **ВСПОМОЧИ.**

ВСПОМАГАТИСЕ *дієсл. недок.* (від кого) Одержувати допомогу: Нє єсть на́шого Ры́мского Па́пєжа, нє єсть, та́къ вєли́кая вєльмо́жность, абы оустра́шити ме́ла... бра́тъ нш҃ъ ѡ(н) єст҄... а в҄ спра́вє, и в҄ пра́ци спо́лъ сло̂жи́тєль. Бра́тъ засе́, кото́рый сє ѡ(д) бра́та в҄спомага́єть, яко сє в҄приповє́стахъ Соломо́новыхъ найдо̂єть (Єв'є або Вільна, п.1616 *Прич. отех.* 16).

ВСПОМЕНАТИ *див.* **ВСПОМИНАТИ.**

ВСПОМЕНУТИ *див.* **ВСПОМИНУТИ.**

ВСПОМЕНУТИСЯ *дієсл. док.* Згадатися: мы зъ ласки нашое королевъское, на прозбу ихъ и причины вышей помененое, учинилисмы и поднесеня помененого, того, которое ся вышей вспоменуло, выволаня ихъ помкнулисмы и помыкамы до шести мѣсецей (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 1/I, 192).

Див. ще **ВСПОМИНАТИСЯ, ВСПОМНѢТИСА.**

ВСПОМИНАНЄ, ВСПОМИНАНЇЄ, ВСПОМИНАНЬЄ *с.* Поминання: А та́къ образы Хв҃ъ,

Бг҃ородичинъ, и Ст҃ыхъ всѣ(х) нє сѹтъ балванáми: кгды́жъ на хвáлѹ Бж҃ѹю и на пóчесть... и к҆ вспоминáню... бываютъ выставлáны (Київ, бл. 1619 *О обр.* 25); И бѹдє носи́лъ Аарѡ́нъ имєна и́хъ пред Г(с)демъ на обóхъ рамєнáхъ длѧ вспоминáньѧ, оучини́шъ тéжъ и чáшки, и два ланцѹшки з начи́стшогѡ зóлота (серед. XVII ст. *Хрон.* 105);

(на що) пам'ять (про що): Братѧ часъ коротки(и) єсть... которыи ѹжываютъ того свѣта, такъ ѧкобы нє ѹживали, бо минаєть ѡбразъ свѣта того то єсть пожыточноє розмысланїє, и вспоминанїє на смєрть и на короткост ннѣшного часѹ (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171 зв.).

Див. ще **ВОСПОМИНАНИЄ, ВСПОМНЕНЄ.** *Пор.* **ВСПОМИНАТИ.**

ВСПОМИНАТИ, ВСПОМЕНАТИ, УСПОМИНАТИ *дієсл. недок.* (кого, що, на кого, на що, о кім, о чім) *(відновлювати, відтворювати в пам'яті)* згадувати, споминати; *(зберігати в пам'яті)* пам'ятати: ѡнъ ку твоє(и) мл(с)ти з листо(м) и вижо(м) врадовы(м) из сторонами вспоминаючи посыла(л) абы твоѧ мл(с)ть то(т) ста(в)... роскопати вєлила (Кременець, 1564 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1954, 39); Тамъ же, при погребе тела... не для жадное учтивости телу... але абы и тамъ, въ зборе тамъ, который ся, съ повинности своее хрестиянское, каждый оплакивати греховъ своихъ, вспоминаючи, ижъ такий же // долгъ заплатитъ, зъедутъ, было фалено и велбено имя Бога моего (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/І, 22-23); Не вспоминаю местца, на которомъ свое соборыще и (тые) суды несправедливые строили (Вільна, 1599 *Ант.* 531); Илє що єстъ рáдостного, тоу вспоминáю: Ащóбы дó взрѹшéнѧ жáлю, опѹщáю (Львів, 1616 *Бер.В.* 82); Оуві́ мнѣ, кгды то в҆споминаю, тогда ми сєрьцє нáполы ѡ(т) жáлю оумирáєтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 57); Тéды тéжъ и Россїа Пєтра Сагаидачного Подáсть лю́дє(м), в҆ памяткѹ вѣкѹ потó(м)ного // Абы єгó Послѹгы Крвáвыи всѣ знáли, И прéдъ Нáроды гóднє єго вспоминáли (Київ, 1622 *Сак.В.* 48-48 зв.); Ахъ мнѣ, широцє о томъ и вспоминати: И до жалю, жалю собѣ придавати (Львів, 1630 *Траг.п.* 167); и таки(х) подóбны(х) рéчи(и) си́ла;... то ты(л)ко я в҆споминати и ѡпи́совати бѹдѹ (серед. XVII ст. *Кас.* 38 зв.);

(побіжно споминати кого-, що-небудь при якійсь нагоді) згадувати, називати: Хри(с)тѹса пн҃а римянє погани (нє вспоминаючи жидо(в) лотро(в) ѡсло(м) назива(ли) (1582 *Кр.Стр.* 12 зв.); а по(д)нєсшися ѹ высокоѹмиє... во чтєния(х) в молєния(х) и во пє(р)вы(х) мєнє єп(с)кп҃а своєго нє вспоминаєшь (Львів, 1591 *ЛСБ* 164); жáдноє снáть прáво та(к) мнѡ́го пáсѡвъ в҆ конститѹцїѧхъ, яко она, нє єстъ в҆спомúнано и оутвéржєно (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 27); Абовѣмъ... божественніи апостоли Петръ и Павелъ въ канонѣхъ своихъ о памяти усопшихъ написали, але о таковомъ змышленномъ чистцу нигдѣ не вспоминаютъ (1603 *Пит.* 59); Стефанъ абовѣмъ св. на збориску образоборцовъ... не едного толко біскупа Римского вспоминаетъ, але и другихъ патріарховъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 564); дошло мене ведати , ижъ... учинена протестация... от Яна Резановича, который... и мене в тои протестации вспоминаетъ (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 580); Пи́смо ст҃оє на роз҆майтыхъ мéст҆цах҆ д҃. такіє грѣхи́ вспоминаєть: Доброво(л)ноє мѹжєбо(и)ство, содóмїѧ, оутиснєнїє // оубóгихъ и сиро(т), робóтников҆ нанѧ́ты(х) в҆ заплатє ѡшѹка(н)є (Львів, 1645 *О тайн.* 57-58);

(примушувати когось згадати кого,- що-небудь) нагадувати: А ѡ(т)правѹючи Бж҃(с): Литѹргїю тогды́ Найбарзѣй вспоминáй Оусóпши(х) Крéвны(х) (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 204); приказуемъ тежъ и вспоминаемъ духовною властію честнымъ братіямъ инокомъ... //...абы з онымъ, яко з отлучонымъ, жадное сполечности и общованя не мѣли (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 217-218);

(пригадувати кому-небудь щось сказане чи зроблене) згадувати (що), нагадувати (про що): ти(ж), шкоды которыѣ сѣ стали с обѹдвѹ сторѡ(н), жєнныи и браныи, бѹ(д) кѹлко были, вєликїи и тѣжкїи,... абы ѡ(д)на сторóна дрѹгои сторонє нє ѹспоминали (Каменець, 1510 *Cost.DB* 456); Подъ часъ незгоды ихъ дѣялося, всего того не годится и вспоминати, бо и уморено все тое и кассовано естъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 744).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМИНАТИСА *дієсл. недок. (приходити на пам'ять)* згадуватися: ωна в ма(л)женстве з вм҃... болше(и) мешка(т)и не можеть: которые причины ту(т) тепе(р)... не вспоминаю(т)са (Луцьк, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 34); списа́тель книги Іоа́нн'... Ієромона́хъ, сн҃ꙋ Софро́нію приписа́л', емꙋ титꙋлъ перене́сл', бовѣм' тежъ и онъ з' ни́мъ странствова́лъ, // писа́лъ, и ча́стω в'споминаéт'са в' книзѣ се́й (Київ, 1628 *Лим.* 3-4 ненум.).

Див. ще **ВСПОМЕНУТИСЯ, ВСПОМНѢТИСА.**

ВСПОМИНУТИ, ВСПОМЕНУТИ, ВЪСПОМЕНУТИ *дієсл. док.* (кого, що і без додатка) *(відновити в пам'яті)* пригадати, згадати (кого, що, про що): гдѣжъ я, взявши милостивого Бога створителя въ сердце свое и вспоминувши на суетное сегосвѣтное мѣшканье... дала есьми сѣножать Рогатинскую... и на вѣчность записую... митрополиту Кіевскому (Городок, 1559 *АЮЗР* I, 147); А вспомеону́вши, воспрандѣте ωчꙋтѣтеса, оузна́йтеса, пока́йтеса, припадѣте, со слеза́ми и рыда́нїемъ и воздыха́ньми ко... бг҃ꙋ (Острог, 1598 *Отп.КО* 17 зв.); Прото тежъ и самъ Филялеть, якобы (только) на блазенъство // въспоменувши тотъ листъ, братъщикомъ даный, самъ же (его) заразомъ отступилъ (Вільна, 1599 *Ант.* 829-831); А кгды его с плачомъ малжонка протестуючегосе словы лагодными,... просила, теды онъ малъжонку протестуючогосе словы непрыстойными, которых тут и въспоменути не годитъсе, лъжыл, сромотылъ (Луцьк, 1647 *АрхЮЗР* 1/VI, 842); такъже процесъ до тое скрутении точачийсе тамъ зоставалъ, а протестуючого вси мунименъта,... которые колвекъ можетъ въспоменути... наданые Косътюкови Федоровичови (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 236);

(побіжно споминути що-небудь при якійсь нагоді) згадати, назвати: Далей Ѳилялетъ, на тойже каръте, поведаетъ, ижъ въ шкрыпте сынодовомъ вспоменено, же митрополитъ зъ своими товарышми владиками... противъ листовъными обетницамъ своимъ выкрочыли (Вільна, 1599 *Ант.* 515).

Див ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМНЕНЄ, ВСПОМНѢНЄ, ВСПОМЪНЕНЪЄ *с.* Поминання: А та(к) вспомне(н)е Прѣвого Нике́йское, зара́зъ та́мъ // и вто́рого Кωнстантинопо́лского почита́ніе и замкне́ніе было, и есть (Київ, бл.1619 *Аз.В.* 122-123);

(те, що відтворене, збережене в пам'яті) спогад: Нн҃ѣшнаа Н(д)ла Ст҃аа, кончаючи запꙋстъ, роско(ш)ныхъ потравъ, те́лесныхъ покармовъ... приводитъ намъ на па́матъ... в'спомнѣна ωстаточны(х) рѣчїй (поч. XVII ст. *Пчела* 22 зв.);

(те, що назване, згадане у якомусь тексті) згадка: а теперъ дошла мене ведомость, же тотже неприятель мой Григорей Балабанъ... учинилъ на мене протестацыю до книгъ кгродскихъ Луцкихъ, съ приклады и вспомъненьемъ першихъ неправдивыхъ помовъ и смысловъ своихъ на мя, чоловека невинъного (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 272).

Див. ще **ВОСПОМИНАНИЄ, ВСПОМИНАНИЄ.**

Пор. **ВСПОМНИТИ.**

ВСПОМНИТИ, ВСПОМНЕТИ, ВСПОМНѢТИ *дієсл. док.* (кого, що, на кого, на що) Те саме, що **вспоминути:** а петръ вспомневши рекъ ему: рабби: ωто фикга... которою еси проклялъ, ꙋсхла (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 48 зв.); Вспомни евге́нію... яко про(д)кове твои... би́скупове... забобо́ны и(х) с косте́ла бж҃ого вы́провадили (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 48); Вспомнимъ и мы, Лечъ невчасъ его напомнена. Поднебе́ню нш҃ему го́ркїи з' збридзе́на Аппети́тꙋ кла́много (Вільна, 1620 *Лям.К.* 11); Вспо́мню еще и о́ного мꙋжа преважного Бл҃горо́дного П: Па́вла Копистéнского (Київ, 1623 *МІКСВ* 84); вспо́мнѣте: якъ мно́гимъ з ва(с) одѣне дарова́лъ (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 8); Змилуйся..., Бж҃е мой, потомъство, Вспомни на той жалъ смутъний, такъже и сироцтво (І пол. XVII ст. *Рез.* 176); и если нн҃ѣ вѣрный щи́рий и достате́чны(и) жа́ль за грѣхи в' ср(д)цꙋ твое́мъ знайдꙋетса, вспо́мни собѣ если́сь Де́сатеро Бж҃ее Приказа(н)е в'ца́ле захова́лъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 907); Дн҃ь тре́тїи потомъ бы́лъ нароже́нья Фараωновово, кото́рый оучини́вшы вели́кꙋю ꙋчтꙋ слꙋга́мъ свои́мъ, вспо́мнилъ при до́брой мысли, на подча́шего и на ста́ршего над' пе́карми (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНУТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМНУТИ, ВСПОМНУТЫ *дієсл. док.* (що, о чім) пригадати, згадати (що, про що): где тежъ было вспомнено отъ особъ певныхъ долегливости, которые ся деяли,... въ местехъ, в кривдахъ поточныхъ (Володимир, 1595 *АрхЮЗР* 1/І, 454); и ѡ тых //... книгахъ... годит са вспомнѹты, которих костелъ римскій ѡ(т)палъ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 28-29).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМНѢНЄ *див.* **ВСПОМНЕНЄ.**

ВСПОМНѢТИ *див.* **ВСПОМНИТИ.**

ВСПОМНѢТИСА *дієсл. док.* (на що) Згадатися (про що): Якобежъ дръзновеніє до ба҃ и до люде(и)... (бо не розѹмѣю абысте та(к) ѹ великоє ѡ(т)чааніє ѡ(т)павши... ср(д)це(м)са колико(л)ве(к) в'спомнѣвши на ле(г)комысл'ны(и) оучино(к) сво(и) не поукали) мѣти хочете (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226).

Див. ще **ВСПОМЕНУТИСЯ, ВСПОМИНАТИСА.**

ВСПОМНАНУТИ *див.* **ВСПОМЯНУТИ.**

ВСПОМОГАТИ *див.* **ВСПОМАГАТИ.**

ВСПОМОЖЕНЄ, ВСПОМОЖЕНІЄ, ВСПОМОЖЕННЯ, ВСПОМОЖЕНЬЄ, ВСПОМОЖѢНЄ, УСПОМОЖЕНИЄ *с.* (*стп.* wspomożenie) допомога:тоє всє Єго Милость завжды мнѣ... // кѹ вспоможеню моемѹ давал (Луцьк, 1534 *AS* III, 471-472); не хотели є(с)мо тои це(р)кви бе(з) ѹспоможения нашего ѡпусти(ти) (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); да сіи ѡ(т) вашеи мл(с)тинѣ и вспоможеніа возмогѹтъ хра(м) новозбудовати божіа мт҃ре ѹспеніа (Львів, 1589 *ЛСБ* 120); не смѹтиса ничего... алє бѹди того певень, и(ж) одна(к) поквапи(т)са и пріиде(т) на в'споможеніє твоє (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 85); для вышшє спомнєны(х) причинъ, за волєю и вспоможенемъ напро(д) бж҃іимъ а за прихилнымъ... ѡбмышлєваньємъ єго кнж҃ацкоє мл(с)ти яко милостника... кошто(м)... єго мл(с)ти, яко прє(д) тымъ иншіє книги, такъ и таа, впро(д) з розны(х) а старых звodовъ... скорыкгована (Острог, 1606 *Нал.Мол.* 3 зв.); нє такъ бовѣ(м) можє(т) гойноє вспоможеньє, яко ласка кролевскаа дш҃амъ оутраплєны(м) оучтивость оучинити (Острог, 1614 *Тест.* 170); заложили есмо общее житие светое на пустынѣ въ горахъ, отъ предѣлъ Венкгерскихъ, теды не маемъ нѣ отколь жадного ратунку и вспоможеня (Галич, 1625 *Крыл.* дод. 86); ѹспѣх: Помо(ч), пожито(к), вспоможѣ(н)є (1627 *ЛБ* 141).

Пор. **ВЗПОМОЧИ.**

ВСПОМОЖИТЕЛЬ *ч.* Помічник: Споспѣшникъ: Помочникъ, вспоможитель, помагачъ (1627 *ЛБ* 120); Алєксандръ: Помочъ мѹжє(ст)вєннаа. вспоможитє(л) мѹжѡ(в), або по(д)поможитє(л) мѹжскій, або намо(ц)нѣ(и)шій (Там же, 174).

ВСПОМОЖѢНЄ *див.* **ВСПОМОЖЕНЄ.**

ВСПОМОЧИ, ВСПОМОЧЬ, ВЪСПОМОЧЫ *дієсл. док.* (кого, на що) Підтримати (кого), допомогти (кому): коли єго Бог вспоможет, ѡн маєт тоє имѣньє в мєнє ...ѡкупити (Шульжин, бл. 1533 *AS* III, 418); кто бы коли рєкъ ѡ(т)цоу ал'бо мт҃ри бг҃оу то дароую чи(м) бы кол'вєкь мѣль быти ѡ(т) мєнє в'споможєн' (1556-1561 *ПЄ* 69); и такъ маємо надѣю в бозѣ ст҃омъ, ижъ нє оскѹдѣєтъ нѣгды мл(с)тъ ваша токмо вспоможѣтє... на такѹю вєликѹю потрєбѹ, ижъ бѹдѹєтса цр҃квъ, и школа, и до(м) для дрѹкарнѣ (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); тая ѡ(б)мова пана по(д)су(д)ка... вспомо(ч) нє можє(т) (Житомирщина, 1599 *ККПС*123); нє подопрє(т) справы моєє нѣвчо(м) роскошъ моа вѣчнаа, анѣ ма в'спом6жє(т) злото (Острог, 1607 *Лѣк.* 122); Ѡ горє, ѡ бѣда. Єсли на(д)єстєствєннаа цнота, панієнство мовлю, панаnъ тыхъ нє вспомогло, ижъ са... милосєрдными оучи(н)ками нє оукрасилы (Київ, бл. 1619 *О обр.* 124); Мл҃твами своими, в бѣдахъ насъ в'спом6жыи (Вільна, 1620 *Лям.К.* 14); а што се дотычет конституции о трибунале и о екзеквуцией речей осужоных, тые позваного въспомочы не могутъ (Варшава, 1622 *ЧИОНЛ* XIV-3, 134).

Див. ще **ВСПОМАГАТИ.**

ВСПОМОЧИСА *дієсл. док.* (на що) *(бути здатним вчинити що-небудь)* спромогтися: А и(ж) тыи во(и)ны... вы(и)гралъ, и на многиє са звита(з)ства в'спомоглъ (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

ВСПОМЯНУТИ, ВСПОМНАНУТИ, ВСПОМАНУТИ, ВЪСПОМЯНУТИ *дієсл. док.* (кого,

чого, кому, на що, що) Пригадати, згадати (кого, що, кому): и в'споманоуль пєтрь слово ісво (1556-1561 *ПЄ* 116); мо́гъ бымъ тоу́тъ слоу́шнє// в'споманоу́ти ω(т)ца никифора (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 71 зв.-72); и въспоманоув' сєбѣ пєтрь на оноє сло(в) хво (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 26 зв.); Нарекли на земли сла́вно их имена, а память им смерти не въспомянена (к. XVI ст. *Укр.п.* 84); Чомужъ ото,... не вспомянулъ жадного поединкового пастыра церкви Христовы, которая бы, на мѣстцу его засѣдши, мѣла всѣму свѣту росказовати? (1603 *Пит.* 38); Вспомано́ слова́ Іωсіи Цара Іер(с)лимскогω (Київ, 1623 *МІКСВ* 75); Кгды пріидеш' в' цр(с)твіє, ра(ч) мєнє вспомано́ти (Львів, 1631 *Волк.* 17 зв.); Слы́шимω ω своволнѣх', або ω розбойниках', држимω; вспомане́мω по́водь др'жимω (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 72).

Див. ще **ВОСПОМЯНУТИ, ВСПОМИНАТИ, ВСПОМИНУТИ, ВСПОМНИТИ, ВСПОМНУТИ.**

ВСПОМАНУТИСА *дієсл. док.* (що) Написати раніше, згадати вище: а трω(х) [кролєй] за(с) во(и)ною и моцо́ з оными сє(д)ми кро(л)ми достанє(т) яко са при роздѣлѣ чєтвє(р)то(м) вспомано́ло (Вільна, 1596 *З.Каз.* 134 зв.).

ВСПОРА *ж.* (*стп.* wspora, wspór) *(той, на кого можна опертися)* опора, підпора: Хто о томъ дальшую вѣдомостъ взяти хочетъ, якъ вси апостолове ...называни бываютъ твержами, филярами, вспорами церковными (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 369); Аввако́м', ил(и) Амвако́к', ил(и) абакко́къ: Боре́цъ си́лный, а́бо вспо́ра и́хъ (1627 *ЛБ* 171).

ВСПРАВЕДЛИВЕНЫЙ *див.* **УСПРАВЕДЛИВЕНЫЙ.**

ВСПРОВАЖЕНІЄ *с.* Супровід: Г(с)дь самовла́стно я́къ о́нъ самъ вѣдаетъ, всхо́дитъ на нбса, и з'схо́дить на зе́млю мо́цю своє́ю, вла́дзою, и мо́жностю вла́сною, нѣко́го и́ншого на вспроваже́ніє своє нє потрєбо́ючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 764).

ВСПУХЛЫЙ *прикм.* Спухлий, опухлий: виделъ єсми на Сха(р)и Кгєршожовичу рану на твари... синюю, вспухлую (Житомир, 1584 *АЖМУ* 130).

ВСПѢРАТИ *див.* **ВСПИРАТИ.**

ВСПѢТИ *див.* **УСПѢТИ.**

ВСТАВА *див.* **УСТАВА.**

ВСТАВАНЄ *с.* **1.** Вставання, піднімання: ґды кто в' двє́рѣ заколя́чє(т), ωпо́стити робо́ты дла ча́стого або про́дкого// в'става́на (серед. XVII ст. *Кас.* 38 зв.-39).

2. *(відкриття засідання суду, початок судової розправи)* вставання: за чимъ и пово(д) нинєшни(и) ани о́моцєваны(и) єго пи(л)новати нє будучи повинє(н) правє на встава(н)ю ω(т) суду ωтошли (!) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142).

3. Воскресіння: А тый слωва́ прє(д) со́до́мъ розо́мѣтиса ма́ютъ, лю́бо онъ ча́съ встава́на ме́ртвыхъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 135).

Див. ще **ВСТАНЄ.**

ВСТАВАТИ[1], ВЪСТАВАТИ, УСТАВАТИ *дієсл. недок.* **1.** Підніматися, підводитися, ставати на ноги: А панъ нашъ на коленка почалъ былъ зводитисе зъ земли, и вставаючи, еще мовилъ (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 8/III, 482); аза́ли то́тъ который са пова́ли(т) нє в'ставає(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 27); ты(л)ко що нє вола́єшъ на сє́бє нєпріатєла, замо(р)доу́й, забі́й, нє жа́ло́й, аза(ж) оупада́ючі́й нє в'става́єтъ (Там же, 108);

підводитися, вставати: Та́къ те́ды ω(т) того сто́ло́ яко лвы огнє́мъ дыхаючіи встава́ймо, и діа́воло́ стра́шными быва́ймо (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 198);

(після сну) вставати, підводитися з ліжка: якобы коли члкь насѣна оувръгль в' зєм'лю, и спал' бы, а вставал' бы въ днє и в ночи, а сѣма в'зыйдє... коли ωнь нє вѣдає(т) (1556-1561 *ПЄ* 141); чємо́ такъ рано з ложка в'стаєшъ (к. XVI ст. *Розм.* 6); та́ко(ж) кг(д)ы в'ста́ва(т), бойтса абы соро(ч)ки на ро́бы нє ωбле́клъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 94 зв.); Розказалъ нєкды(с) в старо(м) зако́нѣ бъ, абы ієрєє барзо ра́но с постєлі́й своихъ встава́ли, в цркви ωго́нь сты́й запала́ли и ωфѣры за вє(с) лю(д) приноси́ли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 183 зв.); Сло́хай єще́ яко Іюстиніа́нъ... Ца́ръ ... Ра́но встава́лъ, по́зно са кла́лъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 174); Нао́ка встаю́чомо́ з' ло́жка (Київ, 1636 *МІКСВ* 319).

2. *Перен.* Підніматися на боротьбу: Про́то кото́рыи бы хтѣли встава́ти Жебы и́хъ знести, а́лбо То́ркови выда́ти: Те́ды пе́внє в' то́южъ бы якъ о́вцѣ сѣть впали (Київ, 1622 *Сак.В.* 39); проклаты́й ро(д) єщє нєвстава́єтъ, Єще́са Па́но́ ωкро́тнє ро́га́єтъ (Львів, 1631 *Волк.* 18 зв.); Na tom nedosyt, miru

neprosit Potocky zdumiły, Na woynu wstaie szturmy hotuie (1648 *П.про пор.* 201).

3. *(про небесні світила)* сходити, підніматися над обрієм: Єще слнце было нє взышло, алє ю(ж) ю(ж) мѣло зыйти: ґды хто тєди зорє́ю и свитáна(м) встáєтъ, трє́ба ємоу походнѣ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 255 зв.).

4. Воскресати: Якъ видите и слышите, ажъ... умеръльи устаютъ (XVI ст. *НЄ* 48); тєды мертвые з гробовъ вставали, нѣмыи промовляли (Вавілон, 1635-1636 *АрхЮЗР* 1/VI, 712); **зъ мертвыхъ вставати** — воскресати: слѣпїи прозираю(т)... глоухыи слыша(т) и мртвыи изь мртвы(х) в'стаeasють (1556-1561 *ПЄ* 52 зв.); Тєды... вы́шъ помєнє́ный Пáнъ стры́й Вм(ст) тóєю похвáлъ свóихъ Рєновáциєю якобы з' мє́ртвыхъ вставáючи привóдит', и потагá-єтъ (Київ, 1625 *Коп. Апок.* 3 зв.).

5. Поставати, появлятися, народжуватися: Вѣдайжє то запє́вне мóвлю до тєбє, жє в ню́мъ зоставоу́єшъ самóго сєбє. Якъ сáды котóры(х) ѡвоцъ оуживáютъ, кгды́са стáрѣют' дрȣгїє з ни(х) вставáютъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 183 зв.).

Див. ще **ВОСТАТИ, ВСТАТИ.**

ВСТАВАТИ[2] *див.* **УСТАВАТИ.**

ВСТАВАЮЧИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Який сходить, піднімається над обрієм: Нєхáй сє затма(т) звѣзды мóрокомъ єй, нєхáй ждє́тъ свѣтла а нє ѡгладáєтъ а ни всхожє́нь̑а вставáючой зори (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.).

ВСТАВИТИ *див.* **УСТАВИТИ.**

ВСТАВИЧНЕ *див.* **УСТАВИЧНЕ.**

ВСТАВИЧНЫЙ *див.* **УСТАВИЧНЫЙ.**

ВСТАВЛЯТИ *див.* **УСТАВЛЯТИ.**

ВСТАВЛАНЬЄСА *с.* Заступництво: Приповѣдáнїє: Припоминáньє, ѡповѣдáньє, зє́стьє, примȣшáньє, причи́на, бєсѣдова(н)є, розмовлáньє, причинѣньєса, вставлáньєса (1627 *ЛБ* 99).

Пор. **ВСТАВЛАТИСА.**

ВСТАВЛАТИСА *дієсл. недок.* *(подавати голос на захист кого-небудь)* заступатися: Приповѣдȣю: Вставлáюса, причинáюса за ки́мъ, молю́са, ѡповѣдȣю, оускаржáюса, припоминáю, розмовлáю, пытáньє чиню́, и ѡ(т)повѣдь ѡдє́ржȣю, ходотайствȣю, застȣпáю, ѣднáю, забѣгáю (1627 *ЛБ* 99); Ходотаю: ѣднáю, вставлáюса, причынаюса (Там же, 144).

ВСТАВОВАТИ *див.* **УСТАВОВАТИ.**

ВСТАЛЫЙ *прикм.* ◇ **мертвый всталый** — воскреслий: тáкжє и чáсȣ Распáтїа Хва, мнѡгихъ мє́ртвыхъ встáлыхъ ви́дачи, нє вѣрили (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 609).

ВСТАНЄ, ВСТАНІЄ, ВСТАНЬЄ, ВЪСТАНЄ, ВЪСТАНІЄ, УСТАНЄ, УСТАНЬЄ *с.* **1.** *(душевний порив, натхнення)* піднесення: Ѡ(т)коль яснє дáєтъса вѣдати, жє нє з' прєдъоуставлє́нїа Бжого вóла члчаа на дóброє албо на злóє скланáтиса мȣситъ, Прє(д)оуставлє́нїє, Бжїє... єстъ причи́ною встан'а (Київ, 1632 *МІКСВ* 281).

2. *(повернення до життя після смерті)* воскресіння: прóто(ж) смерт'ю єго я́ко оуставáти такъ и нє оуставати нє могло. бо оустáньє и нєоустáньє тóлько рє́чамъ коли кóлвє(к) боудȣчи(м), якóю тóє прєложє(н)ство нє єсть, приписоватиса мóжєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 108); Хотьжєсь, и въ гробѣ, рачилъ ся положити, Але на то, рачилєсь то учинити, Абысь презъ встанье зъ гробу, тое всѣм справилъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 165); **встанє (устанє) зъ (изъ, отъ) мертвыхъ** — воскресіння із мертвих: року тєпє(р) идучого... проводи(в)ши свято вєлє(б)ноє из мє(р)твы(х) встаня сына бжого, вєли(к)день, поєхала(м)... была до за(м)ку г(с)дрьско(г)[о] (Житомир, 1583 *АЖМУ* 45); ци нє годитъ ся иждати воскресенія албо устаня изъ мертвыхъ (XVI ст. *НЄ* 150); пє́р'шимъ мѣсацємъ єстъ квѣтєнь, называ́ємый апри́ль, котóрїй єстъ днє́мъ змєртвыхъ встáна (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56); Тѣло єгѡ запєчáтованоє былó, и сторóжȣ постанóвлєно, абы тым' знамєни́тисє з' мє́ртвыхъ Встáнє єгѡ былó (Львів, 1646 *Зобр.* 22).

3. *(після сну)* вставання, піднімання (з постелі): розмова ѡ встаню (к. XVI ст. *Розм.* 5); слышишъ, слышишъ встанємъ прє(д)са є(ст)ли часъ встана котораа є(ст) годи́на (Там же, 46).

4. *(початок князювання)* настання, прихід: Якожъ єсмо за ȣстаньємъ кназа... того рокȣ завитого, самого єго и подданых кназа... кȣ доводȣ допȣстили (Краків, 1588 *AS* IV, 135).

5. *(про кінець яких-небудь дій)* припинення, за-

кінчення: то́єжъ тыжъ цр҃ковъ... тымъжє спωсобомъ прє(з) мнωгіє вѣки заховыва́ла, нѣжли сѧ ωпрєснокъ нєква́шоный зявилъ на заходѣ сл҃нца, якобы звѣзда́ юпи́тєрова... по за́ходѣ и по оустаньи цєрємонѣй мойсе́ωвыхъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 14 зв.).

Див. ще **ВОСТАНИЄ.**

ВСТАНЛИВЪ, УСТАНЬЛИВЪ *прикм.* Старанний, уважний, охочий на допомогу: тожь можємъ оустѧгнѹтисѧ ω(т) злого, ко цр҃кви боу(д)мо оустаньливи, а нє лєниви (1489 *Чет.* 346); Тщали́въ, вы(и): встанли́въ, хѹтли́вый, пи́лный, ѹючій, стара́ючійсѧ (1627 *ЛБ* 135).

ВСТАНОВИТИ *див.* **УСТАНОВИТИ.**

ВСТАНОВЛИВАТИ *див.* **УСТАНОВЛИВАТИ.**

ВСТАНОВЛѦТИ *див.* **УСТАНОВЛЯТИ.**

ВСТАНЬЄ *див.* **ВСТАНЄ.**

ВСТАРЧИТИ *дієсл. док. (забезпечити чим)* доставити, постачити (?): чому, кгды не можоно адъ презенъсъ встарчити, а принамней о почикане остатка прошоно, ихъ милость, тымъ се не контентовавши, яко на становиску розгостилисе (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/І, 393).

ВСТАТИ[1], ВСТАТЬ, ВЪСТАТИ, УСТАТИ, УСТАТ, УСТАТЬ *дієсл.док.* **1.** Піднятися, підвестися, стати на ноги: и ѹставши на(ш) слѹга, іωн талма(ч), и заплати(л) ѹси тоти вышєписаніи пинѣзи,... ѹ рѹкы слѹзѣ нашємѹ (Бадевці, 1503 *Cost.S.* 255); іосифъ жє въставъши възаль ωтрочѧ (1556-1561 *ПЄ* 25); Устань та возми постѣль свою (XVI ст. *НЄ* 57); Встану а обоиду мѣсто по рынцѣхъ (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); и ωна въставши послоу́говала имь (XVI ст. *УЄ Літк.* 14); нє та(к) бовѣм то що оупа́сти єстъ рє(ч) зла́ѧ, якъ то що оупа(д)ши лєжа́ти, и нє хотѣти въста́ти (Острог, 1607 Лѣк. 27); Вста́вши загрози́в вѣтрωмъ и мо́рю, и бы́ла тишина вєликаѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 387); Пото(м) всѣ вставши на ноги бл҃годорєниє (!)... по(с)ла(н)цомъ ѹчынили (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 49); и за єгω // повєлєніє въста́ли из зємлѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 96-97 зв.); Вста́нь а встѹпи на мѣстцє, кото́роє обралъ г(с)дь бг҃ъ твой (серед. XVII ст. *Хрон.* 153 зв.);

(від чого, з чого) *(підводитися, покидаючи певне місце, подію та ін.)* встати, підвестися: А панъ Иванъ дей, радца, зъ местца своего вставши, ударилъ его въ руку (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 1/І, 157); И, вставши, пр[оч]ъ ω(т) суду пошолъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 73); и пото(м) вста(л) г҃ь ω(т) вєчєрѣ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 38 зв.); Ле́чъ ю́жъ ω(т) гро́бѹ твоє́го нє вста́нѹ (Львів, 1631 *Волк.* 21 зв.); чого небожчикъ Миколай Кренътовъский слухать не могучи... одъ столу въсталъ (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787); А та́къ мы́ бѹдо(м) (!) оутѣкать, а оний гони́ть: въста́нєтє зъ засадки (серед. XVII ст. *Хрон.* 164 зв.);

(прокинутися) встати, підвестися, піднятися: шє(д)ши(м) жє и(м), то агг҃ль гн҃ь явилъсѧ іосифоу гл҃ѧ, въ снѣ въстань (1556-1561 *ПЄ* 24 зв.); Пан Охловский... рано вставши, до церкви ходилъ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 374); и обосла́ли всѣхъ... абы́ вста́вши, вє(д)лє оурєче́ного ча́сѹ... до цр҃кви сѧ нє сходи́ли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 50); найперво, коли устанешъ у заранѣ, дай славу Богу (XVI ст. *НЄ* 165); а вста́вши х҃с ω(т) сна, и росказа(л) вѣтрѹ абы пєрєста(л) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 128); Maxim Hey Hryciu wstań ta Dynysu czom dułho spysz (Яворів, 1619 *Гав.* 21); Ґды въста́нєшъ зъ постє́лѣ твоєи по(д)ча́съ Оутръ́нѣ пєрє(д) Б҃а, На́про(д)жє славосло́віє зъ оустъ твои́хъ... нєха́й бѹдєтъ (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 197); а коли єсмь вста́ла ра́но... нашла єсмь оуме́рлого (серед. XVII ст. *Хрон.* 291).

2. *Перен. (після хвороби, морального падіння або духовного занепаду)* підвестися, піднятися: теперъ не могучы устать отъ такового тщания... абыхъ... для улеченья здоровя телесного на часъ некоторый отъехать могъ (Вільна, 1599 *Ант.* 581); ѧ самъ прє(з) сєбє николи жє въстати нє могоу бєз ст҃го а вєликого мл(с)рдїа твоєго (XVI ст. *УИ* 1911/2, 74); А пре́то въста́ти зно́вѹ при́стои(т) а нє по(л)зати по зє(м)ли, и въ про́пасть сєбє вмѣтати (Острог, 1607 *Лѣк.* 67); ско́рω бовѣмъ припа́лъ ро(з)сла́блєнный моцъ сло́ва... за́ра(з) вста́лъ и ходи́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 112).

3. *(перед ким, посеред кого)* стати, зупинитися: борзо въсталь пєрє(д) ними и възаль постєлю (1556-1561 *ПЄ* 230); в тыє та(м) часы въставъши пєтръ по(с)рєдини о(у)чєнико(в) рє(к) (ІІ пол. XVI ст. *КА* 3); рєклъ Авєні́ръ... нєха́й вста́нѹтъ младе́нцы а

поигра́ютъ пре̑д на́ми (серед. XVII ст. *Хрон.* 244).

4. Воскреснути, ожити: м҆ногы(и) тѣлєса оусоп҆ши(х) сты(х) въстали (1556-1561 *ПЄ* 120 зв.); а́лє ісъ явши єго за руку́, и́ двігнул єго, и встал (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 60); И тогды затрубитъ труба, и умерлыи устанутъ, якъ бы не гнили (XVI ст. *НЄ* 51); Є(и) встань, ѡ Па́стырꙋ встань, Црко(в) борони́ти (Львів, 1616 *Бер.В.* 89); То́тъ кото́рый вы́да(н) былъ длѧ грѣхѡ(в) на́ши(х), и вста(л) за ѡправда́ніє на́шє (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 74); Въстани с пра́хꙋ, внійди́ до поко́ю сла́ви (Чернігів, 1646 *Перло* 161); **встати зъ (изъ) мертвыхъ, з (из, отъ) мертвыхъ встати** — встати з мертвих, воскреснути, ожити: повѣж҆тє оучєнико(м) єго, иже в҆ста(л) // из҆ мртвы(х) (1556-1561 *ПЄ* 122-123 зв.); ты това́ришоу злє мо́ви(ж) и(ж) хоу́ли(ш) того правє(д)ника ю(ж) ты нє ча́є(ш) из мртвы(х) въста́ти (XVI ст. *УЄ* № 29519, 39 зв.); Христосъ з мертвыхъ всталъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 173); Слово о збꙋрєню пєкла єгда Хр(с)тосъ ѡ(т) мртвыхъ вставши пєкло збꙋрилъ (І пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 13); чꙋдъ то славы твои на вѣки нєꙋкри́тый, якѡ Хс Бгъ на́шъ прєсла́вно ѡ(т) мртвыхъ въсталъ (Чернігів, 1646 *Перло* 60 зв.).

5. (проти кого, на кого, на що і без додатка) Виступити, піднятися: Такъ же смирилъ Бгъ Авеселома, сына Давыдового, што уставъ бывъ на отца своего (XVI ст. *НЄ* 5); Ажъ по сеймѣ указалъсе декрет сеймовый, якобы по той розмовѣ статися мѣлъ, же король єго милость узнавает, же оны добре учинили, а Речъ Посполитая познавши, иж сами на доводѣхъ противко них устали, и декрет на ных вышолъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Настанꙋтъ воины вєли́кіи: въстанєтъ наро(д) на наро(д) (поч. XVII ст. *Пчела* 23); И вѣртє ижъ оуста́ли, вє́длꙋгъ Прр(о)ка, нє́пріатєлскіи орꙋжїѧ (Київ, 1620-1621 *МІКСВ* 32); а хто бы мивь оустат на тоє расодитсѧ (!) прє(д) мило(ст)ивь(м) (!) бого(м) (І пол. XVII ст. *УИ* 1911/9, 13); А наза́втрѣи коли розоднѣло, вста́лъ Іюда з҆ трєма тысѧчми лю́дꙋ,...// и звели би́твꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 480 зв.-481);

піднятися, подати голос (на захист когонебудь): и оусталі голосовє их и архієрыйскїй пілат пак ѡсоудил, абы ся так стало, як ѡні просіли (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 82).

6. *(про атмосферні явища)* піднятися (вгору): Встань, вѣтре, отъ полночи, а встань, вѣтре полуденныи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 53); а на мори ѡ(т) вєлико(г)[о] // вѣтроу влъны были в҆сталї (1556-1561 *ПЄ* 366); егда начаша ровы копати для заложенія фудаменту, тогда бури, громи, блискавици въстали, не даючи дѣла начати (1580 *Спис.* 6).

7. Взяти початок: отъ того сумѣжья логомъ посередь мху въ рѣчку въ Студенку, гдѣ встала зъ болота (Новогородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); рекою Мурахвою аж до Поникла Долиною, а от Поникълы Долины аж до врочища Ничилева (!), аж до Кочмазовского (!) лѣса, который лѣсъ естъ бискупа каменецкого, где въстали речки Мурашка и Мураховъ (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 264);

(від кого) піти, народитися: Понєжє ѡ(т) пото(м)ства єго, въстати има(л) хс, того дѣлѧ слѣпцєвє, имє́нє(м) си(м) мо́вили (XVI ст. *УЄ* № 29519, 89).

8. *(про небесні тіла)* зійти. *Образно:* Прожно старяются люди з тє́мности грѣхоу выйти, єсли єщє нє вста́ло свѣтлоє слнцє пра́вды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180).

Див. ще **ВОСТАТИ, ВСТАВАТИ[1].**

ВСТАТИ[2] *див.* **УСТАТИ[2].**

ВСТЕКЛИВОСТЬ *ж.* (*стп.* wściekliwość) скаженість, дикість, гнів: Гнѣвъ: Ядови́тость, ѣ(з)дъ, шалє́нство, встєкли́вость, заѧтрѣньє, нєтєрпли́вость, жолꙋдкова́ньє (1627 *ЛБ* 26);

неспокій, роздратування; тічка: Скокта́ніє: Ласкота́ньє, ґє́зъ, тѣчка, в҆стє́кли́во(ст) (1627 *ЛБ* 115).

Див. ще **ВСТЕКЛОСТЬ.**

ВСТЕКЛОСТЬ *ж.* (*стп.* wściekłość) неспокій, роздратування: Єда́лъ в҆пра́вдѣ, зъ всєго, што́ мꙋ сѧ прє́зъ шлю́бъ за́конꙋ єго ѣда́ти годи́ло, лє́чъ ба́рзо мѣрнє, жєбы..., коро́ткостью в҆пра́вдѣ пока́рмꙋ, нєздоро́вꙋю ѡбжи́рства встє́клость зго́ла тра́пачи, и до оного прє́з҆ нєєдє́ньє вола́ючи: Молчи́, занѣмѣй (Київ, 1627 *Тр.* 555).

Див. ще **ВСТЕКЛИВОСТЬ.**

ВСТЕКЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wściekły) скажений, дикий: Што ж инок не умѣет говорити // с тобою, коли ты инокови бесѣды не приимаеш и, як пес встеклый, от своего пожитку и спасениа бѣгаеш? (1596 *Виш.Кн.* 69-70); А потомъ объмовившы двохъ поганскихъ цесаровъ Июлиуша и Августа,... кинулся невстыдливе (яко встеклый) на пастыра вселенского церкви Хрыстовы (Вільна, 1599 *Ант.* 771); алє што за пожитокъ с то́го дарова́нѧ, коли ѡ(т) тєбє дїавола... тоє достоє(н)ство прїймꙋ, а нє ѡ(т) нб(с)нго бга: кото́рїй вє(л)ми заслꙋжоны(и)... таковы́є прєложє(н)ства ста(н)у дховного дарова́ти звы́клы: А нє ты(м), которыє, я(к) псй в'сте́клыє бѣгаю(т) (1599-1600 *Виш.Кн.* 208 зв.).

ВСТЕЧЪ *присл.* (*стп.* wstecz) *(до попереднього стану, зворотньо)* назад: Та́къ, да́стъ ти́ Бгъ, гды́ к' Орѳодо́ксїи сѧ ве́рнєшъ, всѣхъ ва́лчачыхъ на́ цно́ты сна́днє встє́чъ обєрнєшъ (Київ, 1625 *На г. Г. Долм.* 2).

ВСТИДАТИСЯ *див.* **ВСТЫДАТИСЯ.**

ВСТИДИТИСЯ *див.* **ВСТЫДИТИСЯ.**

ВСТИДЪ *див.* **ВСТЫДЪ.**

ВСТОПИТИ *див.* **ВСТУПИТИ.**

ВСТРЕМЕЖЛИВОСТЬ, ВСТРЕМАЖЛИВОСТЬ *с.* (*стп.* wstrzemięźliwość) *(уміння володіти собою)* стриманість: въ(з)дє(р)жа́нїє, въздєр'жливость, встрємєжливо(ст) (1596 *ЛЗ* 38); Прислꙋхайтє жъ сѧ те́ды и оуважа́йтє свѣдѡ́цтва, ижъ по́стъ и встрємєжли́вость ѡ(т) тꙋчны(х) пока(р)мѡ(в), нє была... ѡслабѣнїємъ и прєпо́ною (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 172); Въздєржа́нїє: Въздєржли́вость, встрємажли́вость, повстаглйвость, на все́мъ мѣрность (1627 *ЛБ* 19); и што томꙋ ро́внаа, жє всѣхъ цнѡтъ хр(с)тїа́нскихъ єсть шко́лою, якѡ то Поко́ры,... Мꙋдрости, Встрємєжли́вости,... и иныхъ цнѡ́тъ, кото́рыи... всѣхъ оучо́ны(х) єдноста́йный єстъ го́лосъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 268); В старо́мъ За́конѣ такъ Г(с)дь Бгъ Вдо́вѣй станъ оучти́ти позво́лилъ, и́жъ Нєвѣстамъ в' чистости и в'стрємєжли́вости вдови(н)ной ме́шкаючи(м), нє ты(л)кѡ звы́клыє стымъ свои(м) да́ры дава́лъ, а́лє ѡсобли́вый мꙋжества да(р) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 924).

ВСТРЕНТЪ, ВЪСТРЕНТЪ *ч.* (*стп.* wstręt) перешкода, опір: Зачы(м) борони(л) яко сво(их) вла(с)ны(х), абы є(г)[о] м(л). пнь воєводи(ч) бє(л)ски(и) жа(д)кого (!) встрє(н)ту в тыє кгру(н)ты нє чини(л) (Житомирщина, 1638 *ККПС* 182); та(к)жє и (з) двома во(з)ны(ми)... на та(м)тую сторону чєрєтя(н)ки бороня́чи пєрєє(з)ду, пєрєшє(д)ши, въстрєн(т)ъ чини(л) (Житомирщина, 1644 *ККПС* 290).

Див. ще **ВСТРУТЪ.**

ВСТРИМАТИСА *див.* **ВСТРЫМАТИСЯ.**

ВСТРИМЫВАНЇЄСА *с. (уміння володіти собою)* стримування: А Црковъ... Хва... постъ, то́ єстъ встримыва́нїєсѧ ѡ(т) ма́съ и ини(х) тлꙋстыхъ ...потра́въ постановила, и об'ѧде́нїа заборони́ла (Київ, бл. 1619 *О обр.* 148).

ВСТРУТЪ *ч.* (*стп.* wstręt) *(здатність протистояти)* опір: коснѡрѣчивый язык в залєцєнє доволнымъ ставитисѧ нє можєтъ, алє и напросторшїй языка ѡборотъ, и словъ встрꙋтъ в розꙋмѣ глꙋбокомъ набыстрѣйшїй в досконалой власности поставити єй, в многомъ нє здолаєтъ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 21); а дѣлнымъ въ все́м' бꙋдꙋчи, е́стєсь сто́рожъ пра́въ свобо́дъ и во́лностїй, и сто́рожє(м) Коро́ны и пе́рши(м) встрꙋто(м) тата́ринови сѣдѧчи в' по́ртѣ Оукра́ины и я́кѡ в' чело нєпрїа́тєлєви засаже́ный (Київ, 1623 *МІКСВ* 72); [Зач]ы(м) борони(л), яко свои(х) вла(с)ны(х), абы пнъ Сови(н)ски(и) жа(д)ного вструту... в ты(х) кгру(н)та(х) шко[д нє по]носи(л) (Житомирщина, 1638 *ККПС* 180).

Див. ще **ВСТРЕНТЪ.**

ВСТРУЧЕНЫЙ *дієприкм.* Який чинить опір, який опирається: Възражє́нъ: Встрꙋчєный (Київ, 1627 *ЛБ* 20).

ВСТРЫМАТИСЯ, ВСТРИМАТИСА *дієсл. док. (стримати себе від якоїсь дії, вчинку)* утриматися: Протож, от таковового выеждзаня до чужих панствъ хтобы з врожоное ку отчизне повинности встрыматися не хотел, через уряды такъ пограничных старостъ наших, яко и иншых,... ведлуг постановеня сейму прошлого... росказуемо (Краків, 1609 *ЧИОНЛ* XV-3, 134); Ачъ колвєкъ всѣ ѣдо́мыи створе́нѧ Бжїи до́брыи сꙋ(т) и з' бл(с)ве́нїємъ пожива́ти оныхъ годи(т)сѧ: ле́чъ прє(д)сѧ ѡ(т) кото́рыхъ з' ни́хъ... Црковъ Хва приказа́ла... оуде́ржатисѧ... встрима́тисѧ (Київ, 1619 *О обр.* 166).

ВСТРѢЛЕВАТИ *дієсл. недок.* Вставляти (слова), втручатися в розмову: Оумышлаю, съсловлаю: Рахѹю, ѹважаю, помѣтѹю, в'мѣтѹю, в'стрѣлюю, домышлеваюса, дóмыслъ, дохожѣ(н)є або домнѣманьє чиню (1627 *ЛБ* 167).

ВСТУПАТИ, ВСТУПАТ, ВЪСТУПАТИ *дієсл. недок.* **1.** Підходити: кгды якій рыцерь вóжа хорогóвь розвинѹвши на непріатє(л)скіє мѹры видитъ встѹпѹючого, маєт(т) надѣю і очинивши дѣло(м) яки(м) потѹжнымъ, або гаковницею прістѹпъ та(м) жє прійти оусилѹєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 206 зв.); Na tom nedosyt, miru neprosit Potocky zdumiły, Na woynu wstaie szturmy hotuie,... Choczet bitisia, kriwdy mstitisia, pod Korsun wstupaiet (1648 *П.про пор.* 201);

(назад) ступати, повертатися: Снѣданя имъ, пóсполѹ з' ѡбѣдомъ даючи, А на Вечєрѹ нáчєсть до Плютóна шлючи, Котóрои нєхтячи дрѹгии чекáти, Ради нерáди назáдъ мѹсѣли встѹпати (Київ, 1622 *Сак.В.* 46 зв.);

перен. (переставати дотримуватися своїх поглядів) відступати: а кто и гаєт(т) (!) встоупат расоудитса с нами прє(д) бмъ (к. XV - поч. XVI ст. *УИ* 1913/6, 14).

2. Набувати права власності (на що): и тежъ лист короля его милости, писаный до митрополита, под зарукою, ижъ бы в тые озера намѣснику своему... ничимъ вступати не казалъ, перед нами вказивали (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 40).

3. (в що) *(брати участь у чому-небудь)* вступати (до чого): другая [причина] — роки завытиє и тє(р)мины, диляциями завитыми, нє вступаючи в конътровє(р)сию, жа(д)ныє бываю(т) афєктоваными ѡ(д)ложоныє (Київ, 1643 *ДМВН* 246).

4. (кому що) *(із запереченням)* не виявляти претензій (за вчинену шкоду), не вимагати відшкодування: То пакъ братъ мой, панъ Яцко Симшичъ, не вступаючи мнѣ шкоды моее и не припускаючи ся передъ врядъ, ку праву, въ томъ зо мною братерски а приятелски погодилъ (Луцьк, 1564 *РЕА* II, 140).

5. (на що) *(ставати чимсь)* вступати (у стан): Нєчоулыхъ ѡ(т) нєдбáльства хотачи ѡ(т)вєсти, а до почѹвáнаса в оурáдѣ привєсти, и абы всѣ высóкость стáнѹ тогó знáли, и зъ якóю гóдностю на нéго встѹпáли (Львів, 1614 *Кн. о св.* 2 зв. ненум.).

◇ **въступати в право, в право вступати** — вести судовий процес проти кого-небудь, судитися з ким: хто з нас то вчинит... таковый, нє въстѹпаючи въ жадноє право съ кнагинєю моєю, маєт первєй заплатити... кнагини моєй сто рѹблєй грошєй (Рогачі, 1542 *AS* IV, 307); А так мы нє хотєчи ѡ томъ зъ Єго Милостю в жадноє право встѹпати и в том сє зъ Єго Милостю правовати, вгодливым, а єднацким ѡбычаем тѹю реч на томъ постановили (Володимир, 1544 *AS* IV, 389); ѡ(н) нє хотєчи с тобою ѹ право вступати... в то(м) с тобою постанови(л) и(ж) ѡ (в)си тыє кри(в)ды... ѹсправєдливити (Вільна, 1555 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 42).

Див. ще **ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИВАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПАТИСА, ВЪСТУПАТИСЯ *дієсл. недок.* **1.** (в що) *(з іменниками, що означають об'єкти власності)* набувати право власності (на що): Я ива(н) ту(р) до ты(х) мѣстъ маю тыи имѣна дє(р)жати покы пани скыпорєваа ѡ(т)да(с)ть мнѣ жоны моєє вѣно ѡсмьдєса(т) ко(п) грошєи а до ты(х) мѣстъ... нє маєтса встѹпати в тыи имѣ(н)а (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); Ино хто будеть от мене Бреславль держати, и он бы о томъ вѣдал и в тыи ся селища не вступал (Вінниця, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 177); А прото приказѹєм вам, ажбы єстє в доходы єго маршалства зємского ничим са нє встѹпали (Краків, 1523 *AS* III, 248); Прото, кгдыж ѡн ѡт давных часовъ мыта по имєнамъ своим ѡтказнымъ маєть а мы привилємъ нашим ємѹ то потвєрдили, тыбы мытником приказалъ, ажбы ѡны в тыи мыта... ничим са нє встѹпали (Львів, 1537 *AS* IV, 89); жаловала намъ земянка Киевская Настасья... на митрополита Киевского... в томъ, штожъ дей намѣсникъ его милости Софейский... вступается и волочитъ моцно кгвалтомъ озера наши (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/XI, 38); листъ свой на то мнѣ,... данъ, ижъ ся вже в той островъ не мели николи вступати (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 57).

2. (чим, у що) Втручатися: а жона моа нє маєть в то са встѹпати (Луцьк, 1506 *AS* I, 132); и не маюся я Масина нѣ в вошто въступати (Вінниця, 1506

АрхЮЗР 8/IV, 175); имъ оттоль казалъ зъѣхати, и ничимъ се въ то не вступалъ (Петрків, 1526 *РЕА* I, 141); мытники Лѹцкии николи сѧ в то нє встѹпали (Краків, 1538 *AS* IV, 169); а єстлибых чимколвєкъ, або сын мой... хотели сѧ в тѹю заставѹ мою въстѹпати, нє ѡтдавши єй, кнѧгини моєй тоє сѹмы, ...тогды хто з нас то вчинит маєт... заплатити господарю... двѣстє рѹблєй (Рогачі, 1542 *AS* IV, 307).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИВАТИСѦ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПЕНЬЄ, ВСТУПЕНЪЄ *с.* **1.** (у що) *(до нового періоду)* входження, перехід: При́стоитъ зайстє гды́ за́ встѹпєнъємъ сл҃нца в' знакѝ пѹлъно́чныи свѣтъ зе́мный з' зимы́ сѧ смѣєтъ (Київ, 1632 *Єв*х. 293).

2. (до чого) Доступ; підхід: бовѣмъ нє́ на́шє є(ст), ані́ Філосо́фскоє, зе́мномѹ шляхе́цтвѹ дивова́тисѧ... алє кото́роє вѣры побо́жность, цно́ты... до́брыи пока́зѹютъ, и до́ пе́ршогѡ оногѡ добра́, з кото́рогѡ поча́токъ взѧли́смо встѹпе́ньє (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 23).

Пор. **ВСТУПИТИ.**

ВСТУПИВАТИСѦ *дієсл. недок.* Те саме, що **вступатися** у 1 знач.: я вжо чєрєс то в то(т) млы(н) ничи(м)сѧ вступива(ти)... нє ма(м) (Берестечко, 1594 *ЛНБ* 5, II 4048, 17).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПИТИ, ВСТУПИТЬ, ВСТОПИТИ, ВЪСТУПИТИ *дієсл. док.* **1.** *(увійти куди-небудь)* вступити, зайти: просиль єго абы в'стоупиль в' до(мь) // єго (1556-1561 *ПЄ* 250 зв.-251); Нє в'стѹплю в до(м) мои (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 214); иди за мною и тобѣ дорогѹ покажѹ встѹпи тѹды просто (к. XVI ст. *Розм.* 45); сатана от свѣтлости потемнѣлъ, а от высоты небеснаго престола в пропасть земную вступилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 47); Те́ды Алєкса́ндєръ встѹпи́лъ... до́ пала́цѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 459 зв.);

(опинитися десь) стати, ступити: из'шєль і҃с из домоу и сѣль подлє морѧ и собралисѧ к нємоу народовє мнози так аж в'стоупиль в лодю (1556-1561 *ПЄ* 60); Въ врє(м) ѡ(н). примѹси(л) і҃с оу́чни҃ки своа встѹпи́ти в кора́бль (XVI ст. *УЄ* № 29519, 92); кгды́ ѡба́два Ни́лъ пєрєходи́ти мєли, придалосѧ жє́ до́ вєли́кого поромѹ встѹпи́ли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 3 зв.); Южъ по(д) зе́млю встѹпи́ли шкодли́выє хмѹры, И ви́хрити пре́стали страшливыє бѹры (Львів, 1642 *Бут.* 5 зв.);

(стати на що-небудь) ступити, вийти: И вышєль ѡ(т)тоудоу і҃с и пришє(л) к мороу галилєйскомоу и встопиль на гороу и сѣль тамь (1556-1561 *ПЄ* 71); и встоупи(л) пото(м) на го́рѹ са(м) і҃с помоли́ти(с) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 92); Встоупѣмо оумысло(м) на гороу́, на кото́рой // пєрємѣни(в)сѧ х҃с (Острог, 1607 *Лѣк.* 46-47); То(т)... встѹпи́лъ на нб҃са (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 53); в' то(т) ча(с) роска́за́л в'вєрєчи на́ мо́рє ка́мє(н) мли(н)скій, встѹпи(в)ши́ на́нь ѣзди́лъ по во́дѣ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 93); И вшєдши Мѡйсе́й в посєрєдо(к) мглы́ встѹпи́лъ на́ го́рѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 101 зв.);

(податися назад) відійти, відступити: ѡноє сл҃нцє свѣта Просвѣща́ющєє всѧкаго чл҃ка..., дєсѧтма стопнѧ(ми) наза(д) встоупи́ло понижа́ючи сє́бє на(д) дєва(т) хоро(в) агглски(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 171); А козаки видячи воиско вступили за днѣпръ, и стапѹли в переаславлю(!) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. *(по дорозі зайти куди-небудь)* вступити: посламь вѣстники... которыи идоучи в'стоупили до мѣста самаританьского (1556-1561 *ПЄ* 259); лєчъ встѹпи до близкого кра́мѹ напротивко з дрѹгои стороны ѹлицы (к. XVI ст. *Розм.* 52 зв.); той з' вєликимъ поспѣхом' идѹчи, и хотѧчи минѹти Ц҃ркви Ст҃ой: встѹпилъ помолитисѧ Гд҃ѹ Бг҃ѹ (поч. XVII ст. *Пчела* 7); Чинють, о Іосифе, подякованье: // Учню таемный, за твое въ том старанье, Жесь смѣлъ, цный мужу, до Пілата вступити, И о учителево тѣло просити (Львів, 1630 *Траг.п.* 167-168); кгды былъ прошоный... отец Сосновъский на угоди парафиян своих... по которой угоде просили... абы вступил з ними до Павъла Коваля (Луцьк, 1636 *АрхЮЗР* I/VI, 717).

3. *Перен.* (в що, на що) Вступити: Пов'ста(н)жє ѡ(т) тако́го сноу заблуже́нѧ... в'стѹпѣтє въ виногра(д) сіо́н'скій (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); За́ ро(з)плыне́ньєм' абовѣм' до́мѹ тѣла на́шєго, нє

бꙋдеⷨ҅ мѣли и(н)шого, гдѣбы дш҃а на́ша ѧк҅ до́ господы в҅стꙋпи́ти могла́ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 55); Ста́вшисѧ те́ды го́дными на пе́ршій ласки Бж҃еѣ сто́пень встꙋпи́ти, не застановлѧ́ймосѧ на то́м҅ бра́тіє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 74); Ми́лост҅ ва́ша побо́жные ѡблюбе́нци, якѡ вырозꙋмѣва́ю, в҅ стри́мѧ про(д)ка своего єконо́ма того́ свѣта в҅стꙋпити замышлѧва́єте (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916).

4. *(проникнути кудись)* вступити: яки(м) спосо́бо(м) ѡ(т)повѣди(л) дꙋ(х) в҅стꙋплю́ в҅ єго́ пр(о)дки, и боу́дꙋ дꙋхо(м) кла(м)ливы(м) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); и не ѡбралсѧ ни един добрый на ѡшуканѧ, едно дух лукавый и встꙋпил ꙋ чтыриста вызꙋитов (поч. XVII ст. *Вол.В.* 78); А да́лѣй шалѣ(л)єсь проти́вко мнѣ, а пы́ха твоѧ́ встꙋпи́ла до́ ꙋшью мои́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346).

5. (на що) *(зайняти в суспільстві місце, посаду)* вступити: бра(т) моло(д)ши(и) на є(г) мѣ(с)цє встꙋпи(л) (1582 *Кр.Стр.* 86); Кгды́ в҅ступи(л) на кроле́в҅ство Ровоа(м) сн҃ъ Саламо́новъ, пришли́ до не́го, обивателі кролє(в)ства (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 218); Подобаетъ бо хотѧщому вступити на епископство, первѣй у свѣцкомъ стану будучи, заповѣди Христовы пополняти (1603 *Пит.* 100); То́й Монома́х҅ Всеволо́дови(ч) встꙋпи́вши на́ столи́цꙋ Кієвскꙋю... Кнѧ́зства Рѡсскіи розо́рваныи зно́вꙋ... злꙋчи́лъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 69); ѡ(т)по(вѣ)ли єй же бꙋдєтъ в ри́мѣ цесаре(м), але ни(м) на панство встꙋпи(т), тебе ꙋбіє(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 17 зв.).

6. (в що, на що, до чого) *(прийняти відповідний сан, закон, стати членом якої-небудь організації)* вступити: Sztoż koli matka moja wstupiła do Bożoho zakonu, do... manastyra w czernicy i ja ne meł toje wyprawy, czymbym meł Jeie Miłost, matku moju na to wyprawiti (Вінниця, 1523 *AS* III, 247); и кто... хѡче(т)... ꙋ тоє бра(т)ствѡ встꙋпити а тѡ маю(т) та(к) моцнѡ дръжати (Львів, 1544 *ЛСБ* 10); а кто бы хотѣлъ вступити в сие бра(т)ство мае(т) дати вступного гро(ш) ѕ҃ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); а если бы на станъ духовъный неоженивъшися вступилъ, таковому вже неволно было женитися (Вільна, 1599 *Ант.* 741); я... єщє́ в свѣцкомъ ста́нѣ бꙋдꙋчи, якѡ те́жъ в҅стꙋпи́вши в҅ ста́нъ зако(н)ничій дꙋхо́вный // го́йне є́стем҅ добродѣйствы приѡздо-бле́ны(и) (Київ, 1631 *Тр.П.* 6-7 ненум.); Колибы ко-то́рыи з҅ нихъ, до законꙋ с(т) встꙋпилъ, шлю́бъ чи́стости передъ Пн҃омъ Бг҃омъ ꙋчини(л) ѡшпецо́-ныи на тѣлѣ зна́чне зоста(л) (Львів, 1645 *О тайн.* 151).

7. (до чого, в що) *(розпочати новий етап у взаємовідносинах)* прийти (до чого), вступити (в що): А потом Их Милост сами ꙋ еднанє въстꙋпили (Миляновичі, 1530 *AS* III, 368); ѡдно маютъ смотрѣти того пилнє, если таковыє люди, съ которыми бы ѡни ꙋ вечнꙋю при́ѧзнь встꙋпить хотєли, себє сами... дети... въ боѧзни Бозской... выховываютъ (1577 *AS* VI, 75); Іґнатій... который зъ Николаемъ... въ прю о Булгарію вступивши, видерты еи собѣ зъ владзы патріархалной не допустилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 604); якъ... коро́ль з вѧ́знѧми... до оугоды и поєдна́нѧ в҅стꙋпи́ти хо́четъ... са́мъ до ихъ выхо́дитъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 583); всю по(м)пꙋ ма́рнꙋю зки́нꙋвши свѣцкꙋю, до ꙋбо(з)ства и не(н)дзы в҅стꙋпи́лъ (серед. XVII ст. *Кас.* 35).

8. *(продовжуючи в часі)* перейти, вступити: А вступивши на третий годъ на семую суботу отъ ярмарце, Луцкое-жъ комори пришло отъ одного воску 40 копъ и полсемы копы и 3 грошы (1521 *АЛРГ* 171); Сума тымъ обема коморамъ... отъ соли ...и отъ ярмарку семое суботы, што вступило на третий годъ, — пятсотъ копъ и 80 копъ... грошей (Там же, 172).

◊ **вступити у великий постъ, вступити в постъ великий, во святый великий постъ вступити** — почати постити: рокꙋ тогожъ в пръвꙋю не(д)лю вступи(в)ши в велико(г) поста, Пришла пани лукашевая Крама(р)ка (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046); ино маєт Хемѧ Федорꙋ єго заплатит за тот попел... колко бꙋдет того попѣлꙋ на тот рок, вступивши в постъ великий, ꙋ двꙋ недєлѧх (Краків, бл. 1531 *AS* III, 390); п҃ братиа зезволили абы ся южъ рахунки инвента(р) ѡ(т)правова(л) зараз во ст҃ы(и) велики(й) постъ вступи(в)ши (Львів, 1646 *ЛСБ* 1043, 76); **в право вступити** (з ким) — порушити судову справу (проти кого, з ким): Ленковая и сынове ее... доброволне... в право вступили (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 40); а

єслибы(х) я володимє(р) або жона дєти ...ꙋ право встꙋпи(в)ши зъ и(х) милостꙗми... бꙋрили тогды ка(ж)ды(и) з на(с)... повинє(н) бꙋдє(т) заплатити (Дубно, 1577 *ЖКК* II, 265); **вступити въ малженство, в малженство вступити** (з ким), **вступити въ станъ малженскїй** — одружитися (з ким): И тамъ на томъ крещеніи дано ему имя Василій... По окрещеніи вступилъ въ малженство зъ Анною (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 977); Што я к рукамъ своимъ вземши... перво нижелимъ... з панъною Ганъною в малженство скутечное вступилъ, записую... малжонъце... все внесене ее (Шумбар, 1552 *АрхЮЗР* 8/III, 29); Сꙋтъ слова̀ ты́хъ ѡсо́бъ кото́рыми шлюбꙋ́ютъ собѣ ве́сполъ пре(д) сщ҃енникѡ(м) хотѧчи́ встꙋпи́ти в᾿ ста́нъ малже́нскїй (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 21 зв.); **вступити въ розправу** — розпочати судову справу (проти кого): вступивши дей ваша милость зъ ее милостью, передъ судомъ нашимъ, въ розправу покладала еси листъ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 166); **в судъ въступити** — те саме, що **вступити въ розправу:** хтобы бꙋдꙋчи позва(н) на пє(р)ши(х) роко(х) нє ста(л)... таковы(и) маєтъ сторонє на другихъ рокохъ пєрвє(и) ни(ж)ли в судъ въстꙋпить заплатити нєстано(г) копꙋ грше(и) (1566 *ВЛС* 15 зв.).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСА.**

ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПИТИСА *дієсл. док.* **1.** (в що) *(з метою перейняти що-небудь у власність)* в'їхати, ввійти, вторгнутися: А єстлибых сам, або потомки наши в тыи зємли границы мѣли сѧ встꙋпити... тогды я маю заплатити... пѧтсот коп грошый (Турійськ, 1540 *AS* IV, 243).

2. (в що) *(встрянути в чиї-небудь справи)* втрутитися: а хто бы мѣлъ въ тое ся вступити, а нашимъ душамъ память заронити, тотъ ся съ нами розсудить передъ милостивымъ Богомъ на страшномъ судѣ (Київ, 1512 *АЮЗР* I, 46).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПИТИ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСА.**

ВСТУПКА *ж. (на посаду)* вступ: если-жъ который зъ нихъ што даетъ коли на вступку патріаршества Турчинови, даетъ на своее хути ни ку воли самому собѣ... // ...але за волею всее церкви (1603 *Пит.* 28-29).

ВСТУПЛЕНЄ, ВСТУПЛЕНЬЄ *с. (на посаду)* вступ: якожъ дозволяемъ, тымъ листомъ нашимъ... архимандрыту Киевскому, тое епископство Володимерское и Берестейское по вступленью и пущеныю ему отъ... владыки Володимерского, со всею владзою (Варшава, 1579 *АрхЮЗР* 1/I, 120-121);

вступленє в станъ малженский — одруження: Я... вызнаваю...// и(ж) сама... дознавши ку собє... мило(ст) ...дочки моєє... и зятя своєго... што єсми ча(с)у вступлє(н)я в ста(н) святобливы(и) малжє(н)ски(и)... даровала має(т)ность мою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151-152).

Див. ще **ВСТУПОВАНЄ.**

Пор. **ВСТУПИТИ.**

ВСТУПНОЄ *с.(оплата за вступ у відповідну організацію)* уступне: А хто бы хотєлъ встꙋпити в сиє бра(т)ство... має(т) дати встꙋпного грошє(и) шєстъ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); А вступного которы братство при(и)мує(т) шє(ст) грошы повинєнь дати (Львів, 1602 *ЛСБ* 369); прихо(д) взяли(с)мо за трꙋннꙋ зо(л) в҃ и г(р) ꙅs ѡ(т) бабы встꙋпного зо(л) в҃ (Львів, 1607-1645 *РДВ* 6 зв.).

ВСТУПНЫЙ, ВСТУПЪНЫЙ *прикм.* 1. Початковий, перший. ◇ **недиля вступъная** *див.* **НЕДИЛЯ. 2.** Зустрічний. ◇ **вступный бой** *див.* **БОЙ.**

ВСТУПОВАНЄ, ВСТУПОВАНЬЄ *с. (проникання силоміць у чиє-небудь володіння з метою перейняти що-небудь у власність)* входження, вторгання: тая речка Сырецъ граничитъ, — никды вступованя жадного якъ въ тую ниву, и въ сеножати, отъ земли монастырское черезъ Сырецъ речку не бывало (Київ, 1539 *АрхЮЗР* 1/VI, 29).

◇ **вступованє в станъ малженский** — одруження: земя(н)ка... пани Ивановая... сознала, и(ж)... што... дочцє... и зятю... при вступова(н)ю в ста(н) малжє(н)ски(и)... дала и даровала грошы готовыє (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151); **вступованьє в соуды** — сутяжництво: Што́ сѧ ты́чєтъ ст҃го аѳана́сїа, то́тъ нє такъ далє́цє тоє вдава́ньє або в᾿стꙋ́пованьє в соу́ды синѡдовыє в Конста́нтѣ

га́нилъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 57).

Див. ще **ВСТУПЛЕНЄ.**

Пор. **ВСТУПОВАТИ.**

ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТЬ *дієсл. недок.* **1.** *(входити куди-небудь)* вступати, заходити: сам безгрѣшный Христос... убозство великоє терпѣлъ, смерть ганебную поднялъ и до пекла вступовалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Ѡба́чила млоде́нцовъ нѣкото́ры(х) встѹпѹючихъ до́ окрѹта (Київ, 1627 *Тр.* 698); во(з)ны(и) єнєра(л)... (в)ступова(л) до домо(в) ихъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 199);

ступати, виходити: кр(с)ти́вшисѧ і҃с выходи́лъ ѡ(т) воды́, и ото отвори́лисѧ ємѹ нб҃са, и ви́дѣ(л) дх҃ъ..., сходя́чїй яко го́лѹбъ, и встѹпоу́ючїй на́нь (Острог, 1598 *Ист..фл.син.* 38 зв.); За тымъ го́лосомъ идѹ, на бєспе́чноє нє́якоє ме́стьцє в'стѹпѹю (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 14); Радѹйсѧ лѣствйцє, по кото́рой встѹпѹємъ на высотѹ го́рнюю (Львів, 1631 *Волк.* 26 зв.); Коли́ трѹба трѹби́ть почне́, тогды́ нєха́й встѹпѹють на́ го́рѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 96);

вертатися назад: Люде которыи на то(и) дивъ смотрыли... з за(м)ку вы(и)шовшы внє(т) ся замѣшали, коли во(з)ница поча(л) и(х) бычовати каза(л) встѹповати (1636 *Лям.о пр.* 9).

2. (до кого) *(заходити куди-небудь по дорозі)* вступати: Встоу́поую до ѡ(т)ца моєго и оупрошу єгѡ, и потѣшителѧ после(т) вамъ дх҃а пра́вды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 139); А коли та(м) те́ды ча́сто ходи́лъ, встѹпова́лъ до не́й хлѣба ѣсти (серед. XVII ст. *Хрон.* 321).

3. (що) *(в'їжджати, входити силоміць у чиє-небудь володіння з метою перейняти що-небудь у власність)* входити, вторгатися: и ненадоби ся намъ вже черезъ тую гран в земли чужие ничимъ вступовати (Земно, 1516 *АрхЮЗР* 8/IV, 30); мы в тое озеро, и в жерелѣ и в закоты, и въ залозное не вступуемъ, бо то есть наданое на церков (Київ, 1545 *АрхЮЗР* 1/VI, 42); А я са(м)..., в тоє имє(н)є и в никоторую ча(ст) его вступова(ти) нє маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 139); я в кгрѹнты ѡзєра и ловы єзы нє вступую (Канів, 1595 *ЦДІАК* 221, 1, 538, 1); **ногою не вступовати** — *(не мати права куди-небудь входити)* ногою не ступати: Прето повагою коммисії сее... росказуемъ, абысте кождый из вас в кгрунтъ ...монастыря Печерского вступу... не мелъ и в лис без воли... архимандрита и ногою не вступовалъ (Київ, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 10).

4. Займати певне місце в суспільстві, певну посаду: гдє(ж) до того манастырѧ никоторы(и) вл(д)ка николи нє (в)ступова(л) (Новогородок, 1555 *ЛНБ* 4, 1136, 25, 1); жадныє събо́ры пра(в) нє могоу(т) косте́лови ри(м)скомѹ писа́ти, на(д) овый, хотѧ(и) римля́нє на дїакон'ство... в'стѹпѹючи(м) опѹща(ти) жо́ны розказую(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 220); Мѡгила сла́вный, на ѳро́нъ Митрополи Встѹпѹєтъ го́днє (Київ, 1633 *Евфон.* 307); Стрыгѹть тогды́ умъ воло́сьє... а имъ на большій сте́пєнь в'стѹпова́ти бѹдѹть (Львів, 1645 *О тайн.* 128).

5. (до кого, чого, на що) *(приймати відповідні закони, віру тощо, ставати членом якої-небудь організації)* вступати: Прото росказуемы вамъ, абысте... в люди вѣры и закону Римского костела ...не вступовали (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 1/I, 118); Вемъ, же одному зъ владыкъ можете тымъ не укаряти: бо былъ сенаторомъ зацъnымъ...//... и здалъ тотъ вървдъ зъ себе учътиве, въступуючы на станъ духовъныи (Вільна, 1599 *Ант* . 685-687); тая унѣя святыя церкви и олтары сквернитъ, ижь до неи люди негодныи вступуютъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 16); тако и нынѣ... при братолюбии встѹпѹючы до звя(з)кѹ братского, ѡ(т)рыцаниє противнико(в) ѡбѣщанїє бг҃ѹ... до ко(н)ца жывота... трвати (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 61 зв.); Ґды в'ве́чоръ зобранїє чи́нѧ(т) яко тє(ж), ґдысѧ вночи на не́го схо́дѧ(т), ѹ ни(х)... сѧ... рѧди́ти нє годи(т) жа(д)номѹ... бо хто до ни(х) встѹпѹєтъ... має(т) пра́гнѹти тако́вои споле́чности в' згромаже́ню зако(н)но(м). (серед. XVII ст. *Кас.* 10 зв.).

6. (в що, з ким, до чого) *(розпочинати новий етап у взаємовідносинах)* приходити (до чого), вступати (в що): рєкъ вм҃ разъ, жє шко́да с христїа́ны нєзго(д)ными в' зго́доу встоупова́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.); Прокѹраторови, що с протєстацїєю встѹпова(л) з нами да́лємъ гро(ш) є҃і (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8); О приготова́ню вырѣка́ючого сѧ свѣта проти(в) искѹшенїѧ(м)... // кото́ры(м) порѧ(д)ко(м) до досконало́сти встѹпо-

вати потре́ба (серед. XVII ст. *Кас.* 57-58).

7. Залишати, покидати: а єсли бы тє(ж) ко(ли) которы(и) з ни(х) похотєлъ индє(и) гдє по(и)ти жи(ти), или бы для яки(х) потрє(б)... ктитори... казали и́мъ з ты(х) то до(м)ко(в) выходи(ти) и вступова(ти), тогды нєкто ины(и), ани тє(ж) кому иному пови(н)ни бѹдѹ(т) заводи(ти) того и(х) прибѹдова(н)я (Львів, 1591 *ЛСБ* 154).

8. Минати, проходити: Нєха́й пре́то сла́ва ихъ дото́ль не встѹпѹєтъ, По́коль М(с)цъ з҆ звѣз(д)а́ми бѣ(г) сво́й ѡ(т)правѹє(т) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14).

9. (чого) Вивчати, пізнавати, визначати: Наслѣдѹймо С҃тыхъ... и набоже́нство(м) ѡсторо́жными скры(д)лами то́є, чого́бысѧ мѣлъ ро́зѹмъ на́шъ довѣдовати и ба́дати, закрива́ймо, кгды́ албо кѹ прєвыне́слымъ и прєвыша́ючымъ вса́коє ство́реноє природже́ніє велмо́жностємъ Бо(з)ства высо́ко взлєтыва́ти порвѣ́тъсѧ: албо кѹ выбада́ню спора́жєныхъ прє(з) не́го и нєвы́слѣжєныхъ ты́хъ кото́рыи сѹть ре́чей и спра́въ встѹповати схочє(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 306).

◇ **вступовати у право, в право вступовати** — порушувати судову справу: приіатє(л) ѹмоцованы(и) ...па(н) миха(и)ло... нє(в)стѹпѹючи ѹ право и захова(в)ши собє напєрє(д) вси ѡбороны правные то(л)ко ѡ(д)мовы противко томѹ по(з)вѹ чинечи (1582 *ЖКК* II,108); а то(т) дє(л) мєли єсмо межи собою в доброи воли в право нє встѹпоуючи Я ива(н) тѹ(р) до ты(х) мѣстъ маю тыи имѣнѧ де(р)жати (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); **в малжонство (малженство) вступовати, до стану малженского вступовати** — одружуватися (з ким): И и(н)шиє нєкоторыє панове... мнѣ алєкса(н)дру бурємскому того вѣна по жонє моє брати нє радили... и (в) ма(л)жо(н)ство на(м) вступовати нє допущали (Луцьк, 1567 *ЛНБ* **5,** II 4043, 51); як былъ лотє(р)... вл(д)кою... чєрнцовъ и чєрницъ з манастыра... повыганяли, которие... з роспачи и в малжєнство вступѹю(т) (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45 зв.); а ѧ з҆ оура́дѹ моє́го дх҃о́вного за́мыслѡмъ ласкъ ва́шихъ повѣншова́вши, до того́ ста́нѹ тако́є подаю оуправле́ніє, и́жъ до ста́нѹ Малже́нскогѡ з҆ до́брымъ ро́змыслѡ(м) и приготова́н҆ємъ налєжи́ты(м) в҆стѹпова́ти потре́ба (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 917); **не вступовати кроку** — не поступатися ні кроку (ні на крок): Того́ сѧ вси́ дєржи́тє, нє в҆стѹпѹйтє кро́кѹ До оста́тнєго... дѹха (Вільна, 1620 *Лям.К.* 25).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВЫВАТИСѦ.**

ВСТУПОВАТИСЯ, ВСТУПОВАТИСЕ, ВСТУПОВАТИСѦ, ВСТУПОВАТЬСЯ, ВЪСТУПОВАТИСѦ, ВЪСТУПОВАТЬСЯ *дієсл. недок.* **1.** (в що) *(в'їжджати силоміць у чиє-небудь володіння з метою перейняти його у власність)* вторгатися: А я... и дѣти наши... в то имєнє... ничим сѧ встѹповати... нє маєм (Вільна, 1529 *AS* IV, 346); а мы... нє маєм сѧ вжо ничим в тоє мєнєноє имѣнє... вступовати (Ковель, 1542 *AS* IV, 325); а дети мое, потомки и близкие въ тое имене не мают се вступоват (Бронники, 1560 *АрхЮЗР* 8/III, 40); а я Дмитръ Елец сам,... близкие,... повинные мои... в тое селищо... ничим ся въступовать... не маемъ (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 16); А я сама... в тоє имє(н(є... ничи(м) ся вступовати... нє маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 144);

мати претензії до чогось (якогось маєтку): они ...вєдаючи то и(ж) нє ихъ нє въступуютьсѧ нє такъ какъ ты ку (ш)кодє мѧ припра(в)уєшъ нєви(н)нє (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 6); роска(з)уємъ вам... абыстє с по(д)даны(х)... жадны(х) плато(в)... нє брали и ничи(м) сє нє вступова(ли) (Острог, 1577 *ЛОИИ* 52, 1, 1); обецуемъ... того Переяславля... ни въ чомъ себѣ не привлащати, въ нихъ ся вступовати зъ моци держанья своего (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 287).

2. (в що, між ким) *(займатися чиїми-небудь справами)* встрявати, втручатися: а мнѣ... в то сѧ вжє нє встѹповати (Луцьк, 1511 *AS* III, 93); а иншие дети,... въ то ся никоторыми причинами вступовати...// не маютъ (Сільце, 1531 *АрхЮЗР* 7/I, 30-31); А мы... са(ми)... жа(д)ного пєрєнагаба(н)я правъно(г)... пн҃ѹ по(д)коморомѹ... и ко(ж)до(м)ѹ сєє право маючо(м)ѹ а(л)бо дє(р)жачомѹ чинити взрѹшати и нико(ли) ничи(м) ся встѹпова(ти) и затрѹ(д)няти на(!) має(м) (Кременець, 1599 *ЛНБ* 5, II 4050, 34 зв.); Коли вже Потей на епископство свершилъся, показалъся барзо великим подвижником,... чуйным до всѣхъ правъ церковных и в жадную речь

свѣцкую невступующимся (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30); А хто бы сѧ дрѹгїй головою мєжи Хр(с)томъ а Црквїю встѫповалъ, тє́ды такого ѡ(т)мѣтѹймо (Київ, бл. 1619 *О обр.* 181).

◊ **вступоватися въ право, въ право вступоватисе** — порушувати судову справу: а на врядъ… триста копъ грошей, а малжонце моеи… вси шкоды и наклады еи, не вступуючися въ жадное право, толко словомъ смеетъ поведити, маетъ еи доброволне оправити (Затурці, 1559 *ИКА* дод. 88); старосты володимерскіе и иншие врадники въ тое право ихъ магдебурское вступоватисе и силы-моцы судити… не маютъ (Вільна, 1509 *АрхЮЗР* 5/I, 28).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВЫВАТИСѦ.**

ВСТУПОВАТЬ *див.* **ВСТУПОВАТИ.**

ВСТУПОВАТЬСЯ *див.* **ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПОВЫВАТИСѦ *дієсл. недок.* (в що) *(силоміць захоплювати що-небудь з метою перейняти у власність, під свою владу)* вторгатися: бєрє(ш) доходы на сєбє… хотѧчи то(т) сты(и) манасты(р) по(д) мо(ц) свою владычию взѧ(ти) манастырє(м) и игумєнѡ(м) справовати чого прєдо(к) тво(и) нє чини(в)аль ани вступовыва(л)сѧ в то(т) манасты(р) (Новогородок, 1554 *ЛСБ* 18).

Див. ще **ВСТУПАТИ, ВСТУПАТИСЯ, ВСТУПИТИ, ВСТУПИТИСЯ, ВСТУПОВАТИ, ВСТУПОВАТИСЯ.**

ВСТУПОКЪ *ч.* **1.** Доступ, входження, вступ: При то(й) жє єлєкции пришо(в)ши прє(д) бра(т)ство па(н) Тимофє(й) Касиянови(ч) и па(н) Прокопъ Бѣлоѹсикъ з бє(л)за, жадаючи… абы встѹпо(к) могли мѣти в посрє(д)ку того стго бра(т)ства (Львів, 1608 *ЛСБ* 1043, 11 зв.).

2. *(перші моменти вияву якої-небудь дії)* початок, вступ: а притомъ дивуючися и ускаржаючисе, ижъ митрополитъ, хоть ведаетъ, ижъ на вшелякихъ съездехъ день, в универсалехъ менованый, посполите вступъкомъ и початкомъ намовъ звыклъ бывать (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 521); митрополи(т) хотѧ́й вѣдаєтъ, и(ж) на всѧкыхъ зъѣ́здєхъ днь вᶜ ѹнивєрса́лєхъ мєно́ваный посполи́тє вᶜстоу́пко(м) и поча́ткомъ намѡ́въ звы́клъ быва́ти, одна(к) ѡто вᶜ то́тъ днь… жа(д)ного вᶜстоу́пѹ нє чи́ни(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12); Которые ростегаючи на первомъ вступку, а праве предъ всѣмъ, свои собѣ пожитки звыкли вароватн (1603 *Пит.* 95).

Див. ще **ВСТУПЪ.**

ВСТУПЪ, ВЪСТУПЪ, УСТУПЪ *ч.* **1.** Доступ, входження, вступ: а братанна моя рожоная и ее дети… его милость въпоминати, правом пойскувати и намнейшого вступу и трудности его милости задавати не маютъ (Луцьк, 1578 *АрхЮЗР* 8/III, 307); нє было въступу в сєлє погрєбо(х) николи а(р)хима(н)дрито(м) и в то(и) лу(г) новосєлѧно(м) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 3); а вєдьжє якъ при́стои(т) кролєвᶜство своє стєрє́чи ѡ(т) нє́прїѧтєлѧ и ѡ(т) зра́ды, та́кᶜ при́стои(т) стєрє́чи абы в нє́го и грѣхи встоу́пѹ нє мѣли (Острог, 1614 *Тест.* 166); Богословъ Григорій мовитъ: "былъ той часъ, гди речи наши квѣтнули и добре ся мѣли, кгды тая збытная и выставная языка быстрость, также и мѣстерная штучность въ богословии анѣ вступу не мѣла въ дворы Божія" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 323); доведавъшисе, же его милост отец Пузина до Острога… приехалъ, хотечи визитовати, если бы якая непилностъ в набоженъстве была, до перъшого порядку такъ катедралистовъ, яко и инъших духовных, в Острогу мешкаючих, привести през менованого слугу… тую погрозку выконываючи, вступу до церкви замъковое… заборонила (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 1/VI, 674).

2. *(перші моменти вияву якої-небудь дії)* початок, вступ: Пытайся пана Василия Суражского, который[й съ т]ымъ до мене приеждчалъ, скоро на вступе епископства моего (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1117); До ѡ(т)но́вы або́вѣмъ живота и до збавє́ннοѣ доро́ги, на́пєршїй встѹпъ є(ст) позна́ти само́го сєбє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 2).

3. *(входження в якесь середовище, у якийсь стан)* вступ: митрополит… до синодѹ жа(д)ного вᶜстоу́пѹ нє чи́ни(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 12); княз Юрий Михайлович Чарторийский, маючи затяг правный о вступъ шлюбу… з церкою моею…//… всю маетность его забрати казалъ (Володимир, 1615 *АрхЮЗР* 8/III, 542-543).

4. *(доступ до чийого-небудь володіння, до об'єк-*

тів власності з претензіями на власність) вступ, доступ: нѣтъ никому иншому вступу въ тую землю (Новогородок, 1518 *АЮЗР* I, 59); То его милость сынъ мои... маєтъ дєржати... а инший нихто в то вст8п8 никоторыми причинами мєти нє маєть (Луцьк, 1545 *AS* IV, 419); тогды тыє листы моцы 8 жадного права мєти нє мают и до имєнѧ моєго, Кошєра, никоторыми причинами жадного права, ани 8ст8п8 мєти нє можєт (Камінь, 1571 *AS* VII, 387); тогды я... вє(ч)нє права своєго 8ст8п8ю, и єго зърєкаюся, никоторого вжє вступ8, и причины собѣ... до ты(х) добръ нє зоставѹючи (Вінниця, 1604 *ЛНБ* 5, II 4051, 38); нє маємъ мѣти жаднаго вст8п8... на помєменн8ю ф8ндацїю (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 16); в тотъ то пляцъ... жадного вступу и перенагабаня правного и кгвалтовного чинити и задавати,... не маю и мочи не буду (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 515);

(з претензіями на користування чиїм-небудь маєтком) вступ, доступ: в д8бровы Ставєцкии люди твои 8єжчають и дєрєво бортноє казатъ..., и тєжъ дєй в рєк8, 8 Т8рю их нє вп8щаєшъ, в котор8южъ рєк8 дѣды и ѡтцы и ѡни сами вст8пъ свои волный мєвали (Краків, 1527 *AS* III, 310); А въ ставу Щенютинскомъ паномъ Радовицкимъ уступу нетъ потолъ, поколъ вода залетъ (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 84); Прето... росказуемъ, абысте кождый из вас в кгрунтъ помененого монастыря Печерского вступу жадного не мелъ и в лис без воли и листу его милости отца архимандрита и ногою не вступовалъ (Київ, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 10); я самъ... жа(д)но(г) вст8п8 ани пєрє(ш)коды... въ 8жива(н)ю тоє має(т)ности... пану Бо(г)дашєвичови... чинити нє має(м) (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2006, 19).

5. *(місце прибування)* вхід: бо то́ ты́лько тѧ́жъко и нєлѧ́цно спра́вити єстъ, абы́ мочи́ прїйти́ до в'стоу́п8, и(х) двєрїй дот'кноу́тисѧ покоу́ты (Острог, 1607 *Лѣк.* 75); Припа́лъ тє́ды на ни(х) Іс8съ,... и гони́лъ ихъ доро́гою вст8п8 вєфєро́нского (серед. XVII ст. *Хрон.* 166 зв.).

Див. ще **ВСТУПОКЪ.**

ВСТЫДАНЬЄСѦ *с.* Сором, встид: Говѣнїє... Встыда́ньєсѧ, з' почти́востью, чче́ньє (1627 *ЛБ* 26).

Пор. **ВСТЫДАТИСЯ.**

ВСТЫДАТИ *дієсл.недок.* Соромитися, встидатися: Хочай вѣкъ подойшлый мае, А розпусты не встыдае; Убирается въ форботы, Лечъ не дбае про чесноты (Луцьк, 1575 *КС* XXV, 98); Ѡбин8юсѧ, сты́жд8сѧ: боюсѧ, розмышлѧ́ю, ѡбавлѧ́юсѧ, нєсмѣю, встыда́ю, соро́мѣю(с) (1627 *ЛБ* 147).

Див. ще **ВСТЫДАТИСЯ, ВСТЫДИТИСЯ.**

ВСТЫДАТИСЯ, ВСТИДАТИСЯ, ВСТЫДАТИСЕ, ВСТЫДАТИСЬ, ВСТЫДАТИСѦ, ВСТЫДАТЫСѦ, УСТЫДАТИСЯ, УСТЫДАТИСѦ *дієсл. недок.* (кого, чого, за що, робити що) Соромитися, встидатися: на остатокь пакь посламь до ни(х) сн҃а своєго рєкоучи оустыдѧ(т)сѧ сн҃а моєго (1556-1561 *ПЄ* 92 зв.); Сын8, оучисѧ из молодости, нє встыда(и)сѧ и до старости (1591 *Яв.Из.* 12); дх҃ѡвныє... нє встыда́ют'сѧ на королѣ вола́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194 зв.); Чыли му было лаяти и блюзнити, яко Филялетъ не встыдается чынити? (Вільна, 1599 *Ант.* 709); та́к жє и сн҃ь бж҃їй... вшо(л) //... до ап(с)ло(в) свои(х) нє встыда́ючи(с) ѡны(х) ра(н) свои(х) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 57-57 зв.); прош8 васъ абыстє нє встыда́лисѧ з ты(м) што маєтє (к. XVI ст. *Розм.* 42); про́мє(ж)коу нами такы(х) нємало, и(ж)... ѡ(т)стоупаю(т) ѡ(т) волѣ // избавитєлѧ своєго и встыдѧть(с) єго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 95-95 зв.); А пє(р)шого за(с) листу своєго на тоє жъ сєло..., нє вспоминаютъ; алъбо єго нє маютъ, а(л)бо сє за нєго встыдятъ (Київщина, 1600 *ККПС* 135); И той для причины устыдаючися мовилъ (1603 *Пит.* 55); Ста́новъ вєльможны(х) нє встыдає(т)сѧ смє́рть (Острог, 1614 *Тест.* 182); а длѧ чо́гожє(с)сѧ нє в'стыдалъ грѣхи такъ бридкїи ...твори́ти (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.); тє́ды и на́мъ встыда́тисѧ нє потрє́ба (Київ, бл. 1619 *О обр.* 62); тыи на все смѣлыи мѣщанци... на вселенскихъ соборахъ ферованыи,... соборы въ подезрѣне подати не встидалися (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 689); Агг҃лѡвє боѧ(т)сѧ и оустыдаю(т) (Чернігів, 1646 *Перло* 27 зв.); коли позна́ли жє бы́ли наги́ми, тогда са́ми сєбє оустыда́тисѧ м8сѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 9).

Див. ще **ВСТЫДАТИ, ВСТЫДИТИСЯ.**

ВСТЫДИТИСЯ, ВСТИДИТИСЯ, ВСТЫДИТИСѦ, УСТЫДИТИСѦ *дієсл. недок.* Те саме, що

встыдатися: бо кто бы сѧ оустыдиль мене и моихь словь в҆ родѣ семь... и сн҃ь чл҃кыи постыдит҆сѧ его коли придеть въ славѣ ѡ(т)ц҃а своего (1556-1561 *ПЄ* 159); А я́кожъ ми́лыє спра́вцы, за тыє спра́вы свои тєпє(р) нє встыдитє́сѧ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45 зв.); геретикове сами ни якое зменъки не учынили, ведаючи, ижъ то николи не было, што теперешние наши плетутъ и до друку выдати... не встыдилися (Вільна, 1599 *Ант.* 913); Самая добрая совѣсть то витривати може(т), а сȣмлєнїє злоє, да(р)мо ї говорити, тоє ся ба(р)зо встидитъ и ȣстрашає(т)ся (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 268); съ ѡ(т)лȣче́нными нє слȣжи́: ни оустыди́сѧ, ни оубо́йсѧ каково́го либо чл҃вка, на грѣхъ себѣ (Львів, 1642 *Жел.П.* 4).

Див. ще **ВСТЫДАТИ, ВСТЫДАТИСЯ.**

ВСТЫДЛИВЕ *присл.* Соромливо: Очи погамȣймо, жебы з҆ пожадли́вост҆ю и бє(з) встыдȣ на чȣжȣю красотȣ нє смотри́ли, алє присто́йнє и встыдли́вє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 213).

ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДЪЛИВОСТЬ *ж.* Сором, встид: благоговѣнїє, набо(ж)но́сть, встыдъли́вость (1596 *ЛЗ* 27); Дивова́ли бы́смы сѧ томȣ, кгды́ бысмы нє вѣдали, жє то(т) кото́рїй ра́зъ присто́йности и встыдли́вости грани́цȣ пєрєско́чилъ,... нєвстыдли́въ звы(к) быва́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 46 зв.); Че́стность: Почти́вость, обыча́йность, встыдли́вость, скро́мность (1627 *ЛБ* 156); Васкама́: Замѣша(н)є, сромо́та, встыдли́во(ст) гнѣвȣ а(б) тепла (Там же, 192).

Див. ще **ВСТЫДОКЪ, ВСТЫДЪ.**

ВСТЫДЛИВШИЙ *прикм.в.ст.* Сором'язливіший, устидливіший: Далєкѡ ба́рзѣй встыдли́вшаѧ и̓ мѣзєрнѣйшаѧ є(ст) рє(ч), нє то́лко мо́вити, а́лє и само́ю ре́ч҆ю проника́ти (Київ, 1625 *Кіз.Н.* 194).

Пор. **ВСТЫДЛИВЫЙ.**

ВСТЫДЛИВЫЙ *прикм.* Сором'язливий, встидливий: По ѡбѣдѣ в субо́ту мае(т) // да́ска(л) з дѣтьми намовлѧтисѧ ча(с) нємалы(и)... ȣчачи и(х) стра́хȣ б҃жїємȣ, и ѡбыча́ємь встыдли́вы(м) младє(н)чески(м) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 5-5 зв.); а єсли́бы якá оу(д)ное тва́ри,... и всты(д)ли́ваѧ... в... бѣдоу пришла́, таково́е... кто́... в ста́нъ ма(л)же́н҆скжй взѧ́ти нє встыдає(т)сѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 59); Мѣрєнъ: Ѡбыча́йный, всты(д)ли́вы(й), скро́мный, мѣрный (1627 *ЛБ* 67); Вшєте́чныи, встыдли́выи Пѣсни, Га́дки, и Ба́йки (Львів, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); Ма́ю чи́стоє се́рдцє и встыдли́воє (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 910); коли встыдли́вый млоде́нєцъ и о́чью над не́й подноси́ть нє смѣлъ, пода́рками... єгѡ зневоля́ла (серед. XVIII ст. *Хрон.* 64).

ВСТЫДОКЪ *ч.* Сором, встид: А ѡнь ани здрыгноу(л) сѧ ѡкаян҆ный,... и(ж) его пань и его оучите(л) ноги оумыва(т) и ѡтирає(т); и бє(з) жа(д)ного всты(д)коу пода(л) сѧ ємоу (XVI ст. *УЄ Трост.* 54).

Див. ще **ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДЪ.**

ВСТЫДЪ, ВСТИДЪ, ВСТЫД, ВЪСТИДЪ *ч.* Сором, встид: И бивано по колку // раз, и дивные мордерства... чинил, чого ми встыд а ни ся годытъ передъ вашою милостю поведати (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 8/III, 136); А че(и) же сѧ и(х) сороме́тє и длѧ и(х) всты́дȣ цар(с)твїѧ б҃жїѧ о(т)пасти... хо́четє (1598 *Виш.Кн.* 90); ѡни бє(з) вшелѧкого встыдȣ рє(к)ли ємоу (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 73 зв.); На поча́ткȣ было Сло́во... На́ што... єстъ и(м) ѡ(т)пи́сано, и Диспȣта́ции... быва́ли, з҆ кото́ры(х) они з҆ вєлики(м) всты́до(м) ѡ(т)ходи́ли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 62); дѣвамъ зелживость гвалтовную, безъ встиду и боязни... чинили! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776); братия з жале(м) и встыдомъ тамъ в присѣнька(х) ѡ належно(м) мусѣли ко(н)султовати (Львів, 1635 *ЛСБ* 1043, 43); Панъ Бранский... въстидомъ и жалемъ зъ ихъ Милостю паны приятели накормений, стамътулъ одъехалъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 599); помєнєныхъ вышъ ма(л)жо(н)ко(в) приєха(в)ши са(м) и помєнєныє нає(з)дъники... словы нєу(ц)тивыми пофукали, полая(ли)... которо(и) в тоє(и) протє(с)тациє(и) для в(с)тыду и писати нє може (Житомир, 1650 *ДМВН* 204); **встыдъ заховати, встыдъ захо́вывати** — мати почуття сорому: Пѧтоє: бл҃гословє(н)ство... оучтиво(ст), боѧзнь и всты(д) захова́ти (п.1596 *Виш.Кн.* 65); до́ма про́ти(в) родичомь свои(м) і и́ндє инымъ, цно́тȣ и всты(д) захо́вывати (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 5 зв.); **встыдъ имѣти** — соромитися, встидатися, мати сором: па(н)нѣ... мо(л)ча́ти и всты(д) имѣти принале́жи(т) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 198 зв.); **от встыдоу палати** — паленіти від (зі) сорому: Нє могли тєрпѣти... жєбрака... алє фалши́вє

мѡ́вачи, ѡ(т) встыдꙋ пала́ли (Київ, 1657 *УЄ Кал.* 283).

Див. ще **ВСТЫДЛИВОСТЬ, ВСТЫДОКЪ.**

ВСТѢКАТИСА *дієсл. недок.* Казитися, лютувати: Неистовлю́сѧ: шалѣю, дꙋрѣю, в᾽стѣка́юсѧ (1627 *ЛБ* 74).

ВСТАГАНЬЄ, УСТАГАНЬЄ *с.* Загнуздування: въсхлащє́нїє, оустага́ньє (1596 *ЛЗ* 37); Въсхлащє́нїє: Встага́ньє (1627 *ЛБ* 23).

Пор. **ВСТАГАТИ.**

ВСТАГАТИ, ВЪСТАГАТИ, УСТАГАТИ *дієсл. недок.* (кого) Загнуздувати: въсхлаща́ю, оустага́ю, застановлѧ́ю (1596 *ЛЗ* 37); Въсхлаща́ю, въстага́ю: Застановлѧ́ю (1627 *ЛБ* 23);

перен. приборкувати: снове мови(т) ядѧ(т) ябка тръпкыи а ѡцоумь ѡскомины чинѧтьсѧ, то є(ст) члчє єсли злости чинѧ(т) а ѡнї нє встагаю(т) и(х), тєды напото(м) жалость маю(т) великꙋю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 71 зв.).

Див. ще **ВОСТАГНУТИ, ВСТАГНУТИ.**

ВСТАГНУТИ, ВЪСТАГНУТИ, УСТАГНУТИ *дієсл. док.* **1.** Загнуздати. *Образно:* хс прїзываєть кꙋ вѣрѣ... своєй стой... а нєвѣръны(х)... чини(т) хоуливыми кꙋ доброй рѣчи, абовѣмь напа(ст)ми... многїи прїхода(т), жє мови(т) браз(д)ами и оуз(д)ою чєлюсти и(х) въстагнєшь (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 220); И тотъ то Єст᾽ ѡ́ноє бж(с)вє́нным᾽ Про́роком᾽ Двдомъ до Бга речє́нноє, Мꙋнштꙋком᾽ и оуздо́ю чє́люсти ихъ в᾽стагнєшъ, нє приближа́ючих᾽сѧ до тєбє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 625).

2. (кого чим) Витягнути, підтягнути,: А ѡ(н) за(с) встагноу(л) єго ла(н)цюхо(м) коу горѣ (XVI ст. *УЄ Трост.* 62).

◇ **устагнути ѧзыка** — прикусити язика (язик): бо хто хоче(т) живо(т) миловати... нєха(и) ꙋстѧ(г)нє(т) ѧзыка своєго ѡ(т) злого (II пол. XVI ст. *КА* 187).

Див. ще **ВОСТАГНУТИ, ВСТАГАТИ.**

ВСТАЖЛИВОСТЬ *ж.* (*стп.* powściągliwość) стриманість: тєды має(т) жє вши(ст)ко тѣло своє ѡчистити... та(к)жє ты(ж) к(д)ыжь боудєть оумь ч(с)ты(и) и ср(д)цє // ко в(с)тѧ(ж)ливости свѣцькы(х) рѣчїй, напрє(д) лакомства, пїѧ(н)ства зрады злодѣйства (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 111 зв.-112).

ВСУДЫ *див.* **ВСЮДЫ.**

ВСУЄ, ВЪСУЄ *присл.* Даремно, надарма, марно: пьяныи дєи оувоидє(т) оу стꙋю црковъ рєкомо молитисѧ ано всꙋє только трꙋдитсѧ (1489 *Чет.* 300); вы тым тыранством побѣдити терпения нашего не можете,... и нас в свое поганство уволочи всуе и прожне мыслите (1598 *Виш. Кн.* 125); гъ... // ꙋкрѣпитъ нємощъ вшꙋ и постыдятся нєнавидящє(и) ва(с) въсꙋє (Афон, 1614 *ЛСБ* 446, 1-1 зв.); Тꙋнє: Надарємнѡ, порожнє. Бєзꙋма, то́єжъ: Бє(з) ро(з)сꙋ(д)кꙋ, да́рмѡ, всꙋє, ма́рнє (1627 *ЛБ* 134); incassum, всує (1642 *ЛС* 229).

ВСУМНЕВАТИСА *див.* **УСУМНѢВАТИСЯ.**

ВСУМНИТИСА *див.* **УСУМНИТИСА.**

ВСУМНА́ТИСА *дієсл. недок. (відчувати сумнів щодо вірогідності чого-небудь)* сумніватися: Которыє мы листы вычєтши, нєпомалꙋ сѧ всꙋмнаєм, алє маючи надєю в милостивой ласцє Вашєй Милости, в том сѧ потєшаєм (Вінниця, 1569 *AS* VII, 323).

Див. ще **УСУМНИТИСА, УСУМНѢВАТИСЯ.**

ВСУНУТИСА *дієсл. док. (самочинно ввійти, в'їхати куди-небудь з метою захоплення)* вторгнутися: А то́ жє́ по́слѣ... ѡбы́чай опрѣснѡкѡвъ в᾽ Ри́мскꙋю Црковъ свово́лнє сѧ всꙋнꙋ(л) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 284).

ВСУТИ *дієсл. док.* (що) *(про порошок)* насипати: далъ налитъ малжонъце своей..., которая, пошедши с келишком до комнаты, всула якогось белого порошъку (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 584).

ВСХНУТИ *див.* **УСХНУТИ.**

ВСХОДЕЦЬ *ч.* Невелика драбина: слꙋги цр(с)кіи вшєдши оузрѣли двєри запєрты всходцємъ и рєкли: подобно собѣ вчасъ чини(т) в кгмаху лѣтнємъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 174).

ВСХОДИТИ, УСХОДИТИ *дієсл. недок.* **1.** *(рікою)* спливати, плисти; сходити: а рыбицъ ꙋсходи(ть) тамъ рєкою... з морѧ множъство великоє (Брацлав, 1552 *ОБЗ* 143 зв.); вода та́къ ба́рзо прибыва́є(т) стрꙋмєнь всхо́дитъ ижъ жа́дною штоу́кою пєрєплы́тисѧ нє мо́жє(т), або пройти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 4).

2. *(про небесні світила, хмари і т. ін.)* появлятися, підніматися над обрієм: коли оуздритє ѡболокы

а ѡни в҆сходѣть ѡ(т) западоу мовитє за того же дъждь боудє(т) (1556-1561 *ПЄ* 278 зв.); всхо́дитъ сл҃нцє (Вільна, 1627 *Дух.б.* 93); оупа́лоє насѣніє зара(з) выникаєт҆, а ско́ро сл҃нцє всхо́дитъ, и лє́гким҆ оупалє́нієм҆ оугрѣва́єт҆, за́раз҆ схнє́тъ, понєва́жъ нє маєт҆ ко́рєни ѡ(т)во(л)жꙋ̂ючого (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 588); А є́сли бы нб҃о нє мѣло воды на(д) собо́ю тогда́ бы промєни... звѣздныи на высо́кость всходи́ли (серед. XVII ст. *Хрон.* 2).

3. *Перен.* (на що) *(ставати кращим, досконалішим)* підніматися: Пост҆ сєй, Бра́тіє,... якобы лѣствица нѣкаѧ єст҆ на(м) пода́ный, ма́ючи в҆мѣстѡ сто́пнє(в) тыднѣ... по кото́ры(х) мы стꙋ̂па́ючи, на высо́ко(ст) добродѣтєлі́й... всходимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 74).

4. (на що) Зноситися, здійматися: Г(с)дь самовла́стно, я́къ о́нъ самъ вѣдаєтъ, всхо́дитъ на нб҃са (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 764).

ВСХОДНЫЙ, ВСХОДНИЙ, ВСХОДНІЙ, ВЪСХОДНЫЙ *прикм.* **1.** Східний: С чого можє(м) снаднє обачити,... жє нє бєзъ вєликихъ явныхъ а слꙋ̂шны(х) причинъ, всѣхъ въсходныхъ и полудєнъны(х) сторонъ, или цр҃квєй пастырєвє мꙋ̂сєли опꙋ̂стити заходъного костєла вожа (Острог, 1587 *См.Кл.* 18); папа Римскій... выклиналъ... духовенство и станы свѣцкіи на всходныхъ сторонахъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 642); Єфє́съ, та́а ѡ́про(ч) всхо(д)нєи ча́сти котра́а до Каппадо́кіи и Си́ріи постꙋ̂пꙋ̂є(т) ѡ(т)всю́дꙋ̂ мо́рє(м) є(ст) ѡкрꙋ̂жєна (1627 *ЛБ* 182); во́инъ... нєха(и)... познає(т), кото́ри(и) спо́собъ єстъ звыча(и)ныхъ млт҃въ и пса(л)мовъ, ѡ(т) ст҃ы(х) ѡц҃ъ в҆ всхо(д)ни(х) крайнахъ зда́вна постано́влєный (серед. XVII ст. *Кас.* 9 зв.); ѡ(т)вори́ окно́ всхо́днєє (серед. XVII ст. *Хрон.* 335).

2. *(східного обряду)* православний: штожъ было чинїти оныхъ часовъ въсходныхъ и полꙋ̂дєныхъ цр҃квєй пастырємъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 17); Поста́нови(ли) по́по(м) всходны(м) жєны мѣти (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 130 зв.); по розрозненюся зе всходными и по одестю оныхъ, самы заходніи епископове каноны Сардікійскіи ухвалили (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 575); ꙋ̂роди́л҆сѧ ѡнъ в҆ кра́ѧхъ Под҆горскихъ Прємы(с)кихъ, Вы́хова(н) в҆ вѣрѣ Цркви всходнєй з҆ лѣтъ дѣти(н)скихъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 44 зв.).

Див. ще **ВОСХОДНЫЙ.**

ВСХОДОВАТИЙ *прикм.* Ступінчастий: gradatus, всходоватий (1642 *ЛС* 210).

ВСХОДЪ[1], ВЪСХОДЪ, ВЬСХОД *ч.* **1.** *(одна з чотирьох частин світу; напрямок, бік, протилежний до заходу)* схід: а ѡт там на вьсход на прислꙋ̂п попов та ѡпченою на ѧбльковꙋ̂ полѧнꙋ̂ (1583 *DBB* I, 86); я́къ бли́скавица выхо́ди(т) ѡ(т) в҆схо́дꙋ̂,... та(к) бꙋ̂дє(т) и прихо(д) сн҃а члч҃(с)каго (Вільна, 1596 *З.Каз.* 26); выбранные Божіе на всѣ чотыри части свѣта, т.е. на всходъ и на заходъ, полудне и полночъ (1603 *Пит.* 8); вшитокь кроугь зємлѣ ѡ(т) в҆схода до запада ѡ(т) полоудноу до по(л)но(ч) полє(н) є(ст) ба҃ (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 49); ѡ(т) заход(ꙋ̂) шли на всходъ горами Кобылою (Львів, I пол. XVII ст. *Ап.Покр.з.* 112а); И ре́клъ Г(с)дь до Авраа́ма: по(д)нєси очи и пойзри на полно́чи и на полꙋ̂днє, на всходъ и на за́падъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 22 зв.).

2. *(частина обрію, де сходить сонце, як визначення напрямку)* схід. ◇ **всходъ (усходъ) солнца** — схід сонця: чєрє(з) тоє сєло повєли насъ на въсхо(д) со(л)нца до болота на (и)мѧ рꙋ̂дна (1546 *ОГ* 8); видѣли бо єсмо звѣз(д)оу єго на в҆сходѣ сл҃нца (1556-1561 *ПЄ* 23 зв.); вся Руская земля от всходу солнца аж до полночи з Словяны, з Болгары... крестилася (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); На заꙋ̂трю, зась ба́рзѡ ра́нѡ, пра́вє ѡ Всхо́дѣ сл҃нца Ма́рїа... Магдалы́ни, и Ма́ріа Іа́кѡвова... шлы до гро́бꙋ̂, жєбы... Оучи́тєлѧ своєго... нама́залы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 228).

3. *(частина материка, розташована на протилежному боці від Західної Європи; країни на цьому материку)* схід: тєпе́ръ ва(м) ѡзнайми́л҆, жє... пога́нскіє мона́рхіи оуста́нꙋ̂тъ, а оукры(ж)ованый ѡ(т) всхо́дꙋ̂ до за́ходꙋ̂ бꙋ̂дєтъ всю́ды ца(р)ствова́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208); Зачимъ гды насъ теперъ Латинникове до своей вѣры мусомъ... притягаютъ, зъ Богомъ самимъ валчатъ и ему ся самому противятъ, который намъ вѣру свою святую зе всходу, а не зъ заходу подати рачилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 980); Пре́то те́ж҆, кто... Вѣрꙋ̂ єди́нꙋ̂ю..., на́ Всхо́дѣ

в҆ Іер(с)ли́мѣ оущепле́нѡю,... маєтъ двоа́ко бо́лєй сла́вленъ... бы́ти ма́єт҆ (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3).

Див. ще **ВОСХОДЪ[1].**

ВСХОДЪ[2], ВЪСХОДЪ, УСЪХОДЪ *ч.* **1.** *(дорога, яка веде куди-небудь)* вхід: a most dla toie pryczyny potreba, jż tym meszczanom, kotoryi za Pucowkoju meszkajut, welmi trudny wschod peszym do zamku, a wozom y konem żadnoju meroju ne może wziechaty (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20);

(місце для проходу в середину приміщення) вхід: Городн҃а нє накрыта ни (в)сходꙋ ани помостꙋ нєтъ ѡ(д)но стєна мꙋ(р) стоить (1552 *ОКр.З.* 147); По ливꙋ(и) рꙋцы... с ты(х) жє сєни(и) ꙋсъхо(д) на ворота (Забороль, 1566 *ПВКРДА* III, 3); кганокъ тежъ высокий,... былъ здавъна збудованъ и черезъ него хоженъе было въсходъ до склеповъ, того кганъку всего и знаку нетъ (Володимир, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 347);

(підхід до гори) підніжжя: А коли(с) ѡнь приближоваль коу всходоу горы ѡлив҆нои тогда почало всє множество оучнкь хвалити ба҃ (1556-1561 *ПЄ* 307).

2. *(поява над обрієм небесного тіла)* схід: Три побо́жныє жє́ны по стр(с)ти хвой з҆ єр(с)ли́моу з҆ арома́тами на помазанїє погрєбє́нного ха҃ вы́шли, алє... то сѧ стало южъ по всходѣ слнца (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); в млын тотъ, што водле монастыра на Стыру, волъное молотье и мирки бранъе одын ден въ кождый тыжден, то естъ в пятницу, от годины до годины, то ест од всходу до всходу слонца (Луцьк, 1642 *КМПМ* II, 234).

3. *(проростання в землі рослин, насіння)* схід: Єсть дє́рєво єдно в выспа(х)... нарыца́ємоє а́макава(м), кото́роє ѡ(т) само́го всхо́дꙋ своєгѡ росо́ю кръмлєно и штодн҃ь росоу́ прї́ймуючи всѣ(м) выспа́но(м) воды якъ жро́дло якоє додаєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 252); зачимъ, кгды за греблею... были, тамъ севбу озимую показано намъ середнюю, межи которою обшаръ... мелъ быти засеяный, на которымъ ничого а ничого всходу зъбожа не знати (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 410).

4. Крок(?): Стє́пєнь: Стопѣнь, в҆схо́дъ, кро́къ, хо́дъ, чло́нокъ, покол(н)ѧ, ꙋрѧ(д) (1627 *ЛБ* 121).

Див. ще **ВОСХОДЪ[2].**

ВСХОДЪ[3] *ч.* Драбина: въ манастыру Жидичинскимъ оного дей на церкви въколо неприятелски оточивши и облегши и всходъ откинувши, голодомъ и розмаитыми трывогами презъ колко дней... трапили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 167).

ВСХОДЫ *мн. (споруда зі щаблями)* сходи: a na jnszych weżach pomostow y wschodow nett (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I,20); домъ Божий и домъ мешканя ихъ скривавили и зкгвалтили, церковъ всю постреляли, всходы, двери поламали (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 259); у склеповъ епископскихъ былъ и през него хожене всходами до склеповъ (Володимир, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 348).

ВСХОЖЕНЬЄ *с. (поява над обрієм небесного тіла)* схід: Нєха́й сє затмѧ(т) звѣзды мо́рокомъ єй, нєха́й ждє́тъ свѣтла а нє ѡгладаєтъ а ни всхожє́ньѧ встава́ючой зори́, ижь нє затвори́ла двє́ри живота́ ма́тєри моє́й кото́раѧ мєнє́ носи́ла (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.

ВСХОПИТИСА, УСХОПИТИСА *дієсл. док. (різко, швидко встати, піднятися назустріч кому-небудь)* схопитися: снъ҃... оусхопилсѧ сталъ простъ на нога(х) своихъ (1489 *Чет.* 88); а ѡна коли оуслышала борзо всхопившисѧ пошла к нємоу (1556-1561 *ПЄ* 396).

ВСХОТѢТИ, ВЪСХОТѢТИ, УСХОТѢТИ *дієсл. док.* Забажати, захотіти: прошто нє оусхотѣла єси стхъ҃ ѡцъ҃ житья (1489 *Чет.* 370 зв.); его милость... далъ мѣсту... право Нѣмецкое... и всимъ тымъ, которые всхотятъ въ томъ мѣстѣ садитися (Краків, 1507 *АЗР* II, 10); Хто ꙋсхочет тоє сєлищо ꙋ Єго Милости ѡткꙋпити, тогды мает єго кꙋ своєй рꙋцє мєти (Острог, 1514 *AS* III, 113); хто бра(т)ствѡ всхочєтъ принѧти має(т) дати ꙋ кꙋпꙋ шє(ст) грѡши(и) (Львів, 1544 *ЛСБ* 10); И еслиже ми што на то отказовати всхочешъ, смотрижъ, абысь и того не замовъчалъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1085); той лꙋка́вый дꙋхъ... въсхотѣвъ бы́ти ра́вєнъ вы́шнємꙋ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 26 зв.); на́ Нбси҃ и на́ зємли и въ прєиспо(д)нихъ, // Въ глꙋбина́хъ мѡрскихъ и в҆ мѣстєхъ бєзвѡ(д)ныхъ. Вса́ єли́ка въсхотѣ и сътвори́, якѡ Бгъ҃ всємогꙋщі(и). Въ вла́сти то своє́й має(ш) (Чернігів, 1646 *Перло* 68 зв.-69).

Див. ще **ВОСХОТѢТИ.**

ВСЧАТИ *див.* **ВЩАТИ.**

ВСЧАТИСЯ *див.* **ВЩАТИСЯ.**

ВСЧЕПЯТИСЯ *дієсл. недок.* (в що) Втручатися: Але наши духовные и овшемъ таковаго (яко вышшей собѣ духовные Римскіе привлащають, за которимъ ся во всѣ справы свѣтскіе всчепяютъ и послушенства тутъ тежъ и даваня чого зъ свѣцкое зверхности выламуютъ) добрымъ сумнѣнемъ зычити не могутъ (1603 *Пит.* 34).

ВСЧИНАТИ, ВСЧЫНАТЬ, ВСЩИНАТИ, ВЪСЧИНАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wszczynać) (що) починати (що), підбурювати (до чого), започатковувати (що), піднімати (на що): отецъ митрополитъ належность суду вашое милости призналъ и до вашое милости отослалъ, бо што сторона разъ на праве упуститъ, другий разъ того постигать и знову всчинати не можетъ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* I/1, 168); Нн҃ѣ єстъ, а за́втра єго нѣ машъ кото́рый нн҃ѣ в҄збо̂рє(н)ѧ в҄счина́лъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 119); бысмы бунты ниякіесь всчынать и козаковъ на него направлять и тымъ покой посполитый взрушать мили (Київ, 1610 *АЮЗР* II, 61); И вы́ пріидѣтє та́мъ Аріон́ѡвє, Вда́чного то́нѹ мѹзы́кѹ в҄сщина́йтє (Львів, 1642 *Бут.* 7 зв.); тые-то преречоные подданые,... розмайтые кривъды и шкоды некоторим людем, починивъши се козаками под тот час и бунти всчинаючи, чинили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 176).

ВСЧИНАТИСѦ *дієсл. недок.* Починатися: а в то́мъ вєли́каѧ бо(р)ба и ва́лка в҄счина́єтъсѧ дш҃и проти́въ ихъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 339).

ВСЫЛАНЬЄ *с.* Насильне вторгнення: Для которого спустошенья и своволного всыланья, чиненьемъ переказы и неслуженьемъ служъбы,... шкодую собе на сто копъ грошей личбы Литовское (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 6/I, 220).

ВСЫЛАТИ, УСЫЛАТИ *дієсл. недок.* (кого) Направляти, посилати: А што писал Твоѧ Милост ѡ стрєлцы пана Ивана..., иж ѡн ихъ ѹ ловы мои ѹсылаєт (Вільна, 1543 *AS* IV, 372); а пєрєд тымъ здавна старостовє замкѹ нашого Вєницкого до имєнєй ихъ слѹгъ своихъ нє всылали (Вільна, 1546 *AS* IV, 455).

ВСЫНОВЛЯТИ *дієсл. недок.* Усиновляти: adopto, всыновляю (1642 *ЛС* 70).

ВСЫПАНЪЄ *див.* **УСЫПАНЄ.**

ВСЫПАТИ *див.* **УСЫПАТИ.**

ВСѢГДИ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСѢГДЫ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСѢДАТИ, ВСИДАТИ, УСЕДАТИ, УСѢДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (на кого) *(займати певне місце в сидячому положенні)* сідати: цесари потомъ,... мусили папежу, // яко Богу, услуговати, и правое стрымя коли папежъ на конь уседаетъ держати (1582 *Посл. до лат.* 1130-1131); караба(н) водою ѡ(т)лива(л) мя... а пото(м) и на коня всѣдши о(т) мєнє поєха(л) (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); за́цныи ры́цєрєвє и досвѣдче́ныи на́ ко́нь з҄ кѹтасо́м҄ всѣда́ли (Київ, 1623 *МІКСВ* 73); Koli zchocesz poiechaty, Ne budu tebe trymaty. Borzo wsiday, Day odiezday Ku czortom (1625 *П.про Кул.* 25); Пото́м҄ сѹдилъ ізра́илѧ авдо́нъ сн҃ъ Єліє́ховъ кото́рый мѣлъ ·м҃· сн҃овъ а ·л҃· внѹковъ з ни́хъ, всєда́ючих на ·о҃· осло́вѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 183 зв.);

(в що) *(у середину чогось)* сідати: за́разъ парѹсы спѹщаютъ и котви запѹстивши, в чолнъ всѣдаю(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 115).

2. (на чому) Входити (у становище), займати (становище): за́разъ в ша(р)ла́тномъ оуби́рѣ..., з вєли́кою оусѣда́єтъ на маєстатѣ пова́гою (Острог, 1607 *Лѣк.* 46).

Див. ще **ВСѢСТИ.**

ВСѢКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСѢОБЩЕ *присл.* Разом, спільно: до того и любовъ которѹ(ю) всѣѡбщє пови(н)ни(х)мо бѹдємо быти правдивы(ми) (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

ВСѢСТИ, ВСЕСТИ, ВСИСТИ, ВСѦСТИ, УСЕСТИ, УСѢСТИ *дієсл. док.* **1.** (на що, на чому, перед чим) *(зайняти певне місце в сидячому положенні)* сісти: тогды всѣ(в)ши мы на возы и на конѣ... попровадили мя за сєло (Унів, 1584 *ЛСБ* 61); Я(н) Сє(р)ховє(ц)ки(и),... всѝ(в)ши на кони с пахо(л)ка(ми)..., са(м)... за ѡны(м) боярино(м) єго Су(п)руно(м) гони(л) (Житомир, 1609 *ДМВН* 140); а онъ [Адамъ] прє(д) Ра́ємъ оусѣвши пла́калъ, я́къ мно́гѡ дѡбръ оутра́тилъ (Київ, 1627 *Тр.* 148); а такъ Іс҃ потомъ во(з)нє́сл҄сѧ на нб҃о, и оусѣлъ на правици бж҃єй (Львів, 1646 *Зобр.* 25 зв.); Пе́рсовє... з҄бро́йни на кони в҄сѣдши стига́ли Алєкса́ндра (серед. XVIII ст. *Хрон.* 421 зв.);

(в що) *(в середину чого-небудь)* сісти: а і͠с не в'сѣль быль в ло́дю съ оученикы своими єд'но сами // оученици его ихали (1556-1561 *ПЄ* 366-366 зв.); тог(д)ы встоупи(л) і͠с въ єди(н) корабль... и всѣ(д)-ши в него наоучи(л) народы сѣдачи въ ѡно(м) корабли (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 190 зв.); Панъ хлебовъски(и) з ма(л)жонкою... всє(д)ши в рыдванъ єхалъ ...до господы (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв.); єсли нѣчо́го вла(с)ного мѣти не бꙋде... чим' бы всѣдши в кора́бль за мо́ре перево(з) заплати́лъ (серед. XVII ст. *Кас.* 102 зв.);

розміститися, розташуватися: южъ оди́нъ з ва(с) в' ра́дѣ за пѣчью з робаты оусѣвши я́ко голодный оный истый до коу́хни, на люди с тылꙋ заглєда́лъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 30); Потомъ усѣдши слухати науки и проповѣди божественное, бы и до вечера (1603 *Пит.* 82); Не ре́клъ бо чемꙋ(с) оусѣлъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 296).

2. (на чому) Зайняти становище, посаду: Але ты ч͠лчє ма́єшь вѣдати, и(ж) соу(т) сꙋды розмаитыи ѡ кторы(х) тоу г͠ь не мови(т). Бо напре(д) не мо́ви(т) тꙋ... кды я́кобы оусѣ(д)ши на столи́ци розбирає(т) ...справы свои (Львів, 1585 *УЄ* № 5, на полях); А такъ я... на той убогой столицы епископъской уселъ (Вільна, 1599 *Ант.* 629); А коли́ оусѣлъ ц͠рь на столи́цы своє́й... повсталъ Іѡанафанъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 226).

3. *Перен. (мати переважне поширення)* запанувати: Не невѣдомо мню вамъ се єстъ яко с͠нъ мо(и) к͠нзь Александро восточникъ меж(д)ꙋ зꙋбами западны(х) людє(и) вѣры и наꙋки и всего набоженства ꙋсѣлъ сиречъ ѡбителє(м) ярославски(м) се сталъ (Дубно, 1592 *ЛСБ* 212); а ц͠рковъ ѡблюбєнцови своємоу не смѣла бы вѣрити слова живота наслѣдуючему, в' которого запра́вды оуста(х)... бо(з)скаѧ нѣкаѧ ла́ска оусѣла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 146); язы(к) бо є(ст), яко ко(н) црьскій єжели злѡжишъ на не́го оуздꙋ, и наоу́чи(ш) єго́... // кро(т)ко ходити, а пото(м) оуса́де на́ не́мъ ц͠ръ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 231); Пріими(ж) те́ды... то(т) да(р) ѡ(т) мене Кр(с)тъ Х͠въ... и по(д) ни(м) якъ по(д) яки́м' тѣне(м) многолистве́ннагѡ де́рева, спо́собом' ѡнои ѡблюбе́нци в' Пѣснехъ пѣсней в'спо́мненои пожада́не ра́чъ оусѣсти (Київ, 1632 *МІКСВ* 269).

Див. ще **ВСѢДАТИ.**

ВСѢХМОГУЩИЙ *див.* **ВСЕМОГУЩИЙ.**

ВСѢХЪЗГОДНЕ *присл. (за згодою всіх)* одностайно, разом: Гаврило Яцеви(ч), Петро Сиро(д)зи(ц) всѣхъзго(д)не ѡ(д)носта(и)не со(з)нали тыми словы, и(ж)... до мє(с)та на но(ч) єхати не хотєли (Володимир, 1603 *ТУ* 237).

ВСѢЯТИ, ВСѢѦТИ, УСѢЯТИ *дієсл. док.* (що) *(вкинути насіння, зерно в землю, щоб проросло)* посіяти: є(ст) яко зрьно гръчи(ч)ноє, котороє(ж) то коли всѣяно бывае(т) в' землю менш є(ст) ѡ(т) всѣ(х) сѣменъ которыи соу(т) на зем'ли (1556-1561 *ПЄ* 141 зв.); м͠рія помазала ногы і͠сви миромь и тыжь якь вьєханіє его было... въ ієр(с)ли(м) я(к) ты(ж) народы оучи(т) ты(ж) ѡ зернѧти пло(д)номь в землю оусѣяно(м) (Там же, 399 зв.).

2. *Перен.* Вкласти, внести, посіяти: и борзо приходи(т) діяволь, и вынимає(т) слово всѣянноє в ср(д)цехь и(х) (1556-1561 *ПЄ* 140); Або́вѣмъ ото не́пріатель и за́вистникъ рожа́ю лю́дского всѣѧлъ въ ср(д)це ре́вность злоу́ю (Острог, 1598 *Ист.фл. син.* 47).

ВСЮДА *присл.* Те саме, що **всюды:** всюда такии ѡсобы бываю(т) ѡ́бираны, и становлены (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 61); лю(д) ме(р) ѡкру(т)не всюда (серед. XVII ст. *ЛЛ* 180).

Див. ще **ВСЮДУ, ВСАДЫ.**

ВСЮДУ *присл.* Те саме, що **всюды:** прославилъсѧ с͠тыи всюдꙋ (1489 *Чет.* 5); неприѧте(л)... и до кр(с)тъ х͠въ на собѣ носѧщи(х) спинаєтсѧ ѡбходечи всюдꙋ (1598 *Розм.пап.* 4); И благоче́стіє всюду насадили (к. XVI ст. *Укр.п.* 81); та́мо рѣки ѡгне́нныи разлива́ютъсѧ всю́дꙋ (Чернігів, 1646 *Перло* 155 зв.).

Див. ще **ВСЮДА, ВСАДЫ.**

ВСЮДЫ, ВСУДЫ, ВСЮДИ, ВЪСЮДЫ, УСЮДИ, УСЮДЫ *присл.* Повсюдно, скрізь, всюди: и ѡ(т) того часꙋ ц͠рковь ѡбнови́ласѧ... щѡ́ ѡ́(т) ки́лка де́сѧ(т) лѣтъ пꙋстова́ла... ѡбвалѧ́ласѧ бы́ла ѡ́коло всю́ды (1509-1633 *Остр.л.* 131); всюды на(и)дешъ ясънѣ(и)шеє на(д) со(н)це свѣдоцъства и доводы (1582 *Кр.Стр.* 46 зв.); идѣте(ж) по дорога(х) всоуды (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 168 зв.); А

коли первое слово лжею и на лжи основано есть, найдешь и познаешь уже усюды (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 165); Мы же на первоє слово обратѣмъсѧ, ѡ црки хвой, потрєва (!) вѣдати и дꙋховнє о нєй розꙋмѣти; всѧкомꙋ блгочєстивомꙋ християнинꙋ, яко // тая вєличєствомъ, и широкимъ панована(м) свои(м) въсюды єстъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44 зв.-45); Ахъ, ахъ всюди по Стежкахъ: Црквныи стѣны (Вільна, 1620 *Лям.К.* 8).

Див. ще **ВСЮДА, ВСЮДУ, ВСАДЫ.**

ВСЯДАТИ *див.* **ВСѢДАТИ.**

ВСЯКИЙ, ВСѦКИЙ, ВСѦКІЙ, ВСѦКЫЙ, ВЪСѢКИЙ, ВЪСЯКИЙ, ВЪСѦКИЙ, ВОСѦКИЙ, ВСЯКЪ, ВСѦКЪ, ВЬСѦКЬ, УСЯКИЙ, УСЯКЫЙ *займ.* **1.** Різний, всілякий, всякий: хто єго стоє имѧ во всѧки(х) мєстє(х) оуспоминаєть тотъ нє погибнєть ввѣки (1489 *Чет.* 274 зв.); предки Наши и Мы дали его милости… мыто со всякихъ товаровъ (Петрків, 1526 *РЕА* I, 140); ѡтъ кожи всѧкоє по грошꙋ (1552 *ОВін.З.* 135); и заразомъ тоє имєньє єсми своє лєпєсовкꙋ и(х) мл(с)тямъ со всимъ пода(л) до рꙋкъ слꙋгамъ… // то є(с)ть з дворомъ… и со всѧкими пожи(т)ками (Дубно, 1577 *ЖКК* II, 263-264); а ѡни взя(в)ши своє прє(ч) ꙋступити пови(н)ни су(т), абы власно(ст) всякая монастырю цѣло была захована въ всє(м) (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); А къ тому, жебы король его милость… тые жъ артикулы и вольности всякіе утвердити и выправити рачилъ (Новогородок, 1594 *MCSL* I-2, 556); змѣша(и) боуквицоу з водою оуваривши піи здра(в) боудє(ш) ѡ(т) въсѣкои болє(с)ти (XVI ст. *УТ* фотокоп. 8); дєрєво на замо(к) и на всякоє бꙋдова(н)є (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 2); Нє ѡ єдиномъ Хлѣбѣ члкви жити, алє ѡ всѧкѡ(м) глѣ Бжіи (Київ, 1648 *МІКСВ* 347).

2. Кожний: Я кнѧзь Кꙋзма… чиню знамєнито… Штож которого мыта головного,… ѡт каждоє копы грошєй товарꙋ по шєсти грошєй со всѧкого кꙋпца (Краків, 1539 *AS* IV, 229); всякоє бо дєрєво котороє нє родит плода доброг выроубовают єго (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 50); ѡбица(л) гь… вылѣю дха моєго на восѧкꙋ пло(т) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 92); всякую суботу, окромъ одное, и всякую неделю збираючися веселѣтеся (1603 *Пит.* 70); Пꙋ прꙋжнꙋ фрасꙋєтъся всякъ живый чєловѣкъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 40 зв.); Тог(д)а оузритъ єгѡ всѧкоє ѡко сна Бжіѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 150);

у знач. ім.: всѧкыи кто жь просить, бєрєть (1556-1561 *ПЄ* 39); всякій которій оубієт вась, боудетеся надеваті (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 90); Зачи(м) аби всѧкїй сами(м) скꙋтко(м) правдꙋ моглъ познаты (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 23); Проклѧтъ всѧкъ висѧй на дрєвѣ (Київ, 1632 *МІКСВ* 273).

3. Будь-який: А к томꙋ… дозволѧєм Єго Милости…, замок справити и мєсто садити и торгъ во всѧкꙋю нєдєлю мєти (Краків, 1519 *AS* III, 192); а заплативши заруку,… //… предсе сей мой листъ… в кождого права и на всякомъ мєстцу при моцы зостати… быти мает (Київ, 1571 *ЗНТШ* XI, 16-17); всѧкаѧ нєпра(в)да є(ст) грѣ(х) (II пол. XVI ст. *КА* 221); всѣко слово гнило да нє исходи(т) и(з) ꙋстъ ваши(х) (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); А вы єще в костелѣхъ папежских и на олтарях их службы вашѣ служите без всякого встыду (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); Бл(с)вєны которіє бго(м) забавлѧтисѧ прагнꙋ(т), и ѡ(т) всѧкои завады свѣта сєбє // ѡстєрѣгаю(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 31-31 зв.); Вы Ба Нб(с)ногѡ нєпостыжимо(г): и нєвидимого. На зємли вѣчною славою прославили, и Имѧ єгѡ чꙋдноє Трипєрсоналнѡє ѡбѧвили. Прєдъ мнѡгими Нарѡды, сєгѡ вѣка, И прє(д) всѧкогѡ ннѣ вѣрногѡ члвка (Чернігів, 1646 *Перло* 45).

4. *(з негативним відтінком)* сякий-такий: Присмотри жь ся ту, боголюбче всякий, хулному провѣщанию Златоустаго (1615-1616 *Виш.Поз.мисл.* 239); И єщє, всѧ(к) рєчє, блꙋдни(к) и лихоимєцъ, нє маєтъ наслѣдіѧ в' Цр(с)твіи Бжіи Хвѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 48).

◇ **на всѧкъ аєръ** *див.* **АЄРЪ**[1].

Див. ще **ВСЯЧЕСКИЙ.**

ВСЯКО, ВСѦКО, УСЯКО *присл.* По-різному, всяко: вєсма всяко (II пол. XVI ст. *ЛА* 180); вєсма, всѧкѡ(1596 *ЛЗ* 38); чомъ Христосъ мугъ погубити Ѳому невѣрного и громомъ усяко (XVI ст. *НЄ* 53); А ровност' ихъ розꙋмѣти на(м) всѧко пристоитъ во всємъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 278); Вєсма: Всѧчєски, всѧко, всєконєчнѣ (1627 *ЛБ* 15); omnino, вє(л)ма, всячє(с)ки, всяко (1642 *ЛС* 291).

2. Зовсім, повністю, цілком: Заисте, явная естъ, ижъ всяко згола новый естъ блудный и непотребный, толко гвалченье святъ и незгоду и звады творячій (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1174); Всѧкожь єсмь сѧ состарѣла (серед. XVII ст. *Хрон.* 30); всѧкожь бо́лѣй єй нє зналъ (Там же, 63).

3. У всякому, будь-якому випадку: Нє то́лко бовѣ(м) длѧ прє(д)ложе́ны(х), алє и длѧ спѣва́нѧ всѧ́ко зышо(л) Дх҃ъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 298); Прч(с)тый бо Вл(д)ка повсю́дꙋ заповѣдаєтъ, всѧ́ко нє мсти́тисѧ и нє глꙋми́тисѧ хр(с)тїанѡ(м) (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 29); Всѧ́кожь ба́бы боѧ́лисѧ бг҃а и нє оучини́ли во́длꙋ(г) приказа́ньѧ цр҃ѧ єги́пєцкогѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 78 зв.).

4. *(у титулі)* вельми: Повторє бл҃говѣ(р)ны(и) и хр(с)толюби́вы(и) воєво(да) и го(с)пода(р)... зє(м)лѣ мо(л)да́(в)скоѣ (всѣхъ прє(жд)нихъ, вся́ко прєсовє(р)шє(н)нѣ(и)ши(и) ктитѡ(р)... цє(р)квє лво(в)скоє благода́тєлъ)... пры(с)ла(лъ)... зло́ты(х)... 2000 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1051, 2).

Див. ще **ВСЯЧЕСКИ.**

ВСЯКЪ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСЯКЫЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСЯЧЕСКИ, ВСѦЧЕСКИ *присл.* **1.** Те саме, що **всяко** у 1 знач.: Ве́сма: Всѧ́чєски, всѧ́ко, всєконе́чнѣ, всѧ́кимъ спо́собомъ, зго́ла, о(т)нюдъ(1627 *ЛБ* 15).

2. Те саме, що **всяко** у 3 знач.: omnino, вє(л)ма (!), всячє(с)ки, всяко (1642 *ЛС* 291).

ВСЯЧЕСКИЙ, ВСѦЧЕСКИЙ *прикм.* Те саме, що **всякий** у 1 знач.: Вл(д)ко г҃и и тво́рчє всѧ́чєскыхъ, ѡ(т) всѣхъ дꙋбра́въ зе́мскыхъ,... избра́лъ єси собѣ виногра́дъ оди́нъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 31 зв.); Сꙋѧта, сꙋѧтатствꙋй, всѧ́чєскаѧ свѣта́ (Чернігів, 1646 *Перло* 122); Да(н) въ градѣ Іирклѣєвѣ... всѧчє(с)ки(х) бл҃гъ нб҃(с)ны(х) и зє(м)ны(х) бг҃омод(л)ца пры(с)ны(и) рꙋкою вла(с)ною (Ірклиїв, 1650 *ЦДАДА* 124, 3, 37).

ВСѦВѢДЫЙ *прикм. (про Бога)* всезнаючий: якѡ Бг҃ъ и́стєнный, всѧвѣды́й извѣстно, пре́ждє вѣкъ сꙋщаѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 35).

ВСАГДЫ *див.* **ВСЕГДЫ.**

ВСАДЫ *присл.* Те саме, що **всюди**: прїидоу(т) на тєбє дн҃овє в҄ которыи ѡстоупѧть те́бє нєпрїятєлѣ твои... и ѡблѧгоу(т) тѧ и ѡбыймоу(т) тѧ в҄сѧды (1556-1561 *ПЄ* 307 зв.); нєвѣрный нє можє жадє(н) быти до то(г) по(ч)тꙋ поличє(н), к(д)ы на ни(х) всады волає(т) са(м) іс҃ хс҃ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 44 зв.).

Див. ще **ВСЮДА, ВСЮДЫ.**

ВСАКИЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАКІЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАКО *див.* **ВСЯКО.**

ВСАКЫЙ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАКЬ *див.* **ВСЯКИЙ.**

ВСАСТИ *див.* **ВСѢСТИ.**

ВСАЧЕСКИ *див.* **ВСЯЧЕСКИ.**

ВСАЧЕСКИЙ *див.* **ВСЯЧЕСКИЙ.**

ВСАЧИНА *ж.* Всячина, різноманітність: на поча(т)кꙋ было сло́во. Ви́дишъ жє сло́во всѧ́чиною было (Вільна, 1627 *Дух.б.* 107).

ВТАИТИ *див.* **УТАИТИ.**

ВТАИТИСА *див.* **УТАИТИСЯ.**

ВТАЙ, ВТАѢ *присл.* Таємно, потаємне: Олєксѣи... многа гл҃ѧ єи втай (1489 *Чет.* 147 зв.); С҃тополкъ жє пришє(д) к вышєгородоу ночью втаи (Там же, 239 зв.); а ѡ(т)ць твой відєчі тєбє втай въздас тобє я́вє (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 47); occulte, вта(и)нѣ, втаѣ (1642 *ЛС* 288).

Див. ще **ВТАИНѢ.**

ВТАЙНѢ, ВЪТАЙНЕ *присл.* Те саме, що **втай**: Въздаи бо҃у вътаинє, а б҃ъ тобѣ въздасть явє (1489 *Чет.* 286); Ѡ(т)цъ тво́й кото́рый ви́дитъ в҄та́йнѣ ѡ(т)да́сть тобѣ я́внє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 55); occulte, вта(и)нѣ, втаѣ (1642 *ЛС* 288).

ВТАРЧКА *див.* **УТАРЧКА.**

ВТАѢ *див.* **ВТАЙ.**

ВТЕГАТИ *див.* **ВТАГАТИ.**

ВТЕГНУТИ *див.* **ВТАГНУТИ.**

ВТЕКАТИ *див.* **УТѢКАТИ.**

ВТЕКАТИСА *див.* **УТѢКАТИСЯ.**

ВТЕКЛЫЙ *прикм.* Збіглий. ◇ **люди втеклыє** *див.* **ЛЮДИ.**

ВТЕЛЕНИЄ *див.* **ВТѢЛЕНЄ.**

ВТЕЛИТИСА *див.* **ВТѢЛИТИСА**[1].

ВТЕЛЯТИ *див.* **ВТѢЛАТИ.**

ВТЕРПЕТИ *див.* **УТЕРПѢТИ.**

ВТЕРПИТИ *див.* **УТЕРПѢТИ.**

ВТЕЧИ *див.* **УТЕЧИ.**

ВТЕЧИСЕ *див.* **УТЕЧИСЯ.**

ВТЕЧИСЯ *див.* **УТЕЧИСЯ.**

ВТИКАТИ *див.* **УТѢКАТИ.**

ВТИРАТИ *дієсл. недок.* (що, чим) Втирати: пото(м) вста(л) г҃ь ѡ(т) вечерѣ... и взѧ(л) фа(р)тȣ(х)... и поча(л) оумыва́ти но́ги оуч҃нко(м), и втира́ти фартоухо(м) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 38 зв.).

ВТИСКАТИ *див.* **УТИСКАТИ.**

ВТИСКЪ *див.* **УТИСКЪ.**

ВТИСНЕНЄ *див.* **УТИСНЕНЄ.**

ВТИСНЕНЫЙ *див.* **УТИСНЕНЫЙ.**

ВТИСНУТИСЯ, ВТИСНУТИСЬ, ВТИСНУТИСА *дієсл. док.* **1.** *(із зусиллям ввійти куди-небудь)* втиснутися: панъ Гуринъ,... з слугами..., втисноувшися в церков, стал брони добывати (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР*1/VI, 53); же́на зболѣлаа... втисноувши(с) межи ѡноую ти́жбоу лю(ди)и до(т)кноуласѧ кра́а ѡдежѣ спс҃а х҃а (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 296, на полях).

2. *Перен.* (в що) *(силоміць зайняти певну посаду)* проштовхнутися: что є(ст) вни(и)дȣтъ; то є(ст) си́лою... вдерȣтъсѧ, вкрадȣтъ и втисн(с)нȣ(т) кгва(л)то(м) в҄ нача(л)ство (1598 *Виш.Кн.* 292).

ВТИХНУТИ *див.* **УТИХНУТИ.**

ВТИШЕЄ *с.* Тиша: во тмѣ седѧщимъ праведное солнце плавающимъ по морю вѣтромъ втишее великоє (1489 *Чет.* 162 зв.).

ВТОМЪ *присл.* Втім, на́раз, несподівано: волы ора́ли и осли́цы на па́ши по́дле ни́хъ бы́ли, а вто́мъ вы́рвалисѧ савеи́чицы, и забрали все (серед. XVII ст. *Хрон.* 55зв.); Вто́мъ хȣсы́и пришե́дши ре́клъ: до́брȣю новину несȣт... ц҃рю (Там же, 271 зв.).

Див. ще **ВТЫМЪ.**

ВТОНУТИ *дієсл. док.* **1.** (у чому) *(загинути, провалюючись у щось в'язке)* втонути, потонути: которая малжонка отъ великого окрику и страху,... мало у болоте з детятемъ маленкимъ не втонула и детяти не втопила (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 241).

2. *Перен.* (в що) *повністю віддатися чомусь)* погрязнути: прето(ж) прошоу, покись еще не втоноулъ в таково́е пѧ(н)ство, вы́рни и по(д)неси́сѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 77).

ВТОПИТИ *див.* **УТОПИТИ.**

ВТОПТАТИ *див.* **УТОПТАТИ.**

ВТОРГИВАТИ *дієсл. недок.* (в що) *(силоміць входити, в'їжджати куди-небудь)* вторгатися: Костентинъ... на шляхахъ непріятельскихъ, куды были звыкли непріятели татарове безвѣстне... въ панства наши коронныи вторгивати, наеждчати //...замки... знову побудовалъ (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/III, 286-287).

Див. ще **ВТОРГНУТИ.**

ВТОРГНЕНЄ, ВТОРГНЕНЪЄ, ВТОРГНЕНЬЄ, ВТОРГНѢНЄ *с.* Вторгнення: єстьлибы под ѡнымъ роком Громницъ слȣжъба господарьскаѧ,... зашла, або кгвалтовъноє вторгненье... под Киевъ, ...тогды кождый з нас..., маємъ ѡ томъ Єго Милость пана воєводȣ... ведомымъ вчинити (Берестя, 1558 *AS* VII, 35); я,... послугою короля его милости и речи посполитое вторгненъемъ, чого Боже уховай, до короны неприятеля,... заруки сто копъ грошей литовских,... запълатити маю (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 437); Ра́ть, бо́рба, по́двиг҄: Би́тва, ва́лка, по́тычка, оута́рчка, вторгнѣ(н)є (1627 *ЛБ* 106); кгды мєнованы(и) манифестуючы(и)... за на(с)тупенє(м) неприятеля и вто(р)гне[нє]мъ ѡного до короны По(л)ско(и) бы(л) през татаровъ по(и)маны(и), где субста(н)цыю свою всю и што ѡ(д)но ме(л)..., мусе(л) всего пострада(т) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189).

Див.ще **ВТОРЖЕНИЄ, ВТОРЖКА.**

Пор. **ВТОРГНУТИ.**

ВТОРГНУТИ, УТОРГНУТИ *дієсл. док.* **1.** *(силоміць увійти, в'їхати куди-небудь)* вторгнутися: Татаре бȣзкіє... Того́ же ро́кȣ м(с)цѧ грȣд҄нѧ, зно́вȣ по(д) ме́жибо́жъ, и зѣн҄ковъ и лета́чо(в), и ка́мене(ц) вторгнȣли (1509-1633 *Остр.л.* 126); И єстлибы теж которыи Казаки,... в землю Волынскȣю ȣторгнȣли,... абы єсте, вземши Бога на помоч, пославши... намъ ѡказывали (Краків, 1539 *AS* IV, 198); пога(н)ство татаре в землю г(с)дрскую на Подо(л)є и на Волынь уто(р)гнули (Луцьк, 1575 *ТУ* 159); Потре́ба до тои вели́кости мȣровъ мо́цныхъ, же́бы непрїѧте(л) не вто́ргнȣлъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 334); Пото́мъ в҄то́ргнȣли до Ієрȣсалима (серед. XVII ст. *Хрон.* 492 зв.).

2. *(досягти якого-небудь місця)* дійти: па́па и кардина́ли //...Вы́правили вое́нного лю́дȣ... з҄ арма́тою... кото́рые ркóмо на оборо́нȣ кра́евъ се́рбскихъ,... вто́ргнȣли до горы́ аѳонскои (Острог, 1598 *Іст.фл.син.* 53 зв.-54).

Див. ще **ВТОРГИВАТИ.**

ВТОРГНѢНЄ *див.* **ВТОРГНЕНЄ.**

ВТОРЖЕНИЄ *с.* Те саме, що **вторгненє:** где се подданые розошли и черезъ вторжение неприятеля крыжа светого татаровъ спустошали (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/I, 469).

Див. ще **ВТОРЖКА.**

ВТОРЖКА *ж.* Те саме, що **вторгненє**: толко абы з стороны панствъ наших подданым єго и Татарам Пєрєкопским такиє шкоды... нє дєлали, якиє бывали пєрєд тым, чого єстлибы ѡт нас нє погамовано, с трȣдностью абы мєло перемирє моцно дєржати сѧ длѧ лихих... людєй, длѧ которых такиє вторжки ѡт войскъ нєприѧтєлских до панства // нашого дєют сѧ (Варшава, 1568 *AS* VII, 304-305); а до того́ на ко(ж)дый де́нь нєпотѣшныє новины доходи́ли ємȣ, ѡ кгвалто́вны(х) вто(р)жка(х) в па(н)ства... тоу́рковъ (Острог, 1598 *Іст.фл.син.* 52).

ВТОРИЦЕЮ, ВТОРІЦЕЮ *присл.* Другий раз, повторно, вдруге: пришєдъ къ нємоу англъ вторицєю рє(ч) ємоу (1489 *Чет.* 30); єщє ти вторіцєю говорю (Там же, 65); мы жє благородиє твоє гдȣ бгȣ врȣчаючи вторицєю нашє прєсилаємъ блвєниє (Київ, 1649 *ЦДАДА* 124, 3, 32).

ВТОРІЙ *див.* **ВТОРЫЙ.**

ВТОРКОВЫЙ *прикм.* Вівторковий. ◇ **день вторковый** *див.* **ДЕНЬ.**

ВТОРНИКЪ *ч.* Те саме, що **второкъ**: Собра́вшы(м)сѧ ннѣ то є(ст) въ вто́рни(к) седми́цы соше́ствїѧ стго дха... бра́тиѧ(м) (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 29).

ВТОРОЖЕНЕЦЬ *ч.* Той, хто одружився вдруге: абы слова евангельского проповѣдю,... духовныхъ где можно збиралъ, второженцевъ, вдовоженцовъ, третеженцовъ... отъ священства отдалялъ (Київ, 1623 *КМПМ* I, дод. 267).

ВТОРОКЪ, ВЪТОРОКЪ *ч.* Вівторок: И за всими тыми листы господарьскими рок стану пєрєд господарєм... Єє Милости ѡзнаймилом..., за чотыри нєдєли ѡт часȣ позовного, то єст ѡто вторка на дєватой нєдєли по Вѣлицєдни (Вільна, 1546 *AS* IV, 482); рокȣ а ф о д нє(д) по вєли(ц)дни въ второкъ маѧ ві (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 1); Гри(ц)ко... жаловалъ ѡ томъ, ижъ,... року... тишєца пятьсотъ ѡсмъдєсятъ трєтєго... зо вьторъка на сєрєду,... зємєнинъ... прєспо(м)нєвши боя(з)ни божєє... пришє(д)ши..., кгва(л)томъ... // на (в)ластъны(и) дво(р) мо(и) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 68-69); ѡ дняхъ тыдняхъ нєдѣля понєдѣлокъ второкъ (к. XVI ст. *Розм.* 61); Ащє прилоучитсѧ Рож‹дество› Хво въ второкъ, боудєтъ зима снєжна (к. XVI -поч. XVII ст. *Яв.Рук.* 113); року того(ж) по стомъ м(ч)нику Димитрию в пє(р)ши(й) второкъ ѡ(т)дано гȣбино(й) на погрѣбъ... зо(л) д (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 4); в вто(р)къ в нє(д)лѣ по(ста) яцку зво(н)ніку мȣравско(г) су(к)на а(р) 6 1/2 на жупа(н) (Львів, 1631 *ЛСБ* 1051, 5 зв.); Та́кжє и до Аггловъ Бжїихъ с(т): и до́бры(х), хто́ ѡбєрє́ собѣ за патро́на Ми(х): Арха́ггла, чита́й Аггло(м): ...ѡ стр(с)тє(х) Гних҄ в҄ пѧ(к): ѡ покаѧ(н): вто(к) (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.).

Див. ще **ВОВТОРОКЪ, ВТОРНИКЪ.**

ВТОРОПРЪВЫЙ *прикм.* ◇ **субота второпръвая** *див.* **СУБОТА.**

ВТОРЫЙ *числ.* **1.** *(який за числовим значенням відповідає кількісному числівнику два)* другий: М(с)ца а́вгȣста ѕ. второ́й годи́ны вно(ч) (1509-1633 *Остр.л.* 129 зв.); Писано..., тисѧча пѧтсотъ чотырєдєсѧтъ второго (Мільці, 1542 *AS* IV, 314); Видиму(с) с кни(г) кгро(д)ски(х) воєво(д)ства браславского виницкихъ Лѣ(т) божого нарожє(н)ѧ тисєча шє(ст)со(т) второго (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 50); Ро́кȣ ти́сєча со́тъ два́дєсятъ вто́рого, По́грєбєнъ в҄ Монастыри Бра́(ц)тва Кієвского (Київ, 1622 *Сак.В.* 48 зв.); Бо́азнь Бжаѧ єсть жро(д)ло живота, з҄ которого хто пьєтъ, хо́дитъ вла́дзы сме́рти вто́роѣ, // кото́раѧ вѣчнє оумора́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 24-25); Писанъ... року тисєча шє(ст)со(т) чоты(р)дєся(т) второго м(с)ца гєнвара второго дня (Київ, 1642 *ЛНБ* 5, II 4064, 1).

2. *(який стоїть, іде за першим, означаючи порядок при лічбі)* другий: ѡтъ вторoє вєжи кнзѧ коши(р)ского горо(д)нѧ имєньѧ тȣличовъско(го) котороє тѧгнє(т) до ко(в)лѧ (1552 *ОВол.З.* 192 зв.);

Мєсраи(м) вторы(и) сы(н) хамо(в) ѡпанова(л) тыє краины (1582 *Кр.Стр.* 25 зв.); Голова втóраѧ ѡ способа(х) продавáнѧ и кȣпованѧ (к. XVI ст. *Розм.* 25); Назвáна тéжъ єстъ црковъ хва, рáємъ втóрымъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51 зв.); Ѡда вторая до дȣховныхъ (Львів, 1642 *Бут.* 8 зв.); з' трóхъ влáсностей Лилїи хлѣбъ телéсный, берéтъ свою похвáлȣ. Пéршаѧ, єсли єсть бѣлый, áлбо чистый, Втóраѧ єсли рȣмáный (Київ, 1648 *МІКСВ* 348); Мóрє втóроє єсть во Алєксандрїи котóроє розлилóсє áжь до сїкилѣи (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.); **второє пристѧ** *див.* **ПРИСТЄ**; **второє пришестѣє (прїшествїє)** *див.* **ПРИШЕСТВИЄ**; **вторый приходъ** *див.* **ПРИХОДЪ.**

3. *У складі вл. н. (при титулуванні короля)* другий: за того Ѳеогноста... року... 1339 кролеви Полскому Казимирови Второму Россове мѣста Львова, себе и замки обадва,... и самое мѣсто поддали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1016).

4. *(не такий, як цей)* інший: Раз єсте крещени, любиміи дрýзи, мужáйтеся нынѣ о преблагом бозѣ. От въторого креста,... бѣжѣте (к. XVI ст. *Укр.п.* 86); Явныи скȣтки сȣтъ, ижъ чловєкъ, позбывши грѣха, набываєтъ якобы втóрои невинности з' сына гнѣвȣ, а нє лáски стáєтсѧ сыномъ лáски Бжєи (Київ, 1645 *Собр.* 57).

ВТОРЫЙНАДЕСЯТЪ, ВТОРЫЙНАДЕСАТЪ *числ.* Дванадцятий: Стало сѧ и дано ȣ Краковѣ лѣта Божего тисѧча пѧтсот второго на десят, мєсєца апрєлѧ а҃. ден, индикта еі҃. (Краків, 1512 *AS* III, 94); глава втораанадесѧ(т) (1556-1561 *ПЄ* 174).

Див. ще **ВТОРЫЙНАДЦАТЬ.**

ВТОРЫЙНАДЦАТЬ, ВТОРЫЙНАДЦАТЪ, ВТОРЫЙНАДЦЯТЬ *числ.* Те саме, що **вторыйнадесятъ**: до того жъ року до Божъего нароженя, которое будеть индикта второгонадцять (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 115); на други(и) годъ мають намъ дати... триста золоты(х) вго(р)ски(х) в золотє на то(т) жє ро(к) на свя(т)ки, которие будуть инъди(к)та второгона(д)цать (Краків, 1507 *ТУ* 47); Якож и рок той присаѕе господарь... зложил дєн свѧтого Николы, ...котороє свѧто было в ындиктє второмнадцати (Шайно, 1538 *AS* IV, 175); Роздє(л)ъ вторы(и)на(д)ца(т) (1566 *ВЛС* 94); м(с)ца сєнтєбра второгона(д)цать дня (1577 *ЖКК* I, 87); Яз,... со(з)наваю... н(ж) ...м(с)ца априля, второгона(д)ца(т) дня, положи(л) є(с)ми позо(в) зє(м)ски(и)... на пна Лядовича с Хылина (Житомир, 1605 *ДМВН* 106).

ВТОЧЕНЬЄ *с.* Наведення: тóє припоминáн'є и придо(л)жшимъ быти, и вточéньє тоýтъ, мнóго тáкихъ рéчїй, о котóрыхъ и слȣхати бри(д)ко за собóю потѧгáти бы моýсѣло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 206).

ВТОЧИТИ *дієсл. док.* (що) Навести, подати: Єсли бы длѧ вымовки тоýю причинȣ вточилъ, ижъ моисéи што чинилъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 60 зв.).

ВТРАТА *див.* **УТРАТА.**

ВТРАТИТИ *див.* **УТРАТИТИ.**

ВТРАЧАТИ *див.* **УТРАЧАТИ.**

ВТРЕТЕЄ *присл.* Втретє (утретє): пришол' втрєтєє и рєкль имь спѣтє(ж) а ѡпочивайтє (1556-1561 *ПЄ* 187 зв.).

ВТРУЧАНЬЄ *с.* Втручання: смѣлє то мóвлю, жє... штора(з) то новѣйши(х) рєчєй по(д) заслóною ап(с)льской вла(с)ти в' костéлъ бжїй втрȣчáньє тȣю єдность црковнȣю розорвáло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150).

ВТРУЧАТИ *дієсл. недок., перен.* (кого) *(спонукати кого-небудь на якийсь вчинок)* наштовхувати, штовхати: до того жє сє(и)ми(к) то(и) нє звыклы(м) торо(м) яко в(с)є и(н)ишє пєрє(д) сє(и)мом ва(л)ны(мъ) ста(л)ся на которо(м) посполитє таковыє кри(в)ды ȣтира(ти)ся звыкли прото нє вдалося на(м) всѣ(м) до ты(х) намȣ(в) ѡколо ѡбороны рѣ(ч) посполито(и), таки(х) втрȣчати (Луцьк, 1600 *ЛСБ* 349); Котóрыи кгды похлѣбитъ нєнавиди(т), а нєнавидєчы в' зéмныє дрож'чи в'трȣчáєтъ и до болóта прилѣплѧєтъ (Єв'є, 1612 *Діоп.* 2); Не втручаючы теды въ то зубоженя, розогнаня, забраня и зграбеня подданыхъ тыхъ // селъ церковныхъ,... такъ, яко будетъ подле права належало, правне чинити (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 407-408).

ВТРУЧАТИСЯ, ВТРУЧАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (в що) *(самочинно встрявати в що-небудь, займати що-небудь)* втручатися, вторгатися: приехавши до Жидичина,... именемъ... старосты Луцкого,

втручаючися въ ниякоесь мыто,… брали и выбирали въ людей и въ купцовъ, которые ся были на тотъ ярмарокъ зъехали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 297); кнєжа єго м(л) панъ по(д)комори(и)… жа(д)ны(м) способомъ нє втручається в кгрунъты єго м(л). (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 252).

2. (в що, за ким) *(встрявати у чиї-небудь справи, взаємини)* втручатися: А ведьже и тотъ въ таковые суды не втручается (Вільна, 1599 *Ант.* 829); ȣска(р)жалъся прє(д) братство(м) Касия(н) Сахнови(ч) на Ивана бѣлдагȣ ѡ зєлживость, которȣю задава(л), мовячи, для чого сѧ ты в рє(ч) втрȣчаєшъ за Никифоро(м), а(л)бось и ты з никифоро(м) дѣли(л)сѧ тыми рєчами шпита(л)ными (Львів, 1601 *ЛСБ* 1043, 5 зв.); так богъ роздѣлил, абы сѧ един в дрȣгого врѧд не втрȣчал (поч. XVII ст. *Вол.В.* 81); Хто, мовлю естесте, которыи въ суды Божіи глубокіи и непонятіи втручаетеся (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 806).

ВТРУЧЕНЫЙ *прикм.* Додатковий. ◇ **втрученыи день** *див.* **ДЕНЬ.**

ВТРЫМАТИ *дієсл.док.* (кого) *(не випускати якийсь час)* протримати: а тых шляхтичов з козачками, до его милости отца архимандрита и всей капитулы приведши до // манастыря Печерского, слугъ папа Лишчиныхъ де (!) везеня осадили, втрымавши дни килка в везеню, оных самых выпустили (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 616-617).

ВТУЧОНИЙ *дієприкм.* (чим) Відгодований: Срогий Марс з Фурѣю с поля нам не сходит, Котрий вшельким станом без милости шкодит. В чирвоном пуръпуру крве людзскои прибраний Трупом християн юж назбит єст втучоний (1648 *Елег.* 152).

ВТЫКАТИ *див.* **УТЫКАТИ.**

ВТЫЛЪ *присл.* (*стп.* wtył) ззаду: а потомъ шедши до замку, сама пани Консиновская казала дати ему коня малжонка своего и з замку втылъ фортою выпустити (Житомир, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 418); цр҃ь Га́й, поспєши(л)сѧ рано,… и ѡборотилъ ши́къ къ пȣщи нє вѣдаючи, же вты́лъ затайласѧ заса́дка (серед. XVII ст. *Хрон.* 165).

ВТЫМЪ *присл.* (*стп.* wtym) втім, нараз, несподівано: Втымъ приехалъ // панъ канцлеръ съ подскарбимъ и шли просто до воеводы троцкого, где и князя застали (Берестя, 1596 *МИВР* 67); Вты́мъ в҄звавши єгѡ за рȣкȣ вывѣлъ єго вонъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 6 зв.); Вты(м) interca (*Уж.* 1643, 49); Смотрѣли вты́мъ Мѡисе́ѧ ажъ вшо́лъ до намє́тȣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 110 зв.).

Див. ще **ВТОМЪ.**

ВТЫСКЪ *див.* **УТИСКЪ.**

ВТЫСНУТИ *дієсл. док.* Потягнути, занурити: Самуило Сȣлима… єщє два по(л)ковники… збили …лю(д) єго… а самого живо взявши… и ȣ плюдры порохȣ насипали и поставили ȣ сто(л)па… запалили, и порохъ го втыснулъ в Днѣпръ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172).

ВТѢКАТИ *див.* **УТѢКАТИ.**

ВТѢЛЕНЄ, ВТЕЛЕНИЄ, ВТѢЛЕНІЄ, ВТѢЛЕНЬЄ *с. (набуття матеріальної, тілесної форми)* втілення: въплощєніє, втѣле́ньє, чловє́чєства прінѧтьє́ (1596 *ЛЗ* 39); Нехайже вже жадному чоловекови не будетъ годилося псовати, альбо смелостю упорною противитися…, прылученью, втелению, позволенью,… и ласкавому одъпущению (Вільна, 1599 *Ант.* 737); Да́й на́мъ и да́лєй, в҄ потѣхахъсѧ дочєка́ти: Пѣснь ѡ втѣле́ню тво́ю(м), з Агг҃лы спѣва́ти (Львів, 1616 *Бер.В.* 83); За втѣле́ніє або́вѣм҄ Сн҃а звѣтѧжено ста́лосѧ прирожє́ніє, ижъ Дѣва Родила, Бг҃ъ чєловѣкѡм҄ ста́лъсѧ, а чл҃вкъ ѡбожє́нъ зоста́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 824); Ѡ Втѣле́ню, Стр(с)ти, и смр҃ти Хв҃ой, мѣли сво́ю моцъ до оусправедливе́нѧ чл҃ка (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 900); *(введення в життя, в реальну дійсність)* втілення: В само(м) поздоровле́ню, найпє́рвѣй дѣє(т)сѧ роспаматыва́н҄є в҄тѣле́нѧ бг҃а сло́ва (Львів, 1646 *Зобр.* 19 зв.).

ВТѢЛЕНЫЙ, ВТЕЛЕННЫЙ *дієприкм.* **1.** *(про Бога, що прийняв людську подобу)* очоловічений: Понєва́жъ прє(з) оуста́ тєле́сныи, то єстъ видо́мый втѣлєного Бг҃а сло́ва, я(к) якою рȣрою выливає(т)сѧ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 239).

2. *(введений у нову реальну дійсність)* втілений: Прыимȣющыє тȣю Та(и)нȣ, ма́ю(т) бы́ти на(и)пєрвєй окрєщє(н)ныє, и Цркви Бж҃ои в҄тєлє(н)ныє (Львів, 1645 *О тайн.* 43).

ВТѢЛИТИСѦ[1], ВТЕЛИТИСѦ *дієсл. док.* **1.** *(прийняти людську подобу)* очоловічитися: И

взвѣлъ ихъ на́ Горȣ... же́ то́й Сн҃ъ Бж҃їй, кото́рый пере(д) вѣки ȣроди́лсѧ ω(т) оц҃а, и напослѣдокъ ω(т) Дв҃ы втѣли́лсѧ (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 123 зв.).

2. (в чому) *(увійти в нову реальну дійсність)* втілитися: Щасли́вый живо́тъ в' кото́ро(м)сѧ втѣли́ти ра́чил, И длѧ́ грѣха́ по́длость на́шȣ непереба́чилъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 74).

ВТѢЛИТИСЯ[2] *дієсл. док. (про тварин)* отелитися: если сѧ в когω тако́е телѧ́ втѣли(т) тогды́ оні́ та́мъ всі́ зго́дне праздникȣютъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 20).

ВТѢЛАТИ, ВТЕЛЯТИ *дієсл. недок.* **1.** *(набувати матеріальних тілесних форм)* втіляти: Бѣ̃ втѣлѧ́емы(и) приоболо́ксѧ з не́и в тѣло (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 126 зв.).

2. (кому) Переконувати (кого): Я стефа(н) ки(р)диеви(ч)... тепе(р) маю и напото(м) да(ст) бо(г) за ла(с)кою божею мѣти будȣ по(д)даючи и втеляючи ко(ж)дому... чиню... и(ж) я... ȣ ее м(л) пн҃ее федори дмитровны слупича(н)ки... позычи(л)... пе(в)ную сȣму (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 30).

ВТѢСНАТИСА *дієсл. недок. (займати простір)* простягатися: Мо́ре четве́ртое идетъ ω(т) сїракȣсъ стороно́ю сѣверскою и обхо́дитъ Асію и испа́нїю и росхо́дитсѧ до по́лныхъ сторо́нъ а втѣснаетсѧ ажь подъ Византїю (серед. XVII ст. *Хрон.* 6 зв.).

ВТЯТИ *див.* **УТЯТИ.**

ВТАГАТИ, ВТЕГАТИ *дієсл. недок.* (кого, до кого) *(залучати до чого-небудь, притягати когонебудь на свою сторону)* втягати: А што светые отцы одного человѣка быти розумѣютъ и одну толко особу, то они болшии, анижли на сто и шестьдесятъ и колкось папежовъ втегаютъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 150); што(ж) и́ншого и(х) мл(с)тѧ(м) пришло́ оучини́ти, о(д)но́ самы(м) ю(ж) во имѧ бж҃ее синωдовые спра́вы ω(т)правова́ти // и за пристойнѣйшȣю то́ ре́чъ... шȣка́ти... албо чере(з) мо(ц) и ква́лт' до себе́ втѧга́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 86-86 зв.).

ВТАГНОУТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(помістити що-небудь в середину чого-небудь)* втягнути: ле(д)ве е(с)мо могли ло(д)ю ȣде(р)жати при корабли, которую вте(г)ну(в)ши додавали собѣ помочи перериваючи корабль (II пол. XVI ст. *КА* 148).

2. (що) Запхати, встромити: Але коли́ онъ [Іȣда] за́сь втагнȣлъ рȣкȣ, вышо(л) дрȣгїй, и рекла́ невѣста: Чемȣ перервана длѧ тебе перего́да (серед. XVII ст. *Хрон.* 63 зв.).

3. (що, на кого) Запровадити, ввести, накласти (що кому): всаже́ньемъ а́рона на господа́рство воло́ское, вели́кїе долгы́ втагноу(л) былъ на волωхы (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 89 зв.).

ВТАЖЪ *присл.* (*стп.* wciąż) безупинно, постійно: Свѧтокоупъство пре́чъ с коренемъ высѣка́ючи, Зара́зѣ то́й зъидливȣй не допȣща́ючи Втѧ́жъ по тѣлȣ Церко́вномȣ сѧ росходи́ти (Львів, 1614 *Кн. о св.* 405).

ВТАТИ *див.* **УТЯТИ.**

ВУБАВИТИ *див.* **ВЫБАВИТИ.**

ВУБИРАТИ *див.* **ВЫБИРАТИ.**

ВУБИТИ *див.* **ВЫБИТИ.**

ВУБОЖЕСТВО *див.* **УБОЖЕСТВО.**

ВУБРАТИ *див.* **ВЫБРАТИ.**

ВУВЦА *див.* **ОВЦЯ.**

ВУВЦЯ *див.* **ОВЦЯ.**

ВУВЪЧИЙ *див.* **ОВЧИЙ.**

ВУГНАТИ *див.* **ВЫГНАТИ.**

ВУДКОЛА *див.* **ОТКОЛЯ.**

ВУДВА *част. (питальна)* чи: Вудва ажъ кто за праведника умретъ, а за виноватого кто дерзаетъ умерти (XVI ст. *НЄ* 202).

ВУДКЫ, ВУТКИ *присл.* Звідки, звідкіля: є(ст) дивно и(ж) вы не (з)наете вȣ(д)кы ω(н) естъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 74); Ѡ(т)кȣдȣ: ω(т)кȣль, ωко́лѧ, вȣ(т)ки (1627 *ЛБ* 146).

ВУДЪ *див.* **ОТЪ.**

ВУЖА *див.* **ВОЖА.**

ВУЗНАВАТИ *див.* **ВЫЗНАВАТИ.**

ВУЗНЫЙ *див.* **ВОЗНЫЙ.**

ВУЗОКЪ *див.* **ВОЗОКЪ.**

ВУЗЪ *див.* **ВОЗЪ.**

ВУІСКО *див.* **ВОЙСКО.**

ВУЙ *ч.* Дядько, *діал.* вуйко, вуй: а кгды бы ωпекуно(в)... по мечȣ никого не было, ино по ма(т)це вȣеве... маю(т) бы(ти) ωпекуны (1566 *ВЛС* 67); которую всю мае(т)но(ст) мою... вȣеве мои... до домо(в) свои(х)... ω(т)провадили (Житомир, 1605

ЦДІАК 11, 1, 4, 6); иля(ш) сы(н) Андрѣя ли(и)чя зєзна(л)... жє моу отє(ц) єго заплати(л) и о(д)да(л) к҃д зло(т) што бы(л) взя(л) о(д) воую(в) (Одрехова, 1613 *ЦДІАЛ* 37, 2, 20); которое право мое... в трибунале Любелскомъ, яко на вуя его рожоного, вечънымъ правом влил есми и себе отдалил (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 744).

ВУЙНА *див.* **ВОЙНА.**

ВУЙНЯНИНЪ *ч.* Воїн: И позвѣдовали его вуйняне (*в ориг.* вун(н)яне. — *Прим. вид.*) и рекли: Айно, мы што учиниме? (XVI ст. *НЄ* 20).

ВУЙНЯНИТИ *дієсл. недок.* (що) Боротися (з ким, проти чого): Доброе вуйско емъ вуйнянивъ (*в ориг.* вȣйняни. — *Прим. вид.*), и побѣгъ бѣгъ, вѣру емъ сповнивъ (XVI ст. *НЄ* 208).

ВУЙСКО *див.* **ВОЙСКО.**

ВУЙСКОВЫЙ *див.* **ВОЙСКОВЫЙ.**

ВУЙТИ *див.* **УВОЙТИ.**

ВУЙТОВЪ *див.* **ВОЙТОВЪ.**

ВУЙТЪ *див.* **ВОЙТЪ.**

ВУКЛАДАТИ *див.* **ВЫКЛАДАТИ.**

ВУКОЛИКЪ *ч.* Назва рослини: bucolicon, вуколи(к) зєлиє (1642 *ЛС* 105).

ВУКОХАТИ *дієсл. док.* (що) *(дбайливо доглянути, добитися кращого)* виховати: Нє по(д)бна є(ст) рє(ч), абы тоу(т) брю(х) и та(м) д҃шȣ вȣкоха(л) бо кто нє притръпи(т) съ хо(м) нє бȣдє(т) избавлє(н) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 52 зв.).

ВУЛЕЙ *див.* **УЛЕЙ.**

ВУЛИЦА *див.* **УЛИЦА.**

ВУЛКАНЪ *ч.* Вулкан: нѣкотóріи филозóфы мовать, ижъ соутъ в' посрє(д)кȣ землѣ мѣста ѡгни́стыи рєчéныи воулка́ны (Почаїв, 1618 *Зерц.* 13); Ѡ срóкгаа смéрти... Бода́й бы в прóдъ вȣлка́на млóти та́ скрȣши́ли (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 12); єсть та(м) горá барзо вєли́каа... мáєть в сóбѣ вєли́кїй... воу(л)ка(н) (Устрики, І пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 439).

ВУЛМИ *див.* **ВЕЛМИ.**

ВУЛНЫЙ *див.* **ВОЛНЫЙ.**

ВУЛЬМИ *див.* **ВЕЛМИ.**

ВУМОВЛАТИСЬ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВУННЯТИ *див.* **ВЫНЯТИ.**

ВУНТЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wątły) слабуватий, безсилий: Стáрый зáконъ пєрємѣни́лємъ: котóрый вáсъ до пéршєи ѡ(т)чи́зны вєзвáлє(м): котóрый мóцных слабы́ми [и вȣнтлыми] чиню́ (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128 зв.).

Див. ще **УТЛЫЙ.**

ВУНТПЕНЬЄ *див.* **ВОНТПЕНЄ.**

ВУНТПИТИ *див.* **ВОНТПИТИ.**

ВУНТПЛИВОСТЬ *див.* **ВОНПЛИВОСТЬ.**

ВУНТЪПИТИСА *див.* **ВОНТПИТИСА.**

ВУНЪ *див.* **ОНЪ.**

ВУПЛЪНИТИСЯ *див.* **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВУПУСТИТИ *див.* **ВЫПУСТИТИ.**

ВУРЪМЕНЫНЪ *див.* **ОРМЯНИНЪ.**

ВУСЕНЪ *див.* **ОСЕНЬ.**

ВУСКОЧИТИ *див.* **ВЫСКОЧИТИ.**

ВУСКЪ *див.* **ВОСКЪ.**

ВУСЛЯ *див.* **ОСЛЯ.**

ВУСМЪ *див.* **ОСМЪ.**

ВУСМЪДЕСАТЬ *див.* **ОСМЪДЕСЯТЬ.**

ВУСМЬ *див.* **ОСМЪ.**

ВУСМЬДЕСЯТЬ *див.* **ОСМЪДЕСЯТЬ.**

ВУСПА, ОСПА *ж.* *(інфекційна хвороба)* віспа: казимѣ(р) заховалъ (!) былъ на вȣспȣ и ѡсталъ ся вє Львовѣ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 1721); canica(e), aru(m) ѡтрєбиє, оспа (1642 *ЛС* 110).

ВУСТА *див.* **УСТА.**

ВУСТУПИТИ *див.* **ВЫСТУПИТИ.**

ВУСТЬЄ *див.* **УСТЬЄ.**

ВУСЬМЪДЕСАТЬ *див.* **ОСМЪДЕСЯТЬ.**

ВУТКИ *див.* **ВУДКЫ.**

ВУТКОЛА *див.* **ОТКОЛЯ.**

ВУТЛЫЙ *див.* **УТЛЫЙ.**

ВУТЬТУЛЬ *див.* **ОТТОЛЬ.**

ВУТАГАТИ *див.* **ВЫТЯГАТИ.**

ВУХО *див.* **УХО.**

ВУЧЕНИКЪ *див.* **УЧЕНИКЪ.**

ВУЧИНОКЪ *див.* **УЧИНОКЪ.**

ВУАШКО *ч.* Дядечко, *діал.* вуйцьо. Оуéцъ: Вȣáшко (1627 *ЛБ* 137).

ВФУНДОВАТИ *див.* **УФУНДОВАТИ.**

ВХВАЛА *див.* **УХВАЛА.**

ВХОВАТИ *див.* **УХОВАТИ.**

ВХОДИТИ, ВХОДИТЬ, ВХОДЇТИ, ВЪХОДИТИ, УХОДИТИ *дієсл. недок.* **1.** *(йдучи, потрапляти куди-небудь, у межі, в середину чого-небудь)*

входити, заходити: входитє въ стѹю црковъ (1489 *Чет.* 291); дѣло и(х) будє(т)… ѹ дверє(и) сѣдѣти а которыи выходать и входя(т), ѡ всѣхъ вѣдати (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 6); я ручницѣ жадныхъ, кгды его милость, отецъ владыка входилъ до замку, не виделъ (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 306); Напервей, уходечы у манастыр, ворота с хворткою вязаные, побито кгонтами (Овруч, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 287); єднакъ мо́вилъ имъ, абы са стєрєгли, жєбы гды са моуры ѡбала(т) на зємлю, нє всѣ ра́зомъ в пє(р)шоую брамоу входіли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 241); видє(л) є(с)ми… стєны по право(и) рѹцє до млына входячи мало нє по половици выгорєло (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 24); кто кр(с)титса …таковый въходи(т) до то(г)… чѹдовного мѣста (Почаїв, 1618 *Зерц.* 68); в҆ ца(р)ство вхо́дачїи дознава́ют҆ оутѣхи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 131); То́т҆ правди́вый Астроно(м) з҆ по(д) зємлѣ выво́ди(т): Звѣзды дѹшъ стых҆ Ѡ(т)цє́в҆, са(м) до нба в҆хо́ди(т) (Київ, 1632 *Єв.* 301); Млтвы вшє́дшомѹ на цвинтаръ (Київ, 1636 *МІКСВ* 319); А гды Г(с)дь на́шъ в҆ходи́лъ до Нб(с)нои стра́ны, Тогда́ всѣ Аггла на стрѣтє́нїє єгѡ събра́ны (Чернігів, 1646 *Перло* 67 зв.);

(приходити з певною метою) заходити: вжо цар Пєрєкопъский з войскомъ своимъ зъ зємли Волоскоє вышол и просто кѹ Ѡчаковѹ потагнѹлъ, а в панство нашо нє входил (Краків, 1538 *AS* IV, 165); Заправ҆ды повѣдаю вамь к҆то нє в҆ходи(т) д҆вєрми в҆ загородоу ѡвєчоую алє иноуды входи(т) то є(с)ть злодѣи и роз҆бойникь алє кто в҆ходить двєр҆ми то єсть пастырь ѡвєчый (1556-1561 *ПЄ* 389); мы дє(и) чєрє(з) дорогу до тєбє нє входи(м) // а ты ншому поко(и) да(и) (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/II-216, 2-2 зв.); Не справовалса бы былъ Петръ апостоломъ и братіи… же до поганъ необрѣзанныхъ входилъ и зъ ними ѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 463); то(и)… до манастыра… ѹтѣкши… прє(з) цѣлѹю па(т)дєса(т) лѣтъ до вє́си з кото́рои бы(л) выишолъ, нє входи́лъ (серед. XVII ст. *Кас.* 86);

(опинятися де-небудь) ступати, входити: а кгды тепе́рь вхо́дишъ на нбса, спра(в) то абы и мы // тѹтъ …живѹчи в҆ нбѡ пришли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208 зв.-209); бо єсли ннѣ кро́ла… на палацы вхо́дачого, и ты(х) кото́рыє при бо́кѹ єго за́вшє,… хва́лимо и(х) (Острог, 1607 *Лѣк.* 49); Пєрє(д) тым҆ злочєсти́выми прєслѣдо́вниками были Царѣ, а ннѣ до Нбсъ выно́сат҆ Блгч(с)тїє, и вхо́дачи на поро́гъ Црко́вный зклада́ют҆ Коро́ны (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130 зв.); в҆ ца(р)ство вхо́дачїи дознава́ют҆ оутѣхи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 131); Комъпрынъципаловє… // …ѹ воро(т) кото́рыми на цъмитаръ (!) входятъ… коло(д)ки поѡ(д)биявшы ѡбѹхами,… до цє(р)кви вошли (Київ, 1633 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 626, 37 зв.-38);

(несподівано ще) з'являтися: азъ… входа в пиры лю(д)скиє смѹщаю хр(с)тьяны (1489 *Чет.* 34);

(через якийсь об'єкт) йти, проходити: мно́го и(х) ю(ж) потаємнѣ втѣка́ло прє(з) мѹры даючиса доброво(л)нє, дроу́зїи прє(з) во́иска нєприатє(л)скїє вхо(ди)ли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 263); жаловали намъ подданыи наши… на тых данников… которыиж… чєрєз границы их влостныи входачи и бчолы их влостныи дєрѹт (Острог, [1520] *AS* III, 196);

(уверх) йти, підніматися: На тѹю вєжѹ воротнѹю …ѹсъходы мѹрованыє и дєрєвєныє вє(л)ми злы ижъ с трѹ(д)ностью на нєє взы(и)ти можє. А и(н)дє по(д)лє свєтлицы входать (1552 *ОЛЗ* 160 зв.); Свѣтлоє то́є боудо́вана было ѳѣгоу́рою цє́ркви нб(с)ной, до которой трє́ба ко(ж)домоу прє(з) тыє ѡсмъ сто́пний входи́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 240); а по сто́пнахъ вхо́дачїи, зно́вѹ вы́рнѹти, в҆сплыти и на бєрє́гъ вы́йти пра́гнєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 330);

перен. (до чого) *(сприяти осягненню мети)* приближати, вести: зна́ю якъ сп(с)нїю мно́го помага́ютъ бѣды, нє тайно мнѣ єстъ жє прє оути́ски и бѣды до вѣчной сла́вы вхо́да(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 245 зв.).

2. (в що) *(вміщатися в чомусь, вклинюватися в щось)* входити: а та(м) жє то стояло шєсть камє(н)ны(х) соудинь водны(х) подлоугь ѡчищєнїа жидовъского в которы(и) в҆ходило по двѣ або три вѣд҆ра (1556-1561 *ПЄ* 346); ѡвдє ма моѣ зака́лы тра́патъ з҆ кото́рыхємъ са прєз҆ покѹтѹ доста́тнє нє ѡчистила, абы́м҆ та́мъ гдє ничо́го зма́заного нє в҆хо́дит҆, про́сто зайти́ могла́ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 158); а стѣни въ волтаръ входячиє и съ царскими двєрми и сѣвєрскими вырѣзовати казалъ папѣжъ, же бы власне не церквы, але костелы были (бл. 1626 *Кир.Н.* 13).

3. (в що, до чого) *(проникати в глибину, в середину чогось)* входити: нє тоє ш'то в'ходи(т) въ оуста посквєрьнає(т) члка алє ш'то изь оусть выходи(т) (1556-1561 *ПЄ* 69 зв.); я даніи(л) былє(м) в' жáлю мнóгіє дни, три тыжднѣ хлѣба помышлéніа нє адáлє(м), мáсо и вино нє входи́ло до оу(ст) мóи(х) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); входѣтє тєды... в тыє вóды ѡмы́йтє сєбє (поч. XVII ст. *Проп.р.* 175); Абóвѣм' кгды и в' тѣлѣ ходи́лъ Гъ... хлѣбъ óнъ котóрый ѣлъ, в' тѣло єго входи(л), и ставáлъса подобный с(т). єго тѣлȣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 195); Якѡ тéды свѣтлость ѡкóнцєм' тóлко в'хóдитъ, а слнцє на вéсь свѣтъ прóмєни свои́ роспȣскáєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 121); Артірій, Грътáнь и́мжє въхóди(т) внȣтръ вода, и въ(з)дȣ(х) (1627 *ЛБ* 180);

перен. (про нечистого духа, мудрість, веселість, гріх; глибоко западати, ставати невід'ємною частиною когось, чогось) входити: оувідил іс... погрозил дхоу нєчстомоу и рєклъ... я тобѣ повєлєваю, абы єсі вышол из нєго, а болшєй нє въходи въ нєго крычал (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 60); Сватобли́вый моу́жъ и моу́дрій іѡа(н) лѣстви(ч)ни(к) звыклъ бы(л) мóвити, жє пръшєє и на(и)бо(л)шєє // є(ст)... дшȣ згóла заслѣпи́ти, поки бовѣ(м) свѣтло(ст) нб(с)наа и ла(м)па ѡнаа дховнаа прє(з) ни(х) вхóди(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 188-188 зв.); Алє вє(д)лȣгъ Соломóна в злохитрȣю дȣшȣ нє вхóдитъ м(д)рость (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 150); Та(к) тєлéсноє всáкоє вєсéла лáго(д)нє вхóдит алє наконє(ц) гризє(т) и забиває(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 20 зв.); Грѣхь соло(д)костию въ ср(д)цє члкоу въходи(т), алє из гор'костию выходи(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 40 зв.); Любáщємȣ вхóдитъ Бгъ до ср(д)ца, и мєшкáн'є собѣ в' нéмъ любȣєт' (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

4. (в що) *(бути членом, учасником чогось)* входити: Мєжи всѣми оу жидовъ ѡздобами наи́вышшого єрéа самы(и) толко ѳациѡналъ котóры(м) са тѣло єго ѡкрывало, былъ на(и)ѡздобнѣйшій мєжи óными шáтами Сщєническы(ми): то(го) в то(т) ча(с) оуживалъ кды входи́лъ въ стáа сты(х) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 27 зв.).

5. (у що) Надавати кому-небудь право користування (чим): игумє(н) и чє(р)нцы... жаловали мнє... на ѡ(т)ца владыку... и(ж) дє(и) ѡни ȣ звєчны(и) а споко(и)ны(и) кгру(н)тъ нпш нико(л)ски(м) по(д)даны(м) своимъ... входи(т) росказую(т) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, I, 27, 2).

◊ **входити в блуд** — спантеличуватися: Ѡ бзѣ нє смѣю читати, а нѣ мовити, бо про(с)тии люде входятъ в блȣдъ, ґди глȣбоко речъ слишатъ а не добре розȣмѣютъ, и такъ вѣрити ижъ билъ бгъ зав(ж)ди и бȣдетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 524); **входити в наклады и шкоды** — наражатися на витрати і шкоди: кгды роки позваню з обеюх сторон припадали, они обедвє стороне... зволившися из собою и не входячи в болшие наклады и шкоды,... по доброй воли своей вгоду... межи собою вчинили (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 250); **в постъ входити** — постити: имъ дáлєй в' Постъ входи́ти бȣдємѡ, ты(м) бáрзѣй з' прéшлых' тыднєв' полѣпшéна собѣ принабываи́мѡ... жє тáкъ злéгка и помáлȣ идȣчи досконáлости достȣпимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 75); **въ раду входити** (з ким) — доходити згоди, досягати взаєморозуміння, порозуміватися: А што са дотычє... сыновъ моихъ..., тыє въ опєкȣ... Богȣ... порȣчаю, зычєчи имъ..., абы... в радȣ съ нєвєрными нє входили (1577 *AS* VI, 71); **входити въ судъ, въ судъ входити** (з ким) — порушувати проти кого-небудь судову справу, притягати до суду (кого): Просилъ тежъ я... абы... не входилъ зо мною въ судъ (Луцьк, 1607 *АСД* I, 230); а ижемъ оного с того упоминалъ и право на него осадити хотелъ, усиловалъ ме прозбами зацныхъ людей, абымъ в судъ з нимъ не входилъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 281).

Див. ще **ВХОЖИВАТИ, ВХОЖОВАТИ.**

ВХОДНИКЪ *див.* **УХОДНИКЪ.**

ВХОДЪ, ВОХОДЪ, ВЪХОДЪ, УХОДЪ *ч.* **1.** *(проникнення куди-небудь, в середину чогось)* вхід: є(ст) єв(г)листа вєли́кый х(с)та спситєла нáшєго триоумфъ то(т), и вє(л)мóжный єго в' єрȣсали(м) вхо(д) ѡписȣючи мови(т), ижъ всѣ(л) на ѡсла (поч. XVII ст. *Проп.р.* 80 зв.); Жєни́хъ, Брáтіє, на(д)хóди(т), котóрого чȣлє оупєрєди́ти на(м) потрéба, áбы на(с) спáчи(х) и гнюсныхъ нє заста(л): по котóрогѡ до лож'ни́цы вхóдѣ, двéрѣ бȣдȣтъ затвóрєны (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 154 зв.);

(можливість входити куди-небудь) доступ: Не

сам ли Христос и его ученицы…,сей ключь, а не инно учителем отверзати вход до царства небесного дали, оставили, изобразили? (1600-1601 *Виш.Кр. отв.* 16б); а на(д)то всє за́мкнєно и две́ри до покоу́ты и полѣпше́ньѧ, и до раю вхо́д҆ загоро́жено (Острог, 1607 *Лѣк.* 121); на нбо въхо́дъ вѣрны(м) своймъ дарѹєтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 24 ненум.); Олтара зствороного въ костєлѣ не маютъ, але невѣстамъ и псамъ входъ волный (бл. 1626 *Кир.Н.* 27); ба́рзо того почне́ жа́ловати, яко ча́съ покаа́нїѧ минѹ (!), и вхо́дъ до Нба затворе́нъ, а ла́ска Бжїѧ дале́ко ѡ(т) нєгѡ стойтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 157 зв.).

2. *(отвір або місце для проходу в середину чогонебудь)* вхід: защепка и прибой железный за входомъ (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 7/І, 239); И розобра́вши стѣнѹ, бо бы́лъ вхо(д) до сєбє загороди́лъ, и вшє(д)ши всѣ, оупа́ли до но́гъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 85); а в вхо́дѣ до притво́рѹ справишъ опо́нѹ на к локо́тъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 104 зв.).

3. *(прибуття, прихід з метою пограбування)* нашестя: Аще же и тако аспрным нуждам Святая гора подлегла, но благодатию христовою мир бѣ в конец доселѣ от выхода турков и еничарскаго (бл. 1610 *Виш.Посл. до Княг.* 235).

4. Початок: которые нашу церковь нынѣ опановали и под власть себѣ мучительски покорили, не толко жебы слѣда альбо порядку яко законнаго на входѣ сѣдалища власти церковное заживати мѣли (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 191).

5. Обхід: И дня того,… скончивши все спѣване и читане…, чинятъ презвитерове со діяконы входъ або процессию со кадиломъ (1603 *Пит.* 76).

6. *Перев. мн.* Право вільного вступу, вільного користування угіддями, а також самі угіддя: Я Михайло Павша… записалъ есми… селище Климятинъ… Макарью… и съ Сулскимъ входомъ… езы или бобровыи гоны (Київ, 1512 *АЮЗР* І, 45); Маєть ѡн тыє двѣ части в… имѣньѧхъ дєржати со всими людми… ис слѹжбами тых людей и ихъ входы (Краків, 1518 *AS* III, 169); я ѡникє(и) горноста(и)… приєзди(л) до мєнє игѹмє(н)… з… братьєю… и жаловали мнѣ на чє(р)касцо(в) и(ж) ѡни ѹво входы(х) (!) и ѹво врочища и(х) ѹступаютьсѧ (Черкаси, 1544 *ЦНБ* ДА/П-216, 101); Напєрвє(и) по днєпрѹ зверхѹ почонши… ѹходъ и станъ… ловєньє рыбъ и бобровъ (1552 *ОЧерк.З.* 11); А тые вышей мененые всѣ селища… дѣлит Рос река… по правой руци входи воеводства Браславского, а по лѣвой руце воеводства Киевского (Брацлав, 1570 *АрхЮЗР* 8/І, 264); кнгня ма(р)я… по(с)тѹпила мнє… имє(н)є своє… зо(в)сими входы и пожи(т)ками (Ковель, 1577 *ЖКК* І, 89); А такъ мы, хотечи преречоному Михайлу Байбузе знакъ ласки нашое королевское показати …вышепомененый вход реку Пъсол… до его живота дали есмо (Варшава, 1589 *ЧИОНЛ* XIV-3, 92); пну Дорогоста(и)скому до Днєпра ниякого уходу нєтъ и (з) вєку нє бывало (Київщина, 1600 *ККПС* 155); **входъ мати, входы мѣти** — мати право користування угіддями: а тотъ есть островъ мой обрубный, нивы… имъ в томъ острове нетъ, одно // бортю входъ маютъ (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/І, 57-58); А што сѧ дотычет… подданых кназѧ… Мают ѡни… входы мѣти и вживати по старомѹ, яко пєрєд тым (Шайно, 1538 *AS* IV, 176); **рыбныє входы (уходы)** — право користування водами для рибної ловлі: ѡни ѹво входы… ѹступаютьсѧ… которыє з да(в)ны(х) часо(в)… ѹво… дє(р)жа(н)и были …як бобровыє гоны и ставє(н)є сєто(к) та(к) и ры(б)ныє входы по ѡзєромъ (Черкаси, 1544 *ЦНБ* ДА /П-216, 101); далисмо ему… в той же реце Суле уходъ,… зо въсими пожитъками…, з бобровыми гоны, з рыбными уходы (Варшава, 1578 *ЧИОНЛ* XIV-3, 86).

Див. ще **ВХОЖЕНЄ.**

ВХОЖАТИ, ВЬХОЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** Входити: Ник҆то бо свѣчоу зажогши нє ставить єи в тѣнь ани по(д) сосоу(д) алє на свѣщникъ поставлѧє(т) єи, абы тыи которыи вхожаю(т) свѣт҆ло видѣли (1556-1561 *ПЄ* 269 зв.); Нікто бо свѣчу́ зажогши нє ставит єи в тѣнь… абы тыи которыи вьхожают свѣтло видили (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 72).

2. (проти кого) Виступати: оучини́лъ єгѡ гєтма́номъ над҆ тысѧчью мѹжєвъ, и выхожа́лъ и вхожа́лъ проти́вѹ лю́дѹ (б.н.п. серед. XVII ст. *Хрон.* 222).

ВХОЖЕНЄ, ВХОЖЕНЬЄ, ВХОЖѢНИЄ *ч.* **1.** *(місце для приходу в середину чого-небудь)* вхід: А кора́бль Нѡєвъ замкнѹлъ г(с)дь бгъ знадво́рьѧ и

вхоже́нє двєрей затво́рилъ под̕нєслъсѧ и пла́валъ по водѣ (серед. XVII ст. *Хрон.* 15 зв.);

(можливість входити куди-небудь) доступ: г(с)ь… хочє(т) вхожѣниє створити въ єр(с)лимъ (1489 *Чет.* 313 зв.); Хс Г(с)дь пере(д) негóдными замыка́єтъ вхóжєніє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 803).

2. Право вільного користування чим-небудь: Алє абы́смо са́ми сєбє нєго(д)ными вхожє(н)ѧ в̕ прибы(т)ки нб(с)ныє нє оучини́ли, пóки єсте́смо тоу(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 33).

3. Прибуття, поява: І посла́лъ Іȣда козе́лка прєз̕ па́стырѧ своєгѡ одоломи́тȣ абы ѡдобра́лъ заста́вȣ котóрȣю бы́лъ да́лъ нєвѣстє: котóрый нє наше́дши єй, пыта́лъ люде́й мѣстца онагѡ: гдѣ є́сть нєвѣста котóраѧ сѣдѣла на розста́ню: На одно те́ды вхоже́ньє жена почела (серед. XVII ст. *Хрон.* 63).

Див. ще **ВХОДЪ.**

ВХОЖИВАТИ, УХОЖИВАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(прибувати кудись)* входити: црь… многа(ж)ды иногды вхожива(л) во єр(с)лимъ (1489 *Чет.* 164).

2. Приходити з метою пограбування, здійснювати нашестя: в добрах дедичных Басанских шляхетного Василя Ходыки-Креницкого,… Городище, называемое Быковъ, над рекою Супою лежачое, ест в таком добром положеню на шляхах а переправах татарских, куды тот поганец, неприятель нашъ звыклъ ординцовъ своих в панства наши въсылати, и самъ вхоживати, чинечи великие шкоды (Варшава, 1605 *ЧИОНЛ* XIV-3, 109).

3. Мати право вільного вступу, вільного користування (чим): Боруховский… подданымъ нашимъ черкаскимъ, которые до тое земли его ухоживаючи, дань ему давали, тыхъ даней… отдавати не казалъ (Варшава, 1583 *ЧИОНЛ* XIV-3, 90).

Див. ще **ВХОДИТИ, ВХОЖОВАТИ.**

ВХОЖОВАТИ *дієсл. недок.* (през що) *(уверх)* іти, заходити, підніматися (через що): Ви́дѣлъ нѣкóли(с) єзєкі́ѧ хра(м) або це́рковъ ба́рзо ширóкую…, до котóрои в̕хóжовано прє(з) ѡсмъ стопни(и) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 240).

Див. ще **ВХОДИТИ, ВХОЖИВАТИ.**

ВХОПИТИ *див.* **УХОПИТИ.**

ВЦАЛЕ, ВЦЕЛЕ, ВЦѢЛЕ, ВЦѢЛѢ, ВЪЦАЛЕ, ВЪЦАЛѢ, УЦАЛЕ, УЦѢЛѢ *присл.* (*стп.* wcale) повністю, цілком: все вцеле сыну моему до летъ его ховано, и кгды летъ доростетъ, ему отдано // быти маетъ (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/I, 104-105); а третю часть дано матери тоѣ сироты ко(т)рую ѡпѣку таковую сє(н)ко будє(т) повинє(н) в цѣли ѡ(д)да(ти) тоу(и) сиротѣ (Одрехова, 1579 *ЦДІАЛ* 37, 1, 8); зєзна(л) жє вши(т)ко ȣцѣлѣ нѣ прибыло нѣчо(г) (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 2 зв.); Ли́сты… писаныи до на(с)… вцѣлѣ пришли (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1); У церкви: образъ Деисусъ, то есть увесь уцале (Локачі, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 367); Приви́лей котóрій вже ѡ(т) на́съ на́ то да́ный ма́ютъ, хѡ́чемо имъ вцѣлє захова́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37 зв.); Боудь ннѣ в̕ нарожéню тóмъ розвесєле́ный, Вца́лє захова́вши тала́нтъ тобѣ звѣре́ный (Львів, 1616 *Бер.В.* 74); тыє всѣ ѡбороны правъныє вцалє заховавъши сȣдъ нинєшни(и) кгро(д)ски(и) вѣни(ц)кы(и)… //…с ты(х) причи(н) позо(в) нєпоря(д)ны(и) зна(и)дȣє(т) и по(з)ваного ѡ(т) того по(з)вȣ на то(т) ча(с) во(л)ны(м) чини(т) (Вінниця, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 52 зв.-53); Бгъ поста́вилъ лѣчбу ва́шȣ вца́лє (Чернігів, 1646 *Перло* 41 зв.); вєдомостъ ѡ справахъ, правахъ на добра,… зася(г)ти будєтъ мо(г), любо тоє(и) мєлиѡрацию вцалє зоставуючи (Житомир, 1650 *ДМВН* 197).

ВЧАСНЕ, ВЧАСТНЕ *присл.* **1.** Вчасно, своєчасно, впору: кгды жъ нє мнѣй вчаснє и достатєчнє тȣ бȣдєшъ частованы(и) анижли в которомъ домȣ Антвє(р)пски(м) (к. XVI ст. *Розм.* 60); Фаґеде́ны бовѣмъ и ґангре́ны хорóбы та(к) назва́ныи, же Пе́ршаа тѣло чл҃вчєє з̕грыза́єт̕, а Дрȣгаѧ оумрьщвлѧ́єть, та́къ ґды́сѧ томȣ нє забѣжи́тъ вча́снє (Київ, 1631 *Син.Тр.* 816); Вєдаючи тєды позваны(и) ѡ тыхъ ѡбохъ тє(р)минахъ, моглъ вчаснє дати знати, абы тєпєрєшънєго тє(р)мину нє пи(л)новано (Київ, 1643 *ДМВН* 247);

часом, іноді: Вча́снє зда́ст̕мисѧ… мнѣ… // …заволати, ѡ глȣбинó бога́тства, и прємȣдрости, и ра́зȣма Бж҃іѧ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 2-2 зв.).

2. Раніше, заздалегідь: бовѣм африканє, арабовє, мавритани…, ча(с)то сє та(м) ѡ тыє краины заходниє якъ тєплыє, вча(с)нє и богатыє ȣбєгаю(т) (1582 *Кр.Стр.* 31 зв.); А кгды тȣю прозбȣ крóль з̕ се́нато(м) ѡ(т)клада́лъ: Ты́мъ ча́сом̕ Патріарха

в'ча́снє к' на(м) завита́л' (Київ, 1622 *Сак.В.* 45 зв.); Рєпротє(с)това(л)сє во(з)ны(и), ижъ ѡнъ по(з)вы проти(в)ко позваному выданыє, слу(ш)нє и вча(ст)нє в має(т)но(с)ти є(г)[о] положилъ и рєляцыю, со(з)на(в)ши, до а(к)тъ подалъ (Брошки, 1643 *ДМВН* 233); Та́къ Прп(д)бїє твоє, пєчаловитым' ѡбмышлꙗва(н)ємъ, абы Сынѡвє Правосла́вныи, длꙗ нєдоста́ткꙋ Єкзємплꙗрѡ(в) нє голоднѣли, в'ча́снє вспомага́ти промышлꙗва́є(т) (Київ, 1648 *МІКСВ* 347);

перен. у дочасному (земному) житті: Ма́ло вча́снє пого́днє на мо́рю плываєтъ, кото́рого што́рмъ но́ситъ, фа́лꙗ залива́єтъ... по́ртꙋ нєдохо́дитъ Часомъ ѡ(т)ко́ль ѡ(т)стꙋпилъ, в' то́м'жє мѣстцꙋ бро́дитъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 16).

Див. ще **ВЧАСЪ, ВЧАСѢ.**

ВЧАСНИКЪ *див.* **УЧАСНИКЪ.**

ВЧАСНОСТЬ *ж.* Вигода, приємність: По ро́зныхъ о́ныхъ тємни́цахъ, и тꙋрма(х) во́жєномꙋ, што за вча́сность мѣстца, повѣтрꙗ, това́риства (Вільна, 1620 *См.Каз.* 17 зв.); Хто бовѣм' прє милост' дочасного сєго мєшка(н)ꙗ и прє жадливость марныхъ єго вчасностій, дꙋшꙋ свою на мꙋки за Ха҃... выдати оухилꙗєтъ и сторони(т)сꙗ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 66 зв.).

ВЧАСНЫЙ, ВЪЧЕСНЫЙ *прикм. (який відбувається у відповідний час)* вчасний, своєчасний: Прє́то то́го мо́єгѡ нєна(г)ълого а́лє ба́рзо до́брє розмыслного и оува́жного ѡ(т)є́здꙋ ра́дꙋ, а́лбо прє(д)сєвзꙗтьє, в'часнымъ прє(д)оувєдомє(н)ємъ, ѡб'ꙗснитъ и выразитъ оумыслилємъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 1); вчасноє мѣлъ по тѣлѣ, на дш҃и збавєнє (Вільна, 1620 *Лям.К.* 2); Заꙋтрнїй: ра́ннїй, скоро́зрый, або доста́лый, зрѣлы(и), ꙋзрѣлы(и), доро́слый, та́кжє: вча́сный, пото́мный, чи́стый (1627 *ЛБ* 42); ты(м) дєкрєтомъ панъ комо(р)никъ тє(р)минъ ко(н)сє(р)вовалъ, єднакъ, доложилъ и того, и(ж) за по(з)вомъ по(д)комо(р)скимъ,... по(д)лугъ, права по(с)политого, въчє(с)ного выда(н)я по(з)ву автьтє(н)тыцє рєляцыєю во(з)ного, довєсти... нє доводи(т) (Київщина, 1639 *ККПС* 246).

ВЧАСОВАНАСꙖ *с.* (*стп.* wczasowanie się) насолоджування відпочинком, вигодами: В то́й ча́съ, гдє́ хлю́ба свѣта сєго́; гдє́ прꙋжнаꙗ хва́ла; гдє́ ро́скоши... гдє́ вчасова́насꙗ (Львів, 1642 *Час.Слово* 269 зв.).

ВЧАСТНЕ *див.* **ВЧАСНЕ.**

ВЧАСТНИКЪ *див.* **УЧАСНИКЪ.**

ВЧАСЪ[1] *присл.* **1.** *(у відповідний час)* вчасно, своєчасно, впору: а вє(д)жє ѡ хоробѣ своє(и) єстли ся пєрє(д) рокомъ прида(ст) має(т) вча(с) ꙋрядови... ѡзна(и)ми(ти) (1566 *ВЛС* 59 зв.); вся грєцыя пово(д)ю была ѡплыну(ла), такъ ижъ много мѣстъ и замко(в) з людмы и добы(т)ками потопила, ѡкро(м) ты(х) которы(є) бы(ли) с королє(м)... вча(с) на горы ꙋтєкли (1582 *Кр.Стр.* 22 зв.); побо(р) кгды будєть ꙋхвалє(н)... до ска(р)бу єго к(р) мл(с)ти вчасъ ѡ(т)дава(ти) маю (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 10б); На година(х) шко(л)ныхъ всѣ в школѣ рано и по ѡбѣдѣ прито(м)ны быти маю(т): вча(с) приходити (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 86); позваны(и), которы(и) бы хотє(л) таковы(и) тє(р)минъ граничны(и) зволочи таковою диляциєю а(л)бо правдивою хоробою, вча(с) далъ... знати ѡ своє(и) хоробє (Київ, 1643 *ДМВН* 264).

2. Зранку, рано, вранці: Заꙋтра: Ра́нѡ, пора́нꙋ, Та(к)жє вча(с) (1627 *ЛБ* 42).

3. *(за якийсь час до чого-небудь)* заздалегідь, наперед: бо сна́ть то́й што мы́сли(т) бы́ти па́пєжо(м), за живота єщє дрꙋгого вча(с) собѣ посполи́тє оупоми(н)ками и ро(з)майтыми оучи(н)ностꙗми оу кардина́лѡвъ кото́рыє соу́ть єлє́кторми прихи́лности и зычли́вости хапа́ти... звы(к) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 174 зв.).

4. *(іноді)* часом: в'ча́съ мо́лꙗтъсꙗ споко́йнє, а ча́со(м) // сꙋть в' оу́тискꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 241-242).

Див. ще **ВЧАСНЕ, ВЧАСѢ.**

ВЧАСЪ[2] *ч.* Відпочинок: По(д) часъ в' глꙋбо́комъ молча́н'и, ти́хости и поко́ю, вча́сꙋ дш҃а зажива́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 194); **вчасъ чинити** — розважатися: слꙋги цр(с)кїи вшє́дши оузрѣли две́ри запе́рты всхо́дцємь и рєкли: подо́бно собѣ вча́съ чини(т) в кгма́ху лѣтнємъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 174).

ВЧАСѢ *присл.* Вчасно, своєчасно, впору: єсли жє в'ча́сѣ гора́чими про́збами, Вѣрою, и Мл҃твою, и ѡ(т)вєрнє́нє́м'сꙗ ѡ(т) свѣта, нб(с)нои любви дх҃а

нє пріймємъ,... нб(с)ного кролє́вства достꙋпити нє змо́жєм (Вільна, 1627 *Дух.б.* 32).

Див. ще **ВЧАСНЕ, ВЧАСЪ[1].**

ВЧЕЛОВѢЧЕНЄ *с. (набуття людської подоби)* очоловічення: Вєчє́рєю вє́ликою, спра́вꙋ тꙋ́ю в'чєловѣчє(н)ѧ мєнꙋєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 676).

Див. ще **ВОЧЕЛОВѢЧЕНІЄ, ВОЧЛОВЕЧЕНІЄ.**

ВЧЕННИКЪ *див.* **УЧЕНИКЪ.**

ВЧЕРА *див.* **ВЧОРА.**

ВЧЕРАШНИЙ *див.* **ВЧОРАШНИЙ.**

ВЧЕСАТИ *див.* **УЧЕСАТИ.**

ВЧЕСОМЪ *присл.* Часом, інколи: за што ва(м) бгъ свою мздꙋ ѡ(т)да(ст) и мы в чєсо(м) слꙋчится взаимствꙋє(м) (Дубно, 1592 *ЛСБ* 219); а́щє бы в чєсо(м) на православїи пострадати мѣли, жєлаѧ с ни(ми) всѣгди сѧ знахо(ди)ти,... любо́вїю и дхо(м) всєг(д)а є(с)мъ съ ни(ми) (1598 *Виш.Кн.* 309 зв.).

ВЧЕСТИТИ *дієсл.док.* (кого) Вшанувати: ѡнъ ѡбновити на(с) пришо(л) и вчєстити (1489 *Чет.* 117).

ВЧЕТВЕРО *присл. (у чотири рази)* вчетверо: а єсли бы(х) що в' кого выпот'варал' връноу ємоу тоє в'чєт'вєро (1556-1561 *ПЄ* 304); Кгды бы сѧ трафило по(д)часо(м) ѡ(т) ѡгню погорєня... а в то(т) ча(с) што єму згинꙋло котораѧ згꙋба ꙋ когоко(л)вєкъ бы сѧ в рокъ... затаєнаѧ показала тогды тую рє(ч)... має(т) вчєтвєро цєною заплатити (1566 *ВЛС* 109 зв.).

ВЧЕТВЕРОНАСОБѢ *присл.* (*стп.* wczwórnasób) чотири рази: кото́рый [Закхей] в'чєтвєрона́соб', в' чо(м) когѡ скри́вдил', ѡхо́тнє ѡ(т)даючи, Бга оублага́ти стара́єт'сѧ, и оусилꙋєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 727).

ВЧИНЕНЄ *див.* **УЧИНЕНЄ.**

ВЧИНИТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧИНИТИСѦ *див.* **УЧИНИТИСЯ.**

ВЧИНЇТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧИНОКЪ *див.* **УЧИНОКЪ.**

ВЧИНАТИСѦ *див.* **УЧИНАТИСѦ.**

ВЧИТЕЛЬ *див.* **УЧИТЕЛЬ.**

ВЧЇНИТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧОРА, ВЧЕРА *присл.* **1.** *(минулого дня)* вчора: нинє очє нє вѣмъ гдѣ стою, а вчєра бы(х) слоужа кнзю срациньско(м)у амирє (1489 *Чет.* 99); быває(т) дє(и) панъ буча(н)ски(и)... в дому моємь... бы(л) дє(и) ꙋ мєнє тыми часы алє дє(и) вчора то є(ст) м(с)ца априлѧ сємо(г)надцѧ(т) з домꙋ моєго прочь поєха(л) (Луцьк, 1517 *ЛНБ* 5, II 4044, 5 зв.); а ѡни повидѣли ємоу ижє в'чора сємои годины ѡс'тавили єго ѡгнь (1556-1561 *ПЄ* 358 зв.); зраило аврамови(ч) ѡповєда(л)... то(т) чунє(ц)... и(ж) дє(и) вчора в нєдѣлю на до(м) на(ш) кгва(л)то(м) пришє(д)ши на(с) сами(х) поби(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 20); вчєрам' ти на питанѧ твоє́ бра́тє мой нє ѡ(т)повѣдѣлъ (поч. XVII ст. *Пчела* 6); ѡто єсмь вчора́ спала́ з' оцємъ моимъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 31).

2. Раніше, у недалекому минулому: Вчора́ са(м) ѡ(т) єдности црковноє в то(м) оторва(л)сѧ а ннѣ ю(ж) на(м) тоє задаєть (Острог, 1587 *См.Кл.* 12); Для чего еси вчера без мучения так зараз не учинил, ато еси невиннѣ мучитися дал? (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 194); Ѡ чо́мъ... довѣдалисмысѧ; Якъжє и Стымъ Ѡца́мъ нє бꙋдєтъ проти́вна наꙋка ва́ша, кото́раѧ вчє́ра нє да́вно ѡ(т) ва́съ вы́найдєна (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 282); Вчо́ра роста́гшисѧ на постє́ли лєжа́лєсь ро(з)сла́блєн'... а тєпє́ръ... взѧ́лєсь постѣль (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 242); Вчєра́ слꙋги мой ѡрда́ми за́ мною, а ннѣ нѣ єди́ногѡ съ мно́ю, прїа́тєлѣ мѡй и слꙋги; далє́ко ѡ(т) мєнє́ ста́ли (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.).

ВЧОРАШНИЙ, ВЧЕРАШНИЙ, ВЧОРАЙШИЙ, ВЧОРАШНЫЙ, ВЧОРАШЪНИЙ *прикм.* **1.** *(який стосується минулого дня)* вчорашній: То пакъ дей, безъ бытности моей, вчорашней ночи... тотъ Мисанъ Рабѣевичъ... жону мою... взявши, не вѣдаю самъ гдѣ ее запровадилъ (Луцьк, 1563 *РЕА* II, 126); з дєкрєту и року єго мл(с)ти княжати Костєнътина Ѡсътро(з)ского... мнѣ на дєнъ вчорашъни(и), волъторокъ... кня(з) Кирикъ Ружинъски(и) листы, привилъя и маєтъностъ мою всю,... ѡтъдати... мєлъ (Житомир, 1583 *АЖМУ* 68); Рє́клъ Мѡисє́й прошꙋ г(с)ди нє́ єстємъ вымо́вный ѡ(т) днѧ вчора́шнєгѡ и трє́тєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 82);

(який відбувся попереднього дня) вчорашній: На-за(в)трєє ожида́лисмы, аза́ли бы митрополи(т) з' якою ѡбъмо́вою вчора́шнєго омє́шканьѧ с призва-

ньємъ на(с) до яки(х) намѡвъ впосре́докъ на́съ былъ присла(л) (Остроґ, 1598-1599 *Апокр.* 12 зв.).

2. *(який відбувся раніше, напередодні, колись)* колишній, минулий: Пора́нꙋ напє(р)вѣє по моли(т)ва(х), маю(т) мо́вити ко(ж)ды(и) вчєрашнюю наꙋку сво(ю) (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4); То, што зъ Ватикану вышло, хоть было вчорайшое, розумѣютъ и удаютъ за тисячолѣтное (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 505); да́ли всѣ братіа до рꙋ(к) мнѣ... для шафу(н)кꙋ на цє(р)ковныє, и дрꙋка(р)скіє по(т)рєбы з вчораишого рахꙋнъкꙋ позосталꙋю... сꙋммꙋ (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 1); В комъпарациє(и) пленипотєнъта записано єсчє дня вчора(и)шого протєстации (и) такъ вєлє заношено (Київ, 1643 *ДМВН* 246).

3. *У знач. ім.* Вл.н.: Гринєць вчорашни(и) (1649 *РЗВ* 184 зв.).

ВЧТИВЫЙ *див.* **УЧТИВЫЙ.**

ВЧУВАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(сприймати органами чуття)* слухати: O tuich riczách budemo perod (!) wámi kázáty Tolko nas choteyte lubonko vczuwáty (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 1).

ВЧУТИ *див.* **УЧУТИ.**

ВЧЫНИТИ *див.* **УЧИНИТИ.**

ВЧЫНОКЪ *див.* **УЧИНОКЪ.**

ВШАКЪ, ВШАКЖЕ, ВШАКОЖЪ, ВШАКОСЬ, ВШАКЪЖЕ *присл.* (*стп.* wszak, wszakoż, wszakże) однак, адже, все-таки, хоч би: а вшакжє а Вашєй Милости своєй милостивой панєй мовил, єстлибы могло быти, хотаибых имъ ѡт кождого лаштꙋ по патдєсат грошєй мєл дати, тогды их бꙋдꙋ єднати (Степань, 1544 *AS* IV, 412); а вшако(ж) гдє бы са запомогль то(т)... лавєр тєды и та(м) єму во(л)но таковыѣ пѣнє(зѣ) данилови вє(р)ноути (Одрехова, 1581 *ЦДІАЛ* 37, 1, 13); Вшакъ не у куклы то играти — писмомъ Божиимъ ширмовати! (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1049); А вшакъ не новая речъ, же митрополит кієвъскій, продок мой,... будучи на флоренском соборѣ з руских краєвъ, призналъ за пастыра... римского быскупа (Львів, 1605-1606 *Перест.* 42); Dynis wszákoś siá ty náił w nebi (Яворів, 1619 *Гав.* 22); Вша(к) вѣдаєшъ, жє ко́ждый хто́ ся на́ свѣт' роди(т), Мꙋситъ ты́жъ ꙋмєрєти: про́жно са тут' го(р)дитъ (Київ, 1622 *Сак. В.* 47 зв.); Вша́кжє твоа́ сла́ва, Моа́ попра́ва (Київ, 1633 *Евфон.* 308); Свѣтъ... по́лный єстъ Сщ҃єнникѡвъ: вша́кжє єдна́къ на жни́вѣ Бж҃ємъ рѣдкій ба́рзо знайдꙋєтса робо́тник (Львів, 1646 *Ном.* 3 зв.).

ВШЕЛАКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛАКІЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛЕКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛКИЙ, ВШЕЛКІЙ *займ.* (*стп.* wszelki) **1.** Те саме, що **вшелякий** у 1 знач.: бѣсноватый... вшє(л)кіи хоробы оуздоровлєва(л) (XVI ст. *УЄ Трост.* 45); А Жидовє... почали єго бити нємл(с)твно вшє(л)ки(м) ѡроужіє(м) (Там же, 59); Ты́мъ и вшє́лкихъ єрєсєй мꙋ́ры оупада́ютъ, А сыны Правосла́вны(х) сли́чнє проквита́ю(т) (Київ, 1618 *Вѣзер.* 14).

2. Те саме, що **вшелякий** у 3 знач.: убоги(м) и утрапєны(м) братия(м)' и вшє(л)ки(м) сирота(м) ратуно(к) (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 70 зв.).

3. Те саме, що **вшелякий** у 4 знач.: та я(к) тꙋ єв(г)листа пи(ш) и(ж) бє(з) всѣ(х) причинь и бєз' вшє(л)ки(х) ро(з)мо(в) оузрѣвши лю(ди) надутыи и(ж) оупованіє имаю(т) в со́бѣ (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 7 зв.); в па́пєжꙋ єсть вшє́лка мо(ц) на(д) вшєлкими мѡцами, и нєбє́скими и зє(м)скими (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 112 зв.).

Див. ще **ВСЕЛАКИЙ.**

ВШЕЛЯКИЙ, ВШЕЛАКИЙ, ВШЕЛАКІЙ, ВШЕЛЕКИЙ, ВШЕЛЯКІЙ, ВШЕЛЯКЫЙ, ВШЕЛАКИЙ, ВШЕЛАКЫЙ, ВЪШЕЛАКИЙ, ВЬШЕЛЯКИЙ, УШЕЛЯКИЙ, УШЕЛАКИЙ *займ.* (*стп.* wszelaki) **1.** Різний, різноманітний, всякий: нєхайбых бєзпєчно до Вашєй Милости, моєй... панєй приєхал и постановєньє ѡколо вшєлакоє рєчи полноє вчинил (Степань, 1544 *AS* IV, 414); поко(р)нє прошꙋ єго мило(с)ти пана ѡ(т)ца... абы єго мило(ст) рачи(л) вшєлякоє старанъє ѡ похова(н)ю ꙋцтиво(м)... тєла моєго... чинити (Вінниця, 1567 *ЛНБ* 103, 17/Іс, 1943, 15 зв.); вшєля́киє пови(н)ности такъ рушє(н)я повєтовыє, яко и поборы... па(н) Сємашко полни(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 93); маю тєжъ... доброє ма́сло и тєжъ сы́ры до́брыи вшєляко(г) рожа́ю (к. XVI ст. *Розм.* 26); абовѣ(м) нинє(в)ви́танє нємно́го потрєбова́ли дн҃овъ на оулѣчє́ньє грѣхо́въ свои(х), моглі́ и за ба(р)зо коро(т)кіє дн҃ы... загла́дити вшєла́кіє зло́с-

ти свой (Острог, 1607 *Лѣк.* 26); Лю́баась ты на́мъ на везре́ньє, ѡ сиви́зно, По́лнаѧ боу́дꙋчи вшєла́ки(х) цнѡ́тъ стари(з)но (Львів, 1616 *Бер.В.* 74); Церковъ ...преслѣдованья вшелякіи пріймуетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 343); Орꙋ́жіє,... Бро́нь воє́ннаѧ, а́лбо вшєла́коє на́чиньє (1627*ЛБ* 164); Нєхаи тє́ды поганбє́но бꙋ́дєтъ вшєла́коє кацє́рство безє́цны(х) Гєрєтикѡ́въ (Львів, 1642 *Час.Слово* 277); а тма́... нѣчо́го ин'шо(г)о нє є(ст) єд'но по́хо(т) тєлє́снаа, и стара́нѧ ...вшєлє́кы(х) зло́стїй (1645 *УЄ* №32, 78 зв.); Паномъ полковникомъ со(т)нико(м) атаманомъ виси(л)комъ вшєляки(м) ѡ(д) на(с) в сѣвєръ кождого часꙋ выслани(м) до вѣдомо(ст)и подаємо (Ірклиїв, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1);

у знач. ім. всякий, кожний: Стєфа(н)... коро(л) польски(и): всѣмъ посполите и ка(ж)домꙋ зособна которогожъ ко(л)вєкъ ста(н)у достоє(н)ства... и инымъ вшєлакимъ моцъ сꙋже(н)ѧ маючимъ ꙋвє(з)дє в корꙋнє и во всихъ па(н)ствахъ нашихъ (Вільна, 1581 *ЖКК* I, 201); Ла́ска, мо́витъ, да́ткꙋ проти́вко вшєла́комꙋ живꙋчємꙋ, и на(д) оумє́рлымъ нє́ забороні́ ла́ски (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 148).

2. Будь-який: снове голу(б)ковы... зєзна(ли)... бє(з) вшєлако(г) примушѣнѧ будучи // з добры(ми) розумы и(ж) прода(ли) ролю або очизну (Одрехова, 1575 *ЦДІАЛ* 37, 16, 4); усмо́тривши тєды́ впро(д) вшєла́кой спра́вѣ конє́цъ, то́жъ спра́вꙋ почина́й (Острог, 1614 *Тест.* 146); если хто надъ той святобливый символъ другій смѣти будетъ вносити... нехай будетъ осужденъ, зъ достоинства зверженъ и отъ вшелякого христіанского вызнаня отдаленъ и проклятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 733); Пє́ршꙋю Трѡ́ны, Хєрꙋви́ми... бли(з)ко высо́кости Маєста́тꙋ своє́го посади́ла, абы ѡ(т) нєй бєз вшєла́когѡ сро́дкꙋ, свѣтло(ст) ро́зꙋмꙋ... до выполнє́нѧ во́лѣ єи бра́ла (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 922).

3. Кожний: про то повинне пристои кождому, абы вшелакій чоловѣкъ, о такомъ припадку своемъ уставичне мыслилъ (Краків, 1595 *АСД* I, 196); Вшєла́коє тѣло сво́ємꙋ члонкꙋ помага́є(т) тєрпѣти бо́лю (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 21); Свѣтлостью суть апостолове отъ свѣтлости Христа... которая просвѣщаетъ вшелякого чловѣка, на сесь свѣтъ приходячого (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 410); Вшєлакій члкъ который посмотри(т) на жєнꙋ ис похотїю... то ю(ж) чюжєло(ж)ство ѿпо(л))ни(л) въ ср(д)ци своє(м) (Височани, 1635 *УЄ* №62, 26 зв.);

у знач. ім. кожний: Што́жъ; до́ а́дꙋ ли во́йдєтъ вшєлакїй бѣдꙋ подєймꙋючїй (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130).

4. Жодний: Вшєлякая справа бра(т)ская нє має(т) быти выношєна далє ѡ(т) порога домꙋ бра(т)ского (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); ѡни бє(з) вшєлакого встыдꙋ рє(к)ли ємоу (к. XVI ст. *УЄ* №31, 73 зв.); вшєлакаѧ справа бра(т)скаѧ нє має(т) быти далє(и) выношєна (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); тые, по преданію апостолскому правила 68 мѣлибы ся завжды постити, безъ вынимку вшелякого (Вільна, 1608 *Гарм.* 217).

Див. ще **ВСЕЛАКИЙ, ВШЕЛКИЙ.**

ВШЕЛЯКО, ВШЕЛАКО (*стп.* wszelako) **I.** *присл.* **1.** По-різному, всяко: Солодкая, правдиве, память и вдячная вонность зо всѣхъ сторонъ! И вшеляко рожай той выславляти прислушаетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1135); В ты́хъ або́вѣмъ дш҃а правовѣ́рнаѧ,... // ...и́жбы длѧ законопрєсто́пплє́нїѧ в' дєспєра́цию нє приходи́ла, а в' найбо́лшой за́сь ла́сцѣ Бж҃ой пыхи́ и вывышє́нѧ вшєла́кѡ выстєрєга́ласѧ (Київ, 1631 *Тр.П.* 1-2 ненум.); Нєдопꙋща́ти кри́вдъ чини́ти, та́кжє зводи́ти и лю(д) бж҃їи ѡшꙋкива́ти єрєти́кѡмъ, а́лє вшєла́кѡ ста́ратисѧ ѡ позыска́н'є и ѡ навороче́н'є ко́ждого (Львів. 1646 *Зобр.* 71 зв.).

2. *(у повному обсязі)* цілком, повністю: Ка́мєнь, мовитъ [Мѡисеи], ди́вной вєли́кости, ма́ло ѡ(т) того было, жє мѧ нє привали́лъ и вшєла́кѡ нє скрꙋшилъ (Київ, 1627 *Тр.* 557); Што́жъ розꙋмѣти ма́єтъ пра́гнꙋчїй сн҃ъ правосла́вный и́стиннѡ помл҃итисѧ..., если нєпови́нєнъ сꙋкон'ки тѣла своє́гѡ прєз' чи́стост' вшєла́кѡ ѡмыти, якъ Лилїю оубѣли́ти? абы ємꙋ слꙋшнє ѡвоє могло слꙋжи́ти (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

3. *(неодмінно, обов'язково)* напевно: Єдны́ я́ко снѣгъ бѣлымисѧ найдоу́ючи: А дроу́гїє принамнѣ́й, якъ во́вна боу́дꙋчи: И вшєла́кѡ на всюмъ ч(с)тымисѧ найдоу́ймѡ, И Х҃а Збави́тєлѧ въ всюмъ наслѣдоу́ймо (Львів, 1616 *Бер.В.* 94); якъ за́сь ты́и, кото́рыи повѣ́реного и порꙋ́чо́ного собѣ, и тєстамє́нтѡвъ

в҄ таќовыхъ рѣ́чахъ нє выполнѧ́ютъ, сꙋдъ вшєлѧкѡ мѣти бꙋдꙋтъ (Київ, 1627 *Тр.* 39); еднакъ, поки мене Благодать Божїя на томъ Свѣтѣ задержитъ, вшеляко во всемъ онымъ опекуномъ и промоторомъ маю быти (Львів, 1631 *ОЛ* 16).

II. *спол. (уживається для вираження протиставного зв'язку між членами речення)* однак, проте: Нà роботꙋ на панщизнꙋ мают подданыє ходити скоро ден, а которыйбы нє шолъ, тогды єго виною нє карати, толко на пню хлостꙋ ємꙋ дати мают, вшєлѧкож з бачєнъємъ (1567 *AS* VII, 120); Овчихъ к собѣ ча́чкою штꙋчнѣ завабѧ́єтъ, Всѣхъ вшєлѧ́ко зводи́ти нє пєрестава́єтъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 24).

ВШЕЛЯКЫЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛѦКИЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛѦКІЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕЛѦКО *див.* **ВШЕЛЯКО.**

ВШЕЛѦКЫЙ *див.* **ВШЕЛЯКИЙ.**

ВШЕСТВИЄ, ВШЕСТВІЄ *с.* (*цсл.* въшєствиє) **1.** *(піднімання вверх)* вознесення: Едино существо его зъ Богом Отцемъ,... рожество съ Пречыстое Дѣвы Маріи, муку и смерть его, погребеніе, и во адъ сошествіе, и тридневное воскресеніе, и на небеса вшествіе (Вільна, 1608 *Гарм.* 179); **вшествіє на небеса Христовоє** — *(назва церковного свята, також календарна дата)* вознесення: И тые два, будучы Жыдами, вѣдали о томъ добре и постерегали не только оного часу, але и по воскресеніи, и по вшествію на небеса Христовомъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 205).

2. *(спускання вниз)* сходження. ◇ **Вшествиє Светого Духа** — *(назва церковного свята, також календарна дата)* зішестя Святого Духа, Трійця: пан... Василєй покладал листъ вызнаный // пана Богꙋхвалов, в которым пан Богꙋхвал вызнал, иж ємꙋ, Василю, брат єго постꙋпил на выхованє Грицов до часꙋ, до Вшествиѧ светого Дꙋха (Кременець, 1547 *AS* IV, 555-556).

ВШЕТЕЧЕНСТВО, ВШЕТЕЧЕНЬСТВО *с.* (*стп.* wszeteczeństwo) розпуста: вмѣсто за(с) цѣломꙋдрънаго житїѧ; конє(ч)ноє вшєтєчє(н)ство (1596 *Виш.Кн.* 262); а ты(с) сама́ дава́ла запла́тоу и ста́лисѧ в тобѣ вшєтєчє(н)ства на(д) и́ншихъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 60); и тѣла зєпсова(н)є противитъсѧ вшєтєчє(н)ствꙋ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 168); Стꙋдодѣйство, стꙋдодѣѧ́нїє: роспꙋста, вшєтєчє́нство (1627 *ЛБ* 123); Ѡ(т) Ко́рєни зло́го, Обжа́рства вѣтвїє..., роско́шноє ядє́нїє, пьѧ́н҄ство, роспалє́нїє на вшєтєчєн҄ство (Львів, 1645 *О тайн.* 56); Трє́тѧѧ причи́на єст҄, длѧ котóрои малжє́нствѡ ѡ(т) Бга єстъ поставлє́нноє, оу варова́нѧсѧ вшєтєчє́нства (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 931).

Див. ще **ВШЕТЕЧНОСТЬ.**

ВШЕТЕЧНЕ, ВШЕТЕЧЪНЕ *присл.* (*стп.* wszetecznie) розпусно: моимъ милостивымъ паномъ вядомо яко жона моя... вшєтєчънє а (с)просънє... посътꙋпьками заховыва (Луцьк, 1580 *ЖКК* I, 183); Кгды(ж) та(к) нєба(ч)нє спроснє и вшєтє(ч)нє, на за́цныє осо́бы... и на всю вобєцъ рєчъ пꙋсполи́тꙋю обоихъ наро́довъ кгрєцких҄ и рꙋски(х)... по многихъ ...крає(х) свѣта... бынамнѣй бачєньѧ мѣти нє хотѣлъ, алє всѣхъ ро́вно... блꙋдами... почти(л), толко абы єго та(к) бгъ и люди до́брыє чти́ли и ва́жили (Острог, 1587 *См.Кл.* 6); Знать, ижъ ѳиляметъ подобно своее цноты не маетъ, протожъ на людъскую такъ вшетечне торгаетъся (Вільна, 1599 *Ант.* 921); Блꙋдно: вшєтє́чнє, марнотра́внє, роспꙋстно (1627 *ЛБ* 11); зобра́вши всє моло(д)шїй Сы́нъ, ѡ(т)ишо́лъ в҄ далє́кꙋю сто́ронꙋ, и та́мъ роспороши́лъ маєтность свою, живꙋчи вшєшє́чнє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 17).

ВШЕТЕЧНИКЪ *ч.* (*стп.* wszetecznik) розпусник: а знадво́рѧ псы и чарвни́ци (!), и вшєтє(ч)ници, ...и ко(ж)дый кото́рїй ми́лꙋєтъ, и кото́рїй чи́ни(т) кла(м)ство (Вільна, 1596 *З.Каз.* 21 зв.); там есть чистец по смерти мудрым безецником, вшетечником и роскошником (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 191); Нєзбо́жный побо́жности наꙋча́єтъ сѧ вшєтє́чникъ чистоты́, пїа́ница трє́звости (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); Блꙋдникъ: Вшєтє́чникъ, вы́рва, ло́тръ (1627 *ЛБ* 10); та(к)жєсѧ маєть рахова́ти з҄ сꙋмнє(н)ємъ свои́мъ вшєтє́чникъ, збо(и)ца (Львів, 1645 *О тайн.* 76); а да́єт҄ сакрамє́нт҄ малжє́нства с(т): тако́вꙋю ла́скꙋ малжо́нкѡмъ: на́про(д) иж҄ злꙋчє́н҄є их҄ кото́роє в҄ вшєтє́чникахъ єстъ бры́дкостю и грѣхо́мъ смєртє́лны(м), имжє сꙋдитъ Бгъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 927).

ВШЕТЕЧНИЦА, ВШЕТЕЧНИЦА *ж.* (*стп.* wszetecznica) розпусниця, повія: самъ... панъ староста,... мовилъ, абы поведилъ, же тотъ попъ ведаеть на владыку, ижъ до него белую голову вшетечницу водили (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 313); и ѡба́чилъ єго же додо́мꙋ нєчи́стого вшо́лъ и позна́въ ижъ зъ вшєтє́чницєю былъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 83); Єслѝ Вшєтє́чницєю бы́лєсь, ѿтожєсь зоста́лъ дѣвою (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128); Чєтвє́ртоє Мыта́рство: повꙋнха́нѧ, за́пахи,... котры́є нєвѣстамъ танє́чницамъ, и // вшєтє́чницамъ присто́ѧ(т) (Львів, 1642 *Час.Слово* 268-268 зв.); Іꙋда мнима́лъ, жєбы была вшєтє́чница (серед. XVII ст. *Хрон.* 62 зв.);

перен. (про католицьку віру) та, що обманює, вводить в оману: єгда с предѣло(в) зако(н)ны(х) выстꙋпитє, и ѡ(т) жоны вла(с)ноє своєє, цр҇кви вѣры восто(ч)ноє, до кꙋрвы ри(м)скоє, на блу(д) ѡ(т)бѣгати хо́чє(т) и ѡнꙋю вшєтє(ч)ницꙋ,... до чи(с)таго ло́жа... приволокати изво́литє (1598 *Виш.Кн.* 291); Которое слово не до оныхъ ся стегаетъ, але до лакомыхъ,... о Божію славу ничого недбаючихъ, которые хотятъ... во духовной владзѣ крила свои розширяти,... а всѣхъ до оное вшетечници Вавилонское розмаите упстроное отсылаючи (1603 *Пит.* 33); Дх҇о́вноє Малжє́нство Вшєтє́чницꙋ зъ Пога́нѡвъ принѧло́ Цр҇квъ, и на(д) Дѣвы ч(с)тѣйшꙋю оучи́ни́ло (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128).

ВШЕТЕЧНОСТЬ *с.* (*стп.* wszeteczność) те саме, що **вшетеченство**: Ой ты, мужу необачный! Зроби жонѣ бенкетъ смачный... Смаруй кіемъ надъ статечность, Нехъ забуде про вшетечность (Луцьк, 1575 *КС* XXV, 98); Ра(з)свєрѣпѣнїє: юрно(ст), пєщо́та, розпꙋста, своѧ во́лѧ, нєчистота́, сть, вшєтє́чно(ст), прєквѣ(н)това(н)є (1627 *ЛБ* 166); нє дава́й на вшєтє́чность дочки́ твоє́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 123);

розгнузданість: то́тъ пи́са(р)... нашъ... нєпоря́докъ,... и вшєтє(ч)ность бєзбо(ж)ноую, а зго́ла всє што ядови́таѧ сли́нка до оустъ принєсла припи́сꙋючи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 4 зв.).

ВШЕТЕЧНЫЙ *прикм.* (*стп.* wszeteczny) розпусний: тако(жє) и вы... того нє вѣдаєтє и(ж) ты(м) вѧзєнѧ(м) ва́ши(х) Пано(в)..., бо(л)шєй мꙋчи(т),... и нєпра(в)дꙋ до ко(н)ца ѡбнажає(т), го́лꙋ бєзобра(з)нꙋ бє(з)всты(д)нꙋ я(к) єдинꙋ машкарꙋ и кꙋрвꙋ вшєтє(ч)нꙋю, всємꙋ свѣтꙋ... ѧснꙋ чини(т) (1598 *Виш. Кн.* 310 зв.); Не терпѣлъ... добротливый и справедливый Господь Богъ намного вшетечныхъ и окрутнихъ Латинниковъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 774); Ба́сни звѧго́мыѧ: Вшєтє́чныи, встыдли́выи Пѣсни, Га́дки, и Ба́йки (Львів, 1642 *Жел.П.* 7 зв.); Сампсѡнъ... оузрѣлъ нєвѣстꙋ вшєтє́чнꙋю, и вшо́лъ до нє́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 186);

непристойний: чє́сныє ма(л)жє́нства на́ши в ро́спачъ нєвстыдли́вый вшєтє́чными мѡ́вами свои́ми привѡ́дѧтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212).

ВШЕТЕЧНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Розпусніший: Не явно ли всему свѣту есть, яко только в папину главу и насильство вѣрованью согласни твои латынники суть, а в плодоношению християнства от всѣх язык латынский род и вшетечнѣйший,... и гордѣйший есть! (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 180).

Пор. **ВШЕТЕЧНЫЙ.**

ВШЕХМОГУЧИЙ *прикм.* (*стп.* wszechmogący) те саме, що **всемогучий**: Во имя святои фалымое и неразделнои Троицы, Отца и Сына и Духа святого, Бога вшехмогучого, станся (Літовиж, 1582 *АрхЮЗР* 7/I, 32).

ВШЕХМОЦНЕ *присл.* (*стп.* wszechmocnie) всесильно, всевладно: Алє и са́мъ ѡ(т) сєбє́ похо́дитъ вшєхмо́цнє и доброво́лнє, зъ зєзволє́нїє(м) Ѡц҇а и Сн҇а, и своихъ да́рѡвъ наполнѧ́єтъ го́дныхъ при́стѧ єго́ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 246).

ВШЕХМОЦНОСТЬ *ч.* (*стп.* wszechmoc, wszechmocność) всемогутність, всесильність, всевладність: не такъ съ промыслу людъского, якъ зъ рамене и зъ вшехмоцности Божеи станꙋла, о што се продъкове нашы не разъ кусили (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 186); Любо(в)... справєдли́вость,... вшєхмо́цность, ...и штоко́лвєкъ иного тако́вого Бо(з)ского мо́витъсѧ ѡ Ст҇ой и Б(л(с)вє́ной Тр(о)ци (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 303); а тѣло мое..., абы до того часу въ земли отпочивало, ажъ Господь Богъ... въ маестати и вшехмоцности своей на енералный судъ прійдетъ (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 407).

ВШЕХМОЦНЫЙ *прикм.* (*стп.* wszechmocny) всемогутній, всесильний, всевладний: Вє́длє потрє́бы то́ чи́нимо ѡ(т)повѣда́ють, то́ єстъ Сн҇а ро́внымъ

ѡ(т)цꙋ и вшєхмо́цны(м) оуказа́ти ста́раючисѧ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 233); Абóвѣмъ мꙋсѣли бы ты́и котóрыи то розꙋмѣю(т) и мꙋдрꙋю(т) єди́но з' двоига тверди́ти и призна́ти, тó єсть, а́лбо ижъ полови́цꙋ тылко на то(т) часъ оучєницы Дх҃а принѧ́ли, а́лбо ли доскона́лє и зꙋпóлного, а́лє нє вшєхмóцного (Там же, 239).

ВШИВАТИ *дієсл. недок.* Вшивати: insuo, вшиваю, зашиваю (1642 *ЛС* 241).

ВШИВЫЙ *див.* **УШИВЫЙ.**

ВШИРКЫ, ВШЫРКИ, ВЪШИРКИ, ВЪШИРЪКИ, УШИРКИ *присл.* Вширшки (уширшки): а кꙋды вєли… по(д)старости(и) бєрєстє(и)скы(и)… вдолжъ якобы на чотыри мили а розницы в шы(р)ки ꙋ шы(р)шомъ мєстє якобы на двє мили (1546 *ОГ* 27 зв.); а въширъки цєгє́льница таѧ и҃ сажонъ (1552 *ОКЗ* 37); а въ ши(р)ки в сєрєдинє бакъшты (!) тоє г҃ сажъни попєрєкъ в҃. (1552 *ОВін.З.* 130); Пєрєкопъ подъ тою стороною горы початъ вшырки чотырохъ сажонъ а глубины выкопано мало болшъ сажнѧ (1552 *ОЧерк.З.* 5); въ которомъ застѣнку естъ кгрунту́ вдовжъ шнуровъ семъ а вширкы шнуровъ шестъ и десетъ сажний (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 315).

Див. ще **ВШИ́РЪ.**

ВШИРЪ, ВШИР *присл. (по ширині, у ширину)* вшир, вширш: при нє(и) ста(р)цо(в) и(н)ши(х) люди(и) посторо(н)ны(х) прида(в)ши то(т) ꙋвє(с) кгрꙋ(н)тъ… зрєвидова(т) и ѡколо вдо(л)жь и (в)ши(р) ѡбъихати и ѡграничити допꙋсти(л) (Любеч, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 38); именя наши… вдолжъ и вшир в кграницахъ и в межахъ и обыходехъ своихъ здавна маютъ (Гнойня, 1596 *ПККДА* I-2, 166); и кгрунтъ до него такъ назначаю: отъ Олшанки рѣчки вдолжъ до другой рѣчки Мгара…, а ширъ отъ ложечины луки… до Сулы рѣки (Вишнівець, 1619 *АЮЗР* II, 71); в той водѣ естъ черепахи, такъ великие ижъ на сто локотъ вши(р) (серед. XVII ст. *Луц.* 534).

Див. ще **ВШИРКЫ.**

ВШИСТКИЙ, ВШИСТКЫЙ, ВШИСКИЙ, ВШЫСТКЇЙ, ВЪШИСТЬКИЙ, ВШИТКИЙ, ВШИТКЫЙ, ВШЫТКИЙ, ВШЫТКЇЙ, ВШИСТОКЪ, ВШИСТОКЬ, ВШИТОКЪ, ВЪШИТОКЪ, УШИТКИЙ, УШИТКЫЙ *займ.* (*стп.* wszystek) **1.** *(означає щось як ціле неподільне, взяте повністю)* весь, цілий: тє(н) жє кири(к) прє(д) ты(м) жє право(м) зєзна(л) тому(ж) иванови другую половину ролѣ // тоѣ и(ж) єѣ та(к)жє прода(л) за ту(л)кую жь суму вы(ш)шє мѣновану що чини(т) вши(т)ка сума зло(т) дєвѧтдєсѧ(т) (Одрехова, 1583 *ЦДІАЛ* 37, 1, 19 зв.-20); знаєтє мóви(т) тоє гораз(д)ь и́жь коли кóню оуди́ла в'кладаємо въ оуста́ абы на(м) пóслушни были и в'ши́тько тѣло ихь ѡбєртаємо также и кора́блѣ хóтѧ и вєликїи соуть и ѡ(т) вѣтра мóцнаго бывають заточєни (поч. XVII ст. *Проп.* 24); а вы и хр(с)тїано(м) та(к) бє(з) встыдꙋ мнóго злóго выражаєтє, што є(ст) вши(т)ко(и) зємли прємыскои я́вно і вши(т)комꙋ подóлю, і єщє далєй (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 155); та́ѧ вѣра вши́токъ свѣ(т) оукгрꙋ(н)това́ла (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 144); Зачимъ той синодъ правдиве енералнымъ естъ и за такіи отъ вшисткого христианства по всѣ часы мѣваный былъ и признаваный (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 754); Жо(л)нѣрє до Кієва прїихали а ти(м) и(н)тє(н)томъ, абы впро(д) козаковъ, а заты(м), во вши(т)кой вкраинѣ рꙋ(с) выстынали ажъ до Москви (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. *(означає цілковите охоплення окремих однорідних осіб, предметів, явищ, кожного у нерозривному зв'язку з іншими)* увесь: Оповедалъ передъ нами… Зикгмонтъ Волский… ижъ кгды онъ былъ посланъ для ревидованья имений нашихъ Острозъскихъ… и для постановенья порядку вшисткого в нихъ… игуменъ… монастыра… Дерманъского… // …вызналъ и оповедалъ (Варшава, 1575 *АрхЮЗР* 1/I, 49-50); ива(н) сн҃ь шѧфарє(в)… зєзна(л)… иж сѧ тоу(и) то кулинѣ жєнѣ то(г) ива (!) досы(т) оучинило та(к) з доу(б)рь вши(т)кы(х) рухаючи(х) и нєрухаючи(х) зє (в)ши(т)кы ѡчизны єѣ… ѡ(д)плати(л) (Одрехова, 1580 *ЦДІАЛ* 37, I, 10 зв.); за жаданиє(м) и повєлєниє(м) єго мл(с)ти ми(т)рополита и похотию своєю то в҃м ѡзна(и)мꙋю и ѡ вши(т)ки(х) рєча(х) доскональє далє(м) знати и ѡповѣдилє(м) г(с)пдну алєкса(н)дрꙋ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 217); мисковая гаска… и(з) дочками свои(ми)… та(к)жє и(з) зятєми своими… стали вшистци ѡбли(ч)нє… вызнали и(ж) ꙋчинили мєжи

собою згодȣ (Львів, 1595 *Юр.* 19 зв.); избавитє(л) //...казаль оуши(т)ки(м) ап(с)ло(м) изыитисѧ (XVI ст. *УЄ Трост.* 49-50); Тєды тою справȣ ѡ(т)ложили до вшистки(х) брати(и) (Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 2 зв.); Прышéлъ єси до насъ... и горячоє прагнїнїє рáдостны(м) свои(м) прышéштвїє(м) вшысткї(х) тобóю... сновъ твои(х)... поздоровилъ (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.); розмы́слити събѣ каждый можє(т) ижє ѡ(т) ба вши(т)ки рѣчи походѧ(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 53); ѡ то(ж) и(х) па(н)ство избурєно и зопсовано и(ж) сѧ розсѣѧли по свѣтȣ... а нигдє волности своєи нє маю(т) и поныжєныи соу(т) ѡ(т) вши(ст)кы(х) языко(в) за злость свою (1645 *УЄ* № 32, 123).

3. *У знач. ім. (означає сукупність людей, предметів, явищ, понять)* весь, все, всі: я(к)жє єи маєт(т) стєрєчи а то та(к) бо пастȣ(х)... г(д)є пасєть в лѣсѣ а выганѧєть на полє жєбы та(м) жа(д)наѧ нє зостала жєбы вши(ст)кы додомоу пригналь (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 182); в пѧ(т)ки въ єдіной годи́нє вши(т)цы ядѧ(т) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 94 зв.); сȣ(м)нѣня(м) ѡвязȣю я(к) вышє по(д) анафємою... абы томȣ вши(т)комȣ з пото(м)ками своими на вє(ч)ныє часы вє (в)шитко(м) досы(т) чинили (Топольниця, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 64б); а ижь за оугодою та(к) ся згодили жє взяли ѡ(д) пє(т)ра па(ш)кового за вши(т)ко зло(т) три(и)ця(т) (Одрехова, 1625 *ЦДІАЛ* 37, 2, 38); Назаутрѣє рано радȣ ȣчыныли Вши(т)ки(х) до судȣ з особна водилы (1636 *Лям.о пр.* 10 зв.);

(у повному складі, без винятку) все, всі, всіх: на(и)моло(д)шу(и) дѣвцѣ свую(и) мари з мужє(м) єѣ зь ивано(м) привла(ш)чую вѣ(ч)нє вши(т)ко ѡ(д) ма(ла) до вєлѧ (Одрехова, 1586 *ЦДІАЛ* 37, 1, 27); Та,... дѣля того, братя,... ушитько притерпѣмъ дѣля Христа (XVI ст. *НЄ* 34); По сє(м) пȣсти(л) гь бгъ // кони́ки, а(л)бо сáра(н)чȣ, и(ж) до ѡста(т)ка вши(ст)кѡ зопсовáли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 18 зв.-19); Яко и(з) ȣ(с)тно(г) злєцєнѧ, чєрє(с) братии свои(х): та(к)жє и и(з) ѡ(т)данно(г) писанїа... зрозȣмѣлє(м) ѡ вши(т)ки(м) (Ясси, 1602 *ЛСБ* 371); А поко(р)но вм(л) вши(ст)ки(х) прошу проси(т) господа бга за го(с)подаря и за мєнє грѣшного (Ясси, 1627 *ЛСБ* 436, 2 зв.); До ко(ж)дого чытє(л)ника, тȣ кождомȣ тую справȣ подамо прє(д) ѡчы Абы кожды(и)... зна(л) що ся во нє(и) точы(т), хо(т) сȣ(т) рєчы Мнѣ (!) ȣда(т)ныє... єдна(к) що на мєщано(м) ѡстро(з)ки(м) придало то ся вшы(т)ко в ты(х) ры(т)мѣхъ шырѣ ѡписано (1636 *Лям. о пр.* 1); гдє в' той ча(с) бѣсóвска пыха, которáѧ вши́сткими гнȣшáє(т)сѧ (Львів, 1642 *Час.Слово* 270).

ВШИСТКО, ВШИТКО *присл.* (*стп.* wszystko) все, завжди: Янє... принєси вéты посполȣ вєспо(л) зає(д)но з сыро(м) єсть тȣ вшитко ѡ(й)чє ѡ(т)дали тȣю мисȣ (к. XVI ст. *Розм.* 22 зв.); Такъжє тє(ж) и ква(р)талы ѡ(т) дѣтє(и) нє маютъ выбирати дидаскаловє, то(л)ко тыє(ж) братѧ на що вшистко позволили (Львів, 1604 *ЛСБ* 1043, 8 зв.); ѡ(т)толѣ вѣри́мо вши(т)ко доброє поимовáти ѡ(т) нєго (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 3); зрозȣмѣти можєшь члчє хр(с)тїѧньскїй, къторое здáвна казовано и тєразь прє(д) ѡчима... вши(т)ко є(ст) доводи щирыи и прáвдивыи (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 67 зв.).

ВШИСТКЫЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИСТОКЪ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТКИЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТКО *див.* **ВШИСТКО.**

ВШИТКЫЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТОКЪ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШИТЫЙ *дієприкм.* Пошитий: А ѡ ѡдєжды, и(ж) нєк'шта(л)товную и я(к) мѣ(х) в'шитȣю ино(к) носитъ (1596 *Виш.Кн.* 231).

ВШКОДИТИ *див.* **УШКОДИТИ.**

ВШРУБОВАТИСЯ *дієсл. док.* (*стп.* wśrubować się) *перен.* (з чого) *(із запереченням)* відмовитися, викрутитися (від чого): я(к)жє и в(м), и тȣю (ж) заплатȣ за свóй подви(г) в пéклѣ при(и)мє(т), я(к) жє и вм(ст) принѧти хóчєтє єсли сѧ нє покаєтє // и (з) выпалого блгоч(с)тїѧ за(с) скоры(м) обращéниє(м) нє вшрȣбȣєтє (1598 *Виш.Кн.* 277-277 зв.);

перен. (у що) *(у стверджувальній формі)* вникнути (у що), пристати (до чого): А што пытаєшъ // якобы по христовѣ звытя(ж)ствѣ миролюбїє(м) во хр(с)тїанствє вшрубоватися єсми мѣлъ, ѡ тоє пытати нє трєба (1599-1600 *Виш.Кн.* 204 зв.-205).

ВШЫСТКЇЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШЫТКИЙ *див.* **ВШИСТКИЙ.**

ВШЫТКО *див.* **ВШИСТКО.**

ВЩАТИ, ВСЧАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wszcząć) почати: также привилья, справы давные и ново чрезъ мене съ кимъ же колвекъ всчатые, той Церкви Божой и Епископіи Луцкой служачіе... вцале оддано быти маеть (Луцьк, 1607 *АСД* I, 231); А пото(м) ѡколо Ро́кꙋ а͠та по Х͠ѣ, на за́хо(д)ны(х) сторона(х), якъ иныи єреси, єдины старыи вскрєси́ли, а дрꙋгїи но́выи вщали (Київ, бл. 1619 *О обр.* 34); тыежъ помененые принцыпалове... взявши якийсь скрытый гневъ противъко небожчикови Миколаеви Кренътовскому, умыслне при посеженю о секте бридливой ариянъской мову всчали (Житомир, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 787).

2. (від кого) Походити, починатися: оужє то́й по́ломєнь ѡ(т) инши(х) вща́тый и ста́рши(х) наши(х) правди́выхъ дх͠ѡвны(х) дохо́дитъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212 зв.).

Див. ще **ВЩИНАТИ.**

ВЩАТИСЯ, ВСЧАТИСЯ, ВСЧАТИСА, ВЩАТИСА *дієсл. док.* (*стп.* wszcząć się) почaтися, виникнути: и вєли́каѧ ва́снь и нєнависть мєжи лю(д)ми с того поправлєнѧ всчаласѧ (Острог, 1587 *См.Кл.* 14); Надъ то все, а што ведати могло бы ся вамъ было..., же тая светая единость — не новые речы (одъ вашыхъ духовныхъ вщалися), але давъные (Вільна, 1599 *Ант.* 559); Недобре и зле Миколай папежъ учинилъ, же тому Григорію неслушне и неналежне отухи додалъ, и затымъ ся згоршенье стало и раздоры ся всчали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 749); єхали,... мєжи всходомъ и полуно(ч)ю чєрє(з) поля,... до хворостовъ и до га(и)ка, гдє рє(ч)ка а(л)бо болото Бу(и)мє(р) вщалося (Житомирщина, 1639 *ККПС* 210);

(вести свій рід, своє існування) починатися, походити: Ма́єшъ Ма́йстра до́брого кꙋ по(д)по́рѣ до́мꙋ. Нє бои(ш)сѧ злы(х) звѣрѡ(в) выхо́дѧчи(х) зломꙋ Мо́влю, смо́кѡ(в) пєкє́лны(х), а ра́чєй яски́нѣ, Ѡ(т)ко(л) ѡни вщали́сѧ, и ма́тка и(х) горды́нѣ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15).

Див. ще **ВЩИНАТИСЯ.**

ВЩАТЬЄ *с.* Початок; затія: такъ и на вщатʼє и попа(р)тьє во́єнъ и ва́лкъ, пе́внымъ яки́мʼсь спо́собо(м),... ослабѣва́ны бывáютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 232).

ВЩЕПИТИ *див.* **УЩЕПИТИ.**

ВЩЕПАТИСА *дієсл. док.* (у що) Втручатися: радꙋ за́сь, яковый собѣ дх͠ѡвныє ри(м)скіє привлаща́ютъ, за кото́ри(м) сѧ во всѣ спра́вы свѣцкіє вщєпа́ють... // ...на́ши гре́чєской вѣры дх͠ѡвныи... до́бримъ сꙍмнѣньємъ зы́чити нє мꙍгꙋтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 196 зв.-197).

ВЩЕРБЕНЪ *дієприкм.* Пошкоджений: такъ бы еси въ томъ ся справовалъ, ижбы оный замокъ нашъ у потребахъ свихъ не былъ ничымъ нарушенъ и вщербенъ (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 12).

ВЩИНАТИ, ВЩЫНЯТИ *дієсл. недок.* (що) Починати, затівати: кгрекове черезъ много летъ свары противъ рымяновъ вщыняючи не хотели ѡтцовъского набоженства своего замещать (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 47); єсли бы кто поко́й посполи́тый взрꙋша́ючи, оупо́рнє а свово(л)нє розрꙋхъ які́й вщина́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 32).

Див. ще **ВЩАТИ.**

ВЩИНАТИСЯ *дієсл. недок.* (*стп.* wszczynać się) починатися, виникати: прика́зꙋємо вамъ, абыстє з налє(ж)ности и повинности оура́дꙋ своєго, тако́выхъ бꙋнтовъ, кото́рыє бы сѧ мєжи по(д)да́ными на́шими вʼщина́ти и ши́рити мѣли, постєрєга́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 209 зв.); Абы турбаціи болше и роздоры межи Игнатіаны и Фотіаны не вщиналися, ростропне церковъ Божіа... постановила абы обоя сторона вѣчне молчали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 755).

Див. ще **ВЩАТИСЯ.**

ВЩУПЛИВЫЙ *прикм. (гострий, дошкульний)* ущипливий: напрод Жєлєхъ, а потомъ панъ Жолковский, слова́ соромныє и вщꙋпливыє на кнѧзѧ Романа мовили (Петрків, 1565 *AS* VI, 262).

ВЪ, В, ВО, ВЪВО *прийм.* **I.** *(з род.)* **1.** *(виражає просторові відношення, уживається на означення предмета, біля якого щось знаходиться)* біля: А мѣстцє зъєхатис намъ длѧ вчинєнѧ ѡной справєдливости на границы Камєнской и Воєгоской, на рєцє, на Валєвє, под Камєнєм, в мостꙋ (Берестя, 1544 *AS* IV, 407); та(м) тє(ж) мєни(л) то(и) атама(н) єщє и большє(и) стого(в) сєна... гнидє(н)ци... покосили ѡ(т) того покосу сє(н)ного ку днєпрю видєло(м) в дуба росохача в которого бо(р)тє(и) двє

на(д) тыми бо(р)тьми видє(л) єсми (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА /П-216, 3); тридцетъ семый — Поридубецъ, польланокъ, надъдатокъ тамже, въ гостинца Туриского и въ Сыциню, троха писку (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 326).

2. *(виражає об'єктні відношення)* **а)** *(уживається при означенні особи, якої щось стосується)* у, в: вєлиш дєй им ȣ поли сторожȣ стєрєчи и кони дєй в них бєрєш (Мельник, 1501 *AS* I, 146); А естлибы дети або близкие мои по животе моемъ хотели тыхъ речей моихъ рухомыхъ... в малжонки моеи... поискивати... таковый маетъ заплатити заруки Королю... тысячу копъ грошей (Затурці, 1562 *ИКА* дод. 90); и в то(т) ча(с) скочи(т) хромый яко єлє(н) и в нѣмого отворєни боудȣ(т) оуста (к. XVI ст. *УЄ* № 77, 22 зв.); То́тъ якъ са́мъ вѣдає(т) нєха́й то́є в на́съ спра́ви(т) (Львів, 1616 *Бер.В.* 67); єсли... сн҃ъ тво́й проси(т) хлѣба в' кото́рого чл҃ка, ци бы(л) бы та́кїи, и(ж) бы сн҃о́ви свбє́моу ка́мєнь да(л) (1645 *УЄ* № 32, 82);

б) *(уживається при означенні особи, у якої щось або хтось знаходиться, перебуває)* в, у: И здєсє были в нас зємѧнє полонскии и мѣщанє... и жаловали нам на тєбѣ, штож дєй ты им вєликии крывды чиниш (Мельник, 1501 *AS* I, 146); Броны до замъкȣ двє з башътами по(д) вєжами ѡ(д)на в моцы воєводино(и) дрȣгаѧ в ротъмистрово(и) (1552 *ОКЗ* 33 зв.); ѡ(т) рєпротєстации балабанятиньскои тира(н)скои гро(ш) з҃. которая в сщ҃є(н)никȣвь єстъ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 5 зв.); нѣчо́го на(м) пожи(т)кȣ... нє принєсє // ґды сѧ ча(ст) в на́съ прє(д)нѣйшаѧ ста́нє зма́заною (серед. XVII ст. *Кас.* 76 зв.-77);

в) *(уживається при вказівці на предмет, у якого виявляється та чи інша ознака)* в, у: А три ѡбрȣчи ѡбъламаны и ложє старо кола в нєго нижъли с колоди(ц) бȣхъвы собраны (1552 *ОЛЗ* 159); Въ того листу печатей три (Київ, 1592 *АСД* I, 186); мудрый латинниче, в твоего костела мудрости и разумѣ того ради преступити до едности не хочемо (1608-1609 *Виш.Зач.* 206); нєбощьчи(к) ѡтє(ц) при людє(х) ѡ(д)каза(л) зло(т) .л҃. с тоиѣ ролѣ ѡ(д)дати которыиѣ то(т) гри(ц)... южь на (в)ши(т)кȣ ролю допȣсти(л) в оного записȣ (Одрехова, 1614 *ЦДІАЛ* 37, 2, 24).

II. *(зі знах.)* **1.** *(виражає просторові відношення)* **а)** *(вказує на місце, куди спрямована дія)* в, у: мають они тыи платы збирати на одно мѣсто и въ одну скринку класти (Краків, 1507 *АЗР* II, 11); оубили єго на см҃рть и в водȣ вкинȣли (1509-1633 *Остр.л.* 130 зв.); в тую ѡ(н) ѡ(т)чизну... тє(т)ку в҃шу а жону свою ȣвє(л) (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 5); и в'шо(д)шȣ ємоу в лодю за ни(м) пош'ли и оучєници єго (1556-1561 *ПЄ* 43 зв.); Два чл҃кы въшли въ црк҃въ (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 8, на полях); Кождый православный христіанине, потреба того, абысь вѣдалъ, отколь в сюю землю пришла вѣра христіанская (Львів, 1605-1606 *Перест.* 25); во(з)ны(и) єнєра(л)... шляхє(т)ны(и) станиславъ дȣбровски(и)... позо(в)... в ворота замочку тамошнєго ȣво(т)кну(л) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4056, 146); грѣхъ соло(д)костию въ ср(д)цє чл҃коу въхо-ди(т) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 40 зв.); Кото[ро]го потимъ нєбо(з)чика забито(г)[о] тєло въ поло(н)ку по(д) лю(д)... вкинути росказа(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 201);

б) *(вказує на напрям у просторі)* в, у: [а подѣлили єсмо въ однȣ сторонȣ дворъ Нєсȣхоєжє], а въ дрȣгȣю сторонȣ дворъ Кошоръ (Кошир, 1502 *AS* I, 147); А потом єсми повєл... с Комаровца ȣ Чємєрєв ставок, а с Чємєрова ставкȣ в зєлєнȣю плискȣ (Пісочне, 1541 *AS* IV, 281); и въє(з)дъ в замокъ чєрє(з) нєє мостомъ закрывєнымъ чєрє(с) ровъ (1552 *ОВін.З.* 130); Є(ст) жє ва(м) и на сє ȣдо(б)но ради совѣта вашєго,... нє дающє собѣ трȣда ни во константи(н) гра(д) и нѣгдє и(н)дє, понє(ж) тамо собєрȣ(т)ся мнози (Львів, 1607 *ЛСБ* 408); отъ вершини Цибулника речки, з речкою Говнянкою, до устья, где потекла в речьку Ингулецъ (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16); сло́во своє бѡ(з)коє, посла́лъ єсѝ, въ ми́ръ се́й види́мый (Чернігів, 1646 *Перло* 23 зв.).

2. *(виражає часові відношення)* **а)** *(вказує на час, протягом якого відбувається або має відбутися дія)*: в, у, за, протягом: в то(т) ча(с) при и(х) мл(с)ти были боѧрє житоми(р)скии (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); а так мы съ сȣдами кнѧзѧ Андрѣѧ Кошєрского... на том єсмо застановили, иж мѣли єсмо в пѧтницȣ ѡстаточнȣю пєрєд нашими Рȣскими

запѹсты до имєна кнѧза Ковєлского… зъєхати сѧ (Ковель, 1539 *AS* IV, 182); тоє зби(т)є и зранє(н)є стало в нєдѣлю про(ш)лую (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 29); Нє ридай мєнє, Адє, наполню пива во ѡстатнїи дєнь, бѹдєшъ мѣти, якось мѣлъ (І пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 31); А было то южъ по Пентикостїи въ першую седмицу поста святыхъ апостолъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1049); Въ Петровщину по двадцать золотыхъ было жито (1636-1650 *ХЛ* 78);

б) *(вживається при датуванні зі словами* **лѣто, дєнь, рокъ***)* в, у: ‹Писанъ›… в лѣт‹о› з҃-є і҃-є, индик(т) є҃ (Кошир, 1502 *AS* I, 149); Писа(л) їѡ(н) попови(ч) дїа(к), ѹ бадєвци, в лтѡ з҃аі м(с)ца сє(п)тєврїа и҃і днь (Бадевці, 1503 *Cost.S.* 256); Рокѹ а҃хка. м(с)ца ноєврїа въ и҃ днь (Мукачів, 1621 *Яв.Из.* 14); Писанъ въ Полтавѣ, року по Рожєствѣ Христовѣ 1647, мѣсяца декабря въ 11 день (Полтава, 1647 *АЮЗР* III, 98);

в) *(вказує на періодичність певної події чи явища)* в, у, протягом або безприйменниковою конструкцією з род. відм.: А маеть намъ давати въ кождый годъ напередъ по двѣстѣ золотыхъ Вгорскихъ (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 115); ярмарки два въ рокъ тамъ мети (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36); В ка́жды(и) пора́нокъ ма́єть пи́лнє смотрѣти да́ска(л), єсли которо(г) бы хло́пца нє было (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 3 зв.); а къторы(и) бы бра(т) мєшканиє мѣлъ далєкоє ѡ(т) сєго бра(т)ства, тогды в ро(к) по гро(ш) в҃і має(т) давати (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); ѡзєра тыє пови(н)ни волочити волощанє на старостѹ по о(д)номѹ разѹ в го(д) (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 2 зв.); Въ тыхъ канонахъ естъ постановлено, абы провинцѣалнїи синоди в рокъ бывали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 580);

г) *(вказує на чітко окреслений період певної події чи явища)* в, у: Повєдал нам кнѧзь Фєдор… штожъ… панъ Янъ Светицкий позывал єго… на тотъ-то сьємъ роковый, // который был ѹстѹпивши в постъ вєликий двє нєдєли ѡ имєньє долско (Вільна, 1531 *AS* III, 373-374); И има(ю)т сѧ схо(ди)ти за ѡбсыланѧ(м) знамєнє бра(т)ского во двѣ нє(д)лѣ или я(к) потрєба и ча(с) прилучи(т)сѧ (Перемишль, 1592 *ЛСБ* 399); П. Стєфану ляшковскому о(т)дали и упросили продавати Євангєлия… и що ко(л)вє(к) уто(р)гова(в)ши во чвє(р)ты рокѹ повинны рахуно(к) чынити и грошѣ уто(р)гованыє… ѡ(т)давати (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 69 зв.); естъ межи ними еди(н) планетъ сату(р)ну(с) тотъ бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)цатъ лѣтъ бѣгъ свои викониваетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539);

ґ) *(вказує на проміжок часу, який наступає після певної події, коли має щось відбутися)* в, у: А по сємомъ соборѣ в сто лѣтъ… папєжъ в римѣ… смѣлъ єрєсь погибєли ново вынєсти (1509-1633 *Остр.л.* 132-132 зв.); И кгды єсми Єго Милости зємлю заводилъ, в трєх нєдѣлѧх по Вєлицєдни, волторок, в тот час вси ѡбаполныє сѹсидовє на зємлѧх своих стоѧли (Пісочне, 1541 *AS* IV, 281); который кгуз потомъ барвѣръ пусчалом протялъ… и во дви недели по протятю того кгуза умеръ (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 381); слуга мой… приехавши отъ… воеводы киевского, зъ дороги, въ колько годинъ потомъ, шолъ до мене (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 306); до чого рокъ оным по сконченю тое комисии перед нами, за двором нашим, в шест недел, по себе идучих, назначаемо (Варшава, 1613 *ЧИОНЛ* XIV-3, 113); И кгды по первомъ откопаню немалъ в лѣтъ полтора зась былъ откопанъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 471); На рока(х) Сѹдовыхъ зємъскихъ чє(р)ниговски(х) во тры нєдєли по свято(и) тро(и)цы… Пєрє(д) нами… ѹря(д)никами сѹдовыми… возны(и) Єнєра(л)… рєляцыю… Пода(л) (Чернігів, 1641 *ЛНБ* 5, III 4063, 177); Потомъ, въ килъка дний… на другое село Шимоновъ наехавъши… вси речи… заграбили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 191);

д) *(вказує на тривалість події, процесу)* в, у, протягом: А я єстє(м) пови(н)ны(м) б҃гомолцє(м) в҃ ши(х) мл(с)тє(и) во вся д҃ни живота моєго (Львів, 1585 *ЛСБ* 70); яко прєступники и разоритєлѣ закону божого да буду(т) нєпрощєни и нє бл(с)вєни ѡ(т) на(с) в си(и) вѣкъ и в будѹщи(и) (Замостя, 1589 *ЛСБ* 113); и ѡ(т) рода в ро(д) бра(т)ствѹ ц҃рковному в ѡпѣкѹ полѣци(л) и записалъ (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.); Смѹтныи трєны в' смѹтный д҃нь с҃тр(с)тєй х҃а спситєлѧ нашєго (Львів, 1631 *Волк.* 3); Дарѹйми Г҃и мой сїа полѹчи́ти, и та́мо тєбє

// хвали́ти,… нн҃ѣ и всєгда, и въ вѣки вѣкѡ(м), аминь (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.-98); и такъ за брата… єстъ приняты(и)… и для того и писмо(м) симъ єсть означєны(и) тєнъ актъ во вѣчныя роды (Львів, 1650 *ЛСБ* 1043, 78).

4. *(виражає об'єктні відношення)* **а)** *(уживається при означенні предмета, на який спрямована дія, з яким стикається, до якого доторкається хто-небудь, до якого вписується що-небудь)* в, у, до: такє(ж) и иныи вси рѣчи в листы ви(ч)ными,… ȣпишȣ(т) (Люблін, 1506 *Cost.DB* 442); Я Фєдор Чорторыйский… Про памєт казали єсмо в книги записати (Луцьк, 1520 *AS* III, 197); а никоторое з ни(х) и лаяти на(м) почали… грозячи на(м) кулєю в бокъ (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 18 зв.); Аза кто въ двєри колатаєть пойзри (к. XVI ст. *Розм.* 15); [А] єди(н) з мєжи жо(л)нѣрє(в) вдари(л) во рєбра его ст҃ȣю мл(с)ть копїє(м) (XVI ст. *УЄ Трост.* 78); заволала на вас христіанская жона з нареканямъ великим, которую єсте в пол службы казали бити во уста аж до крове (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); та(м)жє при (м)нє в пєка(р)ни с пȣ(л)гака сына моєго якȣба в ногȣ по(ст)рєли(ли) (Черниця, 1608 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 31); Видятъ облудникове, читаютъ и вѣдаютъ. а толко невѣдомымъ людемъ въ очи мглу фалшу пущаютъ, абы свѣтлости правды видѣти не могли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 634); Бєрєшъ в рȣки крє(ст) хв҃ъ, палашємъ згордивши (Львів, 1642 *Бут.* 5); першый раз въ дзвонъ великий на читанье Деевъ апостолъских задзвонити казалъ (Луцьк, 1644 *АрхЮЗР* 1/6, 797); попъ тял его въ рогъ лба над окомъ… и рану шкодливую оному задалъ (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531);

б) *(уживається при означенні стосунку власності до певного об'єкта)* в, у: писал єго милость до мєнє, иж бых єго в тоє имѣнє ȣвѧзал (Кременець, 1505 *AS* I, 131); и ты бы *въ* тую корчму въ тотъ годъ не велѣлъ никому вступатися (Краків, 1507 *АЮЗР* II, 117); Жалова(л) намъ ма(т)ѳеи… на стєѳана и на игната… Што(ж) дєи ѡни встȣпають(ся) в нашии вѣчны(и) сєножати и зарȣчають на(мъ) косити (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); прусы имє(н)є єсть власнаѧ ѡ(т)чи(з)на за(н)ка… в тую ѡ(н) ѡ(т)-чизну… тє(т)ку в҃шу а жону свою ȣвє(л) (Володимир, 1544 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 5); панъ прокопъ хрє(н)ницки(и)… созналъ… и(ж)… часть мою всю вло(с)ную… въ мо(ц) и въ дє(р)жанье и вживаньє пода(л) и поступи(л) єсми брату моєму (Луцьк, 1579 *ЛНБ* 5, II 4044, 48); И кгды є(с)мо мєнованы(и) дєкрєтъ трибȣналски(и)… ѡказавши… // ȣпоминалися єсмо є(ст)ли жє и(х) мл(ст) кн҃жа Корєцки(и) и ма(л)жо(н)ка єго мл(с)ти во(д)лȣ(г) того дєкрєтȣ …по(с)тȣпȣють ȣ вязова(н)є в маєт)но(ст) свою в мє(с)тє Белило(в)цє (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 24-24 зв.); росъказȣємо абысъ пєрє(д) // сȣдо(м)… станȣли… взглядомъ… нєдопусчєнъя ȣ вєзанъя *в* маєтъносъти вашиє (Луцьк, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 119 зв.-120 зв.);

в) *(уживається при означенні приналежності чогось до когось, взаємозалежності, підлеглості комусь)* в, у, до: а по животє єє маєть то засѧ бєз жадного ѡткладаньѧ пѣнѧзєй прийти в рȣки дєтємъ моимъ (Вільна, 1529 *AS* III, 351); А такъ тых часов по животѣ кнѧзѧ… Ѡстрозьского попал єсми в долги вєликиє (Луцьк, 1534 *AS* III, 472); нєво(л)ницы маю(т) быти трояки(х) причи(н) пєрвє(и), которыє зда(в)на в нєволи су(т) або з нєво(л)ны(х) сѧ родя(т)… трєтєє коли бысѧ сами в нєволю подъдали (1566 *ВЛС* 96 зв.); Бра(т) мо(и) гаврили(и) повинє(н) будє(т) дати напрє(д) нѣжли и до(м) возмє(т) в мо(ц) свою золоты(х) л҃ (Львів, 1594 *ЛСБ* 265, 1); алє дакȣй и бл҃го(д)ри оустави(ч)нє избавитєлѧ своєго а пороучайсѧ ємоу въ ѡпєкȣ єго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 203 зв.); А в тых часех тыж панство кгрецкоє в свѣцкоє пришло, в руки сарацинскіє (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26); И коро́ткѡ ре́кши, ґды всю зємлю обышли плюндрȣючи… и на тоє самоє царствȣючєє мѣсто оузбро́илисѧ и оушиковали, хотѧчи єго в моцъ свою взѧти (Київ, 1627 *Тр.* 666); Потомъ самъ гєтъмань… з… пано(м) Мартино(м) Калиновъскимъ… попали ѡбадва в нєволю (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12);

г) *(уживається при означенні об'єкта віри)* в, у: в ты(х) то словѣ(х) маємо розоумѣти и(ж) нє то(л)ко помысло(м) вѣровати виннї єсмо во х҃а сн҃а б҃жїѧ, алє и оусты вызнавати єго вєликы(и) и нєвымовны(и) добродѣйства (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 27 зв.); Такъ возлюбил Богъ мир, же Сына своєго

єднородного послалъ, абы кождый, вѣруючи в него, не погинул (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49);

ґ) *(уживається при означенні істоти, предмета, стану, в які перетворюється хто-, що-небудь)* у, в: тыи записы єє, ни во што єсмо ѡберн8ли (Вільна, 1522 *AS* III, 240); Дєльца два жєлєзныє... мають быти пєрєкованы в гаковъницы (1552 *ОВол.З.* 194 зв.); смѣ(х) ва(ш) нєха(й) сѧ ѡбє(р)нє(т) в смутокъ а вєсєльє в жало(ст) (II пол. XVI ст. *КА* 171); Ажъ еси сынъ Божій, мовъ сему камѣню, нагай въ хлѣбъ будетъ (XVI ст. *НЄ* 14); Листъ той разрѣшалный надъ нимъ былъ прочитанъ, и заразъ въ колко дній тѣло надутое опало и въ порохъ ся обернуло (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 471);

д) *(уживається при означенні предмета, маси, в які хто-небудь одягається, занурюється, опускається)* в, у: И сьзвалі вєсь народ всѣ роты и ѡболоклі єго въ прєпряду в шарлат (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 67); іс хс //...іоудѣ пода(л) хлѣбь ѡмочи́вшй въ со́лило (к. XVI-поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 98 зв.-99); а на(д)то всє в шат8 покоуты оубєроу мою дш8 (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); До́мъ прєсла́вный Моги́лѡвъ в' Клєйнѡ́ты ѡбфи́тый (Київ, 1646 *МІКСВ* 374);

е) *(уживається при словах, що означають психічний або фізичний стан, у якому хто-небудь перебуває)* в, у, до: я нє хотячи того вєдати, абы про таковыє рєчи мєли... подданыє наши с об8 сторонъ в тр8дности приходити (Петрків, 1533 *AS* III, 400); С ты(м) ся повторє з молитвами моими вставичными в ла(с)ку Вм(с) пано(в) и брати(и) мои(х) залицаю (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); Тєпє(р) знову па(н) К8рило тоє вєсны наємника намъ ѡтогна(л)... знову нєдавного часу впа(д)ши в хоробу 8чини(л) бы(л) тєстамє(нт) (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8); Чогѡ я нє зы́ч8 нн҃ѣшнимъ прєкосло́вникѡ(м), алє ра́чєй оупамѧта́нѧ, и при́стѧ в ра́з8мъ истинный (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 6 зв.);

є) *(уживається при словах, що означають соціальний стан при переході від одного в інший)* в, у, до: Ja Wasylej... soznawaju...Sztož koli matka moja wstupiła do Božoho zakonu... w czernicy i ja ne meł toje wyprawy, czymbym meł jeje Miłost, matku moju na to wyprawiti (Вінниця, 1523 *AS* III, 247); сами владыкове... и якъ много церквей и монастырей розбивали... и чернцовъ и черниц в малженство приводят (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); Панъ Матє8шъ филипєцъки(и) выдава(л) в станъ ма(л)жє(н)ски(и) пасє(р)биц8 свою (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4080, 2 зв.).

5. *(виражає означальні відношення)* у, в: Тыхъ всихъ городє(н) которыє на мост8 стырє сто шє(ст)дєсѧ(т) ѡдна городнѧ а сами нє в о(д)н8 мєр8 иньшаѧ по є҃... сажо(н) а др8гиє... по по(л)тора и по ѡ(д)ном8 сажъню (1552 *ОЛЗ* 176); два листы цырокграфы на до(л)ги позычєныє... ѡди(н) — на мєщанина..., а други(и) — на Ѡ(к)сюту копя в шє(р)сть тисаво(г)[о] лисо(г)[о] (Житомир, 1583 *АЖМУ* 46); ижъ дей тая овечка не межи нашими овечками, але межи Тымошовыми Чоботаровыми, бо дей того Тымоша пастух в тоеж обличье, якъ и нашъ (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 7); дала оучини́ти з' мѣди о́бразъ Хв҃ъ в' мѣр8 взро́ст8 (Київ, бл. 1619 *Ообр.* 17); фєло(н) чо(р)ного аксами(т)у взоры(с)того, ѡ(т) пояса до шы(и) и ѡколо ли(с)тва шыроко и богато зло(т)о(м) ни(т)ковы(м) // в квѣты гафтованыє (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 53-53 зв.).

6. *(виражає модальні відношення)* в, у: И тє(ж) гостємъ доброво(л)но бы со вси(х) панъствъ наши(х) имѣєтъ (!) єздити до того Єго мѣстє(ч)ка на имѧ дєлє(в)коля и торговати в камє(н) и в ѳ8н8нтъ (!) (Межиріччя, 1503 *Арх.Р.* фотокоп. 50); Во имѧ Бѡжє амин (Краків, 1507 *AS* III, 39); тые замки и места и именя наши зраховавши, въ одну часть есмо постановили (Чорторийськ, 1547 *АрхЮЗР* 7/I, 20); которы(и) жє то Кви(т)... за приня(т)є(м) наши(м) судовы(м) 8вє(с)... слово в слово до книгъ зємъски(х)... є(ст) 8писа(н) (Вінниця, 1623 *ЛНБ* 5, II 4058, 36 зв.); Въ имя ѡ(т)ца и сн҃а ст҃го дх҃а (Білий потік, 1646 *Паньк.* 10); Гс҃дь з Моисєємъ тварью в тварь розмовлѧєтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 110 зв.).

7. *(виражає відношення мети)* на (що), для (чого): оучинили єсми... въ задоушіє свѧтопочивших прєдкѡв и родитєлєи наших (Сучава, 1503 *Cost.S.* 259); въ ѡтъданьє шєстьдєсѧтъ чвєрътє(и) имаєть тотъ ѡтъложити мѧса польтєвъ кз҃ (1552 *ООЗ* -1, 46); А до того и др8ка(р)ню для ро(з)множє(н)я

писма кгрє(ц)кого и словєнско(г) в потрєбу цє(р)ковны(х) и шко(л)ны(х) наꙋ(к) и кни(г) за суму нємалую выдвигнули (Львів, 1609 *ЛСБ* 422); стороны ѡбєдвє тоє справы... до розъсꙋдъкꙋ правъного нє припꙋсъчаючи ѡнꙋю в надѣю згоды и приятєлского помє(р)кованясє... рокъ... назъначили (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148 зв.).

8. *(виражає відношення причини)* при, через: И на ѡгледанъє того зби(т)я и (з)ранєнъя своєго в нєдостатку во(з)ного бра(л) и (!) мєнє з уряду вижо(м) служєбника моєго шляхє(т)ного (Житомир, 1583 *АЖМУ* 60); и овшемъ допущаєшъ тым отступником кгвалтъ чинити, кровъ проливати тых, которыє в отступленіє их за ними ити не хотят (Львів, 1605-1606 *Перест.* 39).

9. *(виражає кількісні відношення) (уживається при вказівці на кількісну ознаку)* у, в: как ѡтец єго... и Рꙋсин, дєржали за полпє(та) ста коп грошєй литовскоє монєты по дєсєти пѣнѧзєй въ грош (Краків, 1521 *AS* III, 209); тыє имѣнѧ... продали єсмо... за чотыри тисѧчи коп грошєй... личбы Литовскоє, личачи в кождый грош по дєсєти бѣлых (Володимир, 1542 *AS* IV, 312); Вызнаваю... Што(ж) заставила єсми єго мл(с)ти па(н)у пєтрꙋ... ротмистрꙋ г(с)дрѧ королѧ єго мл(с)ти полтрєтна(д)ца(т) копъ грошє(и) лито(в)скоє маниты по дєсѧти пѣнѧзє(и) в гро(ш) (Київ, серед. XVI ст. *Арх.Р.* фотокоп. 24 а); ѡц҃ь и(х) имєнє(м) курило прода(л) ролю свою... за шѣстьдєсѧ(т) зло(т)ты(х) (!) моныты и ли(ч)бы по(л)скы личачи в ко(ж)ды(и) зло(т) по ·л· гро(ш) (Одрехова, 1573 *ЦДІАЛ* 37, 1, 2); што всє зълучывъши въ ѡ(д)нꙋ суму ꙋчыни(т) за шєсть поборовъ золотыхъ по(л)ски(х) двана(д)ца(т) (Вінниця, 1614 *ЦДІАЛ* 181, 2, 1747б, 2).

III. *(із місц.)* **1.** *(виражає просторові відношення)* **а)** *(уживається при означенні місця, де відбувається дія)* в, у: Писан в Кошєрѣ (Кошир, 1502 *AS* I, 149); жалова(л) намъ игумє(н) свт҃го миха(и)ла золотовє(р)хо(г) въ києвє филарє(т) на... дєсѧ(т)ника роты киє(в)скоє Ла(в)рина (Київ, 1544 *ЦНБ* ДА/П-216, № 38); Колодє(з) в замъкꙋ почато и по(л) о҃ сажънѧ выбито в скалє воды нє добито (1552 *ОВін.З.* 130 зв.); Нéмнѣй свѣ(д)чи(т) Рáдомишль, з ни(м) Городо спо(л)нє, Якъ дѡмы в ни(х) Бж҃іи збꙋдовáлє(с) гóйнє (Київ, 1618 *Вѣзер.* 15); Писанъ *въ* Полтавѣ, року по Рожествѣ Христовѣ 1647, мѣсяца декабря въ 11 день (Полтава, 1647 *АЮЗР* III, 98); Початок мц҃а гє(н)вара, року ах҃н. Прєзєтация кони(и), в пущи Житоми(р) (!) при пустошєню забраныхъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 191);

б) *(уживається при означенні місця знаходження, перебування чого-, кого-небудь)* в, у: а єщє сѧ кн‹ѧ›зю Андрѣю достало ѡпроче города Каманѧ... // сєло Ворищє... с присєлки в кузминском повѣтє (Кошир, 1502 *AS* I, 147-148); и прйшли бóрзо, и нáшли та(м) м҃рїю и іѡсифа, и ѡтрóча лєжачєє во яслє(х) (XVI ст. *УЄ Літк.* 74); В гꙋмнє: Жита сєголєтнєго два ѡбороги (Яблонь, 1551 *AS* VI, 111); видє(л) єсми въ яна мє(ш)ко(в)ско(г) двана(д)ца(т) ра(н) *в* головє крывавы(х) рубаны(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 31); зъ екой пасеки и Суботовка речка вийшла; пчелъ въ оной сто двадцет, — то синови моему Антону (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 14); Учень. Що в мори естъ же перевозници повѣдаютъ же пси щекаютъ (серед. XVII ст. *Луц.* 538).

2. *(виражає об'єктні відношення)* **а)** *(уживається при означенні об'єкта як сфери вияву діяльності у сполученні з займенником)* в, у, на: Я ива(н) тꙋръ сознаваю си(м) мои(м) листомъ што(ж) єсми мѣлъ дѣлъ с пани(и) скыпоровою... въ ты(х) на(м) трѣ(х) имѣ(н)ѧ(х) дє(л) ста(л) на полы *въ* всє(м) в людѣ(х) и в зѣмлѧ(х) (Житомир, 1502 *Арх.Р.* фотокоп. 5); Здоровѧ, щастѧ... Вашєй Милости... вѣрнє зычꙋ и сєрдєчнє сприѧм, нє мнєй, єдно так, яко во всємь поволный Вашой Милости (Бабин, 1540 *AS* IV, 245); Такъ тыжь и абы ты(м) послá(н)цо(м) наши(м) во всє(м) вѣра дана была (Львів, 1586 *ЛСБ* 80); за которы(м) привола(н)є(м) ѡ(н) ѡстєрєжоны(и) будучи правныє и слушныє в то(м) ѡбороны своє вноси(л) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); Па(н) Пєнъски(и) с помєнєною ма(л)жо(н)кою... тꙋю справꙋ на ꙋгодꙋ ꙋзяли хотячи во всє(м) протєстꙋючомꙋ ꙋсправє(д)ливитисє (Чернігів, 1636 *ЛНБ* 5, II 4061, 17); Богда(н) хмє(л)ницки(и) гє(т)манъ з во(и)ско(м) єго ко(р) м(л) запоро(з)ким ѡзна(и)мує(м) ты(м) писанє(м)... мє(ш)чаномъ... абы(стє во въсє(м) по(с)лушъными были ѡ(т)цомъ нико(л)-

ски(м) мана(с)тыра пу(с)ты(н)ско(г) Киевско(г) (Чигирин, 1650 *Гр.Хм.М.*);

б) *(вживається при означенні особи, якої що-небудь стосується)* в, у: ω(н) въ ωсоба(х) нє прєбирає(т) алє вши(с)ки(м) посполꙋ добрѣ чини(т) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 268); Та(к)жє кто єи ли(с)тоу натрє(т) и пїи из сытоую, змѣшавши из водою оуздоровлꙗє(т) болє(ст) въ чл҃цѣ (XVI ст. *УТ* фотокоп. 7); мы, якъ въ Павлѣ такъ и въ Петрѣ, зъ того ихъ обхоженя и навѣженя церквій и учениковъ, монархіи не найдуемо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 458); а вы погωрдѣлистє ла́скою мо́єю, повѣжтє ми вра́зы мωи; нєпослꙋшныи во́лѣ: и за́конꙋ моє́гω, что(с) въ мнѣ ви́дѣли (Чернігів, 1646 *Перло* 152 зв.);

в) *(уживається при словах з ознакою сану, посади, чину, що стосуються певної особи)*: Кгды(ж) г҃ъ бг҃ъ всєдръжи́тє(л), бꙋдꙋчи в ма(и)ста́тѣ своє(м) ...почи́на(л) господа(р)ство своє... напоча́ткоу съ(т)вори(л) є(ст) н҃бо и зємлю (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 2 зв.); кгды на столицу патріаршую высоце учоный и побожный мужъ церкве великій еклисіаръ Мануилъ, въ иноческомъ станѣ Максимъ названый (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 471); Таковы́и всѣ въ своє́мъ чи́нꙋ ста́нꙋтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 145 зв.);

г) *(уживається зі словами, що означають психічний стан, у якому хто-небудь перебуває)* в, у: василїи вєликіи... пишє... гнѣваитєсꙗ и нє съгрѣша́итє сл҃нцє да нє заходи(т) в҆ гнѣвѣ ва́шє(м) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 28 зв.); Про́то(ж) тыє ма́ючи прикла́ды, нє тръва́ймо в зло́стє(х)(х) (!) (Острог, 1607 *Лѣк.* 30); Якъ мо́жєтъ празднова́ти, кто в за́здрости и в нє́нависти то́нєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 202); А по сє́мъ пωдї́ймꙋтъ; Пра́вє(д)ныхъ ώблацы прєсвѣтлыи, // прєз҆ Агг҃лы, на высотꙋ Н҃бснꙋю, и та́ко пώйдꙋтъ в҆ ра́дости вѣчной (Чернігів, 1646 *Перло* 161-161 зв.);

ґ) *(уживається при означенні взаємозалежності, підлеглості кому-небудь)* в, у: єслибы хто ближній князя Юрія хотѣлъ за тоє имѣнїє пѣнязи изложити, // имѣлбы тїи жъ тридцать копъ грошєй к церкви Божой отложивши тогда бы тоє имѣнїє во своєй руци мѣти (Луцьк, 1512 *ПВКРДА* IV-1, 31-32); Штожъ вы таковыми непотребными церкви будучи, о згодѣ церковной справы зачинати хотечи, и вызнаваєте, иж были єсте в послушенстве соборноє каѳолическоє церкви под порядкомъ вселенского патріарха (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44); Па́нъ тє́жъ слꙋзѣ, Б҃ъ тво́рєцъ. за вѣрно(ст) в҆ по(д)да́нствѣ Нагоро́дитъ, по смє́рти в҆ бє(з)конє́чномъ Па́нствѣ (Київ, 1632 *Єв.* 398); Въ вла́сти то своєи я́кω Бг҃ъ ма́єшъ. Ты н҃бомъ и зємлє́ю са́мъ ωблада́єшъ (Чернігів, 1646 *Перло* 72 зв.);

д) *(уживається зі словами на означення дії, виконуваної будь-ким)* в, у: А што мєнили собє кривдꙋ быти ωт имѣнꙗ кнꙗзꙗ..., ωт Шайна в забраню зємль их, ино мы тым подданым господарьским, смѣдинцом мовили, абы там на тыи зємли єхали (Шайно, 1538 *AS* IV, 176); На чо(м)... па(н) ωтє(ц) мои шкоду[єт] так в ро(з)да(н)ю пнзє(и) яко тє(ж) и(в) нєроблє(н)ю в тои роботє бу(д)ни(ц)ко(и) ко(п) дєвє(т)дєсять шєсть (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42); и Павел святый их споминаєт, иж от обрезанія были єму утѣхою и поспѣшники в будованю церкви Христовы (Львів, 1605-1606 *Перест.* 53); И многіи пойдутъ вслѣдъ ихъ нечистотъ, презъ которыхъ дорога истинная блюзнитися будетъ, и въ преумноженію лестныхъ словъ васъ уловятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 315); Во́лꙗ твоꙗ́ ст҃а́, Доброто́ю да́рωвъ оу створе́ню. Съкро́вищє; на́мъ въ ω(т)кꙋпе́ню, А съвєршє(н)ствωмъ оу збавє́ню (Чернігів, 1646 *Перло* 17 зв.).

3. *(виражає об'єктно-просторові відношення)* **а)** *(уживається з назвою об'єкта, в якому що-небудь знаходиться)* в, у, на: а Джꙋсичи на рокъ положеный... пєрєд нами нє стали... и до сих часовъ вномина нꙗ никоторого нє было, какжє и в правєх выписано (Вільна, 1507 *AS* III, 44); шнꙋровъ в҃і в кажъдомъ шнꙋрѣ по л҃ сажонъ... до фо(р)тки шнꙋровъ... ѯ҃ (1552 *ОЧерк.З.* 12 зв.); А маючи юж в руках мамраны, луцкій почал намовляти солодкими словы володимерского, человѣка (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31); Зрѣнїє: ω(т) пꙗти́ чꙋвствъ яжє сꙋть в тєлєсй (1627 *ЛБ* 44); Панъ Юрє(и) Макаровичъ... заграбилъ... кореня ро(з)но(г) в скрини и въ коробци бꙋдꙋчого (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26 зв.); где попъ рокитенский наперед, а вуйт билашовъский... у протестанта шаблю, которую, на возе седячи, въ руках тримал, з пошвами

выкрутил и егожъ шаблею вырвавъши з рукъ у него... рану шкодливую оному задалъ (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531);

б) *(уживається при назві речовини, в якій що-небудь робиться)* в, у: Што(ж) ми за пожито(к) с тоє ма́лоє ро́скоши, коли ѧ во вѣки въ // въ (!) ѡгни печи и скважитисѧ бꙋдоу (1599-1600 *Виш.Кн.* 209-209 зв.); наготуй теды намъ двана(д)цать яецъ свѣжихъ// в попєлѣ ꙋпєчоны(х) (к. XVI ст. *Розм.* 47 зв.-48); Єлє́йный хлѣбъ: Пиро́гъ в҄ оли́вѣ сма́жєный (1627 *ЛБ* 35); кото́рыѣ сѧ в҄ боло́тѣ спро́сны(х) нєчистѡ(т) си́хъ валѧ́ютъ, всѣхъ тыхъ свинопа́сами Пи́смо Бжєє называ́єт҄ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 27).

4. *(виражає часові відношення)* **а)** *(орієнтовно вказує на час, протягом якого відбуваються які-небудь події)* в, у, протягом: я вжє болшє(и) в ты(х) рокахъ судити нє буду (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72); А в то(м) тєжъ часє то(т) припадо(к) нєсча(с)ливы(и)... пришо(л) (Пашева, 1592 *ЛНБ* 5, II 4047, 86); А в том часе наступилъ сеймъ у Варшавѣ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 37); Ты... Пєрсѡна́лнымъ свѣтомъ яви́сѧ, и В ра́зꙋмнѡмъ творе́ню прослави́сѧ в҄ Агглахъ; и члцєхъ, *Въ* всѣх протѧжє́нны(х) вѣцєх҄ (Чернігів, 1646 *Перло* 30 зв.);

б) *(вказує на конкретну дату при датуванні)* в, у або безприйменникова конструкція з род. відм.: Книги пописа(н)ѧ замъковъ ꙋкраи(н)ныхъ за росказа(н)ємъ королѧ єго мл(с)ти Жикгимо(н)та авгꙋста в року ҂афнв (1552 *ОЧерк.З.* 3); Та(м)жє пытали(х)мы є(г) ꙋ то(т) ча(с) єсли хочє(т) заховати то(т) тєстамєнтъ которы(и) ꙋчини(л) за добро(и) памати... в року ҂афоємъ (Львів, 1579-1588 *ЛСБ* 1034, 3); приказꙋю абыстє вм(с) на ро(ч)ки кгро(д)скиє крємянє(ц)киє в року тєпє(р) идꙋчомъ... панє адамє... самъ ѡтъ сєбє та(к) тє(ж) яко ѡпєку(н) брата своєго моло(д)шого... стали на жалобу (Кременець, 1600 *ЛНБ* 103, 15/Іс, 1860, 17); В Дрꙋка́рни того(ж) Монастира Пєчє(р): *В*: Ро́кꙋ, ҂ахлв. М(с)ца. Ма́рта, кд, днѧ (Київ, 1632 *Єв.* 291);

в) *(вказує на певний період, протягом якого відбувається подія або який наступає після чого-небудь)* в, у, за, протягом: и чого бжє вхова(и) абы в короткомъ часє то(т) мꙋръ на кгрꙋ(нт) нє па(л) (Новогородок, 1547 *ЛСБ* 13); то(л)ко ѡ то про́шоу, абы(х) има́ла продо(л)жє́ніє живота своєго два М(с)цѣ, в кото́ры(х) боу́дꙋчи ѡплаковала своєи молодости (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 24 зв.); В кото́ро(м) чотырдєсѧти дній, ча́сѣ. жє сѧ єди(н)на(д)ца(т) разъ Хс... Оучєникѡм҄ своѣм҄ оуказа́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 221);

г) *(вказує на певний період у житті людини, протягом якого що-небудь відбувається)* в, у, за: Потомъ // кгды кнѧзѧ Ильи... в животє нє стало, тогды приєздилъ до насъ ѡпєкꙋнъ єго (Краків, 1539 *AS* IV, 218-219); Кгды бы тє(ж) ѡпєку(н)...нєдбало(ст)ю своєю дєтємъ в молодо(с)ти лє(т) и(х) што ꙋпꙋсти(л), то(г)ды дєти доросши лє(т) своихъ... могуть своєго право(м) до(и)скиватися (1566 *ВЛС* 68);

ґ) *(виражає часові відношення) (уживається при вказівці на час або обставину, в яких щось відбувається)* під час, на випадок, при: При ѡдбираню попєлꙋ на тот же дєн... маємо Єго Милости дати чотыриста коп грошєй Литовскоє личбы, а в нєбытности кнѧзѧ Єго Милости, тогды подстаростємꙋ... тꙋю чотыриста коп грошєй... маємо дати (Володимир, 1552 *AS* VI, 121).

5. *(виражає означальні відношення)* в, у: **Ѡтъ** злодєѧ повєжного ві грш҄ а ѡтъ члвка нє въ такомъ ꙋчи(н)кꙋ грш҄ г (1552 *ОКр.З.* 151); єсли єго має(т) за про́сто(г) члка, таковый єстъ оубо́гїй в҄ розꙋмѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49); Авраа́мъ былъ ста́рыи и подо́шлыи в҄ лѣтє(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 36 зв.).

6. *(виражає відношення мети)* в, у, для: гдє(ж) длѧ лєпшоє пє(в)ности и в моцъно(с)ти сєго списꙋ нишого печати до сєго ли(с)тꙋ нишого є(с)мо приложили (Берестечко, 1573 *ЖКК* I, 51); он николи отъ патріархи в такой справе не былъ посланъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 36); посланникове такъ въ приватныхъ потребахъ, якъ и въ публичныхъ справахъ посиланыи (Київ, 1621 *Кап.Пал.* 556); Зшє(д)шысє п братия... в справѣ п ла(н)кгиша з пано(м) мигалє(м) а(л)вѣзы(м) ѡ ѡкно которое бы(л) п мига(л) ѡбєца(л) замуровати (Львів, 1641 *ЛСБ* 1043, 57); Ажно бгъ всємогꙋщи(и) здаривъ на(м) ѡ(т) твоєго ца(р)ского вєличєства посланцꙋвъ хочъ нє до на(с) до Пана Кисєля послани(х) в потрєбахъ єго (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12).

7. *(виражає кількісні відношення)* в, у: тоє подво-

рьє заставила мачоха твоꙗ брату нашомȣ, нєбожчикȣ кн‹ѧ›зю Юрью, в сороку копах грошєй широкоє личбы (Луцьк, 1503 *AS* I, 150); ротъмистръ… ȣказалъ ротȣ свою с которою ново тамъ притагнȣлъ сто драбовъ личачи з бȣ(б)ны с пропоры (!) зъ зброями в дєсаткȣ ка(ж)домъ по два копи(и)ники (1552 *ОЧерк.З.* 15 зв.); И тє(ж) кȣпили дрȣка(р)ню писма словє(н)ского и грєчєского кȣ то(и) жє школє потрєбнȣю в полътори тисячи золоты(х) заставлєнȣю (Львів, 1586 *ЛСБ* 72); варуючи то ты(м)… тє(с)тамєнъто(м), иж ѡ(д)давъши… ихъ м(л) вєлє(б)ны(м) ѡ(т)цо(м) триго(р)скимъ в ти(х) чотиро(х)сотъ золоты(х) пото(м)ковє мои маютъ… дє(р)жатъ и уживатъ (Тригорськ, 1648 *ДМВН* 219).

8. *(виражає модальні відношення)* в, у: таки маєть тоє имѣнє дєржати писарь г‹о›с‹по›д‹а›рьски… как сѧ тоє имѣньє в собѣ маєт (Луцьк, 1506 *AS* I, 132); и да (б)дє(т) мл(с)ть г(с)да бг҃а всєдє(р)житєлѧ во тро(и)цы єдиного (Львів, 1547 *ЛСБ* 12); За тою жъ грєблєю к дȣнаєвȣ єстъ чєтвє(р)ты(и) ставъ спȣстны(и) которы(и) вжє в мєрє стоить (1552 *ОКр.З.* 152); а єго ст҃аа мл(с)ть… похити(л) єи на(м) грѣшны(м) прикла(д) даючи абы єсмо свои ма(т)ки въ почєсностє(х) штонайбо(л)шє ховали (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 5 зв.); ѡны тєды ȣфаючи в моци и в брони своє(и) пришли з во(и)ско(м) аж до дȣная (1582 *Кр.Стр.* 48); Сходитися ȣрєчє(н)ного часȣ до брата старшого цєхмистра… послȣшны(м) єго бы(т)и, в почътивости мѣти яко старшого (Перемишль, 1600 *ПВКРДА* II-1, 4); Іосифъ патріарха, подъ часъ того соборованя хорый будучи, въ Христѣ заснулъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1123); Пєрє(д) сȣдъ… трибуна(л)ски(и)… ся приточила справа… мєжи… Панєю Тєрєнъциєю жабокрицъкого… А вєлєбънымъ в богȣ… ксєнъдзомъ // єримъ яномъ дрєвинъски(м) (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 118-118 зв); Клє(и)нотъ которы(и) Хмє(л)ницъкихъ до(м) приѡздобляє(т) в мȣжъности, в пра(в)дѣ, в вѣрѣ моцъно ȣтвєръжає(т) (1649 *На г.Хм.* 1 зв. нєнум.).

ВЪБИВАТИ *див.* **УБИВАТИ[1].**

ВЪБОГИЙ *див.* **УБОГИЙ.**

ВЪБОЗСТВО *див.* **УБОЗСТВО.**

ВЪБОКЪ *див.* **УБОКЪ.**

ВЪБРЕДИТИ *дієсл. док.* (*стп.* bredzić) (кому) зробити пакість, витівки: уставши до дня рано, боячися, абы ми и самому чого не въбредилъ, ехалемъ (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 1/VI, 58).

ВЪБРОНИТИСА *дієсл. док.* Відмовитися: Чєтвє(р)тая [причина] кгды ча(с) потрєбы рукоє(м)ства або взя(т)я з вєзє(н)я ку постановє(н)ю на свои ру(ки) на ро(к) в рєчи кгды идєть ѡ го(р)ло ѡ(т)цȣ, або ѡ которую вєликую рє(ч) ѡ(б)мовя(т) або въброня(т)сѧ взяти (1566 *ВЛС* 77).

ВЪБѢЧИ *див.* **УБѢЧИ.**

ВЪВЕЗАНЄ *див.* **УВЕЗАНЄ.**

ВЪВЕЗАТИ *див.* **УВЯЗАТИ.**

ВЪВЕЗТИ *див.* **УВЕЗТИ.**

ВЪВЕРЕЧИ *див.* **ВОВЕРЕЧИ.**

ВЪВЕРХУ *див.* **УВЕРХУ.**

ВЪВЕРХЪ *див.* **УВЕРХЪ[2].**

ВЪВЕСТИ *див.* **УВЕСТИ.**

ВЪВЕСЬ *див.* **ВЕСЬ[1].**

ВЪВЕЧЕРЪ *див.* **УВЕЧОРЪ.**

ВЪВЕЧОРЪ *див.* **УВЕЧОРЪ.**

ВЪВО *див.* **ВЪ.**

ВЪВОДИТИ *див.* **УВОДИТИ.**

ВЪВРЪЧИ *див.* **УВЕРЕЧИ.**

ВЪВЧАРЪ *див.* **ОВЧАРЪ.**

ВЪВЫШЪКИ *див.* **УВЫШКИ.**

ВЪВѢКИ *див.* **ВОВѢКИ.**

ВЪВѢКЫ *див.* **ВОВѢКИ.**

ВЪВѢРИТИ *див.* **УВѢРИТИ.**

ВЪВЯЖЧИЙ *див.* **УВЯЖЧИЙ.**

ВЪВЯЗАТИ *див.* **УВЯЗАТИ.**

ВЪВЯЗЫВАНЬЄ *див.* **УВЯЗЫВАНЄ.**

ВЪГИДА *див.* **ОГИДА.**

ВЪГЛЯДАТИ *див.* **УГЛЯДАТИ.**

ВЪГОДИТИ *див.* **УГОДИТИ.**

ВЪГОРЕ *прийм. (з род.) (виражає об'єктні відношення, вказує на предмет, якого стосується дія)* вгорі: притворъ на мȣрє, абы коло всєи цєркви и коло ѡлтара, толко абы въ горє ѡлтара людємъ ѡбходȣ нє было (1577 *AS* VI, 77).

ВЪДА *див.* **ВОДА.**

ВЪДАВАТИ *див.* **УДАВАТИ.**

ВЪДАВАТИСЕ *див.* **УДАВАТИСЯ.**

ВЪДАВАТИСЯ *див.* **УДАВАТИСЯ.**

ВЪДАВАТИСѦ *див.* **УДАВАТИСЯ.**

ВЪДВОРАТИСѦ *див.* **ВОДВОРЯТИСЯ.**

ВЪДИТИ *див.* **ВОДИТИ.**

ВЪДЛУГЪ *див.* **ВОДЛУГЪ.**

ВЪДНЫЙ *див.* **ВОДНЫЙ.**

ВЪДОВИЙ *див.* **ВДОВЫЙ.**

ВЪДОНОСЪ *див.* **ВОДОНОСЪ.**

ВЪДРУЖЕНЇЄ *див.* **ВОДРУЖЕНЇЄ.**

ВЪДРУЗИТИ *див.* **ВОДРУЗИТИ.**

ВЪДХНЕНЇЄ *див.* **ВОДХНЕНЇЄ.**

ВЪДХНУТИ *див.* **ВОДХНУТИ.**

ВЪЄВАТИ *див.* **ВОЄВАТИ.**

ВЪЄВОДА *див.* **ВОЄВОДА.**

ВЪЄДИНО *див.* **ВОЄДИНО.**

ВЪЄЖДЖАНЪЄ *с. (насильний вступ у володіння)* вторгнення: Яко(ж) просили и домовлялисє, абы є(с)мо ѡ(т) того въє(ж)джанья в кгрунътъ Ло(в)ковъски(и) и(х) м(л): пановъ Стрыбылю(в) вла(с)ны(и) за часо(в)... пра(в)нє и слушнє учинєныє, супє(р)сєдовали (Житомирщина, 1639 *ККПС* 212).

Див. ще **ВЪЄЗДЪ.**

Пор. **ВЪЄЖДЖАТИ.**

ВЪЄЖДЖАТИ, ВЄЖЧАТИ, ВЪЄЖДЧАТИ, ВЪЄЖДЪЖАТИ, ВЪЄЖЪДЧАТИ, ВѢЖДЖАТИ, УЄЖДЖАТИ, УЄЖДЧАТИ, УЄЖЧАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(їдучи, потрапляти в межі чогонебудь)* в'їжджати: Нє́хай сѧ оучатъ покѡ́ры: бо Хс҃ бы(л) покѡ́рнымъ... нє вѣ(ж)джалъ шє́стма конми, а в карѣ́тахъ злоцѣ́сты(х), ни в҆ рыдванахъ коштовныхъ (поч. XVII ст. *Пчела* 31); въеждчаючы до Оздова, поткали есмо того Ивана Кузку, которому казалисмо о чомъ едемо (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 460); сєй царъ... в҆ѣжджа́лъ, на жрє́бѧ ослѝчєє всѣ́дши, нє́ ма́ючи з҆ собѡ́ю жадного жолнѣ́рства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 182).

2. (у що) *(самовільно, без дозволу входити, заїжджати)* вторгатися: А так што сѧ дотычєть пȣщи Вашєй Милости, ино ѧ бєз дозволєнѧ Вашєй Милости нє росказал своим мȣжиком ȣ тȣ пȣщȣ ...уєжчати, ѡдно з волєю и росказанємъ Вашєй Милости нєхай єздѧть (Полонна, бл. 1520 *AS* III, 203); ѡн дєй чєрєз росказанє и листы господарскии ȣ мои властныи дȣбровы уєждчаєть и людєй моих збиваєть и грабить и кривды ми дєлаєть (Львів, 1537 *AS* IV, 83); За властны(м) росказа(н)ємъ є(г) мл҃(ст)и пн҃а романа го(ст)ско(г) боярє слуги и по(д)даныє є(г) м(л)... свово(л)нє ує(ж)чаючи дрова рубаю(т) и ду(б)є дєрєво бо(р)тноє зо пчолами... рубаю(т) псую(т) (1581-1583 *ЛНБ* 103, 14/Ic, 1848, 1); ѡдинъ у дъругого кгрунъту чєрєзъ границы... заходити и въєжъчати нє маємъ (Люблін, 1592 *ККПС* 98); оумѣємо сѧ своє́ю па́дью мѣ́рыти, оу к(р҃) єго м(л҃) власть скваплѝвє нє врива́ємо сѧ... нє оуєжджа́ємо имъ в тыє маѐтности, мѡ́цью ѝхъ с тыхъ дѡ́бръ... нє выпиха́ємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79); в кгру(н)ты єго мл҃(с)ти... пн҃а Ма(т)фєя Нємирича И(в)ни(ц)ки(и) ує(ж)дчаю(т), дєи, и є(з)дять (Житомир, 1605 *ДМВН* 78); по(д) срокгостю Войсковою Приказуємъ ва(м) абыстє ѡ(т) того часу поперестали в тыє дубровы и лєсы в҆є(ж)джати и шкоды чинити (Київ, 1649 *ЦНБ* ДА/594, 1).

3. (у що) *(іноді приїжджати куди-небудь)* прибувати, появлятися: maiut Panowe woiewody... tolko raz... na hod do toho monastyra wiezdczati koli ieho sami pozowut archimandryt y starcy (Вільна, 1546 *ЧИОНЛ* V-3, 155); Звлаща, абы Ихъ Милость того... перестерегати рачили, якобы жона моѧ, а матка детей моихъ... имъ и мнє нєсприѧзливаѧ, въ домъ мой николи... нє въєжчала и въ нємъ нє бывала (1577 *AS* VI, 73).

4. *(устрявати в чиїсь справи)* втручатися: А так я яко детей, так замков, дворов и всих имєнєй, ани жадныхъ маєтностей вамъ нє постȣпѡю и нє постȣплю и вєжчати нє дозволѧю (Муравиця, 1562 *AS* VI, 59).

5. (на що) *(займати посаду)* вступати: Кгды Кгрє́цкїи Цє́сары на Па́нства в҆ѣжджа́ли, Тє́ды ѝхъ всѣ з҆ триȣмфомъ в҆ Мѣсто в҆провожа́ли, Долгощасливого и(м) Ца́рства вѣншȣючи, Розма́итыи да́ры имъ ѡфѣрȣючи (Київ, 1622 *Сак.В.* 42); нє ра(з) прє(д) ты(м) быва(л) Іс҃ хс҃ въ Ієр(с҃)лмѣ, алє тєра(з) вла́снє ѧ́ко на кролєв҆ство своє вѣ(ж)джає(т), алє нє таки(м) спѡсобо(м) яко тогосвѣтнїи кролєвє, бо они вы́даю(т) гѡ́рла по(д)даны(х) свои(х) на см҃рть абы оборонили живо(т) сво(и) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 19 зв.).

Див. ще **ВЪЄХАТИ.**

ВЪЄЗДЪ, ВЄЗДЪ, ВЪѢЗДЪ, ВѢЗДЪ, УЄЗДЪ *ч.* **1.** *(прибуття)* в'їзд, приїзд: з҄ само́го в҄ѣздꙋ єгѡ [царя] зна́чнє пока́зꙋєт҄сѧ, ижъ в҄ѣжджа́лъ, на жре́бѧ осли́чєє всѣдши, нє ма́ючи з҄ собо́ю жадного жолнѣрства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 182); А єзавєль оуслы́шавши ѡ в҄ѣздє єгѡ, пофарбова́ла очи́ свои бѣли́ло(м) и ѡхандо́жила го́ловꙋ свою (серед. XVII ст. *Хрон.* 329 зв.).

2. *(право на доступ у володіння, що належать іншому власникові)* в'їзд: а въ гай липовый и въ дуброву волный ему въездъ по дрова… и въ дуброве и на болоте, што прикопаетъ поля и протеребить сеножать, тое супокойне держати маетъ (Луцьк, 1528 *АрхЮЗР* 6/I, 10); съ стародавна к той цєрькви придано дєсѧтин, зємль, поль… и с тыми ꙋѣзды стародавными, гдѣ и пєрєд тым здавна въєздъ с того имєнѧ мєвали (Луцьк, 1535 *AS* IV, 9); толко заецы намъ в том гаи пана воиского межи дорогами вышей менеными, в который намъ уездъ по дрова пустил, сам на потребу свою ловить волно, але подданым нашим не волно (Підгайці, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 369); повѣдили намъ, ижъ дей отъ давныхъ часовъ,… мѣли вольный въѣздъ въ пущи наши…, для бранья дерева на будованье (Торунь, 1576 *АЗР* III, 197); остатокъ ихъ всих подданых… до поссесии… отдавати приказалъ зъ ихъ всими садидбами, …сеножатъми и волнымъ врубо́мъ и вездомъ в гае (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 541).

3. *(насильний вступ у володіння)* вторгнення: пєрєходѧчи чєрєз вєчистꙋю границꙋ,… кгвалтомъ // въєждчаючи, дерево на бꙋдованє с тоє пꙋщи… собѣ спꙋщаєт и въезды кгвалтовнє чи́нит, чого пєрєд тымъ николи нє бывало (Краків, 1542 *AS* IV, 317-318).

4. *(місце, через яке в'їжджають куди-небудь)* в'їзд: въє(з)дъ в замокъ… мостомъ… чєрє(с) ровъ (1552 *ОВЗ* 130); пристꙋпъ кꙋ за(м)кꙋ… ѡдє(н) ꙋє(з)дъ с ко(н)ца (1552 *ОКр.З.* 148 зв.); панъ Василей Мацкович…, приехал до двора Заборолского, именя пановъ Борзобогатыхъ, до первшихъ ворот, которыми межи огородою лесаною от дворца Заборолского въездъ до воротъ двора Заборолского, // знашол (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/VI, 164-165).

Див. ще **ВЪЄХАНЄ.**

ВЪЄННЫЙ *див.* **ВОЄННЫЙ.**

ВЪЄХАНЄ, ВЄХАНЄ, ВЪЄХАНЪЄ, ВЪЄХАНЬЄ, ВЬЄХАНЄ, ВЬЄХАНЇЄ, ВѢХАНЄ *с.* **1.** *(прибуття куди-небудь, у які-небудь межі)* в'їзд: Єв(г)листа повєдає якь мр҃іа помазала ногы ісви миромь и тыжь якь вьєханїє єго было на ѡслѧтю вь ієр(с)ли(м) (1556-1561 *ПЄ* 399 зв.); лєдвѣ минꙋло два дни по вѣханю въ Іер(с)лимъ: внєтъ ихъ фалшиваѧ рада ѡ(т)мѣниласѧ (поч. XVII ст. *Пчела* 54 зв.).

2. Право користування чужою власністю: в томъ нам… повєдил, нє хотєчи вроцєнѧ дєтєй кнѧжат Жославских и вєханѧ в замки и иных имєнєй позволити (Муравиця, 1562 *AS* VI, 59); ни(х)то з бли(з)ки(х)… никоторы(м) ѡбычає(м) пра(в)ны(м) и нєправны(м) того въєха(н)ѧ и ꙋвѧза(н)ѧ в тоє имє(н)є… пану хрє(н)ницко(му)… борони(т) нє мє(єт) (Кременець, 1571 *ЛНБ* 5, II 4043, 83 зв.); декрет… о… въ мѣстечка нашые… въехане и салетръ нашихъ одняте учинили (Варшава, 1622 *ЧИОНЛ* XIV-3, 131).

3. *(насильний вступ у володіння)* вторгнення: И гдєбысмы, судовыє, тыє копъци пєрєє(ж)джали, ѡ кгравамє(н) и ѡ шкоды за тымъ пєрєєха(н)ємъ и въєха(н)ємъ в чужи(и) кгрунътъ, проти(в)ко намъ свє(д)чиласє (Житомирщина, 1639 *ККПС* 213).

4. (на що) Зайняття посади: Иванъ Богуфалъ, жаловалъ и оповедалъ… // …ижъ… маючи при собе вижа врядового замку Луцкого… позываючи владыку Холъмъского о непристойное въеханъе на владычество Володимерское, што ширей на мандате…естъ описано (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 1/I, 12-13).

Див. ще **ВЪЄЗДЪ.**

Пор. **ВЪЄХАТИ.**

ВЪЄХАТИ, ВЄХАТИ, ВИХАТИ, ВЪѢХАТИ, ВѢХАТИ *дієсл. док.* **1.** *(їдучи, потрапити в середину, в межі чого-небудь)* в'їхати, заїхати, приїхати, прибути: кгды тыи делчие на оный рокъ князя старосты луцкого ку тому дѣлу до замку Тесова въехали… Остафей Рагоза… Томилу Вороне… делу оного в тыхъ именъяхъ… не допустили (Вільна, 1554 *АрхЮЗР* 8/VI, 34); А кгды є(с)мо з боло(н)я в бо(р) вєлики(и) заднєпрьски(и) въєхали на которо(и) рє(ч)цє и млы(н)… мона(с)тирѧ ꙋ вє(р)хꙋ ѡ(т) дороги… є(ст) (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216,

2); сам з квардиею на конехъ въехалъ въ брону (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 588); въпоперєкъ вє(р)ховины... тоє ри(ч)ки перєєхавъши, въєхали на гору (Київщина, 1639 *ККПС* 272); скоро... Єремѣя корыбу(т)... до ѡбозѹ того... вихалъ на ты(х) мѣ(ст) ѡго(р)нули его козаки (серед. XVII ст. *ЛЛ* 181); Рѹшившисє Алєксáндєръ з вóйскомъ въѣхали в' нѣкоторыи подóлы и въ пóлє, а тáмъ сє положи́ли (серед. XVII ст. *Хрон.* 464);

(їдучи, відправитися з певною метою) виїхати: И мы и(м) положили рѡ(к) коли має(мъ) на ты(и) сєножати въѣхати и в тѡ(м) мєжи ими росправити (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5);

(відправитися з певною метою) від'їхати, поїхати: тоє коло(д)є што на лучину покружа(ли) но(ч)ю побрали и (в)єха(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 19).

2. *(самовільно, без дозволу ввійти, заїхати)* вторгтися, вторгнутися: И томѹ теж до двора єго Яболони кгвалтовнє єси вєхал (Вільна, 1551 *AS* VI, 118); наєха(л) є(с)ми... по(д)да(н)ны(х) би(с)ку(п)ства... которыє дє(и) нє маю(чи) з на(ми) границы ани сусє(д)ства никоторо(г) свово(л)нє... бє(з) воли и вєдомости нашоє въєха(в)ши в бо(р) со(с)ну поруба(ли) и на лучину покружа(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 19); наєха(в)ши дє(и) єси... на вла(с)ныи дє(и) кгру(нт) и(х)... и ѹпо(р)нє дє(и) єси и свово(л)нє въєха(в)ши дѹброву рєзано(в)скую... на сєбє... єси ѡ(т)нѧ(л) (Київ, 1580 *ЛНБ* 5, II 4044, 68 зв.); с тими жъ всѣми свои(ми) при(н)ципала(ми) и компри(н)ципала(ми).., вєхавъши в бо(р) тыхъ же протє(с)туючихъ дєди(ч)ны(и) вла(с)ны(и) сєлецъки(и)... дощє(н)ту знисчи(ли) (Житомир, 1650 *ДМВН* 208).

3. Зайняти з метою привласнення: мєл я в тыи люди ихъ в Хлапотинє без жадного вѧжъчого и бєз моєго накладѹ въєхати, а ѡни томѹ противни нє мєли быти (Луцьк, 1536 *AS* IV, 60); Єго Милость маєт в тыє имєнѧ наши моцнє въєхати и их дєржати до того часѹ, поки мы Єго Милости тѹю сѹмѹ всю сполна ѡтдамо (Красне, 1552 *AS* VI, 126); Просил мене Бориса Ивановича Совы... пан Марко... Жоравницкий о вижа, при котором бы мел въехати во имене Блудов, што ему пани Михайловая Свинуская..., поступила (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 107).

4. Зайняти посаду: пановє братия позволили даровати к҃ чє(р)воны(х) и рыбъ и хлѣба золо(т) є҃і ксєндзу а(р)цибискупови... коли въєха(л) на... а(р)цыбискупство лвовскоє (Львів, 1645 *ЛСБ* 1043, 73 зв.).

Див. ще **ВЪЄЖДЖАТИ.**

ВЪЖДЕЛѢВАТИ *див.* **ВОЖДЕЛѢВАТИ.**

ВЪЖДЕЛѢННЫЙ *див.* **ВОЖДЕЛѢННЫЙ.**

ВЪЖДЕЛѢТИ *див.* **ВОЖДЕЛѢТИ.**

ВЪЖЕ *див.* **УЖЕ.**

ВЪЖИВАТИ *див.* **УЖИВАТИ.**

ВЪЖИТОКЪ *див.* **УЖИТОКЪ.**

ВЪЖИТОЧЕНЪ *див.* **УЖИТОЧНЫЙ.**

ВЪЖИТОЧЪНЫЙ *див.* **УЖИТОЧНЫЙ.**

ВЪЖО *див.* **УЖЕ.**

ВЪЗАЄМЪ *див.* **ВЗАЄМЪ**[2].

ВЪЗАЛЬКАТИ *дієсл. док.* (*цсл.* възалкати) захотіти їсти, виголоднітися: Єв(г)листа выписоує якь х҃с вєдєнь на поустыню и якь постил'сѧ м҃ днїй и м҃ ночии и възалькаль (1556-1561 *ПЄ* 221 зв.).

ВЪЗБИВАТИСѦ *дієсл. недок.* (на що) *(підносячись)* здійматися: ґды тєпєръ ви́ди(м), ижъ то(т) нашь вóжъ, розви́вши хорого(в) кр(с)та в'збиваєт'сѧ на высóкїє валы и мѹри нб҃(с)ныє, має(м) вѣрить бєспéчнє, жє и мы та(м) же бѹдє(м) ѡпочива(т) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 206 зв.).

ВЪЗБРАНЕНЇЄ *див.* **ВОЗБРАНЕНИЄ.**

ВЪЗБРАНИТИ *див.* **ВОЗБРАНИТИ.**

ВЪЗБРАНѦТИСѦ *див.* **ВОЗБРАНЯТИСЯ.**

ВЪЗБУДИТИ *див.* **ВЗБУДИТИ.**

ВЪЗБУЖДЕНЄ *с.* (*цсл.* възбоуждєниє) спонукання, збудження: Поѹщéнїє: Поѡщрéнїє, поѹчéнїє, възбѹж(д)éнє, подвижє(н)є, побѹждє(н)є (1627 *ЛБ* 90).

Див. ще **ВЗБУЖЕНЄ.**

ВЪЗВАНЄ *див.* **ВОЗВАНЄ.**

ВЪЗВАНЇЄ *див.* **ВОЗВАНЄ.**

ВЪЗВАТИ *див.* **ВОЗВАТИ.**

ВЪЗВЕЛИЧИТИ *див.* **ВОЗВЕЛИЧИТИ.**

ВЪЗВЕСЕЛИТИ *дієсл. док.* (кого, що) Звеселити, потішити: нє то(л)ко собѣ рáдо(ст) вєликѹю спрáви(ш). Алє възвєсєли(ш), и оутѣшишь б҃а ѡц҃а (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 18 зв., на полях); Въ жи́лища

ма нб(с)наа съ стыми ти всєли, и вѣчныхъ блгъ причáстїємъ дшѹ мою възвєсєли (Дермань, 1604 *Нал. Кр.* 2); А самъ на мл(с)рдїє твоє бω(з)коє спóмнѣ, И нє възвєсєли врагώвъ мойхъ до конца ω мнѣ (Чернігів, 1646 *Перло* 21 зв.).

ВЪЗВЕСЕЛИТИСА *див.* **ВОЗВЕСЕЛИТИСА.**

ВЪЗВЕСТИ *див.* **ВОЗВЕСТИ.**

ВЪЗВОДИТИ *див.* **ВОЗВОДИТИ.**

ВЪЗВОЗЪ *ч.* Узвіз. У складі вл. н. **гниденский възвозъ:** за ты(м) лєско(м) свидовы(м)... ω(т) гнидє(н)ского възвозу... доєхати было тру(д)но (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 3).

ВЪЗВОЛѢКАТЫ *дієсл. недок.* (що на кого) *(змушувати когось брати на себе відповідальність, завдання і т. ін.)* перекладати, нав'язувати (що кому): чи(м) дáлєй ты(м) бóлшъ розшúривши сѧ, смѣютъ на правовѣрных ωмрачúвши сѧ тóй свой блѹдъ в'зволѣкаты (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 23).

ВЪЗВРАТИТИСА *див.* **ВОЗВРАТИТИСЯ.**

ВЪЗВРАЩАТИСЯ *див.* **ВОЗВРАЩАТИСЯ.**

ВЪЗВРАЩЕНЇЄ *див.* **ВОЗВРАЩЕНИЄ.**

ВЪЗВЫСИТИ *див.* **ВОЗВЫСИТИ.**

ВЪЗВЫШАТИ *див.* **ВОЗВЫШАТИ.**

ВЪЗВѢСТИ *див.* **ВОЗВЕСТИ.**

ВЪЗВѢСТИТИ *див.* **ВОЗВѢСТИТИ.**

ВЪЗВѢЩАТИ *див.* **ВОЗВѢЩАТИ.**

ВЪЗГЛАВНИЦА *див.* **ВОЗГЛАВНИЦА.**

ВЪЗГЛАСИТИ *див.* **ВОЗГЛАСИТИ.**

ВЪЗГЛЯДНЕНІЄ *с.* Погляд: Уранила еси сердце мое, сестро моя милая невѣсто, оуранила еси сердце мое однымъ възглядненіемъ очію твоихъ а оудномъ влосу шіи твоеи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 52).

ВЪЗГОРДИТИ *див.* **ВЗГОРДИТИ.**

ВЪЗГОРЖАТИ *див.* **ВЗГОРЖАТИ.**

ВЪЗГОРЪШЕНЬЄ *с.* Занепад: забегаючы, поведа, дальшому възгоръшенью церкви светое, не безъ серъдечьное жалости учынила: же имъ, яко омыльнымъ, крывопрысяжнымы а навысшой нашой ...зверхъности... духовный врядъ... послушенъство... выповедаючи (Вільна, 1599 *Ант.* 541).

ВЪЗГОРѢНЬЄ *с.* Занепокоєння, збудження: Крѹчúна: Възгорѣньє съ напыщéнїєм',... жóлчъ, прєнóснѣ, гнѣвъ (1627 *ЛБ* 56).

ВЪЗГОРѢТИСА *дієсл. док.* Загорітися, зайнятися: Дв(д)ъ єщє, Ѡгóнь прє(д) нúмъ възгорúтъсѧ, и ȣколо нéго бѹра кгвалтóвнаа (Київ, бл. 1619 *Обр.* 138); Ѡго(н) възгорúтъсѧ ω(т) запалчúвости моєи и ро(з)жаритъсѧ до адѹ прєиспо(д)нєго (Там же, 140).

ВЪЗГРЪДѢТИ *див.* **ВЗГОРДИТИ.**

ВЪЗДАВАТИ *див.* **ВОЗДАВАТИ.**

ВЪЗДАНЇЄ *див.* **ВОЗДАНИЄ.**

ВЪЗДАТИ *див.* **ВОЗДАТИ.**

ВЪЗДВИГНУТИ *див.* **ВОЗДВИГНУТИ.**

ВЪЗДВИЖЕНЇЄ *див.* **ВОЗДВИЖЕНЄ.**

ВЪЗДЕРЖАНЇЄ *див.* **ВОЗДЕРЖАНИЄ.**

ВЪЗДЕРЖАТИСА *див.* **ВОЗДЕРЖАТИСЯ.**

ВЪЗДЕРЖЛИВОСТЬ *див.* **ВОЗДЕРЖЛИВОСТЬ.**

ВЪЗДОВЖЪ *див.* **ВЗДОЛЖЪ.**

ВЪЗДОЛЖЪ *див.* **ВЗДОЛЖЪ.**

ВЪЗДУХЪ¹ *див.* **ВОЗДУХЪ¹.**

ВЪЗДУХЪ² *див.* **ВОЗДУХЪ².**

ВЪЗДУШНЫЙ *див.* **ВОЗДУШНЫЙ.**

ВЪЗДУШОКЪ *див.* **ВОЗДУШОКЪ.**

ВЪЗДЪХНУТИ *див.* **ВОЗДХНУТИ.**

ВЪЗДЫХАНЄ *див.* **ВОЗДЫХАНЇЄ.**

ВЪЗДЫХАНЇЄ *див.* **ВОЗДЫХАНЇЄ.**

ВЪЗДЫХАТИ *див.* **ВОЗДЫХАТИ.**

ВЪЗЛЕТѢТИ *див.* **ВОЗЛЕТѢТИ.**

ВЪЗЛЕЧИ *див.* **ВОЗЛЕЧИ.**

ВЪЗЛОЖИТИ *див.* **ВОЗЛОЖИТИ.**

ВЪЗЛѢТАТИ *див.* **ВОЗЛЕТАТИ.**

ВЪЗЛЮБИТИ *див.* **ВОЗЛЮБИТИ.**

ВЪЗЛЮБЛЕННЫЙ *див.* **ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ.**

ВЪЗЛЮБЛЕНЫЙ *див.* **ВОЗЛЮБЛЕННЫЙ.**

ВЪЗМАВАТИ *дієсл. недок.* Змовлятися, зговорюватися: Помавáю: Скивáю..., покивáю на когó, или очúма знáти даю абы́ що ѹчинúлъ, То(ж), и възникáю, Възмавáю (1627 *ЛБ* 87).

ВЪЗМОЧИ *див.* **ВОЗМОЧИ.**

ВЪЗМУЩАТИ *див.* **ВОЗМУЩАТИ.**

ВЪЗНАТИ *див.* **УЗНАТИ.**

ВЪЗНЕНАВИДѢТИ *див.* **ВОЗНЕНАВИДѢТИ.**

ВЪЗНЕСЕНЇЄ *див.* **ВОЗНЕСЕНИЄ.**

ВЪЗНЕСТИ *див.* **ВОЗНЕСТИ.**

ВЪЗНЕСТИСЬ *див.* **ВОЗНЕСТИСЯ.**

ВЪЗНЕСТИСА *див.* **ВОЗНЕСТИСЯ.**

ВЪЗНИКАТИ *дієсл. недок. (виходити з якогось стану)* виникати, прокидатися: Помаваю: Скиваю, покивую, зезволяю, позволяю, покиваю на когó, или очима знати дáю абы що учинилъ, То(ж), и възникаю, Възмаваю (1627 *ЛБ* 87).

ВЪЗНИКЪ *див.* **ВОЗНИКЪ.**

ВЪЗНИЦКИЙ *див.* **ВОЗНИЦЪКИЙ.**

ВЪЗНОВИТИСА *див.* **ВЗНОВИТИСА.**

ВЪЗНОСИТИ *див.* **ВОЗНОСИТИ.**

ВЪЗНОСИТИСА *див.* **ВОЗНОСИТИСЯ.**

ВЪЗНОСЫТИСЯ *див.* **ВОЗНОСИТИСЯ.**

ВЪЗНОШЕНЇЄ *див.* **ВОЗНОШЕНИЄ.**

ВЪЗНЫЙ *див.* **ВОЗНЫЙ.**

ВЪЗРАДОВАТИСА *див.* **ВОЗРАДОВАТИСЯ.**

ВЪЗРАСТЪ[1] *див.* **ВОЗРАСТЪ**[1].

ВЪЗРАСТЪ[2] *див.* **ВОЗРАСТЪ**[2].

ВЪЗРЕВТИ *дієсл. док.* Заревти: кгдыса о(т)имє ω(т) ни(х) рóскошъ: свѣта тогó,... тогда ωны въ мукахʼ геєнъски(х) възрєвутъ стогнанамъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 38); грѣшницы вʼ мукахъ якω лʼвы възрєвутъ (Чернігів, 1646 *Перло* 157).

ВЪЗРЕНЇЄ *див.* **ВОЗРѢНЬЄ.**

ВЪЗРОСТЪ *див.* **ВЗРОСТЪ.**

ВЪЗРУШЕНЄ *див.* **ВЗРУШЕНЄ.**

ВЪЗРУШИТИ *див.* **ВЗРУШИТИ.**

ВЪЗРУШЫТИ *див.* **ВЗРУШИТИ.**

ВЪЗРЫДАТИ *див.* **ВОЗРИДАТИ.**

ВЪЗРѢНЇЄ *див.* **ВОЗРѢНЬЄ.**

ВЪЗРѢТИ *див.* **ВОЗРѢТИ.**

ВЪЗСЫЛАТИ *див.* **ВОЗСЫЛАТИ.**

ВЪЗЪ *див.* **ВОЗЪ**[1].

ВЪЗЪБРАНАТИ *дієсл. недок.* (*цсл.* възбраняти) забороняти: такωвымъ по прáвилъному предáнию завѣщаємъ и възъбранаємъ пóдъ живыми Єп(с)кωпы, и Архімандріты,... нє подъкоупатиса никому на Бж(с)твєнныа Пр(с)тлы, бєзъ Съвѣта вóли Митропóлїєго (Львів, 1614 *Вил.соб.* 7).

ВЪЗЪЖАДАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Бажаний, жаданий: тварность его свѣтлость Ливанова, выборныи яко кедръ, горло его пресладко, а весь възъжаданыи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54).

ВЪЗЪПИТИ *див.* **ВОЗОПИТИ.**

ВЪЗЪРОСТЬ *див.* **ВЗРОСТЬ.**

ВЪЗЫВАНЬЄ *див.* **ВЗЫВАНЄ.**

ВЪЗЫВАТИ *див.* **ВЗЫВАТИ.**

ВЪЗЫГРАТИСА *дієсл. док.* Почати веселитися: Мєліодїйный Музыку, Крóлю и Пр(о)рчє, Мужу по с(р)дцу Бж҃їю, нб(с)ный отрóчє, Обфитою рáдостю гóйнє исполниса, Възыгравшиса вʼ духу, миле вєсєлиса (Львів, 1631 *Волк.* 25 зв.).

ВЪЗЫЙТИ *див.* **ВЗЫЙТИ.**

ВЪЗЫСКАНЇЄ *див.* **ВЗЫСКАНИЄ.**

ВЪЗЫСКАТИ *див.* **ВЗЫСКАТИ.**

ВЪЗЫСКИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Знаходити: ω такωвыхъ зáповѣдь нáшу покладаємъ... такωвыхъ възыскивати и осмотрати (Львів, 1614 *Вил соб.* 10).

Див. ще **ВЗЫСКАТИ, ВЗЫСКОВАТИ, ВОЗЫСКАТЬ.**

ВЪЗЫЧИТИ *див.* **УЗЫЧИТИ.**

ВЪИНЪ *див.* **ВОИНЪ.**

ВЪИНЬСТВО *див.* **ВОИНСТВО.**

ВЪИСТИННУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪИСТИНУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪИСТИНЬНУ *див.* **ВОИСТИНУ.**

ВЪЙСКО *див.* **ВОЙСКО.**

ВЪЙТИ *див.* **УВОЙТИ.**

ВЪКАЗОВАТИ *див.* **УКАЗОВАТИ.**

ВЪКЛАДАТИ *див.* **УКЛАДАТИ.**

ВЪКОЛО[1] *див.* **ВКОЛО**[1].

ВЪКОЛО[2] *див.* **ВКОЛО**[2].

ВЪКОРОТЦѢ *див.* **ВКОРОТЦЕ.**

ВЪКРАТЦѢ *див.* **ВКРАТЦЕ.**

ВЪКРОЧИТИ *дієсл. док.* (*стп.* wkroczyć) вступити: панъ Романъ Городисский... доносилъ то до ведомости уряду нинешънего, ижъ менованые неприятеле, въ краи тутошъные... въкрочивъши, наезды срокгие... чинечи... на дом мешканя... нападаючы покилканадцеткрот, въсю маетност субъстанцию убогую шляхецкую инъ прéдам пустивъшы (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 108).

ВЪКУПЕ *див.* **ВКУПѢ.**

ВЪКУСИТИ *див.* **УКУСИТИ.**

ВЪЛАНЄ *див.* **ВОЛАНЄ.**

ВЪЛАТИ *див.* **ВОЛАТИ.**

ВЪЛЕВЕ *див.* **ВЛѢВѢ.**

ВЪЛКЪ *див.* **ВОВКЪ.**

ВЪЛНА *див.* **ВОВНА.**

ВЪЛНЫЙ *див.* **ВОЛНЫЙ.**

ВЪЛОЄДЪ *ч., зневажл. (про людей, схильних до обжерливості)* волоїд: томоу нє дивѹ́йсѧ, абовѣ(м) подви(г) и бо(р)ба є(ст) жизнь та́ѧ, котороє ты нє знає(ш): бо єщє єси на во(и)ноу нє выбра(в)сѧ. єщє єси доматоуръ. єщє єси кро́вовоє(д), мѧсоє(д), вълоє(д), скотоє(д), звѣроє(д), свиноє(д), кѹроє(д) (п. 1596 *Виш.Кн.* 249).

ВЪЛОЖИТИСЕ *див.* **ВЛОЖИТИСЯ.**

ВЪЛОСЪ *див.* **ВЛОСЪ.**

ВЪЛОСАНИЦА *див.* **ВОЛОСАНИЦА.**

ВЪЛОЧИТИ *див.* **ВОЛОЧИТИ.**

ВЪЛЧИЙ *див.* **ВОЛЧИЙ.**

ВЪЛЪ *див.* **ВОЛЪ.**

ВЪЛѦ *див.* **ВОЛЯ.**

ВЪМАЛѢ *див.* **ВМАЛѢ.**

ВЪМЕРЕТИ *див.* **УМЕРЕТИ.**

ВЪМЕРТИ *див.* **УМЕРТИ.**

ВЪМЕСТИТИ *див.* **ВМѢСТИТИ.**

ВЪМЕСТО *див.* **ВМѢСТО.**

ВЪМЕШОВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(поєднувати що-небудь з чимсь)* змішувати, плутати: справъ, до сеноду не належачихъ, тамъ тежъ не вношоно и не въмешовано (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 1/І, 504).

ВЪМЛѢТИ *див.* **УМЛѢТИ.**

ВЪМѢНИТИ *див.* **ВМѢНИТИ.**

ВЪМѢНАТИ *див.* **ВМѢНЯТИ.**

ВЪМѢСТИТИ *див.* **ВМѢСТИТИ.**

ВЪМѢСТО *див.* **ВМѢСТО.**

ВЪМѢЩАТИ *див.* **ВМѢЩАТИ.**

ВЪНІЙТИ *див.* **ВНИЙТИ.**

ВЪНЇТИ *див.* **ВНИЙТИ.**

ВЪНТПИТИ *див.* **ВОНТПИТИ.**

ВЪНУТРЪ *див.* **ВНУТРЪ**[2].

ВЪНУТРЬ *див.* **ВНУТРЪ**[3].

ВЪНУШИТЕЛЬ *ч.* Той, хто уважно слухає: Вънима́тєль: Вънѹши́тель, ува́жный, пи́лный слѹха́чъ (1627 *ЛБ* 21).

ВЪНЬ *див.* **ВОНЪ**[2].

ВЪНЯТИ *див.* **УНЯТИ.**

ВЪНАТИ *див.* **ВОНЯТИ.**

ВЪОБЕЦЪ *див.* **ВОБЕЦЪ.**

ВЪОРУЖАТИСЯ *див.* **ВООРУЖАТИСЯ.**

ВЪОРУЖЕНИЄ *с.* Зброя. *Образно:* Павел… ко ефесяном тако глаголет: "Яко нѣсть наша брань ко плоти и крови, но к началом и властем, к миродержителем тмы вѣка сего, к духовом злобѣ поднебесным. Тѣм же станете убо, — рече, — препоясани чресла ваша истинною" и прочая въоружения поминает (1608-1609 *Виш.Зач.* 206).

ВЪОРУЖИТИ *див.* **ВООРУЖИТИ.**

ВЪОРУЖИТИСѦ *див.* **ВООРУЖИТИСЯ.**

ВЪПАДАТИ *див.* **УПАДАТИ.**

ВЪПАДЪ *див.* **УПАДЪ.**

ВЪПАСТИ *див.* **УПАСТИ.**

ВЪПЕРЕДЪ *див.* **УПЕРЕДЪ.**

ВЪПИСАТИ *див.* **УПИСАТИ.**

ВЪПИТИ *див.* **ВОПИТИ.**

ВЪПЇТИ *див.* **ВОПИТИ.**

ВЪПЛОТИТИСѦ *див.* **ВОПЛОТИТИСѦ.**

ВЪПЛОЩЕНЇЄ *див.* **ВОПЛОЩЕНИЄ.**

ВЪПЛЪНИТИ *див.* **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЪПЛЪЩЕНЇЄ *див.* **ВОПЛОЩЕНИЄ.**

ВЪПЛЬ *див.* **ВОПЛЬ.**

ВЪПОИТИСѦ *див.* **УПОИТИСѦ.**

ВЪПОКОЙ *див.* **УПОКОЙ.**

ВЪПОЛЪУМЕРЛЫЙ *прикм.* Напівмертвий: панъ Михалъ Тулъковский,… прищедши зънову на тое месъце, скаржачую панюю матъку свою,… праве въполъумерлую засътавши, зъ милости своее сыновъское, взявши ее, до монастера… запровадилъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 69).

ВЪПОМИНАТИ *див.* **УПОМИНАТИ.**

ВЪПОСРОДКУ *див.* **ВПОСРЕДКУ.**

ВЪПОСРОДЪ *див.* **ВПОСРЕДЪ**[2].

ВЪПРАШАТИ *див.* **ВПРАШАТИ.**

ВЪПРОДЪ *див.* **ВПРЕДЪ.**

ВЪПРОСИТИ *див.* **ВОПРОСИТИ.**

ВЪПРОСЪ *див.* **ВОПРОСЪ.**

ВЪПХНУТИ *див.* **УПХНУТИ.**

ВЪРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВЪРОГОВАТИ *див.* **ВОРОГОВАТИ.**

ВЪРОГЪ *див.* **ВОРОГЪ.**

ВРОДИТИСѦ *див.* **УРОДИТИСЯ.**

ВЪРОЖКА *див.* **ВОРОЖКА**[1].

ВЪРОТА *див.* **ВОРОТА.**

ВЪРОЧИЩЕ *див.* **УРОЧИЩЕ.**

ВЪРЫХЛЕ *див.* **ВРИХЛѢ.**

ВЪРЯДОВЫЙ *див.* **УРЯДОВИЙ.**

ВЪРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВЪРАДЪ *див.* **УРЯДЪ.**

ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЬ *див.* **ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ.**

ВЪСЇАТИ *див.* **ВОСИЯТИ.**

ВЪСЇАТИ *див.* **ВОСИЯТИ.**

ВЪСКАЗАНЪЄ *див.* **ВСКАЗАНЄ.**

ВЪСКАЗАНЬЄ *див.* **ВСКАЗАНЄ.**

ВЪСКИНЕНА *с.* Бродіння: А взѧли лю́дє мѹкѹ прє(д) въскисне́нѧ тѣстѹ ихъ, первѣй нѣ(м) вскисло тѣсто ихъ, и в'вазавши в' ша́ты вложили на ра́мена свои (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 270).

Пор. **ВСКИСНУТИ.**

ВЪСКЛИКНУТИ *див.* **ВОСКЛИКНУТИ.**

ВЪСКЛИЦАТИ *див.* **ВОСКЛИЦАТИ.**

ВЪСКОРЕ *див.* **ВСКОРѢ.**

ВЪСКОРИ *див.* **ВСКОРѢ.**

ВЪСКОРМИТИ *див.* **ВОСКОРМИТИ.**

ВЪСКОРѢ *див.* **ВСКОРѢ.**

ВЪСКРЕСАТИ *дієсл. недок.* (кому) Воскресати: повєлѣль мр҃твы(м) въскрєсати и хромы(м) ходити (XVI ст. *УИ* 1911/2, 77).

Див. ще **ВОСКРЕСИТИ, ВОСКРЕСНУТИ, ВОСКРЕШАТИ, ВСКРЕСИТИ, ВСКРЕШАТИ.**

ВЪСКРЕСЕНИЄ *див.* **ВОСКРЕСЕНИЄ.**

ВЪСКРЕСЕНЇЄ *див.* **ВОСКРЕСЕНИЄ.**

ВЪСКРЕСИТИ *див.* **ВОСКРЕСИТИ.**

ВЪСКРЕСНУТИ *див.* **ВОСКРЕСНУТИ.**

ВЪСКРЕСШИЙ *див.* **ВОСКРЕСШИЙ.**

ВЪСКРЕШАТИ *див.* **ВОСКРЕШАТИ.**

ВЪСКУЮ *присл.* (*цсл.* възкоую) чому, для чого, на що: б҃е б҃е мои въскоую мѧ є(ст) ѡста́ви(л) або ѡ(т)пѹстиль (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 11 зв.).

ВЪСЛЕДЪ *див.* **ВСЛѢДЪ[1].**

ВЪСЛЫШАТИ *див.* **УСЛЫШАТИ.**

ВЪСМѢЯТИСА *дієсл. док.* Засміятися: Бл҃жє́ни пла́чѹщїи сѧ нн҃ѣ, яко въсмѣє́тєсѧ и(х) оутѣша́є(т), мѹдры(м) бы́ти на змїа́, выда́ючи тѣло на забит'є, а го́ловоу х҃а хорони́ти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 224).

ВЪСПАРЕНЇЄ *с.* Випар: єфи́ръскїи огнь ѡ(т) гѹмѡровъ соуптє́льныхъ; а́бо въспаре́нїѧ зе́мнаго, и во́днаго запала́єтъсѧ; и ро́дит' блиска́нѧ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 19).

ВЪСПАХАТИ *дієсл. док.* (що) *(обробити плугом)* зорати: бивали ми чоломъ многажды мужи заманастирскіи Печерского манастира, жалуючи на святого Николы старцовъ Пустинского монастыра о Кононовскій дворъ,... и о тое полко, што они, витеребивши, въспахали (Київ, 1508 *АрхЮЗР* 1/VI, 13).

ВЪСПИТАТИ *див.* **ВОСПИТАТИ,**

ВЪСПЛАКАТИСА *дієсл. док.* (чого і без додатка) заплакати, заридати (без додатка): Пока́йтє сѧ и вы́ ѡ єп(с)пи, въсплачи́тє сѧ своє́го ѡ(т)стѹплє́нїа (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 226); Тогды́ бовѣмъ... яви́тъсѧ зна́мєніє... и въспла́чѹтъсѧ всѣ поколѣнѧ зе́мныи (Київ, бл. 1619 *О обр.* 47); Го́рє ва́мъ смѣющїсѧ, якѡ въспла́чтєсѧ, и възрыда́єтє ѡ градѹщихъ ско́рбєхъ на васъ (Чернігів, 1646 *Перло* 135).

ВЪСПЛЕЩАТИ *дієсл. недок.* Плескати. ◇ **въсплещати руками, руками въсплещати** — бити долонями одна об одну, виявляючи радість чи схвалення чогось:Въскли(к)нѣтє гла́со(м) ра́дости, Вси́ язы́ци въсплєща́йтє рѹка́ми (Чернігів, 1646 *Перло* 5 ненум.); Прє́то мы нн҃ѣ Вєсє́лѡ спѣва́ймѡ, А ѡ(т) ра́дости Рѹка́ма въсплєща́ймѡ (Там же, 61).

Див. ще **ВОСПЛЕСКАТИ.**

ВЪСПЛАСАТИ *дієсл. док.* Затанцювати: тоу бѣсѡвє потка́ютсѧ з мєшка́нцы вавилю(н)скіми и въспла́шѹтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 38).

ВЪСПОКОЄНЫЙ *див.* **УСПОКОЄНЫЙ.**

ВЪСПОЛОКЬ *див.* **ВЕСПОЛОКЪ.**

ВЪСПОЛЬ *див.* **ВЕСПОЛЪ.**

ВЪСПОМЕНУТИ *див.* **ВСПОМИНУТИ.**

ВЪСПОМИНАНЄ *див.* **ВОСПОМИНАНИЄ.**

ВЪСПОМИНАНИЄ *див.* **ВОСПОМИНАНИЄ.**

ВЪСПОМИНАТИ *див.* **ВОСПОМИНАТИ.**

ВЪСПОМОЧЫ *див.* **ВСПОМОЧИ.**

ВЪСПОМАНУТИ *див.* **ВСПОМЯНУТИ.**

ВЪСПРИЯТИ *див.* **ВОСПРИЯТИ.**

ВЪСПРІАТИ *див.* **ВОСПРИЯТИ.**

ВЪСПРІЄМНИКЪ *див.* **ВОСПРЇЄМНИКЪ.**

ВЪСПРІАТИ *див.* **ВОСПРИЯТИ.**

ВЪСПРЇАТЇЄ *див.* **ВОСПРЇАТЇЄ.**

ВЪСПѢВАТИ *див.* **ВОСПѢВАТИ.**

ВЪСТАВАТИ *див.* **ВСТАВАТИ[1].**

ВЪСТАНЄ *див.* **ВСТАНЄ.**

ВЪСТАНЇЄ *див.* **ВОСТАНИЄ.**

ВЪСТАНОВИТИ *див.* УСТАНОВИТИ.

ВЪСТАНОВЛАТИ *див.* УСТАНОВЛЯТИ.

ВЪСТАТИ *див.* ВСТАТИ[1].

ВЪСТАТИСА, ВЪСТАТИСѢ *дієсл. док. (продовжувати бути яким)* залишатися (вірним, відданим кому-небудь): И въстал сѧ слꙋга наш вѣрнїи ...и заплатил ємꙋ оуси исполна (Ясси, 1587 *МЭФ* 130); Тоє сєло прода(ли) нашему вѣрномꙋ болѣрину ...вєликомꙋ по(с)тє(л)никꙋ ра(дї) дваста и пє(т)-дєсѧ(т) ꙋга(р)ски(х) жѡ(л)ти(х) и въставшисѣ на(ш) вѣрны(и) вы(ш)писанны(и) болѣринь и заплати(л) (Ясси, 1610 *МЭФ* фотокоп. № 106).

ВЪСТЕРЕЧИ *див.* УСТЄРЄЧИ.

ВЪСТОКЪ *див.* ВОСТОКЪ.

ВЪСТОЧНИКЪ *див.* ВОСТОЧНИКЪ.

ВЪСТОЧНЫЙ *див.* ВОСТОЧНЫЙ.

ВЪСТРЕПЕТАТИ *див.* ВОСТРЕПЕТАТИ.

ВЪСТРУБИТИ *див.* ВОСТРУБИТИ.

ВЪСТУПАТИ *див.* ВСТУПАТИ.

ВЪСТУПАТИСЯ *див.* ВСТУПАТИСЯ.

ВЪСТУПИТИ *див.* ВСТУПИТИ.

ВЪСТУПОВАТИСА *див.* ВСТУПОВАТИСЯ.

ВЪСТУПОВАТЬСЯ *див.* ВСТУПОВАТИСЯ.

ВЪСТУПЪ див. ВСТУПЪ.

ВЪСХИТИТИ *див.* ВОСХИТИТИ.

ВЪСХИЩАТИ *див.* ВОСХИЩАТИ.

ВЪСХОДИТИ *див.* ВОСХОДИТИ.

ВЪСХОДНЫЙ *див.* ВСХОДНЫЙ.

ВЪСХОДЪ[1] *див.* ВОСХОДЪ[1].

ВЪСХОДЪ[2] *див.* ВОСХОДЪ[2].

ВЪСХОДАЩИЙ *див.* ВОСХОДЯЩИЙ.

ВЪСХОЖДЕНЇЄ *див.* ВОСХОЖДЕНЇЄ.

ВЪСѢКИЙ *див.* ВСЯКИЙ.

ВЪСАКИЙ *див.* ВСЯКИЙ.

ВЪТРАТИТИ *див.* УТРАТИТИ.

ВЪЦАЛѢ *див.* ВЦАЛЕ.

ВЪЦАРИТИСА *див.* ВОЦАРИТИСА.

ВЪЦТЪ *див.* ОЦЕТЪ.

ВЪЧЕЛОВЕЧЕНЬЄ *див.* ВОЧЕЛОВѢЧЕНІЄ.

ВЪЧЕЛОВѢЧИТИСА *див.* ВОЧЕЛОВѢЧИТИСА.

ВЪЧЕСНЫЙ *див.* ВЧАСНЫЙ.

ВЪЧИНИТИ *див.* УЧИНИТИ.

ВЪШЕЛАКИЙ *див.* ВШЕЛЯКИЙ.

ВЪШИРКИ *див.* ВШИРКЫ.

ВЪШИРЪКИ *див.* ВШИРКЫ.

ВЪШИТОКЪ *див.* ВШИСТКИЙ.

ВЪѢЗДЪ *див.* ВЪЄЗДЪ.

ВЪѢХАТИ *див.* ВЪЄХАТИ.

ВЪЮННЫЙ *прикм.* В'юновий. У складі вл. н.: **озеро Въюнноє**: ѡ то(т) вла(с)ны(и) кгру(н)тъ, которы(и) мєжи... Лукавицею, ѡзєромъ Въюнны(м), справа сє точитъ (Горошки, 1642 *ДМВН* 220).

ВЪЮНЪ *ч.* В'юн: хлопи ратєнъскиє копали ровы для ловєнья въюновъ (1546 *ОГ* 25).

ВЫ, ВИ *займ.* **1.** *(множинний, вживається при звертанні до декількох осіб)* ви: намѣстнику своему тыхъ золотыхъ у васъ брати не велѣлъ (Берестя, 1507 *РЕА* I, 72); вы сами ѡсобами своими приєхали єстє до на(с) (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); Прото(ж) вамъ ѡзна(и)мꙋємъ и(ж) тыє посланцѣ нш҇ѣ ꙋкажытєлѣ листꙋ нш҇ого промє(ж)кꙋ ва(с) посылаємъ жадаючи ва(с) всѣ(х) в томъ абыстє сѧ до таковои попребы (!) законꙋ нш҇ого свт҇ого пи(л)нє и хо(т)ливє склонили (Львів, 1587 *ЛСБ* 84); "Братя мои, вы есте тѣло, и уставы, и припочиваня духа святого" (XVI ст. *НЄ* 223); вы... жа(д)ного возного ѡчєвисто нє ставили на ѡстато(к) ани єго мєновали и мєновати нє ꙋмѣли (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 142); исти(н)ными єгѡ вызна́вцами є́стєстє, єсли́ спо́лнꙋю мл҇(с)ть мєжи ва́ми хова́ти бꙋдєтє (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

2. *(шанобливий, вживается при звертанні до одної особи)* ви: Жаловал намъ кнѧзь Василєй... ѡ том, што єсмо присꙋдили вамъ имѣнє Грꙋшовоє... подлє близкости вашоє (Львів, 1524 *AS* III, 267); кгды(м) ꙋвошолъ... кн҇зь кꙋръпъски(и) мєнє пыталъ для чого... вы приєхали пн҇є во(з)ны(и) а што за (с)правꙋ маєтє (Луцьк, 1577 *ЖКК* I, 81); Виссаріона никейского митрополита кардинальствомъ почътилъ, и Сидора [ми] митрополита кієвского вельми похвалил, и вас почтити обецалъ (Львів, 1605-1606 *Пересм.* 45); Жїйтєжъ и вы Димитрїй и цны́й Данїилє, Выража́йтє тотъ клє́йнотъ Балабановъ цѣлє (Київ, 1627 *МІКСВ* 186).

ВЫАТИКЬ *ч.* (*стп.* wjatyk, wijatyk) гроші, які береться на дорогу: Сїє єстъ почасти и(ж) за́ трꙋдностю дꙋхо́вны(х), бо часо(м) сєбѣ до плоу́га. а

часо(м) ты(ж) пойхати пно͡у, на по(д)водꙋ. то южъ тоу(т) мо́усить выатикь до́ма ѡставити (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 116 зв.).

ВЫБАВЕНЄ, ВЫБАВЕНА, ВЫБАВЛЕНЬЄ, ВЫБАВЛЕНА *с.* Порятунок, рятунок: Ѡ спале́нью Содо́мы и Гомо́ры и ѡ выбавле́нью Ло́та (серед. XVII ст. *Хрон.* 30 зв.); Неєма́нъ гетма́нъ ц͡рѧ сірі́йскаго бы́лъ мꙋ́жь веліки ́ і оу па́на своєгѡ и в̾ ꙋчти́вости, бо през него далъ г(с)дь выбавле́ньє сірѣи (Там же, 323 зв.);

визволення, звільнення: Петръ и Федоръ, просили также о возного ку застатю брата своего Семена,… и на огледане ранъ его, и ку выбавеню его съ того двора владычного Яневицкого (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 1/I, 17);

(рятунок від вічних мук у загробному житті) спасіння: якобы то мєли розумѣти бра(т)ѧ єго и(ж) бо(г) и(м) мѣ(л) дати выбавє(н)є рукою єго алє ѡни того нє розумєли (II пол. XVI ст. *КА* 34); Бл(с)вєнъ б͡ъ,… кото́рый насъ… оувєсєли(л) оукоха́ны(м) с͡нѡ(м) свои(м), в которо(м) маємъ выбавєнѧ, и ѡ(т)коупе́нѧ прє(з) кро(в) єго найдоро(ж)шꙋю, и ѡ(т)поу́щеніє грѣховъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292); Сп͡се́ніє: Избавле́ніє, Выба́вле́ньє (1627 *ЛБ* 120); кото́ражъ тєды надѣѧ вызволе́нѧ были звѧ́заномоу кото́раѧ выбавле́нѧ ѡпоущен̾номоу и якъ са(м) єди́нъ ве́рхъ ѡдръжалъ на(д) мно́гыми (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 150).

Пор. **ВЫБАВИТИ.**

ВЫБАВИТЕЛЬ *ч.* Спаситель, рятівник: про́симо… Б͡а, абы о́нъ са́мъ нашимъ застꙋпцєю и выбави́тєлємъ былъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 95); Сп͡съ: Выбави́тєль, сп͡си́тєль: избави́тєль, захова́тєль (1627 *ЛБ* 119).

ВЫБАВИТИ, ВИБАВИТИ, ВУБАВИТИ, ВЫБАВИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого від (із) чого) *(звільнити від якоїсь небезпеки)* врятувати, визволити, вибавити: сам… княз староста луцкий з малжонкою и з детми своими… с того кгвалтовного полономени через явную моц Божую толко в том выбавены (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 126); бо(л)ше потрєба такого ц͡рѧ, избави́тєлѧ, котры(и) бы и(х) вубави(л)… и(з) вѧзѣнѧ см͡рти вѣчной (XVI ст. *УЄ* № 29519, 35); проро́къ самойлъ… нє мо́гъ єго вы́бавити ѡ(т) ѡсоуже(н)ѧ, кото́роє б͡гъ выдалъ на не́го (Острог, 1607 *Лѣк.* 105); мл(с)тивы(и) б͡ъ… зє вшєлаки(х) фрасꙋ(н)кꙋвъ ва(с) выбави(т) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 387, 1); про́симо… Б͡а, абы… на́съ ѡ(т) сѣти не́пріатєлъ на́ши(х) з̾ щодробли́вой ла́ски свое́й вы́бавити ра́чилъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 95); Г(с)дь вы́бавивши ѡ(д) не́приѧтєлѧ, оучини́лъ єго но́вымъ; и Дх͡омъ свои́мъ пома́за(в)ши, вино живота и но́вꙋю дх͡а навкꙋ в̾ него вли́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 344); одна́ была на по́лю, и кріча́ла, и нихто́ нє прибы́лъ, хто́ бы ю́ выба́вилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 156 зв.);

(кого, що від чого) спасти, вирятувати (кого, що): ꙋтѣшає(т) на(с)… гды за грѣхи жа́лꙋє(м) и за ни(х) плачє(м) и са(м) з̾ ни(х) на(с) вы́бавити мо́жє(т) (Вільна, 1596 *З.Каз.* 94 зв.); в̾зыва́й мѧ в̾ де́нь оутрапє(н)ѧ тво́єго, а ѧ тєбе́ вы́бавлю, альбо да(м) ти ѡ що мѧ жада́єш̾ (Дермань, 1603 *Охт.* 7); Сло́во бовѣм̾ то́є Жидо́вскоє, Оса́нна, выкладаєт̾сѧ по Слове́нскꙋ: Спаси насъ Г͡ди, то́ єсть, збавъ нас̾, вы́бавъ насъ з̾ нєво́лѣ панє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 179); А вы́бавъ дꙋшѣ на́шѣ ѡ(т) гла́дꙋ вѣчногѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 19);

(кого з чого) *(з неволі)* визволити, звільнити: Иди в мо́ци Твоє(и) то́й, ви́бави(ш) Іи͡лѧ з роу(к) мєді́а(м)скы(х) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 208); ґды б͡гъ з нєво́лѣ ти́ра(н)ской сиса́ры жидѡ(в) вы́бави(л), на зна(к) того добродѣйства, и та́къ вєликои ла(с)ки, дєво́ра и вара́хъ з ра́дости вєлі́кои пор̾ва́лисѧ заразъ до пѣсни(и) и та́нцꙋ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 302); Спаси насъ г͡ди,… вы́бавъ насъ з̾ нєво́лѣ па́нє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 179); Рꙋвімъ, старѣлсѧ выба́вить єгѡ з рꙋкъ и(х) (серед. XVII ст. *Хрон.* 60).

2. (кого з чого) Вигнати, прогнати: всѣ разомъ повєдили, же ихъ па(н) Янъ Бєлє(ц)ки(и)… з мєнованы(х) має(т)ностє(и) и сє(л) выбави(л) и… зо (в)сєго поѡбиралъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 195).

Див. ще **ВЫБАВЛЯТИ.**

ВЫБАВЛЕНЬЄ *див.* **ВЫБАВЕНЄ.**

ВЫБАВЛЯТИ, ВЫБАВЛАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого з чого) *(звільняти від якоїсь небезпеки)* рятувати, визволяти, вибавляти: А ѡкаан̾ныи Жидовє… рєкли:… многи(х) єсь выбавлѧ(л) ѡ(т)

розмаиты(х) приг(д) //..., алє собѣ ничого доброго нє можєшь помочи (XVI ст. *УЄ Трост.* 72-73); мовит Гедион до Бога: "если выбавляешъ рукою моею Ізраиля, якъ єсъ мовил ото я утыкаю руно волнъ на гумнѣ..." (Вільна, 1600 *Катех.* 47); Свобождáю Ратꙋю, выбавлаю (1627 *ЛБ* 111);

(кого від чого) вирятовувати: выда(л) само(г) сєбє за на(с) на смр͞ъть го(р)коую и кр͞(с)тноую, выбавлаючи на(с) ѡ(т) моукы вѣ(ч)нои (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 196).

2. *Перен.* (з чого) Викликáти: якъ рóдатса на свѣтъ лю́дє плачꙋтъ, та(к) и ѡ(т)хóдачи прє(з) смєрть з' тогѡ свѣта, дóсы(т) гóйныє слéзы з' бчíй родúтєлєй áлбо покрéвныхъ своúхъ выбавля́ютъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 939).

Див. ще **ВЫБАВИТИ.**

ВЫБАДАНЄ *с.* (*стп.* wybadanie) вияснення, пізнання, вивідування: Всѣ Лѣтопи(с)цѣ рꙋ(с)киє лито(в)скиє... которы є(м) з ро(з)ны(х) мѣ(с)цъ собраны(х) єм зґажа(л), и (в) ѡ(д)но мѣ(с)цє для выбаданя а досвѣ(д)чєня пра(в)ды истории зноси(л) (1582 *Кр.Стр.* 84 зв.); наслѣдꙋймо Стíхъ шєстокрилáтыхъ природжєна, из' бóазню и набожéнство(м) ѡсторóжными скры(д)лами тоє... закриваймо, кгды áлбо кꙋ прєвынéслымъ и прєвышáючимъ всáкоє створєнє прироже́ніє вєлмóжностємъ Бо(з)ство высóко взлєтывáти порвéтъса: áлбо кꙋ выбадáню спора́жєныхъ прє(з) нéго и нєвíслѣжєныхъ тíхъ которыи сꙋть рєчєй и спрáвъ встꙋповати схочє(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 306).

Див. ще **ВЫБАДОВАНЄСА, ВЫБАДЫВАНЄ.**

Пор. **ВЫБАДАТИ.**

ВЫБАДАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wybadać) (що) вияснити, з'ясувати, дослідити, пізнати: Прочита(в)ши Єп͞(с)пи тіи лúсты, и вíбадавши пúлно рóзꙋмъ ихъ, знашлúсмы згóднѡ з' тыми мóвами которыи ѡ(т)тóла пóсланы были (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 216); глꙋбóкости бога(т)ства м͞(д)рости и рóзума Б͞жого, яко нє выбаданы и нє понáти сꙋды Єгó, и нє вíслѣжєны дороги Єго (Там же, 217).

Див. ще **ВЫБАДОВАТИ, ВЫБАДЫВАТИ.**

ВЫБАДАЧЬ *ч.* (*стп.* wybadacz) (*той, хто з'ясовує причину чогось*) дослідник: каждаа намѣтность дꙋшéвнаа, и кóждый грѣхъ, ѡсобливо(г) мытника мáєт', и выбадачá (Львів, 1642 *Час.Слово* 268 зв.).

Див. ще **ВЫБАДЫВАЧЪ.**

ВЫБАДИВАНЄ *див.* **ВЫБАДЫВАНЄ.**

ВЫБАДОВАНЄСА *с.* (*стп.* wybadowanie się) те саме, що **выбадыванє:** Стазáніє: Възыскáніє, выпытова(н)є, выбадова(н)єса. Дíспꙋтáціа, гáдка, спира(н)є, розважа(н)є, розбира(н)є, гада(н)є (1627 *ЛБ* 124).

Див. ще **ВЫБАДАНЄ.**

Пор. **ВЫБАДОВАТИ.**

ВЫБАДОВАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wybadować) (що) досліджувати, пізнавати, з'ясовувати, вивідувати: нє вѣдаю яковóю свєр'бáчкою на(д) пристойность тѣкавѣй выбáдꙋєтъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8); Мóвитъ бóвѣ(м), Д͞хъ выбáдꙋєтъ и глꙋбóкости Бо(з)скіи (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 211); Истáзꙋю: Выпытꙋю, выбáдꙋю, вытагáю (1627 *ЛБ* 51); кнáзь области тéмностєи... выличáючи всѣ... спрáвы... мóлодости, аж' до дна ѡстáтнєго того, гóрко выбадовáти бꙋдꙋт' (Львів, 1642 *Час.Слово* 267 зв.).

Див. ще **ВЫБАДАТИ, ВЫБАДЫВАТИ.**

ВЫБАДОВАТИСА *дієсл. недок.* (*стп.* wybadować się) (о кім) довідуватися, дізнаватися (про кого): Въстáзꙋю: Оузнавáю, розсꙋжáю, выбадóвꙋюса (1729 *ЛБ* 23); Истазáтєлный: Тóт' ѡ котóром трéба выбáдоватиса, выпытоватиса (Там же, 51).

ВЫБАДЫВАНЄ, ВЫБАДИВАНЄ *с.* (*стп.* wybadywanie) вияснення, вивідування: Мыта(р)ства са розꙋмѣютъ дрꙋгимъ спóсобом' по славéнскꙋ мóвачи, Истазáніа, то єстъ выбадыва(н)а (Київ, 1625 *Коп.Пал.* 156); Той бовѣм' конéц', и той цєл' єст' приповѣсти сєѣ... на погамовáніє нарѣкана ѡ(т) справєдлúвы(х) бывáючогѡ спора́жєный, котóроє звíкло з' многого пытáна и з' пєчаловúтого выбадывáна, ѡ прощєнѣ грѣшны(х)... походúти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 37);

(поступове здобування уявлення про що-небудь) пізнавання: ꙋмыслъ бовѣмъ в' выбадивáню сєбє самóго и в шꙋкáню Г͞(с)да нєоуставáючій (Вільна, 1627 *Дух.б.* 83).

Див. ще **ВЫБАДАНЄ, ВЫБАДОВАНЄСА.**

Пор. **ВЫБАДЫВАТИ.**

ВЫБАДЫВАТИ *дієсл. недок. (стп.* wybadywać) те саме, що **выбадовати:** А пре(д) Бгомъ который ср(д)ца и внѣтрности выбадываєтъ певне ведаю, жемъ нигды въ томъ моемъ пре(д)сєвзятомъ оубажа(н)ю, мысли моєи водлѹгъ люцкихъ и дочасныхъ ра(д) не простовалъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 3); Намъ зась ω(д)крылъ Бгъ пре(з) Дха своего, Дхъ абовѣмъ всє выбадываєтъ, навєтъ и глѹбости Бжіи (Вільна, 1627 *Дух.б.* 316); Длѧ тогω... Іис Хс... который ср(д)ца и мысли нашѣ выпытѹєтъ и выбадываєтъ... овѡю намъ... приповѣ(ст) прекладаε(т) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 2).

Див. ще **ВЫБАДАТИ.**

ВЫБАДЫВАЧЪ *ч.* Те саме, що **выбадачь:** Истѧзатель: испытенъ, выбадывачъ пилнω опатрный, и догладаючій (1627 *ЛБ* 51).

ВЫБАЧАТИ *дієсл. недок. (стп.* wybaczać) (кого у чому) вбачати, розпізнавати: Ѡбачтє тоу(т) новогo ωстровижа ωчи та(к) быстрыє... маючого, же не то(л)ко стѣны и двєры але матєрийи и панянский живо(т) взроко(м) пєрєходить, и в нє(м)... створитєлѧ и ω(т)коупитєлѧ своего выбачаєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 252 зв.).

ВЫБАЧАТИСѦ *дієсл. недок., безос.* (що) Видітися, усвідомлюватися: З которыхъ всѣхъ Історїй и наѹкъ ясне выбачаєтъсѧ, же поминки и Млтвы и Ѡфѣры за оумєрлыхъ похвалы сѹтъ годны (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 149).

ВЫБАЧЕНЄ *с.* Вибачення. ◇ **быти въ выбаченю** *див.* **БЫТИ.**

Пор. **ВЫБАЧИТИ.**

ВЫБАЧИВАТИ *дієсл. недок. (стп.* wybaczywać) **1.** Розпізнавати (що), розмірковувати (про що): мы не досить наѹкѹ и справы Хвы и цркви его стои добримъ сѹмне(н)ємъ заховывали якω бы здалєка выбачивалємъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 6 зв).

2. Вибачати: А тѹю албо ωпѹщонѹю од моихъ оучитєлєй, албо нєщирє привожонѹю, албо нєдостатє(ч)нє, албо фалшивє выкладанѹю выбачивалємъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 6 зв.).

Див. ще **ВЫБАЧИТИ, ВЫБАЧОВАТИ.**

ВЫБАЧИТИ *дієсл. док. (стп.* wybaczyć) виявити, спостерегти, помітити: Пишє(т) чє(ст): твоѧ въ цєдѹлє жебы(м)сє длѧ проповєди слова бжего стави(л) до мона(с)тыра ва(ш): Але(м) я выбачи(л) добрє, бомъ нє дитѧ якъ вє(л) твоєй, з ω(т)цє(м) Исаиєю злаца (!) пропов(д) слова бжє(г) смакує(т)... якъ солома волу, и полова коню (к. XVI - I пол. XVII ст. *ЦНБ* 74 П/20, 22 зв.); Але єщє длъжѣй [слнцє] наза(д) зъстоупило... ажъ адъ пєрєшло ажє быстє тоє рєчи знакъ, дово(д), и значноє вєликого ωно(г) мл(с)рдіа свѣдо(ц)тво выбачили (поч. XVII ст. *Проп.р.* 171); Видєлємъ южъ яко наяснєй и правє до конца выбачилємъ же въ Римє бє(з) жадного слѹшного фѹндамєнтѹ... бє(з) личбы артикѹловъ Вѣры... явный в собє фа(л)шъ замыкаю(т) (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 7 зв.); Видєлємъ тєды и зѹпєлнє выбачилъ, ижъ мы в нашихъ цє(р)квахъ, любо то въ наѹкѹ: любо въ цвичєньє въглѧнєшъ, ω(д) правой дороги далєко зъблѹдили (Там же, 11 зв.).

Див. ще **ВЫБАЧАТИ, ВЫБАЧИВАТИ, ВЫБАЧОВАТИ.**

ВЫБАЧОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Виявляти, зауважувати: Мы зъ того порованя любве Петровы зъ любовью иншихъ // апостоловъ — не владзу и зверхность надъ апостолами коллигуемо (*на полях:* выбачуемо. — *Прим. вид.*), але то напродъ, же Петръ, надъ иншихъ всѣхъ апостоловъ, любити Христа похлюбился (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 429-430).

Див. ще **ВЫБАЧАТИ, ВЫБАЧИВАТИ, ВЫБАЧИТИ.**

ВЫБЕЖАТИ *дієсл. док. (покинути бігом яке-небудь місце)* вибігти: они которіи были взяли и запалили мѣсто, выбєжавши зъ мѣста противъ своимъ инѧли бить нєпріѧтєли (серед. XVII ст. *Хрон.* 165 зв.).

Див. ще **ВЫБѢГАТИ, ВЫБѢЧИ.**

ВЫБЕРАНЄ *див.* **ВЫБИРАНЄ.**

ВЫБЕРАТІ *див.* **ВЫБИРАТИ.**

ВЫБЕЧИ *див.* **ВЫБѢЧИ.**

ВЫБИВАТИ, ВИБИВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(відокремлювати ударами від чого-небудь)* вибивати, виламувати: кня(з)... булыга... поча(л) двери ѹ то(и) го(с)подє... выломыва(т) ωкна выбива(т) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31); съ пулгаковъ найпервей избы выбивати и добыватися почали

(Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 158); одны ворота обухати (!) выбивати, а другие през парканъ до двора, з окрыкомъ галасомъ… лезти почали (Луцьк, 1643 *КМПМ* II, 267).

2. *(унаслідок ослаблення, захворювання і т. ін. - не триматися)* випадати: С нѣмєцкой зємли нєдалéко жрóдло єстъ ѡ(т) фри́зїи которого вóды (єсли хто пи́ти боу́дє(т)) всѣ зȣ́бы выбиваютъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 173 зв.); *Образно:* Зара(з) єсми хто тѧ [покоуто] смáчно скоштоу́єтъ, пы́шныє знєважéнѧ, зáздрости и нєнависти выбиваєтъ зȣ́бы (поч. XVII ст. *Проп.р.* 173 зв.).

3. *Перен.* (що) *(позбавляти кого-небудь чогось)* нищити: розȣ́мѣ(и) гнѣвлı̈выхъ и холєры проклѧтои хорóбою дш҃євною заражóныхъ, котóраѧ є(ст) гра(д) всѣ цнóты и заслоу́ги псоу́є(т), выбивáєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.).

4. (кого) *(примушувати когось залишати своє майно, місце)* витісняти, виганяти: людє(и)… нш҃и(х) бъє(т) мо(р)дує(т) и моцнє ѡ(т) кгру(н)ту нашого споко(и)ного дє(р)жа(н)я и (в)жива(н)я вытискаю(т) и выбиваю(т) (Київ, 1585 *ЛОИИ* 68, 1, 27, 2).

5. *(ритмічними ударами позначати час)* вибивати: зєкгаръ въ замъкȣ на вєжи сколы (!) и со (в)сими приправами выбиваєть (1552 *ОКЗ* 33).

6. *(наносити на предмет певні знаки)* вибивати, карбувати: Крє(ст)… бє(з) спо(д)ку то(л)ко га(л)ка вибиваная ȣ сподȣ (Львів, 1637 *Інв.Усп.* 5 зв.).

7. Друкувати: Друкȣю: зˢ алманска, выбивáю, // албо вытискáю (1627 *ЛБ* 33-34).

8. *(про криницю)* копати: Wody też u zamku net, kotoraja studnia poczała buła wybywaty y nemało newybiła pułdesiata sażnia (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20).

Див. ще **ВЫБИТИ, ВЫБИЯТИ.**

ВЫБИВАТИСѦ *дієсл. недок.* (з чого) *(переборюючи перешкоди, виходити звідкись)* вибиратися, звільнятися: а к(д)ы чинı̈ли ѡбловы во имѧ слова бж҃ı̈ѧ. та(к)же боудєть рвати и то(р)гати сѣти тыи сȣ́мовє во мори и вымыслѧючи свѣта того боудȣ(т)сѧ выбивати с ты(х) сѣтı̈и то є(ст) и(з) законȣ бж҃єго (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 193 зв.).

ВЫБИВАТЪ *див.* **ВЫБИВАТИ.**

ВЫБИРАНЄ, ВИБЕРАНЄ, ВЫБИРАНЬЄ, ВЫБИРАНЯ *с.* **1.** *(виділення, відокремлення від інших предметів)* вибирання: посоромочаю(т)сѧ за(с) и(ж) ю(ж) ѡтмѣны частиє в кȣ́пова(н)ю шапо(к) и вˢ вибираню котораѧ красъшаѧ и на головѣ кшта(л)товнѣ(и) стои(т) (да сѧ зритєлє(м) приподобає(т), косичку и́ли пѣ(р)цє запѧ(в)ши) нє мысли(т) (1596 *Виш.Кн.* 229 зв.); тáкъ тєжъ чини́ли іюди(ф) и гєстєръ ц҃рица, тáкъ ты(ж) ст҃ыи á(с)плы вˢ выбирáню ма(т)ѳєѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 218); панъ ротмистръ зъ хорогъвою своею… до местечка Острозца… прышедъшы, становиска и господы в местечъку… не помъначы ничого на… выбераню стаций в добрах шляхецких описаные… збожа разъные… в месчанъ… с коморъ кгвалтом брали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 94).

2. *(про податок)* збирання, стягання: Котораѧ комора королєвой нашоє… и вєликоє кнѧгини Боны… длѧ сторожи и выбиранѧ мыт наших єсть поставєна (Краків, 1539 *AS* IV, 205); оное млынарство Голешовское… с трынкалемъ, тоест выбиранемъ от кождого солоду по одному грошу… продал есми на вечност… сестренцу своему милому (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 271); ѡ(т) пн҃а Андрєя стрєлє(ц)кого… // котры(и) всѣмъ братствомъ є(ст) ѡбраны(и) на выбираня скла(д)ки, ѡдобралємъ… злоты(х) 50 и 10 (Львів, 1623 *ЛСБ* 1049, 3 зв.-4); през которое выберане подъданые роботъ повинъностей, в инъвенътару положоных, их мл. манифесътуючимъ одправоватъ чим ни зачим не мают (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 213).

Див. ще **ВЫБРАНЄ.**

Пор. **ВЫБИРАТИ.**

ВЫБИРАТИ, ВЫБЕРАТИ, ВЫБЫРАТИ, ВУБИРАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) *(виділяти когось або щось за певними ознаками)* вибирати: а погрєб тѣлȣ моємȣ грѣшномȣ выбираю с прѣдки моими в Пєчєрском манастыри, в Києвє (Острог, 1539 *AS* IV, 206); Слухай же теперъ того листу власного, съ которого ѳилялетъ, яко шершень, цветки свое выбиралъ, которого-мъ тутъ слово до слова уписалъ съ копеи (Вільна, 1599 *Ант.* 601); Не окремитъ, тай не вубираетъ теперъ Бг҃ъ нѣкого (XVI ст. *НЄ* 131); Насѣнїє житъ матерı̈алныхъ гды

засѣва́ємω,… выбира́ємω ни́вꙋ зрожа́йнꙋю, сѣємω чꙋле и ωпа́трнє, а́бы и пра́ца на́ша, и насѣніє нє поги́нꙋло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 751); Та́кжє в꙽ шкώла(х) бꙋдꙋчїи стꙋдє(н)ти могꙋт꙽ собѣ с то(и) книги сто́и выбирати вѣрши на свою потрє́бꙋ (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.);

(кого) *(виділяти якусь особу для виконання певних обов'язків)* вибирати, обирати: якъ же будутъ выбирати межи собою старшого брата цехмистера, на кого зволять, не мает ся с того вымовляти (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 52); А и(ж) зновꙋ старши(х) выбирати потрєба была… бра(т)я моло(д)шая ꙋстꙋпи(в)ши помоли(в)шися бгу є(д)носта(и)нє є(д)ными ꙋсты избрали… брато(в) чтырє(х) (Львів, 1611 *ЛСБ* 1043, 13).

2. (що) *(мито, податок і т. ін.)* збирати, стягати: А маеть онъ тамъ з своее руки корчомъ роздати столко, колко бы могъ выбирати в каждый годъ по пятидесятъ копъ грошей собе на поживене (Вільна, 1507 *АЛРГ* 128); Гавърило… ꙋ ловы идеть со въсими с тыми лю(д)ми што ꙋ вє(р)хꙋ написано гдє воєвода поєдеть… а тивꙋнꙋ пєчє(р)скомꙋ которы(и) дань выбираєть два вєдєръця мєдꙋ (1552 *ОКЗ* 43); И сє ва(м) да є(ст) нєбє(з)вѣстно яко сщеници ω(т) посѣ(л)ны(х) попо(в) стацыи на памя(т) єп(с)пскꙋю выбирали ма(с)ницѣ ма(с)ла и сыры, а тєпє(р) сѣмєна (Львів, 1607 *ЛСБ* 408, 13 зв.); в. м(с),… будучи на то(м) по(д)старо(ст)вє бєлоцє(р)ко(в)скомъ ω(т)… пна по(д)чашого коронъно(го) по(с)та(в)лєны(м),… мыто нєслушъноє ку утяжє(н)ю поводово(и) сторонє выбыралє(с) (Володимир, 1628 *ТУ* 285); Федор Липка // зъ млыновъ полонъскихъ вымер вшелякого збожа през недел дванадцат выбералъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72-73).

3. (що, з чого) *(витягувати зі середини)* вибирати: въсказал есми и присудил… за раны шкодливые в голове, с которых кости выбираны, Матыса Яблонского тридцат коп грошей (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 183); тамъ же засталы есмо на пчолахъ подраныхъ пана Липлянского, на суверхой сосне Давыда Ивановича Каленского, который з тое сосны медъ выбираетъ (Овруч, 1623 *АрхЮЗР* 4/I, 81).

Див. ще **ВЫБРАТИ.**

ВЫБИРАТИСЯ, ВЫБИРАТИСЕ *дієсл. недок.* **1.** *(вирушати, збиратися в дорогу)* вибиратися; споряджатися: Ямъ… не досмотрил того, якимъ обычаемъ выбиралася, бо-мъ ся того на ней не сподивал (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 281); а теперъ се зде толко на томъ зостало, же южъ, за помочъю Божою, отправоватисе будемъ и въ дорогу възадъ выбиратисе (Рим, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 485); Она дей у мене ку матце просилася; ямъ ее… пустилъ, штомъ мѣлъ то все зъ собою взялъ, а долги, хто ми што виненъ, и чогомъ въ тую дорогу выбираючи се, выправити не могъ на реестръ списавши… тотъ есми реестръ зоставилъ и до захованя подалъ (Краків, 1595 *АСД* I, 197); на сє врємня трафили нє на ча(с) ω(д)на са(м) єго м(л) выбирається в дорогꙋ (Устя, 1632 *ЛСБ* 515).

2. Відходити, покидати: чомъ изъ ошколы выбираютъ ся учителѣ добрыи, выдтудъ выходятъ книжници, попове,… на варышѣ и на села (XVI ст. *НЄ* 99).

ВЫБИТЄ, ВИБИТЄ, ВЫБИТЪЄ, ВЫБЫТЄ, ВЫБЫТЬЄ *с.* **1.** *(про двері, вікна)* вибиття, виломлення: просил мене тот врядникъ… Суходолский …о придане возного на огледане кгвалтовного выбитя ворот дворныхъ и выламаня дверей в коморах светличнихъ (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 150);

2. *(захоплення чужої власності, маєтку та ін.)* відбирання (чого), витіснення (з чого): с которыми о тое выбите, побране маетъности, збожъ… в судех належных, але с права належати будет, оферовавшисе правне чинит (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); то(г)ды ωны(и) выбиты(и)… ω(т) выби(т)я, маѥ(т) припозвати того хто єго выбилъ (1566 *ВЛС* 58 зв.); ты(х) помочнико(в) свои(х)… у суду постави(л) и в то(м) ся жало(б)ливо(и) сторонє ω выби(т)є з споко(и)ного дєржа(н)я и ω бєзправны(и) грабє(ж) водлє ко(н)стытуцєи варша(в)скоє… усправє(д)ливылъ конє(ч)нє (Житомир, 1584 *АЖМУ* 91); маючи єсчє ω(д) анътєцє(с)соровъ позваного кривду и прє(з) выби(т)є части кгрунътовъ… до… доводовъ выслуханя… поводовая сторона просила (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 238); Зоставивши теды делятор с тым же позванымъ за дворомъ

нашимъ особную о выбитъе и отнятъе добръ менованых акцию, тепер толко до всказаня... на позваномъ вин правныхъ за нарушенъе покою... позвалъ (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 166-167);

відсторонення (від чого): Инъфо(р)мацыю котра была межи Клеросо(м) Лвовскимъ А межи Іса(и)єю Балабано(м), Ѡ выбитя и(х) ѡ(т) Стго Горя И ѡ По(и)маня Намѣстника, тую ѡ(т)искати в Канъцелярыи ксяндза Щи(р)бича Пилно (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3 зв.).

3. *(під час воєнних дій)* витіснення, вигнання: Знόвꙋ ѡколо Рокꙋ, аспд, по выбитю Фра(н)цꙋзωвъ и Лати́нникω(в) з' Кωнстантінопόлѧ... Царъ... зложи(л) Събωръ в' Кωнста(н)тінополю (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 157).

4. *(градом)* побиття, знищення, вибиття: А где быхмо мы... отъ крывдъ вшелякихъ ихъ не боронили, а у права о кождую речь не заступували... албо о спустошене именей... //...альбо за выбите збожа отъ граду, за ошацованемь приятельскимъ заплатити... не хотели (Полонне, 1601 *АрхЮЗР* 6/І, 287-288).

Пор. **ВЫБИТИ.**

ВЫБИТИ, ВИБИТИ, ВУБИТЬ, ВУБЫТИ, ВЫБИТЬ, ВЫБЫТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(відокремити ударами від чого-небудь; поштовхами викинути)* вибити, висмикнути, вихопити: волна выбила веслo из рꙋкоу (1489 *Чет.* 93 зв.).

2. (що) *(про очі)* вибити, виколоти: А хто бы... ѡбєдвє очи выби(л), тогды голо(в)щинꙋ яко чл҃вка має(т) сто ко(п) гроше(и) платити (1566 *ВЛС* 91 зв.); а (в) коня бєлого... ωко правоє выбито (Володимир. 1575 *ЖКК* І, 61); оные коны... посадивши ступакови тисавому око правое прочь выбили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/І, 358);

(про обличчя) розбити, поранити: а ѡбєрноувшисѧ камѣ(н) оудари(в) цр҃ѧ по скόрони, а ємꙋ вши(т)ко лицє воубивь (XVI ст. *УЄ* № 29519, 195).

3. *(ударяючи, зробити отвір)* вибити, виломити: хлопи по(д)даныє то(г) сєла из ы(н)шими мужиками и(н)ши(х) сєлъ в дво(р) сѧ вломили и ꙋ клєти... //...стєнꙋ выбили (Кременець, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 8-8 зв.); А потомъ, выбивши и вырубавши двери до церкви,... все побрали, пограбили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 159); панове поручники... скочивши до брамы и браму выбивши, вуйшлы (Володимир, 1645 *АрхЮЗР* 3/І, 392);

(про шиби) вибити: двери... въ синяхъ и окна въ избе выбивши и тамъ се дей до оного дому вламовати почали (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 129).

4. (кого з чого) *(наносячи удари, примусити покинути місце)* вибити; грубо прогнати: князъ Миколай... зъ многими людми... дворника и дворничку зъ двора выбили и челядь дворную прочь розогнали (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 6/І, 43); пан мой росказалъ вас, пане Красовский, з двора киями выбити (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 92); то па(к)... твоѧ мл(ст)... з ымє(н)я єє́... выби(ли) в которо(м) дє(и) дворє єє́... має(т)ности єє́ зостало (Кременець, 1571 *ЛНБ* 103, 1921, 6); людъ, который тамъ на тотъ часъ былъ изъ церкви шаблями выбили (Галич, 1584 *MCSL* І-1, 99); Панъ Юрє(и)... //...из дрꙋгихъ сєлъ... протєстꙋючи(х)... Кгвалътовънє выбилъ и вытисну(л) (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, ІІ 4060, 23 зв.-24); афъфєкътовала, по(з)ваная сторона..., абы и(х) м(л). пановє судовыє супє(р)сєдовали, на дорозє ѡ(д)проважє(н)я и(х),... и та(м), ѡ(т)ко(л) єстъ сторона поводовая выбита (Житомирщина, 1639 *ККПС* 194).

5. (кого, що) Вибити, повбивати, знищити: връглисѧ пόто(м) на дво(р) цѣса́рскїй... выби́ли в'шы(ст)ки рымла́ны котόрїи та(м) бы́ли (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 81 зв.); сынόвє, Іа́кововы вы́шєдши з мѣста, вы́били всє єгѡ́ вόйско (серед. XVII ст. *Хрон.* 59); пасеку, в которой пнювъ сто тридцат, пчалами осажоных, было, на коренъ, всю выбили и на пожитокъ свой обернули (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 470); **на голову выбити** — знищити дощенту (до тла): на фолварку зъ загороды взели: ...ульевъ сорокъ со пчолали на голову выбили, и медъ побрали и пограбили (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 3/І, 20); Федоръ Липка...// ...пасеку в гаю Баевъскимъ, пневъ деветъдесятъ и чотыри, выпустошилъ и на голову выбилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72-73).

6. (що) *(витоптуючи, знищити)* вибити: Подъстарости(и)... повєди(л) ижъ тыє броды вси ѡ(т) сєла Ляховєцъ быдло выбило гончы ꙋ пущꙋ (1546

ОГ 23 зв.); а ярыны, яко се вышей менованo, всю а всю... выбили и выдоптали, и все згола з зымлею змешали (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619).

7. *(у камені)* вибити, видовбати: Колодє(з) в замъкꙋ почато и по(л) ѻ҃ сажънѧ выбито в скалє воды нє добито (1552 *ОВін.З.* 130 зв.); іѡси(ф) коупи(л) простыра(д)ло, и знѧвши съ кр(с)та ѡбви(л) є́го плащєни́цєю, и положи(л) въ гро́бѣ, котрый бы(л) вꙋби(т) в ка́мєни (XVI ст. *УЄ* № 29519, 58).

8. *(відтворити, виконати написи на полотні або камені)* вибити; викарбувати: що ся дотычє(т) звоно(в) ино ро(с)кажи(тє) ꙋчинити два звоны... щобы на ни(х) тоє пи(с)мо положєно было которое дали є(с)мо ва(м) на камєни выби(ти) во имя нашє (Сучава, 1558 *ЛСБ* 25); Авхацєсъ Гетманъ Пєрскій ...справилъ со́бѣ ша́тꙋ бѣлꙋю; казалъ на нєй зло́томъ выгафтовати тваръ Іѡвиша... и ѡ́коло Іо́виша... // напи́съ... да́лъ... выби́ти (поч. XVII ст. *Пчела* 52 зв.-53).

9. *(змістити кістки у суглобі)* вивихнути, вибити: на протє(с)та(н)та напа(в)шы,... зыкга(р)мистъ..., въ правоє руки и палє(ц) вєлики(и) выби(л) и выто(л)клъ (Володимир, 1646 *ТУ* 331); одному з нихъ Иовъфимови Скойтинови правую руку выбили, кость по кгру оттяли (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 465).

10. *(відібрати майно від кого-небудь на користь іншого)* відчужити: хто бы кого выби(л) зъ споко(и)ного дє(р)жа(н)я та(к) з ымєнья яко ѡ(т)натьємъ людє(и) кгру(н)то(в) то(г)ды ѡны(и) выбиты(и)... ѡ(т) выбы(т)я, має(т) припозвати того хто выбилъ (1566 *ВЛС* 58 зв.); зъ которихъ его урожоные Адамъ, Станиславъ, Мартинъ а Янъ Лаши Стримелецъкие зъ спокойного держанъя выбыли (Городно, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 127); панъ а(н)дрє(и) сы(н)кгу(р)... с того кгру(н)ту моєго споко(и)ного дє(р)жанья, выбилъ и вытиснулъ (Овруч, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 95); в то(и) жє ко(н)ститꙋцыи нижє є(ст) написано єстли бы хто в надєю тоє єкъзє(м)пцыи комꙋ кгва(л)то(м) маєтно(ст) // ѡ(т)ня(л) ма бы(т) сꙋжо(н), а я(м) є(ст) кгва(л)то(м) выби(т) з кгрꙋ(н)то(в) мои(х) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.-26); которы(и)... с того кгрунта нашого Стримяти(ц)кого ѡ(т) старожи(т)ноє границы,... выби(л) (Київщина, 1600 *ККПС* 146); а помененый кгрунтъ одняли из оного протестуючых выбили и на потребу власную тое поле обернули (Луцьк, 1641 *АрхЮЗР* 1/VI, 765).

11. (з чого) *(з табуна)* виловити, відловити (з чого), відбити (від чого): А хто конѧ з диковъ выбъєтъ на гд(с)ръско(и) зємъли тогды половицы замокъ сѧ дєлить с тымъ хто єго выбилъ (1552 *ОЖЗ* 124 зв.); Такъ жє хто з диковъ конѧ выбєтъ то на(по)лы ємꙋ с тымъ чиѧ зємълѧ (1552 *ОВін.З.* 134); ѡ(т) коня з дико(в) выбыто(г) три(д)ца(т) грошє(и) томꙋ хто выбъє(т), ѡ(т) то(г) чи(и) ко(н) (Варшава, 1616 *ООЗ*-2, 2 зв.).

12. *(про криницю)* викопати: kotoraja studnia poczała buła wybywaty y nemało newybiła pułdesiata saźnia (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20).

◇ **выбити зъ головы** *див.* **ГОЛОВА; выбити зъ мысли** *див.* **МЫСЛЬ.**

Див. ще **ВЫБИВАТИ, ВЫБИЯТИ.**

ВЫБИТИСЯ, ВИБИТИСЯ, ВЫБИТИСѦ *дієсл. недок.* (з ким) *(вчинити війну)* побитися: Ово и я ѡ войско постараю ся И добрє вибю ся зъ нимъ (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 17).

◇ **выбитисѧ з моцы** *див.* **МОЦЪ; съ памяти ся выбило** *див.* **ПАМЯТЬ.**

ВЫБИТЪЄ *див.* **ВЫБИТЄ.**

ВЫБИТЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм. (про взір)* вибитий, викарбуваний: на(д) крє(с)то(м) нєрꙋкотворє(н)ны(и) ѡбра(з) ѡ(т)ливаны(и)... по дрꙋго(и) сторонѣ квѣты выбитыє (Львів, 1637 *Інв. Усп.* 4).

2. *У знач. прикм.* видовбаний, висічений: въ то(м) ли то тѧ(ж)ко(м) гро́бѣ исъсѣкано(м) ка́мєни вы́бито(м) маєшь пріати хва́лоу ѡ(т) своє́го сътво́рєніа (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 16).

3. *У знач. ім. (той, у кого відібрали майно)* відчужений: ꙋря(д) замковы(и)... маєть засѧ выбитого пꙋстити в дє(р)жа(н)є (1566 *ВЛС* 58 зв.).

ВЫБИЯНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Прикрашений візерунками: тамже взяли въ ворку полотняномъ зготованыя кольца выбияные мое, яжовые, позлотистые (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 109).

ВЫБИЯТИ *дієсл. недок.* (що) Те саме, що **выбивати** у 1 знач.: А дверей, яко ѳиляletъ манты-

рытъ, не выбиялъ (Вільна, 1599 *Ант.* 931); которые ничого на тую прозъбу не паметаючы,... тую-то форъту до нихъ выбияли и высекали (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

Див. ще **ВЫБИТИ.**

ВЫБІАТИСА *дієсл. недок. (діставатися назовні)* пробиватися, виходити: Яко домъ дымъ по́лный вывѣва́єтъ єгѡ на зєвнѫ́трнєє повѣтрє: та(к) дш҃а, напо́лнившиса злости прє(з) вє́рхъ выбіаєтъса, и ѡво́цы выда́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 174).

ВЫБЛУКАТИСА *дієсл. док., перен.* (з чого) *(позбутися помилкових, неправильних думок)* звільнитися: Жєса зъ блѫдѫ по́мысловъ якъ зъ пѫщи гѫ́стоє, Выблѫкати нє мо́жємъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 4).

ВЫБЛѢДЛЫЙ *прикм.* Збліддлий, *діал.* вибліддлий: Цє́заръ //...пи́шє(т)... Манихє́йчикѡ(в) єрєтикѡ(в) познава́ти, по по́длой сѫкнѣ, по вы́блѣдлой тва́ри, по хи́трой мо́вѣ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 224-225).

ВЫБОГАТИТИСЯ *дієсл. док.* Збагатитися: ѫжє пастырє нн҃ѣшни(и) вѣкъ выжити выро(с)кошовати выславитиса выго(р)дитиса выбогатитиса ...ѫмыслили сѫтъ (1598 *Виш.Кн.* 289).

ВЫБОЙКА *ж.* Вибійка: Лєвко... мєлъ... това(р) сво(и)... выбо(и)ки... (*пошкодж.* — *Прим. ред.*) тхоровъ о҃з (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 6).

ВЫБОЙКОВЫЙ *прикм.* Вибійчаний: не знашол есми в церкви... рыз двох: одных коленских белыхъ,... а другихъ выбойковыхъ чирвоных (Володимир, 1579 *АрхЮЗР* 1/VI, 65).

ВЫБОРНЕ *присл.* (*стч.* výborné, *стп.* wybornie) вишукано, досконало, витончено: изра(д)нѣ, выбо(р)нє, ѡсобливє (1596 *ЛЗ* 51); Сєго зайстє зъ мєжи всѣхъ Кано́нѡвъ на́йболшого, выбо́рнє и наѫчє́нє зложи́лъ и написа́лъ, ст҃ый оц҃ъ Андрє́а // Архіеп(с)пъ Кри́тскій, кото́рый и Ієр(с)лими́тою называ́єтса (Київ, 1627 *Тр.* 618-619); Што́жъ а то́є хвалю́, што подо́бно въ свѣти Ко́ждый мо́жєтъ выбо́рнє похва́лити чти́ти (Київ, 1633 *Евфон.* 309).

Див. ще **ВЫБОРНО.**

ВЫБОРНО *присл.* Те саме, що **выборне**: зря(д)но, выборно (II пол. XVI ст. *ЛА* 183).

ВЫБОРНОСТЬ *ж.* (*стп.* wyborność) вишуканість, досконалість, витонченість: изащ҃ство, выбо(р)ность (1596 *ЛЗ* 50); Иза́щєство: знамєни́тость, прєвыша́ньє, выбо́рностъ, крѣпость (1627 *ЛБ* 47); Прєимѣтє(л)ство: всє що на́звышъ и на(д)то въ выбо́рности, въ положє(н)ю и въ мѣню (Там же, 94).

ВЫБОРНЫЙ *прикм.* **1.** Вишуканий; досконалий, добірний: тварность его свѣтлость Ливанова, выборный яко кедръ,... а весь възъжаданый (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); изащ҃ный, выбо(р)ный (1596 *ЛЗ* 50); по(з)ваны(и) побра(л)... бобро(в) выбо(р)ны(х) выпра(в)ны(х) шє(ст) (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); То́тъ ра(з) ви́дачи оу вєли́кого мѫжа и ѡ(т)ца Анто́ніа выбо(р)ныи па́лмъ ро(з)чки которїи онъ робилъ, проси́лъ єго ѡ оди́нъ звазокъ ро(з)чєкъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм.II), 3 зв.); вы́талъ єсмь высо́кїи кє́дри єгѡ, и вы́борныи кипари́сы єгѡ, и вшо́лъ є́смь а́жь до грани́цъ єгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 346).

2. Те саме, що **выбраный** у 1 знач.: Ми́лый мои бѣлыи а червеныи, выборныи исъ тисячеи (поч. XVI ст. *Песн.п.* 54); февраля 12 о Рускомъ митрополитѣ Алексіи, же его всевидучій Богъ церкви своей освячаетъ пастыра, выборного и увѣряетъ ему свое стадо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 497).

3. *(гідний наслідування)* зразковий: И на ро́зныхъ Єкспедіціахъ Коро́нъны(х) Става́лъ въ дѣлъностєх(х) своихъ рыцєръски(х) выбо́рны(х) (Львів, 1615 *Лям. Жел.* 7 зв.); Сто́рожъ бо́вѣмъ є́стъ добродѣ́йства выбо́рный (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 288); бы́лъ абовѣмъ Па́вєлъ за́цнымъ и выбо́рнымъ шла́хтичомъ зъ насѣнъа Авраа́мовогѡ а зъ поколѣна Вєніамі́нова, и Ізраиліта (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 23); Изра́дный: Найвыборнѣишїй, найлѣпшїй, выбо́рный, пора(д)ный (1627 *ЛБ* 47).

4. *У знач. ім.* Те саме, що **выбраный** у 2 знач.: Гды́жъ тєѡльо́гїа с(т): вко́лѣ филюзо́фско(м) вакѫє, А пѡє́тами, и выбо́рними бракѫє (Чернігів, 1646 *Перло* 9 зв.).

ВЫБОРНѢЙШИЙ, ВЫБОРНѢЙШІЙ *прикм. в. ст.* Вишуканіший; досконаліший, добірніший: въи(з)бранъный, валє(ч)ный, выбо(р)нѣ(и)шій в би(т)ва(х) (1596 *ЛЗ* 34); Ѡ(т)толь Философъ оный выборнѣ́йшїй злосли́вого чл҃вка живо́тнымъ на́горши(м), якобы наѡкрѫтнѣ́йшєю бє́стїєю манѫєтъ (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); Если теды въ словахъ

похвалныхъ вага, то Павла и выборнѣйшимъ // и настаршимъ мусишъ признати (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 445-446); Прєсли́чнаѧ Кроле́вно, Ра́йскихъ Са́довъ Цвѣтє, Выборнѣйшій Клєйно́тє з͛ людій на то́мъ свѣтє (Київ, 1632 *Євх.* 304).

Пор. **ВЫБОРНЫЙ.**

ВЫБОРЪ, ВЫБОРЬ *ч. (можливість вибрати що-небудь)* вибір, відбір: ѡт͛ спра́вы кото́рыми попꙋска́ючи справꙋет͛ та́къ, же́бы чл҃къ был͛ досвѣдчонъ, и явнымъ был͛ во́лный выборъ во́ли чл҃чой (Вільна, 1627 *Дух.б.* 145); **якь на выборь** — як на підбір: По́томоу́ а́леньть на цѣсарьство стоупиль, и то(т) зара́жєнъ бы́ль аріа́нскою є́рєсю ма́ючи па́ны(и) свои якь на вы́борь єрєти́ки всѣ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 264).

ВЫБОСТИ *дієсл. док.* (що) Виколоти: єсли жє око твоє правоє соблаж͛нає(т) та выбоди єго и връзи ѡ(т) сєбє (1556-1561 *ПЄ* 32 зв.).

ВЫБРАКОВАТИ *дієсл. док.* (що) *(сортуючи, відібрати)* Вибракувати: и то, што бꙋдет з вѣдомомъ того єго мистра выбраковано то мнѣ кнѧз... часꙋ ѡстатных роков заплаты вытрꙋтити маєт (Вільна, 1555 *AS* VII, 10).

ВЫБРАНЄ, ВЫБРАНЪЄ, ВЫБРАНЬЄ *с.* **1.** Обрання: Выбраньє на папежъство и окоруноцене его (1582 *Посл.лат.* 1129); ку тому (и) зъ ст[о]роны розводовъ малъженъскихъ и о выбранье своего патриаръхи по смерти Иосиѳовой (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1107);

вибрання, вибір (Богом): Ґдыжъ ани доскона́лый чл҃вкъ до до́брогѡ, ани в͛ грѣха́хъ зато́нꙋлый..., до зло́го, мꙋсомъ яки́мъ прива́зꙋєт͛сѧ: ѡ́вшєм͛ ма́єтъ вла́дзꙋ бы́ти на́чин͛ємъ выбра́нѧ и живота (Вільна, 1627 *Дух.б.* 154).

2. *(про податок)* збір: заты(м) ѡ вины в правє ѡписаныє дрꙋги(и) ма(н)да(т) ѡ своєво(л)ноє бра(н)є и выбра(н)є чы(н)шо(в) в мє(с)тахъ и мєстє(ч)кахъ и во (в)сихъ и(х) села(х) в том староствє пєрєяславско(м) бꙋдꙋчы(х) (Київ, 1620 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3166, 1); Лукашъ... А ѡни(с)ко... до вєдомости доносили и(ж) ѡни бꙋдꙋчы ѡбраными выбранъє поды(м)ного чво(р)га... выбравши до ска(р)бꙋ рєчи посполитоє привє(з)ли (Луцьк, 1649 *ПИ* № 45).

3. Крадіж, покража: также и всего мѣста мєсчан Михайловских з домов,... в броварох выбраня котлов, а особливе маетности рухомое (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 151); и знать чинячи на великое утажене и выбране троха позосталое живности и субстанции тамошнихъ зоставаючихъ подданыхъ (Кременець, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 437).

Див. ще **ВЫБИРАНЄ.**

ВЫБРАНЕЦЬ, ВЫБРАНЕЦЪ *ч.* Піший воїн, новобранець нешляхетського походження: панъ староста... зобравши... бояръ, выбранцовъ, гайдуковъ своихъ немало, зъ оружъемъ войне належачой... //...маетность мою... грабити... казалъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 157-158); демя(н) филипу(в) выбранє(ц) (Одрехова, 1614 *ЦДІАЛ* 37, 2, 3); зославъшы умы(с)лнє на то(т) актъ людє(и) по(д) ѡсмъсотъ служалы(х), дракгановъ, вєнъкгровъ,... выбранъцовъ, зъ стрє(л)бою ѡгнистою мушкєтами, ручъницами (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 237).

ВЫБРАНЫЙ, ВЫБРАННЫЙ, ВЫБРАНЪ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм. (якого виділяють серед інших)* вибраний: онъ теды нехай власть свою подастъ мужомъ выбранымъ, которые бы працы подорожніе знести могли (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 135); окро́мъ того и́ного кгрбу́нту нихто нє мо́жєтъ заложи́ти твє(р)дости. а з ни(м) сѧ згожа́ючи пе́тръ ст҃ый того́ жъ ка́мєнємъ вы́бранымъ на которо(м) бꙋдоу́єтсѧ домъ дх҃овный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 93 зв.); Ґды́жъ до ты́хъ Ап(с)лъ Пе́тръ мо́витъ: вы́ єстє ро́жай выбра́ный, цр(с)коє сщ҃єніє, На́ро(д) ст҃ы(й) (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 3); Избра́нъ: Выбранъ, ѡ(т)лꙋче́нъ, назначєнный (1627 *ЛБ* 45); **выбраноє начинє** *див.* **НАЧИНЄ.**

2. *У знач. ім. (особа, вибрана з певною метою)* вибранець: А потомъ Христо(с)... которы(и) взявшы ѡ(т) бога... росказа(н)є ѡноє напєрє(д) пєрє(д) ꙋчениками своими прєкладаюч(и)... то А звла́ща на то з особна выбраны(м) залєцалъ (Хорошів, 1581 *Є Нег.* 1); вєлика ли(ч)ба выбраны(х) которыи буду(т) захованы ѡ(т) по(м)сты божєи (XVI ст. *КАЗ* 613); Третее речетъ Христосъ: "Наслѣдуйте, што наготовленно вамъ царство исъ початку свѣта", али ище свѣтъ не бывъ, а оно выбраннымъ готово естъ царство небесное (XVI ст. *НЄ* 12); Выбра́ныхъ тво́ихъ на обла́коѡхъ потыка́нѧ, И з ними́ в животѣ

вѣчно(м) роскошωвáна (Львів, 1616 *Бер.В.* 83); Ѡ нєвѣдомый створи́тєлю свѣта б͠є. яко са ди́внє справȣ́є(ш) з нáми, яко вдáчнє и ми́ло з выбрáными твоими ро(з)ражáєшъ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 36 зв.); Наȣчáєтъ, ижъ вѣрныи, и выбрáныи Х͠вы... мáютъ ωдѣдичити в҆ кролє́вствѣ нб͠(с)номъ живо(т) вѣчны(и) (Львів, 1646 *Зобр.* 55); **выбраный божий** — віруючий, християнин: хто́ жъ смє́ртєлныхъ мо́жєтъ собѣ всѣ(х) вѣрны(х) и вы́браныхъ б͠жїихъ, по всѣ вѣки по всѣхъ мѣсцахъ боу́дучи(х) об҆зира(н)є опатровáньє и ражє́ньє правди́вє привлащáти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 164 зв.).

ВЫБРАНЬЄ *див.* **ВЫБРАНЄ.**

ВЫБРАНѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Кращий із вибраних: Хрисостомъ... Павла святого о выбранѣхъ выбранымъ и надъ выбраныхъ выбранѣйшимъ апостоломъ называетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 412).

Пор. **ВЫБРАНЫЙ.**

ВЫБРАТИ, ВИБРАТИ, ВЫБРАТЬ, ВУБРАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) *(виділяючи за окремими ознаками, відокремити від інших предметів)* вибрати: С кроиники Бѣлского рє́чи потрєбныи вы́браны (1509-1633 *Остр.л.* 126); єдна(к) жє выбра(в)ши нѣкоторыє артикȣлы ω(т) в͠м(с), на право(с)лавны(х) сопротивобо(р)но и хȣлно рєчє́ныє,... пытати в͠м(с) бȣдȣ,... я(к) то(т) дȣ(х) зара(з)ли́вы(и) ...//...с пєкє(л)нои ω(т)хланѣ вылєтѣ(л) (1598 *Виш.Кн.* 277 зв.-278); Не безъ прычыны,... положылемъ тутъ немало словъ ѳилялетовыхъ, съ книжокъ его выбравшы (Вільна, 1599 *Ант.* 713); Марѳо, журишъ ся и хрупишъ много, а лишъ одно надобѣ, чомъ Марія добрую часть выбрала, що не выдиметъ ся вытъ неи (XVI ст. *НЄ* 42); ωнъ бы(л) ω(т) б͠а выбрáный найвѣрнѣйши(и) зо всѣ(х) израи(л)танъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 249); Нє ώвый ли є́стъ постъ котóрогом҆ я вы́бралъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 67); А выбравши л͠ мóцных людє́й послáлъ ночью, и росказáлъ и́мъ мóвячи: оучинитє́ засáдкȣ за мѣсто(м), а нє ω(т)ходи́тє дáлєй (серед. XVII ст. *Хрон.* 164 зв.).

2. (кого) *(виділити якусь особу для виконання певних обов'язків)* обрати, вибрати: По нє́мъ вы́брано на кролє́вство с͠на єгó владислáва (1509-1633 *Остр.л.* 130 зв.); а к томȣ дла лєпшого розознана рѣчи по два с панов рад наших... к собѣ выбрáли (Неполомичі, 1531 *AS* III, 386); И сходитися уреченого дне до брата старшого цехмистра, кътораго събѣ выберуть (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 51); А кгды пришло до присеги, па(н) Прєжо(в)ски(и),... чоловєко(в) шє(ст) ку присєзє с пано(м) Прєжо(в)ски(м) выбра(л) (Житомирщина, 1584 *ККПС* 59); Найпрѣшє бы(л) вȣбра(н) на то(т) оу́ра(т) ма(т)ѳєй г(д)ы мєтáли ліóсами з ва(р)сáвою. тєды и(х) вȣбрáно вмѣсто ію́ды (XVI ст. *УЄ* № 29519, 57 зв.); А кого бы братя выбрали на старѣшынство, а ωнь бы ся збороня(л) бєзь причыни слушнои винєнь дати тры бєзмѣны воску (Львів, 1602 *ЛСБ* 369).

3. (що) *(мито, податок, данину)* стягнути, зібрати (що з кого): тую дань выбравши дѣлити имъ на полы (Кошир, 1502 *AS* I, 148); што бȣдєт ωного мыта єго за тыи прошлыи часы выбрано, твоа бы Милость казалъ то заса ємȣ поωтдавати конєчно (Краків, 1539 *AS* IV, 191); г(с͠)дрь мо(и)... рачили... намє(н)шему служєбнику и б͠гомо(л)цу... чрє(з) листъ ро(з)каза(т) Абы(х) с по(д)даны(х)... да(н) мєдовую и грошовую выбра(л) (Київ, 1555-1568 *Гр.Мат.* 1); И тотъ податокъ каждый з людєй своих самъ выбравши,... до бирчихъ повєтовыхъ ωтдати маєть (Вільна, 1566 *AS* VII, 89); А (с) ты(х) по(д)даны(х) пода(т)ки ю(ж) на сєбє выбра(т), с которы(х) выбрано было... дани мєдовоє кадє(и) шє(ст)на(д)ца(т) (Житомир, 1649 *ДМВН* 180).

4. (кого, що) *(захопити кого-, що-небудь, взяти зі собою)* забрати: кгды Татаровє пришли на Волынскȣю зємлю бєз вєсти и в тот часъ и тоє имєнє Чєрнчє-Городок на корєн сказили и людєй всих выбрали, в тєн час и лист сȣдовый в них згинȣл (Чернче-Городок, 1543 *AS* IV, 354); А то всє... к͠нзь... ȣчинившы тую маєтно(ст) выбравшы шкоды и грабєжы таковыє подєла(в)шы... всю ωнȣю ωсадȣ ωгнє(м) спали(л) (Жорнища, 1590 *ЛНБ* 5, II 4046, 148); лю(д) єди(н) татарє выбрали, дрȣги(и) ω(т) мєча погину(л) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 180).

5. (що) *(витягти із середини що-небудь)* вибрати: Ато ис тою цєглою сȣмȣючи котораа ȣ печи выпалєна вжє а нє выбрана (1552 *ОКЗ* 37); мѣсяца Априля... стала ми се въ бору шкода: подрубано

сосну бортную,... и съ тое сосны медъ выбрано (Володимир, 1608 *Ив.* 287); И то все, своволный учинок свой, пополнивши, з добром мѣста Михайлова и мѣстечка Ярославя з домов, з гумен, с подварков выбравши, на розные части межи собою роздялек учинили и з собою на пожиток свой попровадили (Житомир, 1618 *ЧИОНЛ* XV-3, 151); з столпъцєвы(х) бракω(в), которыє в бляшаной пѹшцѣ сѹтъ выбралє(м) лѣпшихъ, з ω(д)ны(м) чи(р)воны(м) цє(л)ны(м) зло(т) 12 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 1 зв.).

◊ **очи выбрати** *див.* **ОКО.**

Див. ще **ВЫБИРАТИ.**

ВЫБРАТИСЯ *дієсл. док.* (від кого, з чого) **1.** *(вирушити, зібратися в дорогу)* вибратися: И посылалъ дей есми до пана Патрикия... жебы ко мне жону мою зо всимъ, с чимъ от мене выбрала ся, послали (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 282); Томоу, нє дивуйсѧ, а́бовѣ(м) подви(г) и бо(р)ба є(ст) жи́знь та́ѧ, котороє ти нє знає(ш): бо єще єси на во(й)ноу нє выбра(в)сѧ (1596 *Виш.Кн.* 249); кото́рый то іона ни́м сѧ з до́мѹ, с кра́євъ свои́хъ вы́бралъ... В то́мъ те́ды ча́сѣ... иси́доръ словакъ... ω(т) па́пы ри́мского ли́сто(м) пріє́халъ (Острог, 1598 *Ист. фл.син.* 34).

2. *(ідучи, опинитись у певному місці)* вийти, вибратися: Потомъ с тамъто(л) идучи далє(и), опу(с)чаючи ωдєнъ долъ въправє, а другимъ доломъ идучи, и вє(р)ховин[ою] выбрали(с)мосѧ в полє (Київщина, 1639 *ККПС* 263).

ВЫБРАТЬ *див.* **ВЫБРАТИ.**

ВЫБРЕСТИ *дієсл. док.* (з чого) Виправдатися, очиститися: кгды с ты(х) пле́токъ приточо́ны(х) вы́бридє(т), и оныє на́мъ правди́выми бы́ти вы́вєдєтъ... тогды ажъ в то(т) ча(с)... вѣрити боу́дємо могли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 152 зв.).

ВЫБРИТВИТИ *дієсл. док.* (що) Виголити: а ты што розѹмѣє(ш) ω собѣ, выбри(т)вивъши потылицю, макгє(р)кѹ Вєръ(х) ро́га головного повѣсивши,... тобыли покаѧніѧ нє трєба (п. 1596 *Виш.Кн.* 233 зв.).

ВЫБРЪНУТИ *дієсл док.* (*стп.* wybrnąć) *перен.* (з чого) виплутатися: В бѣда́хъ оуроди́лємсѧ, с кото́рыхъ и́лє кро́ть вы́бръннѹти хочоу́, и нѣкгды нє могѹ подо́бно сѧ в ни́хъ скончоу́ (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 22).

ВЫБУДОВАТИ *дієсл. док.* (що) Вибудувати, збудувати: на которых кгрунтах и добрах наших кролевъских, не маючи намней жадного права, место Хорол..., слободъ и осадъ новых килкадесят выбудовалъ (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 177).

ВЫБЫВШИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вибулий: Оповедали... панъ Базилиусъ... и панъ Станиславъ... ижъ дей, по смерти выбывшого архимандрыта... Ионы, его кролевская милость рачилъ ...церковъ соборную... взяти (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/I, 18).

ВЫБЫТЄ *див.* **ВЫБИТЄ**

ВЫБЫТИ *див.* **ВЫБИТИ.**

ВЫБЫТЬЄ *див.* **ВЫБИТЄ.**

ВЫБѢГАНЄ *с.* *(швидке покидання якось місця)* вибігання: ри(с)та́ніє, выбѣга(н)є, вытѣка(н)є, га(р)цо́ва(н)є (1596 *ЛЗ* 73); Риста́ніє: Выбѣга(н)є, вытѣка(н)є, гарцова(н)є (1627 *ЛБ* 109).

Пор. **ВЫБѢГАТИ.**

ВЫБѢГАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(бігом залишати яке-небудь місце)* вибіга́ти: а ты́и кото́рыи были внѹ́тръ мѣста... гды́ ωба́чили, же нєпріа́тєлѣ въ мо́ри поги́нѹли,... бра́мы мѣсцкіи ωдомкнѹ́ли, и́ крычачи́, и вола́ючи на нєпріа́тєлѣ выбѣга́ли (Київ, 1627 *Тр.* 662).

2. *Перен.* (з чого) Зрікатися, відрікатися (чого), відступати (від чого): ω(т) похотєи тєлєсны(х) ро(з)игравшіи(с) борє(ц) с помо(ч)нико(м) діаволо(м), на погибє(л) дшєвнѹю изъ вѣры выбѣгає(т), и въ тѹ(р)скоє ωбрѣза(н)ство въпадає(т) (1596 *Виш. Кн.* 252 зв.).

Див. ще **ВЫБѢЧИ.**

ВЫБѢЛѢТИ *дієсл. док.* *(стати чистим)* вибіліти. *Образно:* Пріидѣтєжъ тєпе́ръ а бѹдємω сѧ росправова́ти, мо́витъ Всєдєржи́тєль Г(с)дь, хотъбы были грѣхи ва́ши якъ ша́рлатъ, якъ снѣгъ вы́бѣлѣютъ; хо́тъ бы сѧ чирвонѣли якъ че́рвєцъ, якъ во́лна бѹдѹтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1020).

ВЫБѢЧИ, ВЫБЕЧИ *дієсл. док.* **1.** *(бігом залишити якесь місце)* вибігти: а па(н) послыша(в)ши вола(н)є людє(й) зобраны(х) с коморы ѹ во(д)но(и) кошу(ли) выбе(г) (Кременець, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id;

1810, 20 зв.); Ѡ(к)синя… маючи… на мєнє з да(в)ны(х) часо(в) гни(в) и васнь, выбєгши з добра своєго кочо(р)ского,… мєнє… саму… сто(р)совала (Житомир, 1583 *АЖМУ* 45); мєщанє… запомнѣвши бга… и выбє(г)ши с цркве ѡ полълиторгиє (!) назбирали собѣ помо(ч)никовъ ѡ(т) шлѧхты… вбѣгли до цркве зо ѡрꙋжиємъ и стрєлъбою (Київ, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 32, 1); ѡнаѧ тє(ж) клєопа́тра соромотнє // з пала́ты вы́бѣгла (серед. XVII ст. *Хрон.* 400 зв.-401).

2. *(опинитися попереду)* перегнати, випередити: якъ бовѣмъ въ бѣганю ѡ за́водъ, бѣгꙋчи во́зомъ а ѡди́нъ дрꙋго́го выпєрєжа́ючи, гамꙋєтъ, и задє́ржꙋєтъ догана́ючого, жєбы нє вы́бѣгъ, и па́лмы звитѧ(з)ства нє ѡдє́ржалъ: та́къ и мы́сли дшѣ и грѣха, бѣгаютъ въ члвкꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 11).

3. *Перен.* (з чого) Зректися, відректися (чого), відступити (від чого): Тыє сами и(з) вѣры выбѣгъши, во я́мꙋ бє(з)вѣрія впа́ли (*Виш.Кн.* 254 зв.).

Див. ще **ВЫБѢГАТИ.**

ВЫВАЛЕНЄ *с. (вибиття чогось сильними ударами)* повалення, знищення: [пєрсѡвъ] а робо́та и́хъ была вє́длꙋ(г) намо́вы гото́вана зъ обо́хъ сторѡ́нъ зємли впра́вдѣ арма́тꙋ до штꙋ́рмꙋ и вывалє́нѧ мꙋ́рꙋ спосо́бнꙋю зближа́ли (Київ, 1627 *Тр.* 661); А бъ пєрсо(м) до хага́на пристѧ заборони(л) за́бивъши нєма́ло ты(х) към́оры(и) єди(н) до дроуга́го посыла́ли… по зє́мли въправдѣ гаръма́тоу до штоу́рмоу и вывалє́нѧ мꙋ́рꙋ спосо́бноу близъко приближа́лисѧ по мо́рю (1645 *УЄ* № 32, 366).

ВЫВАЛЕНЫЙ, ВЫВАЛЕНЪ, ВЫВАЛАНЫЙ *дієприкм.* Поборений, подоланий: бути побореним смертю; померти: и мы всѣ мєншіи пла́чмо и рыда́ймо: понєва́жъ оупалъ Кє́дръ, то є(ст) архіма́ндрітъ на(ш) вы́валєнъ є(ст) прє(з) сєки́рꙋ смє́ртнꙋю зъ доча́сногѡ живота (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 18);

у знач. прикм. повалений, вивалений, поламаний: видє(л) тє(ж) єсми… (в) коморы пєрє(д) гри(д)нєю ѡ(д)вє(р)ки вырубаны и вываланы (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 24); А на доводъ того всего ставил возъного… который… видєлъ и оглядалъ ворота вываленые, двери, окна,… такъ же столы посеченые (Луцьк, 1647 *АрхЮЗР* 1/VI, 813).

ВЫВАЛИТИСЯ, ВЫВАЛИТИСЕ *дієсл. док. (упасти, зруйнуватися від часу чи удару)* обвалитися; звалитися: стена у светлицы от стайни вывалилася (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/III, 350); скоро ижъ [дверей] трохи порушоно, зъ гаковъ спали и вывалилися, только на засчепъци зависли (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 317); копє(ц) має(т) быти ѡкру(г)лы(и), а ту(т) выра(з)нє зна(т), жє подлуговаты(и), яко дєрєво сє вывалило, — та(к) тєжъ, по(д)луговата зємъля сє усыпала (Житомирщина, 1639 *ККПС* 211).

ВЫВАЛАТИ *дієсл. док.* (що) Вивалити, виламати: в гри(д)ни ѡ(к)на порꙋбали // и (в) дву(х) дє(и) комо(р) двєри повырубова(ли) и ѡ(д)вє(р)ки вывалѧли (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 23-24).

ВЫВЕДАНЄ *див.* **ВЫВѢДАНЪЄ.**

ВЫВЕДАТИ *див.* **ВЫВѢДАТИ.**

ВЫВЕДАТИСЕ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДАТИСЯ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДАТИСѦ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДАТЬСЯ *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДЕНІЄ, ВЫВЕДЕНЪЄ *с.* **1.** Розслідування, вияснення, встановлення: кгды есмы до мужей Скалинскихъ о выведене следу послали и впомнели,… тогды оные Скалинъцы тое жъ годины… намъ о шкоде своей… отповедали (Кременець, 1594 *АрхЮЗР* 6/I, 243); Потомъ панъ Былчинскій тымъ же мещаномъ и предъмещаномъ и селамъ околичнымъ на громаду другую зыйтысе, для лепшого выведеня и опыту (Луцьк, 1596 *Ив.* 283), п(н)у По(д)коморому брасла(в)скому акторови за вывєдє(н)ємъ инквизицыи и доводы єго пра(в)ными кгру(н)ты єго выбитыє камєного(р)скиє на єго м(л) кнзю янушꙋ ѡстро(з)скому… присꙋжоно (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 82); в которо(и) справє и(х) м(л) пановє судовыє нє су(т) су(д)ями, алє ты(л)ко до є(к)зєкуции тую справу приводєчи, слухачами, по вывєдє(н)ю ду(к)ту своєго и(н)квизиции нє має(т) потъкати (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201).

2. Створення; походження: А кꙋ томꙋ сходи́тисѧ дво(м) пєрсо́на(м) на вывєдє́ніє и выпꙋщє́ніє єдино́й, а́лбо ѡпро́чє гдє́ и ѡсо́бно прєбыва́ючи Дха пєрсо́на бꙋдєтъ розꙋмѣна, а́лбо въ ты́хъ жє кото́рыи єи

выпꙋща́ютъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 290).

Див. ще **ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДАНЪЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄСА.**

Пор. **ВЫВЕСТИ.**

ВЫВЕДОВАНЄ *див.* **ВЫВѢДОВАНЬЄ.**

ВЫВЕДОВАТИСЯ *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДОВАТИСА *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДОВАТСЕ *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВЕДЫВАНЬЄ *с.* Те саме, що **вывѣдованьє**: того чоловѣка забитого тамъже вынесть казалъ, и выведыванье на той громаде,... водлугъ права, передо мною чинилъ (Луцьк, 1596 *Ив.* 283); А потомъ на завтрее, для лепшого выведываня съ тою жъ вышейменованою шляхтою до села Велигора ехалъ (Луцьк, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 339).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВѢДАНЪЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄСА.**

ВЫВЕДЫВАТИСЯ *дієсл. недок.* (о чім, о кім) Те саме, що **выведоватися** у 2 знач.: таковы(и) ѡгнємъ має(т) кара(н) быти чого врѧ(д) на(ш) с пи(л)но(ст)ю стєрєчи и ѡ то(м) достато(ч)нє выведыватися має(т) (1566 *ВЛС* 95); вы, ведаючи какую шкоду,... черезъ злодейство учиненое, уже копа не одынъ разъ была, на которыхъ копахъ пытали, абы каждый отъ себе зъ особна о зълодеи выведыватися,... не сталъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/I, 62).

Див. ще **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВЕЗАТИ *див.* **ВЫВАЗАТИ.**

ВЫВЕЗЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Привезений, вивезений: дерева вывезеного // зготованого, выправленого дубового на три церкви семъсотъ, по полъпета сажня — каждое дерево по двадцати грошей литовских (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI, 226-227).

ВЫВЕЗТИ *дієсл. док.* (що) *(везучи, забрати кого-, що-небудь з якогось місця)* вивезти: jesli..., powynny derewo wyrobyty, a zemiane i meszczane majut wywezty (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 19); якъ дєрєво в которо(м) бо(р)ти и(х) будꙋ(т) ѡбалитсѧ со бчолами або бє(з) бчо(л) во(л)но имъ ꙋлє(и) з бо(р)тью выпу(с)тити и вывє(з)ти (1566 *ВЛС* 86 зв.); съ тогожъ гꙋмна,... вывезъ, ячменю полтора стога (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 1/I, 21); Ян Забло(ц)ки(и) взялъ и вывєз з бꙋды сє(м) бочо(к) поташꙋ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 50); 6 возовъ рꙋмꙋ вывєзєно (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 8); И вы́вєзши єгѡ далє́кѡ, заби́ли єгѡ ка́мєнми и оу́мєрлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 137); ма(л)жо(н)ку свою... зта(м)то(л) зо вси(м) ѡхє(н)доство(м) и домо(в)ство(м) свои(м) вывє(з)ти нє мо(г), уєха(в) (Житомир, 1650 *ДМВН* 198);

(везучи, доставити що-небудь у якесь місце) вивезти, відправити: хотѧ бы хто колько солѧнокъ вывє(з) якого(ж) кольвєкъ збо(ж)ѧ на торъгъ тогды только пєнє(з) дають (1552 *ООвр. З.* 103); што єщє на сторону нє вывєзєно было абы дє(и) и тєпє(р) в цєлости стояло до наꙋки єго кролє(в)скоє мл(сти) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 2); Позволяю тежъ пану Авраму Якубовичу дерева съ пущи нашое на дви комяги,... вывезти до Устилога албо до Коритницы (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 268).

Див. ще **ВЫВОЖИВАТИ, ВЫВОЗИТИ.**

ВЫВЕЗТИСЯ *дієсл. док.* Виїхати, забратися, винестися: потомъ... поехали дей есмо до другого имени... абы такожъ... съ того имення его милости, Бормакъ, и зъ двору ся вырумовали и вывезли (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 76).

ВЫВЕНОВАТИ *дієсл. док.* (кого) Викупити посаг: А є(ст)ли дєти або бъли(з)киє ꙋсхочуть єє с тоє трєтєє ча(с)ти за живота єє вывєновати тогды маю(т) всю сꙋмꙋ пєнєзє(и)... заплати(ти) то(ж) тоє имє(н)є к рꙋкам своимъ взѧти (1566 *ВЛС* 61 зв.).

ВЫВЕРГЪ *ч.* Недоносок, викидень: Изве́ргъ: Нєдоно́сокъ, вы́вєргъ, албо дитѧ́ мє́ртво нарожє́ноє, вы́поротокъ (1627 *ЛБ* 45).

ВЫВЕРЕЧИ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) *(викинути що-небудь звідкись, зі середини чогось назовні або геть)* викинути, скинути: и поймав҆ши єго [дѣдича] забили. и выв҆рг҆ли вонь из винограда (1556-1561 *ПЄ* 174 зв.); прошу вашое чуйности, хотяжь полно начынили клопотовъ, абы не были утрапени, ани и зъ собранія были вывержены (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); з зазрости пога́ни хо́тѣли ко́сти єго вы́вєрєчи з҆ гро́боу, а затра́тити (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 34); з҆ ро́скоши Ра́йскои выгна́н҆цами ста́лисмо, и

вы́вержеными пре́з҄ за́зрость во́жа зло́сти оужа и непрі́ятела, внѣвечъ обе́рненого, для вынє́слости (1627 *Тр.* 10); А Сыно́ве Кроле́вства бꙋ́дꙋт҄ вы́вержены в҄ те́мности зевнꙋ́трныѣ, тамъ бꙋ́детъ плачъ, и згрита́ніє зꙋ́бо́въ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 361).

2. (що) *(не приймати чого-небудь)* відкинути, відхилити: первых святых папежовъ своих и всѣ порядки с церкви вывергли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); Прето молюся, сестро Домникие,... постарайся,... жебы того мучителя диявола спосредѣ себе днем спасительныя пасхи, воскресения христова, упраздниле и вывергли (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 194).

3. (чого, від чого) Позбавити (чого): адамъ и євга... выверженьı были наслѣдничества раиско(г) (1489 *Чет.* 329); кто... не приоболокъся в҄ тѣло безгрѣшное: бꙋдетъ вы́верженый ѡ(т) збаве(н)я и живота, кото́рый ся да́єтъ пре(з) єгѡ тѣло (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125);

відсторонити: котры(и) в҄ єв(г)лїи своѥй товаришу(м) свои(м) в҄про(д) ѡповидѣ(л), и(ж) выве(р)жены(х) васъ з межи себе ꙋ̆чиня(т) (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451); патриархи,... римскаго папу,... с помена церковнаго вывергли и прокляли, яко разорителя православнаго собора Никейскаго вѣры (1608-1609 *Виш. Зач.* 216);

(з чого) *(проголосити чужим церкві)* відлучити (від чого): за що з церкви всѣ выверженьı сут и жадноє святины не мают (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46).

ВЫВЕРЖЕНЄ, ВЫВЕРЖЕНЬЄ *с.* **1.** Відкидання, відхиляння, нехтування: Пе́вная єстъ ижъ Хс҃ квасного хлѣба не ѡ(т)ве́рглъ, кгды бно ѡ выверже́ню ква́сꙋ мо́вилъ Не ре́клъ бо́вѣмъ выстерѣга́тися ѡ(т) ква́са хлѣбного, але ѡ(т) наꙋки Фари́сеискои... и ѡ(т) застарѣлого злы(х) оучи́нкѡ(в) на́логꙋ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 258).

2. Відторгнення, відчуження: изали на тя пришло убоз҄ство хво иза́ли и ты выверже́нье за вы́стꙋпок҄, ма́єшъ за згорше́нье комоу (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 41).

◇ **выверженє устъ** *див.* **УСТА.**

Пор. **ВЫВЕРЕЧИ.**

ВЫВЕРНЕНЬЄ, ВЫВЕРНѢНЄ *с.* **1.** *(погана поведінка)* розбещеність: Развраще́ніє: Выверне̂(н)є (1627 *ЛБ* 104);

(поганий, підступний, шкідливий учинок) капость: А нынѣшнего ча́сꙋ, котрі́й тѣло и дш҃ꙋ оуформова́лъ, то́тъ прише́дши зно́ситъ все зло́го дїа́вола выверне́н҄є и, єго в҄ мыслахъ гнѣзда́чїися по́стꙋпки ѡ(д)новля́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 94).

2. *Перен.* Порушення; повалення: *Образно:* такъ и Бгъ҃, (понева́жъ Пога́н҄скимъ и окрꙋтнымъ сꙋро́вством҄ шалѣючїѣ бѣсѡве, на выверне(н)є покою всю́ды найдꙋют҄ся,) для оборо́ны на́шеѣ постанови(л) во́иска Аггл(с)кїѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 228); а хоть бы и былъ фꙋдаме́н҄томъ, теды не мѣлъ бы быти кꙋ ѡбаленю бꙋдова́нья, и кꙋ выкоренєню и вывернєню правди́вого фꙋдаме́н҄тꙋ црк҃ви каѳолицкоє (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 27 зв.).

Пор. **ВЫВЕРНУТИ.**

ВЫВЕРНУТИ, ВИВЕРНУТИ, ВЫВЕРНУТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого) Вивернути; перекинути, перевернути: особу духовную шарпаючи и бючы, посполу з другими едучого з лоди въ воду кгвалтомъ... повыпихали и зъгола зъ лоди вывернули (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 583); тоє в҄сє, в҄ чомъ ти ся найлꙋчше кохалъ, и найскри(т)шїи рѣчи всѣ твои винайдꙋтъ, такъ ижъ и ѡ(д)ръ твой, на которо(м) ти лежалъ... виве(р)нꙋтъ (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 268).

2. (що) *(зрушити з основи)* повалити, зруйнувати: вежꙋ па(н) бо(г) кгва(л)товны(ми) вѣтрами зь фꙋ(н)даме(н)тꙋ виве(р)нꙋ(л) (1582 *Кр.Стр.* 23 зв.); образи́лися тымъ ба́рзо, а пойма́вши про́та обѣсили, инокѡ(в) всѣхъ мечоу по(д)дали, монастырь спиргомъ и зо всѣмъ запали́ли и вывернꙋли (Острог, 1598 *Ист. фл.син.* 54 зв.); мо́ви(т), же средостѣніє мꙋрꙋ розме́тано и розва́лено єстъ, и зно́вꙋ в нѣкоторой ча́сти не до конца и не з грꙋнтꙋ вывернено (Вільна, 1627 *Дух.б.* 75); Ха́ганъ... кꙋсился и за́мысл҄ мѣлъ пре(з) тыхъ кото́рыи землє́ю воєва́ли мꙋры мѣсцкїи вывернут҄... были гото́выи (Київ, 1627 *Тр.* 661); Ла́комство, // або сребролюбіє... мнѡ́гїѣ дѡ́мы в҄нѣвеч҄ ѡбернꙋло: мѣста вели́кїѣ з҄ грꙋнтꙋ вывернꙋло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 358-359).

3. (що) *(перевернути що-небудь внутрішньою*

стороною назовні) вивернути: зтагни ми боты и ѹхандожъ поты(м) на нихъ положи вывернѹвши панчохы (к. XVI ст. *Розм.* 40 зв.).

4. *Перен.* (кого, що) *(віру, погляди і т. ін.)* змінити, видозмінити, перекрутити: ѡ(т)ту(л) же є(ст) на то(т) стань высажо(н) не понє(с)сѧ в пыху котораа бы его вывє(р)нула (II пол. XVI ст. *КА* 509); ксє(н)дзове би(с)кѹпи своє́ю прокѹрацією, я(к) на трибѹналѣ ѹ люблинѣ, ѹ православны(х) з' вѣры и мнимана выкрѹтити и вывє(р)нѹти и вы(л)гати хочѹ(т) (1596 *Виш.Кн.* 294); Потре́ба тоу́тъ боу́детъ дѣєпи́сє пи́лнє мы́слити, яко бы́сь то мѣлъ вы́вернѹти, же бы(с) и(з) своєю о апела́ціахъ пра́вдою явнє в' кла́мствѣ нє зоста(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 137); Ле́чъ ѡ́то ви́димо же и вызна́н'є вѣры з'кгва(л)чено, и пова́жность ѡ(т)цев'скаа подо́птана, и єва́н'гелїє... вы́вернено (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 35); та́къ и ср(д)це чл҃вческоє, ма́єтъ помышле́нїа до́брыи: до кото́рогѡ рѣки зло́сти оустави́чнє з'ближа́ютъсѧ хо́тачи єгѡ вы́вернѹти, и на свою рѹкѹ вы́цвичити (Вільна, 1627 *Дух.б.* 341); азали що(с) оувѣрилъ нє вывернѹлъ, що(с) вызна(л), запрѣлсѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 149).

◊ **языкъ вывернути** (на кого) — обвинуватити когось у чомусь, наговорити: а прє(д)сѧ себє видѣти нє хощеши, але на бѣ(д)ника хѹ(л)ны(и) язы(к) вывер'нѹ(л) єси (1598 *Виш.Кн.* 255 зв.).

ВЫВЕРНѢНЄ *див.* **ВЫВЕРНЕНЬЄ.**

ВЫВЕРТАНЬЄ *с. (з боку на бік)* перевертання: въстлапле́нїє, вывє(р)та́ньє, ѡтогне́(н)є (1596 *ЛЗ* 37); Въстлапле́нїє: Выверта́ньє, отогне́ньє (1627 *ЛБ* 23).

Пор. **ВЫВЕРТАТИ.**

ВЫВЕРТАТИ, ВЫВРЪТАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(змінювати положення чого-небудь)* перевертати: Въстлаплѧ́ю: Ѿ(т)гина́ю, выверта́ю (1627 *ЛБ* 23); Ѿпрове(р)за́ю: Вывє(р)та́ю, перєвє(р)та́ю (Там же, 153).

2. *Перен.* (що) *(робити що-небудь іншим)* видозмінювати: ты́є ра́ціи а вла́снѣй лапа́чками и ѡшоука́ньємъ смѣле назовоу, кото́рыє фѹдаме́н'тъ вѣры выверта́ютъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 24 зв.);

(що) *(пояснювати неправильно)* перекручувати: прото зле єретіци вывертаю(т) по своє(и) воли бж҃ествє(н)ноє писмо (Вільна, 1596 *З.Каз.* 91); але геретикоу блю́знишъ и выверта́єшъ пи́смо спосрє(д)коу бовѣ(м)... всю вѣроу вымѣтоуєшъ а пыта́на и шпыра́на взрѹша́єшъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 126 зв.).

3. *Перен.* (що) Псувати, руйнувати, нівечити: Блѹдъ и нечистота дом' Бж҃їй выверта́ютъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 987).

◊ **очи выврътати** — вивертати (вирячувати) очі: Посмотри(м) же сѧ на пѧ́наго чл҃ка... Ѿпи́вшисѧ мѣсца нѣ ма́є(т) яко ша́леный ходи(т), з' го́споды до го́споды ѡчи вывръ́таєтъ зоуба́ми з'крита́єтъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 41).

ВЫВЕРТѢТИСЯ *дієсл. док., перен.* (з чого) *(якось вийти зі скрутного становища)* викрутитися: Той жартъ взялъ Терлецкого за серце,... и мыслилъ о томъ, якъ бы ся зъ того жарту былъ вывертѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1061).

ВЫВЕСИТИ *див.* **ВЫВѢСИТИ.**

ВЫВЕСТИ, ВИВЕСТИ, ВЫВѢСТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(примусити когось вийти звідки-небудь)* вивести: кгды на бор вывели, тогды ѡказали нам колкосот граней в дерєвех нарѹбиных (!) (Черниче-Городок, 1543 *AS* IV, 354); вывє(д)ши его вънь, из' винограда, забили єго (1556-1561 *ПЄ* 309 зв.); Напе́редъ каза́лъ вы́вести на́молодшого цеса́рского сы́на, кото́рого пере(д) его ѡчима замордова(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 123 зв.); каза(л) мя слуга(м) свои(м) з братско(г) дому вывє(д)ши до себе привє(с)ти (Гологори, XVI ст. *ЛНБ* 4, 1136, 35, 1 зв.); чомѹ єсте на́съ вы́вели на тѹю пѹщѹ (серед. XVII ст. *Хрон.* 93 зв.); на остатокъ у слупа, выведши его на рынокъ, увязали, хотячи его розстреляти, где посполство всего места оного невинности его высведчали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 568).

2. (кого з чого) *(допомогти комусь вийти за межі чогось, вказуючи шлях)* вивести: то(т) и(х) вывє(л) чинечи чуда и знамена во еги(п)тє и в мори чи(р)воно(м) и на пущи (II пол. XVI ст. *КА* 35); тогды(ж) припало на него затмє(н)є и тє(м)но(ст) и ѡколо себе щупаль и иска(л) хто бы его вывє(л) (Там же, 68); а еги́птчиков' многими плѧ́гами //

покара́вши,. в' мѣсацъ цвѣтовъ, коли напе(р)вей в'да́чная весна ѡка́зѹетъса..., вы́велъ и́хъ з' египтѹ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 364-365).

3. *Перен.* (кого з чого) Звільнити, визволити: Выведутъ тя съ того блуду, быле бысь хотѣлъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 144); жидове на кождый часъ гадаютъ и жъдутъ Месію, што бы бывъ имъ царомъ, што бы вывюгъ ихъ изъ слѣпоты римъскои (XVI ст. *НЄ* 114); слѹхай же далѣ що тоу(т) в дроугой ча(с)ти... на(м) наоукоу на́шоу хс ѡказа(л) по́ложи(л) на(м) прє(д) ѡчи... ѳо́мѹ стго вывѣ(л)... из нєдовѣр'ства (Чалгани, 1603 *УЄ* № 78, 44); Прєзъ ва́съ На́роды ис тмы́ бєзбо́жности ви́ведени, и къ Бгѹ Нб(с)номѹ прєз ва́съ приве́дени (Чернігів, 1646 *Перло* 46 зв.);

(кого) *(від чогось злого, шкідливого)* врятувати: Такъ же вѣровавъ и Лотъ та лише его вывюлъ (Бгъ) изъ погыбели, и жону, и двѣ дѣвкы (XVI ст. *НЄ* 107); о́нъ єи з нєво́ли вы́зволилъ, вы́вє(л) єи з' те́мности ѡсвѣти́вши ю свѣтлостю своєю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 207).

4. (кого) *(представити когось для вирішення суперечок)* привести: Прото как тыи сѹди тєбє ѡбошлют и тыбы на тот рок сѹдєй своих вывєл (Краків, 1525 *AS* III, 271); на которыйжо рокъ,... маєть кназь Андрєй и Фєдор Бокєй комисарєй своих... вывєсти и наконєцъ ѡ вєчност ѡных зємль съ собою са росправити (Львів, 1537 *AS* IV, 85); подданых своих на тыи зємли вывѣли и... новыи грани єсмо положили (Турійськ, 1540 *AS* IV, 242); єстли(ж) бы ѡны... на то(т) рокъ сами выєхати судє(и) свои(х) вывєсти и (в) то(м)ся з ни(м) росправити нє хотє(ли) вы бы са в то(м) захова(ли) водлє ѡбычаю права посполито(г) и с(т)атуту зє(м)ского (Красний Став, 1558 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1898, 10 зв.); Я, Кири(к) Ружи(н)ки(и),... со(з)нава(м) ты(м) умоцованы(м) листо(м) моимъ, и(ж)... припадає(т) мнє ...вывє(ст) на кгру(н)тъ... по(д)комораго киє(в)ского... для ро(з)границє(н)я кгру(н)ту..., вє(д)лє листу и ѡпису моєго (Київщина, 1595 *ККПС* 69); А то таки(м) способо(м), и(ж) в то(м) часє маю(т) ѡни ѡбєдвѣ сторонє спо(л)ны(х) прыятє(л) свои(х) вывєсти (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157).

5. (що) Засвідчити, довести, доказати: па(т)риєвє з стороны имєнє(и) дєлу и заставы, ничо(г) слушного водлє права нє показали, ани ѡповєда(н)я на врадє, и ѹпоминанъя ѡ то никоторого продковъ своихъ, про(д)ко(м) во(и)ского нє вывєли (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92 зв.); тєды на тє(н) ча(с) при ѡ(д)даню пѣнази(и) маю(т) вывєсти право вшы(т)-ко, на которы(х) налѣзку маю(т) ѡбѣ стронѣ пєрєстати (Одрехова, 1592 *ЦДІАЛ* 37, 1, 2); В тыхъ слѡвахъ дѣєписъ... щирѹю правдѹ пи́шєтъ, и ви́жѹ же ємѹ рє(ч) кра́сно плынє́тъ, бо на́йснаднѣй ка́ждомѹ пра(в)дѹ пра(в)дою вы́вєсти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 161 зв.); О которую справу кгды братя єго по смерти правъне чинили и свѣдоцтва пред врядом кгродским вывели, позвали єго на сеймъ о тот учинокъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41); сторона поводовая... дукътъ, свои... ѡ(д) сусєда до // сусєда, правъне и слушъне вывєла (Житомирщина, 1639 *ККПС* 209-210);

(що) встановити, виявити: вы́личивши а вы́вѣдши лі́нѣю про́дкѡвъ, з' кото́рыхъ идє́т' Хс, Сно́м' Єго называ́єт' Двдвы(м) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 838); **следъ вывести** *див.* **СЛЕДЪ;**

(чого) *(на суді)* розглянути: поводъ повєдилъ же инших ко(н)тєнта позвѹ выводи(т) нє повинє(н) то(л)ко што то(и) справє зємъско(и) налєжатъ которыє при позвє вывє(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 65); а ѹмоцованы(и)... //...ѹпоминалъ ся... жєбы сторона поводовая во(д)лугъ ѡпису,... и слушъности самои ко(н)тєнъта позъву своєго вывєла (Кременець, 1611 *ЛНБ* 5, III 4053, 25 зв.-26); а пово(д) повєди(л) жє... Києвъ тє(ж) бли(з)ши(и) нижли крємєнє(ц) вывє(д)ши, тєды то ѹсє правънє показавъшы просилъ абы су(д)..., по(з)ваному по(с)тупова(т) наказа(л) инъшыє добродє(и)ства правныє... собє заховавшы (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); Я, комо(р)никъ, вывєдъши то, ижъ фунъдация юри(с)дициии правъна[я] єс(т),... ту(т), на томъ мє(ст)цу,... ро(с)казало(м) читати, и тыє су(т) єго слова (Київщина, 1638 *ККПС* 183).

6. (що) *(встановити границі, межі)* визначити, вивести: А єстлиби тыи их люди нє вывєли границы, а былабы якая розница мєжи ними, ино маєт кназь... выбрати з ымѣна кназа старосты Володимирского,... трєх чєловѣковъ (Краків, 1538

AS IV, 150); кѹ тым землѧм… напротивкѹ кнѧзю… сама выєхала… и тыи вси границы, к имєню кнѧзѧ… прилєглыи, пєрєд тыми паны, которых єсмо тамъ на тѹю справѹ, на ѡглєданє выслали, ѡказати и вывєсти вєлѣла (Краків, 1542 *AS* IV, 319).

7. (що) Збудувати, звести, вивести: ѹ воротахъ пєрє(д) вєжою почата… башъта… //…а мєжи стєнъ толъсто на по(л)чєтє(р)ты (!) пѧ(ди) зємълєю набиваючи и вывєдєно къ вє(р)хѹ вышє(и) стоѧча чл҃вка (1552 *ОВін. З.* 130); вси вєжи с по(д)сѧбитьємъ а покрытьємъ добрымъ с помосты …съ стрєльбами зе́мъними… и вывєдєны на(д) дахи стєнъныє (1552 *ОКЗ* 32 зв.); На вє(р)хѹ валѹ того вєликого по краємъ вывєдє(н) валъ мє(н)ши(и) (1552 *ОЧерк.З.* 16 зв.).

8. (що) *(трубу, комин)* прокласти, вивести: в҆ то(и) стєнє при зємли комора сєнь свєтлица с коминомъ глинѧнымъ вывєдєнымъ з дахѹ (1552 *ОЧерк.З.* 4 зв.); таѧ бѹдє робо́та шєсти пе́ръ, кото́рїи ма́ютъ вы́вєдєны бы́ть з свѣти́лника (серед. XVII ст. *Хрон.* 102 зв.);

(що) *(воду)* добути: То́йжє, и з҆ ка́мєнѧ де́рєво(м) ди́внє во́дѹ вы́вєлъ, а пра́гнѹчїй на́род҆ напоѣлъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 117);

(що) *(воду) (спрямувати в потрібне місце за допомогою спеціального пристосування)* відвести: рѹ(р)мистрѹ что водѹ з грѹ(н)тѹ вывє(л) ѡ(т) ѡ(л)тара ры(н)нами ѹ ва(л) то ємѹ дано… зло(т) л҃ѳ по(л)скї(х) и гр(ш) к҃д (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 65).

9. (що) *(про плач)* ви́кликати : Ѡ чл҃вчє в҆ Пѧ́токъ оу ве́чоръ набо(ж)нє ро(з)мышлѧ́й, ибо словєса прч(с)то́и дв҃и плачли́вый, могѹтъ ѡзѧ́блѹю дѹшѹ загрѣва́ти…, и ѡ(т) закамєнѣлогѡ ср(д)ца, сле́зы ви́вєсти на ѡмытѧ грѣхѡ(в) твои́хъ (Чернігів, 1646 *Перло* 91 зв.).

10. (що) Розплодити, розвести: ре́клъ бг҃ъ: Нєха́й вы́вєдѹтъ во́ды га́ды дѹ́ши живѹчїи и пта́ство над҆ зємле́ю по(д) тве́рдїю нб҃а (серед. XVII ст. *Хрон.* 4);

створити: Ѡц҃ъ… почáтокъ єстъ… Само́го єдна́къ Сн҃а… и Дх҃а… // производи́тє(л), то єсть жє́ вы́вєлъ и вы́пѹсти(л) Дх҃а з҆ сєбе́ (Київ, 1619 бл. *Аз.В.* 145-146); И ство́рилъ бг҃ъ ве́лєри́бы вєли́кїи и ко(ж)дѹю дѹшѹ жи́вѹчѹю и рѣша́ючѹюсѧ кото́рѹю вы́вєли во́ды во́длѹгъ рожа́ю и́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 4).

11. (що) *(про хворобу)* вилікувати (що), позбутися (чого): сарвиболитѹ(с)… //… трава ѹтрє прїата натщє сєр(д)цє тємность и(з) очєи вывєдє(т) (XVI ст. *Травн.* 131 зв.-132); шаѳра(н) жє прїато болєсть сєлєзєннѹю вывєдє(т) (Там же, 141).

◇ **вывести въ животъ** — народити, привести на світ: Хто вымовитъ, якіє тєрпѧтъ матки мѹки: гды сѧ з҆ плодомъ в҆ оутробахъ нєдозрѣлыхъ коѧтъ, хотѧчи ихъ вывєсти в҆ животъ, Животъ ронѧтъ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3).

Див. ще **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВЕСТИСЯ, ВЫВЕСТИСѦ *дієсл. док.* **1.** (з чого і без додатка) *(зняти з себе обвинувачення)* оправдатися: по ѡно(м) сєдє(н)ю шкоды и накла(д) на чо(м) то(т) хто сѧ вывє(л) присѧ(г)нє(т) прє(д) сѧ повинє(н) будє(т) єму заплати(ти) (1566 *ВЛС* 6); кгдыжъ… ся сторона болшей выводовъ домагает, а ижъ пани Охлоповская на сес час не зготовала, теды, хотечи ясне а значне то показат и с того ся вывести, же в томъ обвиненъю не ест винна, просили абы имъ еще на шкрутиниумъ ку выправованъю ся невинности ее было до пришлыхъ рочковъ дано (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 379); ѹря(д) нє при(и)мова(л) бы бы(л), ани придава(л) єго до спра(в) пана по(д)коморого поко(л) пєрє(д) ѹрядо(м) нє вывє(л)ся слушнє и досконалє (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26 зв.);

перен. (з чого) *(вийти зі скрутного становища)* викрутитися, виплутатися: Радъ бымъ слышалъ, яко ми ся съ того выведешъ? (1603 *Пит.* 74).

2. (що чим) Доказати, довести: На што ижъ ся вже вышей достаточне отказало и вывело, якие тамъ суды были, не хочу одное речы два разы повтарати (Вільна, 1599 *Ант.* 811); А иж҆ бы то всє, що сѧ мно́гими словы широко вывєло, ср(д)цѹ твоє(м)ѹ пода́но бы́ти ла(т)вѣи могло (серед. XVII ст. *Кас.* 60 зв.).

Див. ще **ВЫВОДИТИСЯ.**

ВЫВЕТРЕВАТИ *дієсл. недок. (втрачати запах)* вивітрюватися: кож҆дый Іере́й в҆ вєли́комъ пошанова(н)ю тоє… ми́ро мѣти має(т), и ско́ро бы почѹл҆ жє вывєтрєва́є(т), за́ра(з) пови́нєнъ ѡ свѣжоє сѧ ста́рати (Львів, 1645 *О тайн.* 34).

ВЫВЕТРЕТИ *дієсл. док.* **1.** Очистити: А я тоє збо(ж)є, пя(т)со(т) ма(ц) жита... добрє выпра(в)лєного и вывє(т)рєного маю... па(н)у Ба(т)ку Мисановичу... людми своими поставити (Луцьк, 1566 *ТУ* 119).

2. *Перен.* Зникнути, щезнути: А коли Еремея умеръ, и листъ тотъ выветрелъ (Вільна, 1599 *Ант.* 669); А у насъ на Руси поготову давно тое обиранье, якое теперъ Ѳилялетъ мети хочетъ, выветрело (Там же, 833).

ВЫВИКЛАТИСѦ *дієсл. док.* (*стп.* wywikłać się) *(вийти зі скрутного становища)* звільнитися, виплутатися: Якъ и ѡ(т) анаѳема́ты та́къ мно́гихъ и та́къ вели́кихъ Бл)с)ве́нныхъ Ѡц҃ѡ́въ вы́виклатисѧ могꙋ(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 219).

ВЫВИНИТИ *дієсл. док.* (кого) *(дати посаг)* вивінувати: если лѣтъ доростуть дочки помененное Насти Васчыхи... мает Омелко... оныхъ з маетности отцевской... вывинити (Бориспіль, 1637 *АБМУ* 14).

Див. ще **ВЫВЕНОВАТИ.**

ВЫВЛЕЧИ, ВИВЛЕЧИ *дієсл. док.* (кого) *(за межі чого-небудь)* виволокти, витягти, стягнути: мене, яко невѣсту безпечную, вывлекши з воза, сам особою своею розбивши, бичами окрутне..., збил, змордовал и зранилъ (Житомир, 1585 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 444); потом видилем за указанем тых же сведчучихсе окъно до церкви выламаное скляное и китайку пошарпаную в окъне будучою, которую знати же вывлечи хотилы (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492); зна́й ѡ ти́мъ запе́внє бєз'вѣрникꙋ; якѡ ґва(л)томъ; Агг҃лѡвє Бж҃їи ви́влєкꙋтъ тѧ из гро́ба твоє́гѡ; на сꙋдъ Бж҃ї́й правє(д)ный (Чернігів, 1646 *Перло* 147).

ВЫВОДИНЫ *мн. (перше відвідання храму жінкою через шість тижнів після пологів для очищувальної молитви)* вивід, *діал.* виводини: по порож(д)єнїю і выводина(х) жи́довки, мꙋсѧ(т) ꙋскочи́ти в' зимнꙋю во́дꙋ, бы бы(л) найбо(л)шїй моро(з) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 95).

ВЫВОДИТИ, ВИВОДИТИ, ВЫВОДИТЬ, ВЫВОДІТІ *дієсл.недок.* **1.** (кого) *(допомагати або примушувати когось іти за собою)* виводити: мы росказали томꙋж дворѧнинꙋ нашомꙋ, тых людей єго, гдѣколвєк зна́шєдши, з ыминєй твоих выводити моцно и ємꙋ выдавати (Вільна, 1546 *AS* IV, 461); Звы́кли ты(ж) были римлѧ́нє марнотра́вны(х) виводити на тєатроу(м) абы смѣхꙋ и га́нбы лю(д)скои натръпѣвшисѧ до лѣпшого розоумоу при́шли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 289); А гды ѡтвори́въ Пєча́ть чєтвє́ртꙋю; та́йнїхъ сꙋдѡвъ показатєль, и виво́дитъ Конѧ блѣдо́гѡ, плюга́вогѡ, страшли́вогѡ, на кото́ромъ єздє́цъ сѣди́тъ (Чернігів, 1646 *Перло* 135); нєха́й оусмо́тритъ г(с)дь бг҃ъ дх҃овъ всєгѡ тѣла, чл҃вка кото́рїи бы бы́лъ на(д) ты́мъ згромажє́ньє(м), и мо́глъ бы выхо́дить а вхо́дить прєд' ни́ми а виводи́ть и́хъ або впроважа́ть, абы лю́дъ нє бы́лъ я́кѡ о́вцы бєз' па́стырѧ (серед. XVII ст. *Хрон.* 146 зв.).

2. *Перен.* (кого з чого) *(переводити з одного місця в інше, з одного стану в інший)* виводити: видєчи яко и тые, которые не ку спасенію, але ку вѣчному затраченю, овцы Христовы съ правдивое овчарни выводечы до своихъ пустынь, великую пилность в томъ мають (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 113); Котро́го Хс҃ з' зєпсова́ньѧ на́съ выво́дитъ: А до нєсмр҃тєлности живота́ приво́дитъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 93); До Галилє́ѣ ѡ(т)сыла́єтъ оучєники Г(с)дь з' ро́зрꙋхꙋ и стра́хꙋ... ихъ выво́дѧчи и з' вшєлѧ́коѣ бо́ѧзни и трво́ги высвобожа́ючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 231); Алє са́мъ Сн҃ъ Бж҃ї́й... насъ и с тє́мности грѣха́ выво́дитъ, И до прєсвѣтлогѡ Нб҃а приво́дитъ (Чернігів, 1646 *Перло* 57).

3. (що, чим і без додатка) Свідчити, доводити, стверджувати: Мєжинский ѡт кнѧзѧ Романа тыхъжє прычинъ и постꙋпъковъ правных, вєрхꙋ ѡпысаных попирал и повторал, шыршими словы ихъ выводєчы (Вільна, 1565 *AS* VI, 278); А панъ Романовский,... тымижъ словы обмовивши и выводечы то, ижъ таковыхъ рѣчей,... вряду... судити и розозновати не належитъ, просилъ, абыхъ тую справу на вырокъ его кролевской милости отослалъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/I, 150); Пото́мъ выво́дит', жє то́є єдиновла́стїє пєтра ст҃ого с ни́мъ нє оумєрло, алє ста́ло на ри(м)ски(х) би́скꙋпєхъ, кото́ры(м) пєтръ ст҃ый в ри́мѣ оумира́ючи, привѝльѧ на́ то свои ѡ(т)да́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 92); Силлогісмꙋю: Оуважа́ю, розважа́ю, ба́чꙋ, довожꙋ, вывожꙋ, замыка́ю (1627 *ЛБ* 234); До которо̀(г)[о] [кгрунъту]

по(з)ваная приповєдаласє, же нє Лєщи(н)ски(и), алє Котєлєнъски(и), и выводила, же тутъ Лєщинъ ничо(г)[о] нє мєлъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 204); А называ́ют'сѧ головны́ми длѧ то́го, же сѹ́тъ ко́рєнємъ, и жро́дломъ и́нших мно́гихъ грѣхо́въ. ѡ кото́рыхъ тѹ́тъ выводи́ти нє єстъ мѣсцє (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 4 зв.);

(о чім) розмірковувати (про що): Аарѡнъ за́сь о́нъ Вєли́кій Архієрє́й Бг҃а Вы́шнѧгѡ, ѡ кото́рого вєли́кости, за́цности, и сла́вѣ широ́цє Єкклисіа́стъ выво́дитъ, ѓды на Горѣ Оръ оумє́рлъ што чи́нєно на о́нъ ча́съ, пла́кано зайстє (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 11).

4. (кого) *(представляти когось для вирішення суперечок)* приводити: кнѧзь Андрѣй и на тот рок сам становилсѧ, и вас, сѹдєй своих выводил (Варшава, 1526 *AS* III, 288); тыи... комисарє зъ ихъ слѹжєбником... слѹг своих з листом своимъ пєрєд роком до тєбє посылал, жєбы Твоѧ Милост ѡ хоробє вѣдаючи, кѹ томѹ сѧ рокѹ нє готовал и сѹдєй своих на ѡный кгрунт нє выводил (Дубно, 1559 *AS* IV, 43); кгды(м) выводи(л) на кгрѹ(н)тъ цє(р)ковны(и) цѣхѹ мѹлѧ(р)скѹю далємъ грошіи м҃ (Львів, 1612 *ЛСБ* 1044, 2 зв.).

5. (що) *(встановлювати границі чого-небудь)* визначати, виводити: врадникъ бобровницки(и)... границъ своихъ нє выводилъ за ѡбъєжъдчаньємъ дворєнина г(с)дръского сасина (1546 *ОГ* 29).

6. (що) Виводити, зводити, будувати: коли з фѹндамє(н)тѹвъ вєжѹ поча(ли) к горѣ выводи(ти) што пєрє(д) ты(м) вси ѡ(д)ны(м) языко(м) прирожоны(м) ѡ(т)чисты(м) єврє(и)ски(м)... ѡ(д)носта(и)нє мовили сталося внє(т) ижъ ся и(м) змєни(ла) прирожоная мова (1582 *Кр.Стр.* 23);

(що) *(про воду) (спрямовувати в потрібне місце)* відводити: по(д) дрѹги(и) мѹ(р) ло(к) г҃ гды спо(д) ѡ(л)тара водѹ выводілї ѹ ва(л) за мѹры (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 64 зв.); в срєдѹ по зачатии ст҃ыя Анъны дано кгрѹнтаро(м) зо(л) и҃ и гроши(и) кв҃, що двѣ студни копали и цє(м)бровали з кгрѹнтѹ водѹ выводячи (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 4 зв.).

7. (що) Викликáти *(про плач)*: слє́зы выво́дитъ; ѡ(т) закамєнѣлогѡ ср(д)ца, па́мѧ(т) см҃рти Хв҃и (Чернігів, 1646 *Перло* 7 зв.).

8. (кого) *(про рід) (брати початок)* виводити: та(м) цырєнь мѣсто заложи(л) ѡ(т)коля цыганє наро(д) сво(и) хочѹ(т) выводи(ти) (1582 *Кр.Стр.* 26 зв.); Пото(м) на(м)... подолянє, и бѹлъгаровє на(д) дѹнає(м) выводи(т) (Там же, 52);

(що) встановлювати, виявляти, визначати: Звычай давный по мѹжахъ рожай выводити (Київ, 1637 *УЄ Кал.* II, 235 зв.);

слѣдъ выводити *див.* **СЛѢДЪ.**

Див. ще **ВИВЕСТИ.**

ВЫВОДИТИСЯ, ВЫВОДИТИСѦ, ВЫВОДИТЬСЯ *дієсл. недок.* **1.** (кому з чого і без додатка) Виправдовуватися, оправдуватися: И выводячи ся далєй, подавали тестамєнтъ нєбожчиковъский, ...запєчатованый и рукою єго подписаный (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 376); А ижъ мусимо, за позвами, нєвинъности наши, пєрєдъ... судомъ зємъскимъ,... у єго митрополита выправовать и съ того ся єпископови нашому выводить (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 220).

2. *(бути поміченим, зауваженим)* виявлятися: котораѧ то помы(л)ка гдєбы сѧ каждаѧ з особна выводити и показовати мѣла, сила бы ѡ то(м) писати и нѣкоторыи рѣчи, которы(м) сѧ слоу(ш)нѣй, в' второй и в' трєтєй части ѡ(т)повѣди мѣстцє назначило (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8).

Див. ще **ВЫВЕСТИСЯ.**

ВЫВОДІТІ *див.* **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВОДНЫЙ *прикм.* Доказовий. ◇ **выводнаѧ мова** *див.* **МОВА.**

ВЫВОДНѢ *присл.* (*стп.* wywodnie) доказово, переконливо: Прѣтєлнѣ, выво́днѣ, з' дово́да(ми) (1627 *ЛБ* 103).

ВЫВОДЪ, ВИВОДЪ *ч.* **1.** Роздумування, міркування, висновок: Свѣдо(ц)ство тоє добрє згажає(т) ѹ иѡвиѹша, с трєти(м) выводо(м) ѡ кгота(х) димитра по(с)ла мо(с)ко(в)ского в рымѣ (1582 *Кр.Стр.* 48 зв.); ту(т) павє(л) штроѳує(т) нѣкоторы(х) кориньтьски(х) наѹчитєлє(и) нє и(ж)бы ѹчили яки(х) фа(л)шивы(х) наѹкь алє и(ж) сѧ парали лю(д)ски(ми) збыто(ч)ными выводы лю(д)скою мудро(ст)ю бо(л)шє(и) ни(ж)ли божєю (II пол. XVI ст. *КА* 307, на полях); што кгды́жъ ка́ждый бєз

вели́кого вы́водꙋ сна(д)нє ба́чи(т), и кгды тє(ж) ни́жєй… о то(м) жє з рє́чи мо́витисѧ боу́дєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр. 28);* па́пєжовє црко(в) Хр(с)товꙋ розро́знили и схизмꙋ захо́днєи црквы ѡ(т) восто́чной спра́вили. шє́стїй на пя́тый артикꙋлъ слꙋжачїє и сємꙋ виво́ди в роздѣлѣ з̃: и̃: и к̃ (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 25); А што́сѧ доты́чєтъ сорокоꙋста, тако́вый чиню́ вы́водъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 160).

2. Свідчення, доказ, арґументація: яко кнѧзь Илѧ, так и мачоха єго… тыи вси твєрдости свои с обꙋ сторон пєрєд нами покладали, которыиж широкими, славными выводы, ѡбычайми права вєликого кнѧзьства Литовского ꙋ собѣ сѧ заховывают (Неполомичі, 1531 *AS* III, 385); кгдыжъ… ся сторона болшей выводовъ домагает, а ижъ пани Охлоповская на сес час не зготовала, теды, хотечи ясне а значне то показат и с того ся вывести, же в томъ обвиненъю не ест винна, просили абы имъ еще на шкрутиниумъ ку выправованъю ся невинности ее было до пришлыхъ рочковъ дано (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 379); та(м) выво́до(в) потрє́ба гдє сѧ што ча(с)то прємєнѧ́єть и поправлѧє(т) (Острог, 1587 *См.Кл.* 4 зв., на полях); Яко жъ тые шляхта люди добрые,… зрозумевши его не слушный выводъ,… сказали оному Гацу того Ювка, которого менилъ шкодникомъ своимъ, абы его поприсягъ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 213); **выводъ учинити** — привести доказ на свою користь: Тогда мы сꙋдомъ нашимъ ꙋзнавши слꙋшныи и правди́выи доводы братъскїи, противъ котрыхъ сторона проти́вна… вы́водꙋ слꙋшного нє ꙋчинили… всє што єстъ братъствꙋ налєжачєє нє ѡ(т)далѧ́ємо (Львів, 1591 *ЛСБ* 155); Теды громада, мещане… Житомирские… зъ себе выводъ учинили, и съ тыхъ я причинъ волными чиню (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 361); **давати выводъ** (на що) — свідчити (про що): онъ давалъ на то выводъ, ижъ у мельницы меду пресного пчолъ своихъ,… выбравши, мѣщанину Мелницкому… за шестнадцать грошей продалъ (Луцьк, 1564 *Ив.* 264).

3. Обвинувачення: Ѡбличє́нїє: строфова(н)є, кара(н)є, га́нба, лаѧ(н)є, поганбє(н)є, зганє(н)є, ѡ(т)по́рꙋ чинє(н)є, вы́водъ (1627 *ЛБ* 148).

4. Генеалогія, походження: Ачъ ко(л)вє(к) є(м) южъ я(с)нє з ́вєликою прощєю ѡказа(л), з ро(з)маиты(х) а поважнє заволаны(х) и(с)ториковъ, и(з) стародавны(х) лѣтопи(с)цу(в) рꙋ(с)ки(х) и лито(в)ски(х) выводы и дово(д)ныє поча(т)ки народꙋ лито(в)ско(г) (1582 *Кр.Стр.* 71 зв.).

Див. ще **ВЫВОЖЕНЄ²**.

Пор. **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВОЖЕНЄ¹, ВИВОЖЕНЄ *с. (відправлення чого-небудь до іншого місця)* вивезення, вивіз: **Ѡ** вывожє(н)є припра(в) воє(н)ны(х) и всѧкого жєлѣза до зємли нєприятє(л)скоє (1566 *ВЛС* 38); взято…// скри(н)ку с пнзми… которыє па(н) ѡтє(ц) мо(и) да(л) бы(л) на фуры для вывожєня попєло(в) (Житомир, 1582 *АЖМУ* 42-43); ѡ(т) вивожєнє рꙋмꙋ гр(ш) лг (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 5); Конѣ до великой церкве святой Софіи для вивоженя скарбовъ… впроважали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 776).

2. Виїзд; переселення: пан Марко… ознаймил ми час, до которого бых мел в том имєню змешкати для вывоженя своего, а тоє имене наменил дати служебнику своему Петру (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104); тогды я, або потомъки мои, мают дати знати князю Владиславу Збаразскому… для вывоженя з ыменя моего за двадцат недел (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 335).

Див. ще **ВЫВОЗЪ.**

Пор. **ВЫВОЗИТИ.**

ВЫВОЖЕНЄ², ВЫВОЖЕНЪЄ, ВЫВОЖЕНЬЄ *с.* Те саме, що **выводъ** у 2 знач.: И по немалымъ вывоженью неналежности въ той справе судови кгродскому… до того, тотъ умоцованый… показалъ привилей короля,… которого… панъ староста, въ руки взявши, на столъ кинулъ и, мало его читаного слухавши, належность въ той справе узнавши, наказалъ далей поступовать (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 312); справа моя потегаетъ за собою и потребуетъ бытности самое особы, наперъвей до присеги учиненя передъ вывоженемъ шкрутинии (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/I, 328); ку прислуханю вывоженъя шъкрутиниумъ и светковъ до тое справы отъ архимандриты Жидичинъского // запозваныхъ ку правдивому выданъю сведецътва противко отцу Кирилу (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI,

253-254); тє(р)ми(н), вывоженъя и(н)квизиции и є(к)съпєдиωва(н)я дукъту (Житомирщина, 1639 *ККПС* 193).

Пор. **ВЫВОДИТИ.**

ВЫВОЖИВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(доставляти щось за допомогою транспорту в інше місце)* вивозити: Оповедалъ тежъ то панъ Иванъ Хренницкий... ижъ все то будованье, што одно по зошломъ князю Александру Буремскомъ у Боремли малжонка его у вживани своемъ мела, ничого собе оттолъ не вываживаючи, ижъ милости поступилъ (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 7/I, 241).

Див. ще **ВЫВЕСТИ, ВЫВОЗИТИ.**

ВЫВОЗИТИ *дієсл. недок.* (що) *(везти за межі чогось; везучи, видаляти з якого-небудь місця)* вивозити: а ты... потом тоє всє дерєво, приєхавши моцно, квалтом, побрал и вывозити єго нє допȣстил (Веловес, 1543 *AS* IV, 376); А то тобе, княже старосто, приказуемъ..., жебы есте,... всякое живности... вывозити не допушчали (Вільна, 1563 *РИБ* XXX, 716); панъ Загоровъский,... вси тые добра, зъ добръ // и фолварковъ збожя молочоные, а иншие немолочоные, вывозилъ (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 343-344); хлопȣ що спрє(д) попо(в)ского до(мȣ) вывози(л) рȣ(м) и зє(м)лю дали(с)мо гро(ш) ѯ (Львів, 1612 *ЛСБ* 1047, 2); и тое збожье, где имъ его милость панъ Линевский кажетъ, вывозятъ (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/I, 472); Васко Голубецъ з сыновцами своими в той же маетности... жито и пшеницу молотили, лес пустошили и вывозили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 376);

(що) *(везучи що-небудь, доставляти кудись, у якесь місце)* вивозити: тоє жито... єкзєкуторовє жидȣ городє(н)скому... продали и по(д)даными би(с)ку(п)ии и волости хотѧчо(в)скоє ту(т) до... гу(м)на вш҃о(и) мл(сти) вывозили (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 2); А была тая долина Єрозалимє гдє стєрва и и(н)шиє плюга(в)ства вывожєно и для того тоє мє(ст)цо в обридло(ст) пришло (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 5 зв.); Зъ Кгрецыи чернцѣ,... образы, што ся имъ подобает, и вывозятъ, въ землю турецкую по два-кроть и по три-кротъ въ рокъ (Новогородок, 1594 *MCSL* I/2, 555); волно ему будетъ ошвы и дрыкгавки, жерди,... до Коритницы, до иншихъ комягъ, на кождый годъ,... вывозити (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 268).

Див. ще **ВЫВЕЗТИ, ВЫВОЖИВАТИ.**

ВЫВОЗЪ *ч. (відправлення чого-небудь з одного місця в інше)* вивіз, вивезення: ω(т) ты(х) жє ω(р)сли(и) которы(и) є(м) купи(л) ȣ вєрєщяки да(л) ємъ ω(т) вывозу золоты(и), и гро(ш) д҃ (Львів, 1591 *ЛСБ* 1036, 16); Павє(л) Шха(р)тъ,... за фуру вывозу поташу з лєса до Ко(р)ца,... вытрути(л), // и укривди(л) мя золоты(х) по(л)ски(х) сє(м)дєся(т) и пя(т) (Володимир, 1618 *ТУ* 262-263); во въторо(к) по прово(д)но(и) нєдєли далє(м) ω(д) вывозȣ зємлѣ колѧсъ 27 fr. 1 и 23 (Львів, 1634 *ЛСБ* 1054, 8).

Див. ще **ВЫВОЖЕНЄ**[1].

ВЫВОЛАНЄ, ВЫВОЛАНЪЄ, ВЫВОЛАНЬЄ *с.* **1.** *(примусове відправлення за межі країни або її частин)* вигнання: и ка(р)ты написа(в)ши ω єго вывола(н)ю має(т) поприбива(ти) и ω нє(м) ωзна(и)мити (1566 *ВЛС* 88 зв.); А та(к) мы видячи таковоє заборонє(н)є ȣвяза(н)я прєрєчоно(г)... пн҃а крако(в)ского, яко спротивного, и права нєпослушного на да(л)шую єкзєкȣцыю, тоє(ст) баницыи вывола(н)я с короны по(л)скоє и панствъ до нєє налєжачи(х) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); А то кȣ При(с)луха(н)ю сказа(н)я пєрє(д) сȣ(д) голо(в)ны(и) трыбȣна(л)ски(и) на є(г) м(л) вины Баниции и єє Публикации А(л)бо вывола(н)я с па(н)ства є(г) К(р) м(л) короны по(л)скоє... за нєω(т)да(н)є(м) и(с)тотноє сумы Пєнєзє(и) Пєтисо(т) золоты(х) По(л)ски(х) (Житомир, 1624 *ЛНБ* 5, II 4058, 69); судъ... такъжє и винȣ баниции выволанъя с панъствъ коронъны(х) и вєликого княз(з)(тва) // литовъского за спротивєнєсє правȣ посъполитомȣ на ты(х) жє позъваныхъ въсказȣєтъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 122-122 зв.).

2. *(вимога з'явитися кудись)* виклик: кнѧзь Андрєй повєдил, ижбы ωн єщє до выволаньѧ слѫжбы... господаръскоє до домȣ своєго поєхал (1533 *AS* III, 411); а ω самȣю ωсобȣ яко то в оноⷨъ жє а(р)тыкȣлє два(д)цато(м) ωписано має(т) ȣря(д) вывола(н)є до г(с)дря... ωтослати кн҃зя анъдрєя... миха(и)ловича к(р)упъского (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 42).

3. Відкликання, відміна: а кгды роки ω(т)сȣжоны будȣть и по выволаню роко(в) мають книги єщє

нє мнє(и) три дн҃и лєжати (1566 *ВЛС* 15); в которо(м) повєтє которыє имє(н)я замыкаю(т)сѧ на врадє кгро(д)ско(м) по вывола(н)ю со(и)му городє(н)ско(г) за чотыри нєдєли до рук подали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 22).

Пор. **ВЫВОЛАТИ.**

ВЫВОЛАНЕЦЪ, ВЫВОЛАНЕЦЬ *ч.* **1.** Вигнанець: также и тыхъ, которые бы зъ оселъ, зъ горы (sic! — *Прим. вид.)* выволанци и инные, зрадивши пановъ, своихъ, на Украину збегали (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 132);

2. Те саме, що **выволанокъ:** дх҃овєнство оутрапєно, єп(с)кпи выволанцами и выгна́нцы зоста́ли, постановє́нья ѡ(т)цѡ́въ зкгва́лчєны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119 зв.); Прыслала сторона противная съ каменици пословъ своихъ до митрополита // а меновите Никиѳора Тура,... (выволанъца и давно предъ тымъ выклятого) (Вільна, 1599 *Ант.* 533-535); за которымъ декретомъ тотъ Григорей аболи Гедионъ Болобан сталъ се банитом и выволанцемъ (Варшава, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 285); тая унѣа выволанцемъ церковнымъ, и отгнаннымъ попомъ презъ негодность пышнымъ... и двоеженцомъ есть смачна и угодна (бл. 1626 *Кир.Н.* 14).

ВЫВОЛАНОКЪ *ч.* Той, хто відлучений від церкви: прошꙋ, абы(с)мы блю(з)нѣ(р)ства ѡныхъ на дх҃а ст҃го повтарѧти мѣли, бо ѡныє в порѧдокъ и то мєнови́тє прино́симо нє ижбы(с)мы з ни́ми и(х) нєзбо́жности зєзвола́ли, алє блоу(д) ихъ ѡбнажа́ючи, и выволанковъ пра́вои вѣры ѡ(т) и(х) нєзбо́жны(х) наоукъ заслонѧ́ючи и ѡ(т)во́дѧчи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 141).

Див. ще **ВЫВОЛАНЕЦЪ.**

ВЫВОЛАНЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм. (який висланий за межі країни)* вигнаний: Хто бы злочи(н)цо(в) розбо(и)нико(в) злодєє(в) я(в)ны(х) людє(и) выволаны(х) в дому пєрєховыва(л) (1566 *ВЛС* 88 зв.);

у знач. ім. вигнанець: а повинова́тыи вывола́ногѡ, оучини́вши які́й вѣнє́цъ оффєрова́ли бы за ѡ́ного выгна́нца Кро́лєви (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 153).

2. *У знач. прикм.* Оповіщений: Жаловал... кнѧзь Андрєй... на дворанина... и на жонꙋ его... ѡ побраньє рєчєй... длѧ чогож ѡни листы господарскими позовными на роки выволаныи,... на тотъ сеймъ валный..., их позывали (1533 *AS* III, 410).

ВЫВОЛАНЬЄ *див.* **ВЫВОЛАНЄ.**

ВЫВОЛАТИ, ВЫВОЛАТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(примусово відправити кого-небудь за межі якоїсь місцевості)* вигнати, виселити: такжє тєжъ и ѡвидиꙋ́шъ ꙋчини(л) пє(т)настми кни(г) свои(х)... спали(л), коли бы(л) з римꙋ вывола(н) якъ са(м) пишє(т) (1582 *Кр.Стр.* 11 зв.); панъ Павелъ... оповедалъ... кгды... архиепископъ,... духовенству и всимъ людемъ до ведомости приводячи Лаврина Масалского, банита, который вже давно... за певные выступки его противко звирхности пастырской ...выволанъ и от уряду... публикованъ есть (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 1/VI, 330); Росказанемъ вселенского патріарха двоженцѣ выволано,... владыкам негодным от мѣсца своєго отступити казано (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); которы(и) позо(в) писаны(и) в жалобє пн҃а Ивана Ко(р)дыша по и(х) м(л), а то ѡ(т)рєхова(н)є (!) має(т)но(с)тя(х) сво(и)х ни (в) домꙋ своє(м) пєрєдє(р)живаныє и вывола(н)ыє с па(н)ствъ... я(д)викги сокоро(в)ны (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 51); *Образно:* з̾ всѣми и́ншими тєлє́сными злѡст҄ми з̾ грани́цъ ср(д)ца на́шего вы́волаймѡ ихъ и вы́жєнѣмѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 964).

2. (що) Повідомити, оголосити, оповістити (про що): з ꙋрадꙋ дано вывола(т) абы по(д)даныє кнѧ(з)скиє... //...вє(д)лу(г) старода(в)ного ѡбычаю во млынє за(м)ково(м) мололи и мє(р)ку давали та(к) я(к) и мєщанє (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 72-73); роки вже выволаны были, же ся то зараз на он часъ декъретомъ его милости не скончило (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 410); **выволати длѧ ведомости** — повідомити, оголосити, довести до відома: проси(л) ѡны(и) врѧдни(к)... абы ту(т) въ я(р)маро(к) тєпєрє(ш)ни(и) збо(р)ны(и) росказа(л) вывола(т) длѧ вєдомости жєбы ко(ж)ды(и) хто(ж) ко(л)вє сєздє на я(р)ма(р)ку ѡбыватєлє(и) ка(ж)дого стану... вєда(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 38).

3. (з чого) Позбавити спадщини, відчужити

(чого): чита́ємо, я́ко тые котѡ́рые з҆ аѳана́сіємъ были, ча́стью соу́ть з дѡ́бръ всѣхъ злоу́плєни, ча́ст҆ю з҆ зє(м)лѣ вы́волани (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119 зв.).

Див. ще **ВЫВОЛИВАТИ, ВЫВОЛОВАТИ.**

ВЫВОЛИВАТИ *дієсл. недок.* (кого з чого) Позбавляти спадщини, відчужувати (кого чого): допущаєшъ тым оуступником кгвалтъ чинити,... з маєтностей их выганняти, з землѣ наконецъ выволивати (Львів, 1605-1606 *Перест.* 39).

Див. ще **ВЫВОЛАТИ, ВЫВОЛОВАТИ.**

ВЫВОЛОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выволивати:** Ѡ(т)чꙋжда́ю: Выво́лꙋю, вылꙋ́ча́ю (1627 *ЛБ* 147).

Див. ще **ВЫВОЛАТИ.**

ВЫВОЛОКАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(волочачи, витягати когось звідки-небудь)* виволікати: потомъ до чєляди... кинулисє и ѡныхъ кожъдого зособъна зъ шкуты выволокаючи, такъжє... были и моръдовали (Володимир, 1627 *ТУ* 279).

Див. ще **ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВОЛОЧАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выволокати:** особъ свецкихъ, дяковъ, по местцах где бы их укрили найдуючи,... били, шарпали,... преграждаючи оныхъ и законъниковъ выволочаючи (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 595).

Див. ще **ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВОЛОЧИ, ВЫВОЛОЧЫ, ВЫВЪЛОЧИ *дієсл. док.* **1.** (кого і без додатка) *(волочачи, витягти за межі чогось)* виволокти: от которого битя кгды ледво живою толко юж зоставала, смертельною быт видечи, до болота за ноги выволочы хлопомъ росказали (Луцьк, 1525 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); па(н) жда(н)...// з слугами... своими бє(з)ви(н)нє и(х) самы(х) позбива(л) порани(л) и з дому на влицꙋ выволо(к)ши би(л) мо(р)дова(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 30-31); са(м) ѡсобою своєю за ѡны(м) боярино(м) єго сꙋ(п)рꙋно(м) гони(л) и догони(в)ши єго... в мє(л)ника добы(в)ши єго в до(мꙋ) и выволо(к)ши єго... з до(мꙋ) ганє(б)нє... ша(б)лєю посє(к) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 26); теж без жадное причины, з дому на подводу выволокъши, в губу пястъми, а по хребте рогатиною,... били, тлукли (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 476); (кого) *(силоміць вивести звідки-небудь)* виволокти: сщ҃ника... василия... єси ꙋвяза(в)ши ла(н)цухо(м) до воза своєго за шию сромотнє з мѣста выволо(к) (Супрасльський монастир, 1593 *ЛСБ* 233); И в нє(м) [монастыри] игꙋмєна васи́лїа но(ч)ною годи́ною выволо(к) и до вєзє(н)ѧ своє(г) посажа(л) (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1); саꙋлъ бури(л) хрє(с)тѧ(н) ходєчи по всє(х) домє(х) и выволочєчи мужє(н) и нєвє(ст) дава(л) ихъ до вєзє(н)ѧ (II пол. XVI ст. *КА* 39); такъжє тєжъ до протєсътꙋючого, и брата єго... и до чєляди стрєлятъ хотєли волаючы выволочъмо єє... на дворъ, и розъ(с)трєля(и)мо (Київ, 1633 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 626, 38 зв.);тамже в томже селе будучого, з галасом и крыкомъ, дворника протестантис, есче што ледво на тот час зостаючого, который розумел, же се в дворку выседитъ, выволокшы с тогож дворку розмаитыми и вымысльными способы его страшыл (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 358).

2. (кого, що) *(з води, болота та ін.)* витягти: єго повєлѣньє(м) много рыбъ выволокли (1489 *Чет.* 114); А выволокши з болота на соухо, тоу(т) єго почали зновоу бити нємл(с)тивє вшєлѧки(м) ѡроужїє(м) (XVI ст. *УЄ Трост.* 59); мно(з)ство в мо́ри рыбъ загорноу́вши, роздира́ючꙋюсѧ ѡ(т) тѧ(ж)кости ры́бъ сѣть вы́волочє(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 117); и выволокшы невод, рыбы кгвалтовне брати и розно шарпати почели (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 525); *Образно:* пото(м) ловити боудєшь чл҃кы ст҃ою правдивою Хв҃ою наꙋкою и вывълочиль ихь с тємного морѧ то є(ст) ѡ(т) грѣховь тємности (XVI ст. *УЄ Триг.* 97); Ѡ мо́й соло(т)кїй оучи́тєлю х҃є... ри́бы ло́вишъ на соу́ши я́ко мрє́жєю словє(с) твои(х), ѡ(т) глꙋби́ны вы́волочишъ ѡ(т) замꙋче́наго...//...и гор҆кого мо́рѧ свѣта того (Устрики, І пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 232-232 зв.).

3. *Перен.* (на кого) Наклика́ти: боимѡ́сѧ абы по(д) засло́ною того калєндара, на што и́ншого мѣры нє бра́но, хотѧчи заты́мъ калєнда́ровымъ шноу́ркомъ, чєрє(з) ѡ(т)ца́ па́пѣжа оукрꙋчєномъ, за ча́сомъ што́ и́ншого с того́ жъ варста́тꙋ на(м) го́ршєй нєсма́чного на на́съ вы́волочи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 49 зв.).

Див. ще **ВЫВОЛОКАТИ, ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧОВАТИ.**

ВЫВОЛОЧОВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Виволікати, витягати. *Образно:* такъ было иже Пєтръ стыи ловитъ члкы стою а правою Хвою наоукою, и выволочовалъ // и(х) ис тємного морѧ, то єсть ѡ(т) грѣховъ и тємно́стєй (XVI ст. *УИ* 1911/2, 73-74).

Див. ще **ВЫВОЛОКАТИ, ВЫВОЛОЧАТИ, ВЫВОЛОЧИТИ.**

ВЫВОЛОЧОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (такий, якого довго волочили)* поволочений, зволочений: не маючи жадное боязни Божое в серцах своих, вперед менованого ксенъдза,... тыранъско на тымъже местцу убили и тело выволочоное псамъ и пътахомъ повитрнымъ викинули (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430).

ВЫВОЛЫВАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(називати кого-небудь образливими словами)* обзивати: теды вси тамъже будучие на громади, оденъ на другого выволываючи, винными се быти выдавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 209).

ВЫВОЛЫВАТИСѦ *дієсл. недок. (ставати явним, помітним)* появлятися, вилазити: та́къ зра́да, бы єи хто на́йболшєй тайлъ яко ши́ло в мѣхꙋ нє затайтсѧ, алє сѧ выво́лываєтъ и пока́зꙋєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 41 зв.).

ВЫВОРОТИТИ, ВЫВОРОТИТЬ *дієсл. док.* 1. (що) Знищити, зруйнувати: Тогды г(с)дь дожди́лъ на содо́мꙋ и гомо́рꙋ сѣрою и огнє́мъ, ѡ(т) Г(с)да зъ нба и вы́воротилъ мѣста ты́и и всю вко́ль кра́инꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 32); вы́шолъ вє́сь Ізра́и(л)... и полама́ли балва́ны и вырꙋба́ли га́и,... нє токмо зо всє́й Іюдє́и... и зъ єфрє́ма тє(ж)... ажь доще́тꙋ вы́воротили (Там же, 342 зв.).

2. (кого) Побити, розбити, перемогти: ка́ждый мꙋ(ж) валє́чный нєха́й пєрє́йдєтъ Іѡрданъ збро́йно, а́жь г(с)дь вывороти свои нєпріа́тєли а бꙋдєтъ ємꙋ подда́на всѧ зємлѧ (серед. XVII ст. *Хрон.* 149 зв.).

3. (чим) Скинути, повалити, побороти: такъ далє́чє въ шалє́нство зашли, жє ты́хъ кото́рыи оурѧ́довъ собѣ звѣрєныхъ пи́лнє постєрєга́ю(т), и та́къ сє на всє(м) справꙋ́ю(т), абы бы́ли го́дни вси(х) похвалє́ньѧ, лжа́ми таємными выворотить оусилꙋю(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 382 зв.).

ВЫВОРОТНЫЙ *прикм. (який приховує свої справжні думки)* нещирий, нестійкий, хитрий: Прето (!) и я, до тои старыхъ вѣковъ щирости скланяючись, выставный и выворотный писаня способъ, яко то вѣтроголове на показанья духомъ прожной хвалы звыкли чинити, опустивши, — въ щирости и въ простотѣ сердца, уфаючи въ ласцѣ Божой, въ той мѣрѣ иду правдою святою (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 323).

ВЫВОРОТЪ, ВЫВРОТЪ *ч.* 1. Вивертень, *діал.* виверт: А што сє тъкнє другого ко(п)ца, которы(и) сторона мєнує(т) єго быти выворото(м), тєды то нє є(ст) рє(ч) склонъная до подобєнъства, бо гдє єстъ выворо(т), дєрєва та(м)... зостати муси(т)... албо пє(н) с корєнями своими, а(л)бо долина, якая (Житомирщина, 1639 *ККПС* 210).

2. *Перен.* Перекручення, виверт, хитрість: Павел перестерегал... дабы в поганские науки диалектики, силогизмы и выврoты препирателные и велерѣчия самохвалные благовѣрным не впасти (1608-1609 *Виш.Зач.* 225); также правовѣрныхъ и сталыхъ христіанъ шкалюютъ, и книжки таковыи выдаютъ, въ которыхъ правды и справедливости не пишучи, едно вымислы и вывороты и небылицы змышляючи (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 317).

Див. ще **ВЫВОРОЧАНЬЄ.**

ВЫВОРОЧАНЬЄ, ВЫВОРОЧАНѦ *с.* 1. Знищення, зруйнування: Ди́внаѧ и нєзвыча́йнаѧ была Іѡа́ннова про́повѣдь...//...нє ѡповѣда́лъ вѡ́єнъ, нєсна́сѡкъ, звы́тѧзствъ, го́лодѡвъ, и мѣстѡмъ выворочáнѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 887-888).

2. Те саме, що **выворотъ** у 2 знач.: Истиненъ заисте естъ въ словахъ своихъ Іисусъ Христосъ! Але люде многіи въ // вырозумѣнью або рачей въ выворочаню словъ Его сутъ ложны (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 355-356).

Пор. **ВЫВОРОЧАТИ.**

ВЫВОРОЧАТИ *дієсл. недок.* 1. (що) *(перекидати, вириваючи з коренем)* вивертати: Вѣтєръ выворо́чаєтъ древа высокіи (поч. XVII ст. *Пчела* 57).

2. (що) *(зрушувати, перевертати руйнуючи)* вивертати, знищувати, руйнувати: ѡго́нь в зємли боу́дꙋчій, коуды выхо́дитъ и по(д)носи́ти(с) мо́жєтъ основаніа бра(м) псꙋєтъ..., прє(ч) выворочáєтъ за́мкы на́ймо(ц)нѣ(и)шіє (поч. XVII ст. *Проп.р.* 153 зв.).

3. *(неприродно повертати рукою, ногою)* вивер-

тати: А трафит ти ся перед паном стояти, тогда сила вражиа не попущает ти ровно ногами стояти але подтыкарт тя, да переплѣтаеш ногами, то тую то сюю наперед поставляючи и на пяту зас выворочаючи (1596 *Виш.Кн.* 62).

4. (що) *(робити іншим)* змінювати: Алє жа́дєнъ з҆ ни́хъ нє розꙋмѣлъ абы За́ко(н) то́тъ коли ѡ(т) ни(х) вырыва́тисѧ и выворочáти мѣлъ, и ѿвшємъ ко́ждый з҆ ни́хъ ствєрди́лъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 162); долготръва́ючєє зєзволєнє, кото́роє и назацнѣйшєє дш҃и споръжє́н҆є з҆ ґрунтꙋ выворочáєтъ (Київ, 1625 *Кіз. О степ.* 205).

5. (що) Принижувати: Всѧ́каѧ дш҃а влáстємъ прєимѣющимъ да повиноуєт҆сѧ, хо́ть ап(с)ломъ, хо́ть євангєли́стою,... хо́ть и чимъ ко́лвєкъ иншимъ єсь, або́вѣмъ побо́жности нє выворочáєтъ таѧ по́дъдáность (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 197 зв.); Всякая душа властемъ преимуючимъ да повинуется,... авовѣмъ (!) побожности не выворочáетъ тая подданность (1603 *Пит.* 35).

6. (що) Перекладати: Єв(г)лїа і ап(с)ла в҆ црк҃ви на ли(т)ургїи, просты(м) языко(м) нє вывороча(и)тє (п. 1596 *Виш.Кн.* 223 зв.).

7. *Перен. (по-своєму пояснювати)* тлумачити, перекручувати: людъ посполитый,... писмомъ // Божымъ ширмуютъ, ницуютъ, выворочаютъ и на свое блюзнерскіе хвалшивые потвары оборочаютъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 116-117); коли́ бысмы мы свѣтскїє грє́чєскои рєлѣи лю́дє, ра(д) старожи́тный в҆ црк҃вахъ ст҃ыхъ, выворочáли и ѡ(т)мѣнали, тымъ свѣдоцствомъ могъ бы противъ на́мъ ити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 68 зв.); своє́го тєлє́сного розꙋмѣнѧ оустыдáтисѧ, я́ко лѣтерáцы, кото́рїи в҆спáкъ писмо́ бж҃їє выворочáютъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 44 зв.); Злосли́выхъ... сꙋкцєссо́рѡвъ,... и ихъ наꙋки и пи́сма,... прєзъ мно́гїи спо́собы, выворочáєтъ и потлꙋмлѧ́єтъ (Київ, 1627 *Тр.* 397); Ани даро́въ брáть бꙋдєшъ, кото́рїи и мꙋдрыхъ заслѣплѧ́ютъ и выворочáютъ слова справєдли́выхъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 100 зв.).

8. (що) Заперечувати, відкидати: бáчишъ я́къ собо́ръ Карфагє́нскїй нє мо́вѧчи жєбы тѧ што в҆ твоє́мъ о апєлѧ́цїахъ до Ри́мꙋ твєржє́нью по(д)пирати мѣло, алє ихъ я́внє выворочáєтъ а вѣрꙋ бы тобѣ тєпє(р) зно́вꙋ о то́мъ писáти пришло, волѣлъ бы єси того собо́рꙋ замо́вчати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139).

◊ **выворочати языкъ** — молоти язиком: нє оумѣє(т) с тобою говорити, и тра(к)товати ѡнъ // я(к) пꙋстоє коло млы(н)ноє крꙋтѧчи а выворочаю чи бє́(з)пожито(ч)ный то(т) язы(к) (1596 *Виш.Кн.* 245-245 зв.).

ВЫВОРОЧАТИСЕ *дієсл. недок. (зазнавати ґрунтовних змін)* розпадатися, руйнуватися: Нєзли-чо́ныє тє́ды тыє Ри(м)ской столи́цы но́выє ѡ(д)мє́ны, и заразли́выє блꙋды, кото́рими и оупáдокъ дꙋшный сє готꙋєт҆, и наꙋки црк҃о́вной мо́цъ сє ломлєтъ... и Кролє́вства сє з҆ ґрꙋнтꙋ выворочáютъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8 зв.).

ВЫВОРОЧЕНЄ, ВЫВОРОЧЕНЬЄ, ВЫВОРОЧЕНЬѦ *с.* **1.** Знищення, зруйнування, розруха: рєко́мо нѣякую(с) є́дность флорє(н)скꙋю ѡ(т)новлѧючи, до николи нєбывáлого // вѣры старожи(т)нои грє́чєскои вышпочєва(н)ѧ, а з кгроу́нтꙋ прáвє выворочє(н)ѧ доро́гꙋ слáли, и по сє́й дн҃ь стє́лю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 214 зв.-215); Звы́кли до вєли́кого гоно́рꙋ приходи́ти, кото́рїє в҆ выворочє́ню мѣста пєрвѣй сєбє спаналє в нєбє(з)пєчєнства втрꙋчáютъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 28 зв.); пр҃(с)таѧ бц҃а тыми водáми нє затопи́ласѧ, в выворочє́ню єрихонско(м) то́лко до(м) раáвы блоу́(д)ници зоста(л) вцáлє, иншїє всѣ з ґроу́нтоу соу(т) зєпсовáны (Там же, 192).

2. Перекручення: а єсли́сѧ до нєпов҆стѧгли́выхъ свáровъ ѡбє́рнєшъ, што(ж) єстъ (мой ми́лый) чомоу́ бы кꙋ выворочє́нью нє здо́ла(л) спо́ръ наоуки ѿноє сварли́воє (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 9).

◊ **очїй выворочєньѧ** — вивертання очей: тако́выи сꙋтъ арїáны и поноу́рцы, алє про(ж)на тако́выхъ надѣѧ, и очїй выворочє́н҆ѧ с подношєнамъ в҆ горꙋ, кото́рыи з҆ єдно́и стороны с на бж҃єго, по лицꙋ гласкáют҆, а з дрꙋгои я́ко потрєба поли́чки вытинáютъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 69 зв.).

ВЫВРАЩАТИ *дієсл. недок. (неправильно тлумачити)* перекручувати: Не естъ то теды зламанье церемоней Греческихъ, яко Ѳилялетъ, беручи прычину съ тыхъ словъ, несправедливе вывращаеть (Вільна, 1599 *Ант.* 721).

ВЫВРАЩЕНЬЄ *с.* *(негативний вплив на людські погляди, поганий приклад)* розбрат, розкол: Еслибы хто (поведа) съ тыхъ, которые суть въ церкви преложоными, будь то епископъ, альбо презвитеръ, ...ку выьвращенью людей и ку замешаню церкви, важылъся напотомъ до особное громады збиратися,... таковосго сынодъ светый вже теперъ одъ церкви одълучоннымъ быти осуждаетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 775).

ВЫВРОТЪ *див.* **ВЫВОРОТЪ.**

ВЫВРЪТАТИ *див.* **ВЫВЕРТАТИ.**

ВЫВЪЛОЧИ *див.* **ВЫВОЛОЧИ.**

ВЫВЫЖШАТИ *див.* **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫЖШИТИ *див.* **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫЗШАТИ *див.* **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫЛЯТИСѦ *дієсл. док.* *(вирватися звідкись)* вимкнутися: Наконє(ц) та(м) жє паня(н)ка поцтивая... Хотячисѧ вывыляти... до дому свого Єдє(н) слꙋжилєцъ... Тя(л) єи в лобъ шаблєю ажъ ꙋпала (1636 *Лям. о пр.* 9 зв.).

ВЫВЫСИТИСѦ, ВЫВЫССИТИСѦ, ВЫВЫШИТИСЕ *дієсл. док.* **1.** (під що) *(піднестися вгору)* піднятися: Грозѧтъ оупа́дкомъ ѡпо́ки, вы́высившисѧ под тє́мныи ѽболоки (Львів, 1591 *Просф.* 68).

2. (над кого, що) *(поставити себе вище інших)* звеличити, возвеличити (себе): А што повѣдаютъ, же се папежъ надъ всѣхъ вынесъ и вывышилсе надъ тое, што естъ речено богомъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); ты(ж) на(д) всѣ с҃тыи божіи мѣ(л) сѧ вывысити то єстъ и(х) дєкрєта ламати, и нѣвошто ѡборочати (Вільна, 1596 *З. Каз.* 70); а и(ж) сѧ мѣ(л) а(н)тихристъ... по(д)нєсти и вывыссити сѧ на(д) всѧкого называємого б҃а (Там же).

Див. ще **ВЫВЫШАТИСѦ.**

ВЫВЫШАТИ, ВЫВЫЖШАТИ, ВЫВЫЗШАТИ, ВЫВЫШШАТИ *дієсл. недок.* *(підносити на вищий ступінь почуття гідності, достоїнства)* підіймати, підносити: г҃ь б҃ъ єго само́го вывыша(л), ємоу́ само́моу ла́скоу ѡповѣда(л) (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 208); Ты́м сѧ зна́ко(м) Б҃жі́а Ц҃рковъ оукраша́єтъ, и старожи́тны(х) до́мѡвъ за́цность вывыша́єтъ (Єв'є, 1611 *Епігр. Ог.* 2); А до свѣтлости и почꙋва́насѧ приво́дитъ, высо́кїй ста́нъ свѧщє́нъства оповѣда́ючи, и на́дъ вшєлѧ́кꙋю го́дность вывышша́ючи, до котро́го абы́ зна́ти, якъ пристꙋпа́ти, и якό-го то сѧ оура́дꙋ, подыйма́ти (Львів, 1614 *Кн. о св.* 4 зв. ненум.); И ѡвшємъ ты(м) ба(р)зѣ(и) ѡны вывы(з)шаєтъ и корєни(т) нє ѡ рєчы здалося и мнѣ ити ты(м) жє торо(м) му(д)ры(х) наслѣдꙋючи (1636 *Лям. о пр.* 2); Єди́нъ... Б҃гъ, который оубожи(т) и богати́тъ, понижа́єтъ и вывыш҄ша́єтъ, по(д)но́си(т) з҄ зємлѣ ни́щогѡ, и з҄ гно́ю в҄зво́дит҄ оубо́гогѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 99);

(кого над ким) *(ставати помітнішим, авторитетнішим)* підноситися, підійматися: ста́рого ри́мꙋ па́пєжъ на(д) и́ншихъ всѣхъ сєбє вывыша́ючи, и всѣми гордѧчи, єщє мо́витъ и противъ кано́нꙋ с҃тыхъ ѡ(т)цъ, абы сѧ нє зда́лъ жє нєпотрє́бнє калєнда(р) пєрєсѣкъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 191);

(кого, що) возвеличувати, вихваляти, підносити: Вывыша́йтє Г҃да... на́шєго, и кла́нѧйтєсѧ по(д)но́жкови но́гъ єгѡ, або̀вѣ(м) с҃тъ єстъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 278); єсли(м) нєпоко(р)нє розꙋмѣлъ, алє(м) вывы(ш)шал дꙋшꙋ мою: я́ко дитѧ́тко, ѡста́влєноє ꙋ матки своє́и (серед. XVII ст. *Кас.* 5 зв.); ты́и вси сыно́вє ємма́на пр(о)рка цр(с)когѡ в҄ рє́чахъ б҃жі́ихъ, а́бы вывыжша́лъ ро́гъ д҃вдовъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 285 зв.).

Див. ще **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫШАТИСѦ, ВЫВЫШШАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** Ставати вище інших: Алє ча́съ ю́жъ рꙋшитисѧ до штꙋрмꙋ на збитіє вє́жъ вы́нєслыхъ, вывыша́ючи(х)сѧ, яко с(т). Ап(с)лъ мо́ви(т), на(д) вѣдомость Збави́тєлѧ Х҃а (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189).

2. *(досягати у своїй діяльності вищого ступеня гідності, достоїнства)* підноситися: хто́ сѧ вывыша́єтъ, боу́дєтъ пони́жєнъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 200); христїа́ни(н)... тогды́сѧ вывы́ш҄ша́єт҄, кг(д)ысѧ пони́зити ста́рає(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 104); И зайстє лѣпшаѧ єсть рє́чъ, ґды́сѧ грѣшный на́ворочає́т҄. ани́жли ґды цнотли́вый вывыша́єтъсѧ и пышнитъ (Київ, 1627 *Тр.* 11); справєдли́выи вывыша́ютсѧ, а грѣшныи понижа́ю(т)сѧ (Львів, 1642 *Час.Слово* 272 зв.).

Див. ще **ВЫВЫСИТИСѦ.**

ВЫВЫШЕНЄ, ВЫВЫШЕНЬЄ, ВЫВЫШШЕНЄ, ВЫВЫШШЕНЇЄ, ВЫВЫШШЕНЬЄ, ВЫВЫШЪШЕНЬЄ *с.* *(піднесення на вищий ступінь*

гідності, достоїнста; створювання величі комусь) підвищення; вихваляння, прославляння: Хотѧ̂ бы тєды на причинє(н)є сєна́тꙋ зго́да была, пришло́ бы ѝхъ мл(с)тамъ подо́бно и по ѡ̂выхъ каштала́нахъ, кото́рыи пєрє(д) тымъ с таємнои ра́ды выхожа́ли, гдє ко́лвє(к) оу двєрїй або за пѣчью сєдѣти, што нє вєдаю єслѝ жєбы за вывышє́ньє собѣ почита́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198 зв.); На семой каръте Өилялетъ показати (!), ижъ митрополитъ и владыкове тымъ отступеньемъ прычиненья своихъ пожытъковъ и вывышъшенья (своего) шукали (Вільна, 1599 *Ант.* 517); вы́гꙋблю пыхоу нєвѣрны(х), и вывыш'шє(н)є го́рды(х) понѝжоу (Острог, 1607 *Лѣк.* 51); Имѧ̂ Моги́лы и в' слове́нской Зѡ̂ни, И в' Бгомы́слномъ бꙋдєтъ мѣти Трїѡ̂ни Нєсмєрте́лноє своє залєцє́ньє, И вывышшє́ньє (Київ, 1633 *Евфон.* 308); гды... слы́шимѡ ѡ мѣсци засѣда́(н)ѧ, нє про́стѡ сто́лик' якїй а́бѡ кре́сло роз8мѣти ма́ємѡ, алє оуччє(н)є и вывышє(н)є в' сла́вѣ, в' чє́сти є в' вєл'мо́жности (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 158).

Див. ще **ВЫВЫШЕНЄСА.**

Пор. **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВЫШЕНЄСА *с.* Піднесення гідності, достоїнства когось; перевершення: якоє бы єщє могло бы́ти бо́лшєє члка смєрте́лного вывышє(н)єсѧ, на(д) вынєсє́ньєсѧ па́пєжа ри́м'ского (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 176).

Див. ще **ВЫВЕШЕНЄ.**

ВЫВЫШЕНЪ *дієприкм. у знач. прикм. (який підноситься у своїй гідності)* зарозумілий: Тре́тѧѧ [причина], а́бы антѝхриста и слꙋгъ єго оуказа́лъ, кото́рїи во всє(м) ємꙋ противни, го́рди вывыше́ни, бога́ти, славни, христо́вы(м) при́кры и страшлѝви (Вільна, 1596 *З.Каз.* 3).

ВЫВЫШЕНЬЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШИТИ, ВИВИШШИТИ, ВЫВЫЖШИТИ, ВЫВЫШШИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) Зробити вищим, підвищити: и вєжы зача(ли) бꙋдова(ти) в ты(х) жє поля(х)... хотячы та(м) столицꙋ... заложи(ти)... //...а вєрхъ вєжы до нєба вывы(ш)шити (1582 *Кр.Стр.* 23-23 зв.); Манасты́ръ... спочатку ѡ(т) прарѡди́тєлєи рꙋскы(х) Лво́вскыхъ за́ложо́ны(и)... и мꙋромъ вывышшє́ны(и) (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); боудꙋтъ вѣдати вшѝстки де́рєва краю́въ, поне́важє(м) я понижилъ де́рєво широ́коє, а вывы(ш)шилъ де́рєво нѝзкоє (поч. XVII ст. *Проп.р.* 301).

2. (кого, що) *(підняти гідність, достоїнство кого-, чого-небудь)* возвеличити, прославити: Бо(г) люду сєго и(з)рає(л)ского выбра(л) ѡ(т)ци наши и вывыши(л) лю(д)... и чєрє(з) чоты(р)дєсѧ(т) лѣ(т) пєрєко(р)ми(л) и(х) на пущи (II пол. XVI ст. *КА* 69); манасїѧ, кото́рыи всѣ(х), и бал'вохва(л)ство(м) и морды́рство(м) пєрєходи(л)..., а ба(л)вохва́льскїє слоу(ж)бы на ѡшꙋка(н)є людій на(з)быть вывы(ш)ши(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); вступлю на небо а вивишшу столицу мою надъ Звѣзди Божіи (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 713); Понижа́ючихъ сєбє, вывы́шшит' сла́вою Г(с)дь (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 772); Скро́мный за(с), и тѝхїй, и поко́рного оумыслꙋ, ѡ(т) Бга вывышо́ный, и шано́ванъ бꙋдєтъ (Львів, 1642 *Час.Слово* 275 зв.); а́лє и в' старо́мь єщє за́конѣ надъ ѝшїи (!) былъ вывышо́ный: хто́бовѣм' оумє́рлых' въскрєшал', о́гнь з' нба оупро́шовалъ, рѣка́мъ абы́сѧ розстꙋпи́ли, роска́зовалъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 923); што за до́мъ мо́й, ѝжь мєнє та́къ вывы́жшилъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 252 зв.).

Див. ще **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫШШАТИ *див.* **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВЫШШАТИСА *див.* **ВЫВЫШАТИСА.**

ВЫВЫШШЕНЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШШЕНЇЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШШЕНЬЄ *див.* **ВЫВЫШЕНЄ.**

ВЫВЫШШИТИ *див.* **ВЫВЫШИТИ.**

ВЫВѢВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(віючи, видаляти)* вивівати: Яко до́м' дымꙋ по́лный вывѣва́єтъ єгѡ на зєвнꙋтрнєє повѣтрє: та(к) дша, напо́лнившисѧ злости прє(з) ве́рхъ выбїаєтъсѧ, и ѡ̂вοцы выда́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 174).

ВЫВѢДАНЪЄ, ВЫВЕДАНЄ, ВЫВЕДАНЬЄ *с.* Розслідування, виясненння: хочєть его милость росказати и около того пильное выведанье вчынити (1554 *РИБ* XXX, 268); мы... длѧ выведаньѧ тоє рєчы и забийства... кнѧзѧ Ярославова посылали тамъ... ѡсобъ пєвныхъ,... урадниковъ (Вільна, 1565 *AS* VI, 279); па(н) по(д)ка(н)цлєри(и)... кгды вси

тыє свє(т)ки на врадє... были поста(в)лєны... взываючи по ω(д)ному кȣ собє вывєда(н)є дєла(л) и слуха(л) свєдє(ц)тва и(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 59); ты... на опыт и на выведанъе не позволила, и от тѣла есте прочъ пошла а на цвинтару его покинули (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 370); дєкрєтами судовыми такъ его к(р). М(л)ти за(д)во(р)ными, яко и зємъскими, также вывєда(н)ємъ пєвнымъ чєрє(з) пєвныє ωсобы людє(и) зацны(х)... //ωныє чє(р)нцы... дє(р)жа(н)я... на тыє... кгру(н)ты... нє показали (Київщина, 1600 *ККПС* 151-152).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄСА.**

Пор. **ВЫВѢДАТИ.**

ВЫВѢДАТИ, ВЫВЕДАТИ *дієсл. док.* (що) Розвідати, вивідати: михаи(л) и гаврилъ... оучн҇ковъ оувидѣста, то(ж) имъ показаста и вывѣдаєтє коли соидєть в послѣднаѧ дни и боудє(т) соудити живымъ (1489 *Чет.* 77 зв.); Затымъ, што в дрȣгом листе своем через тогожъ слȣгȣ своего писал еси к нам, абыхмо волю королѧ... вывєдавши, дали тобе восполок з Его Милостью наȣкȣ (Краків, 1538 *AS* IV, 164);

(чого, о чім) розслідувати, вияснити (що): ȣстава(в)уємъ тє(ж) и(ж) кгды бы которы(и) прокурато(р) подъня(в)шисѧ кому рєчи єго мовити и справовати а вывєда(в)ши на нємъ тоє справы и листо(в) єго ωглєда(в)ши выдалъ єго в то(м) сторонє проти(в)но(и) (1566 *ВЛС* 35 зв.); Яко жъ и тымъ листомъ нашимъ верносте твоей розказуемъ, абысь до пречоныхъ добръ бискупъства Киевского,... зъехалъ, тамъ же о шкодахъ,... доводне и достаточне выведалъ и списалъ (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 6/I, 259).

Див. ще **ВЫВѢДОВАТИ.**

ВЫВѢДАТИСЯ, ВЫВЕДАТИСЕ, ВЫВЕДАТИСЯ, ВЫВЕДАТИСА, ВЫВЕДАТЬСЯ, ВЫВѢДАТИСА *дієсл. док.* **1.** (що, чого і без додатка) Дізнатися, довідатися (що, про що): намєстъникъ ими справȣєть а такъ што єсмо сами собою вывєдатисѧ могли то єсмо описали такъ яко вышє(и) (1552 *ОКЗ* 47 зв.); вси справы мои... скажє(т) ва(м) тихи(и) милы(и) бра(т)... которого є(с)ми по(с)ла(л) до ва(с)... длѧ того абы сѧ вывєда(л) што сѧ ȣ ва(с) дѣє(т) (II пол. XVI ст. *КА* 475); который то блаженный Мелетис,... иж сам языка лядского не знал, вывѣдатися, что в той книжицѣ писано будет, ничого не могл (1608-1609 *Виш.Зач.* 208).

2. (що, чого, о чім, від кого) Розслідувати, розвідати; *діал.* вивідатися (що, про що, від кого): А так мы видѧчи справєдливост подданых королѧ... и вывєдавши (сѧ) ωт // ωбаполных сȣсєдов тамошних, ...подданих королѧ... при тых границах их єсмо зоставили (Чернче-Городок, 1543 *AS* IV 354-355); а мы еще къ тымъ знакомъ его поприсягнути и того ся немъ выведать хочемъ, абы при томъ // лицу заплату свою взялъ, яко заслужилъ (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 166-167); то всє то(т) чєрнъски(и) чого сѧ вывєда(л) на пи(с)мє до пана своєго принє(с) яко сѧ вышє(и) написало (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 59); А пото(м) ужалова(в)шисє по(д)даныє и(х) ...тєло нєбо(ж)чика хло(п)ца моє(г) ωзє(м)ши нє(т) вєдомо(с)ти гдє подєли и до сєго часȣ вывєдатисє нє могȣ (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 7-8 зв.); А ґды то ω(д) бра́тїи вєли́кїй Пахо́мїй слы́шалъ оучини́лъ ω нє́мъ ωпы́тъ и вы́вѣдавшисѧ ω спо́собѣ жи́тїѧ єго, проси́лъ Б҇га жєбы ємȣ ω(д)крылъ хто єстъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 6 зв.); в Луцку сам персоналитер, кгды се, слушъне выведавшы, о то все упоминал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 270).

Див. ще **ВЫВЕДОВАТИСЯ, ВЫВЕДЫВАТИСЯ.**

ВЫВѢДАТИСА *див.* **ВЫВѢДАТИСЯ.**

ВЫВѢДОВАНЬЄ, ВЫВЕДОВАНЄ *с.* Розслідування: И просили мєнє ω возного... длѧ выпытованѧ и вывєдова(н)ѧ ω(т) купцовъ, што бы в которого слуги пана Ма(т)фєѧ Мали(н)ского за указанъємъ Якуба Климашовского взяли и пограбили (Луцьк, 1581 *ТУ* 186); поехали были килка товаришовъ до йменя князя Головнина,... для выведованя певнешого около оного забийства и замордованья..., небожъчика Яна Рокгалинского (Луцьк, 1584 *АрхЮЗР* 6/I, 141); теды мы, яко и первей, не кончили тое справы, оную, для лепшого опыту и выведованя, еще отложили есмо до третіе копы (Володимир, 1608 *Ив.* 288); зобрали есмо вашу милость, людей добрыхъ, на копу, хотечи опытъ и выведоване якое певное в тыхъ шкодахъ своихъ учинити (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/I, 78).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДАНЪЄ, ВЫВѢДОВАНЬЄСА.**

Пор. **ВЫВѢДОВАТИ.**

ВЫВѢДОВАНЬЄСА *с.* (*стп.* wywiadywanie się) вивідування, дослідження, розвідування: Възыска́ніє: Вынайдова́ньє, шꙋка́ньє, пыта́ньє, ѿпытъ, вывѣдова́ньєса (1627 *ЛБ* 20); Испыта́ніє: истаза́ніє, выпытова́ньє, вывѣдова́ньєса, розбира́ньє, бада́ньєса (Там же, 50).

Див. ще **ВЫВЕДЕНЄ, ВЫВЕДОВАНЄ, ВЫВЕДЫВАНЄ, ВЫВѢДАНЪЄ.**

ВЫВѢДОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Вивідувати, пізнавати: А што́жъ и́ноє ба́рзѣй мо́жєтъ бы́ти закры́то на(д) рожє́ніє єдиноро́дного з҃ Ѡ҃ца, и на(д) похожє́ніє Потѣши́тєла; кото́рый глꙋбо́кости Бо(з)скїи на́званыи, Па́вєлъ с(т). повѣдилъ жє Потѣши́тє(л) вывѣдꙋєтъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 211).

ВЫВѢДОВАТИСЯ, ВЫВЕДОВАТИСЯ, ВЫВЕДОВАТИСА, ВЫВЕДОВАТСЕ, ВЫВѢДОВАТИСА *дієсл. недок.* **1.** Довідуватися, вивідуватися: Володимеръ... пословъ своихъ выправилъ въ розныи краины, абыся вѣрамъ, набоженству,... и церемоніямъ присмотровали и достатечне вывѣдовали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 974); Испытꙋю: Любопы(т)ствꙋю, вывѣдꙋюса, розбира́ю (1627 *ЛБ* 50); Многоиспытꙋю: мно́го выпы́тꙋю, вывѣдꙋюса (Там же, 64); Ѡнъ тєды Лє́ѡ ... єсли бы яка́а воды вѣлго́тность та́мъ выника́ла, вы́вѣдовалъса (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813); Всѣм҃... потрє́ба и слꙋжи́ти,... и вывѣдоватиса, анѣ за́здрѣти... алє своє́гѡ ко́ждомꙋ пилнова́ти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 163).

2. (що) Рослідувати: вра(д) на(ш)... має(т) того ѡсо(б)ливє пєрєстєгати, и с пи(л)ностью ѡколо того са выведовати (1566 *ВЛС* 90); пан Павел Монвид Дорогостайский..., з немалою кгвардиею слугъ своих власных там же до Любча приехал, при котором почалем се пытат и выведоват (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 495).

Див. ще **ВЫВЕДАТИСЯ, ВЫВЕДЫВАТИСЯ.**

ВЫВѢДОВАТИСА *див.* **ВЫВѢДОВАТИСЯ.**

ВЫВѢДУЮЧИЙСА *дієприкм. у знач. ім.* Той, хто вивідує: гото(в) єднакъ боудꙋчи, ка(ж)домꙋ вывѣдꙋючомꙋса тыхъ припомнєныхъ в҃ мѣстахъ к(р) єго мл(с)ти, и и(н)дей оутєрплєны(х) чєрє(з) нашє анкгаріи многѡ прикладо(в) припомнити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 208); Аасѳи́ръ: Бѣгꙋнъ, посє́лъ. а́бо посє́лъ на подвꙋ́дѣ, гѡнє́ц҃..., або по́спѣх҃ досвѣ(д)чє́ногѡ, а́бо Бра́тъ котры́й довѣдꙋ́єтса. а́бо з҃ Си́рскогѡ и Єврє́йского, кна́зь го́рлицѣ, а́бо кна(з) вывѣдꙋючогѡса (1627 *ЛБ* 170).

ВЫВѢСИТИ *дієсл. док.* (кого, що) *(підвісивши, виставити для загального огляду)* вивісити: до которы(х) а(ж) прє(з) знаки и(з)дя(т), значачи ся по бочка(х) и пропо(р)чика(х) вывѣшєны(х) на гора(х) пѣ(с)чи(с)ты(х) (1582 *Кр.Стр.* 81 зв.); И за́разъ ско́ро сє росвѣтнꙋло вы́вєсили го́ловꙋ олофє́рновꙋ з мꙋрꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 375 зв.);

(кого) *(винести на вищий ступінь гідності)* звеличити, піднести: Двохъ прєза́цныхъ фамілі́й, в одинъ домъ злꙋчо́ныхъ, В сла́вѣ, ажъ по(д) са́моє нє́бо вывышо́ныхъ (Єв'є, 1616 *На г. Вол.* 36); Скро́мный за(с), и ти́хїй, и поко́рного оумыслꙋ, ѡ(т) Бг҃а вывышо́ный (Львів, 1642 *Час.Слово* 275); алє и в҃ ста́ромъ єщє за́конѣ надъ и́шїи (!) былъ вывышоный (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 923).

Див. ще **ВЫВЫШАТИ.**

ВЫВѢСТИ *див.* **ВЫВЕСТИ.**

ВЫВАЗАТИ, ВЫВЕЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (що від чого) *(віддiлити що-небудь прив'язане)* відв'язати: к тому дє(и) кєбєна(к) новы(и) ѡ(т) сє(д)ла с тороко(в) вывєза(ли) и вза(ли) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 72);

2. (що з чого) *(в'яжучи, що-небудь виготовити)* вив'язати: *Образно:* то́й з҃ того а и́ный з҃ и́ного бо́кꙋ я(к) сро́кгїй звѣръ напа(д)ши, ша́тꙋ Цр҃ко́внꙋю вы́вазєнꙋю з҃ высо́кои ѳєоло́гїи, ша́рпаємо ѡкрꙋтнє дїалєкти́цкимъ оусилова́нїємъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 205).

ВЫГАВТОВАТИ *див.* **ВЫГАФТОВАТИ.**

ВЫГАЖАТИ *див.* **ВЫГОЖАТИ.**

ВЫГАНЯТИ, ВИГАНЯТИ, ВЫГАНЯТЫ, ВЫГАНАТИ, ВЫГОНАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) *(примушувати кого-небудь іти геть)* виганяти, проганяти, виселяти: одны пястями, другие палцатами бьючи, з дворка сельца прочъ выганяли и уступит казали (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); якь ты(ж) выгонає(т) ис цр҃квє коупцѣ (1556-1561 *ПЄ* 303); Ко(н)дра(т) повѣдилъ, и(ж),... я тєбє з домꙋ нє выганялъ и стра[вы] и хлѣба тобє ...дава(л) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 65); Х҃с... на́съ наста́вилъ... абы́смы оупада́ючихъ под҃носи́ли, навєрта́ючихса нє

выганѧли (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 44); въ монастиру Печерскомъ 30 было чудотворцовъ, которыи бѣси виганяли, уздоровленя давали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 848); Бу́детъ пла́чъ и скре́же(т) зѫбωмъ, гды оба́чите Авраа́ма и Ісаа́ка в҄ Цр(с)твїи Нб(с)номъ, а ва́съ выго́нѧныхъ во́нъ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 20); Того ра́з҄ напа́ли мы́сли поро(ж)неи сла́вы, кото́рїи Єго з҄ ке́л҄и выганѧ́ли, и побѫжа́ли его же́бы присто́йным҄ за́мысломъ,... ішо́лъ до Ри́мѫ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 8);

(кого) *(примушувати виконувати якусь повинність)* виганяти: А которые дей люди ихъ при замку нашомъ Житомирскомъ мешкаютъ, ты дей на свои потребы ихъ велишъ выгоняти и сено на себе косити (Вільна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 41); ωна... съ кнѧзємъ Миколаємъ,... Анъдрєєвичо́мъ Збаразскимъ... з людей платы и сєрєбъщизны нєпомєръныє брати и въ подъводы нєзвычайныє выгонѧти их кажєтъ (Краків, 1553 *AS* VI, 140); роботы собе подданымъ тамошънимъ до Городка одправовати и на паншъчизну выганяты казали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 53);

(кого) *(гнати кудись)* виганяти: пастѫ(х) тєды ходи(т) оу гоустинѣ, г(д)є пасєть в лѣсѣ а выганѧєть на полє жєбы та(м) жа(д)наѧ нє зостала (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 182).

2. (що) *(сприяти позбавленню різних недуг)* виганяти, лікувати: Та(к)жє навари рѣпакоу из вино(м): и пїи пораноу на(д)щєср(д)цє гли(с)ты з ноутра выганѧє(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 9); Кро(п) сырыи завшє я(ж) нащєср(д)цє згагоу выганѧє(т) (Там же, 11 зв.).

3. *Перен.* (що) *(звільняти з якогось стану)* виганяти, проганяти: О мирская бу́то, богу досажа́єш и умиле́нїє з людей выганя́єш (к. XVI ст. *Укр.п.* 76); Скоро по(в)стаю(т) мы́сли тєле́сныє, за́ра(з) и(х) тре́ба выга́нѧти (серед. XVII ст. *Кас.* 95 зв.).

ВЫГАНАНЇЄ *с.* Виганяння, проганяння: слыши(ш) што мо́ви(т) ап(с)лъ па́вє(л). Бра́тїє фрасоу(н)ки, втиснєнѧ выганѧ́нїє..., ани висота, а́ни глоубина, ни инаѧ якаѧ тва(р) нє можє(т) на(с) розлоучи́ти (XVI ст. *УЄ* № 29519, 85); Ѿто да́ръ дѫхо́вный, о́вый ти достое́нство ма́ючи грѣхо́въ ω(т)пѫстъ, а о́вый дїа́блω(в) выганѧ́нїє, и хорω(в) лѣче́нїє, позна́ваный // бува́є(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237-238).

Пор. **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГАНАТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГАСИТИ *дієсл. док., перен.* (що) *(затамувати розвиток чогось у душі людини)* погасити; припинити: Кто прирожо́ныє пожа(д)ли́вости тєле́сныи хочє вы́гасити, має(т)... стара́тисѧ // абы зви́тѧжилъ зло́сти (серед. XVII ст. *Кас.* 68 зв.-69); а тѫю пе́щъ тѣла... запалѧ́єтъ, ω(т) кото́ры(х) прѫдшєй нѣ(ж) ω(т) смолы // можє(м) быти спале́ны... сєрде́чны(м) пла́чємъ мо́жє(м) вы́гасити (Там же, 70 зв.-71).

ВЫГАФТОВАТИ, ВЫГАВТОВАТИ *дієсл. док.* (що) Вигаптувати: Авхацєсъ Гєтмань Пєрскїй, звитѧ́живши войска колховъ: справи́лъ со́бѣ ша́тѫ бѣлѫю; казал҄ на нєй зло́томъ выгафтовати тваръ Іωвиша бо́га поганского (поч. XVII ст. *Пчела* 52 зв.); презъ него [Кирила] и упоминокъ знаменитый послали... запону зе злотомъ гафтованую, на которой былъ мистерне выгафтованый страшный судъ Божій (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 975); Воздѫшокъ на гатласѣ чырвоно(м) распятиє хрыстово прєкрасно злото(м) вышито изъ иншими квѣтами сама рѫками свыми выгавтовавши раба божия Ивановая любачовская (Львів, 1646 *Інв.Усп.* 64); Спра́вили те́жь заслонѫ... и вы́гафтовалъ на не́й хєрѫви́мовъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 294 зв.).

ВЫГИНУТИ *дієсл. док. (повмирати)* вигинути: болшая част мисъта домов... пустъками стоят, в которых ныхто не мешкает, бо жыди немал вси выгинули (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 149);

(від чого і без додатка) загинути, пропасти: єсли нє захо́чєтє, и в҄ зѫхва́лость по́йдєтє, ω(т) мєча вы́гинєтє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1020); г(с)дь на Ізра́илѧ розгнѣва(в)шисѧ Ѡбводи́лъ єго по пѫщи м҃ лѣтъ а́жь вы́гинѫлъ вє(с) наро(д) кото́рыи бы́лъ злє оучини́лъ прєд очи́ма єгω (серед. XVII ст. *Хрон.* 149).

ВЫГЛАДИТИ, ВЫГЛАДИТЬ *дієсл. док.* (*стп.* wygładzić) **1.** (кого) Винищити, знищити: ѫвє(с) наро(д) каино(в) ωбрыдливы(и) до кгрѫнтѫ бы(л)

выглажо(н) в чи(м) ся показа(ла) на(и)першая по(м)ста божая (1582 *Кр.Стр.* 18 зв.); Дай боже, абы богъ... услышал рѹс, а послал до полщи короля такого,... жебы выгладил потомство жикгмонтово все (поч. XVII ст. *Вол.В.* 99); всѣ ты́(и) и ты(м) подо́бныи, вы́глажєны сѹ́тъ, и до пе́класа зоста́ли (Київ, 1632 *МІКСВ* 287); Мѹ́жа кото́рый на́съ сте́рлъ и стлѹми́лъ нєсправедли́вє, // та́къ вы́гладить ма́ємо, же́бы ани оди́нъ з' ро́дѹ єгѡ во всі́хъ грани́цахъ Ізра́ильскихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 276-276 зв.); они идѹ́тъ на на́съ з' мно́жєствомъ оупо́рнымъ и з' го́рдостью, а́бы на́съ вы́гладили и жо́ны на́ши (Там же, 480); **зъ свѣта выгладити** — стерти з лиця землі: теперь апостатове нынѣшніи штурмуютъ, хотячи тотъ корабль-церковъ Божію и вѣрныхъ въ ней... безъ жадного улютованя утопити и памятку се зъ свѣта выгладити (бл. 1626 *Кир.Н.* 24).

2. *Перен.* (що) Викреслити, стерти, вимазати: чомоу ихъ имена с книгъ живота вы́гладити оуси́лѹєтє (Острог, 1598 *Отп.КО* 26); А штожъ тутъ на то речете? Альбо яко то маете выгладити зъ своихъ же власныхъ правилъ и книгъ старыхъ Словенъскихъ? (Вільна, 1599 *Ант.* 553); ѡ(т) книгъ животны(х) выгла́дилъ имѧ єго́ (поч. XVII ст. *Пчела* 12); нє хотѣ(л) бъ абы то(г) сло́ва на пото(м) жо́ны ѹживали, хотѧчи и имєна болванѡ(в) вы́гладити (1627 *ЛБ* 188);

перен. (що) *(про гріх)* простити: Ты́є зась грѣхи, кото́рыє по ѡкрещє́нїю попо́лнєны быва́ютъ, прє(з) та́йнѹ... пока́нїѧ выглажєны быва́ютъ (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 4 зв.).

Див. ще **ВЫГЛАЖАТИ.**

ВЫГЛАЖАТИ *дієсл. недок.* (що) Винищувати, знищувати, викорінювати: з' вєли́кимъ ср(д)ца бо́лємъ завола́лъ, мовачи; Бѣда мнѣ Г(с)ди, же ты выглажа́єшъ оста́нки Ізра́илєвы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 299).

Див. ще **ВЫГЛАДИТИ.**

ВЫГЛАЖЕНЄ, ВЫГЛАЖЕНЬЄ *с.* Винищення, заглада, спустошення: Ана́ѳема: Пѹ́стош', а́бо вытраче́нє, выглаже́ньє, або бри(д)ко(ст),... або чловє(к) проклѧты(и), за ѡ(т)лѹче́нїє. проклѧ(т) (1627 *ЛБ* 176); пострадавши;[...] прєзъ тыхъ нєприятєлъ, которыє сє были вынуздали до выглажєня крови хрє(с)тєя(н)ско(и) шляхє(ц)ко(и) (Житомир, 1649 *ДМВН* 185).

Пор. **ВЫГЛАДИТИ.**

ВЫГЛЕДАНЬЄ *с.* Сподівання, очікування: нє дѹфан'є о достѹпєню справедливости прєз' звыклыє срєдки, нє дѹфаньє о помочи, выглєданьє за нєкараньємъ и нєгамованьємъ оутиснєныхъ,... звыкло бывати причиною оутрапєнымъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217).

Пор. **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛЯДАТИ, ВИГЛЯДАТИ, ВЫГЛЕДАТИ, ВЫГЛѦДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (на кого, що і без додатка) *(дивитися кудись, через щось)* виглядати: Котрые муки таковыхъ ожидаютъ, И діаблы зъ отхланій на нихъ выглядаютъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 164); Зна́ти жє єи нє заста(л) на та́(н)ци ани на бе́сѣдѣ,... ани в' двєро(х), ани въ окнѣ ока(з)ую́чисѧ, и выглѧда́ючи на мимоходѧчїи, яко ннѣ(и)шїи па́н'ны ма́ю(т) въ обы́чаю (1645 *УЄ* № 32, 310 зв.); Выглѧда́ючи Авимєле́хъ цръ // палєсти́нскій окномъ оба́чилъ єгѡ жартѹ́ючогѡ з' Рєве́кою жоно́ю своє́ю (серед. XVII ст. *Хрон.* 40-40 зв.); коли з' о́ного мѣстца выглєда́ла прихоже́ньѧ єгѡ, оузрѣла здале́ка и натыхъмѣстъ позна́ла приходѧ́чого сна своєго (Там же, 389).

2. (кого, що) Очікувати, ждати: Міхаи́лъ Корібѹ́тъ... пра́гнѹлъ и выглѧда́лъ днѧ тогѡ и щастѧ, абы тѹ́ю собѣ інтїтѹлова́нѹю мо́глъ бы́лъ ви́дѣти Кни́гѹ, на што и знамєни́тыи зада́тки ко́штѹ ва́жилъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 76); А протестантъ въ господе,... замкнувши се, зоставалъ страхомъ накарменый, выглядаючи и сподиваючи се тиранского забити одъ хлоповъ, кровю шляхецкою заюшоныхъ (Житомир, 1640 *АрхЮЗР* 6/І, 524); Виглядаєм з неба роси зараннои, Аби отвѣлжила поля зораннии (1648 *Єлег.* 152).

Див. ще **ВЫГЛЯНУТИ, ВЫГЛѦДОВАТИ.**

ВЫГЛЯНУТИ *дієсл. док. (глянути кудись, через що)* виглянути: видели есмо отца Гедиона Болобана... который, дверцами съ церкви выглянувши, самъ намъ ся оповедалъ и светчилъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 164).

Див. ще **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛАДАТИ *див.* **ВЫГЛЯДАТИ.**

ВЫГЛАДАЧЪ *ч.* Доглядач: Смѣхѹ рєчъ го́днаѧ, а́л'бо ра́чей небезпе́чнаѧ: Стражни́чїй а́л'бо Выгла́да(ч) слѣпы́й (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 6).

ВЫГЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выглядати** у 2 знач.: Види(ш) ли, я(к) єси ро(з)біть ω(т) того ра(з)бо(й)ника, которїй в дѹбровѣ сѧ кры́єть, и на могилѹ ча́сто в'збѣгає(т), выгладѹючи; да нѣкоторого кѹп'ца православ'ного во вѣрѣ, ωружї-є(м) єреси бє(з)божїа ро(з)бїєть (1596 *Виш.Кн.* 237).

ВЫГЛАДѢТИ *дієсл. док.* (чого) Оглянути (що): кото́раа [Раха́ва] прин̾ала до до́мѹ Своєго шпѣги Іисѹса На́ввина: бо ґды и́х' посла́л' былъ, а́бы всє мѣсто з' сере́дины ωбошли, и вы́гладѣли всегω: оувѣдомлєнъ ω то́мъ Кро́ль ієрїхωнскїй бѹдѹчи, по всємѹ мѣстѹ шѹкати ихъ росказа́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 853).

ВЫГНАНЄ, ВИГНАНЄ, ВЫГНАНЇЄ, ВЫГНАНЬЄ *с.* **1.** *(примусова вимога вийти звідкинебудь, покинути що-небудь)* вигнання: Повѣсть о ωслици изь ослѣтємь и о народѣ крычащємь сп҃сєнїи сн҃оу дв҃довымь о выгнанїи пѣнязѣ мѣнѧющи(м) з храмо(у) и о исьсохшои смоковници (1556-1561 *ПЄ* 89); Абовѣмъ оное вѣры, которую въ собѣ мѣли, жадные покусы, жадные тръвоги, бѣды, утиски, выгнаня, огни, мечи, утрапеня,... ведле словъ Христовыхъ, звитяжити не могли (1603 *Пит.* 22); котороє кгва(л)то(в)ноє наєха(н)є на до(м)... вы(г)-на(н)є з до(мѹ) жоны детє(и) и чєледи мєнова(л) собє бы(т) пн҃ъ ωлє(н)ски(и) ω(д) Сєрафина... Кропи(в)ни(ц)кого (Черниця, 1608 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 31); Которые зъ великое боязни... не маючи вольного выстя зъ местечка, а ни выгнаня на поле товаровъ своихъ, за стисненемъ и утискомъ великимъ... домы зъ места Махновки переносити тамъ на тую волю почали (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 6/I, 378); хто́жъ идє́тъ: мо́лодѣжъ, оубо(з)ство,... кото́рымъ ґды звытѧ(з)ство на(д) не́приѧтєлємъ за выгна́ньємъ з' грани́цъ па́н'ства єгω оде́ржати зда́рит'сѧ ко(н)тєн'та́цїю и коро́нѹ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 342); Нале́житъ абовѣмъ ви́дѣти, и ѹважа́ти, жє, в' пришлонастѹпѹючѹю Н(д)лю, поча́ток' свѣта, и само́є Ада́мово з' ра́ѧ выгна(н)є, поло́жа(т) (Київ, 1627 *Тр.* 57); *Образно:* Ле́чъ дѹша́ єго́, з' зе́много мєшка́н'ѧ, С того пєлкгри́мства, при́крого выгна́н'ѧ, К' го́рней ω(т)чи́знѣ идє́тъ (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 19).

2. *(виселення когось з країни, міста як міра покарання за щось)* вигнання; заслання: тепе́рь мѣзе́рные выгнан'цы з выгна́нѧ выходѣте (поч. XVII ст. *Проп.р.* 208); вымышлѧ(л) все на ап(с)тлω(в)... хв҃ыхъ: пещи ѡгнєнныи, кѡ́сы ѡ́стрыи,...//... розшарпа́нѧ имєнїа, выгна́нѧ з' ω(т)чи́зны ω(т) приѧ́телей ми́лыхъ, в чѹ́жоую зомлю (!) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 56 зв.-57); До ω(т)чи́зны з' выгна́нѧ охотнѣсѧ мѣли (Вільна, 1620 *Лям.К.* 18); Полно нашихъ Россовъ и теперъ за вѣру свою православную,... въ темницахъ, въ вежахъ, въ вязеньяхъ и на выгнаню! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 931); А Ѳео́дωра бѹдѹчихъ в' выгна́н'ю и тємни́цахъ, всѣхъ зєзва́вши, на во́лности жи́ти росказа́ла (Київ, 1627 *Тр.* 293); цѣлъ ви́шєдъ ω(т) мѹки тѧ́жкои, и на ви(г)на́нѧ посла́нъ, на па́тмо(с) ωстровъ (Чернігів, 1646 *Перло* 131 зв.);

пустельництво: Златоустый, на выгнанье идучи, мовитъ до своихъ діаконисєъ: "хто колвекъ поневолне будетъ поставленъ...//... тому головы ваша подклонѣте, якъ (мнѣ) Іоаннови, во всемъ" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 744-745); Ин'шїє за(с) прєстѹплє́нїѧ ...рѹчны(м) кара́нїє(м), або вы(г)на́нїє(м) ωчища́ю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 42 зв.).

3. Припинення, вигнання, усунення: кр(с)тъ оутѣхою в навалноста(х) боу́дѹчи(х) и по́рто(м) єстъ пе́вны(м), хо́ры(м) єстъ лѣка́рство,... оумрълы(х) живо(т), єрєсїй выгна́нѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 295); З выгна́нѧ всѣ(х) зло́стии цноты мно́жа(т)сѧ и ростѹтъ (серед. XVII ст. *Кас.* 61);

заборона: Црк҃овъ Хв҃а оухвали́ла ωбходи́ти па́маткѹ приве́рненогω Благоч(с)тїа, кото́роє прє(з) нѣкоторы(х) злочєсти́вы(х) Кωнста(н)тїнωпо́лскихъ Це́саревъ... выгна́(н)є, было оутєрпѣло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 76).

Див. ще **ВЫГОНЕНА.**

Пор. **ВЫГНАТИ.**

ВЫГНАНЕЦЪ *ч. (той, хто змушений за кару покинути рідні місця)* вигнанець: дх҃ове́нство оутрапєно, єп(с)кпи выволя́нцами и выгна́нцы зоста́ли, постанове́ньѧ ω(т)цѡ́въ зкгва́лчєны

(Острог, 1598-1599 *Апокр.* 119); и ми́ло ж то ва(м) же сн҃ъ выгнане(ц) моуситъ в чꙋжїе краи сѧ поущáти? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 46); а повиновáтыи выволáногѡ, оучини́вши якій вѣнéцъ офферовáли бы за óного выгнáнца Крóлеви, изáли бы ємоу чого не оупроси́ли (Київ, 1625 *Коп. Ом.* 153); Єсли мꙋжебóйца за грани́цами мѣстъ котóрый выгнáнцо(м) сꙋть назначóны, бꙋдєтъ найдены(й) и забитый ѡ(т) тогѡ котóрый се мститъ крóви, без вины бꙋдетъ котóрый єгѡ заби́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 150 зв.);

перен. (прогнаний з раю) вигнанець: Зємлѧ котрáѧ мѣстцємъ былá длѧ́ выгнáнцѡ(в), таѧ способна єстъ длѧ нб(с)ныхъ мєшкáнцѡ(в) (Львів, 1616 *Бер.В.* 81); мѣ(и)сѧ рачє(и) за вы́гна(н)ца або гóстѧ на зє(м)ли. потрéба абы(с) сталсѧ глꙋпы(м) длѧ Ха҃ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 21).

ВЫГНАНЇЄ *див.* **ВЫГНАНЄ.**

ВЫГНАНЫЙ, ВИГНАНЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм.* Вигнаний, прогнаний: єлорꙋ(с) выгнаны(и) промышля(л) тєжъ ѡ собѣ, где бы ся мо(г) и са(м) здоровя(м) свои(м) и(з) мылыми дѣтъками и приятєлѣ прє(д) ѡны(м) забꙋрены(м)... выхро(м) бє(з)пєчнє захова(ти) (1582 *Кр.Стр.* 79 зв.); Вигнаный патріарха,... шолъ зъ мѣста одною сукманиною приодѣтый, босый... ввесь убогій, живый Христа Збавителя образъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 777).

2. *У знач. ім.* Вигнанець: бл(с)вени выгнаныи длѧ прав҄ды таковы(х) єсть цр(с)тво нб(с)ноє (1556-1561 *ПЄ* 30 зв.); тáѧ нєдостáтных҄ з҄ власных҄ домѡвъ выгóнитъ: а так҄ хи́трє, так҄ зрадли́вє... же якобы ѡни бѣдныѣ вы́гнаныѣ всє добровóл҄нє чини́ли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 69).

ВЫГНАНЬЄ *див.* **ВЫГНАНЄ.**

ВЫГНАТИ, ВИГНАТИ, ВУГНАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(примусити кого-небудь іти, залишити приміщення, місце, місцевість)* вигнати, прогнати, виселити: адамъ... заповѣ(д) б҃жию простоупилъ и з рая выгнанъ (1489 *Чет.* 70); врѧдника кнѧзѧ Пронского з Брѧсловлѧ вон выгнали и замок въ свою моц взѧли (Вільна, 1541 *AS* IV, 278); канони(к) луцки(и)... ѡно(г) ивана и(з) за(м)ку то(р)чи(н)ско(г) кгва(л)то(в)нє выгна(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАЛ* 28, 1, 2, 62); Тотъ царъ Костянтинъ..., матку свою... съ царства вонъ выгналъ, и жену свою у черницы пострыгъ (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57); а вунъ учинивъ батугъ изъ пересуче, и выгнавъ вонъ тыхъ, што продавали и куповали у церкви (XVI ст. *НЄ* 99); за выстꙋпо(к) б҃ъ выгна(л) адама и(з) раю (к. XVI ст. *УЄ* №31, 62); Іѡа(н) за(с) повѣдає(т), и(ж) прє(д) зóрѧми пришла м҃рїа с котрой вугна(л) сєдмь бѣсо(в) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 60); сына моего з жоною и иншими помочниками побили з двора на улицу бъючи выгнали (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 4); Сарра... рєкла до Авраама: вы́жень тꙋю нєвóлницꙋ и с҃на еи (серед. XVII ст. *Хрон.* 34); отца свещенъника Новоостровского,... челядъ пана Страшова, словы неучтивыми зневажаючи, зъ дому выгнавши, полотна взято аршиновъ тридцатъ пятъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 569);

(від церкви) відлучити: розгніваный цесаръ синодъ собралъ и Фотіа зъ церкви вигналъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 728);

(з-проміж кого) вигнати: а тоє прото мовили боѧчисѧ и(ж)бы и(х) нє выгнали змєжи народꙋ (к. XVI ст. *УЄ* №31, 73 зв.);

(кого) *(вислати у якесь місце)* вигнати, перегнати: Ѡвцы Волоскиє мают с Каплєнос выгнаны до Нєсꙋхоєж всѣ, яко трава бꙋдєт (Володава, 1553 *AS* VI, 13);

(кого) *(примусити відступити під час бойових дій)* вигнати: кнѧ́зь корéцкїи до волóхъ вшéдши стéфáна домшича на то(т) чáсъ господáря вы́гналъ (1509-1633 *Остр.л.* 129); ѡ(с)та(т)ны(х) королє(в) го(т)ски(х) на головꙋ поразылы и вє(с) правє наро(д) кгото(в)... з вло(с)ки(х) сторо(н) вы́гна(л) (1582 *Кр.Стр.* 52);

(кого від чого, що) відібрати (кому, що): отъ всее маетности церковное нашое,... выгнали и насъ спокойного держанья того именья Фалимичь... выбили (Володимир, 1590 *АрхЮЗР* 1/I, 277); также въ маетности Лабрынъской,... што было отъ першого вторгненя зостало, то теперешнимъ вторгненемъ попалили, люде выбрали, добытокъ выгнали (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 418); *Образно:* Мы з҄ своéго Пáрнáссꙋ прéчь Фéба з҄ сєстрáми Вы́гнавши, а в҄ нéмъ прóсимъ, рáчъ мéшкати з нами (Київ, 1632 *Євх.* 304).

2. *(про коня)* виловити, відбити (від дикого табуна): Хто бы коня або колько ихъ выгналъ з диковъ маєть кони тыи привести до замку (1552 *ОЧерк.З.* 9).

3. (що) *(позбутися чогось)* звільнитися (від чого): Ѿ(т)гна́ла злѡ́сть, и вʼпрова́дила Добротливость. Вы́гнала невѡ́лю, а привела́ Вѡ́лность (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127); Гды вы́женешъ з не́го пре́чъ ли́сы смердѧ́чїи… и до того гѡ́рдость,… по(д)несе на(с) до сла́вы вѣчной (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 430);

◇ **з очью отъ себе выгнати** — не захотіти бачити (кого): Оц҃ъ вл҃дыка приеха(в)ши до Львова, попо(в) свои(х) которыисѧ были собрали навежа́ючи его всѣхъ з очью ѡ(т) себе выгна(л), жа́луючи и(ж) бе(з) него пн҃и Ле(с)ковую поховали (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1 зв.); **с памяти выгнати** (кого) — викинути з пам'яті (з голови), перестати думати про когось: не здало ми ся задремати недбальством, во еже не посѣтити вас словом начертателним в хартии, которых едино яко с памяти выгнати… не могу (бл. 1610 *Виш.Посл.Лв.бр.* 232);

Див. ще **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГНАТИСѦ *дієсл. док.* (від чого) *(про недугу)* вивестися, видалитися: не мѡ́жетсѧ трꙋти́зна вы́гнати ѡ(т) ср(д)ца, ажъ лю́тымъ лѣка́ръствомъ; та́къ и грѣхъ трꙋти́зна бѣсѡ́въскаѧ; не ласка́намъ зʼ дш҃ѣ выгѡ́нитъсѧ, но смѣлостю оучи́телѧ и ѡ́стры(м) слѡ́вомъ бж҃їимъ оубива́етсѧ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.).

Див. ще **ВЫГОНИТИСѦ.**

ВЫГНІТИ *дієсл. док.* Зігнити, вигнити, спорожніти: нехай войдꙋтъ воды проклѧтыи до чрева твоегѡ, а коли ѡпꙋхнетъ животъ нехай выгнієтъ лоно (серед. XVII ст. *Хрон.* 130 зв.).

ВЫГОВОРИТИ *дієсл. док.* (що) *(молитву)* відчитати, відмовити: святитель а любо сщ҃никъ свещаєть и выговоривъ ст҃ые мл҃твы на(д) нею што(ж) ст҃ыи оц҃и оуставили и погрꙋжаe(т) ч(с)тныи кр(с)тъ трикра(т) (1489 *Чет.* 132).

ВЫГОДА *ж. (зручність у чомусь, сприятливі умови)* виго́да, користь: Господь Богъ…, кгды о второмъ пришествіи своем, якъ суд страшный отправовати будет, якое блаженство благословенным указуетъ в царствіи небесномъ за выгоду на семъ свити и выслугу меншои брати его, сирич осягнене царства небесного (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 745); Дх҃ѡвные за(с) не ма́ютъ и́хъ зле зажива́ти, а́ле на потре́бꙋ дх҃ѡвныхъ и оубѡ́гихъ людє́й, по тѡ́мъ на ѡхендѡзствѡ и выгѡ́дꙋ церкѡ́внꙋю (Львів, 1646 *Зобр.* 39); Причи́ны иншеи не ви́жꙋ, тылкѡ длѧ тѧжа́рѡвъ малже́нскихъ, ѡ́коло выгѡ́ды еди́нъ дрꙋгомꙋ, ѡколо выхова́нѧ дѣтѡ(к) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 925).

Див. ще **ВЫГОЖЕНЄ.**

ВЫГОДИТИ *дієсл. док.* (кому чим) Догодити: Абысь напотымъ жадного не потребова(л) тлꙋмача лечъ латво ѡными самъ мовити моглъ и тобѣ выгодити ꙋпатрывъши тылко розмаитꙋю розныхъ наций вымовꙋ (к. XVI ст. *Розм.* 3); дш҃а… єсли в чѡ́мъ вы́стꙋпитъ и на(д) пристѡ́йность вʼ пови(н)ности своє́й штокѡ́лвекъ оучінитъ: не бꙋ́детʼ емꙋ повѡ́лна, не вы́годи(т),… я́къ непотре́бнаѧ и негѡ́днаѧ, зʼ спѡ́лкꙋ Крѡ́лѧ нб(с)ного выкида́етъсѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 125); ѧ тежъ смире́нный еп(с)пъ, хотѧчи вы́годити ты́мъ дш҃езбаве́ннымъ пѡ́кармомъ, Па́стырства моегѡ ѡвечка́мъ, каза́лемъ тꙋ́южъ Кни́жкꙋ въ Типогра́фѣи мѡ́єй… выдрꙋковати (Львів, 1646 *Зобр.* 3);

(кому) стати в пригоді, пригодитися: кре́внымъ, и всѣмъ лю́демъ, ꙋмѣлъ вы́годити, Подʼ часъ при́кро голѡ́дныхъ ча́совъ вы́кормити (Луцьк, 1628 *Андр.Лям.* 7); а ѡ(т) вашихъ Мл(с)те(й) не вѣдаю для чо(г) заде(р)жаноє Господарови Єго м(л) вигодити (Ясси, 1642 *ЛСБ* 557).

Див. ще **ВЫГОЖАТИ.**

ВЫГОДИТИСЯ, ВЫГОДИТИСѦ *дієсл. док.* (на що, чому) *(стати придатним)* пригодитися: на́йпервей ѡ тѡ́мʼ на де́нь за́втрешнїй трактова́ли я́ко бы сѧ приложе(н)емʼ сѧ (!) и ѡ(т) ни́хʼ сꙋмъ… на потре́бꙋ Речи посполи́той, вы́годитисѧ могло… зʼ рѡ́зны(х) воевѡ́дствъ… вне́сено бꙋ́детъ (Київ, 1628 *Апол.* 4); п҃ братиа зезволили абы ся южъ рахунки инвента(р) ѡ(т)правова(л) зараз во ст҃ыи велики(и) постъ вступи(в)ши жебы ся выгодило фундушови и звычаеви старому (Львів, 1646 *ЛСБ* 1043, 76).

ВЫГОДНЫЙ *прикм.* Придатний: лесъ, Холопчу названый, на вшелякую потребу и будинки вы-

годный, въ нивечь праве,... спустошили (Житомир, 1646 *АрхЮЗР* 6/I, 541).

ВЫГОЖАТИ, ВЫГАЖАТИ *дієсл. недок.* (кому, чому) Догоджати: блаженный Фотій... каноновъ святыхъ и збавеня своего постерегаючи,... мнѣй дбаючи о столицу... о которую гды бы духомъ любоначаліа дбалъ, певне бы цареви выгажалъ былъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 475); Прє́тож҆ Каллистъ выгожа́ючи нєдолꙋ́жности лю(д)ской з҆ вєли́кимъ стара́нїємъ, Поꙋчє́нїєм҆ Свóѣмъ обꙗсни́лъ, ижъ ла́тво мóжєтъ кóждый дорóги нб(с)ныѣ вы́розꙋ́мѣти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 4); Та́ꙗ а нє што и́ншєє и мою покóрность побꙋди́ла а́бымъ, вє́длє повола́нꙗ и пови́нности моє́ѣ Єп(с)кóпскоѣ, оуслꙋговáл҆ и выгажáлъ бли́жнимъ моѣмъ (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.).

Див. ще **ВЫГОДИТИ.**

ВЫГОЖЕНЄ, ВЫГОЖѢНЄ *с.* Те саме, що **выгода:** ꙋпокоє̀нїє: Оугóдїє,... оуспокоє(н)є, догожѣ(н)є, выгожѣ(н)є (1627 *ЛБ* 140); хочꙋ..., абы́стє ни в чóм҆сꙗ бáрзѣй нє коха́ли, єднó в҆ само(м) Па́нꙋ, и ни ѡ чо(м)сꙗ... нє пєчалова́ли, якѡ ѡ выполнє́н҆ю вóли и приказа(н)ꙗ єгѡ, слꙋ́жачи з҆ тєлє́сныхъ дóбръ и стара́нꙗ ѡ нихъ, на выгожє(н)є или,... и оуслꙋжє(н)є... Па́нꙋ (Київ, 1632 *МІКСВ* 286).

Пор. **ВЫГОДИТИ.**

ВЫГОИТИСЯ *дієсл. док.* (з чого) *(вилікуватися)* вигоїтися: рана крывавая в головє... а є(ст)ли бы с тоє раны рє(ч) замкнуло хотя бы ся и выгои(л), то(г)ды має(т) сто ко(п) грошє(и)... платити (1566 *ВЛС* 91 зв.).

ВЫГОЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виголений: Але могутъ Влохове по собѣ знати, гды бы тамъ у себе... або гдѣ индѣ зъ виголеною потилицею обачили, если бы то имъ и въ посмѣхъ и въ подивъ... не было видѣти чловѣка, якобы на смѣхъ полголовы оголивши ходити, — якъ барзѣй въ посмѣхъ... Грекомъ здатися мусѣло — видѣти чловѣка духовного, которому...//... бороду и усъ якобы на смѣхъ оголивши, ходити? (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 793-794).

ВЫГОЛИТИ *дієсл. док., перен.* (кого) Знищити, винищити: о́то ты вѣдає(ш) // я́кѡ мно́гѡ оучини́лъ Саꙋлъ, и я́кѡ вы́голи(л) чєрнокни́жники и вѣщки з҆ зємли (серед. XVII ст. *Хрон.* 237-238).

ВЫГОЛОДНЕНЫЙ *дієприкм.* Виголоднілий, зголоднілий: Та(м)жє то(т) голубє(ц) зꙋчоны(и), а к тому часу вы(го)ло(д)нєны(и) при(лє)тєвъшı́ до того пєтра́ папєжа сєвъ на плєчи́ и почавъ ꙋ вꙋши носомъ шныра(т) шука́ючи пъшєници зє(р)нє(т) (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 51).

ВЫГОНЕНА *с. (примушення когось покинути якесь місце)* вигнання: кды до нє́го єдино́го з҆ сєдми а҃гглъ... посла́лъ на оулѣчє́нꙗ хоробы єго, на ѡтворє́нꙗ ѡчє́й, на выгонє́нꙗ дїавола (поч. XVII ст. *Проп.р.* 170 зв.).

Див. ще **ВЫГНАНЄ.**

Пор. **ВЫГОНИТИ.**

ВЫГОНИТИ, ВИГОНИТИ *дієсл. недок. і док.* **1.** (кого) Виганяти (вигнати), проганяти (прогнати), виселяти (виселити): в҆шоль і҃с въ црковь почаль выгонити тыхъ // которыи продавали и коуповали в црк҃ви (1556-1561 *ПЄ* 171-172); Тоу ѡ(т)чє владыка присмотри́сꙗ в҆ тѡ́є зєрца́ло згóды с҃ты(х) ап(с)лъ... вѣдали до сє́бє жє ма́ю(т) мóцъ, нєдоу́жныхъ оуздоровля́ти,... бѣсы вигони́ти (Острог, 1598 *Отп. КО* 26 зв.); Г(с)ди, Г(с)ди, нє твои́мъ ли и́мєнємъ пророкова́лис҆мѡ? и твои́мъ и́мєнємъ бѣсы выгони́лис҆мѡ? (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 949); *Образно:* смє́рть прꙋ́дко на́съ вигонит҆ из дóмꙋ свóєгѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 128 зв.).

2. (що) Вилікувати: Павли(н) г҃лєтъ, что скамонїа прията выгонитъ колєрꙋ и витанє(т) болєсть ѡ(т) всѣ(х) жылъ (XVI ст. *Травн.* 416).

3. (що) Видалити, витягти: та(к)жє кого застрѣла(т) стрѣлою, тогды вєдрєнєць сто(л)кши пома(ж) ранꙋ стрѣлоу выгони(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 4).

Див. ще **ВЫГНАТИ.**

ВЫГОНИТИСА *дієсл. док., перен.* Видалятися: нє мóжєтсꙗ трꙋти́зна вы́гнати ѡ(т) ср(д)ца, ажъ лю́тымъ лѣка́ръствомъ; та́к҆ и грѣхъ трꙋти́зна бѣсóвъскаꙗ; нє ласка́намъ з҆ д҃шѣ выгóнитъсꙗ, но смѣлостю оучи́тєлꙗ и ѡ́стры(м) слóвомъ б҃жїимъ оубива́єтсꙗ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 73 зв.).

Див. ще **ВЫГНАТИСА.**

ВЫГОНЪ *ч.* **1.** *(ділянка землі, призначена для випасання худоби і обробітку)* вигін: А што жало-

вали намъ, ижъ твоя милость дворища и выгоны ихъ роздаетъ пахати людемъ князскимъ и паньскимъ (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); отъ домовъ ихъ маютъ они обедве стороне той выгонъ держати и его уживать (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 60); а въ затылку дворовъ тыхъ же на выгонъ и на дорогу на Залѣсе и до Клевенка полъ шнура кгрунту (Володимир, 1606 *АрхЮЗР* 6/I, 315); Которых плугов... на выгоне наготованых не мало (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 410).

ВЫГОНЯТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГОНАТИ *див.* **ВЫГАНЯТИ.**

ВЫГОРДИТИСА *дієсл. док. (стати пихатим, гордим)* загордитися: ѹжє па́стырє нн҃ѣшны(й) вѣкъ выжити... выго(р)дитиса выбогатитиса... вы(м)дритиса ѹмыслили сѹтъ (1598 *Виш.Кн.* 289).

ВЫГОРЕТИ *див.* **ВЫГОРИТИ.**

ВЫГОРИВАТИ *дієсл. недок. (знищуватися від вогню, пожежі)* вигоряти, згоряти: так же теж, для часу пригоды огню... ведра и воду в мѣстѣ кождый господарь в дому своемъ мѣти повиненъ, того порядку войт... не вчинилъ, а за тымъ... непорядкомъ, мѣсто часто кгвалтовне выгоривает (Луцьк, 1566 *СИМКЦА* 60).

Див. ще **ВЫГОРИТИ.**

ВЫГОРИТИ, ВЫГОРЕТИ, ВЫГОРѢТИ *дієсл. док.* **1.** *(знищитися від вогню, пожежі)* вигоріти, згоріти: Тогó же рокѹ оувéсь пєтри́ковъ выгорѣлъ (1509-1633 *Остр.л.* 126); вы́горило всє мѣсто и я́рмаро(к) с крама́ми (Там же, 130 зв.); што мѣли домовъ и статковъ, то все на корень въ мѣстѣ нашомъ выгорѣло (Краків, 1527 *РЕА* I, 148); в то(и) липє была грань рѹбєжи, алє выгорєла (Київ, 1592 *ЦНБ ДА/П-216,* 110); в нє(д)лю в ночи выгорѣло пєрє(д)мѣстя краковскоє (серед. XVII ст. *ЛЛ* 167); до того тежъ село Шънеров мало не въсе, Корсова и Козей, по болшей половици выгорелые,... боръти в бору будучие поподтинаные и пъчолы повыдираные виделъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 214).

2. *(висхнути від посухи)* вигоріти: нєкоторыє зє(р)на пали при дорозє... дрѹгиє... на мє(ст)ца ѡпочистыє гдє зємли нємного мѣли. А кгды сло(н)цє взышло выгорєли (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 12 зв.); А на дрѹгѹи [сѣножати] нє было нѣчого и(ж) выгорѣло (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 1 зв.).

Пор. **ВЫГОРИВАТИ.**

ВЫГОТОВАНЯ *с.* Виготовлення: с которы(м) то павло(м) муляро(м) пєвноє ѹчинили постановєня и зъєднали до выготованя и вытєсаня камєня (Львів, 1591 *ЛСБ* 159); п҃нъ павє(л)... ма(и)стє(р) та(к) выготованя(м) яко и ѡ(т)даня(м) камєня та(к) жє в мурованю ц҃ркві камє(н) и роботу муровъ повинє(н) ѡ(т)давати вѣрнє ѡпатрнє... выправуючи вє(д)лугъ ѡбовязку своєго (Там же).

Див. ще **ВЫГОТОВАТИ.**

ВЫГОТОВАТИ *дієсл. док.* Виготувати, приготувати: вышє трохсот лаштовъ кназъ... выготовал (Володимир, 1545 *AS* IV, 420); та(м) же за ѡбвожє(н)ємъ и ѡказова(н)ємъ служ(б)ника... п҃на ворончча... в помєнєны(х) лєса(х) видє(л) є(с)ми попєлу сма(л)цѹги ла(ш)то(в) до пє(ти)дєся(т) выпа́лєны(х) и выготованы(х) чєрє(з)... п҃на Ма(р)тина (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 28); мєнованы(и) кнєжа... клєпокъ шєстьсотъ нимє(ц)ки(х),... прє(з) урожоно(го)... пана Валєрияна По(д)городє(н)ско(го),... вла(с)ны(м) кошто(м) и накладо(м) выроблєны(х), выготованы(х),... кгва(л)товнє и бє(з)правнє побра(л), пограби(л) (Володимир, 1638 *ТУ* 311).

Див. ще **ВЫГОТОВИТИ.**

ВЫГОТОВИТИ *дієсл. док.* (що) Те саме, що **выготовати:** кназъ Єгѡ Милость..., сторговал с паном Рѹбином Докторовичом,... выготовити попєлѹ на сєс тєпєрєшний сплав, пєрєд Вєликодн҃ем за три нєдєли (Володимир, 1545 *AS* IV, 420).

ВЫГРАБИНЄ *с.* Ограбування, пограбування: а по таковомъ... кгвалтовномъ выграбиню и забраню маетности добръ, въ дому спокойного мешканя моего и по учинку томъ своемъ фортелномъ,... //... вделалъ дей шкоды яко шесть тисячий копъ грошей Литовскихъ (Житомир, 1590 *АрхЮЗР* 3/I, 25-26).

Пор. **ВЫГРАБИТИ.**

ВЫГРАБИТИ *дієсл. док.* (кого, що) Пограбувати, забрати, вкрасти: панъ воєвода сѹдоми(р)ски(и)... людє(и) мои(х) выграбилъ (1546 *ОГ* 55); па(н) микола(и)...//... в сєлє ѹнинє з дому ѹ ѡтамана ...взя(л) кгва(л)товнє выграби(л) мєдѹ прє(с)но(г) ...ѡ(т)ца митрополита вла(с)ного да(н)ного...

кадє(и) два(д)ца(т) (Київ, 1590 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 133, 73-73 зв.); слуги и гайдуки пана Казимера Паца штожъ мы одно мели въ коморахъ, то все выбрали, выграбили (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/І, 437); и, такъ все праве, штоколвекъ в селе, фолварку и в дворе было, выбравшы и выграбившы, с тамтолъ выехал (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 55).

ВЫГРАВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (чим) *(добиватися успіху, отримувати перевагу)* вигравати: Марка то ефеского геретыцкие штуки кгды явъного правдою и дыспутацыею на соборехъ з учоными презвитеръми божыми и пророки од пана бога послаными и выводами с писма светого и докторовъ не виграваютъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 324).

2. (що) *(добиватися воєнної перемоги)* вигравати, перемагати: Саѹлъ потвєрди́вши цр(с)тво, над҆ Ізра́илємъ, и гдѣ сє ко́лвєкъ оборотѝмъ выгравалъ би(т)вы (серед. XVII ст. *Хрон.* 214 зв.).

Див. ще **ВЫГРАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫГРАНЄ *с.* Виграш, перемога: нє длѧ похвалы // выгра(н)ѧ прєпиратє(л)ного... то чиню, алє длѧ спсєніѧ моє́го и вашего (1596 *Виш. Кн.* 269 зв.-270); козакъ мовилъ: млтивы(й) пнє да(й) поко(й), бо то вабъ на ва(с) жєбыстє нє програли за выграня, и бѹдє(т) всты(д) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 173).

Див. ще **ВЫИГРАНЄ.**

Пор. **ВИГРАТИ.**

ВЫГРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виграний, здобутий: Бо єсли бы сѧ пригодило прє(д) нѣкоторы(м) боро́тисѧ дво(м) бор҆цє(м) и єди(н) бы выгра(л), а в то(м) бы пришо(л) нѣкїй прїѦтєль црьскїй и проси(л) бы црѧ ѡ то(т) вѣнє́ць выграный що(ж) ємѹ на то црь ѡ(т)повѣ(ст) (поч. XVII ст. *УЄ* №236, 9); **за выграную мѣти** — здобути перемогу: А вшакже, абысь не розумѣлъ собѣ за выграную мѣти ты, который ведле свѣта того звыкъ наболше уважати, старіе приклады минаючи, спыталъ бымъ тя (1603 *Пит.* 26).

Див. ще **ВЫИГРАНЫЙ.**

ВЫГРАТИ *дієсл. док.* **1.** (що і без додатка) *(здобути перемогу, перемогти в битві)* виграти: Кнѧзь корє́цкїи... ма́ючи би́твь до ки́лкѹ вы́граныхъ и та́къ воло́скѹю зє́млю ѡпанова(л) (1509-1633 *Остр.л.* 129).

2. (що) *(дістати вигоду з чогось)* виграти: Tá y horczki liboy pubrał Oś Mátuńko sczom ia wyhrał Na toim lichy (!) iarmárku (Яворів, 1619 *Гав.* 18).

3. (чим) *(на суді)* виграти (на чому): дотул, поки зняти з особы его оного посвеценя капланского у зверхности духовенства, которое то на его милост вложило, правом хто не выграетъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/VI, 101).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫИГРАВАТИ, ВЫИГРАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫГРЕБАТЬСЯ *дієсл. док.* (*стп.* wygrzebać się) *перен. (з труднощами вийти звідкись)* вибратися: тежъ Запорожцовъ, абысте зъ Запорожъя на Украину, где бы ся выгребать хотели, не пущали, и противко нимъ,... конъно, збройно повъстали (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 3/І, 132).

ВИГРЕБЕНЫЙ *дієприкм.* Видобутий (знайдений) внаслідок розгрібання: тамъ же... видели есми... грошей готовыхъ, съ попелу выгребеныхъ, колко копъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/І, 131).

ВЫГРИЗТИ *дієсл. док., перен.* (чого) Позбутися (чого), вилучити (що): Ся... межи канонами собору Саръдикейского найдуютъ, которыхъ намъ выгризти трудно (Вільна, 1599 *Ант.* 557).

ВЫГРОМАДИТИ *дієсл. док., перен.* (що) *(силоміць забрати, викрасти щось)* пограбувати: побрано муки пшеничную и иржаную,... пшона, маки, семеня ильняные и конупные,... меды пуйные — тое все выгромажоно и побрано (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 160).

ВЫГУБИТИ, ВИГУБИТИ, ВЫГУБИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) (*знищити*) вигубити; умертвити: Озна(й)мѹю ва(м), я(к) зємлѧ по которо(й) ногами вашими ходитє... на васъ пєрє(д) гмъ бгмъ плачє(т),... просѧчи сотворитєлѧ, я(ко) да пошлє(т) сєръпъ смртны(и)... и всємирънаго потопѹ которїй бы васъ // выгѹбити, и искорєнити ...моглъ (до 1596 *Виш. Кн.* 260-260 зв.); Але ижъ подобно до остатъка ихъ выгубити зъ геретиками умыслили есте, протожъ забегаете тому, абы ихъ нихто не боронилъ (Вільна, 1599 *Ант.* 685); Дрѹгая то борисовая московская,... дмитра зарѣзати казала и иных ѡт поколєнѧ царъска выгѹбила кнѧжат

и панат (поч. XVII ст. *Вол.В.* 99); Ѡто де́нь господе́нь иде́тъ неоублага́ный де́нь запальчи́вости, и гнѣву, абы… положіти всю зе́млю в' спꙋстоше(н)е, и грѣшники вы́гꙋбити з не́е (Острог, 1607 *Лѣк.* 51); анті́христъ проти́вникъ Бж҃ій,… ви́губитъ оуве́сь на́родъ хр(с)тіанскій (Чернігів, 1646 *Перло* 139 зв.); го́лодъ бовѣмъ попсꙋе всю зе́млю, а вели́кость обфи́тости вы́гꙋбитъ вели́кость недоста́ткꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 66 зв.).

2. *Перен.* (що) *(припинити існування)* знищити, ліквідувати: Яко быхмо хотѣли вѣру свою православную, а потомъ // евангелицкую выгубить, вси обрядки церкви нашое… Восточное — въ ни-вошто обернути, а праве — зовсѣмъ ничого своего вцалѣ не зоставившы, претворитисе въ ыное (Вільна, 1596 *Ун.гр.* 115-116); То́тъ ґды хр(с)тіа́ны з' па(н)ства своего вы́гꙋбити оумы́слилъ, ра́дилъ емꙋ оди́нъ з' двóрꙋ егѡ, ве́длꙋгъ ев(г)ліа (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 3); и всѣ которыѣ кóл'векъ кꙋсили и гнѣви́ли Бг҃а брыдкими пре(д) ни́мъ оста́лиса, и дла незбóжности своеѣ, справедливым' сꙋдом'… вы́гꙋблены были (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 234).

Див. ще **ВЫГУБЛЯТИ.**

ВЫГУБЛЕНЄ, ВЫГУБЛЕНЬЄ *с.* **1.** Знищення, винищення: взыва́лъ Авеніръ на Іѡава и ре́клъ: а́бо ли а́жь до выгꙋбле́ньа бꙋдетъ се мечь твóй срóжилъ: а́бо не вѣдаешъ, же вельми есть небезпе́чна рóспачь (серед. XVII ст. *Хрон.* 246 зв.).

2. *(припинення існування чогось)* скасування: татаровъ и разныхъ бисурмановъ,… на затлумене а праве знищене и выгублене шляхецкихъ вольностей…// затегнулъ (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 138-139).

Пор. **ВЫГУБИТИ.**

ВЫГУБЛЯТИ, ВЫГУБЛАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Убивати, нищити: Богъ ховати насъ рачитъ, и не выгубляетъ насъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 52); на(с) Народꙋ рꙋского При боку свое(м) мѣти Не хотя(т), Але С пото(м)ствы на(с) выгꙋбляютъ (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 3).

2. *Перен.* (що) *(припиняти існування)* нищити: якъ саранча на тоу́ю котораа по(д) нбѡ(м) естъ зе́млю прилѣта́ючи ѡвоцы еи поидаетъ, та́къ зарази́ваа и шкодли́ваа та́а наоука, ѡвоцы правди́вой наоукы и набоже́нства вытрачаетъ и выгоублаетъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 125); Покóра абóвѣмъ всѣ грѣхи ѡчищает', а пыха всѣ цнѡты выгꙋблаетъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 12).

Див. ще **ВЫГУБИТИ.**

ВЫГЫБЛОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вигемблюваний, *діал.* вигиблюваний: ла́ное мóре котóрое нѣколи́сь на че(ст) бꙋ оучини(л) мойсей,… двоакый в не(м) бы́лъ порадо(к) стрефъ выгыблова́ны(х), а то(т) бы(л) ла́ный (поч. XVII ст. *Проп.р.* 246).

ВЫҐЛАНЦОВАНЪ *дієприкм. (начищений до блиску)* виглянцуваний: Ма́рко: [Съвръше(н):] ꙋгла́жены(и), выгла(н)цóва(!), ѡ(т) ржѣ вытерты(и) (1627 *ЛБ* 222).

ВЫДАВАНЄ, ВЫДАВАНІЄ, ВЫДАВАНЪЄ, ВЫДАВАНЬЄ *с.* **1.** (чого) *(виділення комусь чогонебудь)* видача: сталося… постанове(н)е межи …бра(т)ство(м), и межи… а(м)брожи(м)… мꙋляре(м)… котры(и) пристꙋпи(л)… до и(н)те(р)цизы второй которая ꙋчинена с пн҃о(м) во(и)цехо(м)… в рокꙋ ҂афчз… вы(и)мꙋючи постанове(н)е самóмꙋ пн҃ꙋ во(и)цехови ѡ выдава(н)ю камене и(з) горъ красо(в)ски(х) (Львів, 1598 *ЛСБ* 324).

2. (кого, що кому) *(передавання когось силою, проти його волі)* видавання: чинили те(ж) к на(м) про(з)бу ѡколо выдава(н)я збего(в)… з ме(ст) и з во(л) и те(ж) имене(и) (1566 *ВЛС* 133 зв.); рекъ вм҃ разъ, же шкóда с христіа́ны незго(д)ными в' згодоу в'стоупова́ти; были тыи, што тое выдава́ньемъ тоу́ркови христіа́нства назвали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.);

приречення: найдовали са такóвыи… лю́де, котóрыи… дóрого… ѡ(т)ва́гою мае́тности, здоро(в)а, и самóго доча́сного живота по(д) мнѡгіи бѣды, оути́ски и мꙋки окрꙋтныи выдава(н)емъ еи кꙋпꙋючи, на правди́вꙋю и неѡ(т)мѣннꙋю оу самóго Бг҃а сла́вꙋ зарабали (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 2 ненум.).

3. Одруження, видання заміж: а при выдаваню дочки своее одно ми их мл. мают дати за сто коп грошей выправы (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 97); при выдаванъю як панне Татяне… такъ тежъ и панне Оксимъи также… десет копъ грошей дати маю (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 279).

4. *(друкування)* видання: чи́мъ и позаста́лы(м) кото́рыє бы могли в выдава(н)ю кни́гъ цр҇кви ст҇ой въсто́чной потре́бныхъ оуслѹгова́ти (Острог, 1606 *Мол.* 31); По зѣ́стю єго зъ свѣта, Дрѹка́рню вскрєсити, И прєз выдава́ньє Книгъ Цр҇ковъ оукраси́ти (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); Ва́мъ, мо́влю, Прєвєлє́бнымъ ...Бра́тїамъ... моѣмъ, Выдава́нїємъ Ти́помъ на свѣтъ Книгъ, служе́нїю ва́шемѹ нале́жныхъ и потре́бны(х) (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.).

Пор. **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВАТИ[1]**, ВИДАВАТИ, ВЫДАВАТЪ, ВЫДАВАТЬ** *дієсл. недок.* **1.** (що, що на що, на кого) *(використовувати гроші, засоби і т. ін. для чогось)* витрачати, видавати: Выдають мєщанє доходы тыє на сторожи на кликѹна и на мистра (1552 *ОКЗ* 38); то всє водлугъ инвєнътарѹ и повин(н)ости ты(х) по(д)даны(х) на це(р)ковъ божию выдавано было (Туров, 1578 *ЛОИИ* 52, 11, 4, 24); посла(л)... пє(т)со(т) чє(р)во(н)ы(х) золоты(х), кото́рыє приня́ти ра́читє съ блгодаре́нїє(м), а вм҇ выдавати албо шафова́ти бѹдєтє на мѣсцє потре́бы (Сучава, 1599 *ЛСБ* 336); Такъже и до́мъ бѹдѹючїй, а́лбо зє́млю ѡрѹчїй, пєрвѣй зъ своє́й вла́сности выдає́тъ нєма́лѡ, въ надѣю при́шлогѡ прихо́дѹ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 238); Прижидива́ю: зъ своє́гѡ на кого выдаю при и́ншомъ выда́ткѹ (1627 *ЛБ* 97); шафарѣ жа(д)ныхъ сѹмъ... нє маю(т) личыти анѣ выдавати бє(з) вѣдомо(с)ти... братїи тє(л)ко (!) на ро(с)ходы дробныє и повсєдныє (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 63).

2. (кому що) *(давати, відпускати комусь щонебудь)* видавати: хто бы свои речи рѹхомыє да(л) комѹ в схова(н)є а и(н)ши(и)... довєда(в)шисѧ ѡ ты(х) рєча(х) в захова(н)ю приповєда(л)сѧ къ тымъ рєча(м) мєнуючи ижъ то(т) исты(и) хто тыє речи зложи(л)... тогды то(т) г(с)дръ має(т) тыє речи... нє выдавати до росправы (1566 *ВЛС* 74 зв.); панъ Нємєричъ росказати рачи(л) сыну своєму... Ма(т)фєю тыхъ рєчє(и) моихъ нє выдавати (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123); **личбу выдавати** *див.* **ЛИЧБА; свѣдоцство выдавати** *див.* **СВѢДОЦСТВО;**

(належне комусь) видавати, платити, сплачувати: Тежъ дєй ключа Кієвского которая дань имъ на манастыръ прихоживала, того дєй имъ тепере ничого не выдають (Краків, 1511 *АЮЗР* II, 126); а мнѣ Их Милость и Их Милости потомки и моим потомком... тот ѹрочистый плат по стѹ коп грошей в год мают... с того мыто Ѡстрозского выдавати (Краків, 1539 *AS* IV, 230); княз Богуш Корецкий... тыи земли Рудлевскии был посяг и на себе ихъ повернул и десятины не выдавал колко лет (Володимир, 1542 *АрхЮЗР* 1/VI, 34); па(н) а(м)брожи(и) вє(с)по(л) с пн҇о(м) во(и)цєхо(м) зє(з)воли(в)шися... пи(л)новати на роботѣ... мѣрѹ прє(д) часо(м) выдава́ти и ѡ всѣ(х) потрєба(х) прє(д) часо(м) бра(т)ствѹ ѡповѣдати (Львів, 1598 *ЛСБ* 324); вси менованые подданые, которые одноколвекъ свои оседлости мели и с которыхъ перед тим податки вшелякие на потребу Речи-Посполитое выдаваные были, на Украину зо всим своим достатком проч поуходили (Житомир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 479).

3. (що) *(віддавати що-небудь у чиєсь розпорядження)* видавати, передавати: мєнє написано в книга(х), якъбы ѧ мана(с)ты(р) ѡнофърє(и)ски(и) єп(с)пѹ выдава(л) (Берестя, 1591 *ЛСБ* 187);

(кого, кого кому, кого в що) *(передавати когось силою, проти його волі кому-небудь)* видавати: попомъ нашимъ... по(д) ро(с)казъ сво(и) на ратушъ ставати примѹшаютъ, росказѹючи на(м) попо(в) наши(х) собѣ выдава(т) (Львів, 1595 *ЛСБ* 277, 1); за грѣхы наша выдає(т) на(с) б҇ъ всєдръжитє(л) в роукы нєпрїѧтєль наши(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 61 зв.); и сватые, на которых сподѣваютсѧ и до них волают, абы их спасли, але чемусь не помагают им, выдают их тѹркам и татарам (поч. XVII ст. *Вол.В.* 87); Стєрєжѣтєсѧ прє́тѡ... люди́й: абѡ́вѣмъ васъ бѹдѹтъ выдава́ти до Ра́дъ, и въ згромажєнѧхъ своѣхъ бичовати бѹдѹтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 340); Гди би ѡнъ билъ б҇жїй сн҇ъ, нє тєрпѣлъ би ѡнъ муки, Нє видавалъ би ѡнъ сєбє въ жидовскїє руки (I пол. XVII ст. *Сл. о зб.* 20);

(кого на що) прирікати: то сутъ панове, урядникове..., што выдаютъ чл҇вка на смерть, не осудивши его по правдѣ (XVI ст. *НЄ* 220); И нє досы(т) имаєшь, Іюдо, на то(м), и(ж) выдаєшь сн҇а ѡ(т) ма(т)ки зрадливє на смр҇ть (XVI ст. *УЄ Трост.* 50); нє выдава́й прє́то дѣдицства твоє́го на посмѣховиско (Київ, 1627 *Тр.* 667); Кто собѣ на сємъ свѣтѣ мєш-

ка́ніє оустила́етъ, и ѡ тѣла своє́го доста́ткахъ клопо́чє(т)сѧ; а мнѣма́є(т), же дш҃ѹ свою позыскѹ́єтъ, той ба́рзѣй затрача́єтъ єѣ, и на вѣчныѣ мѹки, и дрѹче́нѧ выда́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 345);

(кого) *(викривати кого-небудь)* видавати, виказувати: которыє деи слѹги, зашкодивши, ѹтекають ємѹ до него, а ѡнъ ихъ нє выдаєтъ, ино што сє дотычєтъ медѹ, абы ѡтдалъ и ѡ кривдах и грабєжохъ, абы стали пєрєдъ господарємъ (Краків, 1524 *AS* III, 260); стояль такь тамь з ними июда которыи єго выдаваль (1556-1561 *ПЄ* 425); а хотя бы(х) по(д)даныхъ в҃м имє(л) тыхъ а (з)влаща та(к) ѡбвинєныхъ бє(з)пра(в)нє бы(х) нє выдава(л) (Ковель, 1574 *ЖКК* II, 280); про то жъ и мне не годилосе в томъ его выдавати и крывоприсяжцою зостати (Володимир, 1609 *АрхЮЗР* 1/VI, 393);

(кого і без додатка) зраджувати, зрікатися: Духовные тое патрыярхии чернъцы… // уставичне се туръчать и бесурмянятъ, и по краинахъ чужихъ се волочать, хрестияны выдають и зражають (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 209-210); кнѧжа́та бовѣмъ Чєтвєртє́нскїи… почѹва́ючисѧ и́стиннымъ ѡ́ногѡ Володі́мєра… рожа́ємъ и Пото́мкомъ бы́ти,… // якъ въ рожа́ю та́къ въ вѣрѣ пр́о́дкѡвъ сво́ихъ нєѡ(т)стѹпѹючи и нєвыдаючи (Київ, 1623 *МІКСВ* 71-72); Прєдаю́: выдаю́, зраджа́ю, подаю́ даю́ што́ до́ захова́нѧ (1627 *ЛБ* 92);

(кого) *(зраджувати свою суть)* видавати (себе): А хтожъ того не видитъ, ижъ самъ себе выдаетъ — якого цеху естъ товаришом? (Вільна, 1599 *Ант.* 869); Выдаетъ еще и то, ижъ ко нынѣшнимъ трагедіамъ естъ формованый и ясный домыслъ, ижъ теперъ новоутвореный естъ [листъ] о подписъ тростиною и о печать оловяную — таковымъ творцемъ барзо лацно (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1125).

4. (що) *(оголошувати офіційно певні документи)* видавати: ты́є котѡ́рыє ихъ [оуниверса́лы] зъ ка(н)цєля́ріи выдава́ли, нєха́й оува́жатъ, єсли нєсоу́тъ проти́вни ѡ́вомѹ пєріо́дѹ (*на полях* пунктови — *Прим. ред.*), присѧги королѧ єго ми́лости (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 211 зв.);

(приймати ухвалу, вирок та ін.) видавати, виносити: Яко(ж)… єсми упроси(в)ши пановъ шля(х)ты …пыталъ пана су(д)и… для чого дєкрєту своєго в жалобє и кривдє моє(и)… мнє борони(т) и нє выдає(т) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72); отецъ митрополитъ,… тамъ то въ Берестью, зборъ, або сынодъ якийсь отправовалъ, сам судилъ и декрета свое рознымъ особамъ выдавалъ (Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 437); вѣдаючи вм. ѡ хоробє моє(и), прошу сказовъ и дєкрєтовъ нияки(х) на мєнє… выдава(т), …кгды(ж) жадного ѡбликгу и тєрмєну с п҃но(м) Дорогоста(и)скимъ на сє(с) ча(с) нє маємъ (Київ, 1599 *ККПС* 118); ѡ котѡ́ромъ грѣхѹ тако́вый дє́крєтъ выдає(т) [Павєлъ] (Острог, 1607 *Лѣк.* 32); якѡ вытєга́є(т) пожи́токъ рє́чи посполи́той вы́роки выдава́мы, ажєбы єстє то што мо́вимы яснѣй розѹмѣли (серед. XVII ст. *Хрон.* 382 зв.);

(позов, скаргу) подавати: его королевская тежъ милость таковыхъ позовъ николи не выдавалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 811).

5. (кого за кого) Одружувати, видавати заміж: ѡсталнюю двѣсти копъ грошєй… матка их, выдаючи дочки свои, а сєстры их, долгѹ на сєбє принѧла (Вільна, 1543 *AS* IV, 332); Я дей пану Угриновскому жаднымъ ся листом не описовалъ дочки своеи за него // выдавати (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 53-54); попы за поповъ дочъки свое выдають, другие ихъ венъчаютъ (Вільна, 1599 *Ант.* 741); **выдавати замужъ, замужъ выдавати** (кого) — одружувати, видавати заміж: Которы(м) ѡбычаємъ ѡтє(ц) выдаючи до(ч)ку свою замѹжъ маєть ѡ(б)варовати и ѹпєвнити записати вєно ѡ(т) зятя (1566 *ВЛС* 61); якъ па(н) гаврило до(ч)ку свою за кн҃зѧ стєѳана ружи(н)ско(г) заму(ж) выдавалъ то пакъ дє(й) служєбникъ… янъ поко(в)ски(й)… бє(з)ви(н)нє мѧ …зсоромотилъ (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 79); **выдавати в станъ малженский, в малженство выдавати** (кого) — одружувати, видавати заміж: в нєдѣлю ѹрожоны(й) Панъ Матєѹшъ филипєцъки(й) выдава(л) в станъ ма(л)жє(н)ски(й) пасє(р)быцѹ свою (Київ, 1632 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв.); ѡна [подскарбиная] бєз воли и вєдома… ѡпєкѹновъ старшихъ,… паннѹ в малжєнство выдавала (Краків, 1538 *AS* IV, 157).

6. (що) *(приносити плоди)* давати, видавати, родити: вши(с)то(к) свѣ(т) ра(д)уєть(с) и зємлѧ оука(з)уючи радо(ст) тоую ро(з)маитыи квѣты

выдаеть (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 46); Зємлѧ... котраѧ з҆ себе выдаéт҆ тéрньє и ѡсты, взгоржена єст҆ (Київ, 1636 *МІКСВ* 317); Бо якій ча́сѹ зимы мають дéрева ѻвоц҆ в҆нѹтръ себє захо́ваный, такій и лѣтѣ з҆ себє выдаю́тъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 173); *Образно:* закхéи половицю добра своє(г) оубоги(м) розда(л)... // Тако́вы(и) пло́ды выдає(т) и(з) сéбе тоє ст҃оє насѣнѧ (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 282 зв.-283); винница Христова, то есть Братство милосердія, годный овоцъ з себе выдавала, а не потребное быле... выкидала (Київ, 1644 *КМПМ* II, 288);

(що) *(утворювати при рості)* випускати: єстъ насѣнѧ пшени́цы а́лбо ячмéнѧ, которіи... по зимѣ и вѣтрахъ, в҆ ча́сѣ належа́чомъ вы́даютъ // коло́сѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 154-155); *Образно:* Писа́но прéтѡ єстъ: ижъ ѡра́чъ ви́дѧчи ѻвоцъ вы́дающѹю лѣторасль, ѡчищáєтъ єи, жéбы обфит҆шій // ѻвоцъ дава́ла (Вільна, 1627 *Дух.б.* 244-245).

7. (що) *(випускати друком у світ)* видавати, публікувати, друкувати: єго к(р)м... просилъ абы листы сєимовыє... нє и(н)шими литєрами и словы ѡ(д)но рускими литєрами и єзыко(м) до зє(м)ли киє(в)скоє писаны и выдаваны были (Київ, 1571 *Возн. Іст.* фотокоп. 34); Наконецъ — волно Пана Бога блюзнить и противъ превѣчному маестатови Сына Божего писма // заразливые выдавать, друковать (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 114-115); тепéръ выдаємо кни́жкѹ по́лскѹю, гдєсѧ вы́пишѹтъ причины, длѧ чо́го календа́ръ єстъ ѡ(т)мѣнный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 48); въ Ієрусалимѣ..., также правовѣрныхъ... христіанъ шкалюютъ, и книжки таковые выдаютъ, въ которыхъ правды и справедливости не пишучи, едно вымыслы и вывороты и небылицы змышляючи (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 317); **выдавати з друку** — видавати, публікувати: Сло́вом҆ и дѣло(м) Бл҃жен҆наго мѹжа, Мака́рїѧ єги́пє(т)ского бéсѣды, на про́стый язы́къ вытлѹмачо́ногѡ выдаючи з҆ дрѹкѹ... з҆ ѡказіи оучи́нимъ слово (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. І), 5 зв.); **на свѣтъ выдавати** — випускати у світ, публікувати, видавати: добрє то чинитє, жє за старанѧ ѡколо того пи(л)нє сѧ ѹимуєтє, якобы книги потрєбныє на свѣ(т) выдаваны были (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 2 зв.).

8. (що) *(давати початок чомусь, бути джерелом чогось)* породжувати, видавати: Ср(д)цє з҆ сєбє злыи мысли выдаваєт(т), и посквєрнѧє(т) ч҃лка (1556-1561 *ПЄ* 68 зв.);

(що) *(давати змогу виходити, витікати)* виділяти, випускати: жрóдло в ри́мѣ ѡлѣй вдачный з҆ сєбє выдаєтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 16);

(що) *(створювати, робити)* давати: Огнéм҆ зась Дх҃ъ Ст҃ый называ́єт҆сѧ, иж҆ якъ огéнь єдинѡпоста́венъ бѹдѹчи, розмаѣтыѣ дѣйства своéгѡ, скѹтки выдає(т); грѣєтъ, па́лит҆, сѹшит҆, ростопла́єт҆, свѣтит҆ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 324).

9. (що) *(звук, голос)* видавати: мѣсца соутъ нѣя́кіє Скала́ми мо́р҆скими стѣснéныє, с҆ котры́хъ оутѣснéнаа строу́га, а́лбо пото́къ бръма́чїй, прєзъ то го́лосъ жа́лосный нѣя́кій выдаéтъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 440); Якъ бобѣмъ прє(з) пища́лъкѹ прохо́дѧчи дх҃ъ, звѹкъ а́лбо го́лосъ выдаéтъ: Та́къ прéзъ Ст҃ыхъ и дх҃а по́лныхъ людéй, Дх҃ъ ст҃ый спѣва́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 372); ѡтворѣмѡ оуста́ на́шѣ на хвалéнїє Сн҃а Бж҃їѧ... выдава́ймѡ гла́сы ра́дѡсти, па́чє гро́мѡвъ крѣпкихъ (Чернігів, 1646 *Перло* 64);

(що) співати: Спулъ теды с тыми и на радощахъ бываймо: И зъ множствы свѣтныхъ Аггелъ гимны выдаваймо (Львів, 1630 *Траг.п.* 176).

10. (що) *(запах)* виділяти, видавати: єдино тѣло ст҃гѡ лєжа́щєє в҆ пра́хѹ, а выдає(т) и(з) сєбє тако́выи за́пахи сла(д)кїи, пачє арама́т҆ тогѡ свѣта (Чернігів, 1646 *Перло* 166); *Образно:* хлѣбъ тєлéсный ма́ючїй за́па(х) и сма(к) вдá чный, тоць пріємный бы́ти має(т) и хлѣбъ дш҃евный за́па(х) По́стѹ, и сма́къ ялмѹ́жны выдаю́чїй (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

11. (що) Сповіщати, звіщати: Напродъ... церковъ чудо православное выдаетъ въ суботу Великую (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 841).

Див. ще **ВЫДАТИ2.**

ВЫДАВАТИ2 *дієсл. недок.* (що) Бачити, спостерігати: ча́сто выдаємо на богаты(х) погрєба(х). Нє м҃лтвы за ѹ́мрлого, алє піѧтыки, вызыва́нѧ, поєди(н)ки (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 102).

Див. ще **ВИДАТИ1.**

ВЫДАВАТИСЯ, ВЫДАВАТИСЕ, ВЫДАВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** *(сприйматися так чи інакше)* здаватися, видаватися: а то́є приганѧньє ты́мъ я́косѧ са́мъ выдаєтъ оумы́сломъ чи́нитъ, абы ми-

трополи́та... ѡ(т) справе(д)ли́вои ка(з)ни охорони́ти и заслони́ти мо́глъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 51 зв.); Проти́вко чо́мѹ, кгды́ вдѧчность боудетъ видати: Боу́детъ сѧ ты́жъ и що зна́чного выдава́ти (Львів, 1616 *Бер.В.* 96); Не широ́кое зайсте выда́етъсѧ намъ тѹ по́ле, ѡ опрѣснокѹ... писа́ти, ле́чъ понева́жъ я́ко ско́ро сѧ явилъ в' Ри́мѣ, Ѡц҃ы с(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 268); теды вси тамъже будучие на громади, оденъ на другого выволываючи, винными се быти выдавали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 209); єсли язы(к) по(в)стѧга́етъ... не бѹде велерѣчи́вы(м)... єсли не бѹде прѹдки(и)... до смѣхѹ... таки́ми знака́ми и ты(м) подо́бными, покора пра(в)ди́ваѧ выдає(т)сѧ (серед. XVII ст. *Кас.* 58 зв.).

2. *(присвячувати себе чомусь)* віддаватися: Ваша Милост лацно стоитъ ѡбачит може, иж ѡни ницъ таковоrо Вашей Милости не мышло(!), поневаш так хциви сѹт и так барзе прагнѹт ласки Вашей Милости и выдаютсѧ на вшитко то, штобы было изналезено пред ѡбополными приѧтели (Белз, 1552 *AS* VI, 128); А са(м) себе бе(з) жа(д)нои мл(с)ти албо жалости не стере(ж)шь, Але сѧ выдаешь на тѧ(ж)кїи моуки а невымовныи (XVI ст. *УЄ Трост.* 57); Марїѧ магдалена... // приро(д)жен'ны(и) всты(д) страти́ла. выдаючисѧ на ѡблоу(д)ность свѣцкѹю (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 34 зв.-35).

3. *(учинками, діями ставити себе під загрозу чого-небудь)* наражатися: коли сѹша оутѣхи зажива́етъ, тогды ла́ска оустѹпѹетъ, а дѹша вы́даетсѧ на покѹсы, и прихо́дит' дїаволъ прино́сѧчи нескон'чо́ныи ли́ха (Вільна, 1627 *Дух.б.* 235).

4. Видаватися, друкуватися: Ле́чъ же не всѣ(м) єще́ ла́кнѹчы(м) сынѡ(м) Православнорѡссі́йски(м) ѡ́ного Хлѣба насыти́тисѧ доста́ло, длѧ того(ж), частокро́тномѹ их' жада́ню квѡли по тре́тее ю́жъ в' тепе́решне(м) Ро́кѹ,... выда́ет'сѧ (Київ, 1648 *МІКСВ* 347); **выдаватисѧ на свѣтъ** — виходити в світ, друкуватися: бо́лшим' єдна́къ Монасты́рскимъ ко́штомъ та́ѧ выдае́тсѧ на свѣтъ Кни́га (Київ, 1624 *МІКСВ* 101).

◊ **свѣдоцтво выдаєтьсѧ** — свідчиться: А ижъ ты(ж) и С҃нови снаднѣй нѣ(ж)ли Дх҃ви нале́жи(т) любве на́звиско, я́сне з' вышере́ченыхъ где свѣдо́цтво выда́етьсѧ ѡ Ѡц҃и кото́рый лю́битъ С҃на (Київ, 1619 *Гр.Сл* 302).

ВЫДАВАТЪ *див.* **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВАТЬ *див.* **ВЫДАВАТИ.**

ВЫДАВЕНЄ *с.* Видавлення, витиснення. *Образно:* Гро́на сла́дъкїи ви́н'ницѣ хв҃и бол'шеи сла́вы сподоби́лисѧ в' топъта́ню, абовѣмъ доста́лисѧ в' прави́цѹ цр҃ѧ а́гглъского; и възвесели́вълсѧ до́мѹ вл(д)ка з' ихъ выдаве́нѧ; то єсть, я́ко ты́м' мѹче́нїем' и терпе́нїемъ, на́иболше прославленъ х҃с въ языце(х) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 59).

ВЫДАВСТВО *с.* Зрада: в самы́й то(т) ча́съ выда́вства, не ѡдепхнѹлъ гѡ ѡ(т) се́бе мерзе́ного выда́вцѹ па́нъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 91).

ВЫДАВЦА *ч.* (*стп.* wydawca) зрадник, запроданець: которого(ж) с пр(о)рко(в) не выгнали ѡ(т)ци ваши помо(р)довали ты(х) которыи ѡповедали при(м)е(т) справе(д)ливого которого вы е(с)те выда(в)ци и заби(и)ци (ІІ пол. XVI ст. *КА* 37); Та(к)жей на то(м) постановили и торгъ оучинили, а оучинивши, // розыщли сѧ Жидове з великою радостїю, и(ж)сѧ и(м) таковый ч҃лкь таковый выдавца трафи(л) (XVI ст. *УЄ Трост.* 47-48); заисте рімъского костела оучителѣ сѹ(т) выдавцами (Вільна, 1596 *З.Каз.* 130 зв.); в самы́й то(т) ча́съ выда́вства, не ѡдепхнѹлъ гѡ ѡ(т) се́бе мерзе́ного выда́вцѹ па́нъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 91); Преда́тель: Зра(д)ца, выда́вца (1627 *ЛБ* 92).

ВЫДАНЄ, ВИДАНЄ, ВЫДАНЇЄ, ВЫДАНЪЄ, ВЫДАНЬЄ, ВЫДАНА *с.* **1.** (кого) *(повернення назад взятого, привласненого)* віддання: якожъ и возъный... зъ шляхътою тые кони... у обвиненыхъ заставъшы, оных о выдане ихъ реквировалъ и приарешътовалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 361).

2. *(передавання кого-небудь силою, проти його волі)* видання: Ѡколо выданья збего(в): Чинили те(ж) к на(м) про(з)бу ѡколо выдава(н)я збего(в)... з ме(ст) и з во(л) и тежъ имене(и) (1566 *ВЛС* 133 зв.); Климъ Трушковский,... просилъ суду копного о выданъе роты, хотечи то присягою своею потвердитъ (Луцьк, 1601 *АрхЮЗР* 6/І, 281); Писаный тотъ позовъ... въ справе до вида(н)я по(д)даны(х) дедичныхъ в' позове меновани(х) з местъ и местечокъ (Київ, 1646 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2015, 1 зв.).

3. (чого) *(офіційне оголошення документів)* ви-

дання: прошоно насъ о выдане съ книгъ канцеляріи нашое коронное листу нижей въписаного, который такъ ся въ собѣ маетъ (Краків, 1596 *АСД* I, 196); нєха́й ко(ж)дый сꙋди(т), а особли́вє нєха́й сѧ тыє пригла́дꙋютъ, которыє выданьѧ того ли́стꙋ с канцлєрїи сꙋтъ причиною (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 210);

(чого) виписування, видання: На що по выда(н)ю рахꙋнкꙋ, и кви(т) пови(н)но бра(т)ство бꙋдє(т) имъ дати, кгды спо(л)на сꙋмꙋ приходꙋ, и росходꙋ покажꙋтъ (Львів, 1610 *ЛСБ* 1046, 5 зв.).

4. *(вироку)* винесення: И вжє ѡ(т) сєго часу и дня выда(н)я єго... судового ли(с)ту... а(р)хима(н)дри(т) киє(в)ски(и)... и по(д)даныє сє(л) и(х)...//... сєла и тыє кгрунты бє(з) позволє(н)я игумєна чє(р)нцо(в)... (в)ступꙋ нє маю(т) мєти (Київ, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 4-4 зв.); ве́длꙋгъ чого жє сѧ те́жъ свѣтскїє рєлѣи гре́чєскои осо́бы на сино́дѣ бєрєстє(и)ско(м) згрома́жоны(є) при выда́ню де́крєтꙋ, хо́ть нє кла́твы алє то(л)ко звєржє(н)ѧ, захова́ли, свѣ(д)ками соу(т) ты́є кото́рыє при то́мъ были (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76 зв.); То́й мо́влю ого́нь по досвѣ(д)че́ню ко́ждого оучи́нкѡвъ, а по выда́ню о́ного вы́рокꙋ сꙋдꙋ ѡста́тнєго... грѣшныхъ в҆ гее́ннꙋ заго́рнєтъ на вѣчнꙋю мꙋкꙋ (Київ, 1619 *О обр.* 140);

(позову) вручення: Приказую, абы єстє ѡ(т) выда(н)я ва(м) си(х) по(з)во(в) нєдє(л) за чотыри,... пєрєдо мъною... стали, на жалобу... пна Павла Мо(н)вида Дорогоста(и)ского (Бишів, 1599 *ККПС* 110);

(свідчення, присяги) складання: нихъто зъ ныхъ причі́йною того мужобойства не есть, которую присягу каждый зъ нихъ передо мною вознымъ,... передъ церковъю Святого Миколы, за выданемъ роты, водлугъ декрету вышъменованого учинили (Луцьк, 1596 *Ив.* 284); Мене позвала... пани Федора с Колпытова... до выданя шкрутении о зламане шлюбу ее от кнежати Чарториского (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 553); Которы(и)... позываєтъ до... припатрєня сє проважє(н)я дукто(в) прє(з) сторону поводовую, тудє жъ и ставєнъя по(д)даныхъ своихъ... для выда(н)я свєдєцъства и пры(з)на(н)я пяты (Горошки, 1643 *ДМВН* 234).

5. Видання, одруження: А па(к)ли бы ѡтє(ц) выдаючи дєвку заму(ж) пєрє(д) выда(н)ємъ єє вєна и ѡправы ѡ(т) затѧ своє(г) нє ѡдє(р)жалъ, таковая дє(в)ка по смє(р)ти мужа своє(г) внєсє(н)є трати(т) (1566 *ВЛС* 61); мает его милость мене самого ув опеце своей мети,... покул ихъ милость дочку свою за мене в малженство выдаст, а при выдани вже девки своей... мает дати выправы за сто копъ грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 60).

6. Видання друком, публікація: Збудуйте одну книгу, з друку выданьем, которая есть... огорода благочестию (1608-1609 *Виш.Зач.* 204); те́ды то розꙋмѣти,... або и нє до конца́ вѣрити всємꙋ, кгды(ж) Гре́цкихъ писмъ рꙋкопи́сны(х) нє засѧглихмы, любо ты(ж) нє вѣрноє выда́ніє з҆ Дрꙋкѡ(в) Нѣмє́цки(х) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 278); Ачко́лвєкъ Читєлникꙋ ла́скавый, мно́го причинъ до выда́нѧ кни́ги тоє́и мѣлємъ (Львів, 1640 *Окт.* 3 зв.); **выданіє з друку** — публікація: Длѧ то́го нє присто́ало мнѣ єп(с)копови нє почꙋтисѧ в҆ то́мъ, а́бысѧ прє(з) выда́нїє з҆ Дрꙋкꙋ тоє́ѣ книги, нє мѣло вы́годити єи потрєбꙋючи(м) (Львів, 1646 *Ном.* 5 зв.).

7. *(поява плодів)* видання, поява. *Образно:* Бѣда дꙋши нє ма́ючой робо́тника пи́лного Ха, длѧ выдан҆ѧ до́брыхъ Дха о́воцѡвъ: бо бꙋдꙋчи пꙋсто́ю, те́рнѧ и о́стꙋ по́лна (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271).

Пор. **ВЫДАТИ.**

ВЫДАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Опублікований: Первое убо благодарим за трудолюбие выданое книжки "О священствѣ" (1615-1616 *Виш. Поз.мисл.* 237); Естлибы якіи противныи выданыи похотѣлися указати писма, не дивоватися и не // соблазнятися, гды нѣкоторыи заблуждаютъ и розумками своими ся уносятъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1149-1150).

ВЫДАРТИ *див.* **ВЫДЕРТИ.**

ВЫДАТИ[1] *див.* **ВИДАТИ**[1].

ВЫДАТИ[2], **ВИДАТИ, ВЫДАТЬ** *дієсл. док.* **1.** (що, що кому, що на що, за що) *(використати гроші, засоби і т. ін. для чогось)* витратити, видати: которыи пенези и золотыи,... выложил и выдал есми на свои властныи потребы (Городище, 1531 *AS* VI, 107); жена нѣякаа... много тръпѣла ѡ(т) многы(х) лѣкарє(в) и южь была выдала на тоє в҆сє

добро своє а ничєго єи нє помогло (1556-1561 *ПЄ* 144 зв.); на тыи то вси потребы церковные, што кольвекъ гроша готового было, выдаломъ все и выложилъ на то (Краків, 1593 *АСД* I, 199); рахꙋнє(к) пинаꙁѣи гдє што выда(л) до мысцова (Одрехова, к. XVI - поч. XVII ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 19); На поправу... шпита(л)ную выдалє(м) Стефанови ковалєви зо(л) к҃ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 3); выдали(с)мо копꙋ и гроши(и) три за до(ш)чки (Львів, 1607-1645 *РДВ* 11 зв.); кровотєчє́нїє тєрпа́чаѧ вы́давши всю маѐтность свою на до́ктори, ни ѡ(д) ѡ(д)ногѡ з' ни́хъ нє была оулѣчє́на (Вільна, 1627 *Дух.б.* 206); въ справѣ ка(м)пѣяновъско(й) выдалє(м) на ратꙋшы fr. 1 и 24 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18).

2. (що) Повернути, віддати: князь Богущ,... // ...тую дей десетину... отнялъ и выдати ее не хочет (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 23-24); Фєдор Бокєй за многим росказанємъ господаръским... пєнаꙁєй... выдати нє хочєт (Львів, 1537 *AS* IV, 85); о выдане теды того жыта, яко своего власного, оповедаючыйсе... частокроть тыхъ подданых упоминал и реквировал, оного выдати не хотели, не хочуть и не выдали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 280);

(що) *(дати, відпустити комусь що-небудь)* видати: єго мл(с)ть... каза(л) ми моє срѣбро бє(з) ка(ж)дого да(т)кꙋ пѣнаꙁєи выда(ти) (Острог, 1511 *ЛОИИ* 124, 1, 4, 1); Выдала есми жонѣ Михеля адамашекъ сховати, изъ скрыни своее вынемши (Краків, 1518 РЕА I, 95); то маємо тому кому то ѡна листомъ... запишєтъ выда(т) (Луцьк, 1569 ЛНБ 103, 26/Ід, 1821, 18); **выдати на поруку** *див.* **ПОРУКА;**

(за що, до чого) *(належне комусь)* видати, заплатити: выдалє(м) золоты(и) до права на поча(т)кꙋ справы котрꙋю ѡ(т)правовали противко того злочинцы (Львів, 1607-1645 *РДВ* 33); в замъку за рєляцїю возно(г) на позо(в) жꙋрави(н)ского... и за мѣнуты всє(г) выда(л) прокопови(ч) зло(т) 5 и 2 (Львів, 1633 *ЛСБ* 1052, 7 зв.); ѡбєца(л) выдати за нєдє(л) 4 за два стꙋсы камєнѧ... fr. 36 и 3 (Там же, 9);

(що) (*сплатити)* дати: по(д)даныє... за два роки прошлиє... дани котораѧ на цє(р)ковъ... приходи(т) сполна нє выдали (Туров, 1578 *ЛОИИ* 52, 11, 4, 24); **выдати личбу, личбу выдати** *див.* **ЛИЧБА.**

3. (кого, кого кому, кого в що) *(передати когось силою, проти його волі кому-небудь)* видати: сн҃ь чл҃(с)кыи продань боудє(т) ар'хїєрєємь... и ѡсоудѧ(т) єго на см҃рть и выдадоу(т) єго поганомь (1556-1561 *ПЄ* 168); пила(т) пꙋсти(л) и(м) ва́рав'воу. А ї҃са вы́да(л) воино(м) на пороуганїє (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 8 зв); І роз'гнѣвал'сѧ попꙋдливостью вєли́кою гдь на ії҃лѧ, и вы́далъ ихъ в роуки хꙋсарсаѳємꙋ кролєви сирскомꙋ (Острог, 1598 *Отп.КО* 7); Цн҃ыи Сагаида́чный волѣлъ сам' ра́нꙋ поднѧти, Нѣжлибы пога́нинꙋ Хр(с)тїанъ вы́дати (Київ, 1622 *Сак.В.* 41); И та́къ вѣчнє вы́даны сꙋть пога́н'цомъ, и по всє́й зємли роспоро́шєны (Вільна, 1627 *Дух.б.* 42); Нє хотѣлъ слꙋхать амасі́ѧ, прє́то и́жь во́лѧ г(с)днѧ бы́ла а́бы бы́лъ вы́данъ в' рꙋцѣ нєпрїѧтєльскіи (серед. XVII ст. *Хрон.* 335); **головою выдати** *див.* **ГОЛОВА; горломъ выдати** *див.* **ГОРЛО; за шию выдати** *див.* **ШИЯ;**

(кого на що) приректи: Естлибы розбойники шляхтича поволали три кротъ,... тогды маетъ врядъ его казать зымати и на муку выдати (Луцьк, 1566 *РЕА* II, 166); тєлє́снє то розꙋмѣти мо́гъ: нє ижъбы сѧ мѣлъ бг҃ъ про́сто гнѣвати на ст҃ых' сво́и(х) прїа́тєлєй, жє и́хъ вы́далъ на мꙋки (Почаїв, 1618 *Зерц.* 58 зв.); Мл(с)ть на ѡкрꙋтныи бо́лєсти выда́ла, Ми́лость болєстны(м) вѣнцє(м) тє(р)но́вы(м) вѣнчал(а) (Львів, 1631 *Волк.* 12 зв.);

зрадити: ѳєѡ(д)ри(т) написаль Ижь, яко єго вы́да(л) иоуда..., та(к) тыи єго ты(ж) лжа(т) и сромо́тѧ(т), ктѡрыисѧ... тѣла єго плюгавыми роука́ми дотыкаю(т) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 112, на полях); Єдинь з вас має мѧ выдати, алє бѣда томоу боудє прєз которого ѡнъ боудє выда(н) (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 14 зв.).

4. (що) *(про юридичні документи)* видати; офіційно оголосити, оприлюднити: мы... с ка(н)цлєрєи н҃шоє ли(с)ты роскажє(м) выдати (1566 *ВЛС* 57 зв.); а пото(м) вжє ѡ(т) на(с) г(с)дрѧ по помовє... на жиды ѡ такоє(ж) змо(р)дова(н)є дитѧти приви(л)я наши су(т) и(м) выданы (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 60); ино о то пан Иванъ маетъ выдати слушное сведецтво суседов обаполных (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 269); на што и выписъ с книгъ подъ моєю печатъю єму єстъ выданъ (Житомир, 1583

АЖМУ 68); роска́жемо проти(в) таковы(м) оуниве́рса́лы и манда́ты с канцлерѣи на́шеи вы́дати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 37); тот лист с канцелярии его королевское милости противко праву выданый (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 261); Которое(ж) то... созна(н)е... до кни(г)... записати каза(л) с которы(х) и сесь выпи(с) пну по(д)коморомꙋ... єстъ выда(н) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157 зв.); с которы(х) [книгъ] и выпи(с) по(д) нашею печатью єсть выданъ (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8 зв.); Вы́пи(с) з метри(к) того(ж) привилею выданы(и) (Луцьк, бл. 1627 *ПВКРДА* I-2, 252); с по(д)писо(м) рꙋки нашое се(и) ꙋнѣверсалъ ины(м) вида(т) ро(с)казале(м) (Ірклиїв, 1650 *ЛОИИ* 238, 2, 69/27, 1).

5. (що) *(прийняти ухвалу, вирок)* видати, винести: єстъ мѣсце в҄ ѻсмой главѣ ѡ пре(д)назначе́нью стыхъ, где ижъ ма́єтъ бы́ти розꙋмѣнъ, ба́рзо чи́стый вы́рокъ вы́далъ, кгды жъ... свѣд҄читъ, послѣ кни́гъ ѡ тро́ици кни́гꙋ списа́лъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 21 зв.); вы́да(м) вы́рокъ на ввесъ свѣт҄ злый, и на незбо́жники за грѣхи и́хъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 51); Оный первый... соборъ не самъ Петръ зложилъ, не самъ на немъ судилъ,... не онъ конечный вырокъ на немъ выдалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 463); Де́кретъ несправедли́вый, ю(ж)... єстъ выда́ный (Львів, 1631 *Волк.* 13 зв.); Выдайте вы́рокъ, а сполечне постанови́те што тре́ба чинить (серед. XVII ст. *Хрон.* 189);

(що) *(скаргу, позов)* подати: такъже и позвовъ... на мене не выдавши,... а покутне звазнившися противко мене... декрета якиесь суду своего повыдавалъ (Луцьк, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 437); На року припало(м) зъ ѡтосланья ѡ(т) судꙋ земского... за по(з)вы по(д)комо(р)скими воєво(д)ства киевского ѡ(т) пна ща(с)ного... выдаными по и(х) м(л) пно(в) ...трипо(л)ски(х) в жалобе брата и(х)... моло(д)шого пна федора // ...ѡ розделокъ ро(в)ны(й) и вечны(й)... в селе кло(ч)кохъ (Київ, 1600 *ЦДІАК* 4, 1, 1, 96-97); в которой справе, поводъ черезъ... Яна Ленского, давшы сторону позваную до права черезъ возного приволати, по которого приволанью подънесъ позовъ на позваныхъ выданыи тыми словами (Вінниця, 1603 *АрхЮЗР* 7/II, 386); пнве хре(н)ни(ц)киє по(д)несли позо(в) мо(й) по(д)комо(р)ски(й) по по(з)ваного его м(л) пна бе(л)зского выданы(й) которы(й) та(к) се в собе мае(т) (Новий Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 101); Ѿ(з)на(и)мую, и(ж) што, прихиляючи(с) до декрето(в) трибуна(л)ски(х)... выдало(м) был по(з)вы до ро(з)граниче(н)я добръ поводовы(х) ѡбухо(в)ски(х) (Ісаїки, 1642 *ДМВН* 226); Пере(д) сꙋдъ... трибуна(л)ски(и)... ся приточила справа... // за припозъвомъ головънымъ трибуна(л)скимъ... в справе ниже(и) меновано(и) выданымъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 118-118 зв.).

6. (кому) *(дати комусь що-небудь для виконання, розв'язання)* задати: По обѣдѣ маю(т) хло́пцы писа́ти собѣ са́ми на табли́ци ко́(ж)ды(и) свою наꙋку, выданꙋю и(м) ѡ(т) да́скала (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4 зв.).

7. (кого за кого) *(заміж)* видати (за кого), одружити (з ким): што ся дотычетъ девки моее, княжны Марины, которую есми выдалъ за пана Андрея Сапегу,... тую есми выправилъ и посагъ..., ей далъ (Чорторийськ, 1569 *АрхЮЗР* 7/I, 19); Лаза(р) зезна(л) на сватаню и(ж) ѡбѣця(л) зятови своему иванови полъ ролѣ даровати... дѣвцѣ своєи Аннѣ Котрая єсть выдана за ивана сна головнова (Одрехова, 1634 *ЦДІАЛ* 37, 2, 49 зв.); мнима́лъ єсмь же ей ненави́дишъ, а дла то́гомъ ю вы́далъ за това́рыша твоегѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 185 зв.); **выдати замужъ, замужъ выдати** (кого, кого за кого) — видати заміж: Подданый... пана старосты... зъ Черниговское зъ деревни Бокровици... дочку свою... выдавъ бывъ замужъ за котляря (Чернігів, 1648 *АЮЗР* III, 157); тогды я маю... замуж их выдати и при выдаванъю якъ панне Татяне десет копъ грошей... такъ теж и панне Оксимъи... другую десет копъ грошей дати маю (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 279); **выдати въ станъ малженский, в малженство (малжонство) выдати** (кого за кого) — видати заміж: ѡтецъ мо(й)... з ма(л)жонкою своєю... выдавшы мене в ста(н) ма(л)женски(й) за пе(р)вшого ма(л)жонка пна гневоша песочи(н)ского, посагу албо выправы никоторое мнѣ за живота своего не далъ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 10); дочку свою за мене в малженство выдали (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 8/III, 53); мает его

милость мене самого ув опеце своей мети,… покул ихъ милость дочку свою за мене в малжонство выдаст (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 60).

8. (що) *(принести плоди)* дати, уродити: ѳиникъ выдалъ есть первые овощи свои (поч. XVI ст. *Песн.п.* 51); в҄ тожъ богáтогѡ и оубóгогѡ землѧ, єсли пристóйногѡ джча (!) нє пріймєтъ, дóбрыхъ ѻвоцовъ нє вы́дасть (Вільна, 1627 *Дух.б.* 335); *Образно:* Цр҃квъ Б҃жаѧ добродѣйство одéржала прє(з)… Пн҃а Констан҃тіна, котóрый ѧ́къ дéрєво // при вы́ст҄ю вóдъ оущєпіóнымъ бȣ́дȣчи оучинѝлъ, и вы́далъ ѻвоцъ чáсȣ своéго знамєни́ты(й) (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3-3 зв).

9. (що) *(випустити друком у світ)* опублікувати, видати: Кни́га зовóмаѧ єв(г)лїє оучи́тєлноє… на пооучéнїє хр(с)тоимєни́ты(м) лю́дємъ ко исправлéнїю дш҃éвномȣ и тєлéсномȣ… вы́дана єсть, во ѡ(т)чизно(м) имѣнїю… пáна григóрїѧ хо(д)кєвича (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552 тит.); Отожъ видишъ, пане ѳилялете, яко не певные твое новины, которыесь на писме до людей выдалъ! (Вільна, 1599 *Ант.* 943); вы́далъ тєжъ авгȣсти́нъ… малóую кни́ж҄кȣ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22 зв.); А иж ксєндз Скарга от себе книжку, злѣпивши, выдав и назвал ее, хвалячися королеви, "ловом" (1608-1609 *Виш. Зач.* 207); И то знаменитое добродѣйство… показалъ и оучинилъ, же презъ магистерство типографіи книгъ… выдалъ не мало (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1137); Ажє тыхъ Книжокъ ѿмаль в҄ помєнéной Пєчáрской Типогрáфѣи вы́дано (Львів, 1646 *Зобр.* 3); **выдати зъ друку, зъ (въ) друку выдати** — видати, надрукувати: нєдáвно прóшлы(х) чáсовъ вы́дали Новокрщє(н)цы кни́гȣ з҄ дрȣ́кȣ, на(з)ванȣю Крéдо (Київ, бл. 1619 Аз.В. 61); И грамматику през своих учневъ з друку выдалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 43); Але наша Русь тотъ соборъ светый листрыкейскимъ называютъ, и якуюсь баламутню и небылицу о томъ соборѣ недавно въ друку выдали (1608 *Гарм.* 179); **на свѣтъ выдати** — видати, надрукувати: Съ которыхъ книгъ еще снать на свѣтъ ничого не естъ выдано, ку пожиткови и збавеню многихъ (Єгипет, 1602 Діал. 50); **презъ друкъ выдати** — те саме, що **выдати зъ друку:** тыи три Акафісты… на прóзбȣ побóжныхъ,… прєз҄ дрȣ́къ вы́дати покȣсилємсѧ (Київ, 1625 *МІКСВ* 130);

(до друку) подати, підготувати: На котóрый листъ отписáлъ ему неякій кли́рыкъ Острозскій…, который и до друку естъ вы́данъ (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 983); Шкóлȣ кгрє(ц)кȣю заложилъ и патрі́архъ,… кграматыкȣ кгрєцъкȣю… до дрȣ́кȣ выдалъ (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 44 зв.); Рачей то вызнайте, жесте нѣкоторіе мѣстца ихъ часто въ друкъ выдаючи поваріовали, а подъ титуломъ ихъ паписту якого положили (1603 *Пит.* 19).

10. (що) *(звук)* видати: Вдáчного тóнȣ мȣзы́кȣ в҄сщинáйтє: И дзвéнкъ выдáйтє (Львів, 1642 *Бут.* 7 зв.).

11. (що) *(запах)* видати, виділити: Єсли в҄ мі́рѣ сéмъ: єдинó тѣло ст҃гѡ лєжáщєє в҄ прáхȣ; а выдає(т) и(з) сéбє такѡ́выи зáпахи сла(д)кїи, пáчє арамáт҄ тогѡ свѣт(а), то далéко на(д)то ѡ́нїи, тѣла ст҃ы́хъ ѹвєлбéнныи; ви́датут҄ (!) ди́вноѡи сла(д)кости; вóнности; кȣ́пнѡ з҄ дȣшéю (Чернігів, 1646 *Перло* 166).

◇ **выдати клѧтву** *див.* **КЛЯТВА; тѣло выдати** — офірувати (себе), пожертвувати (собою): хс… за дх҃овныхъ ѡбѣдвѣ чáсти, то єстъ тѣло вы́далъ и крóвъ вы́л҄лѧлъ, а за лю́ди єднȣ чáсткȣ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 39).

Див. ще **ВЫДАВАТИ[1].**

ВЫДАТИСЯ, ВИДАТИСЕ, ВЫДАТИСѦ *дієсл. док.* **1.** *(зробити витрати на щось)* витратитися, видатися: писарѣ ти(ж) своє(г) ю(р)ка ти(ж) та(м) посилає(т) аби та(м) би(л) и ка(ж)дии гро(ш) писа(л) на (ч)то би сє видало (Сучавиця, 1598 *ЛСБ* 321, 1); нєдостало гвȣ(з)дѧ докȣповалосѧ на тȣю роботȣ та(к) ла(т)ноє я(к) ґо(н)товоє выдалосѧ fr. 5: 25 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 19).

2. *(про книги)* видатися, опублікуватися: мєновитє ижъ выдалосѧ з нашеи стороны часȣ нєдавного кни(ж)ки подъ титоуломъ Єктєзисъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9).

3. Представитися, виявитися, показатися: тымъ оупоромъ мало сѧ в своєй рєчи покрѣпи(ш) и овшємъ выдашсѧ тымъ, ижєсь єсть в слоушныє по(д)пѡры розȣмєньѧ своєго оубогый и нєдостаточный (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 107).

4. *(видати себе)* проговоритися: Мелетій, с

Кієва єдучи, ступил до Кирилла луцкого и, з ним бесѣдуючи, якож рад их заживалъ, выдалъся сам, иж он маєт штось на Кирилла мовячи, же ты будешъ у мене (Львів, 1605-1606 *Перест.* 30).

ВЫДАТОКЪ, ВИДАТОКЪ *ч.* **1.** *(використання коштів для чого-небудь)* видаток, витрата: пожитки с тыхъ маєтностєй приходѧчіє... на иныє марныє выдатки оборочаютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194); в загаєню Бра(ц)тва, то(ж) тєпє(р) при ѡбєцности всѣхъ на що потрєба выда(т)ки быти маю(т) (1623 *ПВКРДА* I-1, 43); Протóръ: Прихо(д), или приѡбрѣтéніє, притѧжáніє, или выдáтокъ, росхóдъ (1627 *ЛБ* 102); гды́жъ зáразъ застанови́лосѧ тєчéніє крви єѣ, и оулѣчєна // была ѡ(т) хоробы... нѣ нáшто нє огладáласѧ оутрáплєнаѧ нєвѣста онаѧ, нѣ на дáвность хорóбы, нѣ на выдáтокъ лѣкарємъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 626-627); Выдáтокъ impensa (*Уж.* 1645, 23 зв.).

2. *(кошти, витрачені або необхідні для чогонебудь)* видаток, рахунок: ты(х) то людє(й) на кгрȣ(н)тє мона(с)ты(р)ско(м) живȣчи(х) свєцки(м) право(м)... с ты(х) тєды до(м)ко(в) мона(с)ты(р)ски(х) слу(ш)нє, и зго(д)ливє вє(д)лє выда(т)ку прибȣдова(н)є и(х) заплативши и(м) ѡ(т)пусти(ти) и(х) прика(з)ує(м) (Львів, 1591 *ЛСБ* 154); не поглядаючи на жал мой и убозство мое, до которого небожчик привѣл, не пытаючисе о росходахъ и о выдатках, написали и сумы пенезей... же небожчик муж мой... не тылко... не мел, але... ани ведал (Володимир, 1622 *АрхЮЗР* 8/III, 581); з того прыходȣ выда(т)кȣ показа(л) ро(з)но... а тєра(з) прєраховавшы порѧ(д)нє и(з) давного рєстою (!) зостало пры П. Матияшȣ спо(л)нѡ R 400 (Львів, 1642 *ЛСБ* 1055, 6).

ВЫДВАЛТОВАТИ, ВЫДВАЛЪТОВАТИ *дієсл. док.* (*мад.* vált) (кого, що) *(за гроші, плату)* викупити, відкупити, звільнити: не можетъ ся тамъ выдплатити у аду хоть якый богатый, тай не выдвалтовати тамъ душу свою (XVI ст. *НЄ* 150); чомъ они май люблятъ иманіе ихъ на сюмъ свѣтѣ, нѣжъ царство небесное, и май любятъ, што бы чл҃вѣкъ убогый погыбъ, нѣжъ бы его выдвалътовавъ, албо што (бы) его спомугъ у его неволи и у его убожествѣ (Там же, 176).

Див. ще **ВЫВАЛТОВАТИ.**

ВЫДВЕРЕЧИ *див.* **ОТВЕРЕЧИ.**

ВЫДВЕРЕЧИСЯ *див.* **ОТВЕРЕЧИСЯ.**

ВЫДВИГНУТИ, ВИДВИГНУТИ, ВЫДЪВИГНУТИ *дієсл. док.* **1.** (кого з чого) *(допомогти кому-небудь вибратися зі скрутного становища)* витягти, вирятувати: Тóй Мономáхъ Всєволóдови(ч) ...сынѡ́въ и потóмкѡ(в) óногѡ Вєли́когѡ Володі́мєра Монáрхи Рѡ́сского... оуспокóилъ,... и прáвє рáмєнами своими зъ бли́зкогѡ оупáдкȣ вы́двигнȣлъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 69).

2. (кого) Вижити, вигнати: видели есмо, што Ощовские сами и зъ жонами своими... до Луцка приежъдъчали и зъ нею [Борисовою] тихо розмовляли, по чомъ добре то было знати, ижъ ее и челядь хотили, якъ могучи, зъ замъку выдъвигнути (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 410).

3. (що) Відбудувати, відновити: При то(м) тыжъ и дрȣка(р)ню ѡпущєнъную видвигнули (Львів, 1587 *ЛСБ* 83);

збудувати: А до того и дрȣка(р)ню для ро(з)множєня Грє(ц)кого и Словє(н)ского Пи(с)ма в потрєбȣ Книгъ Цр҃ковны(х) и шко(л)ны(х) наукъ за сȣмȣ нємалȣю выдвигнȣли (Львів, 1609 *ЛСБ* 422).

ВЫДВОРНЕ *присл.* (*стп.* wytwornie) витончено, вишукано: Або вѣмъ преблаженному оному великое въ томъ старане было, больше престерегаючи пожитку многихъ, нижли усмотрѣвати только о рѣчахъ великихъ и высокихъ выдворне мовити, съ которыхъ бы жадного пожитку многимъ не было (Египет, 1602 *Діал.* 50).

ВЫДВОРНОСТЬ *ж.* (*стп.* wytworność) витонченість, вишуканість: анѣ бóвѣмъ такъ мнóгыхъ// пытáнїй выдвóрностю было бы христїáнъского набожєнъства помáзано панéнъство, которыє чи́стостью вѣры заховывáтисѧ мáє(т) (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 7-7 зв.); Которáѧ за пóмочȣ Бж҃єю... óколо того зъ оупрїймои и горѧчєи хоу́ти до дóброго людїй зáцныхъ старáньємъ тáкъ áбы слѡ́въ, я́ко и самóго рéчи вырозȣмéнѧ нѣвчóмъ нє хи́бити, пи́льнє пєрєстєрѣгáючи, и ѡ оздóбѣ áлбо выдвóрности слáвного и родови́того ѧзы́ка словéнъского,... éстъ пєрєлóжєна (Львів, 1614 *Кн. о св.* 444); жéбысь мóглъ на прѡповѣди глȣпства бȣдовá-

тиса котώрая пра(в)ди́вою мδдрост'ю єсть, нє ма́ючи сло́въ выдво́рности, алє тω(л)ко си́лδ Кр(с)томъ Г(с)днимъ справδючδю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 187).

ВЫДВОРНЫЙ *прикм.* (*стп.* wytworny) витончений, вишуканий; особливий: насъ Хотя ихъ ω то нє просимо, учити хωтя(т) приписδючи собѣ выдворнδю мδдро(ст), а на(м) простотδ (Острог, 1518-1599 *Апокр.* 7); (а(ж) з нѣкото́ры(х) моу́сѣмо и(х) я́ко ώсы або мотыли́цѣ прє(ч) ды́мо(м) вы́кδрити) а́лє и в то(м) па(н)ствѣ но́во а свѣжо и(х) вы́дво́р'ныє а вы́лѣта́ючіє дδ(м)ки до тако́го ко(н)ца оухова(ли) б͠є (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227); А тое примушене отъ васъ же самыхъ причину, презъ розмаитые и выдворные опиніе реторицкихъ,... и софійстійскихъ студей, имъ подаетъ (1603 *Пит.* 105); Сла́вный в' гре́ціи на́ро(д) лако́нωвъ... за звы́чай то собѣ нєнага́нєный мѣлъ, ре́чи пова́жныє... выдво́рныхъ тро́повъ и фікгδръ нєпотре́бныхъ ωздо́бами кшта́лтити, а́лє на́йпростшими и на́йкоротшими выража́ти сло́вы (Львів, 1640 *Окт.* 2).

ВЫДВѢТЪ *див.* **ОТВѢТЪ.**

ВЫДГНѢВАТИ *дієсл. док.* (кого) Відвернути гнів, ула唐скавити: "Чомъ буршій сего свѣта осуженъ естъ"; овунъ показивъ смерть, овунъ выдгнѣвавъ отца святого Бога, овунъ выдкрывъ небо (XVI ст. *НЄ* 204).

ВЫДДАЛИТИ *див.* **ОТДАЛИТИ.**

ВЫДДАЛИТИСЯ *див.* **ОТДАЛИТИСЯ.**

ВЫДДАЛЯТИСЯ *див.* **ОТДАЛАТИСА.**

ВЫДДАТИ *див.* **ОТДАТИ.**

ВЫДѢЛИТИ *див.* **ОТДѢЛИТИ.**

ВЫДДѢЛИТИСЯ *див.* **ОТДѢЛИТИСА.**

ВЫДДѢЛЯТИСЯ *див.* **ОТДѢЛЯТИСЯ.**

ВЫДЕДИЧИТИ *дієсл. док.* (кого) Позбавити спадщини, *діал.* видідичити: Причи(н) для которы(х) ωтє(ц) с͠на можєть ω(т) имєнє(и) видедичити або ω(т)далити (1566 *ВЛС* 77).

ВЫДЕЛАТИ *дієсл. док.* (що) Виготовити, виробити: тыє бортъники на кождδю вєснδ мают по шєсти дєрєва выдєлати, а на кождδю тєж ωсин по дрδгой шєсти дєрєва выдєлати (1567 *AS* VII, 120).

ВЫДЕЛЕНЪЄ *с.* Поділ, відокремлення: кгды тыи делчие... ку тому дѣлу до замку Тесова въехали, хотечи подле сказаня князя старосты на выделенъе имъ в тых именях вчинити, Остафей Рагоза и з жоною своею Томилу Вороне... делу оного... не допустили (Вільна, 1554 *АрхЮЗР* 8/VI, 34).

Пор. **ВЫДѢЛИТИ.**

ВЫДЕЛИТИ *див.* **ВЫДѢЛИТИ.**

ВЫДЕЛОКЪ *ч. (виділення частини майна на користь певної особи)* виділ: приточиласє справа за позвомъ моимъ [по(д)ко]моръскимъ, ω(т) урожоного п͠на Кузмы Ласка,... [ω] выдєлокъ имєнъя Ласковского половицы (Житомирщина, 1600 *ККПС* 172).

ВЫДЕЛЯТИ *див.* **ВЫДѢЛЯТИ.**

ВЫДЕРАТИ *див.* **ВЫДИРАТИ.**

ВЫДЕРЖАНЄ, ВИДЕРЖАНЄ, ВЫДЕРЖАНЪЄ *с. (терміну, строку)* закінчення: а если бы на тот рок верху означоный, по выдержанъю году,... тая сума пенезей... не была отдана и заплачона, тогды рок од року он сам, жона, дети и потомки ихъ тот дворец Гнидаву... держати будет до того часу, ажъ бы ему, або жоне, детем,... сума пенезей его тисеча золотых чирвоных зуполна отдана и заплачона была (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 189); А тое имѣнье мое... Ботинское..., мает его милость в покою держати от мене и от малжонки моей... ни в чомъ не нарушаючи... до выдержаня тых шести лет вышей описаных (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 9/VI, 301);

(про угоду, умову) дотримання: выправдуючися до Риму,...// взяли и позычили у его милости, пана Станислава Прокшича Кандыбы,... двохъ тисечей золотыхъ польскихъ, въ которой суме, до выдержанья аренъдою, на сорокъ летъ завели и уступили маетностку церковную, въ повете Луцкомъ лежачую (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 426-427); Где бы панъ Богъ на мене въ томъ часе смерть допустити рачилъ, теды по мне потомкове мои жаднои перешкоды тымъ арендаромъ... чинитъ не маютъ, ажъ до выдержаня водлугъ тое аренды (Камениця, 1607 *АрхЮЗР* 6/I, 344); а ω(ст)ато(к) тоє сумы п͠нзє(и)... ω(т)да(т) ажъ по выдє(р)жа(н)ю тоє арє(н)ды (Кунин, 1614 *ЛОИИ* 238, 2, 69/18, 1).

Див. ще **ВЫДЕРЖЕНЄ.**

Пор. **ВЫДЕРЖАТИ.**

ВЫДЕРЖАТИ, ВЫДЕРЪЖАТИ, ВЫДРЪЖАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(зберегти що-небудь для користування)* продержати: А маютъ ѡни, пє(р)вы(и) го(д) выдє(р)жавши тоє мыто, дати намъ ѡсмъсо(т) копъ грошє(и) (Берестя, 1505 *ТУ* 45); А в ты(х) часє(х) поки па(н) богда(н)... тую ѡсмъ лєтъ выдє(р)жить я... в... мою ча(ст) имє(н)я нє ма(м) ничи(м) сѧ вступова(ти) ани жадное пєрєказы чинити (П'ятигорщин, 1572 *ЛНБ* 103, 459/IIIс, 124 зв.); выдє(р)жа(в)ши три лѣт‹а› тєды иван‹ови› затєви цу(п)рик‹овому› будє(т) во(л)но єму положи(ти) суму вы(ш)шемѣнованую ·м· зло(т) свои(х) вла(с)ны(х) а нє позычєны(х) (Одрехова, 1586 *ЦДІАЛ* 37, 1, 28 зв.).

2. (що) Виконати (що), дотриматися (чого): А где бых я... сего постановеня, в семъ листе написаного, выдержати не хотѣлъ,... тогды буду повиненъ на его кролевскую милость заруки заплатити пятсот коп грошей (Баїв, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 291); дво(х) пано(в) є(ст) ро(с)ка(з) протывный баръзо, комоу бы росказали тєды жадє(н) нє можє(т) выдръжати // роска(з)у и(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 113 зв.); Прото где бы того... нашъ милостивый панъ одъное тое справы попрысяжоное... намъ не выдеръжалъ, теды бы есмо и во всихъ справахъ, свободахъ и вольностяхъ нашихъ мусели звонтъпить (Вільна, 1599 *Ант.* 645).

3. *(знести, стерпіти)* витримати: кг(д)ы сѧ которой пригоди(т), и(ж) єє мѹ(ж) ѹмрє(т) бє(з) плодѹ, винє(н) є(ст) єи понѧти нєбо(ж)чико(в) бра́тъ ро(д)ный, а(л)бо на́ибли(ж)шїй в ро́дѹ. і єсли нє бѹдє(т) хотѣлъ, має(т) єи выдръжати сто́шь, то є(ст) дасть ємѹ оу пыскъ чєрєвико(м) изъзѹвши из лѣвой но́ги, абы та́ко(ж) бы(л) и закованы(и) чрєви(к) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 95).

ВЫДЕРЖЕНЄ, ВЫДЕРЖЕНЪЄ *с.* (*стп.* wydzierżenie) *(терміну, строку)* закінчення: а если бы на тот рок верху означоный,... тая сума пенезей его з скарбу нашого... не была отдана и заплачона, тогды... он сам, жона, дети... тот дворец Гнидаву ...ку пожитку своему держати будет до того часу, ажъ бы ему, або жоне, детем,... на час назначоный, по выдерженъю от року до року, з скарбу нашого, ...сума пенезей его тисеча золотых чирвоных зуполна отдана и заплочона была (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 189); А гдє бы хто з блиски(х) пови(н)ныхъ мои(х) пану Васи(л)ю и пану Томилу до выдєржє(н)я тыхъ трєхъ роковъ або по выдєржа(н)ю, нє ѡ(т)давши тоє сумы пнзє(и), якую пєрєказу чини(ти) або ихъ з споко(и)ного дєржа(н)я выгнати мєли..., тогды я,... Фридри(х) Тишкевичъ, ѡ(т) всихъ таковы(х) пови(н)ныхъ свои(х)... боронити маю и вси шкоды, // наклады,... плати(т),... повинєнъ буду (Житомир, 1584 *АЖМУ* 134-135).

Див. ще **ВЫДЕРЖАНЄ.**

ВЫДЕРКАФОВЫЙ, ВИДЕРКАФОВЫЙ *прикм.* (*стп.* wyderkafowy) викупний. ◇ **записъ видеркафовый** *див.* **ЗАПИСЪ; конътрактъ видеркафовый** *див.* **КОНТРАКТЪ.**

ВЫДЕРКАФЪ, ВѢДЕРКАФЪ *ч.* (*стп.* wyderkaf, *нім.* Wöderkauf) викупне право на нерухоме майно: А то на выдє(р)кафъ то є(ст) захова(в)ши собє... цєлоє право, до чося (!) и произволє(н)є моє доброво(л)ноє стало, и(ж) коли ко(л)вєкъ похотя(т), ѹ мєнє... тѹю має(т)но(ст) свою... кѹпити, то и(х) мл(с)тя(м) завжды волно (Вінниця, 1604 *ЛНБ* 5, II 4051, 38); спродавъшы и пенязи за той товаръ и сребро и за вси речы до купы знесшы и зобравшы, оные на маетность якую любо заставънымъ способомъ, любо вечностю, албо и на выдеркафъ дати, абы сума тая вся цело завъше зоставала (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 507); прошу... // абы тую суму на вѣдеркафъ дано и с провизии братю и сестры уломъные опатровано в том шпиталю (Володимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 624-625); также мемрамы... отца метрополиты, пана протестуючого, на листы и на квиты, на выдеркафъ служачие и на иншие вси справы,... а надто сумы пинежные, од... //... пана Ерого Немирича тисечу золотых... з собою побрал (Київ, 1643 *АрхЮЗР* 1/VI, 784-785).

ВЫДЕРОКЪ *ч.* (*стп.* wyderek) викупне право на нерухоме майно: А я южъ сама и потомки мои,... обовязѹю: въ то всє огѹломъ,... чєрєзъ сєбє, слѹгъ ...и кождого дєржачого добръ моихъ, жадного встѹпѹ и пєрєшкоды... чинити, задавати того описанѧ жадными причинами, выдєрками, фримарками нє трѹднити и до права о знєсєнє... позывати нє маю и нє маютъ (Загайці, 1637 *ПВКРДА* IV-1, 76).

ВЫДЕРТИ, ВИДЕРТЫ, ВЫДАРТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(силою витягнути, вирвати що-небудь)* видерти: Видилисмы... двери // розламано и розрубано, завѣси и ретязи, прибой съ колодками, тое выдерто и взято (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 160-161); теды, у закристияна кгвалтомъ ключи выдарши, и оному по губокъ, кгды ему ключей дати не хотелъ, задавши, до закристии отворилъ (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 6/I, 500).

2. *Перен.* (що) *(забрати, відняти)* видерти: то ли твоя проповѣдь, Скарго, якова силою и мучительством, а не покорою и наказанием кротким спасение мое правдивое мнѣ от мене выдрешь и в поганскую згоду, от тѣснаго пути слѣда, ведущаго в живот вѣчный, притягнеш (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 166); Ігнатій св.... который зъ Миколаемъ..., въ прю о Булгарію вступивши, видерты еи собѣ зъ владзы патріархалной не допустилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 604);

(кого) пограбувати: Єсли тѧ взрꙋшає(т) Ср(д)цє твоє або око лꙋкавоє. абы(с) кого кривди(л) лихви(л) нєсправє(д)ливє выдє(р). ꙋда(и)сѧ до покоры (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 18 зв.); **пчолы (пщолы) выдерти** — вибрати мед (з бджолами): у Корисы пчолъ трое выдерли на голову (Луцьк, 1637 *АрхЮЗР* 6/I, 507); у Каспра шевца... пщолъ двое зъ улевъ выдерто (Луцьк, 1619 *АрхЮЗР* 6/I, 403).

Див. ще **ВЫДРАТИ.**

ВЫДЕРТОЄ *с. (те, що взято силоміць)* пограбоване: И мы та́къжє... ма́ємъ мѣти скрꙋхꙋ //... При то(м) ялмꙋжнꙋ оубо́ги(м) го́йнꙋю дава́ти, в' ви(н)номъ сѧ оуи́стити, кра́дєноє и вы́дєртоє... вєрта́ти (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 311-312).

ВЫДЕРТА *с.* Видертя, виривання: Атіфа́: вы́дє(р)тѧ, а(б)о грѣ(х)а воло́сѧ, а(б)о кωст(и) (1627 *ЛБ* 183).

Пор. **ВЫДЕРТИ.**

ВЫДИВИТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (чого) Намилуватися, налюбуватися (чим): а пры томъ сєрцꙋ вашомꙋ благодаті бж҃ꙋи послꙋшномꙋ, и плωды послꙋшаніа въскоры прыносащомꙋ, нє моглємъ ся выдивити (Унів, 1618 *ЛНБ* 5, 827, 1, 179 зв.).

2. (чому) Здивуватися (чому), зрозуміти (що): То отступникове, которыхъ ся я, заправды, внутренной слѣпотѣ великой выдивити не могу (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 380).

Див.ще **ВЫДИВОВАТИСЯ.**

ВЫДИВОВАТИСЯ, ВЫДИВОВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (кому) Намилуватися, налюбуватися (ким): Нє могоуса тоу(т) до́сы(т) выдивовати то(и) ωблюбє́ници, котóраа кды всѣ ми́лого своєго чло(н)кы подобєнствами вы́разила, зо́лотоу єго гла́воу, ωчи го́лоубω(м)... прировна́ючи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 235 зв.).

2. (чому) Надивуватися: ω(т) пѧти тисѧчі́й лѣ(т) сєрафи́мы и всѣ а́гг҃лскіє си́лы єго щáстю єго зáцности нє могоу(т)сѧ вы́дивовати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 267); Выдивоватися злости и хитрости не можемъ: такъ хитро затягаютъ повагу клятвы папежской! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1092).

Див. ще **ВИДИВИТИСЯ.**

ВЫДИРАТИ, ВИДИРАТИ, ВЫДЕРАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(силою відокремлювати частину від цілого)* видирати, виривати: неприятели... сторожа церковного... кгвалтомъ взявши..., по коморах и по схованях манастырских церковных, абы показовал, водили, а тые кгвалты чинячи, двери выдираючи с помочниками своими, рѣчи которые едно в церкви были,... побрал и полупиль (Луцьк, 1601 *АхрЮЗР* 1/VI, 315).

2. (що в кого, що на кого) *(забирати силою)* виривати, віднімати, відбирати (що в кого): мы за примꙋсо(м) єго мл(с)ти вси водлє росказа(н)я єго мл(с)ти чинимъ и пода(т)ки великиє чого дє(и) єсмо николи пєрє(д) тымъ нє давали и давать были нє пови(н)ни на на(с) дє(и) бєрєтъ и выдираєтъ (1582 *ЖКК* II, 142); Чистая облюбенница Христова въ клейнотахъ, отъ него собѣ заставленыхъ, кохатися, а передъ тымъ, хто ей оные выдирати и фалшовати хочетъ, хоронитися муситъ (1603 *Пит.* 33); а кг(д)ы ю(ж) што далє(и)... в'ти́скь сѧ розмага(л)... та́къ и(ж) ω(т҃)цъ сно́ви, а сн҃ъ ω(т)цоу з рꙋкь выди́ра(л) стра́вꙋ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 84); панъ Макарский с... помоцъниками на сведчачого и челяд его сечи почали, который кгды до коней...уходити хотелъ, в томъ же его самого поръвавши и инътеръцизу выдераючи, подписы свои

одшаръпънули (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 8/III, 597);

(що у кого) *(позбавляти права володіти чим-небудь)* відбирати: Несправедливыми присягами грунты для костеловъ своихъ приворочаютъ, выдираючи у людій (бл. 1626 *Кир.Н.* 28); дїа́воли лю́тыи катѡ́вє приходѧтъ: и та́къ з нє́гѡ дꙋ́шꙋ єгѡ; Ґва́лтомъ видира́ютъ (Чернігів, 1646 *Перло* 125 зв.);

перен. (з чого) *(силоміць)* позбавляти (чого, з-під чого): вдаю(т)сѧ в дꙋховныи справы пастырства моєго... выдираючи з владзи моє(и) справы и ѡсобы дꙋховныя (Львів, 1588 *ЛСБ* 85); И псу єст подобный невстыдливый кождый, за прибыток милый прибывает завжды. З небожных зыісков па́нъства набывати, и праци убогих смѣле выдирати (к. XVI ст. *Укр.п.* 71).

3. (що) Грабувати, забирати, захоплювати: мєдꙋ тєжъ ѡѳитость вєликаѧ а прє(д)нє доброго чистого бєлого бє(з) бо(р)тє(и) и бє(з) всѧкоє працы вєликоє нє только с пасєкъ алє готово(г) съ вєпєто(въ) выдираючи (Браслав, 1552 *ОБЗ* 143 зв.); хмє(л) є(ст) нєприятєлє(м) на(м)... и ꙋстави(ч)нє звы(к) бєды на(м) чини(т)и... бчолы кажє(т) выдира(т)и моє вла(с)ныє и собє мє(д) вози(т)и и и(н)ши(х) шко(д) немало чини(т) (Ковель, 1574 *ЖКК* II, 277); Оужє и вл(д)ци лвѡ́вскомꙋ... // монасты́ръ жиди́чинский ...кгва́лтомъ наѥ́хавши на оный прєзъ штоу́рмъ с пролитьємъ крви выдира́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212 зв.-213); Нєсправєдли́вость абѡ́вѣмъ жада́єтъ драпѣжити чꙋ́жє́є, ли́хвити, выдира́ти, кра́сти, розбива́ти (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 363); скарбы костелные выдирали, умерлымъ въ гробахъ не даючи спокойне лежати (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 139).

4. (кого з чого) *(визволяти, рятувати)* видирати, виривати: Кото́рыхъ [поганъ] ѡ́нъ водо́ю и сꙋхомъ воєва́лъ. И плѣнє́ныхъ хр҃(с)тїа́нъ зъ мо́цы и́хъ выдира́лъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 40).

◇ **животъ выдирати** *див.* **ЖИВОТЪ.**

Див. ще **ВЫДЕРТИ.**

ВЫДИРАТИСЯ *дієсл. недок. (визволятися, рятуватися)* видиратися, вириватися: Оусилꙋ́єшъ по(д)би́ти по(д) мо́цъ свою всѣ Па́нства. Жє́бы(т) ся жа́дєнъ чл҃къ нє выдиралъ съ по(д)да́нства (Київ, 1622 *Сак.В.* 44).

ВЫДИРСТВО *с.* Здирство, грабіж: са́ми ѡ своє́ сп҃сєнїє нє стараютсѧ тылко пє́чалѣютсѧ оуставнѣ, яко причинити собѣ зє́мнои сла́вы: и дш҃єгꙋ́бны(х) з лихвы, и з выдирства собранны(х) богат(ст)въ (поч. XVII ст. *Пчела* 13 зв.).

ВЫДИРЦА, ВИДИРЦА *ч.* (*стп.* wydzierca) грабіжник: нє(х) спомѧ́нєтъ на бєзбо́жныхъ, и ѡ́крꙋтныхъ, выдирцовъ (поч. XVII ст. *Пчела* 12); Тог(д)а дїа́волы... за́ймꙋтъ всѣхъ грѣшникѡвъ тогѡ́ свѣта,... разбо́йникѡвъ,... види́рцѡвъ (Чернігів, 1646 *Перло* 154 зв.).

ВЫДИТИСА *див.* **ВИДІТИСЯ.**

ВЫДИТЫ *див.* **ВИДІТИ.**

ВЫДКАЗАТИ *див.* **ОТКАЗАТИ.**

ВЫДКАЗЪ *див.* **ОТКАЗЪ.**

ВЫДКЛАДОВАТИ, ВЫТКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Перекладати: Кѣнчъ ихъ наповнивъ, выткладуючи изъ одного у другый, и усюгды (*в ориг.* оусюгдь. — *Прим. вид.*) вуцѣ ихъ изъ многымъ плодомъ множатъ ся... (XVI ст. *НЄ* 66).

ВЫДКРЫТИ *див.* **ОТКРЫТИ.**

ВЫДКРЫТИСЯ *див.* **ОТКРЫТИСЯ.**

ВЫДКУ *присл.* Те саме, що **выдкудъ**: научайме ся (*в ориг.* си — *Прим. вид.*) изъ сего евангелія, выдку ся годитъ розумѣти право и правду Божую, и што намъ повѣдаетъ спасеніе души (XVI ст *НЄ* 150); слухайме слово Божіе, выдку имаеме добыти вѣру, котровъ маеме добыти царство небесное (Там же, 192).

Див. ще **ВЫДКУДЪ, ОТКУДУ.**

ВЫДКУДЪ, ВЫТКУДЪ *присл.* Звідки: Выткудъ сему сесе? (XVI ст. *НЄ* 46); Насадивши, пушовъ тамъ, выдкудъ не прійдетъ борзо бѣнътетовати грѣшныхъ (Там же, 127); и пита(л) его ст҃ꙋю мл҃(с)ть: вы(д)коу(д) ты и кто ты єсь, чо(м) вижоу, и(ж) тѧ Жидовє и(з) зависти поимали (XVI ст. *УЄ Трост.* 64).

Див. ще **ВЫДКУ.**

ВЫДКУПИТЕЛЬ *див.* **ОТКУПИТЕЛЬ.**

ВЫДКУПИТИ *див.* **ОТКУПИТИ.**

ВЫДЛОЖИТИ *див.* **ОТЛОЖИТИ.**

ВЫДЛУБИТИ *дієсл. док.* Видлубати, виколупати: выдлꙋбити excalpo (I пол. XVII ст. *Сем.* 80).

ВЫДЛУЧИТИ *див.* **ОТЛУЧИТИ.**

ВЫДМѢНИТИ *див.* **ОТМѢНИТИ.**

ВЫДМѢНОКЪ *ч.* Винагорода, відзнака: Познавайте, чомъ выдъ Господа пріймеши выдмѣнокъ за твою служъбу, али каздѣ (*виправлено на* ґаздѣ. — *Прим. вид.*) служи, якъ Христови (XVI ст. *НЄ* 98).

ВЫДМѢРИТИСЯ *див.* **ОТМѢРИТИСѦ.**

ВЫДМѢТАТИСЯ *див.* **ОТМѢТАТИСѦ.**

ВЫДМѢТОВАТИСЯ *див.* **ОТМѢТОВАТИСѦ.**

ВЫДНЯТИСЯ, ВЫДОЙНЯТИСЯ *дієсл. док.* (від кого) *(бути віднятим)* віднятися, відірватися: Али прійдетъ часъ, што ся выдойметъ выдъ нихъ женихъ, тогды будутъ ся постити (XVI ст. *НЄ* 14); Марія добрую часть выбрала, що не выдиметъ ся вытъ неи (Там же, 42); Выдойметъ ся царство небесное выдъ васъ и дастъ ся языку, што чинитъ плудъ его (Там же, 129).

ВЫДОВБОВАТИ *дієсл. недок. (довбаючи, робити заглибину в чому-небудь)* видовбувати: ваѦю, рию, рѣжꙋ, выдовбꙋю (1596 *ЛЗ* 38); Изваа́ю: Вырыва́ю, рыю, выдо́вбꙋю, вырѣзꙋю (1627 *ЛБ* 45).

ВЫДОИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Видоювати: Ста́домъ є́сть, кото́роє пастꙋхъ ю́жъ до кро́ви выдо́иваєтъ, стриже́тъ и ѡ҆вшємъ ско́блитъ, ѡ҆вшємъ злꙋплюваєтъ, и забива́єтъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

ВЫДОЙНЯТИСЯ *див.* **ВЫДНЯТИСЯ.**

ВЫДОЛАТИ *дієсл. док.* (від кого, чому і без додатка) Здолати, перемогти: И хто(ж) бовѣ(м) ѡ(т) чл҃къ вы́долати мо́жєтъ то́и. Євхари́стїи свѦтости, в' кото́рои ю́жъ нє яко в' и́ныхъ да́ры сꙋ(т) Бо(з)скіи, а́лє са́мъ в' нє́и да́рѡвъ да́вца правди́вє ѡбє́цнымъ єстъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 290); И за́разъ прє(д)оуви́дѣла, жє в' тако́вом' ста́нѣ, и на тако́вомъ оура́дѣ єди́нъ чл҃вкъ нє вы́долає(т) (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 916); ажємъ єстъ в лєтєхъ подєшълымъ и нє могꙋчи ѡномꙋ выдолати... тотъ млынъ и до нє(г) налєжачимъ з тымъ ли(с)томъ... иванови Сахънови... на вєчъныє... часы... продаю (Житомир, 1647 *ЦДІАК* 11, 1, 12, 31 зв.).

Див. ще **ВЫДОЛЫВАТИ.**

ВЫДОЛЫВАТИ *дієсл. недок.* (що) Долати, перемагати: и вє́длꙋгъ своє́и мꙋдрости ла́скавый взро́къ за́вшє пока́зовати бꙋдєшъ ра́чилъ, лю́бо то, я́кѡ высо́кость КнѦжа́тской Фамі́лїи мѣти хо́чєтъ, ма́лость моѦ нє выдолыва́єтъ, а́лє пє́внє хо́тью и до́брымъ оусє́рдїємъ навєрша́єтъ (Київ, 1623 *МІКСВ* 77).

Див. ще **ВЫДОЛАТИ.**

ВЫДОПТАТИ, ВИДОПТАТИ, ВЫДОПЪТАТИ *дієсл. док.* (що) *(знищити, ходячи по чому-небудь)* витоптати, *діал.* видоптати: тамъ жє... въ виногради все вино виламали, видоптали (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138); а они тым часомъ всѣ збожя,... жито и пшеницу жали, а ярыны, овсы,... проса и што колвекъ засеяно было, выжали и выдопъктали (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619); а ярыны, яко се вышей меновано, всю а всю,... выбили и выдоптали, и все згола з зымлею змешали (Там же).

ВЫДОРОЖЕНЫЙ *прикм.* (*стп.* wydrążony) видовбаний; виколупаний: Вєва́и: Зѣни́ца, а́бо вы́дорожєны(и), кривы́й, а́бо поро́жнїй (1627 *ЛБ* 192).

ВЫДПИРАТИСЯ *див.* **ОТПИРАТИСЯ.**

ВЫДПЛАТИТИСЯ *див.* **ОТПЛАТИТИСЯ.**

ВЫДПОЧИТИ *див.* **ОТПОЧИТИ.**

ВЫДПУСТИТИ *див.* **ОТПУСТИТИ.**

ВЫДПУСТИТИСЯ *див.* **ОТПУСТИТИСЯ.**

ВЫДПУЩАТИ *див.* **ОТПУЩАТИ.**

ВЫДПУЩАТИСЯ *див.* **ОТПУЩАТИСЯ.**

ВЫДПУЩЕНІЄ *див.* **ОТПУЩЕНЄ.**

ВЫДПУЩѢНЯ *див.* **ОТПУЩЕНЄ.**

ВЫДРА, ВІДРА *ж.* **1.** *(хижий ссавець)* видра: єстъ за (ш)вєцїєю... поу́ща вєли́ка,... та(м) до́сы(т) коу́нъ. собо́лїй, вы́дръ. попє́ли(ц). і ино́го звѣрꙋ нєвы́мов'ноє мнѡ(ж)ство (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 26 зв.); відра lutra (I пол. XVII ст. *Своб.* 111); lutra, a(e), выдра звѣръ (1642 *ЛС* 259).

2. *(хутро видри як товар)* видра: от лисиц, бобровъ, кунь, рысей, соболев, волковъ, выдер, шацуючи на копу, по грошей два (Вільна, 1568-1573 *ПККДА* II, дод. 559); єдучи... до Люблина..., с товары нашими посполитыми, то є(ст) з рысями, з бобрами,... з выдрами,... в писаро(в) поборовы(х)... кви(т) взя(л) (Володимир, 1569 *ТУ* 133); Павєлъ Григо(р)євичъ... мє(л)... това(р) сво(и)... выдє(р)

болши(х) д̅і... бобро(в) кары(х) в̅ (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 8 зв.); Панъ Юрє(и) Макаровичъ... заграбилъ... // ...выдє(р) чинєны(х) чотири (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 26-26 зв.).

3. *ч.* Вл. н. А при томъ были:... Янъ Выдра, тивунъ Киевскій, а Лоза, а мещанинъ Киевский Ганко (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9).

ВЫДРАНЬЄ *с. (пограбування)* видирання, забирання; вибирання меду (з бджолами): реляцыя возного, огледанье гаю Фалимицкого в порубаню дерева овощового и выдранье двох свепет через врядника Земенъского (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 149).

Пор. **ВЫДРАТИ.**

ВЫДРАНЫЙ, ВЫДРЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Видровий, видряний: побрал... рукав выдраный за золотых пятнадцет (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 653); Пан... Макаровичъ... заграбилъ... шапочка чо(р)ная... // го(р)лами по(д)шитая... выдрєная Адамашко(м) зєлєны(м) ѡблямованая (Київ, 1633 *ЛНБ* 5, II 4060, 25-26).

ВЫДРАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) Видерти, витягнути, забрати: А кгды былъ вєлики(и) розрухъ. боячи ся ротмистръ абы павла нє розша(р)пали мєжи собою росказа(л) по(и)ти служє(б)нымъ а выдрати єго с посрє(д)ку ихъ и ѡ(т)вєсти до ѡбозу (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 138 зв.);

(що) *(силою взяти)* пограбувати: Є(в)гли(ст) ма(т)ѳєй, мови(л)... до драбовь. кото́ріи за грошѣ, найма́ютсѧ забива́ти, вы́драти, взѧ́ти чого нє заробиль (XVI ст. *УЄ* № 29519, 221 зв.); ѡни та́къ працови́тє томꙋ Бо́гꙋ своє́мꙋ голдꙋютъ,... гдє́бы што оу кого размайтыми спо́собами взѧ́вши, ѡ(т)нѧ́вши, вы́дравши,... томꙋ своє́мꙋ бры(д)комꙋ бо́гꙋ на офѣрꙋ принєсли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 69); кгва(л)то(в)нє выдравъ...: шабє(л) добры(х) тры,... ко(л)дра турє(ц)кая, матєрацъ атъласовы(и) (Житомир, 1650 *ДМВН* 193).

2. (що в кого, кому що) Захопити: Были (Арыяны,... атеисты и иные розъные) геретыки, которые ...всимъ нашимъ епископомъ ради бы епископие выдрали (и веру повшехную... загубили и выкоренили) (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 324); безправне... манастыр зо всимъ на все... у мене Варсанофия... з рукъ выдравши и попу селскому... Ивану с Киверецъ в моц и держанье подавъши, вместо обороны опекунское, самъ монастыреве... разъорене учинити смел (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VI, 363).

3. (що) Взяти, роздобути: Ино ѳранцузове,... ино геретикове, явные неприятеле папежские, которые бы и съ пекла ради на папежа што таковрго выдрали (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1105); Пытамъ же тутъ Балабана: откуль овую спросную и проклятую баламутню выдралъ, которую въ своемъ "Требнику" нововыданомъ уписалъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 197).

◊ **выдрати пчолы, бчоли выдрати** — вибрати мед з бортей: В то(м) дє(и) дꙋбє //...выдрали бчоли гнидє(н)цы з вла(ст)ного нашого кгру(н)ту бо(р)тницкого (Київ, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 2 зв.-3); в Темномъ бору, въ Крушникахъ и у в обрубе ходаковскомъ выдрано пчолъ старыхъ, неподбираныхъ роевъ шестнадцать (Овруч, 1629 *АрхЮЗР* 4/I, 78); ты... наславши..., бортников своих... на властный кгрунт имєнѧ єго Лꙋкова... бчол єго старых шєстєры на корєн выдрати казал (Вільна, 1559 *AS* VI, 54); **свепетъ выдрати** — вибрати мед з бортей: гнидє(н)цы того дуба н̅шого проруба(в)ши свєпє(т) выдрали сє(и) жє ѡсєни (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 3).

ВЫДРАТИСѦ *дієсл. док., перен.* (на що) *(досягти чогось)* видертися, вийти: Щасливый есть костел латынский для того, ибо, ...на широкий гостинец премудрости мира сего выскочил, и, повергши крестоносный и смиренный образ христов, на честь и славу свѣта сего выдрався (1608-1609 *Виш.Зач.* 224).

ВЫДРУКОВАНЄ *с.* Надрукування: а на то(т) ча(с) и(ж) литє(р) готовы(х) кгрє(ц)ки(х) нє маю прошу на выдрꙋкова(н)є тоє малоє алє свєтоє рєчи литє(р) ѡ(д)литы(х) и готовы(х) кастъ зо три (Острог, 1607 *ЛСБ* 372).

Пор. **ВЫДРУКОВАТИ.**

ВЫДРУКОВАТИ, ВИДРУКОВАТИ *дієсл. док.* (що) Надрукувати, опублікувати: того ра́ди сїю книгꙋ я́ко зда́вна пи́санꙋю вєлѣлъ єсмє вы́дрꙋковати (Заблудів, 1568 *УЄ* № 552, 3 зв.); нє вѣдаю, яковы́мъ спо́собомъ, алє зайстє нє бєзъ зна́чного кла́мъ-

ства измы́шлєно и вы́дрꙋковано я́ко бы патріа́рхъ алєксан'дрі́йскі́й... мѣл'сѧ презъ послы... по(д) вла́дзꙋ твою по(д)давати (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 28 зв.); Тот же и ве Львовѣ науки вызволеные языка словенскаго и кгрецкаго выдруковати подалъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 28); Тꙋ я пєрєсторо́гꙋ да(ю) на́родωви мо́ємꙋ росі́йскомꙋ, аби́ся стєрєгли кни́жки, що видрꙋковалъ зиза́нії, або кꙋкꙋль бѣсо́вскои сѣвбы по рꙋ́скꙋ, и по по́лскꙋ (Чернігів, 1646 *Перло* 137 зв.).

ВЫДРУКОВАТИСЕ *дієсл. док.* (що) Надрукуватися, вийти друком: а на то(т) ча(с) и(ж) литє(р) готовы(х) кгрє(ц)ки(х) нє маю прошу на выдрꙋкова(н)є тоє малоє алє светоє рєчи литє(р) ω(д)литы(х) и готовы(х) кастъ зо три а скоро сє выдрꙋкꙋє(т) заразо(м) вм(с) с подякованьє(м) ωтошлю (Острог, 1607 *ЛСБ* 372).

ВЫДЪРЖАТИ *див.* **ВЫДЕРЖАТИ.**

ВЫДСЛОБОДИТИ *див.* **ОТСЛОБОДИТИ.**

ВЫДСТУПИТИ *див.* **ОТСТУПИТИ.**

ВЫДСЮДЪ, ВЫТСЮДЪ *присл.* Звідси: Дѣля того научайме ся и мы вытсюдъ найпершее сесе, чомъ Марѳа служила Христови, // якъ бѣзенътуетъ Лука (XVI ст. *НЄ* 41-42); Дѣля того имаеме выдсюдъ сякую науку: наука першая: ну, що намъ помогло и хосновало воскресеніе Христово, и дѣля чого ся указалъ по воскресеніи изъ мертвыхъ тулько разъ? (Там же, 50).

ВЫДТЕПЕРЪ, ВЫДЪТЕПЕРЬ, ВЫТТЕПЕРЬ *присл.* Відтепер, віднині: Третее, прушто на насъ пущаетъ Бгъ неволю, што бесме выттеперь дале не согрѣшали (XVI ст. *НЄ* 70); Кровъ ваша на головѣ вашуй, чомъ я уже чистъ выдтеперъ; иду межи языкы (Там же, 133); Буди имя Господне благословено выдътеперь до вѣка (Там же, 175).

ВЫДТОЛКА *ж.* Пояснення, тлумачення: смотри выдтолку евангелія десятого воскресного у другуй науцѣ (XVI ст. *НЄ* 102).

ВЫДТУДЪ *присл.* Звідти, звідтіля: Испытайте писма, чомъ выдтудъ гадаете имати пожитокъ вѣчный (XVI ст. *НЄ* 83); чомъ изъ ошколы выбираютъ ся учителѣ добрыи, выдтудъ выходятъ книжници, попове, владыци на варышѣ и на села (Там же, 99).

Див. ще **ОТТУДУ.**

ВЫДХНЕНЄ, ВИДХНЕНЄ, ВЫДХНЕНЬЄ *с.* (*стп.* wytchnienie) відпочинок: та́къ и ни́нѣ въ се́й ча́съ по́ста... в' се́й ω(т)вро́тистый бѣгъ, оущє́плєный и поса́жєный є́сть посрі́дкꙋ ω(т) стыхъ ω(т)цо́въ живоно́сный кр(с)тъ, оуфолгова́н'є нѣа́коєсь и выдхнє́ньє а́бо ра́чєй посилє(н)є на́мъ подаючи (Київ, 1627 *Тр.* 472); ска(р)жачиєсє... яко людє купє(ц)киє такъ для вы(д)хнєня по праца(х) свои(х) цєлодє(н)ны(х), яко тє(ж) и для порахова(н)я сє мєжи собою в // продаваню товаровъ свои(х) спо(л)ны(х) до дому славє(т)но(го) пана Хилимона Святогоровича,... вшє(д)ши,... вно(ч) сєдєли (Володимир, 1638 *ТУ* 308-309); Оупратнꙋвши тє́ды ѧ, ω оукрѣплѧ́ющє(м) мѧ Хр(с)тѣ, мно́гїи пови́нности мое́й Па́стырской, я́кω то в' пєрвѧ(ст)кахъ, нале́жныи трꙋ́дности, мѣсто выдхнє́нѧ и ω(т)почи́нкꙋ, за́разъ бы́лємъ ω(т) мно́гихъ єп(с)ко́пїѣ моє́ѣ // Сщєнникωвъ, и Ієромона́хωвъ соллѣцитова́ный и молєстова́ный пи́л'ными и́хъ про́з'бами (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 2 зв.-3); а грѣшныци и(з) свωи́ми сꙋнками; пωи́дꙋтъ... на мꙋки вѣчныи. а в сꙋнцѣ; свои со́вѣсти понєсꙋтъ, три ка́мєнѣ тѧ́жки(х), бо́лѣзнь, жа́лость, ро́спачъ, и то навѣки бꙋдꙋтъ; бєзъ ви(д)хнє́нѧ нωси́ти (Чернігів, 1646 *Перло* 120).

Пор. **ВЫДХНУТИ.**

ВЫДХНУТИ *дієсл. док.* (*стп.* wytchnąć) відпочити: теперъ церъковъ Божая воюетъ, же ей и подъ хрестиянскими господаръми не хочете дати выдхнути, и (еще) въ неволи поганской и мети хочете?! (Вільна, 1599 *Ант.* 681); а́лє да́й на́мъ вы́д'хноути. // и ωго́рнєныхъ на́съ фрасоу́н'ковъ розогна́ти ωболоки (Острог, 1607 *Лѣк.* 78-79).

ВЫДХОДИТИ *див.* **ОТХОДИТИ.**

ВЫДХЫЛИТИСЯ *дієсл. док.* Відхилитися, відсторонитися: Усѣ выдхылили ся умѣстѣ и безъ хосны были (XVI ст. *НЄ* 124).

ВЫДЦѢ, ВЫТЦѢ *присл.* **1.** *(з цього місця)* звідси, звідсіля: коли бы есте тулькую вѣру имали, як зерно горушное, и рекли бесте горѣ сюй: пуйди выдцѣ тамъ, а она бы перейшла, и не естъ *(в ориг.* не(ст). — *Прим. вид.)* такого, што бы не могло быти тамъ (XVI ст. *НЄ* 118).

2. *(з цієї причини, внаслідок того)* звідси, звідсіля: Господи, коли есме тя видѣли голодного и

жадного, стороннего, голого,... не сокотили есме тя? Выдцѣ научайме ся, яко будеме мочи ся валтовати на судѣ, коли есме не знали, тай нѣкто намъ не казавъ (XVI ст. *НЄ* 12); Научайме ся, хрестяне, вытцѣ: якъ кто изь весѣлюмъ носить хресть, кто (волею) *(в ориг.* неволею; не закреслено. — *Прим. вид.)* притерьпить, тоть носитъ крестъ (Там же, 32).

ВЫДЪ *див.* **ОТЪ.**

ВЫДЪДѢЛЯТИСЯ *див.* **ОТДѢЛЯТИСЯ.**

ВЫДЪПОСЕРЕДЪ *прийм. (з род.) (виражає об'єктні відношення) (вказує на сукупність осіб, серед яких виділяють когось за певними ознаками)* з-поміж, з-посеред: прійдутъ ангелы, и выдлучатъ злыи выдъпосередъ праведныхъ, и увергутъ ихъ у каменъцу огненую (XVI ст. *НЄ* 93).

ВЫДЫМУСЪ *див.* **ВИДИМУСЪ.**

ВЫДѢДИЧЕНЄ *с.* Позбавлення спадщини: Ѡ(т)чѹждє́ніє: Вывола(н)є, выдѣдичє(н)є, ѡ(т)далє(н)є (1627 *ЛБ* 147).

Пор. **ВЫДЕДИЧИТИ.**

ВЫДѢЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виділений, визначений: та(к)жє в дни повшє(д)ныи выдѣлєныє особы, на кого вєдлѹгъ споряжоного реєстрѹ чє(р)га припадє(т), до цркви таки(м) же способо(м) ходити маю(т) (Луцьк, 1624 *ПВКРДА* I-1, 91); Вѣдати тє́жъ налє́житъ, и́жъ ни́нѣ на нѣкотóрыхъ выдѣлєныхъ мѣсцахъ дши справєдли́выхъ мє́шкаютъ (Київ, 1627 *Тр.* 39).

ВЫДѢЛИТИ, ВИДЕЛИТИ, ВЫДЕЛИТИ, ВЫДѢЛЕТИ *дієсл. док.* **1.** (кому, що) *(віддати, передати комусь щось)* виділити: господаръ Єго Милость рачилъ мнє при той кѹпли моєй ѡставити и дельчихъ на то дати, которымъ... казалъ мнє водлє листовъ моих кѹпчихъ моцнє выдєлити (Мирків, 1539 *AS* IV, 192); пани ма(р)я... тє(ж) з бра(т)єю своєю намовивши тую часть... ровно выделєную продала вє(ч)нє чєрє(з) запи(с)... григорю сєнютє (Володимир, 1550 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1805, 35); А такъ я... просиламъ пана моего..., абы его милость рачил пану Загоровскому третюю часть с тыхъ именей выделити (Вільна, 1552 *АрхЮЗР* 8/VI, 25); а нє будє(т)ли мєти ѡправы тогды маю(т) є(и) выдєлити ро(в)нѹю ча(ст) мєжи дєтми (1566 *ВЛС* 64); пановє Бражи(н)скиє... проти(в)ко пно(в) Ко(р)чєвски(х) протє(с)товали, жє... и(м)... трєтєє части кгру(н)ту в Ко(р)чєвє нє выдєлили (Житомирщина, 1598 *ККПС* 93); во всємъ ровънѹю половицѹ єго м(л) панѹ чє(р)лєнъковъско(мѹ)... выдєлити и пѹ(с)тити маю (Вінниця, 1599 *ЦДІАЛ* 181, 2, 256, 5, 1 зв.); потомки мои и хто колвєкъ таковый бєрѹчи въ поссєссїю плацъ той... // ...повинны бѹдѹтъ таковыєжъ ваги и цѣны кгрѹнтѹ Шлѧхєтскаго права и вольности, на своихъ грѹнтєхъ власныхъ, выдѣлєти, або сѹммою пинѧжною... заплатити и совѣто нагородити (Київ, 1615 *ПВКДА* II-1, 20-21); а протестуючым выделити ани десятины, также и сумы готовых грошей, водле фундушу, за лет килканадцат, за частокротнымъ упоминанем приятелъским, оддати не хочетъ и не оддаетъ (Луцьк, 1641 *АрхЮЗР* 1/VI, 765).

2. (кого) *(вирізнити кого-небудь серед інших, віддати перевагу комусь, чомусь)* виділити, визначити: хтожъ зо всихъ не бачитъ, ижъ жадное дѣло або справованіе Сыновское не естъ одъ Отца выдѣлено (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 124); Єсли́ жє тє́ды Снъ причи́ною вы́дѣлєный є́стъ ѡ(т) Ѡ(т)ца... тє́ды и Дхѹ Стóмѹ причи́ною быти нє мóжєтъ (Київ, 1619 *Аз.В.* 114).

Див. ще **ВЫДѢЛЯТИ.**

ВЫДѢЛНЕ *присл.* Особливо (винятково), чітко: всѣ ты́и причи́ны, котóрыи на́съ до помина(н)ѧ всѣхъ посполи́того вєдѹтъ и побѹжа́ютъ, в' тóмъ самóмъ Ѡ(т)ци на́шємъ щєгѹлнє и выдѣлнє ви́дѣны бы́ти мóгѹтъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 165).

ВЫДѢЛНОСТЬ *ж.* Виділення, винятковість, відособленість: Епископъ... въ // пысѣ своей антихристовимъ есть предотечею, и того наслѣдуетъ, которій, погордивши... апостолскими хорами, на вынеслость выдѣлности покусился вылетѣти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 712-713).

ВЫДѢЛНЫЙ, ВЫДѢЛЬНЫЙ *прикм.* Особливий, винятковий: Дама́скинъ пи́шєтъ, гды оумыслнє мєжи Пи́смами своими выдѣлнѹю Ѡра́цїю а́лбо Наѹкѹ ѡ тóмъ, жє з' вѣрою з' тóго живота ѡ(т)шє́дшїи, живы́хъ... доброчи́нностами вспома́гани вываю́тъ (!), Дхомъ... оутвори́вши, вѣрнымъ пода́єтъ до оужива(н)ѧ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 153); Ла́вра ста́ѧ Пєчє́рскаѧ... подъ // сєсь ни́нѣшнїй,

праве нема́ль выдѣл'ный вели́кихъ непоко́євъ ѡ(т)чи́зны, и прєслѣдованїй Црковны(х) ча́съ, роспорѧди́вши, и́лесѧ на(и)лѣпшє(и), и на(и)слꙋшнѣй здава́ло, моле́бныє набо́жныє Пѣсни... ти́помъ на свѣтъ пода́єтъ (Київ, 1634 *МІКСВ* 313-314).

ВЫДѢЛЯТИ, ВЫДЕЛЯТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого, що) Відокремлювати: вра(д)... присудилъ... имєньѧ... по(д)комopoмy... только выдєляючи часть ѡ(д)ну... по нєбожъчицє... анъдрєєво(и)... и(м) всимъ ку роздєлку припалы(х), которая властнє кровнє... жонє князя... належи(т) (Кременець, 1583 *ЛНБ* 5, II 4045, 31 зв.); Речевисте... учителеве ...особу Петрову зъ фундаменту того, который естъ вѣра и вызнанье, выдѣляють и вылучають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 375).

2. *(вирізняти кого-небудь серед інших, надавати перевагу комусь, чомусь)* виділяти, визначати: Я... выделяю и записую // и на том листе моем ознаймую: ...нихто з близких моих не мають ся устоповати в тые именя вышей описаные (Сокіл, 1538 *АрхЮЗР* 8/III, 10-11); Не выдѣляемо зъ того и иншихъ апостоловъ, але въ дѣлѣ томъ працовитшими сихъ найдуемо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 458).

Див. ще **ВЫДѢЛИТИ.**

ВЫДѢТИ *див.* **ВИДІТИ.**

ВЫЄДАТЬ *дієсл. недок.* (що) *(з'їдати все, не залишаючи нічого)* виїдати; вигризати: Та́къ вы́гладитъ то́тъ людъ всихъ кото́рыи на грани́цахъ на́ши(х) ме́шкаютъ, я́кѡ звы́клъ во́л' травꙋ а́жъ до ко́рєнѧ выєда́ть (серед. XVII ст. *Хрон.* 141).

ВЫЄДНАТИ *дієсл. док.* (що) Домогтися (чого), *діал.* вистаратися: хотѧчи на(с) понєво́лнє до то́єєжъ єдности привєсти, вы́єдналъ оуниверса́лы з кан'цєлѧрїи к(р) єго м(л) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 211).

ВЫЄЖДЖАТИ, ВЫЄЖАТИ, ВЫЄЖДЧАТИ, ВЫЄЖЧАТИ, ВЫЄЖЪДЧАТИ, ВЫЄЖЪЧАТИ, ВЫЄЖЬДЧАТИ, ВЫѢЗДЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(рушати, відправлятися за межі чого-небудь)* виїжджати: А тотъ податокъ, теперъ уѳаленый, абы каждый, везучи за границу, выежджаючи, платилъ водле тое уѳалы соймовое, не боронечися жадными вольностями (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 398); если везъ пенези, абы зъ места, противъ ночи, кромъ вшелякое потребы а болшое небезпечности, выежчати мелъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 416); Зъ Кгрецыи чернцѣ, которые тутъ звыкли выѣзджати,... абы южъ большъ тутъ въ панствѣ его королевскоѣ милости жадноѣ владзы // надъ нами не мѣли (Новогородок, 1594 *MCSL* I/2, 555-556); А коли вжє по я(р)ма(р)ци додому гости з мѣста выє(ж)дчали, знову по (т)ри грошє(и) по(л)ски(х) ѡ(т) ко(ж)дого коня у ко(ж)дого купца брали (Володимир, 1608 *ТУ* 246); там же будучи в обози, а не одступуючи и не выежджаючи намней од его милости пана гетмана корунного, при першой потребе с козаками под // Переясловлемъ,... потрапивши двох збегов зрадцов подданых овых,... до Переясловля збѣглыхъ, ихъ самых обудву побралъ и при них быдла рогатого, розной шерсти (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 615-616); А наза́втрѣє выєжджа́ючи, вы́нѧвши два Дєна́ри далъ господаро́ви (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 635); Не досытъ на томъ маючи, же такъ великие кривды и шкоды починили, едли и пили, до возовъ брали, але есче, место другои стации, яловицы, бараны,... выежъджаючи, до возовъ брали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 569).

2. *(їдучи, з'являтися де-небудь, у якомусь місці)* виїжджати: pereyszedszy dubrowu, wyieżdżajuczy na połe Czernew, kopec jesmo zakopały na tomże poli Czernewy (Вінниця, 1530 *АрхЮЗР* 7/II, 17); Того жъ дня скоро с того сє(л)ца ꙋ коловорота выєжъдчаючы по(т)кали насъ люди вєликого кня(з)ства (1546 *ОГ* 44 зв.); За́ходныє ѡ(т)це́вє на такі́є дово́ды ...пока́зовали нема́ло ѡ(т)по́ровъ. зме́жи кото́рыхъ на́головнѣйшїй... обра́ли и з ні́мъ собѣ на плѧ(ц) з вели́кою смѣлост'ю выєждча́ти были оуподо́бали (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 39-39 зв.); па(н) Янъ Воронє(ц)ки(и)... моцы до права нє указалъ, то(л)ко якобы тоє на ро(з)рива(н)є чини(т), нє допусти(в)ши на границы выє(ж)дчати и ѡныє кгру(н)ты (Житомирщина, 1599 *ККПС* 123).

3. *(вирушати для здійснення чогось)* виїздити, виїжджати: ѳє(д)ко є(л)цєви(ч) а ива(н) михаиловы(ч) тыи та(м) выєжча(ли) за своими лю(д)ми свои(х) людєи сꙋдити (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); ино сꙋди на тотъ рокъ выєжчали и вы... в ын-

шихъ делех єднанье межи собою вчинили (Краків, 1524 *AS* III, 260); А такъ мы во(д)ле ѡбовазъку своего вза(в)ши з ѡбу(д)вухъ сторо(н) приятеле(и) свои(х)... вые(ж)дчали есмо на то(т) кгру(нт) (Київ, 1578 *ЦНБ* ДА/П-216, 108); мы на сейме валънымъ ...комиссаровъ..., которых на там тые кгрунты выежати и припатритъ се мели,... и тотъ кгрунтъ ...обехати и оцеръклевати... мели (Варшава, 1645 *ЧИОНЛ* XIV-3, 175);

(проти кому) *(для зустрічі)* вирушати, виїжджати, зустрічатися (з ким): Сращаю: Стрѣтаю, потыкаюса с᾿ ки(м) в᾿ дорозѣ, выхожꙋ, выєжджаю проти(в) комꙋ (1627 *ЛБ* 121).

4. Виконувати військову повинність: с тоє пꙋ(с)тотины выєжчаєть слꙋга па(н)черъны(й) // ѡ(д)но конь на слꙋжъбꙋ гд(с)ръскꙋю (Київ, 1552 *ОКЗ* 46 зв.-47).

5. (за ким) *(доганяючи кого)* виїжджати: та(к) те(ж) виде(л) єсми якъ мещане... за пано(м) келеметомъ... вые(ж)чали з ры(н)кꙋ гонили и та(м)жеса а(ж) за ме(с)томъ ве(р)нꙋли (Луцьк, 1571 *ЖКК* I, 34).

◇ **на гарцъ (герцъ) выєжджати** — виступати проти ворога, противника; вести боротьбу: Прыгледисяжъ, хрестияне милый, тому Ѳилялетови, если ся тотъ почувалъ, што съ тоею конъѳедерацыею такъ часто на гарцъ выежджалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 849); А я штоде́нны(м) зостаю Богомо́лце(м),... ѡ оно(м)... Па́нꙋ... Бала́банѣ, кото́ры(и)... в᾿ воло́сѣ(х) ше(ст) ра́зъ на Ге́рц᾿ выєжда́ючи, се(д)мы(м) ра́зо(м) за ми́лꙋю ѡ(т)чи́знꙋ свою ... полѣ(г) (Київ, 1627 *МІКСВ* 186).

Див. ще **ВЫЄЗДИТИ, ВЫЄХАТИ.**

ВЫЄЖДЧИЙ *прикм.* ◇ **выєждчий листъ** *див.* **ЛИСТЪ**[2].

ВЫЄЖЧАТИ *див.* **ВЫЄЖДЖАТИ.**

ВЫЄЗДИТИ, ВЫЄЗДИТЬ *дієсл. недок.* **1.** Те саме, що **выєжджати** у 3 знач.: Потол моа шꙋрьа, кнази Ѡстрозкиє держали и на тоє полє выєздили єздоки (Острог, 1506 *AS* III, 38); И мы тамъ выездили на тии нивы (Київ, 1507 *АрхЮЗР* 1/VI, 9); ѡн и на тот рок, нє дбаючи // ѡ росказанє нашо, сам там нє выєздил и сꙋдей своих нє вывел (Варшава, 1526 *AS* III, 288-289); зачым сеножати барзо веле, то ест на копицъ сто, тым незвычайным переездом выездил и в нивечъ обернул (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 264).

2. Те саме, що **выєжджати** у 4 знач.: Боарє пови(н)ни є(з)дити съ старостою... по то(й) сторонє днєпра... шляховъ ѡтъвєдывати по то(и) жє сторонє сивєръско(и) Выє(з)дить всихъ ихъ кз конє(и) зъ отъчи(з)нъ ѡсєлыхъ а пꙋстыхъ зємъль мєжи ними пать (1552 *ООЗ* -1, 49 зв.); Кузє(м)ка на воли до дву(х) го(д) єще нє выєзди(в)ши дєсє(т) грошє(и) во(з) сєла (Варшава, 1616 *ООЗ* -2, 3 зв.).

Див. ще **ВЫЄХАТИ.**

ВЫЄЗДЪ, ВЫЄЗЪДЪ, ВЫИЗДЪ *ч.* **1.** *(покидання місця перебування)* виїзд: ѡцъ игꙋмє(н) поєха(л) до (л)вова... даючи собѣ причинꙋ ижє мѣ(л) нарадити(с) зъ ѡцємъ єп(с)по(мъ) ѡ выєздѣ до ви(л)нѣ до єго мл(с)ти стѣ(и)шаго патриа(р)ха (Унів, 1589 *ЛСБ* 111); по вашє(м) выє(з)дє кождоє нєдѣли на(с) по всѣ(х) цє(р)ква(х) кляли (Львів, 1590 *ЛНБ* 4, 1136, 2, 30, 1 зв.); ходиломъ до замочъку Фалимицъкого, по выезде тыхъ помененыхъ особъ, и видиломъ подле гребли,... хащъ зъ дерну..., въ которомъ тые особы были (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 147); а и(ж) нє маε(т) па(н) Микола(и) листу єго господа(р)ско(и) мл(с)ти до вши(х) мл(с)тє(и) нє ра(ч)тє ємꙋ за тоє за злє мѣти, бо за скваплєны(м) выи(з)до(м) мои(м) тоє сє стало (Кам'янець, 1606 *ЛСБ* 405); протестансъ передъ выездомъ своимъ котъловъ горелчаныхъ двадъцет осмъ,... затопилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 207).

2. *(вирушання з метою здійснити щось)* виїзд: Сєдєли бє(з)пєчъно на тотъ часъ за пєрєми(р)ємъ котороє єстъ г(с)дрю нꙋшомꙋ с татари и тꙋ(р)ки, а за выє(з)домъ нєдавънымъ комиса(р)скимъ на границы и(х) (1552 *ОБЗ* 142 зв.); Во всаки(х) розница(х) зємны(х) кграни(ч)ны(х) за ѡдосла(н)ємъ ѡ(т) судꙋ зємъского маε(т) по(д)коморы(и)... давати позвы по стороны по(д) имєнємъ и пєча(т)ю своєю и ро(к) завиты(и) складати на выєздъ на кгру(нт)... на всакиє розницы // ... граничъныє (1566 *ВЛС* 59-59 зв.); А я вамъ тєпє(р) выє(з)дъ до вєсны ѡ(т)клада(л) (б. Києва, 1585 *ЦНБ* ДА/П-216, 2); тогожъ рокꙋ... ѡ(д)нє(с)ломъ позо(в)... въ справє... зажываня рꙋ(ч)ницъ пєтидєся(т) по(д)ча(с)

выєзъдꙋ сꙋдꙋ зє(м)ского Киє(в)ско(г) до сєла рꙋбєжо(в)ки... за дєкрєтомъ трыбꙋналъским(м) (Київ, 1646 *ЦДІА Лен.* 823, 1, 763, 15 зв.).

Див. ще **ВЫЄХАНЄ.**

ВЫЄМОКЪ *див.* **ВЫИМОК.**

ВЫЄСТИ *дієсл. док., перен.* (що) Розорити, зруйнувати: панъ Путошинскій... ижъ ся вже тамъ былъ добре ославилъ, к тому ижъ вже въ Сутѣсцы былъ все выбралъ и спустошилъ, по корчмахъ въ Браславле,... и у Вѣницы задолжилъ, дворъ мой вже былъ выелъ, спустошилъ (Луцьк, 1579 *АрхЮЗР* 3/I, 9).

ВЫЄХАНЄ, ВЫЯХАНЪЄ *с.* **1.** Те саме, що **выєздъ** у 1 знач.: А штос дотичет ѡного листа их порꙋчного, мы на тот час ꙋ скарбє нашом єго нє мєли и длѧ прꙋдкого выєханѧ нашого с того панства, ѡного листа нє могли им вєрнꙋти (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); А(р)тыку(л) гі: ѡ во(л)ности выєха(н)я зъ зємли (1566 *ВЛС* 4); по выеханю... княжати воеводы Киевского съ Киева,... намесниковая воеводства Киевского, наславши... слугъ своихъ... на слободу... въ домохъ нашихъ отъ коморъ замки поотбивавши, и маетность нашу,... кгвалтовне а не урядовне побрали (Житомир, 1586 *АрхЮЗР* 7/I, 254).

2. Те саме, що **выєздъ** у 2 знач.: кды в том очевисте будут мовити а право и на землю выехане будет, там ся на тот час кождыи речи мают кончити, водлугъ поступу земского права (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 26); Которому выеханю нашому зложили есмо были рокъ певный яко сегодня в недели месяца июля шостогонадцат дня (Бородчичі, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 19); писа(ли)смы... абы за выєха(н)є(м) та(м)... тыє звы(ш)помєныє (!) кгру(нт)ы лугъ и ѡзєра властнє и справєдливє и(м) до того манастыра налєжа(т) мєли (Острог, 1602 *ПИ* № 25); по(д) то(т) ча(с) выяханья и ѡграничєнья тыхъ добръ поводовыхъ... в томъ краю вєликиє нєпокоє и во(и)на... точитьсє (Шумськ, 1638 *ККПС* 185).

Пор. **ВЫЄХАТИ.**

ВЫЄХАТИ, ВЫЄХАТЬ, ВЫИХАТИ, ВЫѢХАТИ, ВЫѦХАТИ *дієсл. док.* **1.** *(залишити місце перебування)* виїхати: Для которыхъ жо де кривдъ и драпежствъ ихъ не смѣють изъ домовъ своихъ выѣхати (Петрків, 1526 *РЕА* I, 140); сполохи отъ Татаръ бывали, никуды было и за милю отъ замку выѣхати (Київ, 1556-1568 *АЮЗР* I, 300); кнзь бурємски(и)... приказа(л)... служєбникови матѣю... з дора (!) выихати (Буремль, 1560 *ЛНБ* 5, II 4043, 23 зв.); за помочъю Божою, доехали есмо Риму въ семъ недѣлъ, съ Кракова выехавши, спешно и уставично едучи (Рим, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 482); то(т) лы(ст) до Домны Єи м(л) писаны(и) коли(м) зє Лвова выєха(л) змокъ и нѣ во що ся ѡбє(р)ну(л) (Кам'янець, 1609 *ЛСБ* 433); а коро(л)... зчинивши примѣря выихалъ з Москвы (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172);

(вирушити, вибути в певне місце) виїхати: на дєнъ свєтыхъ Сорокомꙋчєнникъ, до Володимєра выєхалъ (1577 *AS* VI, 72); Ино дє(и) скоро... з лѧховє(ц) выєхала тогды(ж) дє(и) на дорозє ꙋ вєликую форобу попала (Луцьк, 1563 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1810, 17); и скоро єсмо выєхали з рєчки з бєрвє(н)ємъ, и(ж)... па(н)... з слугами и по(д)даными своими заразомъ почалъ насъ бы(ти) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 87).

2. *(вибути, відправитися кудись з певною метою)* виїхати: И на тѡ(т) ро(к) с лю(д)ми добрыми на ты(и) сєножати єсмо выєхали за днѣпрь проти(в) мостырѧ (!) стого николы (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); старци пꙋсты(н)скии проси(ли) мєнє абы(х) я выєха(л) на зємлю стого николы пусты(н)ского досмотрє(ти) ѡ(т) кого и(м) в тои зємли кривда єсть (Овруч, 1513 *ЦДІАК* 220, 1, 4); мы... сами по доброй воли своєй... на тыи зємли... выєхали и по стародавным границам грани зарꙋбали и копцы закопали (Ковель, 1540 *AS* IV, 237); зложи(л) є(с)ми бы(л) ва(м) и(н)ши(и) ро(к) на то(т) кгру(нт) выєха(ть) и тому (ж) комо(р)нику мєжи вами па(н)у Ласку дoff-до(в) во(д)лу(г) права выслуха(т) (Хабне, 1584 *ККПС* 58); А па(н) по(д)коморы(и) ѡ(т) сєбє... выєхати мєлъ, А то длѧ ро(з)єханѧ, и досмотрє(н)ѧ ро(з)ницъ на гру(нт)є (Вінниця, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 45); прєрєчоны(и) па(н) рамо(лт)... на то(т) кгрунтъ са(м) выєхати и никого выслати... нє хотє(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 111); кгды бы(л) вы́єха(л) в҆ по́лє лови́ти звѣрꙋ, оуказа́лъсѧ ѡ́бразъ Распѧ́тїа Хва в҆ посрє́дкꙋ рого́въ єлєни(х) (Київ, бл. 1619 *О обр.* 14).

3. *(вирушити куди-небудь для виконання певних службових обов'язків)* виїхати: старци пустыньски(и) та(м)же выєхали бє(з) игѹмєна (Київ, 1508-1523 *ПИ* № 5); єстли (ж) бы ѡни… на то(т) рокъ сами выєхати судє(и) свои(х) вывести и (в) то(м) ся з ни(м) росправити нє хотє(ли) вы бы сѧ в то(м) заховали водлє ѡбычаю права посполито(г) (Красний Став, 1558 *ЛНБ* 103, 16/Іс, 1898, 10 зв.); водлугъ которого злѣценя… короля его милости, тые помененые особы ты границы воеводства Браславского, выехавши, списали (Краків, 1574 *АрхЮЗР* 8/І, 263); выєхали єсмо… ѡ што бо(л)шая пря межи и(х) м(с) была такъ ро(з)граничили поча(в)ши ѡ(т)… болота …ѡ(т)туль в дѹбє вєлико(м) (Ковалин, 1599 *ЦНБ* ДА/П-216, 99 зв.); на то(т) ча(с) коли вжє выєдє на послѹгѹ рєчи посполитоє тєды причины проси(л) пово(д) абы… наказалъ су(д) по(з)ваномѹ далє(и) ѡтъповєдати (Вінниця, 1601 *ЛНБ* 5, II 4050, 4 зв.); *(вирушити на виконання військової повинності)* відбути, виїхати: кгды есмо до двора пана… Хомяка… приехали… пана Федора Хомяка… не застали, — вже был выехал на службу (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 8/III, 92); Тежъ вси, хто колвекъ, маючи оселость шляхетскую, выехалъ бы на войну, маючи большій почотъ, нижъ повиненъ подле статуту,… самъ поедетъ и почотъ выведетъ (Берестечко, 1566 *РИБ* XXX, 401); Сидор…, пасынок Семена Зеленского, …выехал на коню, в панцири в шишак убраный (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 410); **на герцъ выєхати, на поєдинокъ выєхати** — взяти участь у воєнному поєдинку (бою), вступити у бій (поєдинок): я́къ бы хто зъ мѹ́жныхъ ри́цєрѡвъ оубра́вшисѧ вє́съ въ зброю Кролє́вскѹю и на гє́рцъ вы́єхавши мѹ́жнє зъ нє́приѧтєлми потыка́лъсѧ и поража́лъ и́хъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 193); Якобы тє́жъ… зъ обо́зѹ Ри́мского, два юнаки въ си́лахъ ѡ́ба собѣ ро́вныи на поєди́нокъ вы́єхали: та́къ мо́цъ проти́внаѧ и ро́зѹмъ, ро́вной си́лы сѹ́ть зъ собо́ю (Там же, 268).

Див. ще **ВЫЄЖДЖАТИ.**

ВЫЖАЛЕНЄ *с.* Жаль, смуток: Само ажъ зобополноє знищєньє, оупрацованьєсѧ, высилєньє, выжалє(н)є, зѹбожєньє, звыкло такіє вѡйны алє нє в ча(с) гамовати, а згодѹ пожаданѹю нєрыхло приворочати (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 217).

ВЫЖАЛОВАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(гостро, тяжко пережити)* переболіти, пережаліти, *діал.* віджалувати: Нєприѧтєль… всє рыцєрство наще… вымордовал, кого сѧ Панє Б‹о›жє пожаль и мы николи выжаловати нє можєм (1568 *AS* VI, 227).

2. (на кого) Скаржитися, жалітися (кому): естли бы тотъ жвачь Мышка… // хотѣлъ ми якій псій кусъ вырадить… тогды бысь мя… съ пріятеля …такого непріятеля удѣлалъ, же быхъ того вѣчне на вашу милость выжаловати не могъ (Київ, 1573-1579 *АСД* І, 153-154).

ВЫЖАРЫ *мн.* *(випалене місце)* випалина: Подъстарости(и) ратєнъски(и) повєди(л) ижъ то нє єсть граница вєликомѹ княз(з)ству з ратномъ… а то што ѡказывають яко бы мєла быти рєка ѡръ то єстъ выжары а инъшоє хлопи ратєнъскиє копали ровы для ловєнья въюновъ (1546 *ОГ* 25).

ВЫЖАТИ *дієсл. док.* (що) *(жнучи)* вижати: А они тым часомъ всѣ збожя, през подданых тамошних засеяные, жито и пшеницу жали, а ярыны, овсы… и што колвекъ засеяно было, выжали и выдопътали (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619).

ВЫЖЕ, ВЫЖЕЙ[1] *присл. в. ст.* (*стп.* wyżej) вище: и отъ того всєго якося выжєй помєнило намнєй нєѹймѹючи, нє ѹмєншиваючи, маєтъ тая цєрковъ (Почаїв, 1597 *ПВКРДА* IV-1, 48); мєнованыє выжє при(н)ципаловє с помо(ч)никами своими,… // на ска(р)жачи(х)сє, в сєня(х) дому то(го)… напа(д)ши,.. ѡкру(т)нє, нєлито(с)тивє… побили (Володимир, 1638 *ТУ* 308-309); Ѡ(д) чого позъваныє, яко и выжє(и), на трыбуналъ апєлова [*пошкодж.* — *Прим. вид.*] (Київщина, 1638 *ККПС* 189); тєды (и) ту(т), яко сє выжє(и) помєнило, тая фунъдациѡ юри(з)дициѡни(с) быти нє можє(т) (Житомирщина, 1644 *ККПС* 291).

Див. ще **ВЫШЄ**[1]**.**

Пор. **ВЫСОКО.**

ВЫЖЕБРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вижебраний, випроханий: Жадного патрыярхи не маетъ, который бы се на еи столицу выжебраными …пенезми не вкупилъ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 308); жа́дного патріа́рхи ни ма́єтъ, кото́рый бы сѧ на єй столи́цоу вы́жєбраными и вы́фалшоваными иногды пѣнѧзьми нє вкоупи́лъ (Острог, 1598-1599 *Фил.*

166); А чомужъ Кгреція ваша жадного патриархи не маетъ, который бы ся на столицу патриаршую выжебраными и выфалшоваными пѣнязми не скупилъ (1603 *Пит.* 27).

ВЫЖЕБРАТИ *дієсл. док.* (що, чого) Вижебрати: ȣже и ва́шȣ во́лю испо(л)няю(т), во слѣ(д) скарги всѣгды трȣда(т)сѧ, а вытрȣдити, выпросити, выжєбрати и выплакати собѣ ȣ скарги справе(д)ливости никако(жє) нє могȣ(т) (1598 *Виш.Кн* 308 зв.); наши вл(д)ковє... воля́ть выжє́бравши, и поборъ дати, и на войноу нє ихати. но сло́ва божиа́ пи(л)нѡвати (к. XVI - поч. XVII ст. *Кн. о лат.* 101); прє(з) всю ко(н)фєдєра(ц)кого во(и)ска бы(т)но(ст) во лвовѣ инста(н)цію чінєчы ѡ(т) правовѣ(р)ныхъ всѣхъ жолнѣровъ... на це(р)ковъ выжєбрали(с)мо ѡ(р)товъ мєчїковы(х) 36 (Львів, 1622 *ЛСБ* 1049, 3).

ВЫЖЕГАТИ *дієсл. недок.* (що) Спалювати: в тотъ часъ єсмо знашли и в тыхъ гранєй людєй князя Коширского, Мєзовцовъ, ижъ ѡни тыи грани зрȣбавши, выжєгають, и при насъ ѡтъ ѡгнєвъ тыхъ повтєкали (Ковель, 1537 *AS* IV, 112).

ВЫЖЄЙ[1] *див.* **ВЫЖЕ.**

ВЫЖЕЙ[2] *прийм.* (*стп.* wyżej) *(з род.) (виражає просторові відношення)* вище: вы... зобра(в)ши(с) кȣпою нємалою... Помєнєны(х) Поводовъ ивана бо(н)чє(н)ка зъ янова з лȣку в рєкȣ (!) лєвȣю выжє(и) локтя навылє(т)... пострєлили (Вінниця, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 72 зв.).

Див. ще **ВЫШЕ**[2].

ВЫЖЕЙВЫРАЖОНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищезгаданий: панъ Камєнацъки(и), рєа(с)сумуючи пє(р)шую, выжє(и) выражоную... протєстацию... ѡ посяжєнє кгрунътовъ кошиловски(х)... пна своєго, в справє акту тєпєрєшнєго ставає(т) (Ісаїки, 1643 *ДМВН* 252).

ВЫЖЕЙМЕНОВАНЫЙ *прикм.* (*стп.* wyżejmianowany) вищеназваний, вищезгаданий: О то все ...панъ Ерий Лукаревъский, так о забите и окрутъное замордованъе способом выжей менованым,... противко помененымъ особомъ... протестовалъ се (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586); Гдє тє(ж) ту(т) жє зара(з) выжє(и) мєнованы(и) плєнипотє(н)тъ... солєнитє(р) сє рєпротє(с)товалъ, жє ту(т) в то(м) мє(ст)цу.., нє має(т) ничо(г)[о] Котєлъня, ты(л)ко Лєщи(н) з Ло(в)ково(м) (Житомирщина, 1639 *ККПС* 200); А што сє тъкнєтъ ѡбликгаториумъ посє(с)сорємъ... такжє стєнъника рахновского... сусъпєндую, складаючи и заховуючи всимъ выжє(и) мєнованымъ ѡсобомъ на помєнєномъ тє(р)минє рокъ пє(в)ны(и) и завиты(и), кро(м) вшєлякого припозву (Київ, 1643 *ДМВН* 248); протестансъ,... през выжей менованых особъ окрутъне тыранъско забитымъ, паномъ Вавръінъцом Орловъскимъ, братом своим // рожонымъ, и з другими двома товарышами своими..., в тым то месте Горохове позосътавшы, о купенъю потреб собе належачихъ месъчанъ пытати се почели (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 45-46).

Див. ще **ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫЖЕЙНАПИСАНЫЙ *прикм.* Вищеназваний, вищевказаний: менованый панъ Хроновский... до двора Бужанъского кгды приехалъ, тамъ пана Михала Линевского заставши, оного презъ нихъ, возныхъ, реквировалъ, абы онъ,... дня выжей написаного,... тую маетность Бужаны... пану старосте Лȣцъкому ведлугъ инвентара, оддалъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 495).

Див. ще **ВЫЖЕПИСАНІЙ, ВЫШЕНАПИСАНЫЙ, ВЫШЕОПИСАНЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.**

ВЫЖЕПИСАНІЙ *прикм.* Те саме, що **выжейнаписаный:** продала пасеку..., и тот выжеписаній грунтъ, нѣ в чомъ нѣкому не пеній и не заведенний, але власній мой от(чиз)ній (Чигирин, 1630 *ЧИОНЛ* VIII-3, 17).

Див. ще **ВЫШЕНАПИСАНЫЙ, ВЫШЕОПИСАНЫЙ, ВЫШЕПИСАННЫЙ.**

ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ *прикм.* Те саме, що **выжейменованый:** мы, ура(д)ники выжє(и) помєнєныє,... у... границы за(с)[тали] пна Модлишо(в)ско(г)[о] (Житомирщина, 1638 *ККПС* 181).

Див. ще **ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫЖЕЛЪ *ч.* Гончак, вижлець, *діал.* вижель: Цєна собакамъ: // за пса домового брєхуна три рȣб-

ли грошє(и),… за вы(ж)ла тры копы (1566 *ВЛС* 1); то(т) же Верещака с тыми тата(р)ми… побрали в ни(х): сєтє(и) заєчихъ — пѧт, выжловъ — чотыри, ѡгаровъ — три (Житомир, 1584 *АЖМУ* 120); Или нє вѣдає(ш), я(ко) зє (п)сы братъство принѧ(в)ши, с хо(р)ты, ѡкгары, вы(ж)лы, и дрȣгими кȣ(н)дȣсы, і ѡ ни(х) пи(л)но(ст) и стара(н)є чинѧчїи, абы и(м) бо́ки по(л)ны… бы́ли (п. 1596 *Виш.Кн.* 238); припатрил се добре спустошеню монастыра, и то видил, же ярины в помененои церкви ховал розмаитые, и невесты там впрятывали, псы, хорты и выжлы, и свини замыкалъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 742).

ВЫЖЕЧИ, ВЫЖЕЧЫ, ВЫЖЖЕЧИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(вогнем)* спалити, знищити, зруйнувати: такъ же дей въвесь дворъ зъ будованемъ, // и гумномъ, со збожемъ, на коренъ выжгли и попалили (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 6/I, 43-44).

2. (що) *(нанести розжареним предметом позначку на чому-небудь)* випалити: кнѧзь Ковєлский повєл чєрєз полє и вказывал грани ȣ соснахъ вырȣбаныи и выжжєныи (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); люди корȣнныє… // …повєдили якобы кня(з) пори(ц)ки(и) казалъ тыє знаки выжєчы (1546 *ОГ* 59-59 зв.); дȣброву и(х) мл(с)ти… ѡ(т)чизную… запалили, и мало нє на по(л)мили выжгли, и ѡгнємъ высушили (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4043, 118);

перен. (зробити незаплямованим, праведним) очистити: Оуже бо и́но(к) ѡ(т) твоєго смра́да… начи(н)є дш҃єно(с) ѡч(с)ти(л)… // …скóр'бъми бѣда(ми), трȣдо(м), и подвиго(м) вы́жє(г), выпѣкъ, и выполєрова(л) (1596 *Виш.Кн.* 247-247 зв.).

ВЫЖЖОНЫЙ, ВЫЖЪЖЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (нанесений розжареним предметом знак на чому-небудь)* випалений: И были в том дȣбє грани, да выжжоны, што мой ѡтєць был грани положил (Острог, 1506 *AS* III, 38); Тамъ кнѧз Василєй… водилъ насъ, гдє кажоны, выжжоны грани, копцы нєколькось (Ковель, 1537 *AS* IV, 112); люди ратєнъскиє… вказали ȣ дєрєвє ясєню такєжъ з однοє стороны знакъ // вырȣбаны(и) а зъ дрȣгоє стороны выжъжєны(и) (1546 *ОГ* 41-41 зв.).

ВЫЖИВЕНЄ, ВЫЖИВЕНЪЄ, ВЫЖИВЕНЬЄ, ВЫЖИВЛЕНЪЄ, ВЫЖЫВЕНЄ *с.* Прогодування, прохарчування; утримання: то(т) вря(д)никъ мо(и)… з собою бы(л) взя(л) длѧ скȣпова(н)ѧ збо(ж)ѧ на вла(ст)ныє потрєбы дворо(в) мои(х) и для выживєнъя ȣбоги(х) по(д)даны(х)… воло(ст)и ковє(л)скоє (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 24); въ каждый годъ по два полти мѧса свинєго давати, а на выживєнє ихъ [ȣбогихъ], коровȣ длѧ молока на кашȣ, зъ дворца моєго Володимєрского, дати єє Милость маєтъ (1577 *AS* VI, 84); умыслила єсми монастырь збȣдовати… абы у томъ монастыри чєрнєцовъ людєй добрыхъ… личбою осимъ и дяковъ два и для выживєня ихъ въ томъ монастыри бȣдȣчихъ (Почаїв, 1597 *ПВКРДА* IV-1, 44); теперь засъ отъ чотырохъ мѣсецевъ одколь бы выживенья на братію набывати не старается и овшемъ самъ на себе особный столъ маетъ, съ которого на братію ничого не йдетъ (Володимир, 1608 *АСД* VI, 116); онъ толко мене предъся при той церкви до смерти моее ховати и выживленъе слушъное,… давати маетъ (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 567); я Гавриилъ Ла(н)кгишъ… лєкгȣю даю, и дарȣю… до шпиталя… на выжывєня, и ѡпатрєня ȣбогимъ, и нєдолу(ж)ны(м) та(м) на(и)дȣючи(м)ся… // …золоты(х) по(л)ски(х) чтыриста (Львів, 1636 *ЛСБ* 1043, 47-47 зв.); убогим одежу давати и збоже для выжывеня, оным не чинит и не дает (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 264);

перен. духовна пожива: Црковъ Ма́тка сы́нови, ижъ єи прагнє́нье Прє(з) мȣдрость оутȣли́лєсь, пода́сть выживє(н)є (Київ, 1632 *Єв.* 298).

ВЫЖИВИТИ *дієсл. док.* (кого) Прогодувати, *діал.* виживити: Люди вси выживити не могъ (1559 *АЮЗР* I, 150); о́то я́ взбȣ́жȣ Па́стыра на зєм́ли́, кото́рый ѡпȣщо́ныхъ нєнавѣди́тъ, роспорошє́ного нє пошȣка́єтъ, и оуло́много нє злѣчитъ, и того што стоѣтъ нє вы́живи(т), и мѧ́са тлȣсты(х) поѣст', и копы́та и́хъ позбива́єтъ: ѡ па́стырȣ и балва́нє! (Львів, 1645 *Жел.Тр.* 2).

ВИЖИВИТИСѦ *дієсл. док.* (чим) Прогодуватися, прокормитися, *діал.* виживитися: при которо(и) ѡ(н) мє(ш)каючи, и нє маючи сѧ чимъ выживити, би(л) на(мъ) чоло(мъ) и проси(л) абы(х)мо дали єму зємлю на ȣпаха(н)є хлѣба на горє щиковицы (Київ, 1581 *ЛСБ* 62, 2).

ВЫЖИВЛЕНЪЄ *див.* **ВЫЖИВЕНЄ.**

ВЫЖИТИ, ВЫЖЫТИ *дієсл. док.* **1.** *(жити певну кількість років)* прожити, вижити: кождый чоловек, таковый вѣкъ выживъши, яковый я выжилъ, ближъший уже естъ смерти (Володимир, 1619 *АрхЮЗР* 8/III, 567); Гды те́ды бѹдеш҆ Вм(ст) мо(и) М: П... тым҆ ѹчи́телным҆ Єв(г)лїем҆ по фати́ґах҆ свѣцкихъ... лати; бе(з) похибы ѡсобли́вѹю нагоро́дѹ, за́то ѡд҆ Гда // ѡдержишъ, кото́роѣ, вы́живши на сем҆ па́долѣ пла́чу мно́гіѣ лѣта, кѹ по(д)по́рѣ Црк̃ви ма́тки своє́ѣ, и помочи ѡ(т)чи́зны, полѹчи́ти ѡ(д) Бга Вм(с):... зы́чимѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 7-8).

2. *(прожити за рахунок якихсь коштів, засобів)* вижити: єсли бы... люде(и) ѡсади(л) дворе(ц) збудова(л)... и яки(и)... пожитокъ привелъ и кошты длѧ пожи(т)ку... вчини(л)... то его мл(с)ти во(л)но то все... пожиткы зробити и выжи(ти) (Кременець, 1570 *ЛНБ* 103, 26/Id, 1814, 3); ѹже па(с)тыре // ... вѣчны(и) живо(т) и ва́шъ и сво́й, ничо́го не дбаю(т) ѹже па́стыре нн̃ѣшни(и) вѣкъ выжити выро(с)кошовати... вым(д)ритисѧ ѹмыслили сѹтъ (1598 *Виш. Кн.* 288 зв.-289).

3. (що) Використати, зужити: Безъбожныи бовѣмъ з҆ Єпикѹро(м) жывота прышлого вѣкѹ не ѡчекиваючы, вси добра свои, и з оны(м) богачомъ евангелскы(м) тѹть выжыти хотѧтъ (Корець, 1618 *З. Поуч.* 171 зв.).

ВЫЖЛИКЪ *ч.* *(назва рослини)* ротики: bucranium, выжли(к) зелие (1642 *ЛС* 105).

ВЫЖМЕНОВАНЫЙ, ВЫЖЪМЕНОВАНЫЙ *прикм.* Те саме, що **выжейменованый:** од выжменованое своволи хлопское козацъкое небезпеченъство на воеводство Волынское и самый Луцкъ,... нагле наступовало (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 269); помененые подданые, покозачившисе, на доброволной дорозе заступивши, речи выжъменованые з возомъ, з конемъ вси забрали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 417).

Див. ще **ВЫЖЕЙПОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕЙОМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНЕНЫЙ, ВЫШЕМЕНОВАНЫЙ, ВЫШЕПОМЕНЕНЫЙ.**

ВЫЖУРИТИ *дієсл. док.* (чим) Розвіяти журбу: Про то, чомъ журовъ нашевъ не можеме выжурити, што бесме однымъ лукътюмъ булшовы вудъ возрасту нашего (XVI ст. *НЄ* 94).

ВЫЖШЕ *див.* **ВЫШЕ2.**

ВЫЖШЕЙ *див.* **ВЫШЕЙ.**

ВЫЖШИЙ *див.* **ВЫШШИЙ.**

ВЫЖШИНА, ВЫЖШЫНА *ж.* Узгір'я, пагорб, пагорок: над҆ то́е начини́лъ вы́жшин҆ в҆ мѣсте(х) ïѹде́йски(х) и приве́лъ в҆ чѹжело́жство ѡбыва́тели Ієрѹсали́мскїи и Іѹде́ѡвъ в҆ престѹпство (серед. XVII ст. *Хрон.* 328); оферова́лъ те(ж) офе́ры и кади́лъ на вы́жшынахъ и на па́горка(х) и на ка́ждо(м) деревє листвано(м) (Там же, 337 зв.).

Див. ще **ВЫЗИНА, ВЫШИНА.**

ВЫЖЪЖАРИЩЕ *с.* *(випалене або вигоріле місце)* згарище: панъ светицъки(и) пове́ди(л) ижъ то не є(ст) река ѡръ але речка з озера выходить и выжъжарище а ѡтъ велихова якобы на трои стаи вынѹрилася ѡпять река ѡръ (1546 *ОГ* 24 зв.).

ВЫЖЪЖЕНЫЙ *див.* **ВЫЖЖОНЫЙ.**

ВЫЖЫВЕНЄ *див.* **ВЫЖИВЕНЄ.**

ВЫЖЫТИ *див.* **ВЫЖИТИ.**

ВЫЗВАТИ, ВИЗВАТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(пропонувати з'явитися, вийти)* викликати, визвати: И рече(т) лакомъство: "Я себѣ спокойно сидѣло в҆ пеклѣ..., а ты мене ѡ(т)толъ силою ви(з)валъ..." (Чорна, 1629 *Діало см.* 269); ты мене до себе вызвале(с) и всякїи рѣчи,... для своего ѡбжи(р)ства шѹкалъ еси (Там же, 271).

2. (кого) *(повідомити про участь у суді)* викликати: Якож и вызван, а ѡсобливе тот Єго пытан, естли порѹчоно емѹ ѡтказъ чинити на жалобѹ, нижли кнѧз Дмитръ самъ не стал и никого кѹ ѡтказѹ не прислал (Книшин, 1554 *AS* VI, 164); ѡ тые речи змы(ш)леные... по(з)вомъ лѹцки(м) кгро(д)ски(м) мене самого и ма(л) жо(н) кѹ мою... до врядѹ лѹцкого вы(з)ва(л) менѹючи якобы(х) я самъ... з середы на че(т)вергъ посла(в)ши ѹмыслне слѹгъ... свои(х) ко(л)кона(д)цать коне(и)... выкрасти каза(л) (Луцьк, 1575 *ЖКК* I, 70).

3. (кого) *(запропонувати взяти участь)* викликати: слы́шачи ѡ немь, е́дни философове... вы́звали его на диспѹтацїю (XVI ст. *УЄ* № 29519, 268 зв.); але первѣй нижь пошли спа́ть. лю́ди з мѣста ѡбстѹпи́ли до́мъ... ве́сь лю́дъ поспо́лѹ и вы́звали

Лота и рекли ємꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 31);

(вступити в боротьбу) викликати: То́т҄ же гды́ са мѣл҄ з҄ Генꙋенчиками на(д) мо́ремъ потыка́ти, вы́звал҄ на́ самобо́рство Ге́тмана и́х҄ Кна́за Ка́фского (Київ, 1623 *МІКСВ* 69).

ВЫЗВАТИСА *дієсл. док. (добровільно зголоситися на виконання чого-небудь)* ви́кликатися: за границу я(к) ни(х)то никого позывати не мае(т) та(к) и апелевати никомꙋ не во(л)но а хотя бы ся и вы(з)вали и апелевали за границы лито(в)ские... тогды мы такихъ рече(и) сꙋдити не маемъ (1566 *ВЛС* 56).

ВЫЗВОЛЕНЕ, ВЫЗВОЛЕНЪЕ, ВЫЗВОЛЕНЬЕ, ВЫЗВОЛЕНА *с.* **1.** *(надання волі, свободи)* визволення, звільнення: кото́ражъ теды надѣа вызволе́на была звѧ́заномоу, кото́раа выбавле́на ѡпоуще́н҄номоу и якъ са(м) еди́нъ ве́рхъ ѡдръжалъ на(д) мно́гыми (поч. XVII ст. *Проп.р.* 150); Гды́бы кото́рый за́цный... чл҃къ де́ржанъ бы́лъ в҄ вазе́(н)ю ѡ которогѡ вызволе́ню е́сть надѣа... ма́ет҄ бы́ти... гойне могꙋчимъ нагороди́ти ты́мъ, кото́рыи в҄ его потре́бѣ ли́тость на(д) ни́м҄ мѣли, и добродѣйствы сво́ими вспомага́ли (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 164); на ко(ж)ды(и) рок҄... обходи́ли Жидо́ве свѧ́то Па́схи, на па́мѧ(т)кꙋ вы́ста, и вызволе́на ихъ з҄ неволѣ Еги́петскоѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 320).

2. *(від виконання певних повинностей, обов'язків)* звільнення: (по)ви(н)но(сть) и(х) стародавънаа бывала за тꙋю ко(р)чмꙋ ставили такъже л҃ коне(й) кꙋ слꙋжъбе г(с)дръско(и) якъ и староста тепе(р) не ставать ѡтъ л҃ летъ ѡни поведили в себе на то вы(з)воленье г(с)дръское (1552 *ООвр.З.* 103 зв.); Ижъ што перво сего... дали есмо мѣщанамъ Нашимъ Луцкимъ,... вольность и вызволенье отъ даванья мыта (Вільна, 1556 *РЕА* II, 52); Ино кгдыжъ ѡни такое ѡбъдарова(н)е и вызволенье ѡ(т) плаченья мытъ з ласки про(д)ковъ нашыхъ маю(т) мы тежъ маючы ласкавы(и) взгля(д) на нихъ... Приказꙋемъ ...на тыхъ мещанехъ нашыхъ... мыта не брали (!) (Варшава, 1606 *Гр.Сиг.* 1); в҃ лѣтѣ повине(н) буде(т) того то хло(п)ца па(н) фе(д)ѡръ вызволити в цехꙋ ве(д)лу(г) ѡбычаю... а бра(т)ство при возволеню (!) пови(н)ны будꙋ(т) дати за наꙋку пану фе(д)ѡрови ѡ(т) того хло(п)ца зо(л) і҃ по(л)скихъ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 3);

(від покарання) звільнення: сꙋдъ въ речахъ вонътъпливыхъ, которые на баченю меть повиненъ, близшимъ ма быть до вызволеня, нижли до караня (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 419).

3. *(позбавлення чогось гнітючого)* визволення, звільнення: не вызволе́ньа ѡ(т) см҃рти коне́чного, а́ле сфо(л)кгова́ньа мало́го потребоу́ю (Острог, 1607 *Лѣк.* 123); Зада́токъ поса́гꙋ настоа́щаго, ѡмы́тие грѣха первоpо́дnаго, вызволе́на з нево́лѣ бѣсѡ́в҄ской, и смерти вѣчнои (Почаїв, 1618 *Зерц.* 52 зв.); А ґды такъ з҄ оутра́пленою Бра́тїею на́шею до милосе́рдного Бг҃а, в҄ скрꙋсѣ серде́чной, вола́ти не пересета́немѡ,... а в҄ Єгѡ невымо́вномъ милосерд҄ю и ла́сце оу́фность вызволе(н)а и́хъ поклада́ти бꙋдемѡ, пода́ст҄ и́мъ зайсте рꙋкꙋ по́мочи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 259); **вызволенъе от малженства** — розлучення: кромъ жадныхъ листовъ, которое..., перед ...отцемъ владыкою, з обеюх сторонъ вызнати и на томъ вечными часы переставати мели, зъвлаща около вызволенъя от малженства и шести сот копъ грошей посаговых (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 264);

перемога: Ѡ го(д)ности, за́цности, вла́дзи, и спра́вѣ дш҃и несмерте́лнои, якъ шата́нъ кꙋситъ, и я́къ вызволе́н҄е ѡде́ржꙋетъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 12 зв.).

Пор. **ВЫЗВОЛИТИ.**

ВЫЗВОЛЕНЫЙ, ВЫЗВОЛЕНЪ, ВЫЗВОЛЮНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Визволений, звільнений: Оный... зы́чи(т) Вм҃(ст),... з҄ того небе(з)пече́нства... якъ на́прꙋдшей вы́зволеномꙋ бы́ти, и на свободꙋ правди́вогѡ вѣры вызна́н҄а пере́йти́ (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.); Измѣна́юса: свобожда́юса, фри́марчꙋса, вы́зволен҄ бываю (1627 *ЛБ* 46); если да(л) по собѣ свѣдо(ц)ство мꙋже(ст)ва... показа(л)-са быти ѡсобли́вой хижости и дѣлности млоде(н)-цемъ... вызволены(м) его чи́нено ѡ(т) поеди́н҄ко(в) з молоды́ми або з выро(т)ками, а з доскона́лыми мꙋжа́ми... в҄ мꙋжествѣ ꙋхвале́ными... потыка́тиса позволано (серед. XVII ст. *Кас.* 69 зв.); **вызволеные науки, науки вызволюные** *див.* **НАУКА; листъ вызволеный** *див.* **ЛИСТЪ²**.

ВЫЗВОЛИТИ, ВИЗВОЛИТИ, ВЫЗВОЛИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого з чого) *(зробити вільним когось,*

дати свободу комусь) звільнити, визволити: съ плачомъ упадаючи до ногъ, просилъ, абы ихъ вызволено зъ неволи патриаръховъ Костенътинопольскихъ (Вільна, 1599 *Ант.* 617); я не по тое тут пришолъ, абым мял чловека збитого и невинного вызволити, але по тое, абы тая церков Божая и святость пренасвятшая в таком обелженю… не были болшъ (Володимир, 1601 *АрхЮЗР* 1/VI, 310); єслибысь хоть мало схотѣлъ вызволити себе з непріятельски(х) роукъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 108); А претожъ Просити К(р) Єго М(л) Абы насъ С тои Неволѣ вызволити рачи(л) (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 1 зв.); За великую собѣ мѣлъ то нагороду, Кгды з' неволѣ вызволилъ кого на свободу (Київ, 1622 *Сак.В.* 40); Слава вызволившему душу з' неволи єгипскои (Вільна, 1627 *Дух.б.* 372); а видачи болѣзнь єгѡ, з'ступилъ єсмь абыхъ єгѡ вызволилъ з рукъ єгиптановъ и вывел'… до земли доброй (серед. XVII ст. *Хрон.* 81).

2. (кого, що від чого, з чого) *(зняти з кого-небудь тягар повинностей, обов'язків та ін.)* звільнити (кого від чого): Тежъ вызволилъ его милость тоето мѣсто… зъ дачокъ и податей неслушныхъ (Краків, 1507 *АЗР* II, 10); и што перед тымъ с того сѣла Птиче люди хоживали к городовой роботе до Крѣманца, ино с того єсмо их вызволили (Львів, 1509 *AS* III, 70); жадали нас, абыхмо з оноє порухи и суммы,… вызволили и в том их волных вчинили (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); то правда, же есмы были свещенника Троецкого сами упросили и на томъ есмо зъ нимъ застановили, абы насъ… отъ работы всее свое насъ вызволилъ (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 6/I, 94); п(н) линє(в)ски(и) пна во(и)ско(г)… ѡ(т) плачє(н)я побору чопового… вы(з)волилъ (Кременець, 1586 *ЛНБ* 103, 46/Id, 3752, 15); бѣда дши тои котораѧ нє волаєтъ ни в'здыхаєт' до того, котрїи єи ѡ(д) клопоту и ѡ(д) тa(ж)кои роботы мытниковъ вызволити можєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 369).

3. (кого від чого) *(позбавити пригноблення)* звільнити, визволити: хотачи на(с) снь бжїй вы(з)волити ѡ(т) моу(к)… и многыми прика(з)ми (!) словы приводи(т) на(с) на послушанїє и покорность росказоуючи на(м) абы(х)мо събѣ нє збирали ска(р)бо(в) тоу(т) на земли (XVI ст. *УЄ* № 31, 111); ѡ(т) всѣ(х) собѣ зготованы(х) ка(р)ностєй сєбє вы(з)воли(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 25); И знову, Єсли вы будєтє мєшкати в' словѣ моє(м), правдивє оучнами моими, єстєстє, и познаєтє правду, и правда вызволи(т) ва(с) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 198); Прє(з) волю стую твою, и дшѣ нашѣ ѡ(т) смєрти вѣчнои ви(з)волєни (Чернігів, 1646 *Перло* 18); В злыхъ припа(д)кахъ своихъ, Нєхай будєтъ прєзъ Агглѡвъ …Споможєна, И ѡ(т) всѣх' бѣдъ вызволєна (Там же, 32 зв.); матку свою ѡ(т) турбации и нєпокою вызволи(л) (серед. XVII ст. *Кас.* 86 зв.); **вызволити з малженъства, з малжонства вызволити** — дати розлучення: я дей к нему жоны его не пошлю, але ему ражу, иж бы еи дал покой а ее вызволил з малженъства (Гуляльники, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 282); не хотечи зо мною в стане малъжонском мешкати, намавлялъ мене черезъ… приятелъ, абых я его доброволне з малжонства вызволила (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 269); **з стану малженьского вызволити** — те саме, що **вызволити з малженъства:** Я,… тую жону мою з стану малженьского доброволне… вже есми вызволилъ (Володимир, 1589 *АрхЮЗР* 8/III, 450).

4. (кого) Врятувати, спасти: Г(с)дь бгъ нш҃ъ которого мы хвали(м), можє(т) на(с) вызволить з печи тои ѡгнистои (1489 *Чет.* 257); прє(з) нєгожъ [кр(с)тъ] правдивый ноє вє(с) свѣ(т) ѡ(т) нєщасного вѣчного потоплєнѧ потопоу вырва(л) и вызволилъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 294 зв.); ѡный ѡгонь против' пѡхо(т)ному роспалєнью котороє тѧ ннѣ роспалює(т) поставивши, вызволь сєбє с тоє пєчи коли (Острог, 1607 *Лѣк.* 38); Хто мєнє вызволитъ з' тѣла смєрти сєѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 9); нє завстєгай рукъ твоихъ ѡ(т) помочи слугъ своихъ: притѧгни борзо а вызволь насъ и да(и) помочь (серед. XVII ст. *Хрон.* 166 зв.).

5. Помилувати: А такъ я,… просечи… пана Каспора о змиловане, абы онъ, яко хрестиянский чоловекъ, змиловавшися надо мною, горломъ даровалъ и вызволилъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 334).

6. (кого) *(надати ремісникові право самостійно працювати після навчання)* визволити: в҃ лѣтѣ повинє(н) будє(т) того то хло(п)ца па(н) фє(д)ѡръ вызволити в цєху вє(д)лу(г) ѡбычаю в цєху кра-

ве(ц)комъ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1046, 3).

Див. ще **ВЫЗВОЛЯТИ.**

ВЫЗВОЛИТИСЯ *дієсл. док.* **1.** (від чого) *(з неволі)* визволитися, звільнитися: жа(д)ное с ты(х) рéчїй нє потрєбоу́ємо ѡ(т) тєбє, áлє того ты́лько домагáємоса, абы́сь са вы(з)воли(л) с тоє проклатóє нєволѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 65); Сúмъ была рáдость, жé са з' тáжкои нєвóли вы́зволили (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365).

2. (чого, від чого і без додатка) Позбутися (чого), звільнитися (від чого): нѣякого Лясота, который противъ нового календара мѣнуціи выдает, отповѣдаєте и до Рыму на науку єму радите ихати, абы ся тут клопоту рыхлѣ сего свѣта вызволилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 45); Албо я́къ прáвдою вы́зволатъса ѡ(т) мꙋ́къ вѣкꙋ́йстыхъ, котóрый прáвды Єв҃(г)лской нє слꙋ́хаютъ, и є́й нє по(д)лѣгáю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 199); я́кобы чл҃вкъ вы́зволившиса, а чи́стымъ и грѣха порóжнимъ бꙋ́дꙋчи, стóпна досконáлства достꙋ́пи́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 74).

Див. ще **ВЫЗВОЛАТИСЯ.**

ВЫЗВОЛІОНЫЙ *див.* **ВЫЗВОЛЕНЫЙ.**

ВЫЗВОЛЯТИ, ВИЗВОЛАТИ, ВЫЗВОЛАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого, що від чого) *(робити вільним когось, давати свободу)* звільняти, визволяти: А которые вязни и неволники также неволницы народу христянъского, которые бы колвекъ при дворе моемъ... были и знайдовалися,... вже отъ сего часу волными чиню и симъ тестаментомъ моимъ ихъ вызволяю (Луцьк, 1576 *АрхЮЗР* 1/І, 116); а єсли оу людїи тóлькаа є́стъ ми́лость, и тóлькоє пєрєбачє(н)є слáвы, же áтоли и в цнóтѣ зав'стыжóнꙋю в дóмъ поймоу́ют', и з нєвóлѣ вызволаю(т) ѡ́ноє, и за влáсноую ма(л)жóн'кꙋ мѣваю(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 59); Тáкъ и тєпє́ръ правди́вый збави́тєль Хс҃, прохóдит' тáємности дш҃и, и вызволáєт' з' тє́мности єги́птꙋ тажкóго ярма, и гóркои нєвóли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 94); з' дѡ́бръ нáши(х) наги(х) ѡдѣвáймѡ, вáзнєв' вызволáймѡ, нєвóлникѡ(в) ѡкꙋ́пꙋ́ймѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 963); Сáмъ нáсъ з нєвóлѣ бѣсѡ(в)скои вы(з)волáєт' (Чернігів, 1646 *Перло* 57 зв.).

2. (кого від чого, з чого) *(знімати з кого-небудь тягар повинностей, обов'язків та ін.)* звільняти: дали есмо имъ слоботы(!), и вызволяемъ ихъ отъ всихъ служебъ и платовъ, и подачокъ Нашихъ Господарскихъ (Краків, 1527 *РЕА* І, 148); мы тєжъ вжє их с той порꙋки и з оной сꙋмы дєсєти тисач коп грошєй, на записи ихъ ѡписаной, вызволаєм (Берестя, 1544 *AS* IV, 409); мы Єго Милости с тых мыт ꙋсих вызволаємо (Володимир, 1552 *AS* VI, 122); мы бачечи на то, же они суть люди вкраиныи, а отъ поганства татаръ на именьяхъ и на маетностяхъ своихъ скажены, и с тое роботы мосту замкового также ихъ вызволяемъ (Вільна, 1546 *АрхЮЗР* 8/V, 41); Особливе всимъ людямъ... даемъ волности на тридцать лѣтъ, и вызволяемы ихъ, и чинимы волными ото всихъ податковъ (Варшава, 1585 *АрхЮЗР* 7/ІІІ, 286); а такъ тꙋю сумꙋ и иншыє рѣчи всѣ которыи винєнъ бы(л)... ѡного зо всего вызволя́ю (к. XVI ст. *Розм.* 72); А костє́лъ ри́мскїй... ми́рских людє́й зо всего визволáєт' развѣ єди́нїа мши (Київ, 1621 *Коп.Пал. (Лв.)* 28); шляхєтъны(и) панъ Кгрєкгоръ До(л)бєнъка... зозналъ, ижъ: славєтъного пана Ви(л)гє(л)ма Єкєна,.. з о(д)даня и заплачє(н)я собє..., прєз нєго сумы..., вызволяєтъ (Володимир, 1634 *ТУ* 300); а єди́нъ ты́лко котры́й сꙋди́тиса бꙋдє(т) ѡ справа(х) свои́х', лю́бъ вызволáючїй, лю́бъ ѡсꙋжáючїй подыймєт' дє́крєтъ (Львів, 1642 *Час. Слово* 266 зв.).

3. (кого від чого, з чого) *(позбавляти пригноблення)* визволяти: дла того нáсъ ѡ(т) таковóго бє(з)потрє́бного затроу(д)нє́нѣа вызволáючи бг҃ъ, лѣпши(х) рє́чїй оумѣ(є)тность в нáсъ вложи́въ (Острог, 1607 *Лѣк.* 58); Вызволáєтъ з дє́крєтоу смєртє́лного ми́лостына чáсо(м), що є́стъ и в пи́смѣ рє́чєно (Острог, 1614 *Тест.* 137); а хота(и) то кáзана моє стра(ш)ли́воє, и плачли́воє, алє прꙋдко мнóгихъ чл҃вѣкѡвъ вѣрныхъ привóдитъ на покаанїє истєнноє, и ѡ(т) мꙋкъ пєкє́лныхъ вызволаєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 127); **з стану малженьского вызволяти** — давати розлучення: я,... тую жону мою з стану малженьского доброволне вызволяю (Володимир, 1589 *АрхЮЗР* 8/ІІІ, 450).

4. (кого від чого) Рятувати, спасати: вѣдає(т) г҃ь, дóбрє цнотли́вы(х) ѡ(т) нáпасти вызволати (Вільна, 1596 *З.Каз.* 12).

5. (кому що) *(передавати у власність)* відпускати: Я ωлє(х)но сн҃ъ ва(с)ка... зєзнава(м) и(ж) є(м) прода(л) половиноу... ωчизны... ω(д)далючи (!) ω(д) таково(г) продаина са(м) сєбє жоноу и дѣти свои... и вызволюючи єму половину ролѣ таковои ωдє мнє прода(н)нои вѣкоуистѣ (Одрехова, 1573 *ЦДІАЛ* 37, 16, 2); я ста(н)ко... зєзнава(м) и(ж) є(м) прода(л) чѧсть своєѣ ωчизны... ва(н)цѣ за пѧ(т)дєсѧ(т) зло(т) моныты и личбы по(л)скы... а за такы(м) взѧ(т)ко(м) сумы тоѣ тєму ва(н)цѣ // ωчизнꙋ свою вызволѧю (Одрехова, 1584 *ЦДІАЛ* 37, 1, 21 зв.-22).

Див. ще **ВЫЗВОЛИТИ.**

ВЫЗВОЛѦТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (з чого) *(звільнятися від чого-небудь)* визволятися: Ізиль абовѣмъ Бг҃а ви́дѧчимъ оумо́мъ выкладае́тъсѧ: а вызволѧ́єтъсѧ // зъ нєво́ли тє́мностїй дх҃овъ єгипєтскихъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365-366).

2. (від чого) Позбуватися (чого), звільнятися (від чого): Понєва́жъ за бо́лємъ, и оутрапе́нїємъ тѣла, дш҃а ω(т) грѣха // вызволѧ́єтъсѧ, и збавлєна быва́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 668-669).

Див. ще **ВЫЗВОЛИТИСЯ.**

ВЫЗДОРОВЕТИ *дієсл. док.* Видужати: Волна она будетъ, жона моя... при животе моемъ, яко тежъ з сее хоробы моее мне не выздоровевши, по смерти,... водле запису и обрадованя моего, тымъ вѣномъ своимъ... которое я держу в отдѣле от братьи моее... оборочати, так яко воля ее будеть (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 110); А єстли бы хто пєрє(д) ты(м) рокомъ // бы(л) нємо(ц)нымъ має(т) жити поки ω(н) выздоровєє(т) а коли выздоровєєть маю(т) єго судьи листомъ ωбослати (1566 *ВЛС* 78 зв.).

Див. ще **ВЫЗДОРОВИТИСѦ.**

ВЫЗДОРОВИТИСѦ *дієсл. док.* Видужати, вилікуватися: казимѣ(р) заховалъ (!) былъ на вꙋспꙋ и ωсталъ ся вє лвовѣ, поки ажъ нє выздоровилъсѧ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 172).

Див. ще **ВЫЗДОРОВЕТИ.**

ВЫЗДЫХАТИ *дієсл. док. (про тварин)* виздихати: А ри́бы кото́рїи бы́ли въ рєцѣ выздыха́лы и засмєрдѣласѧ рєка (серед. XVII ст. *Хрон.* 84 зв.); проси́лъ Мωисе́й г(с)да бг҃а ω ω(т)пꙋже́нью жабъ, и оучини́лъ те́ды г(с)дь, жє выздыха́ли жа́бы, въ домо́хъ, в се́лахъ, и въ полѧ́хъ (Там же, 85).

ВЫЗИНА *ж. (стп.* wyżyna) узгір'я, пагорб, пагорок: зышли до мѣста з вызи́ны (серед. XVII ст. *Хрон.* 208); А коли та́мъ войде́шъ до мѣста потка́єшъ грома́дꙋ зстꙋпꙋ-ючихъ з вызи́ны (Там же, 208 зв.).

Див. ще **ВЫЖШИНА, ВЫШИНА.**

ВЫЗНАВАНЄ, ВЫЗНАВАНІЄ, ВЫЗНАВАНЬЄ *с. (те, в чому хтось признається)* визнання: тыє ре́чи, котωрїє соу́ть въ вы́зна(н)ю вѣры, кꙋ вызнава́ню и принѧ́тыю пода́лъ и описа́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 44 зв.); та(к) вла́снє и то(т), кото́рый сѣє(т) сле́зы и вызнава(н)є грѣхо́въ свои(х), а жа(д)ноє по́мочи с того кг(д)ы нє сподѣває(т)сѧ, нє боу́дє(т) мочи заборонїти ω(т) пєрєшко(д) абы нє шко́дили єго покоу́тѣ (Острог, 1607 *Лѣк.* 89); Оупєрєдѣмо прєтω лицє Єгω вызнава́нїємъ грѣхωвъ на́шихъ,... а пла́чмωсѧ пєрє(д) Г(с)дємъ, кото́рый насъ створи́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1020).

Див. ще **ВЫЗНАНЄ.**

Пор. **ВЫЗНАВАТИ.**

ВЫЗНАВАТИ, ВИЗНАВАТИ, ВІЗНАВАТІ, ВЫЗНАВАТІ, ВЫЗНАВАТЪ, ВУЗНАВАТИ, ВѢЗНАВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) *(вважати законним, істинним)* визнавати: оуподобѣмосѧ и мы ты(ж)... вѣзнаваючи ты(х) вѣрны(х) и досвѣ(д)чєны(х), и оуго(д)ны(х) гꙋ бг҃оу людїй, и вы(з)наваючи ωноую нєвѣстꙋ котораѧ вълала и ходила жадаючи ωчищенїѧ ω(т) х҃а (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 190);

(за кого) *(вважати кого-небудь кимсь)* визнавати (за кого, ким): кнежна ее милост... за епископа и пастыра имъ належного вызнаватъ заборонила... и погрозки на менованого его милост отца епископа учинила (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 1/VI, 674).

2. (що) *(признаватися в чомусь)* визнавати: Я кнѧзь Василей Михайлович..., вызнаваю...: Мѣл єсми змовꙋ з господином и братом моим (Вільна, 1522 *AS* III, 231); што єсли жє тєпє(р) твє(р)дѧ(т), и вы(з)нава́ють жє в томъ пра́во ходѧтъ, тє́ды нѣлзє єдно мꙋсѧтъ вы(з)нати жє и(х) папєжовє ω(т) поча́ткꙋ а(ж) до того ча́сꙋ зо (в)сѣмї своими наслєдовника́ми блꙋди́ли (Острог, 1587 *См.Кл.* 16 зв.); а к вѣрѣ... съ млтвами припадѣмь на колѣна своѧ мовѧчи ємоу вызнаваючи грѣхи своѧ (XVI ст. *УЄ*

Триг. 98); ω(д)кѕль ѡнъ вызнава́єтъ ни́гды доско-на́лымъ и ω(д) грѣха ѡвше́ки во́лным' нє бы́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 75)); рѕшмѡсѧ и мы братїє ѡхо́тнє, и оупре́ймє покѕтѕ́ймѡ, ко́ждый грѣхи на́ши вызнава́ймо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 891); Єдинѕ ясно(ст) бѡ(з)тва съ ѡ(т҃)цем', Пе́търъ верхо́вный яснѡ вызнаває(т) (Чернігів, 1646 *Перло* 72);

(на кого чим, чим кому) *(давати показання)* свідчити (про що): Я, Юхно Семенович Кошка,... вызнаваю сам на сєбе сим моим листом кождому доброму, кому будеть потреб того вѣдати або чтучи его слышати (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 177); Мы... вызнаваєм сим нашим листом...: штож ...мѣнали̂ єсми подвори ис кнѧзєм (Володимир, 1521 *AS* III, 207); Вызнаваю симъ мои(м) листомъ каждомѕ добромѕ комѕ буде(т) потрєбъ того вѣдати (Київ, серед. XVI ст. *Арх.Р.* фотокоп. 24а); Я, Иванова Ѡста(н)ковая Милохна Сємєно(в)на Дѣ(д)ковская, вызнаваю и явно чиню сама на сєбє симъ... листомъ... // ...и(ж), нє буду(чи) єсми ни ω(т) кого примушоная ани намовлєнаѧ, ѡдно сама з доброє воли своєє,... даровала маε(т)ность мою (Житомир, 1584 *АЖМУ* 151-152); Яко... ст҃ый євг҃ли(ст) воузна́ва(т). и(ж) гды х҃с при(хо)дилъ к мѣстоу їєр(с)ли́моу из оуч҃нки своими ѡповѣда(л) и(м). А и(ж) ма(л) прода(н) быти в роу́ки погано(м) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 29 зв.); Я пєтръ Бучаски(и) вызнаваю ты(м) моимъ листо(м) што ѡтъ нємалого часу... па(н) лаври(н) пєсочи(н)ски(и) матку свою а ма(л)жонъку мою... в имє(н)ю своємъ кунєвє з ласки и до воли своєє ховаєть (Кунів, 1631 *ЛНБ* 5, II 4044, 94).

3. (що) *(дотримуватися того чи іншого віросповідання)* сповідувати, визнавати: Законнїцї знамєнїя ищут. и як вєлится их оучєнїя выстєрєгати. як тыж слѣпому ѡчи направуєть. пєтрь вѣру вы́знаваєт (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 55); тоу́тъ и та́мъ обра́дѡв' гре́ческыхъ оужива́ютъ, и набоже́н'ство зда́вна вызнава́ю(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 30); Тая естъ вѣра православнаа: въ него конечне потреба абы вѣрилъ и вызнавалъ каждый который прагнетъ и зычитъ збавеня (Єгипет, 1602 *Діал.* 59); То завжды была едина светая католическая апостольская церковь, которую в символѣ вѣры нашое хрестіянское вызнаваемъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 171); То́є вызна́нїє вѣры хто... вызнава́ти бѕдє... збаве́нѧ достѕпитъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 168); Найпєрвѣй, и́жъ ма́ємѡ вѣрити и вызнава́ти, же бг҃ъ єди́нъ єст' в' сѕ́ществѣ (Львів, 1646 *Зобр.* 3 зв.);

(в кого, що) вірити, визнавати: єс'ли бы к'то выз'наваль бытї хр(с)та таковыи выг'нан' боудє(т) ис' собороу (1556-1561 *ПЄ* 386 зв.); Єсли́ жє бы мєжи ва(ми) бы(л) тако́вы(й) и(ж) бы встыда(л)сѧ воузна́ва́ти і҃с х҃а. то и сн҃ь бж҃ій запри(т)сѧ єго (XVI ст. *УЄ* № 29519, 21 зв.); але фантазмѕ христа вызнавают не словом, але дѣломъ, проклятые зъ аполлинарием и диѡскаром (поч. XVII ст. *Вол.В.* 75); Бг҃а в' трѡ́хъ пєрсѡ́нахъ, абы́хмы вызнава́ли: И пєрсо́нъ ты(х), в' єдноу ипо́стас' нє мѣша́ли (Львів, 1616 *Бер.В.* 92); Што́смы тєды мо́вили ѡ Сн҃ѕ, якъ при́стои(т) вызнава́ти осо́бнѕю єгѡ пєрсо́нѕ а́лбо лицє́, то́єжъ ма́ємъ мо́вити и ѡ с(т). Дх҃ѕ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 283); Погѕби язиков, тебе не знающих, Тя, сына божия, не вызнавающих (1648 *Елег.* 153).

4. Обіцяти, ґарантувати: готови єсмо досытъ ѕчини́ти в чо́мъ сѧ ви́нни наидѕємо в... ѕрадѣ бра́тъство... вызнава́ємо бы́ти нєпоро́чно, че́стно,... и благословє́нно (Львів, 1591 *ЛСБ* 155).

Див. ще **ВЫЗНАТИ.**

ВЫЗНАВАТИСА *дієсл. недок.* **1.** *(вважатися дійсним, законним)* визнаватися: Вла́сность, повѣда, прирожє́на с' того оука́зѕє(т)сѧ, то́ єсть, вызнава́єтъсѧ и́жъ сполъисто́тный и того(ж) є́стєства з' єдинородны(м) єстъ Дх҃ъ с(т), а нє я́къ вы мо́витє проти́вно вѣрѧчи и розѕмѣючи абы ω(т) нє́го походи́лъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 283).

2. *(признаватися в чомусь)* визнаватися: Забѣгньмо(ж) тєды ла́скавѕю тва́ръ єго вызнава́ючисѧ. вы́лїймо пєрє(д) ни́м' ср(д)ца на́ши (Острог, 1607 *Лѣк.* 88).

ВЫЗНАВАТІ *див.* **ВЫЗНАВАТИ.**

ВЫЗНАВЦА *ч.* (*стп.* wyznawca) *(той, що визнає віру, прихильник, послідовник віри)* віросповідник, віровизнавець: длѧ чого(ж) вы до вы(з)на(в)цо(в) ко(с)тєла ри(м)ского оудаєтєсѧ (1598 *Розм. пап.* 57); ваша наука слаба, и мусите отколь-иноль на нее ся здобывати, а звлаща отъ вызнавцовъ костела Римского (1603 *Пит.* 105); А того жа́дєнъ и в се́мъ

вѣцѣ и в҆ при́шломъ дост8пи́ти нє мо́жє(т), а́жъ по́ки Вѣры Бл҃гч(с)ти́вои стате́чный до конца вызна́вца нє б8дє(т) (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.); Др8гі́й, ча́с8 прєслѣдова́н҆ѧ тѣло своє вы́далъ, а б8д8чи вызна́вцєю, за наст8плє́ньємъ поко́ѧ оп8с-ти́лъсѧ, а бы́лъ чл҃вкомъ // знамєни́тымъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 262-263); Ѿ(т)то(л) ва́съ пра́вѣ и́ншїи познава́ти б8д8(т), жє нє да́рмо тит8лъ хр(с)тїа́нства на собѣ но́ситє, а́лє и́сти(н)ными єгѡ́ вызна́вцами є́стєстє (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

ВЫЗНАНЄ, ВИЗНАНЄ, ВЫЗНАНИЄ, ВЫЗНАНІЄ, ВЫЗНАНЪЄ, ВЫЗНАНЬЄ, ВЫЗНАНЯ, ВЫЗНАНА, ВЫЗЪНАНЪЄ *с.* **1.** *(офіційне признання чого-небудь)* визнання: Ним приступим до выкладу апостолъскаго и никейскаго вызнаня. Скажи ми въперед, на колко се частий они розд ѣляют? (Вільна, 1600 *Катех.* 9); Абовем называеш, латынниче, вѣрным, и Ниценскаго собора лживым вызнанием и священническою сукцесиею ся сверху покрыл (1600-1601 *Виш.Кр.отв.* 186); Розмаитыи назвиска дх҃а ст҃ого... з вызнанѧ собор8 никєйскаго зо всюдоу събравши на то(м) мѣсцоу 8каз8є(т) бг҃осло(в) (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 46); Абы таки́мъ жє Діалє́ктомъ (гды правди́воє вызна́н҆є Цр҃квє чита́ти б8д8тъ) зра́жєны и пога́н҆бєны, вѣчнє застава́ли (Київ, 1645 *Собр.* 1 зв. ненум.);

одверте признання: Сповѣдь, то естъ вызнанье предъ іереемъ всѣхъ грѣховъ своихъ (Вільна, 1608 *Гарм.* 208); вы по́ки на́ свѣтѣ живєтє, нє сподѣва́ючисѧ на змы́шлєный нѣѧкїйсь огни́стый по смє́рти чи́стєцъ, кото́рый пєвнє ко́ждого ѡмы́литъ т8тъ єщє за живота прєз҆ вызна(н)є грѣхѡ́въ сво́ихъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 156); Напомина́єтъ тє́ды ты́мъ Канѡ́номъ вшєлѧ́к8ю дш҃8, и и́лє што є́стъ... зло́го выстєрѣга́тисѧ, и за́вшєсѧ до Ба҃ оутѣка́ти... прє́з҆ вызна́ньє грѣхѡ́въ (Київ, 1627 *Тр.* 619).

2. *(письмове або усне свідчення чого-небудь)* визнання: Ино мы выслухавши того их ѡчєвистого вызнанѧ, яко кнѧзєй Чєтвєртєнских, так тєж и тых зємѧн наших..., тоє их вызнанє и ѡныи, вышє мєнєныи к8пли єго: Хлапотин и Ставок потвєржаємъ симъ нашим листом, кнѧзю Фєдор8 (Краків, 1539 *AS* IV, 213); А для твердости сего моего листу вызнанъя и отправы отданя и внесеня в руки мои всихъ тыхъ речей... печать свою приложилъ (Здолбунів, 1551 *АрхЮЗР* 8/III, 26); я тоє до(б)ро-во(л)ноє а 8стноє вы(з)на(н)є єго в книги за(м)ковыє записа(ти) каза(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 40); тоє єго ѡчєвистоє вызна(н)є..., до кни(г) замку житомє(р)ского вписа(ти) вєлєли (Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); Запи(с) альбо вызнаня ва(н)цы Хами(л)чя(т) с8дѣ пра(в)ного Ланєвы(м) л8качєви и иванови ѡ(д) нєбощика игната ланєва (Одрехова, 1606 *ЦДІАЛ* 37, 2, 4); Христосъ Господь, якъ добрый лѣкаръ, абы его улѣчилъ, зъ однымъ имъ // розмовляетъ и трикротное теплое з него вызнане вытягаетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 427-428); Нє то́л҆кѡ абы́с҆мѡ дш҃єю вѣрили, ш8ка́є(т) по на(с) Хс҃: алє и оу́стного вызна́нѧ потрєб8єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 341).

3. *(дотримання того чи іншого віросповідання)* визнання, віровизнання: И з҆єха́вшисѧ ст҃ыи ѡ(т)ци. то́лко ѡ(т) ѡ́ц҃а призна́ли в вызна́ню вѣры (1509-1633 *Остр.л.* 132); при єдино(и)... апосто(ль)ско(и) цє(р)кви вєдл8гъ вы(з)нанѧ вѣри со (в)сѣми... христианы стоимо (Львів, 1596 *ЛСБ* 301, 1 зв.); подо́бно роз8мѣєтє, жє то́лко ты́є артикоу́лы та́мъ оуфа́лєно, кото́рыє єстє в҆ своє(м) вы́знанью вѣры, спомѧноу́-ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 44 зв.); вызнаньє вѣры, кото́роє тысь са́мъ сплюга́вилъ, са́мъ тє́жъ и ѡчи́сть (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 32); Жа́днымъ спо́собо(м) взр8ша́ти нє доп8стимо... вѣры нашєи вызна́ніє (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 125); А где ему [Римскому бискупу] пришло и старожитную вѣру въ визнаню еи и... въ уживаню порушити, вмѣсто звязку сполечности церковной, сталсся нещасливымъ розвязкомъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 716); И на вызна́ню Камєннои вѣры єгѡ, Сн҃8 Бж҃їй Цр҃ковъ своѭ́ по всѣ вѣки б8д8єшъ (Чернігів, 1646 *Перло* 42).

Див. ще **ВЫЗНАВАНЄ.**

Пор. **ВЫЗНАТИ.**

ВЫЗНАНЫЙ, ВЫЗНАННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Підтвердний. ◊ **вызнаный (вызнанный) лист** *див.* **ЛИСТЪ[2].**

ВЫЗНАНЬЄ *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗНАНЯ *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗНАНА *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗНАТИ, ВИЗНАТИ, ВЫЗНАТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) *(признати дійсним)* визнати: Рачей то вызнайте, жесте нѣкоторіе мѣстца ихъ часто въ друкъ выдаючи поваріовали, а подъ титуломъ ихъ написту якого положили (1603 *Пит.* 19); Таковои в҄ на́шихъ прови(н)циѧхъ, и Цєрквѧ́хъ пова́жности: яковои (абы́мъ сє нє встыда́лъ пра(в)ды вы́знать) хто́жъ ко́лвєкъ и́нъший (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 3); жа́лꙋи же(с) еще... та(к) лѣни́вы(и) кꙋ ѡстрости и гора́чости набоже(н)ства... тоты... недоста(т)ки твои // ...вы(з)навши... постанови... полѣпша́ти живота́ твоєго (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 52-53); М(д)рость и́хъ вы́знают҄ люде, и похва́лꙋ и́хъ ѡповѣсть црквъ (Київ, 1624 *МІКСВ* 100);

(кого) *(вважати кого-небудь кимсь, за когось)* признати, визнати: ро(т)мистръ ѡный... дивоу́ючи́сѧ твоєй тръпли́вости и ба́ча́чи же ты за непріа́телѣ, за распе́нны(х) тѧ ѡ(т)ца про́сишъ, тєбє вы́зна(л) за сна бжого (поч. XVII ст. *Проп.р.* 306); поставят єго, быле вызнал папежа за голову, хотяй ледво читати будет умѣти (Львів, 1605-1606 *Перест.* 50).

2. (що, про що) *(офіційно повідомити)* заявити, засвідчити, підтвердити: Тыи два чєловєки Смѣдински на той копє были и вызнали пєрєд стороною, што тыи грани выказили з вѣдомостью всєго сѣла Смѣдинского (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); андрєи ись сыно(м) свои(м)... взѧли заплату вы(д) давыда зополную и вызнали то пєрє(д) право(м) (Одрехова, 1550 *ЦДІАЛ* 37, 14, 14); вси три свояки сами добро-во(л)нє и ꙋ(ст)но тыми словы до кни(г) вызнали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 32); людє похожалыє... вы(з)нали, и(ж)... мы всѣ три змови(в)ши ся єсмо и пошли красти, умы(с)лнє (Житомир, 1583 *АЖМУ* 62); Стану(в)ши ѡчєвистє пєрє(д) ꙋрядо(м) стою(р)скы(мь)... ива(н) тула и вызна(л) и(ж) ѡ(н) прода(л)... до(м) которы(и) стои(т) мєжи ива(н)комъ а мєжи пилипо(м) (Львів, 1598 *Юр.* 18); Прохо(р)... вы́зналъ то, же́ Іѡа(н) Єѵглиста приве́дши до вѣры Хвы мнѡгы(х) в҄ Па́тмѣ ѻстровѣ, и ѡ(т)-ходѧчи въ Єфе́съ, оучи́лъ ихъ ты́ми Слѡ́вы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49); Сы́нꙋ мо́й дай хвалꙋ г(с)дꙋ бгꙋ Ізра́илєвꙋ а вы́знай и повѣдай мнѣ што єсь оучи-ни́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 164).

3. *(одверто признатися в чомусь)* визнати: Якожъ и перевозники, которые... отца владыку Луцкого,... черезъ реку Стыръ провадили, передо мною возныъ и шляхтою вызнали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/І, 289); пріимѣмо // покаяніє то є(ст) покоутꙋ, сповѣ(д) а вы(з)навши и(х) бо̄у и сщє-нікови, нє чинѣмо(ж) и(х) ю(ж) бо(л)шє (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 66-66 зв.); Папежникъ: Добресь вызналъ о дву персонахъ, але о третей — недосконале (1603 *Пит.* 13); Которі́й вы́знавши грѣхъ сво́й ю́жъ да́лєй нє грѣши́ти, оу олтара нє слꙋжи́ти, и в҄ ста́нѣ свѣтском҄ шлюби́лъ жи́ти (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 7 зв.); А коли по сєдми лѣтахъ, новходоносо́ръ грѣхи свои пред҄ бгомъ вы́зналъ, и на цр(с)тво сє своє за́сь навєрнꙋ́лъ... то́лько те́ды со́чиво моче́ноє и то бєз҄ со́ли яда́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 363 зв.).

4. (що) *(дотриматися того чи іншого віросповідання)* визнати: Ты єси пе́тръ, и на се́мъ ка́мєни збꙋдоую црковъ мою, на то(м) ка́мєни розꙋмѣти ма́-ємо, кото́рыє вы́зналъ пєтръ стый, ты єси снъ бга жива́го (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 98); А протожъ вызнай ты свою вѣру, якъ вызнаваешъ? (1603 *Пит.* 12); И гды станетъ на правахъ церковнихъ всѣхъ первихъ, новотнинъ ся зречетъ а всю первую старожитность церкви заходной привернетъ и вѣру заровно зъ патриархами визнаетъ, до сполечности оного своей приймутъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 718);

(кого, що) *(вірити в божества)* визнати: прєто єго называє(т) пє(р)возва(н)нымь, и(ж) пана своєго а збавитєлѧ нашєго вы(з)на(л) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 103); Кто́сѧ... встыда́єт҄ в҄... Ха вѣрити, и Бгомъ єго... вы́знати соро́мѣєт҄сѧ,... тогѡ и Гь завсты́-дит҄сѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 135).

Див. ще **ВЫЗНАВАТИ.**

ВЫЗНАЧАТИ *дієсл. недок. (показувати знаком)* визначати: а хр(с)тіѧ́нє... ге́рбъ х(с)въ принѧ́(в)ши, на кото́ро(м) бы́ли прибы́ты но́ги єго, о́номꙋ сѧ кла́нѧю(т)... и проти(в) всѧ́кои нєпра́вды о́ного оужива́ю(т) кладꙋчи на со́бѣ и вызнача́ючи што Христосъ оучинилъ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 80).

ВЫЗНАЧЕНЫЙ *дієприкм.* Представлений, переданий: яко ты(ж) ѡныи страшныи вырокы вышли на тыи которіи бы в҄зго(р)дѣвши наукою ха... а за сєгосвѣ(т)ны(м) // мєш҄канієм ѡ(т)далилибы сѧ в мысли свои ѡ то(м) на(м) найбо(л)шє пи(с)ма

страшныи ѡставлєны и прє(з) пр(о)ркы вы(з)начєны (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 205 зв.-206).

ВЫЗОВКА *ж.* Виклик: Мы отъ васъ туюжъ вызовокъ на диспутацію докуку терпимо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 918).

ВЫЗУВАТИ, ВИЗУВАТИ *дієсл. недок., перен.* (кого, що з чого) Позбуватися, позбавлятися (чого); відбирати, віднімати (що): ѡчи єй ѡты(и)моуєшъ,... и живо(т) вырываєшъ // заслѣпляєшъ єй з ласки бжеи и цно(т) вызоуваєшъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 176 зв.-177); Папежове... // себе самихъ и ввесь костелъ... што-день обтяжали и обтяжаютъ, презъ што и зъ шаты каѳолицства и зъ оздобы старожитности себе вызули и вызуваютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 787-788); Той унѣи творцы нѣякіесь вызуиты, которые людей з розуму вызуваютъ и сами с крыжаковъ повстали, которыхъ бернардынове барзо не любятъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 19); Таѧ лакомцѡ(в) прокл**ѧ**таѧ офѣра, сирѡтъ и вдѡвъ кривдитъ: таѧ оубогихъ сѹсѣдѡвъ зъ маєтности вызѹваєтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 69); той Зизаній шатанскій слѹга, визѹваєтъ Сна Бжїѧ с правдивогѡ бо(з)тва, по аріанскѹ, и Дха с(т): ѡ(т)далѧєтъ ѡ(т) нєгѡ на вѣки (Чернігів, 1646 *Перло* 137 зв.).

Див. ще **ВЫЗУВАТИСѦ, ВЫЗУТИТИ, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУВАТИСѦ, ВЫЗУВАТИСЕ *дієсл. недок.* **1.** *Перен.* (з кого, з чого) *(відмовлятися від чогонебудь)* зрікатися (чого): Абы тєды овои, которою сѧ члвкъ з члвка вызѹваєтъ, спросности пога(н)ски(х) ѡныхъ народѡвъ выборнѣйшїи люде были оушли, нє знаючи Бга (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); Якожъ все право мое купное вечистое, которое мне на тотъ вышъ помененый пляцъ в месте Луцкомъ, ...до рукъ ихъ отдавши, з оного се самъ с потомками моими вечне... вызуваю (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 514);

(втрачати що-небудь) позбуватися, збуватися: И якъ оужъ тѣснымъ якимъ мѣсцємъ пєрєсмыкаючисѧ, здираєтъ зъ сєбє старѹю лѹскѹ: такъ и мы Хрїстїанє, тѣсною дорогою ходѧчи, зъ звєтшалого чловѣка вызѹватисѧ маємо (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 340).

2. *Перен.* (з чого) Звільнятися, визволятися: нє тєлєсного позвѣрхного ѡдѣнѧ збываєтъ роспѹстникъ, алє зъ Бж(с)твєнноѣ шаты... вызѹваєтъсѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 622).

Див. ще **ВЫЗУВАТИ, ВЫЗУТИ, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУИТА *ч.* (*стп.* jezuita) *(перифраза від єзуита)* єзуїт: теперь не познаешь который вызуита, а который манѣта (бл. 1626 *Кир.Н.* 19).

Див. ще **ВЫЗУИТЪ, ЄЗУИТА.**

ВЫЗУИТСКИЙ *прикм. (перифраза від єзуитский)* єзуїтський: И нынѣ род поповский, плебанский, вызѹитский и чернечий тож чинит и радит (поч. XVII ст. *Вол.В.* 97).

Див. ще **ЄЗУИТСКИЙ.**

ВЫЗУИТЪ, ВИЗУИТЪ *ч.* Те саме, що **вызуита:** Дай боже, абы богъ так ѹслышал рѹс,... жебы выгладил потомство жикгмонтово все, котрый вѣрѹ кгвалтит; також и вызѹитов, порадников его на тое злое (поч. XVII ст. *Вол.В.* 99); Рим и полска, и их бѣскѹпи, и визѹити,...маетности людския хватают (Там же, 77); Той унѣи творцы нѣякіесь вызуиты, которые людей з розуму вызуваютъ и сами с крыжаковъ повстали, которыхъ бернардынове барзо не любятъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 19).

Див. ще **ЄЗУИТЪ.**

ВЫЗУТИ, ВИЗУТИ *дієсл. док.* **1.** *Перен.* (що з чого) Зняти, вилучити: Бывши отступникове презъ св. отцевъ собору Карѳагінского ухвалу зъ апеляціи овшеки визути, предся похутнываютъ собѣ и, "якъ мухи зъ окропу, отрясуются" (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 609).

2. *Перен.* (кого з чого) Позбавити (кого чого), відсторонити (кого від чого): Папежове... // ...зъ шаты каѳолицства и зъ оздобы старожитности себе вызули и вызуваютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 787- 788); Просимож и мы Бга абы насъ ѡ(д) сєго часѹ, вызѹвши зъ старого члвка ѡболокъ въ нового Ха, якобысмы за справою єго, — въ найвы(ш)шомъ покою радостно жили (Вільна, 1627 *Дух.б.* 119); Пыха настаршого Аггєла зъ нба скинѹла... а хлюба напєрєднѣйшого Законѡѹчитєлѧ зъ справєдливости законноѣ вызѹла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 3).

3. *Перен.* (чого) Позбутися, зректися (чого): Ово каждая нацыя отъ своего першего албо старшего, который нерадъ блюзнѣрства въ нихъ вкоренилъ, и съ церковю Каѳолическою розлучилъ, и справед-

ливого имени християнскаго вызулъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 53).

◇ **зъ розуму вызути** — обманути, обдурити: але мудро научивши,... же не тылко маетность, албо гроши якіи панъ дастъ, але такъ зъ розуму вызуютъ, же и себе самого и з жоною радъ бы далъ (бл. 1626 *Кир.Н.* 20).

Див. ще **ВЫЗУВАТИ, ВЫЗУВАТИСА, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУТИСЯ, ВЫЗУТИСЕ, ВЫЗУТИСА, ВЫЗУТЬСА *дієсл. док.* **1.** Роздягнутися: Хтó сѧ (мовєчы) до фїлозóфїи (то є́стъ дó Бг҃а..., а Бг҃ъ на(и)выш'шею є́стъ мꙋдростїю) оудáть хóчєтъ, с тѣла того зе́много и́ле ре́чъ мóжна, якъ з' сꙋкни вызꙋт'сѧ (Єв'є, 1612 *Діоп.* 2 ненум.).

2. *Перен.* (з чого) Позбавитися, позбутися (чого): Радко Долгий и Калишъ Играшъченя зъ отцемъ своимъ, выкотцы будучи, видячи учинокъ у выкоченъю своемъ, которого не переставаючи, але его скуткомъ выполняючи,... //...и далей мыслячи, яко бы тотъ учинокъ зъ себе зложити и съ того се вызути могли, закликали кгвалту на все село (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 356-357); нє рáчєй ли з дѡбръ и мáєтностїй, з здоро(в)ѧ и з живота вы́зꙋтисѧ допꙋстити, нале́жало, нѣжли з цнѡтъ вы́зꙋтыми зостáвши, познáного Бг҃а ѡ(т)страдáти (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); чємꙋ має(т)ности(и), з котóрыхєсь сѧ в'стꙋпꙋючи до зáконꙋ вы́зꙋлъ, знóвꙋ до се́бє потѧгáєшъ (серед. XVII ст. *Кас.* 114 зв.);

(чого) втратити (що), зректися, збутися (чого): а такъ се самъ съ тое владзы, которая ему первей служила, вызулъ (Берестя, 1596 *АрхЮЗР* 1/I, 513); Прóтожъ я́ко намóвъ тыхъ ѡ(т)правовáнѧ... óномꙋ и с подозре́ными товáришми єго позволѧ́ти нє мóжємо, і влáсти єго с котóрой сѧ вже пристанье(м) до обчой звѣрхности сáмъ вы́зулъ, на тóмъ сынóдѣ по(д)лѣгáти нє хóчємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 13); Алє и самы́и Рáды Збави́тєлєвы вы́плънити оусилꙋютъ, тó єстъ, зо всєгó сѧ вы́зꙋвши,... на Па(н)скꙋю Вєчє́рꙋ идꙋтъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 285).

3. *Перен.* (з чого) Покинути (що): Длѧ того, и(ж) кр(с)тъ хв҃ъ, на рамо взѧ(л) и з' ми́ра вызу(л)сѧ (1596 *Виш.Кн.* 228 зв.).

Див. ще **ВЫЗУВАТИСА, ВЫЗУТИ, ВЫЗУТИСЯ.**

ВЫЗУТЫЙ, ВЫЗУТЪ *дієприкм. у знач. прикм.* **1.** *Перен.* (з чого) Позбавлений (чого): нє рáчєй ли з дѡбръ и мáєтностїй, з здоро(в)ѧ и з живота вы́зꙋтисѧ допꙋсти́ти нале́жало, нѣжли з цнѡтъ вы́зꙋтыми зостáвши, познáного Бг҃а ѡ(т)страдáти (Єв'є, 1616 *УЄ Єв.* 3 ненум.); Чогó сѧ боѧ́тъ дїáволи!... Без' вонтпе́нѧ Креста Хв҃а, котóрымъ звѣтѧжєны сꙋтъ, котóрымъ вы́зꙋты сꙋтъ з' Кнѧжатства своє́го, и з' влáдзы (Київ, 1632 *МІКСВ* 275); Кр(с)тóмъ Хв҃ымъ, з' влáдзы стáлъ сѧ вы́зꙋтъ, зве́ржєнъ, и зголдóванъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 771).

2. *Перен.* Вигнаний: котóрыѣ... з' ѡ(т)чи́зны своє́ѣ вы́зꙋты,... в' опановá(н)ю Погá(н)ского ѡкрꙋтника, и в' нєвóли нєдзꙋют' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 257).

ВЫЗЪНАНЪЄ *див.* **ВЫЗНАНЄ.**

ВЫЗЫВАНЄ, ВЫЗЫВАНЬЄ *с.* **1.** Виклик: А и службѣ тежъ земской оноє вызыванье [з Литвы] не єстъ на помочи (1538 *АЮЗР* I, 93).

2. Обзивання: Нє мл҃твы за ꙋ́мрлого, алє піᴧтыки, вызывáнѧ, поєди(н)ки, забїáнѧ Такóє и(х) набожєнство є(ст) проклѧтоє (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 102).

Пор. **ВЫЗЫВАТИ.**

ВЫЗЫВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Визивати, викликати: смóкъ... тєпє(р) знóвꙋ шалѣєтъ... ричи(т), ахерóнта препáсного з' пекéлного вызывáєтъ флєкгєтóнтꙋ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 42); Теды и на нихъ, яко законъниковъ и духовных,... словы обољживыми посоромотивъши и брони подобывавъши, вышедши з школы, на цвинтар вызывали (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 594);

2. (кого) *(називати образливими словами)* обзивати, прозивати: И я́къ бы вызывáючи и дрáжнѧчи сєбє; сáмъ з' собóю в' тыи слова мóвилъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 9).

3. (кого) (*пропонувати взяти участь у чому-небудь)* викликати, визивати: Кгды кого вызовоуть [до Польски], тотъ вжо оного году за недостаткомъ своимъ не можетъ быти... годнымъ ку послузѣ земской (1538 *АЮЗР* I, 93); И дивуюся тому не по малу, яко смеетъ Ѳилялетъ иначей тую справу до людей удавати, поведаючи: же его шановано, на дыспутацыю вызывано (Вільна, 1599 *Ант.* 891).

ВЫЗЫВАТИСЯ *дієсл. недок. (бути викликаним)* викликатися: Яко бы ни для котороє инъшоє

причины подданыє вашоє милости зъ великого князства не вызывалися до Польски (1538 *АЮЗР* I, 93).

ВЫЗЫЧАТИ *дієсл. недок.* Визичати, позичати: Жо(л)нѣрє до Кієва прїихали с ти(м) и(н)тє(н)томъ, абы впро(д) козаковъ, а заты(м) во вши(т)кой вкраинѣ рȣ(с) выстинали ажъ до Москвы: а ѡ(т)-ко(л) бы то вѣдомо сами по(д) ча(с) вызычали по(д) добрȣю мисль (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

ВЫИГРАВАНЬЄ *с. (здобування перемоги)* вигравання: Звѣтáз'ства и выигравáньє бйтвъ на(д) нéпрїятєльми тогды тобѣ дáстъ бг҃ъ, кг(д)ы ты бйтвы и звѣтѧ(з)ства ѡдéржишъ на(д) пожа(д)ли́-востьми (Острог, 1614 *Тест.* 141).

Див. ще **ВЫГРАНЄ, ВЫИГРАНЄ.**

Пор. **ВЫИГРАВАТИ.**

ВЫИГРАВАТИ *дієсл. недок.* (що) *(здобувати перемогу)* вигравати: та(к)жє и Дѣд'... щасли́вє поєди(н)ки В мо(с)к: вы(и)грава(л) при ѡ́чах' Крȣлѧ Стєфáна Батóрогѡ (Чернігів, 1646 *Перло* 4 ненум.).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРА-ТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫИГРАНЄ, ВЫЙГРАНЬЄ *с.* Те саме, що **выигрыванье:** кгды(ж) то є(ст) нáйпєвнѣйшєє звѣтѧ(з)тво, и вы́игра(н)є плáцȣ абы нє бы́ти звѣтѧжóномȣ нє ты(л)ко оутрачє(н)єм' маé(т)ности, що є(ст) бáр'зо малова(ж)наѧ, а и́лє длѧ бг҃а. алє анѣ в'шєлáки(х) спóсобо(в) моýками, анѣ тою самóю на(и)срокгъшєю... смр҃тью (Дермань, 1604 *Охт.* 11); Звѣтáз'ствомъ нéпрїѧтєлїй, абы́сьсѧ нє по(д)носи́лъ нѣкг(д)ы. анѣ собѣ похвáлȣ при-влащáти прáгнь в выйгранью битвъ (Острог, 1614 *Тест.* 180).

Див. ще **ВЫГРАНЄ.**

Пор. **ВЫИГРАТИ.**

ВЫИГРАНЫЙ, ВИИГРАНЫЙ, ВЫЙГРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виграний: прéто нє нáзбыть сѧ по(д)носи, абысь бáрзѣй нє оупáлъ, нáвє(т) анѣ вы́йграны(х) би́твъ звѣтѧ(з)ства нѣкг(д)ы собѣ нє привлащáй (Острог, 1614 *Тест.* 180); а ѡ́наѧ црк҃въ ...съ áг҃глы триоу(м)фȣютъ, по вы́игранои би́твѣ своéи и з' звѣтѧзтва своéго, котѣроє ѡдéржали надъ шатано(м) (Почаїв, 1618 *Зерц.* 45 зв.); Вѣчный то покóй и Рáдость нáша, якѡ би́тва вáша ви́играна, а Мóцъ чартѡ́вскаѧ потóптана (Чернігів, 1646 *Перло* 46 зв.); Брáтьѧ тéды я́кѡ по вы́играной би́твѣ сѣли и є́ли с пóмсты сє над' брáтомъ вєсє-лáчи (серед. XVII ст. *Хрон.* 60 зв.);

у знач. ім. ж. р. **выиграная** — перемога: А с кимжесь то ты дыспутовалъ, поневажъ нашы тамъ не были, а штожь то ты тамъ за трыумфъ з выйграное строишъ? (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 275); **мѣти выйграную** — здобути перемогу: Бы-вáєтъ тéжъ тóє, жє дрȣгїй нє длѧ того, абы мѣлъ справєдли́вє вы́йгранȣю, алє жєбы сéрца собѣ нє псова(л), голосно выкрикáєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 52 зв.).

Див. ще **ВЫГРАНЫЙ.**

ВЫИГРАТИ, ВИИГРАТИ, ВЫЙГРАТИ *дієсл. док.* (що) *(добитися перемоги, позитивного резуль-тату в чому-небудь)* виграти: То-смы... за ласкою Божєю выиграли над нєприѧтєлєм битвȣ (1567 *AS* VII, 201); другий разъ о пограбенье пети сотъ золо-тыхъ чирвоныхъ, за // што ничого не взявъши, кромъ вшелякое прозбы, выйгравши присегу, зъ оное выпустилъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 417-418); жáдєнъ ри́цєръ кг(д)ы с плáцȣ зъє́дє(т), поро(з)єха(в)сѧ кгмѣнȣ, вы́йграти корóны ю(ж) нє мóжє(т) (Острог, 1607 *Лѣк.* 114); А и(ж) ты́и во(и)ны... вы(и)гралъ, и на многиє сѧ звитѧ(з)ства в'спомóглъ (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРА-ВАТИ, ВЫИГРЫВАТИ.**

ВЫИГРЫВАТИ *дієсл. недок. (добиватися пози-тивного результату)* вигравати: на оныхъ вольныхъ соборахъ вселенскихъ, а при нихъ и поместныхъ меншихъ схожаючихся, хто вытрывалъ, // выигры-валъ и на власномъ своемъ, а не чужомъ грунтѣ зосталъ (1626 *Кир.Н.* 25-26).

Див. ще **ВЫГРАВАТИ, ВЫГРАТИ, ВЫИГРА-ВАТИ, ВЫИГРАТИ.**

ВЫИДѢНЬЄ *с. (проникнення в середину чого-небудь)* входження, вхід: жидовѣ... коли принѧ(л) законъ тѣ(ж) выидѣньє во зємлю ѡбєтованоую. Занȣжь ѡлижь тогды вкоусили ѡ(т) зємны(х) плодовъ пшєници и вина (1489 *Чет.* 210 зв.).

Див. ще **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИЗДЪ *див.* **ВЫЄЗДЪ.**

ВЫИМОК, ВЫЄМОКЪ *ч.* Частка здобутого, захопленого: А што дей тежъ козаки тамъ добудутъ, ино, дей здавна некоторый выимок старосте даивали (1536 *АрхЮЗР* 8/V, 10); К тому штобы еси увъ иншыхъ речахъ, яко у добытках татарскихъ и выемкахъ и в той корчме местской,... по старому ихъ заховалъ (1583 *АрхЮЗР* 8/V, 12).

ВЫИСКАНЄ, ВЫЙСКАНЄ, ВЫЙСКАННЄ *с.* Відшукання: кнзъ // а(н)дрє(и)... та(к) тє(ж) для вы(и)ска(н)я то(г) хло(п)ца своєго абы мо(г) мє(т) вєдомо(ст) ѡ(т) нє(г) ѡ ты(х) ма(м)рамє(х) ѡ пє(р)стє(н)кȣ и ѡ ло(ж)ка(х) гдє ѡ(н) тыє рєчи подє(л) (Володимир, 1575 *ЖКК* I, 52-53); Такъ дей я для выйскання его [выростка] самого и тое маетности через него ускоженое, слугу моего до Литвы и до пана митрополита посылалъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 120); которые [подданые], еще здалека мне обачивши, назадъ заразомъ вернули и о выйскане маетности своее, черезъ того урядника Ивачковского,... побраное, просили (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 276).

Пор. **ВЫИСКАТИ.**

ВЫИСКАТИ, ВЫСКАТИ *дієсл. док.* **1.** (що, чого) Відшукати, виявити, знайти: нижли того листу заставного небожчицы Полагъи Брусиловское выискати и отдати пану Яцку Бутовичу есьмо не могли: про то симъ листомъ нашимъ теперешнимъ тотъ листъ заставный небожчицы Полагъи Брусиловское уморяемъ (Київ, 1573 *АЮЗР* I, 195); также дворъ епископіи выискавши въ замку Луцкомъ направилъ не однимъ деревомъ, але и муромъ (Краків, 1595 *АСД* I, 199); скоро толко ваша милость поедетъ, теды тые речы всѣ ошуканые быти могутъ и власне выисканы презъ мене будутъ (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 460); тогды тепер ведлуг росправы и угоди, Яцко мает ниву ему выискати, што продали на хлѣбъ (Бориспіль, 1638 *АБМУ* 26).

2. (що, чого) Домогтися, добитися, здобути: Я Михайло...// держалъ єсми ѡтъ колькадєсѧть лєтъ сȣпокойнє, гдєжъ шȣрѧ мои... в мєнє жаднымъ правомъ тоє части нє выискали и николи ѡ то со мною в правє нє стоѧли (Мирків, 1539 *AS* IV, 191-192); єсли бы тыє имє(н)я мєли по(д) єго мл(с)тю па(н) я(р)моли(н)скии правомъ выіска(ти) то(г)ды мє(л) ѡтє(ц) мо(и)... напроти(в)ко ты(х) имєнє(и) та(к) доброє имє(н)є поступи(ти) которое бы за то стояло (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 23); А где бых я... сего постановеня..., выдержати не хотѣл, того имѣня своего Шелвова... отъ кнегини Збаразской працою своею не окупил и окупити и выискати не хотѣл,... тогды буду повиненъ на его кролевскую милост заруки заплатити пятсот коп грошей (Баїв, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 291).

Див. ще **ВЫИСКИВАТИ.**

ВЫИСКАТИСѦ *дієсл. док.* Відшукатися, віднайтися, знайтися: єсмо тобє дали тоє имєньє дєржати до тых часовъ, поки близкии сѧ выищȣть, //а такъ намъ нє льзє никого ѡт имєнєй, близкостєй ѡтдалѧти (Неполомичі, 1527 *AS* III, 315-316).

ВЫИСКИВАТИ, ВЫСКИВАТИ *дієсл. недок.* (що, що в кого, що з чого) Домагатися, добиватися (чого); відбирати (що): по смє(р)ти ѡ(т)ца моєго... па(н) я(р)моли(н)ски(и) за правомъ слу(ш)нымъ имє(н)я сємєно(в) гулє(в)цы... в пана дя(т)ка моєго выіскива(ли) (!) (Ляхівці, 1559 *ЛНБ* 103, 19/Id, 1961, 23 зв.); И сесь грабежъ, котораго доходити и выискивати, водле часу и потребы своее, маютъ (Клевань, 1571 *АрхЮЗР* 1/I, 35); И што сѧ дотычєт имєнѧ моєго, Лȣшнєва,... и ѡ то Их Милость пановє ѡпєкȣнов, в нєго правом выискивати мают (Камінь, 1571 *AS* VII, 386); Замѣнъ и селъ зъ приселки фольварки по два кроть зъ рукъ непріятельскихъ выискиваючи, кошты не малые вѣдучи, на права накладаючи,... церковъ... // ...будовалъ (Краків, 1595 *АСД* I, 198-199).

Див. ще **ВЫИСКАТИ.**

ВЫИСТЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИСТИТИСЕ *дієсл. док.* (кому в чому) Здати звіт, розрахуватися (кому з чого, про що): и роби(л) дє(и) попє(л) в лєсє(х) ты(х) за которыє я самъ и пєпє(в)щи(з)нȣ поплати(л) с котороє сȣмы пнзє(и) нє вы(и)сти(л) ми сє згола ни (в) чом в роботє своє(и) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 37).

ВЫИСТЪЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИТЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫИХАТИ *див.* **ВЫЄХАТИ.**

ВЫСКАТИ *див.* **ВЫИСКАТИ.**

ВЫСКИВАТИ *див.* **ВЫИСКИВАТИ.**

ВЫЙМАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(витягати, діставати)* виймати: то(т) каме(н) вымиае(м) и(з) главы летащи(х) змієвъ (XVI ст. *Травн.* 509); *Образно:* то сȣ(т) тыи которіи слыша(т) слово бж҃іє. а пото(м) приходи(т) діаво(л) выймае(т) сло(в) бж҃іє ѡ(т) ср(д)ца и(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 204).

2. (що) *(привласнювати)* забирати: а єстлибых я... або сын мой... мѣлибыхмо тыи имена з рȣкъ єє выймати... и шкодȣ и перєказȣ в том єй делати... тогды хто з нас то вчинит... маєт первєй заплатити ...королю... двѣстє рȣблей грошєй (Рогачі, 1542 *AS* IV, 307).

3. Повертати, сплачувати: Єстли бы хто стре(л)цо(в) посла(л) в чȣжую [землю] або са(м) ȣкра(д)комъ звєръ поби(л), тогды... колко звєрȣ вбито, тако вы(и)мае(т) за ко(ж)доє звєря (1566 *ВЛС* 85 зв.).

4. (*у формі дієприслівника, у знач. прийменника)* за винятком (чого), виключаючи (що): Тежъ имъ съ урядникомъ... у подводу не казалъ ходити, и коней его не стеречи, и въ дворѣ нашомъ Волковыйскомъ сторожы мѣти, выймаючи свой пріѣздъ господарскій (Краків, 1507 *АЗР* II, 11).

Див. ще **ВЫЙМОВАТИ, ВЫНИМАТИ, ВЫНЯТИ.**

ВЫЙМОВАНЄ *с.* Вилучення, забирання: Принємъши... того замкȣ Володовского в той сȣмє... кромѣ каждоє перєказы и выймована з моцы ѡт ихъ милости брати... нє маючи (Володимир, 1555 *AS* VI, 19); Слȣшность тєжъ сама́ нєпозволя́єтъ, оуважа́ючи и́жъ то са ма́єтъ положи́ти на то́мъ мѣстцȣ в' Проскоми́діи,... а́лє жє въ Проскоми́діи а́лбо в' Литȣргіа́лнѡмъ приготова́ню, мєнови́тє в' выймова́ню Ча́стки Пр(с)то́є Бц҃ы, и Дєвати Чи́новъ, нє и́ншый интє́нцыи скȣтокъ єстъ, то́лкѡ взыва(н)є и Мл҃твы чини́ти до ст҃ыхъ Бж҃іихъ (Київ, 1639 *МІКСВ* 217).

Пор. **ВЫЙМОВАТИ.**

ВЫЙМОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що, що з чого) *(діставати)* виймати: поживе́на потрєба зтондъ шȣкати вѣдаєшъ всѣхъ рєчий быти дорого(ст), єдно з дрȣгого выймовати потрє́ба (к. XVI ст. *Розм.* 29); И мы Россове,̃ если для наукъ въ краи Нѣмецкіи удаемося,... зъ ростропностю // еднакъ сметье отметуемо, а зерно беремо, уголе зоставуемо, а золото выймуемо (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 900-901). в'ки́нєный в' огнь ка́мєнь, по ма́ломъ ча́сѣ выймȣєшъ ва́пномъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 330); Избавлаю: Выбавлаю, выймȣю (1627 *ЛБ* 45);

(з певною метою, для використання) виймати: на которую то службу божественную... назначаю золотых полтораста до скринки на то прыготованное...в кождую пятницу были повинни выймовати по тры золотых полскихъ, то ест: на проскуры, вино, ладанъ (Луцьк, 1638 *АрхЮЗР* 1/VI, 746);

(забираючи якусь частину з чогось) вилучати; віднімати, відбирати: теды я,... // ...оную друкарню..., зо всим на все,... цале и зуполне, ничого з нее не выймуючи, на церковъ... Братства Луцъкого ...даю, дарую (Чорненський монастир, 1635 *ПККДА* I-1, 65-66); єсли хто таковы́є ска́рбы на кгрȣн'тє вла́сномъ з'найдєть, привлаща́ти собє всє́ мо́жєть, єсли на чȣжо́мъ полови́цȣ, єсли за во́лєю того пана чи(и) кгрȣн'тъ єстъ выймȣєтъ, єсли за́сь бє(з) вѣдомо́сти єго бєрє́ть, всє тра́титъ (Львів, 1645 *О тайн.* 105).

2. (що на кого, що кому, що з чого) *(забирати, привласнювати)* віднімати, відіймати: А мы нє маємъ... того имє(н)я в нєго ѡкупати и з ру(к) єго вы(и)мова(ти) поки ѡ(н) пє(р)вши(и) испустъ з ставо(в) того имє(н)я возмє(т) (поч. XVI ст *Арх.Р.* фотокоп. 71); котороє жъ мыто мы и тєпєръ на сєбє выймȣємъ и нашомȣ пожиткȣ зоставȣємъ (Краків, 1531 *AS* III, 389); А мы тоє коморы мы(т)ноє Дубровицкоє ѡ(т) нєго... з ру(к) брати ани з дє(р)жа(н)я єго вы(и)мовати нє маємъ (Луцьк, 1561 *ТУ* 95); чєрнцовъ и поповъ с того мана(с)тыра бєрȣчи и(х) вєзєньє(м) всилуєть и то(т) мана(с)ты(р) з моцы и владзы вашого благовѣрыя вы(и)мȣєть и собѣ єго прывлащаєть (Новогородок, 1589 *ЛСБ* 123).

3. (кого) *(наголошуючи на чомусь)* виділяти (кого), вказувати (на кого): учитель церковный... учителскою владзою вырокъ чинячи, выразне особу Петрову выймуетъ и мовитъ, же не на Петрѣ збудована естъ церковъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 343).

4. (кого) Визволяти, звільняти: И съ тивунскихъ рукъ тымъ то листомъ нашимъ ихъ выймȣємъ

вѣчно (1503 *АЗР* I, 355). Законъ бовѣмъ ласки не выймуетъ насъ отъ владзы и подачокъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 926).

5. (що) *(робити випис з чогось)* виписувати: А иж тые листы, на вено дочки моее зошлое належачие, в книги земские... есть уписаны, чого с книгъ выимовати вже нѣльзя (Луцьк, 1573 *АрхЮЗР* 8/III, 277).

6. *(у формі дієприслівника, у знач. прийменника)* за винятком (кого, чого), виключаючи (що): я с тых всих именей моихъ ωтчистыхъ и материстыхъ, ...выймѹючи третюю часть, то єст замокъ мой Горѹховъ,... по моємъ животє даю и дарѹю (Конюхи, 1545 *AS* IV, 430); я... малжо(н)це моє(и)..., записа(л) єсми тую суму пнзє(и) совито... вы(и)муючи с того запису моего рыштунокъ воє(н)ны(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); И єжели тыи Дє́ватъ // Ча́стωкъ выймѹючи выража́ємω Дє́вать Хбрωвъ Агглскихъ, взыва́ючи стыхъ Бжіихъ (Київ, 1639 *МІКСБ* 217-218);

(із запереченням) (без винятку) не виключаючи: А маєть ωн тот замокъ... (держати)... посполите // со всим правомъ и панствомъ и со всєю власностю, жадного кѹса нє выймѹючи (Берестя, 1508 *AS* III, 56-57); А єсли быхъ я са(м)... при животє моємъ якими(ж) колвєкъ причина(ми), бу(д) чєрєзъ сєбє, бу(д) тє(ж) чєрє(з) кого(ж) колвє(к), нє вы(и)муючи с то(г)[о] [та]к жоны..., кровны(х)..., яко тє(ж) и людє(и) ωбчихъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 140); По смє(р)ти моє(и)... быдє(л)... стада... конє(и) є(з)дны(х)... и маєтъности рѹхомоє вшелякоє жа(д)ноє згола нє вы(и)мѹючы зостало має(т) всє ωсєгнѹвши дє(р)жати (Луцьк, 1619 *ЦДІАЛ* 201, 4, 181).

Див. ще **ВЫЙМАТИ, ВЫНИМАТИ, ВЫНЯТИ.**

ВЫЙМОВАТИСА *дієсл. недок. (витягатися, виволікатися звідки-небудь)* вийматися: для то́гω постановили Бгоно́сніи Ѡ(т)ци Дхомъ с(т): абы Ча(ст)ки, въ чє(ст) и па́матъ Стыхъ Бжіихъ, по нихъ за живы́хъ и оумє́рлыхъ выймова́лиса (Київ, 1639 *МІКСВ* 218).

ВЫЙНАЙДОВАТИ *див.* **ВЫНАЙДОВАТИ.**

ВЫЙСТЄ, ВЫЙСТЯ, ВЫИСТЄ, ВЫИСТЪЄ, ВЫИТЄ, ВЫИТЇЄ, ВЫИШТЪЄ, ВЫЙТЄ, ВЫЙШТЄ, ВЫСТЄ, ВЫСТЬЄ, ВЫСТА, ВЫШТЄ, ВЫШТЪЄ, ВЫШТЬЄ, ВЫШЪТЬЄ, ВЫШЬТЬЄ *с. (стп.* wyjście) **1.** *(вибуття звідки-небудь, залишення чогось)* вихід: по вы(и)стью кнзя булыги с тоє светлицы по(д)ня(л) єсми... пана кєлємєнта // ωкру(т)нє зранєно(г)... и по ба(л)бєра по(с)лали єсмо (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31-32); до посто́ро́нныхъ соу́дωвъ нєха́й нє боу́доу(т) потага́ни, ани до выйта изъ єпа́рхїй, з мѣсца, и(з) крайны въ кото́рой мє(ш)каю(т), примуша́ни (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 136 зв.); Вєсє́лоє вы(с)та ча́сто смѹ(т)ноє вє(р)тана ро́ди(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 20 зв.); Исхо́дъ: Вы́стьє, выхожє́ньє (1627 *ЛБ* 51); на кожды(и) рокъ... обходи́ли Жидо́вє: свя́то Па́схи; на па́ма(т)кѹ вы́ста... зъ нєволѣ Єги́пєтскоѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 320);

(покинення чогось) розстання, розлучення: а ωноє тѣло дра́гоє ско́ро по выитїи дши прє́бл(с)вєнной оучи́нило са є(ст) вє(л)ми тѣло бѣло яко свѣ(т) (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 15 зв.); его [Лазаря] душа заразомъ по выштью съ тѣла презъ ангелы на лоно Авраамле была несена (1603 *Пит.* 61); якъ за за́стъємъ // сло́нца става́єтъса днєви но́чъ, та́къ за вы́стъємъ дши става́єтъса тѣлѹ смє́рть (Вільна, 1620 *См.Каз.* 9 зв.-10); тогды [людє] слѹшнє похвала́ютъ ю, Дшѹ справєдли́вого, во вра́тѣхъ, по(д) ча́съ вы́ста зъ тѣла прє(з) смє́ртъ, дѣла єа, оучи́нкы побо́жныи (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3).

2. *(про час, термін і т. ін.)* закінчення: а такъ по выйшти ωныхъ роковъ казалъ єсми єго в тоє имєньє в той сѹмє ѹвязать (Краків, 1538 *AS* IV, 154); за которы(м) позвомъ подлугъ вышьтьа лимита́цыє головноє волы(н)скоє припадає(т) ми рокъ на пє(р)ши(и) второкъ по свєтомъ Ма(р)тинє (Чорна, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 121); має(т)... па(н) по(д)комори(и) ...ωноє имє(н)є... до зѹпо(л)ного вы(ит)я пя(ти)дєса(т) лѣ(т) спокo(и)нє дє(р)жати и ѹживати (1588 *ЛСБ* 98); А уховай Боже, подъ часъ вышта аренды, смерти на отца владыку, тогды арендаръ тыхъ добръ маеть оныежъ добра до часу певного,... держати (Краків, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 459); А єсли бы(с)мы ся до того часу нє погодили тєды за вышътьємъ такоє лимѣтацыє вышємѣнова(н)ноє маємъ мє(ти) в то(и) справє таки(и) ро(к) зо всѣми єє по(с)тѹпками (Острог, 1596 *ЛСБ* 307, 1); которѹю

то квитанцию мою... я... пєрє(д) вы(и)стє(мъ) дво(х) нєдє(л) в кгродє житоми(р)ско(мъ) при(з)на(т) маю (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 12); А маєтно(ст) тую заразъ по вы(ст)ю Арє(н)ды... пустити повинє(н) будȣ (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 106); су(д)... трыбуна(л)ски(и)... по та(м)то(м) дєкрєтє на(и)пєрьвє(и) по выстю шєсти нєдє(л) до суженя прыпадаючи(х) на которы(х) и рóкъ сторона(м) ѡбо(м)... зложи(л) и захова(л) (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 126).

3. *(поява з друку)* вихід: зычачи дла (!) наȣки ро(з)ширє(н)я мєжи народо(м) нашимъ та(м)ты(х) книгъ бєсѣ(д) апосто(л)ски(х), яко на(и)прȣжє(и)шого з дрȣкȣ вы(и)стя повєрило(м) за жада(н)є(м)... чє(р)нцовъ... на нєго сȣмы взяти позволивши (Вишнівець, 1614 *ЛСБ* 454, 1).

4. Вхід: вѡ(й)тȣ и присяжникѡ(м) за вы(и)стя ȣрядȣ в дѡмъ янєго Афєндика и малжєнъки єго и за ѡ(т)даньє стопніовъ правны(х)... то всє давалося прєзъ пн҃а ґабрыєлє лангига всє(г) зло(т) 4 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4).

Див. ще **ВЫИДѢНЬЄ.**

Пор. **ВЫЙТИ.**

ВЫЙТИ, ВИЙТИ, ВЫИТИ, ВЫЙТЫ, ВУЙТИ *дієсл. док.* **1.** *(покинути місце знаходження, межі чого-небудь)* вийти, вибратися: снѣгъ вы́палъ та(к) вєли́кїи. жє ни(х)то нє мóгъ с хоро(м). сирѣ(ч) зⷭ домȣ вы́йти нє прокúдавши лопáтою (1509-1633 *Остр.л.* 130); да є(ст)... богданȣ воєводи... бєзпєчнє и бє(з) жа(д)нои шкоды выити из зємлъ королѣ полского (Ясси, 1510 *Cost.DB* 473); тогды рєчє(т) наврънoуса до домоу моєго ѡ(т) которого єсми вышоль (1556-1561 *ПЄ* 59); а вышо(в)ши з лѣса пѡлє(м) до границѣ и копцо(в)... дорожкою чєрєзⷭ дорогȣ до лвова идȣчȣю (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); кгды выйдȣ з покою чого прагнєшъ (к. XVI ст. *Розм.* 45 зв.); И вы́шєдши з нéго оуклóнъ мȣ вчинúли (Львів, 1616 *Бер.В.* 75); такъ ся еднакъ пянимъ быти указалъ, яко бы и зъ покою Богуринского выйти не змоглъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1061); якъ зостáвлю смродлúвоє моє мєшканъє...; якъ вы́йдȣ зⷭ зємли єгипскои (Вільна, 1627 *Дух.б.* 226); целый тыжень около села стояли, где жадъною мерою з села выйты жаденъ хлопокъ не могъ (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619); лазáрю чого мєшкáєшъ та(м). старáйса скóро вонъ вы́йти изⷭ грóба (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 53 зв.); А ты́и всѣ грѣшныци, въскрєснȣтъ и вийдȣтъ из гробѡ́въ своúхъ (Чернігів, 1646 *Перло* 145 зв.); Козаки вышодши з запорожа..., поты(м) зобравшися почалиса купити зєвсю(д) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168); сынóвє Іáкововы вы́шєдши з мѣста, вы́били всє єгѡ вóйско (серед. XVII ст. *Хрон.* 59);

(вибути з одного місця, щоб появитися в іншому) вийти: а мають каноники тыхъ всихъ свѣдковъ своихъ, которыи будуть живы..., кромъ тыхъ, которые бы померли або гдѣ за границу вышли, тамъ передъ тыми судьями поставити (Вільна, 1516 *АЮЗР* I, 51); вжо цар Пєрєкопъский з войскомъ своимъ зъ зємли Волоскоє вышол и просто кȣ Ѿчаковȣ потагнȣлъ (Краків, 1538 *AS* IV, 165); будучи они людъми волными вышли были зъ отъчызны своее для службы на Волынь (Володимир, 1585 *АрхЮЗР* 6/I, 150); а тамъ вжє з рєчъки Ивъницы вышєдъши на сухо,.. копєцъ наро(ж)ны(и) усыпатъ єсмо вєлили (Житомирщина, 1598 *ККПС* 101); Вы́шоль па(к) иѡсифь ѡ(т) гáлилєи,... до жидóвьскои зємъли (XVI ст. *УЄ Літк.* 72); Павел святый з Єрусалима, вязнемъ будучи, до Рыму през Юлія сотника проважоный, которому на стрѣтеніє вси христіане... за мѣсто вышли ажъ до Пѣева торжища (Львів, 1605-1606 *Перест.* 52); годúны вєчéрной вы́шли прєдⷭ мѣсто (серед. XVII ст. *Хрон.* 398 зв.);

(з кого, з чого) *(з певного середовища, роду або з якого-небудь місця чи місцевості)* вийти, походити: Свадєбъной кȣницы ѡтъ дєвъки в҃і гршⷭ... хота бы с тоє жъ волости вышла (1552 *ОКр.З.* 151); кгдыбы котораа жона будȣчи замȣжє(м) бє(з)плоднє ȣмє(р)ла маючи пє(в)ноє внєсє(н)є за выправою ѡ(т) родичо(в) своихъ... таковоє внєсє(н)є засє в то(т) жє до(м) с которого вышла вє(р)нутиса має(т) родичо(м) єє (1566 *ВЛС* 65 зв.); Левъ естъ тежъ антихристъ. Зъ Жидовъ пошолъ Христосъ, и тотъ тежъ зъ Жидовъ выйдетъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 160); Памaтáйтє жєстъє с кн҃жатъ роу́скихъ ѡстрѡ́зⷭкы́хъ вы́шли (Острог, 1603 *Лям.Остр.* 13); Сли(ч)ны(и) М҃(с)цъ зⷭ звѣздóю, з нúми крє(ст)ⷭ чворакі(и): Оурожéна твоєго, ѡ(т)чє цнѡ(т) вєлúкихъ, Жє(с) вы́шо(л) з Фамилїи про(д)ко(в) знамєнúты(х) (Київ,

1618 *Вѣзер.* 14); то(и) нє по(д)лои фамѣлѣи, до манастырѧ... ѡтѣкши... прє(з) цѣлѡю пѧ(т)десѧ(т) лѣтъ до вѐси з котѡрои бы(л) выишолъ, нє входи́лъ (серед. XVII ст. *Кас.* 86);

(одержати волю, звільнитись з тюрми, неволі і т. ін.) вийти: анъдрє(и) рѹсановичъ вышолъ нєдавъно з оръды з полонѹ (1552 *ОКан.З.* 28 зв.); теперъ скоро вышовши зъ его везенья за помочю Божею (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/VI, 92); а поты(м) [іѡсифъ] з вѧзє́нѧ вы́шедши ѡбраный на панство всєго кролєв'ства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 152); передо мною,... буркграбимъ луцким, становши очевисто, урожоный пан Янъ Оратовский... скоро толко по выстю з неволи, рук неприятеля Крижа Светого, татарских, вышедъшы, жалобливе,... сведчыл и оповедал се (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 168); **вы- йти з рукъ, з рукъ выйти** — звільнитися, визволитися: па(н) Стани(с)лавъ... скоро вышє(д)ши... з ру(к) нєприятєля крыжа свято(г)[о]... а могучы при(и)ти до акт... кгро(д)ски(х) жытомє(р)ски(х) солєнитє(р) свои(м) и... панєє Иѡтозє(и)... ма(л)- жо(н)ки своє(и) имєнє(м) свє(д)чы(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189); ѡ(д)но ма(л)жо(н)ка єго з ру(к) пога(н)ски(х) за ѡкѹпє(н)є вышє(д)ши и ту ча(с) нєвєлики(и) в має(т)но(ст)и своє(и)... змєшка(в)ши ча(с) нємалы(и)... с того свєта зошла (Кременець, 1621 *ЛНБ* 103, 22/Id, 2032, 61 зв.);

(звільнити когось від своєї присутності) вийти: пригрозиль ємоу і͠с и вышєль из нєго бѣсь (1556-1561 *ПЄ* 77); А колі нєчстый дух выйдє ис чл͠ка. проходит' сквози мѣста безводная, глядаючі оупокою (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 71); принесли къ нему чл͠вѣка нѣмого, што имавъ бѣса, и выйшовъ изъ него бѣсъ, и проговоривъ нѣмый (XVI ст. *НЄ* 110); вєрєща(л) мно́го и проужа(л)сѧ и воушо(л) з нєго (XVI ст. *УЄ* № 29519, 26); Лєчъ сє́й... нє тою хоро́бою хорѣлъ, алє мѣл' в' собѣ... бѣса, кото́рый... // ...мордова(л) єгѡ:... нѣмы́й и глѹхі́й я тобѣ роска́зѹю выйди з' нєгѡ, и ю(ж) болш' в' нє́гѡ нє входи́ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 144- 145);

(пронизати щось, пробитися через що-небудь) вийти на виліт, пройти наскрізь: пахо(л)ка моє(г)... в ногѹ лєвую вышє(и) колєна... по(ст)рєлєно а(ж) кѹля навылє(т) // вы(ш)ла (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 26 зв.-27); вы́тѧгнѹлъ лѹкъ рѹко́ю и пострѣли́лъ Іѡра́ма межи плє́чи, и вы́шла стрѣла прєз' сєрдцє єгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 329 зв.).

2. (з ким, за ким) *(податися в якому-небудь напрямку)* вийти, піти: То́є рєкши і͠съ вышол съ оу́чєнікамі свои́ми. на ѡнную сторонѹ потока вєдѣрьскаго (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 94); Видишъ, ажъ и жидове выйшли за Христомъ, и служили ему (XVI ст. *НЄ* 41);

(вийти походом) вирушити: Въ... ҂ахмд кнѧжа Ракоуцій вышо(л) на Оугор[с]коу зємлоу (Пітрова, І пол. XVII ст. *Яв.ИЗ* 5);

(піднятися на підвищення) вийти, зійти: И вышєдши на гороу Го(л)гофоу, ѡсмотри(л)ся і͠съ на ієр͠(с)ли(м) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 70);

прибути, дістатися, досягти: мо(и)сє́й... прє(д)ки и́хь из' мѡц'наго вѧза́ні́ѧ... привєлъ чєрєзъ поу́щоу до зємлѣ ѡбица́н'ной имъ, а́чъ и(х) та(м) нє мно́го вы́шло єд'но тыи̇ которіи вѣрили (поч. XVII ст. *УЄ* № 91, 28); мно́го бѣдъствѹємъ жєкглѣрѹєм' на то́мъ стра́шно(м) бѹрли́вомъ мо́роу,... абысмо на и́хъ свѣтлоє жи́тіє възира́ючи вы́шли до щасли́вого и пожада́н'ного по́ртъѹ, и приста́нища поко́ю вѣчного (Почаїв, 1618 *Зерц.* 55);

(униз) зійти, злізти: Якожъ, скоро зъ воза вышедши, шолъ его милость до схованей зо мною (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/І, 316);

(бути зверненим у якомусь напрямку) вийти: Маты(с) ка(р)куль... прєда(л) по(л) ѡгородѹ крѹ(н)тѹ своєго и садє(м) строна єдна ѡ(т) п͠на сє(м)ка... а ты(л) вышє(л) кѹ пиа(р)скому ѡгородѹ (Львів, 1596 *Юр.* 22 зв.); на цєрковь святую... оддавамъ... брєгы и яркы... вь кол почавши понижє млина одъ броду просто въ гору ку полночи... // ...выйдє на брєгъ понадъ цминтиръ (!) (Фольварк, 1606 *НЗУжг.* XIV, 225-226).

3. *(піти куди-небудь з певною метою)* вийти: а которые (!) бы дей такъ борздо на тую роботу не вышолъ, и ты дей за мосты кажешъ на нихъ брати з дыму по пяти грошей (Краків, 1524 *АЛРГ* 197); Пови(н)ни тєжъ мєщанє коси(ти) сєно на замокъ... толокою за стравою старостиною, а хто нє вы(й)дєть ѡтъ того ѡгѹ(р)щины в͠і грш' (1552 *ОБЗ* 144 зв.); то пакь в'сє мѣсто выш'ло на стрѣтєніє

і҃сови (1556-1561 *ПЄ* 44 зв.); вышо(л) Ісаа(к) проходитисѧ на́ поле подъ ве́черъ (1596 *ЛЗ* 41); мниси… вышли проти́въ имъ со кр(с)ты (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 55); ѡтецъ твой идеть и дави(д) повинный твой идеть посполꙋ выйди противко имъ ѡткрый головꙋ и пристойнє ꙋклонисѧ (к. XVI ст. *Розм.* 8 зв.); Три побо́жныє же́ны… з҄ арома́тами на помазанї́є погребе́нного ха҃ вы́шли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); знову вышли есмо, с челядю и с плугами нашими, на тыеж поля церковные,… и почали орати (Володимир, 1612 *АрхЮЗР* 1/VI, 409); Иноцы, видячи страхъ, збѣглисе… до башты монастырской и не хотѣли до них выйти, анѣ на унію позволити (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1021); дочки ѡбыва́телевъ тогѡ мѣста вы́дꙋтъ че́рпати во́дꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 37).

4. Народитися: оувы мнѣ бѣдной хто мѧ родилъ ѡ(т) которое оутробы вышла єсми (1489 *Чет.* 15); они мо́вѧ(т), на́ги єсмо вы́шли ѡ(т) живото(в) ма́то(к) сво́ихъ, на́ги ѡ(т)иде(м) зно́воу (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 224); нагый вышоле(м) з҄ оутро́бы ма́тки моеѧ, гдѣ не та(к) ѡ телесно(и) я́къ ѡ дш҃евной нагости мови(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 251 зв.); з҄ тогѡ межи и́ными сына́ми, вы́шол҄ Яросла́въ (Київ, 1623 *МІКСВ* 69); Хотѧ(ж) длѧ лѣпшоє пе́вности мо́жет҄сѧ зно́вꙋ ѡкр(с)ти́ти єслі́бы здоро́воє [ѡтроча] з ꙋтро́бы матеры(н)скоє на свѣ(т) вы(ш)ло (Львів, 1645 *О тайн.* 16); Че́мꙋ е́смь в҄ животѣ не бумерлъ, и вы́шедши з҄ живо́та за́разъ не (з)гинꙋлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 57 зв.); **выйти на свѣтъ** — народитися, прийти на світ: николаи́ ст҃ы(и). ско́ро вы́шо(л) на свѣ(т) за́ра(з) по(ст) познава́єтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250);

(від кого) *(взяти початок)* виникнути, постати: самъ… г(с)ь… плоть при не(м) ѡ(т) тебе вышо(л) (1489 *Чет.* 47 зв.); И вышол҄ єсмі ѡ(т) ѡ(т)ца а прїшол҄ єсмі на свѣт҄. и зася ѡпу́щаю свѣт҄ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 91); а на иньшїи маю(т) …подавати… по(д)лꙋгь ꙋподобаня своего людє дх҃овныи… и по(с)лꙋшные Цр҄кве Ст҃ои всхо(д)нои котраа ѡ(т) їер(с)лима вышла (Топольниця, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 645); **выйти от рук** (кого) — бути створеним (ким): сад… был вышол от рук Баски Коваля… Горковича власнои его працы рук правом посполитым у вѣчност през Коваля проданый (Дермань, 1638 *ВИАС* II, 259);

(про річку, джерело) витекти: Напервє почовши ѡт Кримєша з долины, гдє криница вышла, дорогою Володимерскою, по старыє полѧ (Володимир, 1513 *AS* III, 104); с того ѡзєра великого… рєчъка нєтєча вышла (1546 *ОГ* 27 зв.); до якого Плоского лѣса повинно бить дванадцят байраковъ,… речька Цибулникъ, якая вийшла спод Плоского леса (Чигирин, 1615 *ЧИОНЛ* VIII-3, 16);

(про рослини) (пустити паростки) прорости: кды сѧ… надыли пе(р)лѧ або ѡвоцы вы́шли цвѣты, кото́рїє ро(з)ширивши цвѣты в мигдалы сѧ ѡбе(р)ноули (поч. XVII ст. *Проп.р.* 253); Мѡисе́й… на заꙋтрее вороти́вшисѧ, нашо́лъ и́жь заквитнꙋлъ по́со(х) Аарѡ́новъ… и вы́шли вѣтки, кото́рыхъ коли́ се ли́стъ ро(з)ви́лъ, в микгда́лы се ѡбороти́ли (серед. XVII ст. *Хрон.* 139);

(стати ким-небудь, здобувши освіту; вибути з навчального закладу) вийти: бачу, ижесь естъ учень академии Острозъское; и еслиже тая годность твоя зъ нее вышла, не леда натуру молодости твоее, ку доброму нахиленую, вижу (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1053); Того… показати не можеш, абы з школы… богоносец выйти имѣл, только все оной блаженной наукѣ сопротивници,— горды, величавы, пишны, надуты (1608-1609 *Виш.Зач.* 225); Акаде́міа Замоиская та(к) мнѡ́го на́родови на́шемꙋ пожи(т)кꙋ …принесла, ижъ нема́ло з҄ неи люде́й оучоных҄… вы́шло (Київ, 1631 *Тр.П.* 8 ненум.).

5. Показатися, з'явитися, виступити, вийти: Прото приказꙋем вамъ… ажбы єстє… з Низꙋ и зо всих ꙋходов до замков и мєстъ наших вышли (Варшава, 1568 *AS* VII, 305); И вы́шол҄ кото́рый былъ оуме́ръ ма́ючи звѧ́заны рꙋки и но́ги кра́йками (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 168); тоє мнѣ ба́рзо ди́вно я(к) та(к) слѣпый про́сто вы́шо(л) свѧза́ный, не по(т)кноу(л)сѧ яко оуслыша(л) голо(с) гн҃ь (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 54); Іѡанъ ст҃ыи называ́єтъ морем҄ бꙋрливи(м) збо́рища геретицкїи, и ис того́ мо́рѧ; бе́стїѧ вы́йдетъ (Чернігів, 1646 *Перло* 137);

(про воду, кров) показатися, виступити, вийти: кровъ и вода вышла изъ дощки образа (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр. лют.* 67);

въложи въ новыи го(р)нєць [жо(л)тки] и поста(в) на оугли на во(л)номь ωгни и вари та(к) до(л)го а(ж) з ни(х) выиде(т) вода чє(р)вонаа (XVI ст. *УТ* фотокоп. 5); То́ єстъ жо́лнѣръ Пила́то(в) Хв҃ ю́жъ оумє́рломѹ вло́чнєю бо(к) пробилъ // и зара(з) вы́шла кро́въ и вода (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 216-217); Прє́то молю та Ги҃ мо́й;... Кро́вѣю твоєю... кото́раа, вы́шла и(з) бокѹ тво́єгω прєсто́гω, загрѣ́й ωгнє́мъ Бж҃(с)тва тво́єгω (Чернігів, 1646 *Перло* 97 зв.);

(про дим, повітря) вийти, виділитися, появитися: сынωвє... ієрє́а бж҃ого а́рона... принєсли пєрє(д) га҃ ого́нь чюжі́й, и вы́шолъ ого́нь ω(т) га҃ и попали́лъ ихъ (Острог, 1598 *Отп.КО* 8 зв.); а то з' ты́хъ сло́въ пр҃(о)рцки(х), з нє́здръ єго вы́шо(л) ды(м) го(р)ношка запалє́ного (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Зимѣ ся зе(м)ля запечатуеть, морозо(м) же горачость з ней не можєть ви(и)ти (серед. XVII ст. *Луц.* 543);

(виділитися з людського організму) вийти: Та(к)-же кого тра(с)ца дръжи(т). то оувари чо(р)нобы(л) тъпло пии. кды має(т) оухопити. то выиде(т) блю-ватиною. а(л)бо задо(м). єдно даваи пити наще (XVI ст. *УТ* фотокоп. 11); Самсонъ... лва в дорозѣ зна-шє(д)ши задавилъ, з кото́рого щє́кы що правдивє чоу(д) нємалый пластръ медѹ вы́шо(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 182 зв.); яко Арцимини́стє(р) Арі́й рос-пѹклъ са и внѹтрности з' нє́го // всѣ вы́шли (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 28-29); Мѹжъ з кото́рагω вы́дє насѣ-ньє плынє́нєм ωмы́єтъ водо́ю всє тѣло своє (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.);

(про голос) пролунати: яко о всѣхъ было пр(о)рцтво поперєди́ло, жє на вє́сь свѣтъ мѣлъ вы(и)ти го́лосъ ихъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 105);

(про щось нематеріальне) вийти (з кого, з чого): кто є(ст) дот'кнѹ(л)са мє́нє. бо(м) почѹ(л) си́лѹ кото́раа вы́шла з мє́нє (к. XVI ст *УЄ* № 77, 154 зв.); Або́вѣмъ выпѹща́ти, оука́зѹєтъ, жє и́стность в' пєрсо́нѣ вы́шла, я́кω и то́ што роди́тиса, з' пєрсо́ны Сн҃о́вскои (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 244); Тобѣ оумє́рломѹ мо́влю, нє и́ншѹю тобѣ за твою дѹшѹ даю, а́лє вла́снѹю твою, кото́раа з' тєбє вы́шла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 575); Ви́йди с пра́хѹ повста́нь с тѣни смє́ртнои, пріи́ди въ свѣ(т) бєз'см҃ртіа, пріи́ди къ вѣчномѹ вєсє́лію (Чернігів, 1646 *Перло* 159 зв.);

вышолъ гнѣвъ (від кого) — хтось розсердився: Бо вжє вышо(л) гнѣвъ ω(т) г(с)да, и по́чали ги́нѹти лю́ди (серед. XVII ст. *Хрон.* 138 зв.).

6. *(про закони, декрети і т. ін.) (вступити в дію, будучи виданим, опублікованим)* вийти: И ачъкол-вебы, въ невѣдомости сего Нашого листу, который листъ съ канцелярыи Нашое противъ нихъ вы-шолъ, абы есте во всемъ къ нимъ водлѣ... роска-заня Нашого заховали (Краків, 1537 *РЕА* I, 222); а єстли бы якиє листы ω(т) на(с) або с ка(н)цлєрє(и) нашоє вышли тому то приви(л)єви проти(в)ныє тогды мы г(с)дрь си(м) наши(м) листо(м) тыє листы касѹємо (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 56); боа́лєм'са, абы и до мєнє выро(к) ωній ω(т) вл(д)ки моє(г) нє вышо(л) (1598 *Розм.пап.* 4.); нигдє одна́къ ...нє припомина́єтъ, абы... ω(т) митрополи́та и єго това́риства, проти́вько имъ дє́крєтъ я́кій вы́йти мѣлъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 51); Речъ Поспо-литая, познавши, иж сами на доводѣхъ противко них устали, и декрет на ных вышолъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 49); Та(к) дє(к)рє(т) выишо(л) зс (!) права ωдрєховского томѹ то миха(и)лови ижь маe стати пє(р)шѹю па(т)ницѹ по свато(м) Бартоломѣи (Одрехова, 1607 *ЦДІАЛ* 37, 16, 12); жа́лость падє на грѣшникω(в), Гды ωны(и) стра́шный дє́крєтъ ві́йдєтъ (Чернігів, 1646 *Перло* 153); А коли вы́шолъ дєкрє́тъ забива́но мѹдрєцы (серед. XVII ст. *Хрон.* 358); **з руки** (кого) **выйти** — бути виданим (ким): А поколе тот запис наш з руки пана Мошковы не выйдетъ, тогды мы жадных причин, а ни вымов о тую суму пенезей, нам от него позыченую, поведит не маем, покол алиж... запис тот наш к рукам своим от него приймем (Марковичі, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 119); **на свѣтъ выйти** — бути опублікованим, побачити світ: тыє книги хва́лныє, а особли́вє дховє́нствѹ пожитє́чныє прєзъ стара́ньє єго на свѣтъ вы́шли (Львів, 1614 *Кн. о св.* 3 зв. ненум.).

7. *Перен.* (від кого, з чого) *(про вістку, чутку)* вийти, розійтися: помєнєныє мєщанє... свє(т)чили якобы тая вєдомо(ст) вышла ω(т) дє(в)чины жидо(в)скоє (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 58); ра́зъ зъ о́устъ вм҃ таа вы́шла сєнтє́нціа, жє в' вѣрѣ нико́моу нє трє́ба кгва́лтѹ чини́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 2 зв.).

8. *Перен. (як результат, наслідок певної дії)* вийти, трапитися, статися: А гдє бы што ωдє(р)жано и вы(ш)ло яки(м) жє ко(л)вє ωбычаємъ проти(в) сєму статутȣ то справа и судȣ... ни ȣ во што ωбє(р)нєно бы маєть (1566 *ВЛС* 1 зв.); гды прійдєшъ... до боуѓмистра... стойшъ боишъсѧ слоухаєшъ що вы́йдєтъ (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 34 зв.); Ахъ нестутежъ нестуте, нащо то прійдутъ, И нащо слова сына моего выйдутъ (Львів, 1630 *Траг.п.* 167); **на доброє не выйти** — погано закінчитися, не вийти на користь (кому): Што ему на доброе не вышло (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 473); **на зло выйти** — погано закінчитися: Не мовъ же пышно, бы на зло не вышло (Володимир, 1598-1599 *Відп. ПО* 1051).

9. *(про час, строк)* минути, пройти, закінчитися: ino wże desiat let wyszło, ony nam toie wołowszczyny ne dawały (Вільна, 1502 *ŹD* VI, 149); А какъ тая десятъ годъ видеть, и они маютъ службу служить и подачки вси Намъ... давати потому, какъ и передъ тымъ давали (Краків, 1527 *PEA* I, 149); а коли вы(и)дєть слобода маєть давати мєдȣ а по польтрєтѧ гроша на ѧловицȣ (1552 *ОКЗ* 43 зв.); а коли южь быль дн҃ь вышоль и пошоль на поустоє мѣсто а наро(до)вє єго глѧдали (1556-1561 *ПЄ* 226 зв.); А и(ж) тому роспȣщє(н)ю во(и)ска нєдє(л) двана(д)ца(ти) нє вышло (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 25 зв.); Оумє́рлымъ, то́єстъ рочи́ны, кото́рыи гды ро́къ по смє́рти зє́шлого вы́йдєтъ, ω(т)правȣ́ємъ (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 161); поданыхъ Воротневскихъ,... не чекаючи нимъ имъ рокъ вышолъ, до роботы примусилъ (Луцьк, 1630 *АрхЮЗР* 6/I, 472); А коли дн҃ь на дн҃ь настȣповалъ, и точи́лисє ча́сы вы́шли двѣ лѣтє (серед. XVII ст. *Хрон.* 328).

10. *(про гроші, кошти, матеріал)* вийти, вичерпатися, витратитися: А за увязанье и займованье господъ и на иные речи дробные вышло того всего 13 копъ и 40 грошей и 4 гроши ([1521] *АЛРГ* 172); meży kotoremi jaruhami toho plecu od mesta, hde potreba jest derewom zarobyły tolko szestdesiat y dewiat sażeń a bolszey derewa ne wyidet — odno na dwadciat y try horodni (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 21); длѧ того дєй того платȣ половица нєсполъна вышла (Луцьк, 1567 *AS* VII, 130); подолских лисов вышло бламов три, кождый по золотых шестдесят купленый (Луцьк, 1632 *АрхЮЗР* 1/VI, 653); на стравȣ коню(м) и дво(м) чєлѧ(д)нико(м) и на мыта всє вы(ш)ло fr. 3 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18);

(про кількість) вийти, бути в належній кількості: князь Андрей Масалский... водле листу своего заставного... двадцати и пяти человѣков его милости князю Владиславу Збаражскому был не додал, и водлуг того листу его милости заставного людей, як и оном листе описано, сполна не вышло (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 316).

11. *(вибратися з невідрадного становища)* вийти: Прожно стараютсѧ люди з тє́мности грѣхоу выйти, єсли єщє нє вста́ло свѣтлоє сл҃нцє пра́вды (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); Самъ... показа́лєсь дѣлность твою... гдысь... з' посро́дкȣ нєпріѧ́тєлє́й ла́скою Б҃жєю... // ...з' пострѣлєнымъ конє́мъ вы́шолъ здоро́вый (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 6-7);

(вибратися звідки-небудь, пояснюючи свої вчинки) виправдатися: а то ю(ж) нє розоумѣй собѣ жадєнь, жєбы могь кто вы́кȣпитисѧ. альбо прє(з) свѣдоцьтво якоє выйти. алє што тȣ́тъ посѣєшь, та(м) тоє(ж) зожнєшь (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 3);

(переступити часову межу) вийти: Котры(м) ключє(м) справоу́ючисѧ нѣкг(д)ы нє вы́йдємо з' днє́й постановє́ны(х), до прз(д)нова́нѧ Па́схи (Острог, 1612 *Час.Туп.* 310 зв.);

выити зъ блуду — схаменутися, взятися за розум: Ми́лый єзȣ́итє... вы́(и)дижъ са(м) з' блȣ́дȣ на дорогȣ ста́рȣю. оста(в) гости́нє(ц) но́вы(и) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 145);

(мати відношення до чого-небудь) стосуватися: хочємъ то мѣти абы(х)мо тою спра(в)у ω(т) того и(ст)ца ωлє(х)на свищо(в)ского и ω(т) ты(х) хто в то(и) справе єстъ мєли и ты(х) рєчє(и) яко нєслу(ш)ныхъ до(з)нали в которы(и) ωбыча(и) ты(и) два листы на ω(д)ну заставу вышли буду(т) длѧ чого(ж) єсмо послали дворѧнина н҃шого (Вільна, 1540 *ЛНБ* 5, II 4043, 3 зв.).

◇ **війти изъ устъ** (кого) — бути проголошеним (ким): и ωко моє: по нєво́ли слє́зы гώркїи на ланы́ти виливáєтъ, Гды ώный стра́шли́вы(и) дєкрєтъ; якω гро́мъ стра́шный бли́снєтъ, и війдєтъ из' оустъ правосȣ́дного и стра́шногω Б҃га (Чернігів, 1646 *Перло* 152); **выйти з опеки** *див.* **ОПЕКА; выйти**

с форобы *див.* **ФОРОБА;** (кого) **душа вышла (с тѣла)** *див.* **ДУША; з граничъ выйти** — переступити межу (пристойності, чемності): Вѣдаю жє(м) з грани(ч) того лӥстꙋ вы́шолъ, а́лє мѧ ты(м) даро́ꙋ́й. бо(м) то нє с хо́ти оучини(л), а́лє з жа́лю (Острог, 1607 *Лѣк.* 114); **на слѣдъ выйти** *див.* **СЛѢДЪ; на явность выйти** — стати явним: Нехайже ся нихто о правду не гневаетъ, одъ когожь кольвекъ тые листы на явность вышли (Вільна, 1599 *Ант.* 571); **съ памети выйти** *див.* **ПАМЯТЬ; з (сего) света выйти** *див.* **СВѢТЪ.**

Див. ще **ВЫХОДИТИ.**

ВЫЙШТЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫЙШТЬЄ *див.* **ВЫЙСТЄ.**

ВЫКА, ВИКА *ж.* Вика: vicia, а(е), выка трава, зєлиє (1642 *ЛС* 412); **полная вика** — польова вика: phas[g]anion, по(л)ная вика трава (1642 *ЛС* 314).

ВЫКАЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(зробити відомим що-небудь таємне)* виказати: въ томъ склепѣ катъ естъ съ своими инструментами, и такъ того почнетъ мордовати, ажъ всю правду муситъ выказати (1626 *Кир.Н.* 21).

2. Довести, доказати: єго м(л) кн҃зю янушꙋ ѡстро(з)скому… присꙋжоно, и ѡ(т) даты того дєкрєту за нєдє(л) шє(ст) пустити наказано,… и по(д) шацꙋнко(м) шко(д) в позвє положоны(х) то є(ст) чотыро(х) тисячє(и) ко(п) грошє(и) лито(в)ски(х) што зара(з) в нєдосы(т) ꙋчинє(н)ю на позвано(м) выказано и на да(л)шую ѡ(т)праву до ꙋрядꙋ нашого ѡто(с)лано (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 82).

3. (що чому) Показати, продемонструвати: А онъ ми ѡ(д)повѣдилъ мо́вѧчи: нє го́дєнъ злѣче́нѧ, вы́казалъ абовѣмъ слꙋжбꙋ наꙋцѣ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 7).

4. (чому) *(покинути щось, зректися чогось)* відмовитися (від чого): длѧ того тобѣ Бг҃ъ кото́рій стара́н҄є ѡ дш҃ѣ твоє́и чи́нитъ, каза́лъ вы́казати всѝмъ ре́ча(м), жєбысь и нєхотѧ нб(с)ного бога́тства шꙋка́лъ, а ср(д)цє своє мѣлъ оу Бг҃а (Вільна, 1627 *Дух.б.* 95).

Див. ще **ВЫКАЗОВАТИ.**

ВЫКАЗИТИ *дієсл. док.* (що) Зіпсувати, пошкодити, переіначити: кнѧзь… повѣдил: "Тот дꙋб порꙋбали и грани выказили тыи подданыи господарскии…" (Шайно, 1538 *AS* IV, 174); по(д)старости(и) …з людьми г(с)дръскими… // …ѡказывали намъ грани старыє зарослыє звєчыстыє ꙋ сосна(х) вєликихъ два(д)цати и въ шєсти а инъшыє многиє повєдили ижъ выкажєны и выжъжєны (1546 *ОГ* 9 зв.-10).

ВЫКАЗОВАТИ *дієсл. недок.* (що кому) *(не давати згоди на щось)* відмовляти (у чомусь): Строфовали ихъ зъ того патріархове, екскомуникацією грозили…, еднакъ сполечности имъ не выказовали, чекали // на обаченесѧ ихъ презъ лѣтъ пятдесятъ и пять (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 732-733).

Див. ще **ВЫКАЗАТИ.**

ВЫКАСОВАНЄ *с.* Скасування: позволяю… отцу епископу Луцкому до выкасованя и вымазаня ихъ съ книгъ кгродскихъ мандатъ его королевское милости одержавъши и безъ бытности моее яко никчемъные и непотребные вымазати и покасовати (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293).

ВЫКАСОВАНЪ *дієприкм.* Знищений, скасований: Тые протестации въ книгахъ кгродскихъ Луцкихъ вымазаны и выкасованы были (1602 *АрхЮЗР* 1/VI, 319).

ВЫКИДАТИ, ВИКИДАТИ, ВЫКИДАТЬ, ВЫКЫДАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(кидати що-небудь звідкись, назовні або геть)* викидати: и нає(д)шисѧ полє(г)чало кораблю // …выкидаючи пшєницю в морє (II пол. XVI ст. *КА* 152); Которыхъ вся мысль и праца естъ олтары Богу посвещоные выкидать,… образы палить (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 164); винница Христова, то естъ Братство милосердія, годный овоцъ з себе выдавала, а не потребное быле и остроключее, терновые широкорозложистые краки, не терпячи приемнымъ гронистымъ ягодамъ поносити унисненя (!) выкидала (Київ, 1644 *КМПМ* II, 288); умерлымъ въ гробахъ недаючи спокойне лежати,… псомъ на останокъ на покармъ… з труменъ выкидали (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 139);

(в силу обставин) позбуватися (кого), відмовлятися (від кого): ро(з)роди(л)ся лю(д) // и ро(з)множи(л)сѧ въ єги(п)тє, а пото(м) наста(л) и(н)ши(и) коро(л) въ єги(п)тє которы(й)… много лиха учиниль ѡ(т)цо(м) наши(м) и мусєли выкида(т) дѣти свои(х) (II пол. XVI ст. *КА* 32-33).

2. Викидати з себе, вивергати: тепло(ст) а́бо ѡгнь кото́рый на (и)споди справу́є(т), смро(д), дро(ж)джѣ, и всє лєдащо выкидає(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244 зв.); Въ Лимнѣ... въ церкви..., заразъ по зачатю литургіи... земля кипѣти починаетъ и порохъ зъ себе выкидаетъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 842);

випадати, вивалюватися: внентрности з кровю спеклою на постели выкиданые и постелъ вся кровю сплынула (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586);

випльовувати: нємова(т)ка причаща́ючисѧ, ла́тво выкида́ют҆ з҆ оу́стъ своúхъ тѹю... пи́щѹ (Львів, 1645 *О тайн.* 45).

3. Виганяти, проганяти: а ґды пєрєстѹпи́лъ за́повѣдь, вы́кинєнъ бы́лъ з҆ Раѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 109).

◇ **выкидати на очы, на очи выкидати** — *(докоряти)* колоти очі: А ты вшетечною и невыпароною губою своею всихесь помазалъ, пошкалевалъ: и Бога, и церковъ,... и врядъ печатарский, выкидаючи имъ на очы непостереганье прысяги панское (Вільна, 1599 *Ант.* 923); князь..., пославши по епископа, почал єму то на очи выкидати (Львів, 1605-1606 *Перест.* 31); потимъ злости твои на ѡчи викидати бѹдѹ(т) и насмѣватися з тєбє (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 269).

Див. ще **ВЫКИДЫВАТИ, ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИДАТИСѦ, ВИКИДАТИСѦ *дієсл. недок. (пропадати, зникати)* викидатися: з҆ оукорочє́ньємъ живота, якъ нєпотрє́бнаѧ и нєго́днаѧ [дѹша] з҆ спо́лкѹ Кро́лѧ нб(с)ного выкида́єтъсѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 125).

◇ **з коренемъ сѧ выкида́ти** — вириватися з коренем: прє(з) оумєртвє́нїє во́лѣ ни́ща(т)сѧ всѣ зло́сти, кото́рыє соу(т) в чл҃вкѹ, и з ко́рєнє(м) сѧ викидаю(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 61).

ВЫКИДЫВАТИ *дієсл. недок.* Те саме, що **выкидати** у 1 знач.: копачи з драбовъ которыє... могилы роскопываютъ... мощи погрєбєныхъ выкидываютъ на помъстѹ за то живымъ и нєвинънымъ (1552 *ОКан. З.* 30).

Див. ще **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИНЕНЬЄ *с.* Викидання (чого), очищення (від чого): Спытаймо(ж) юж Домовникѡ(в) поря́дны(х) якъ ѡны бѣлости добыва́ютъ в҆ хлѣбѣ, а пє́внє спо́собѹ намъ и́ншогѡ нє ѹка́жѹтъ, тылкѡ ѡмы́т҆є пшєни́ци, до́броє высѣѧ́н҆є и кѹколю́ выкинє́н҆є (Київ, 1648 *МІКСВ* 348).

Пор. **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКИНУТИ, ВИКИНУТИ, ВЫКИНУТЪ, ВЫКЇНУТИ, ВЫКЫНУТИ *дієсл. док.* **1.** *(скинути що-небудь звідкись, назовні або геть)* викинути: вы єстє соль зємлѣ, а єслї же сол змажется, то чим ѡсолитца юж нікучомуся нє годит, толко а́бы была вон выкїнєна (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 44); речи балверове... выкинувши и самого... проч з двора отогнавши, казавши служебници своей Касце... запасницу, в воде змачавши, принести и помененому Рожковскому дат росказала (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 499); при которомъ мордованю принасвятший сакраменътъ, келихъ и патыну вырываючы, на землю в болото выкинули (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 816); вперед менованого ксенъдза... тыранъско... убили и тело... викинули за конъвентъ въ поле (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

(звільнитися від чого-небудь непридатного для вжитку) викинути: до того и ква́съ з҆ ко́ждого до́мѹ ра(с)каза́лъ вы́кинѹти, а зарѣзаного Бара(н)ка з҆ ѡпрѣсноками и жол҆чєни́цєю ді́кою ѣсти (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365); Мѧ́са кото́рогѡ звѣрь пє́рвѣй скоштова́лъ, єсть нє бѹдєтє, алє псѡ́мъ выкинєтє (серед. XVII ст. *Хрон.* 100).

2. (що, що з кого, з чого) Вивергнути, викинути: єслі кто нє будет въ мнѣ мєшькаті, выкінєнь будєть вън (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 88); абовем тая трутизна и тотъ ядъ такъ его дренчилъ, же вонътробу и плюца вси кавалъками з него выкинуло (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 585); агг҃лъ г(с)днїи з҆стѹпи́лъ съ аза́рїємъ и с това́рыши єгѡ в҆ пє́чь, и вы́кинѹлъ по́ломєнь о́гнєный з҆ пє́чи (серед. XVII ст. *Хрон.* 361).

3. (що з чого) Вилучити, опустити, виключити, не брати до уваги: Подобно ты(м) єсми бы та(к)жє дєсѧть дню(в) вы́кинули то бы в сєрєдѹ вє(л)кѹ ноць мѹсєли свѧтїти (Острог, 1587 *См.Кл.* 16 зв.); И тотъ прызналъ по двакротъ, же Духъ Светый походитъ отъ Сына, только хотѣлъ того по латинниках мѣти, абы то зъ символу выкинули (Вільна, 1608

Гарм. 178); А тыхъ // которыѣ смѣютъ ина́чей розꙋмѣти и оучи́ти... и но́выѣ вы́мыслы наслѣдова́ти, и штоко́л'век' с' поря(д)кꙋ церко́вного вы́кинꙋти ...єсли сꙋтъ єп(с)кωпами... абы были з' не́гω ски́нены роска́зꙋємω (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 81-82);

(що) *(спрямувати чиюсь діяльність в інший бік)* відкинути, відхилити: Споле́чность ва́шу... захова́вши, фалшиво́сти вша(к)же вы́кинувши, бє(з) ωмєшка́нья ωхо́тную всѣмъ ωказу́йтє (Єв'є або Вільна, 1616 *Прич.отех.* 19).

4. (кого) Вигнати, прогнати: Пивоварника, винника, мелника, который ся ему не сподобает, волно ему его выкинути (Кременець, 1569 *ПККДА* II, дод. 538); Михала... побитого на улицу... //... выкинули (Луцьк, 1627 *АрхЮЗР* 1/VI, 590-591); а ґды пєрєстꙋпи́лъ за́повѣдь, вы́кинєнъ былъ зъ Рая (Вільна, 1627 *Дух.б.* 109);

пустити (за водою), вкинути (у воду): в то(т) ча(с) народи(л)ся мо(и)сє(и) которы(и) бы(л)... хова(н) три мѣсєци в дому ω(т)ца своєго, коли єго пото(м) выкинєно на воду ꙋзяла єго до(ч)ка фараωнова и выховала єго собѣ за сына (II пол. XVI ст. *КА* 33).

◇**душу выкинути** *див.* **ДУША; з свѣта выкинути** *див.* **СВѢТЪ.**

Див. ще **ВЫКИДАТИ, ВЫКИДЫВАТИ.**

ВЫКИПѢТИ *дієсл. док., перен.* Вигоріти: И выкипѣли се́лы и поля в посре́дкꙋ о́ной краи́ны, и народи́лося мышїй, и ста́лося вели́коє замѣша́ньє, сме́рти вели́кїи въ мѣстє (серед. XVII ст. *Хрон.* 202 зв.).

ВЫКЇНУТИ *див.* **ВЫКИНУТИ.**

ВЫКЛАДАНА, ВЫКЛАДАНЇЄ *с.* Навчання, викладання: Єдно́моу прє(з) дха бывáєтъ да́на мо́ва..., дрꙋго́моу розмаитость язы́ковъ. дрꙋгомоу выклада́на мовъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 142 зв.); А ка́ждомꙋ быва́єт' да́но ωбявєнїє Дха кꙋ пожи(т)кови: Або́вѣм' єдино́мꙋ прєз' Дха быва́єт' да́на мо́ва мꙋдрости;... а дрꙋго́мꙋ выклада́нїє языков' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 324);

(чого) пояснення, тлумачення: нєха(и) бо́лшъ жадєнъ в' вы́кладꙋ тои ре́чи нє фрасꙋє(т)ся бо выклада́на єи вла́сноє в ннѣшнемъ замыка́єтся єв(г)лїи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 189 зв.).

Див. ще **ВЫКЛАДЪ.**

Пор. **ВЫКЛАДАТИ.**

ВЫКЛАДАТИ, ВЫКЛАДАТЬ, ВУКЛАДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що і без додатка) *(усно)* викладати, пояснювати, тлумачити: всѣ справы воєво(д)ства волы(н)ского, браславского во(д)лугъ статꙋту, которы(м) ся тыє воєво(д)ства судя(т): нє выкладаючи: ани словнє: дєклярꙋючи суди(т) маю(т) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 27); та́къ тыи слова оучи́тели стыє выклада́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 96); мовили жєбы вши(т)ци людє ни ω чо(м) и(н)шо(м) нє гада́ли, єдно ω то(м), што и(м) хс пи́сма воуклада(л) в дорозѣ того пи(л)но слоу́хали (XVI ст. *УЄ* №29519, 52); Нехай же не выкладает пан Юрко христовых словес по страсти и своему угождению, але по правдѣ (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 192); Толкꙋю: Ска́зꙋю, изъясня́ю, выклада́ю, об'ясня́ю (1627 *ЛБ* 132); Якω то́йжє Ап(с)лъ выклада́єтъ мо́вячи: Сєго́ ра́ди въ ва́съ мнώзи не́мощни и нєдужли́ви и спятъ дово́лнѣ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 915);

розповідати, казати: хс оу́чить народы в лодѣ,... ω сѣмєни выкладає(т) и приклад' даєть ω коуколи и ω зєрноу гор'чично(м) (1556-1561 *ПЄ* 60); Тре́тии бу́дꙋть ся ꙋчи́ти чита́ючи выклада́ти ро(з)сꙋжати и розꙋмѣти (Львів, 1587 *ЛСБ* 87, 4); алє и(ж) ωнї того зрозꙋмѣти нє могли... хотяй жє и(м) то самь оусты своими выкладалъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 76).

2. *(на письмі)* подавати, викладати: тєлє(с)ны(м) способо(м) были розумєны и выкладаны мудро(ст)ю лю(д)скою которыи ся в пи(с)мє(х) ча(с)токро(т) выкладано... мѣсто во(д) я(с)ны(х)... напоиль є(ст) и(х) кровью ω(т) о(т)щєпєньства и вымы(с)ловь лю(д)скихь (XVI ст. *КАЗ* 640, на полях); иншая естъ речъ "аппеловати", а иншая — "писати и ознаймовати о чомъ", частью зась овому, же // то, што въ паренѳесѣ положилъ отступникъ, зъ своей думы ркомо то текстъ выкладаючи положилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 609-610); До(л)го бы ω то(м) писа́ти... ґды бысмо хотѣли всє́ выкладати, що ся ω бгꙋ лю(д)ски(м) подобє(н)ство(м) значи́тъ и фѣґꙋрꙋє(т) в пи́смѣ (серед. XVII ст. *Кас.* 118 зв.).

3. (що) *(іншою мовою)* перекладати: ꙋ грє(ц)ко(м)

стои(т) гипо(с)таси(с) которое слово по(с)полите выкладаю(т) на на(ш) ѧзы(к) бы(т)ностью або и(с)ностью (II пол. XVI ст. *КА* 545, на полях); Потреба вѣдати, ижъ семдесят выкладачевъ,… Птоломею царю выкладали Библию зъ еврейского языка на кгрецъкий (Вільна, 1600 *Катех.* 25); вѣра наша христіянская, называется католицкая, то естъ, яко мы на Рускій языкъ выкладаемо соборная, а по-Латинѣ — универсалисъ (1603 *Пит.* 11).

Див. ще **ВЫКЛАСТИ.**

ВЫКЛАДАТИСЯ, ВЫКЛАДАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** Тлумачитися, пояснюватися: То́ сѧ ѧзыко(м) на́ши(м) посполи́ты(м) Рѡ́сски(м) выкладаетъ та́къ. вѣрꙋ́емъ и в҆ Дха Стго, Па́на оживаючого, з҆ Ѡ(т)ца исходачого (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 102); Ізиль абовѣмъ Бга ви́дачимъ оумо́мъ // выкладаетъсѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 365-366); Кото́рое мѣстце выкладатисѧ и розꙋмѣти мо́жетъ ѡ прєложо́ныхъ, тыхъ бовѣмъ и́жъ титꙋлꙋетъ Пи́смо с(т): Аггламн (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 2 зв.).

2. *(іншою мовою)* перекладатися: нашли єсмо мєсїю иже сѧ выкладає хс [помазанникь] (1556-1561 *ПЄ* 345); а тоє имя фꙋтъ выкладає(т)ся по нашо(му) завѣса (1582 *Кр.Стр.* 26 зв.); котра́ѧ [имармєна] то сѧ выкладаєтъ практы́ка, а́бо проро́цъство (Львів, 1614 *Кн. о св.* 442); понєва́жъ ѡ пра(в)ди́вой щасли́вости, са́мъ Мака́рїй стый, щасли́вы(м) з҆ Гре́цкого выклада́ючїйсѧ, писа́лъ: дїшкꙋровати занєха́вши на се́сь часъ, ѡ найдꙋючи(х)сѧ в҆ не́й, в҆коро(т)цє з҆ ѡ́казїй оучи́нимъ сло́во (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 5 зв.); Сло́во бовѣмъ тоє жидо́вскоє, Оса́нна, выкладаетъсѧ по Слове́нскꙋ: Спаси насъ гдн (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 179); гастраргїа… сѧ выкладає(т) ѡбжи́рство (серед. XVII ст. *Кас.* 61).

◇ **самъ презъ сѧ выкладаєтъ** — говорить сам за себе: Ге́рбъ прєза́цныхъ па́нѡвъ Дриви́нъскихъ самъ прєзъ сѧ яснє выкладаєтъ и всємꙋ свѣтꙋ ѡповѣда́єтъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 2 ненум.).

ВЫКЛАДАТЬ *див.* **ВЫКЛАДАТИ.**

ВЫКЛАДАЧЪ, ВИКЛАДАЧЪ, ВЫКЛАДАЧЬ *ч.* Тлумач: а ѡ(т) аксанеса, на што сє вси єврє(и)скиє выкладачє згажаю(т), нємєцкиє вси народы пошли (1582 *Кр.Стр.* 32 зв.); звы́чай кото́рый єстъ выклада́чемъ пра́въ свѣдчитъ, же нє боро́нитъ кара́нѧ дхо́вного на(д) тыми котѡрыи на то́є зароблѧютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77 зв.); Бо если хотелъ быти справедливымъ выкладачомъ писма светого, потреба было и противные доводы зъ своими доводами (Вільна, 1599 *Ант.* 909); ѡ(т) оучо́ныхъ и великихъ пи́сма стого выклада́човъ абы́ сѧ ла́цно зрозꙋмѣти могла єго вла́сность, кото́рою вла́сностью ста́єтсѧ, же єго анѣ сномъ, анѣ ѡ(т)цемъ называ́ти нє мѡ́жемо (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22); Алє тоу на то(м) мѣсцꙋ вели́каѧ ро́зница єстъ межи виклада́чами пи́сма (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104); На кото́рое мѣсцє пи́шꙋчи выклада́чє пи́сма стогѡ пыта́ютсѧ, чомꙋ нє в҆ Ієр(с)ли́мѣ столе́чномъ мѣстѣ, а́лбо в҆ Вифлее́мѣ, я́кѡ ѡ(т)чи́знѣ вла́сной, приказа́лъ Бгъ Двдꙋ столи́цꙋ свою мѣти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 936).

ВЫКЛАДНЕ *присл.* (*стп.* wykładnie) ясно, зрозуміло: Ѡба́чтє теды якъ во́лѧ на́ша и зго́да спо́лнаѧ выкла́днє зезво́лили, и яксѧ розꙋмѣєтъ тоє же всѣ въ ада́мѣ замкне́ныє съгрѣши́ли (поч. XVII ст. *Проп.р.* 191 зв.); Сказа́телнѣ: Выкла́днє (1627 *ЛБ* 114).

ВЫКЛАДОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Те саме, що **выкладати** у 1 знач.: Чи згожа́єш҆сѧ з҆ свои́мъ тома́шемъ аквинїа́то(м), кото́рый рєче́ныє оурва́новы слѡва́ выкла́доуючи твєрди́тъ, же стокоу́пство дѣєт҆сѧ та́къ прєз҆ даючого, яко и прєз҆ бєроу́чого (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 170);

(іншим словом) називати: а ты́хъ котѡ́рыє прєз҆ ка́мєнємъ ха збави́телѧ выкла́дꙋютъ, ра́зꙋмъ потвєржа́єтъ всє пи́смо, котѡ́роє ха га ка́мєнємъ краєоуго́лнымъ фꙋндаме́нтомъ,… явнє называ́єтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 100).

ВЫКЛАДОВАТИСѦ *дієсл. недок.* Тлумачитися, пояснюватися: иванъ выкладоуєтсѧ старыи зако(н), а пєтръ новыи (1489 *Чет.* 172 зв.).

ВЫКЛАДЪ, ВИКЛАДЪ, ВЫКЛАДЬ, ВУКЛАДЪ *ч.* **1.** Тлумачення; трактування: Выкладь ѳеофїлак҆та ар҆хиеп(с)кпа болгар҆скаго в прє(д)рє(ч)ню, ев(г)лїа стого матѳеа (1556-1561 *ПЄ* 15 зв.); Алє абы́ сѧ хто нє мыли́лъ на то́мъ, же и свѣтскїє ѡ(т) россоу́дкꙋ з҆ стороны вы́кладовъ вѣры нє маютъ бы́ти до конца ѡ(т)стры́гани (Острог, 1598-

1599 *Апокр.* 60); г҃ь на́шь і҃с х҃с всѧ́кими повѣстѧми и вукладо(м) оу́сты своими свои(х) милосны́ко(в) наоу́ча(л) (XVI ст. *УЄ* №29519, 83 зв.); Ним приступим до выкладу апостолъскаго и никейскаго вызнаня. Скажи ми въперед, на колко се частий они роздѣляют? (Вільна, 1600 *Катех.* 9); Рєкѹтъ римлѧ́нє, иж в' кни́зѣ с҃тго Д҃вда Пса́лмо(в) роска́зѹєтъ мѹзы́ки оупотрєблѧ́ти, на тоє в'кра́тцѣ С҃тых ви́клади покладаю (Київ, 1621 *Коп.Пал.* *(Лв.)* 29); Выкла(д) на то́є єв(г҃)ліє: ѡ(т) єв(г)льскы(х) словє(с) соло(д)каа вода исхо́ди(т), то є(ст) наоука (1645 *УЄ* № 32, 88 зв.); єсли мо́жєшъ писмо вычита́ть и вы́кладъ мнѣ єгѡ ѡзна́ймитъ, в' шарла́тъ ѹбра́нъ бѹ́дєши (серед. XVII ст. *Хрон.* 364 зв.);

пояснення, тлумачення: Лєксиконъ альбо трѹдныхъ сло́въ выкладъ в той кнізѣ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 7 зв. ненум.);

тлумачення снів, видінь: оука́зѹє(т) ємоу... ѡбра(з) кото́рый прє(з) сонъ ба́чи(л) кото́рого сноу выкла(д) данїилов' мо(г) бы был' и ка́мєн'нѹю змѧкчи́ти д҃шѹ (Острог, 1607 *Лѣк.* 19); Алліґори́чный Вы́кладъ Видѣнїѧ оу ієзєкі́йлѧ Пр(о)ро́ка ѡписаного (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 10); ѡ(т)повѣдалъ Іѡ́сифъ: то єсть выкла́дъ снѹ́, три ко́ши три дни єщє сѹ́ть, по кото́рыхъ во́змє фарао́нъ го́рло твоє (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.).

2. Погляд, думка: Тое зданье або выкладъ естъ учителей многихъ (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 341); **ведлугъ выкладу** (кого), **по выкладе** (чиїм) — згідно з думкою, на думку: Дєрєва тыи сѹ́ть... вє́длѹгъ с(т҃): Кирілла Патріа́рхи Алєксандрі́йского выкла́дѹ, розѹмѣютсѧ Ієрє́ѡвє и высо́цє сла́вныи и прєложє́нствы винє́слыи ста́ны (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 18); Троистая на ‹па›пежи коруна, по выкладе Римскомъ, знаменуется троецарство, то естъ: земное, небесное, пекелное (1582 *Спис.* 1128).

3. Твір, трактат: мае(т) вѣдати хрє(с)тѧ(н)ски(и) чита(л)ни(к) и(ж) тыи выклады сты(х) авторовь су(т) вѣ(р)нє выбраны которыи пєрєдо мною тыи книги побо(ж)нєи досы(т) ѹчєныи склали (XVI ст. *КАЗ* 593).

4. *(витрата коштів для чого-небудь)* видаток: нє мает... кнѧз Роман жадных выкладов и мыт ѡт тых комѧгъ платити (Вільна, 1555 *AS* VII, 10); Изнѹрє́ніє: Ко́штъ, вы́кладъ, ѹтра́та (1627 *ЛБ* 46); И ѡному пинязи, за которыє былъ продалъ тую книгу, то є(ст) за золоты(х) по(л)ски(х) чоты(р)на(д)ца(т) з выкладами золоты(х) тро(х) ѡ(д)дати... мусивши,... то(р)гова(н)я... понєхати... мусє(л) (Володимир, 1638 *ТУ* 307); **выкладъ правный** — судовий видаток: Помененый панъ... за все намъ и церкви Божой досыть учинилъ шкоды и выклады правные нагородил (Володимир, 1617 *АрхЮЗР* 1/VI, 453).

ВЫКЛАСТИ *дієсл. док. (іншою мовою)* перекласти: А ижъ привилей по латыне писанъ, теды на Полской языкъ тыми словы выкладено (Луцьк, 1570 *АрхЮЗР* 6/I, 82).

Див. ще **ВЫКЛАДАТИ.**

ВЫКЛИКАТИ *дієсл. док.* (кого) *(запропонувати кому-небудь з'явитися у призначене місце)* ви́кликати: Длѧ то́го ѡко́ло Ро́кѹ ҂а҃нг... бы(л) Събѡръ на Лати́нникѡ(в), и выкли́кано ѡ(т)мѣнѧ́чѡ(в) вѣры и старожитности с(т҃) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 157).

ВЫКЛИНАНЬЄ *с. (різке засудження кого-небудь)* прокляття: панове послове... // ...доведалисе, ижъ съ карты читали таковые слова, которыми митрополита ганили, ижъ на то соборъ зложилъ..., послушенство митрополиту выповедаючи, выклинаньемъ и зложеньемъ его изъ столицы митрополское грозили (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 190-192);

(засудження, супроводжуване відлученням від церкви) анафема: до того выклина́ньѧ и иншіє би́скѹпи, а навє(т) и свѣтскіє люди нале́жали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 130 зв.).

Пор. **ВЫКЛИНАТИ.**

ВЫКЛИНАТИ, ВЫКЛИНАТЬ *дієсл. недок.* (кого і без додатка) Проклинати, *діал.* виклинати: И въ томъ же листѣ проситъ Иннокентія, абы неприятелей его не выклиналъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); Ѳеодоръ зась... выклиналъ и всюди розголошалъ, абы ся его стерегли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 652);

(кого від чого) відлучати від церкви, оголошувати анафему (кому): папѣжѡвє римъскіє чєрєзъ иншіє би́скѹпы, а особли́вє и чєрєзъ патріа́рхи...

соу́ть ски́даны, пото́планы, и выклина́ны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 131); Мы придава́ючи(х) што, а́бо оуйм8ючи(х) ω(т) Црквє выклина́є(м) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 219); пятый того доводу знакъ покладаетъ — найвышшее судійство: якобы папа Римскій... судилъ, зметалъ и выклиналъ... духовенство (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 642); Мы тых' кото́рыѣ штоко́л'вєкъ // приклада́ютъ ал'бω одыйм8ют' ω(т) Цє́рквє выклина́ємω (Київ, 1637 *УЄ КАЛ* 82-83).

Див. ще **ВЫКЛЯТИ.**

ВИКЛИПАТИ *дієсл. док.* (що) Вистежити, виявити: Скриню замурованую непорожнюю, але зъ скарбами выклипавши, выламавши стѣну, своими власными руками вынялъ (1609 *АЮЗР* II, 93).

ВЫКЛЮВАТИСА *дієсл. док. (надати перевагу комусь)* вибрати; *розм.* вилупитися: а́жъ з' двω(х) лоу́цкихъ, з' двώхъ хώлмски(х) би́ск8повъ то́лко са по одно(м) со́витомъ би́ск8пѣ вылоупи(т) (*на полях* выключтъ. — *Прим. ред.*) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 22).

ВЫКЛЯТИ, ВЫКЛАТИ *дієсл. док.* (кому) Проклясти, *діал.* виклясти: Хто ск8по цѣнит' збо́жє, вы́клатый з' на́род8 (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 656);

(кого) відлучити від церкви, оголосити анафему (кому): хто́ бы смѣлъ свати́ти вєлк8но́чъ на(д) росказа́н'є собώр8 никє́йского, то́тъ ма́єтъ бы́ти вы́клатый (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 48); Якожъ тотъ Иннокентий за тую правду Иоана Златоустого выклялъ былъ цесаря Аркадыя и жону его Евдокію и Арсакія, епископа Костентинополского, который былъ на мѣстьцу Златоустого вступилъ, и по смерти заклялъ и отлучилъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 136); намененный архимандритъ... за непослушенство и обцоване зъ арианами, новокрещенцами..., отъ велебного отца митрополита Киевского... выклятъ (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 168); Алє и анаѳєматѣ проклатств8 нєро(з)грѣшєном8 пот8пла́ю(т) и ωс8жа́ютъ, хто́ быса чого таково́го ва́жити хотѣлъ, то єстъ пєрємѣни́ти и прида́ти, а́лбо оуна́ти, и огнє́мъ и жєлѣзо(м), то́ єст вы́клати и вы́л8чити (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 214); Дла чого и Ієрє(и) и з'вєржє́ный, ω(т)л8чє́ный, ал'бо вы́клатый ω(т) цркви бжоє,... нє мо́жєтъ ω(т) грѣховъ нико́го розва́зовати (Львів, 1645 *О тайн.* 82).

Див. ще **ВЫКЛИНАТИ.**

ВЫКЛЯТЫЙ *дієприкм. у знач. ім. (людина, яку прокляли, жорстоко засудили)* проклятий: Не зъ особами, до собору належачими, але зъ... геретыками и зъ выволанцами, и съ посторонныхъ иныхъ королевствъ збегами, и зъ выклятыми сполки мели (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 320); А нехъ Богу дякуетъ, же его што срожшого не поткало, яко выклятого и банънита, Божымъ и свецкимъ правомъ осужденънаго (Вільна, 1599 *Ант.* 941).

ВЫКЛАТИ *див.* **ВЫКЛЯТИ.**

ВЫКЛАТЬЄ *с.* Анафема, прокляття: яко о(н) пи́шє(т), выклатьє ста́тиса нє мѣло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 72); сл8хачомъ за́сь всакимъ спо́собомъ, по(д) стра́хомъ выкла́тьа абы// нє чита́ли са́мы(х) проти́вныхъ' пи́смъ зака́з8ют' (Єв'є або Вільна, 1616 *Прич.отех.* 4 зв.-5).

ВЫКОВИЙ *прикм. (який стосується вики)* виковий: viciari(us), викови(й) (1642 *ЛС* 412).

ВЫКОЛАНЫЙ *прикм. у знач. ім.* Вигнанець: Выкола́ныи и збѣговє прєд' смє́ртью сщєнника вєли́кагω жа́дною мѣрою до мѣстъ свои(х) вороти́тиса нє б8д8(т) могли (серед. XVII ст. *Хрон.* 151).

ВЫКОЛЕВАТИ *дієсл. недок.* Виколювати: Истыка́ю: Выко́люю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВИКОЛОТИ.**

ВЫКОЛОТИ, ВЫКОЛОТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) *(чим-небудь гострим)* виколоти: Єслї жє ωко твоє правоє блазнї̈т тя выколї єго и кин ω(т) сєбє (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 45); Єдєнъ тє́ды Ієрє́й Црквє о́ной... взалъ с(т). ко́піє. и вы́кололъ пра́воє о́ко Ап(с)ла (Київ, бл. 1619 *О обр.* 30).

2. *(про дерево)* вирубати: и поведили подводъ свой в той сосни старший и урослейший, нижли Солуяновъ, которые ся зезволили выколоть (Невмиричі, 1552 *АрхЮЗР* 4/I, 60).

Див. ще **ВЫКОЛЕВАТИ.**

ВЫКОНАНЄ, ВЫКОНАНЪЄ, ВЫКОНАНЬЄ *с.* Виконання, здійснення: врядъ кгродский, Луцький, всю тую справу зъ посътупъкомъ, ку далъшому выконанъю // и учиненью отправы, ведле права, до насъ отосъслалъ (Городно, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 127-128); што тобе латвей и снадне ку выконанью, але инымъ трудно и неприступно (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1013); панъ Слонъчевский, упатрывши собе

час до выконаня учынъку нижей менованого... на ...господу его милости протестуючого... наехавшы, с помененою панею... шлюбъ... над заказъ права духовного... дати казавъшы, порвалъ и за жону собе кгвалтовне взялъ и приневолилъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 615); **выконанє (выконаньє, выконаня) присяги (присеги)** — складання присяги: тамъ уже обоя сторона рокъ певный и завитый мети будуть: такъ позваная ку выконаню тое присеги яко и поводовая ку прислуханю се, за моцю того декрету нашого (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 14); за которы(м) выконаньє(м) тоє присєги наказа(л) су(д) трибꙋна(л)ски(и) пн҃у по(д)коморомꙋ, абы с ты(х) кгру(н)товъ пано(м) ѡбодє(н)ски(м) ꙋступи(л) (Вінниця, 1600 *ЛНБ* 5, II 4049, 157); сꙋ(д) нинєшни(и) // ...рокъ сторонамъ ѡбомъ позъвано(и) до выконаня дєкрєтомъ нинєшънимъ наказаноє присєги А поводово(и) до прислꙋханясє того всєго... становитисє бєзъ припозъвꙋ складаєтъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148 зв.-149).

Див. ще **ВЫКОНЫВАНЄ.**

Пор. **ВЫКОНАТИ.**

ВЫКОНАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Здійснений, реальний, виконаний: Ѡ(т)ци на́шѣ... оухвали́ли: абы Распѧ́тый на нєм҆ Хс҃ Бъ҃ на́шъ... вы́конаныѣ трꙋ́ды мо́цны... хова(л) и стєрє́глъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 119).

ВЫКОНАТЕЛЬ *ч.* Виконавець, виконувач: Але посмотримъ: хто его паръшывыхъ декретовъ выконателемъ будетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 769); Ото маешъ и пана зверъхнего помазанъца Божого, яко екъзекутора (альбо выконателя) власного правъ Божыхъ и церъковныхъ (Там же, 841).

Див. ще **ВЫКОНЫВАЧЪ.**

ВЫКОНАТИ, ВИКОНАТИ, ВЫКОНАТЪ *дієсл. док.* (що) Виконати, здійснити: тогды врядъ... // не откладаючи мне ничого... мене горломъ карати и екзекуцыю остаточную на мнѣ выконати маеть (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 8/III, 335-336); а привєрнє(н)є єго нє хто иншїй вла(с)нє вы́коналъ, одно са́мъ конста́нтїй цє́саръ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 132 зв.); Альбо ачей бы еси показал... ученика, который бы ...науку... сам собою выполнил и других выконати реченное от господа нашего Исуса Христа научил (1608-1609 *Виш.Зач.* 226); Прика́зꙋєт҆ прє́то жє́бы... сѧ ро́зꙋмъ цвѣчилъ и пра́цꙋ ла́тво знєсъ, а́лбо дѣло яковǿє вы́коналъ, дарꙋєтъ то ла́ска Бж҃аѧ хотѧ́чємꙋ и вѣрꙋючємꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 319); пострадавши... презъ тыхъ нєпрыятєлъ, которыє сє были вынуздали до выглажєня крови хрє(с)тєя(н)ско(и) ...и всихъ субста(н)цы(и) ѡны(х) выкона(в)ши за пєнъдъ сво(и) въсє (Житомир, 1649 *ДМВН* 185); **присягу (присегу) выконати (виконати, выконатъ)** — скласти присягу: Которую присегу сторона позваная повинна будет выконати от дати сего декрету нашого за шесть недель на рочках кгродских киевских (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXXI-XXXII, 14); которые то приятели... наказали тому то Пяновскому,... на томъ присегу выконатъ, — яко того подданого не спалили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 348); Которую присягу такъ хрестяне, яко и жыди,... передо // мъною, урядомъ, виконали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 94-95).

◇ **выконати вѣку своєго лѣтъ** — дожити, досягти певного віку: заты(м) зара(з) давшы вси(м) ѡ(с)та(т)нєє благо(с)ловє(н)ство, ро(с)ста(л)ся з свѣто(м), выкона(в)ши вѣкꙋ своєго лѣтъ 930 (1582 *Кр.Стр.* 19 зв.).

Див. ще **ВЫКОНОВАТИ, ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНАТИСЯ, ВЫКОНАТИСЕ, ВЫКОНАТИСѦ *дієсл. док.* (над ким і без додатка) Виконатися, здійснитися, відбутися: заты(м) жє сѧ вырокъ ап(с)л҆скїй на(д) ни́мъ вы́коналъ, зо всѣхъ мѣръ ви́димо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 182); оучини́лъ, жєбы́ сє назнамєни(т)шаѧ ѡна́ѧ мꙋдрихъ Сє(н)тєнциѧ: наслєдꙋй Бг҃а. Са́мою рє(ч)ю // выкона́ла (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 12 зв.-13); Гдѣ и чудо знаменитое надъ нимъ ся выконало (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 771); Побѣгли Пр(о)ркѡвє, и Ап(с)лѡвє па́ли на́ зємли понєва́жъ нє́ ѡ ни́хъ вы́коналосѧ свѣдо́цтво Оц҃є́вскоє (Київ, 1625 *Сур. Сл.* 124 зв); вєсєли́лсѧ Ієзєкї́ѧ и вє́сь лю́дъ длѧ то́гѡ жє сє выкона́ла слꙋ́жба г(с)днѧ (серед. XVII ст. *Хрон.* 341 зв.).

Див. ще **ВЫКОНЫВАТИСѦ.**

ВЫКОНИВАТИ *див.* **ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Виконувати, здійснювати: А я... ку праву стати ꙋсправєдливи-

тиса и декрету судового, не апелюючи во (в)семъ послушонъ быти и его виконовати маю по(д) звы(ш)меноваными заруками (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4044, 146 зв.).

Див. ще **ВЫКОНАТИ, ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНТЕРФЕТОВАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wykonfertować) **1.** (що і без додатка) Намалювати, виконати (картину): За́цный ѡнъ мала(р),... венерꙋ якꙋю(с) хотѣ(л) вы́маловати, которꙋю абы досконале и надобне выконтерфетова(л) вза(л) на тꙋю роботоу деса(т) лѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 273); Възраче́нный: Выконтерфетова́ный, помале́ваный фа́рбами, повапле́нный ма́стьми, позлаще́нный, позлоти́стый (1627 *ЛБ* 20).

2. (що) Виразити, передати, висловити: А тро́хы позво́лте мнѣ пре(д)савза́тый ба́дана выкла(д) пыта́на(м) и ѡ(т)повѣдана(м) выконте(р)фетовати албо вырисовати (поч. XVII ст. *Проп.р.* 148); Кро́ль Вафале́н'скій... в' звычаю бы́лъ положи́лъ, часѡвъ пе́вныхъ свѣчꙋ запа́ленꙋю По(д)да́нымъ своимъ высыла́ти, на зна́къ тогѡ, абы горачо(ст) мл(с)ти своеи кꙋ онымъ вы́кон'терфетова́ти мо́глъ (Київ, 1632 *Єв.* 292); кто неѡшацова́ныи пожи́тки походачїи з' млтвы, перо(м) ѡцирклїовати, албо языко(м), а што на(д) то невымо́вны(м), вы́контерфетовати мо́глъ? (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

ВЫКОНЫВАНЄ, ВЫКОНЫВАНЪЄ *с.* (чого) Виконування: Рꙋшмѡса претѡ́, бра́тїе, до выконыва́на приказа́нїй... ѡ ни́хъ стара́ймѡса, в' ни́х' працꙋймѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 369); **выконыванъє присяги** — складення присяги: Янъ По(с)тупа(л)ски(и),... пере(д) выѡбражене(м) Хри(с)туса пана укрижовано(го), заховавши звыча(и)ны(и) трыбъ выконыванъя прися(г), во(д)лу(г) роты, в праве написаное... // выкона(л) (Володимир, 1639 *ТУ* 313-314).

Див. ще **ВЫКОНАНЄ.**

Пор. **ВЫКОНЫВАТИ.**

ВЫКОНЫВАТИ, ВИКОНИВАТИ, ВЫКОНЫВАТЪ *дієсл. недок.* **1.** *(що)* Виконувати, здійснювати: от которого битя кгды ледво живою толко юж зоставала, смертельною быт видечи, до болота за ноги выволочы хлопомъ росказали, што кгды подданые выконываючи, до болота приволокъши, живота позъбавити хотели (Луцьк, 1523 *АрхЮЗР* 1/VI, 533); Такъ теж, где бы кольвекъ его кназь Роман сам, альбо черес слꙋгъ... своихъ постигнꙋвши, вырокъ нашъ над ним выконывати казати хотел, штобы есте за нимъ ничымъ не стоали (Вільна, 1565 *AS* VI, 285); ꙋ воево(д)стве бра(с)лавско(м) ...а(ж) до того часꙋ во(з)ны(х) не было, которые бы слушне ꙋря(д) сво(и) выконыва(ти) могли: то(л)ко ѡди(н) (Брацлав, 1590 *ЛНБ* 5, II 4047, 26 зв.); Ко́нь роспꙋщо́ный в' широ́комъ по́лю: рицера смѣлого выконыва во́лю (Рохманів, 1619 *Єпігр.Чарт.* тит. зв.); мы... ма́емѡ на себе... непрїа́телей..., кото́рыѣ ... приказа́на Х(с)вы выконыва́ти нам' заборона́ючи (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 136); при братолюбии вcтꙋпꙋючы до звя(з)кꙋ братского, ѡ(т)рыцание противнико(в) ѡбѣщанїе бгꙋ и братии неѡ(т)ступне до ко(н)ца жывота своего... выконыватъ ꙋстами своими (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 61 зв.); по(д)даные ...соленитe(р) проте(с)товали напроти(в)ко урожоному... пану Северинови Пото(ц)кому яко авторови и росказуючомъ и слуга(м) его м(л) волю и росказане пана своего выконываючимъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 198); **выконывати присегу, присегу выконывати** — складати присягу: по(з)ваны(й) не выконываючи присеги декрето(м) трыбуна(л)ски(м) наказаное диляци(и)... до суженя прыпадаючи(х) и сужоны(х) зажи(л) (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 126); самъ на ней присегу, на чомъ вся справа стоитъ, выконывалъ (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 414).

2. (що) Повторювати, виконувати, здійснювати, робити: тотъ [сату(р)ну(с)] бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)ватъ лѣтъ бѣгъ свой викониваетъ, албо виполняетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539); пятая планета миркуриꙋшъ то естъ в сѣмъ лѣтъ бѣгъ свой викониваетъ (Там же, 540).

Див. ще **ВЫКОНАТИ, ВЫКОНОВАТИ.**

ВЫКОНЫВАТИСА, ВЫКОНЫВАТИСѢ *дієсл. недок.* (на кому, від кого) Виконуватися, здійснюватися: Ми́трополи́тъ рагоза и ѡчи(й) своихъ не́ вказалъ, жебы емꙋ в потребахъ его не дого́ди(л) и соборꙋ при́ патриарсе не збиралъ, абы сѣ зара(з) на владыкахъ вы́ко́нывалъ (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45); са́мъ о́нъ вѣдаетъ, я́къ што кꙋ пожи(т)кови на́шемꙋ споража́етъ: и я́къ фрасови́тыи, и долеглй-

вьи припа(д)ки, абы́сѧ кȣ напра́вѣ нашєй на насъ выконыва́ли, допȣска́єтъ на на́съ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 113); ѡ́то бо́вѣмъ по якъ мнѡгихъ лѣтахъ, слы́шит҅ Ирѡдъ ѡ ди́вныхъ спра́вахъ на Хр(с)тѣ и ѡ(т) Х(а) выконыва́ючихъсѧ (Там же, 989).

ВЫКОНЫВАЧЪ *ч.* Виконавець, виконувач: Єкзєкоуторо(в) тє́жъ, то є́сть выконыва́човъ клири́ковъ, вашихъ прѡ́сѧчимъ нє посыла́йтє (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139); Приказуемъ вамъ, абы есте передъ судомъ... тая справа... приволана и сужона будетъ... малжонку... позываетъ... и тежъ шляхетныхъ... //...помочниковъ воли и завзятья вашого выконывачовъ (1645 *АЗР* V, 73-74).

Див. ще **ВЫКОНАТЕЛЬ.**

ВЫКОПАНЄ *с.* Викопування: Далихмо ѡ(т) выкопаня гробȣ ȣмє(р)ло(г) гро(ш) по(л). и҃. (Львів, 1607-1645 *РДВ* 23).

Пор. **ВЫКОПАТИ.**

ВЫКОПАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Викопаний: Рове́никъ, или ръве́никъ: до́лъ вы́копаный. ро́въ, стȣдна, стȣде́нєцъ, коло́дѧ(з) (1627 *ЛБ* 109).

ВЫКОПАТИ, ВИКОПАТИ, ВЫКОПАТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) *(копаючи, зробити заглибину в землі)* викопати: Ѿтъ тои шии яко вєлика и долъга нижє(и) ѡписано якожъ кн҃зь янȣшъ нєбожъчикъ ...фȣнъдомєнтъ (!) на тȣю вєжȣ выкопалъ и камєньѧ тєсаного наготовалъ (1552 *ОКр.З.* 147 зв.); Чл҃къ нѣко(то)рыи насадиль виноградь ѡгородил҅ єго плотомь и выкопаль ямоу (1556-1561 *ПЄ* 174); малжонка пана Петрова,... подданным своим дорогиницкимъ новину на дворе его на одном кгрунте выкопать казала (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/VI, 258); Отожъ, небоже страдный! тотъ долъ, которыесь былъ подъ другими выкопалъ, самесь ся въ него увалилъ (Вільна, 1599 *Ант.* 949); почавши..., од горы, на которой новины помененого державчого, презъ него од килку летъ выкопаные, лежатъ (Луцьк, 1614 *АрхЮЗР* 1/VI, 445); ди́внє вєли́кȣю стȣдню вы́копали (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 5); которȣю ямȣ под нами были викопали сами в ню ся ѡбвалили (Черкаси, 1648 *ВУР* фотокоп. № 12); И бли́зко мѣста вавило́на, тȣтъ жє вы́копал҅ на со́рокъ тє́жь ми́ль о́зєро (серед. XVII ст. *Хрон.* 363).

2. (що) *(копаючи, видобути, дістати що-небудь)* викопати: з саду щепи яблоней и груш добрих тридцатеро дерева выкопати казала (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 108); Алє скарбитє собє скарби на нєбє гдє ани мо(л) ани ржа... гдє тє(ж) злодє(и) нє выкопаю(т) и нє ȣкрадȣ(т) (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 6 зв.); Хто бы тото има(л) гварити, которыи чо҃вкъ (!), ожъ... тото и(з) лѣса нє выкопавъ, прокля(т) бы Бг҃омъ (Бенедиківці, 1603 *НЗУжг.* XIV, 223); вєлѣлъ єго и(з) гро́ба выкопа́ти (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 123 зв.); Припомяну мало Стефана Семого, который, Формоза папежа зъ гробу выкопати и убраного якъ папежа на столици посадити казавши, уругане зъ него и смѣховиска чинилъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 934); то є́сть, яки́съ ко́рєнь, ма́ючи зȣпо́лноє выражє́ньє чл҃вка, и коли єгѡ вы́копаютъ кричи(т) (серед. XVII ст. *Хрон.* 47); костелъ тамошний, дверы вырубавши, злупили,... сребро костельное закопаное,... выкопавши, въ спо́собъ лупу побрали и межи себе поделили (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 563).

Див. ще **ВИКОПОВАТИ.**

ВЫКОПОВАТИ[1] *дієсл. недок.* **1.** (що) *(робити заглибини в землі)* викопувати, копати: єдє́н҅ з домовои бра́тии лє(д)вє єго позна́лъ... бо ри(д)лє(м) ни́зко сѧ наклонѧючи зє́млю ѡколо дєрє́въ выко́пова(л) (серед. XVII ст. *Кас.* 53).

2. *(видобувати, діставати що-небудь із землі)* викопувати: котѡ́рыє сѧ ди́внє мєша́ючи одни другы́хъ выклина́ли, звєрга́ли, жра́ли, гри́зли, до вєзє(н)ѧ сажа́ли, забива́ли, на оста́то(к) и(з) зємли по смє́рти выко́поуючи порȣга(н)є и сȣро(в)ство чини́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 179); скрини поодбиявшы, изъ земли выкопуючы, семрягъ, кожухов,... побрали и до Ровного запровадили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 117).

Див. ще **ВЫКОПАТИ.**

ВЫКОПОВАТИ[2] *див.* **ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКОПЫВАНЄ *с.* Видобуток, викопування: А лєжи(т) тая краина... в тало(й) (!) азыє... гдє сȣт славныє горы для го(и)ного выкопыва(н)я крȣ(ш)цȣ србрєного и жєлѣзного (1582 *Кр.Стр.* 31).

ВЫКОРЕНЕНЄ, ВЫКОРЕНЕНА, ВЫКОРЕНІЄ, ВЫКОРЕНЕНЬЄ *с.* Викоренення, винищення, знищення: а хоть бы́ и бы́лъ фȣдамє́нтомъ,

теды не мѣлъ бы бы́ти кȣ ѡбаленью бȣдова́нѧ, и кȣ выкорене́нью и вы́верне́нью правди́вого фȣдаме́н'тȣ ц҃ркви каѳолицкоє (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 27 зв.); то(т) [кр(с)тъ] є(ст) всѣ(х) хр(с)тїанъ ѡздоба,… єретиковъ выкоренє́нѧ, шатано(м) бо(ѧ)знь (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292); Тȣ тыжъ и преи́зрє́нїє з' да́лєка Бо(з)ски(м) зрѧже́нїємъ впро(д) спра́вленоє, на выкорене́нїє и зепсова́нїє єресей, кото́рыи мѣли напото́мъ повстати (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 237); заледве за угамованемъ албо рачей одратованемъ тоежъ веры людей, которые на том же набоженстве веспол з собою были, с трыумфомъ,… окрикомъ на выкоренене и знесене церкви и въсее Руси способами вшелякими явъными и крыемыми,… пофалки явные чинечи , одошли (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 688); татаровъ и разныхъ бисурмановъ, на выкоренене стану рыцерского и на затлумене а праве знищене и выгублене шляхецкихъ вольностей… // затегнулъ (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 138-139).

Пор. **ВЫКОРЕНИТИ.**

ВЫКОРЕНИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Знищувати, викорінювати: Б҃гъ, по грѣшникахъ покȣты хо́че(т) · рл҃с · са́м' грѣхы выкоренива́єт' (Вільна, 1627 *Дух.б.* 388).

Див. ще **ВИКОРЕНИТИ, ВЫКОРЕНЯТИ.**

ВЫКОРЕНИТЕЛЬ *ч.* Нищитель: повѣдає(т) ѡ себѣ Єзєкїє(л) ви́дѣлъ негды(с) аг҃гла выкорени́тєлѧ до см҃рти людїй з' собо́ю сѧ потыка́ючи(х) приправоу́ючого (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304).

ВЫКОРЕНИТИ, ВИКОРЕНИТИ, ВЫКОРЕНЇТИ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) Викоренити, знищити: а ѡнь ѡ(т)поведаючи рекль и(м) всѧкыи садь которого не садиль ѡ(т)ць мои нб(с)ны(и) выкоренень боудеть даите имь покои (1556-1561 *ПЄ* 63 зв.); а на потомь домы и(х) и потомство и(х) ѡбицѧль выкоренїти из кроу(н)тоу и(х) и в нѣщо ѡбе(р)нȣти (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 192); вста́нте, и выйдѣте з того мѣсца, поневажъ г҃ь… гра(д) то(т) зотре(т), выкоренитъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 180); Нагле, рекȣ проти́въ Наро́дови, и проти́въ Крѡле́ствȣ, абым' Єгѡ вы́коренилъ, зопсова́лъ и загȣби́лъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 355); па(н) ге(т)ма(н) кгды за Днѣпръ ма(л) ити теды мниси домѣнѣкани мѣчъ посвящовали,… и пре(з) вши(ст)кȣ мшȣ на ѡ(л)тарȣ лежалъ с ты(м) докладо(м) же на то пога(н)ство на рȣ(с) жебы и(х) выкоренити (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170);

(що) збороти, здолати: а гды оумноже́ныи грѣхи́ хотѣ(л) б҃гъ вы́коренити то навю(л) пото(п) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 152 зв.); Не́лза… и не мо́жно ч҃лкови своими си́лами вы́коренити грѣхъ,… а́ле вы́коренити, в' само́го Б҃га єстъ моци (Вільна, 1627 *Дух.б.* 23).

2. (кого) Вигнати, прогнати: ино кгды сѧ тая ре(ч) была приточила тогды з доводо(в) свето(г) пи(с)ма же крви хрестия(н)скоє жидове нико(ли) не потребую(т) але причины зва(з)неные на ни(х) покладаны з стороны нѣкоторы(х) по(д)даны(х)… абы могли жидо(в) з ме(ст)… выкоренити (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 53); часть и(х) в прȣсѣ(х) зо(с)тала на(д) море(м) с которы (!) до(в)го крижаки во(и)нȣ точили, ижъ и(х) викоренили (1582 *Кр.Стр.* 70).

Див. ще **ВЫКОРЕНИВАТИ, ВЫКОРЕНЯТИ.**

ВЫКОРЕНИТИСѦ *дієсл. док.* Викоренитися, зникнути: не ла́тво бовѣмъ ср(д)це чи́стоє и со́мнѣньє неподе́йзра́ноє, хи́ба за вели́кими пра́цами и трȣдами ч҃лвкъ мѣти мо́же(т): же́бы сѧ з'го́ла зло́сть вы́коренила (Вільна, 1627 *Дух.б.* 248).

Див. ще **ВЫКОРЕНАТИСѦ.**

ВЫКОРЕНЯТИ, ВЫКОРЕНАТИ, ВЫКОРЕНАТЬ *дієсл. недок.* (що, кого і без додатка) Викорінювати, усувати, нищити: чере(з) напомина(н)є проро́ка, выкоренѧє(м) вшелѧ́кїи оумы(с)лъ ѡ(т)ча́ѧнїѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 26); ли́сты запечата́ные Єго пе(р)стене(м) посланы соу(т) пре(з) цр(с)кы(х) коу(р)соро(в) до всѣ(х) сторо(н) жебы забиѧли и выкоренѧ́ли всѣ(х) жидовъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 41 зв.); патріархове Константинополскїи… всю заходнюю на онъ часъ церковъ напоминали и исправляли и симонію зъ заходнихъ костеловъ выкореняли (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 561); Истреблѧ́ю,… Выма́зȣю, згла́жȣю, загȣблѧ́ю, выкоренѧ́ю (1627 *ЛБ* 163); Аполли́ѡ(н): Выкоренѧ́ючїй, а́бо затрача́ючїй, а́бо псȣючїй. и апо́ллѡ(н). є(ст) имѧ и и́дѡлȣ, ємȣ(ж) пръвоѡ́бразнѡ, сл҃нце (Там же, 178); Лѧ́мпы на кшта́лтъ Нб҃(с)ной, ро(д) нш҃ъ ро(з)свѣча́єш' И всѧ́кїи недба́лства в' не́мъ выкоренѧ́єшъ (Львів,

1642 *Бут.* 5 зв.); Во óныи // дни пóчалъ г(с)дь выкорєнáть Ізрáила и поразилъ ихъ Азáилъ во всиxъ границахъ Ізрáильскихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 331-331 зв.).

Див. ще **ВЫКОРЕНИВАТИ, ВЫКОРЕНИТИ.**

ВЫКОРЕНАТИСА *дієсл. недок.* Викорінюватися, пропадати, зникати: Рéклємъ прє(д) тымъ, ижъ, грѣхъ спóломъ выкорєнáєтса, а чл҃вкъ пéрвоє своє творéнїє чистого Адáма прїймȣєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 231); а ґды онъ з' кóрєна вывєрнєнъ бȣдєт', з' потрéбы зáра(з) и хорóба выкорєнаєтса и оупадáєт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 406).

Див. ще **ВЫКОРЕНИТИСА.**

ВЫКОРМИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) *(прищеплювати певні погляди)* виховувати: Оумѣєтъ бовѣмъ прє(з) Ап(с)лы многихъ ѡсвѣчáти, (котóрїи створєнїємъ бȣдȣчи спóлъслȣжитєлєй своихъ' выкóрмивали:) и брáтїєю и с҃нами Хр(с)товыми быти (Вільна, 1627 *Дух.б.* 119).

Див. ще **ВЫКОРМИТИ.**

ВЫКОРМИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) *(годуючи, виростити когось, допомогти вижити комусь)* вигодувати: вы сїóнъ ма(т)кȣ свою, котóраа ва(с) сплóдила, и на лóнѣ пѣстоуючи я(к) чáдолюбиваа гóлȣбица выко(р)мила и выховала, ѡ(т)пȣстили (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 225); Єсли нє было Тѣло, М҃рїа когó выкормила (Київ, 1625 *Сур.Сл.* 125 зв.); Бó крéвнымъ, и всѣмъ лю́дємъ, ȣмѣлъ выгодити, Под' чáсъ прикро голóдныхъ чáсовъ выкормити (Луцьк, 1628 *Андр. Лям.* 7).

2. *Перен.* (кого, кого в чому) *(прищепити певні погляди, правила поведінки)* виховати, виростити: Мáтка тáкъ єго самóго, якѡ и брáтїю єго и сéстры в' наȣцѣ и зáконѣ Г(с)днєм' тáкжє в' с҃томъ писмѣ выкормила и выховала (Київ, 1627 *Тр.* 294); *Образно:* вы єстє жили в ро(с)коша(х) на зє(м)ли и буали є(с)тє выко(р)мили є(с)тє сє(р)ца ваши... є(с)тє забили справє(д)ливого которы(и) са ва(м) нє противи(л) (II пол. XVI ст. *КА* 173).

ВЫКОРОВАТИ *дієсл. док.* (від чого) Оберегти, охоронити: точию вѣм се, яко православное вѣры простоты держюся и вас в той же вѣрѣ и простотѣ благочестия обрѣстися желаю и молю никако же вам уступати или выкоровати от черты знамения исповѣдного (1608-1609 *Виш.Зач.* 199).

ВЫКОТЕЦЪ *ч.* Нищитель, шкідник, викрадач: А потомъ... панъ мой, взявши ведомость певную — ... где оные збеги его черезъ подданыхъ княжатъ ихъ милости, выкотъцовъ, попроважоны были, знову посланцовъ своихъ въ погоню за ними... панъ мой послалъ (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 358); яко жь подданыхъ ее милости пяти Колесницкихъ, зъ жонами, зъ детми и зо всими ихъ маетностями, тые выкотцы выкотыли и зовсимъ забрали, меновите Валенту и сыновъ его чотырохъ (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/I, 438); право по(с)политоє таковы(х) выко(т)цовъ... яко потаємъныхъ скрыты(х) шко(д)цовъ сурове карєтъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125 зв.).

Див. ще **ВЫКОТЦА.**

ВЫКОТИТИ, ВЫКОТЫТИ *дієсл. док.* (кого) Загарбати, захопити, викрасти: Который попъ помененый и врядника моего,... на йимя Кашпора, зъ жоною и зъ детми выкотилъ зъ собою (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 203); подданые... княжатъ Юря и Криштофа Корибутовичовъ, Збаразскихъ... Герасима..., а Грицка..., зъ жонами, зъ детми,... и зо всею маетностю ихъ, отъ мала до велика, забрали и выкотили и // оныхъ до домовъ своихъ впровадили (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 355-356); Потомъ знову, въ томъ же року... подданый ихъ милостей на йме // Кгерешко, зо всею маетностию выкотилъ, што кгды се презъ копное право на того Кгерешка показало, его милость панъ Кгдешинский... справедливости не учинилъ (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 452-453).

ВЫКОТЦА *ч.* (*стп.* wykotca) те саме, що **выкотецъ:** Смéрть бовѣ(м) єсть нєоупрóшєный жол'нѣръ... смéрть выко(т)ца рóдȣ нáшєго, на пєр'сóны вз'глáдȣ нѣмáючїй (Острог, 1607 *Лѣк.* 124); А кгды приехали на оную менованую Волю, ставши собе господою съ конми у Лукъяна Шкоды, шли въ домъ... до оного Радка Долгого, выкотъцы власного (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 356); теды, кгды того слюсара виннымъ тое справы выкотцу того челядника учинило, помененый... панъ Кгдешинский зъ малоржонкою своею справедливости не учинилъ, ку шкоде помененого протестуючого

(Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 452).

ВЫКОЧЕНЄ, ВЫКОЧЕНЬЄ *с.* Загарбання, захоплення, викрадення: того жъ року, месяца июля второго дня,// оповедане пана Григоря Киселя на его милость отца владыку Луцкого и Красовского о выкоченье подданыхъ Низкиницких (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 149-150); року теперешнего..., килкадесятъ чоловика выкотцовъ зъ рознымъ оружемъ,... знать откулсь зъ Украины, не ведати съ чиего росказаня, приехавши до маетности... панее Чолганское дедичное,... по именахъ и прозвискахъ скаржучой незнаемыхъ, для выкоченя подданыхъ... панее Чолганское Колесницкихъ (Луцьк, 1623 *АрхЮЗР* 6/I, 438).

Пор. **ВЫКОТИТИ.**

ВЫКОЧИВАТИ *дієсл. недок.* (кого) Виселяти, виганяти: я жадныхъ подданыхъ твоихъ въ селе Ивачкове не мелъ и зъ маетности твоее села Волици не выкочивалъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 279); самъ выламуючи(с) с подъданъства до рожєва маєтъности позвано(г) прочъ пошолъ алє сє зовъсємъ потаємънє вынє(с)ши ча(с)то до и(р)гачова скрытє надъбєгаючи подъданы(х) поводовъ дєдичъны(х) людє(и)... зо въсємъ ихъ пожи(т)комъ ...выкочивалъ и дотолъ выкочиваєтъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125 зв.).

ВЫКОЧОВАТИ *дієсл. док. (переселитися, перебратися в інше місце)* перекочувати: вси Татаровє выкочовали на сюю сторонѹ Днєпра..., ѡт которых єсть потрєба выстєрєгатисѧ (Краків, 1553 *AS* VI, 11).

ВЫКОЩОВАТИ *дієсл. док.* (кого) Спокусити: Также и святаго Петра не мугъ выкощовати дявулъ, докудъ не слободивъ его Христосъ (XVI ст. *НЄ* 102).

ВЫКРАДЕНЄ *с.* Викрадення: за которы(м) дє(й) выкрадє(н)ємъ тоє дє(в)ки шкоды сѧ нємалыє дѧдино(й) моє(й)... стали (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 1); панъ Шимонъ Шанявский, при мне возномъ... чинилъ скаргу на ниякогось Леска Рокицкого, а то о выкрадене скарбъцу ее милости, въ томъ дворе Твердинскомъ будучого (Володимир, 1625 *АрхЮЗР* 6/I, 456).

Пор. **ВЫКРАСТИ.**

ВЫКРАСТИ, ВЫКРАСТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) Викрасти: Довѣдалисѧ иноки... и́жє... кнѧ́зь правосла́вїѧ грє́чєскаго при(ѣ)жча́ли к нємѹ ча́сто и стара́нїє мѣли, я́ко бы є́го вы́красти (1509-1633 *Остр.л.* 129); па(н) проко(п) во(л)чко жаско(в)ски(и) ...дѣвку нєво(л)ную тєщи своє(и)... слуга(м) свои(м) выкрасти... каза(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 1); и са(м) сѧ ѡ(т) та́кого вєли́копасты́рства изборонѧ́ль, а́лє єго силою и потає(м)нє з мѣста вы́крали (XVI ст. *УЄ* № 29519, 279); Рѹвїмъ, старѣлсѧ выба́вить єгѡ з рѹ́къ и(х) и мо́вилъ... и́мъ ра́дилъ,... якъ бы ѡ(т)то́лє вы́красть мѣлъ и оц҃ѹ своємѹ вороти́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 60).

2. (що) Пограбувати, обікрасти: Васко,... самъ доброволне знался, ижъ дей я зъ Сенкомъ Зеленею и зъ Яскомъ,... приехали есмо зъ Затурецъ умыслне въ гай Хоболтовский, хотечи комору выкрасти Хаца Панковича (Володимир, 1577 *АрхЮЗР* 6/I, 102); Пото(м) жє выкрадєно, дє(и), школу жидо(в)скую, в которо(и) украдєно бляху срєбрєную,... свє(ч) тры вєлики(х) (Житомир, 1583 *АЖМУ* 53); людє злодѣє выкрали домо(в) є҃ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 177).

3. *Перен.* (кого) Перетягнути, втягнути: истинно, яко в Лядской земли папы римскаго титулы, и вавилонская музыка, и поганских наук блядословие руского народа з благочестивой и православной вѣры в прелесть латынскую мало не всѣх выкрало, тако и овде — власть, безецность,... угодное житие безбожных... до себѣ притягает (1608-1609 *Виш. Зач.* 219).

ВЫКРЕСАТИ *дієсл. док.* Викресати: ю(ш)ко власовичъ самъ соломѹ и лѹчинѹ зготовивши намъ да(л) а мысмы ѡгонь выкрєсавши в ла(з)ни нєбожъчика пн҃а барано(в)ского въ клєти спалили (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 294).

ВЫКРЕСТИТИСЯ *дієсл. док. (з однієї релігії в іншу)* перейти: потомкове княжат руских з вѣры православноє на римскую выкрестилися (Львів, 1605-1606 *Перест.* 26).

ВЫКРЕЩЕННЫЙ *дієприкм.* Вихрещений: Ѡвъ бо зовє(т)сѧ папє(ж)ни(к),... ѡ(в) за(с) нєда(в)но выкрєщє(н)ны(и) (п. 1596 *Виш.Кн.* 249 зв.).

ВЫКРИКАНЄ, ВЫКРИКАНЬЄ, ВЫКРЫКАНЄ, ВЫКРЫКАНЬЄ *с.* **1.** Викрик, вигук: въскликновéнїє выкрыкáньє (1596 *ЛЗ* 37); А ижъ ѡ(т)толѧ до розмайты(х) примóво(к) протúвко намъ з выкрикáньємъ насмѣваньѧ пóхопъ берє(т), абы сѧ єго с той инохóды зразúти могло́ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 52 зв.); Въсклúкновéнїє, ца: Выкрикáнє, похвалéньє, гȣдéньє, хлипáньє, кричáньє, вытьє, гȣкы, гȣка(н)є якъ по оумéрломъ (1627 *ЛБ* 22).

2. *(багатоголосий)* спів: Южъ хóры выстȣпȣютъ з' оумúлным' спѣва(н)ємъ. До поможú Агговъ, слúчнымъ выкрыка(н)єм' (Київ, 1632 *Євх.* 303).

Пор. **ВЫКРИКАТИ.**

ВЫКРИКАТИ, ВИКРИКАТИ, ВЫКРЫКАТИ *дієсл. недок.* **1.** Кричати, вигукувати: въсклицáю, выкрыкáю (1596 *ЛЗ* 37); аза тáмъ згодúвшисѧ на свою безȣмнȣю згóдȣ, нє выкрикáли нє веселúлисѧ (Острог, 1598 *Отп.КО* 7); ясно заправды выкрикáючи в'про(д) тóє пр(о)ркъ проповидѣ(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 140); Pry krynicy Bez tesknicy Budem izty, Budem pity, Wykrykaty, Obłapiaty (1625 *П. про Кул.* 23); справедлúвыи выкрикáютъ, а грѣшныи крєповáны бывáютъ (Львів, 1642 *Час.Слово* 272); на поєдúно(к) бо(л)ши(х)... нєприѧ́тєлє(и) починáєтсѧ выправовáти, и по (з)витѧ(з)ствѣ по(д)лои рóты... вытрȣблює(т), выкрикáєтъ, и мóвитъ (серед. XVII ст. *Кас.* 74 зв.).

2. *(багатьма голосами)* співати: ты ѡблюбéницє тръжєствоýючи весéло в гимна(х) выкрыкáй, спѣвáючи: бра(т) мой бѣ(л) и крáсєнъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 269 зв.); Хвáла на высѡ́костѧхъ Бȣ, выкрыкáютъ: А на земли пóкой, с потѣхою спѣвáютъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 81); зъ Аггелы жъ и мы, на радощахъ выкрикаймо: И веселыми голосы, з ними спѣваймо (Львів, 1630 *Траг.п.* 174); Триȣмфȣ зачни Євфрозúно смѣлє Гúмнъ выкрикáти: почни вола(т) мúлє (Київ, 1633 *Евфон.* 307); Прéто днє(с) Агглѡвє и чл҃вци, рáдостними глáсы викрикáют' и Весéлыи пѣсни спѣвáютъ (Чернігів, 1646 *Перло* 27).

ВЫКРОЧАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wykraczać) (з чого) *(нехтувати чимсь)* переступати, порушувати (що): вм҃... нє заховує(ш)сѧ... по(д)лугъ чúну свѧтого малжєнского, алє з нєю на(д) зако(н), и правила светы(х) ѡтє(ц) выкрочаючи ѡны(и) єси ѡбразилъ, и зкгвалти(л) (Луцьк, 1587 *ЛНБ* 5, II 4046, 34); Весéлыє Прáзникȣ пѣсни спѣвáючи, з вóлѣ Бж҃єи нѣ в чóмъ нє выкрочáючи (Львів, 1616 *Бер.В.* 95); Бра(т) з мєжи нихъ, котóрїи бы сѧ нєпристóйнє заховыва(л), и выкроча(л) с пови(н)ности своєй в // згромажéню своюмъ, тúхо... мáю(т) єго напóмнѣти разъ и ки(л)ка (бл. 1623 *ПВКРДА* I-1, 40-41).

Див. ще **ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧИТИСѦ, ВЫКРОЧОВАТИ.**

ВЫКРОЧАТИСѦ *дієсл. недок.* (проти кому, чому) Виступати (проти кого, чого): в тои рéчи... противко блажéнномоу пєтроу ап(ст)лȣ и противко всѣмъ цр҃квáмъ выкрочáєтсѧ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 111 зв.).

Див. ще **ВЫКРОЧИТИСѦ.**

ВЫКРОЧАЮЧИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Який порушує що-небудь: Припоминáю ємȣ х҃а г҃а, котѡ́ры(и) брата выкрочáючого кáжєтъ оповѣсти костєлови (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76).

ВЫКРОЧЕНЄ *с.* (*стп.* wykroczenie) *(відступ від законів)* порушення: и чомȣ обычайнє а осторо(ж)нє вѣрити потрєба тоєж обоє митрополита и владыковъ єго товарúшовъ выкрочє(н)є каждомȣ пєрє(д) ѡчи пєрєложити (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8 зв.).

Див. ще **ВЫКРОЧИВАНЄ.**

Пор. **ВЫКРОЧИТИ.**

ВЫКРОЧИВАНЄ *с.* Порушення: а я самъ а нихто... з близкихъ, кревных... дому моего... ниякое перекази затрудненя и над сес запис мой никоторого выкрочиваня чинити не маемъ и не будемъ мочы (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 272).

Див. ще **ВЫКРОЧЕНЄ.**

ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧЇТИ, ВЫКРОЧЫТИ *дієсл. док.* (що, з чого, над що, проти чому) *(знехтувати чимсь)* переступити, порушити (що): мы сами пови(н)ни бȣдє(м)... пану крыни(ц)кому и пото(м)комъ єго закладȣ то(л)ко разовъ илє кротъ бы(х)мо с того запису выкрочили заплатити двєстє копъ грошє(и) (Юсківці, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 88); А гдє бы-мъ я которого артикулу... нє выпо(л)нилъ и в чомъ колвєкъ з сєго листу запису моєго выкрочи(л), то(г)ды... волно будє(т) пану писару... мєнє само(г)[о]... позвати до суду (Житомир, 1584

АЖМУ 140); А то заплативши тылекрот, илекрот противко тому записови нашому выкрочимо (Гнойня, 1596 *ПККДА* I-2, 169); панъ сурокгато(р) вини(ц)ки(и)... ꙋчынъкꙋ мниманого ни в чомъ нє пры(з)наваючи кгдыжъ на(д) повинъно(ст) ꙋрядꙋ своєго ничого нє выкрочы(л), повєди(л) же форумъ належного в судє нинєшнє(м) мєти нє можєть (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); за́вжды сꙋть в' страхꙋ и дрижа́ню, же́бы ни в чо́мъ проти́въ за́повѣдей єгѡ нє вы́крочїли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 138); За чы(м) сє рєпротє(с)това(л), жє ничого проти(в)ко праву и (с)лушно(с)ти нє выкрочы(л) (Київщина, 1639 *ККПС* 253); онъ запомъневшы боязни божое ...противко праву и словиноваченью и присязе своей малъженъской выкрочылъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 8/III, 617); Презъ который таковый свой // поступокъ и же (!) противко праву посполитому выкрочили, а затымъ въ вины,... попадли (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 6/I, 569-570).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧИТИСА, ВЫКРОЧОВАТИ.**

ВЫКРОЧИТИСА, ВЫКРОЧЫТИСЯ *дієсл. док.* (проти чому) *(не підкоритися чому-небудь)* виступити (проти чого): в то(м) са што проти(в) вла́сти К(р) єго м(л) вы́крочило (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79 зв.);

(знехтувати чимсь) переступити, порушити (що): ю(ж) са тогды до́тола показа́ло, жє... ничо́го са противъ пра́вꙋ б҃жємꙋ, ничо́го проти́въ радꙋ костє́лномꙋ нє вы́крочило (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77); А што ся вымавляешъ, ижъ въ одъсуженью митрополита и владыковъ ничого ся противъ праву Божому и противъ порядкови церковному не выкрочыло, а яко то смеешъ мовити, колись вже самъ одъступилъ Грековъ и своихъ Виленъскихъ трыбуналистовъ (Вільна, 1599 *Ант.* 837).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧАТИСА, ВЫКРОЧИТИ.**

ВЫКРОЧОВАТИ *дієсл. недок.* (проти чому) *(нехтувати чимсь)* переступати, порушувати (що): Понєва(ж) кон'фєдєра́ції до пра́въ и во́лностєй посполи́ты(х) схила́ютъса абы́ са ка́ждый вєдлє ни́хъ справова́лъ а проти́въ имъ нє выкрочовалъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 25).

Див. ще **ВЫКРОЧАТИ, ВЫКРОЧИТИ, ВЫКРОЧИТИСА.**

ВЫКРОЧЫТИ *див.* **ВЫКРОЧИТИ.**

ВЫКРОЧЫТИСЯ *див.* **ВЫКРОЧИТИСА.**

ВЫКРУТАРСКІЙ *прикм.* (*стп.* wykrętarski) вивертливий, підступний: теды и на(м) при́стои(т) та́кжє вѣрити... И нє шпы́рати мо́вачи, я́ко то бы́ти мо́жєтъ, и и́ныи томꙋ подо́бныи мо́вы выкрꙋта́рскїи! (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 196).

Див. ще **ВЫКРУТАЦКЫЙ, ВЫКРУТНЫЙ.**

ВЫКРУТАЦКЫЙ *прикм.* Те саме, що **выкрутарскій:** Єсли вша́к жє роз'свѣтитса якова́а свѣтлость, кото́раа бы ѡ́ноую розогна́ла тє́мность, што ти ѡ(т) нѣякихсь щєбє(т)ливоє и выкрꙋта́цкоє софистѝцкоє б҃гослѡ́вї̈и локгодєда́ловъ штоу́чныхъ в мѡ́вѣ ми́стровъ єсть зада́но (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 9 зв.).

Див. ще **ВЫКРУТНЫЙ.**

ВЫКРУТАЦСТВО, ВЫКРУТАЦТВО, ВЫКРУТАЧСТВО *с.* (*стп.* wykrętactwo) *(вдавання до хитрощів)* виверткість; *(нечесне поводження)* крутійство, перекручення: ты́мъ вытпочиваньє(м), фалшова́ньємъ, и выкрꙋта(ч)ство(м), с҃того писма, намнѣй своє́й рє́чи нє боро́нишъ, або са тобѣ прєдсавзат'а своє́го ѡ(т)мєніти нє годи(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 99 зв.); А што мовлю: для продолженя и прериваня еи пре змѣшане зъ выкрутацствы,... и иншіе розмаитые вымыслы музыкъ, которые суть перешкодою горшей до набоженства правдивого, анижли побудкою (1603 *Пит.* 77); Ано што́ ю́жъ събо́ровъ повшє(х)ни(х) дє́крєтами змо́цнєно, бєз' выкрꙋтац'тва, и бєз' пыта́нья чти́ти, и поважа́ти потрє́ба (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8); Кото́рой то м(д)рости да́й Б҃, абы жа́дныи иновѣрцє(в) выкрꙋта́цтва спротиви(т)са нє могли (Київ, 1625 *Кіз.Ходк.* 3); дрꙋгїи софїсті(ц)ких' вы́крꙋтацствъ цвичє́н'ємъ, въ подивє́н'ю бывали (Вільна, 1627 *Дух.б.* 352).

ВЫКРУТАЧЪ *ч.* **1.** *(хитра та спритна людина)* крутій: Але и того всего не беру собе на помочъ, хотя бы выкрутачъ могъ тымъ безъпечъне алекговати (Вільна, 1599 *Ант.* 505); [На] которую [херытонию] где бы прышло таковому выкрута[чо]ви, яко естъ ѳилялетъ, отказовати, нашло бы ся не мало прычынъ въ ней (Там же).

2. *(навмисне заплутування справ із корисливою*

метою) крутійство: для того певнє могло бы на само(м) то(м) помєнєно(м) шкриптѣ с протєстаціи тѹ(т) вписано(м) быти досыть, лєчъ ижъ єсть з выкрѹтачми рєчъ, а к томѹ по(д) такими часы… для того слѹшнє кѹ обяснє(н)ю, албо и потвє(р)жєню ихъ нѣкоторіи писма к томѹ // слѹжачій тѹтъ зараз приписати пріидє (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 8 зв.-9).

ВЫКРУТИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(вирвати з рук, вийняти)* вихопити: где попъ рокитенский напередъ, а вуйт билашовъский с кием до протестанта и челядника его прискочивъши, наперед у протестанта шаблю, которую,… въ руках тримал, з пошвами выкрутили и егожъ шаблею, вырвавъши з рукъ у него (1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 531).

2. *Перен.* (з чого, з кого) *(зловмисне)* переінакчити, переробити, перекрутити (що): ксє(н)дзовє би(с)кѹпи своєю прокѹраціією, я(к) на трибѹналѣ ѹ Люблинѣ, ѹ православны(х) з҄ вѣры мниманѧ выкрѹтити и вывє(р)нѹти и вы(л)гати хочѹ(т) (1598 *Виш.Кн.* 294); Съ Павла тежъ светого до Ефесовъ — не вемъ, што хочетъ выкрутити? (Вільна, 1599 *Ант.* 801).

ВЫКРУТИТИСЯ, ВЫКРУТИТИСѦ *дієсл. док. (хитруючи, вигадуючи що-небудь, вийти зі скрутного становища)* викрутитися: и с того сорома сѧ выкрѹтимо (п. 1596 *Виш.Кн.* 254); з того якъ сѧ на́мъ вы́крѹтитъ ра́ди слы́шати боудємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 177); Прото ся тыми фашъками хотятъ выкрутити (Вільна, 1599 *Ант.* 523); На тыи клятвы помененныхъ патріарховъ, якъ хотятъ, нехай отступникове крутятъ, зъ того ся нѣгды не выкрутятъ! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 666).

ВЫКРУТНЫЙ *прикм.* (*стп.* wykrętny) те саме, що **выкрутарскії**: чого ты не вѣдаешъ, яко простакъ будучи, додасть тобѣ матеріи и выкрутныхъ доводовъ своихъ противъ папежа, чого и ты самъ не слыхалесь! (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 146); вѣрѹй ми и дозна́єшъ того, жє звѧгли́выми, а вы́крѹтными словы твои́ми, хотѧ́й бы єси и́ншимъ про́стымъ, до́сыть рєко́мо в то́й мѣрє оучини(л), собѣ самомѹ в҄ сѹмнѣ(н)ю до́сы(т) нє оучи́ни(ш) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 95 зв.); Бо ихъ и невласне, и не на своемъ местцу положылъ, и выкрутными выклады своими превратилъ, фалшовалъ и до людей иначей, а нижли сутъ написаны, подалъ (Вільна, 1599 *Ант.* 701).

Див. ще **ВЫКРУТАЦКЫЙ.**

ВЫКРУТЪ *ч. (хитрий засіб, маневр)* ви́крут, викрутас: А ижъ бы тымъ лѣпѣй… и насъ у въ огиду до нашихъ приправили, а звлаща до тыхъ неуковъ-простаковъ, которые писма не читаютъ, невстыдливе наслѣдуючы въ томъ явныхъ геретиковъ и выкрутовъ писма ихъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 117); послѹха(и)тє, показати ва(м) нє прокѹра(ц)коє фанта́зіи выкрѹтами, а́лє самы́ми ѹсты х(с)а Бг҃а на́шего рє(к)шими ѡ(т) ст҃ого є(в)глїѧ хощѹ (1598 *Виш.Кн.* 269 зв.); Проко(п) Малє(ч)кови(ч) ѡбѣца(л)ся ѡ(т)дати гро(ши)… по ярмарку лво(в)ски(м) бли(з)ко при(ш)лимъ бєзь вшєляки(х) выкрѹтѹ(в) (Львів, 1606 *ЛСБ* 1043, 10); Ни, заправды, не можная речъ — голимы словы и выкрутами облудными соборовыхъ уставъ зносити (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 591).

ВЫКРУШОВАТИ *дієсл. недок.* Викришувати: Съсѣца́ю, съкрѹша́ю: выкрѹшѹю (1627 *ЛБ* 129).

ВЫКРЫКАНЄ *див.* **ВЫКРИКАНЄ.**

ВЫКРЫКАНЬЄ *див.* **ВЫКРИКАНЄ.**

ВЫКРЫКАТИ *див.* **ВЫКРИКАТИ.**

ВЫКУПАТИ *див.* **ВЫКУПЛѦТИ.**

ВЫКУПЕНЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПЕНЬЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПИТИ, ВІКУПІТИ, ВЫКУПИТЪ, ВЫКУПИТЬ *дієсл. док.* **1.** (що, що кому, що від кого, що в кого) *(за плату забрати що-небудь віддане у заставу)* викупити: мает Михил тыи имѣнья держати… до тых часов, поки я в него тыи имѣня выкуплю в тых пятидесят копах грошех (Вінниця, 1506 *АрхЮЗР* 8/IV, 175); а коли дочка моѧ ѹсхочєть тыє имєньѧ по моємъ животє выкѹпити,… тогды маєть наперед тѹю двє тисѧчи копъ грошєй …кнѧзю Алєксандрѹ ѡтложити (Луцьк, 1545 *AS* IV,149); а по ѡны(х) пѧти лѣтѣхь… тє(н)… лавє(р) албо потомо(к) є(г)… хотѣль бы чѧ(ст) тотоу выкоупи(ти)… тєды… даныло боудє(т) повинє(н) соумоу свою наза(д) взѧти (Одрехова, 1581 *ЦДІАЛ* 37, 1, 13); в҃і лыжо(к) срєбрьны(х) бра(т)ски(х) выкѹплєно в пана янєго афє(н)дика (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 65); Тєды тѹю сѹ(м)мѹ п҃нзє(и)… ѡписали(с)… п҃нє(и) н҃шо(и)… ѡ(т)дати… и тыє має(т)ности своє викѹпити на ро(к) и дє(н) пє(в)ны(и) (Житомир,

1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 11 зв.); redimo вікупіти (І пол. XVII ст. *Своб.* 18); И єсли з'ѹбо́жавши братъ тво́й прода́стъ ма́єтность свою, а хотѣлъ бы бли́(з)кїй єгѡ, мо́жє вы́кѹпить што о́нъ бы́лъ про́далъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125 зв.).

2. (кого з чого, кого з-під чого, кого) *(за гроші звільнити, визволити кого-небудь)* викупити: бил єсми чолом господарю моємѹ... абы мѧ єго милость с поганских рѹк выкѹпил (Острог, 1514 *AS* III, 114); его милость... пытал... которого часу шлюбъ брал ...пан Александер Владычка з бывшою Халаимовою которую помененый Владычка з неволи... выкупил? (Володимир, 1584 *АрхЮЗР* 8/III, 417); будетъ валъчакъ за грѣхы нашѣ и выкупитъ насъ испудъ права (XVI ст. *НЄ* 198); тя(ж)ко было тєбѣ на прошєнїє ѹбогаго и рѹкѹ простє(р)ти, хори(х) нє навѣжалъ єси, вязнєвъ нє выкѹпилъ єси (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 273); Припо́мни собѣ єщє, єсли(с) се́дмъ оучи́нкѡвъ мл(с)рдныхъ до тѣла належа́чых' бли́жнѧгѡ вы́коналъ: котрїи сѹть... Вя́знѧ вы́кѹпити, хворогѡ навѣди́ти (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 909).

3. *Перен.* (кого від чого, кого з чого) вибавити: на паметку смерти Исусъ Христовое то чынити маемъ, же насъ теломъ и кровью своею отъ смерти вечное выкупилъ, вже не мертвого тела, але... жывотворящее крови... Исусъ Христа поживаемъ (Вільна, 1599 *Ант.* 749); х҃с... в'ши́кихь(!) вы́коупиль с про́клѧ(т)ства за́коноу (поч. XVII ст. *Проп.* 1); Кръви свое́и, з' нєво́лѣ вѣчнои поги́бєли, выкѹпити на́съ ра́чилъ (Київ, 1632 *МІКСВ* 274).

Див. ще **ВЫКУПЛАТИ, ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПИТИСЯ, ВЫКУПИТИСѦ *дієсл. док.* (від чого і без додатка) Вибавити, звільнитися, викупитися: то ма́є(т) бы́ти по сѹ(д)но(м) дни, гды з де́крєтѹ зда(н) бѹдє(т) до вѣчны(х) мѹ(к), и нє можє(т) сѧ нѣчи(м) ѡ(т) та(м)толѧ вы́кѹпити (Вільна, 1596 *З.Каз.* 7 зв.); Нє выкупилъся Кре́зѹсъ ѡ(т) нє́и [смєрти] богатствомъ (Київ, 1622 *Сак.В.* 50); нє розоумѣй собѣ жадєнь, жєбы могь кто выкѹпитисѧ, альбо прє(з) свѣдоцьтво якоє выйти. алє што тѹть посѣєшь, та(м) тоє(ж) зожнєшь (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 3);

(звільнитися за гроші) викупитися: Съ тои жъ бойки взятъ былъ панъ Синявский, але выкупился за таляръ сто тысячъ и 20 тысячъ (1636-1650 *ХЛ* 79).

ВЫКУПИТЬ *див.* **ВЫКУПИТИ.**

ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПЕНЄ, ВЫКУПЕНЬЄ, ВЫКУПЛЕНЇЄ, ВЫКУПЛЕНЬЄ *с. (дія)* викуп: я... позычил есми в пана Хазка Есмановича... на выкуплене именя своего... двесте копъ... грошей личбы литовское (Луцьк, 1564 *АрхЮЗР* 8/VI, 140); в то(т) дє(й) ча(с) при то(м) зби(т)ю... в мєнє згинуло з счєрєсо(м) сємъдєсѧ(т) ко(п) грошє(й)... которыє дє(й) па(н) мо(й) чєрє(з) мєнє посла(л) бы(л) длѧ выкупє(н)я ланъцѹха золото(г) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 67); а при выкупєнью и по выкупєнью того имєньѧ моєго нє маю я са(м) и нихто и(н)ши(и) нияки(х) шко(д) которыє сѧ єслибы за дє(р)жанья и(х) мл҃(с)ти... стали... никотори(м) способо(м) по(и)скивати нє буду мочи на ихъ мл҃(с)ти самы(х) и на потомъкахъ ихъ милости (Луцьк, 1585 *ЛНБ* 5, II 4044, 146); Трєтюю су(м)му золоты(х) по(л)ски(х) ѡсмъсо(т)... вє срѣбрѣ и мо(н)стра(н)ции... котрая то мостра(н)ция (!) важы(т)... гривє(н) 14 и ло(т) 9 до выкуплєня (Львів, 1636 *ЛСБ* 1043, 47 зв.); Прєтожъ всѧкаѧ зємлѧ осѣдлости вашо(и) по(д) кондыцыєю выкуплєньѧ продана бѹдєтъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125 зв.).

2. Куплений маєток, придбання: їѡ(н) и братїа // ...дали плємєникѹ своємѹ... свою правѹю ѡтнинѹ ...выкуплєнїє своє (Сучава, 1523 *Cost. DS* 420-421).

3. *Перен.* Звільнення, визволення: Искѹплє́нїє: Избавлє́ньє, ѡкѹпъ, выкѹплє́ньє (1627 *ЛБ* 49).

Див. ще **ВЫКУПНО, ВЫКУПОВАНЄ, ВЫКУПЪ.**

Пор. **ВЫКУПИТИ.**

ВЫКУПЛЕНИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Викуплений: такожь дали и потвръдили єсмы... тоадєрѹ логофєтѹ, свои правїи и питомїи и выкѹплєнии холопи и цигани, що ѡ(н) ихъ кѹпиль на свои(х) прави(х) пинѣзи (Гирлов, 1524 *Cost. DS* 441).

ВЫКУПЛЕНЇЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПЛЕНЬЄ *див.* **ВЫКУПЛЕНЄ.**

ВЫКУПЛАТИ, ВЫКУПАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що, чого) *(за плату забирати що-небудь віддане у заставу)* викуповувати, викупляти, викупати (що): А ненадобе мне,... а ни сестре моей Кахне, а ни ближнимъ нашимъ,... в тое ся имене уступати,

а ни его выкупати (Луцьк, 1505 *АрхЮЗР* 8/IV, 227); Я Лєвко, жона и дѣти мои... за свои пѣнѧзи... нє маємъ... того имєнѧ... выкȣпати и никотороє пєрєказы чинити (Задиби, 1536 *AS* IV, 49); а є(с)ли бȣдȣть ждати дети смє(р)ти ма(т)ки своєє а того имє(н)я за живота єє з рȣкъ нє (в)схочу(т) выкупа(ти) тогды пови(н)ни бȣдȣть... по (с)мє(р)ти єє заплати(ти) тому кому ωна ω(т)пишє(т) (1566 *ВЛС* 61 зв.).

2. *Перен.* (кого від чого) *(допомагати комусь позбутися чогось поганого)* вибавляти: г҃ъ б҃ъ любѧчи на(с) сътворєніє своє,... стоупиль з высокого прєстола своєго нб҃(с)ного на зємлю, выкоуплѧючи на(с) ω(т) проклѧ(т)ства и ω(т) моу(к) вѣ(ч)ны(х) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 27 зв.).

Див. ще **ВЫКУПИТИ, ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПНО, ВЫКУПЪНО, ВЫКУПЬНО *с.* **1.** *(дія)* викуп: пан Болъманъ тамошнимиж поддаными звезти и отправадити отголь, кромъ жадное трудности, воленъ и мочи будеть, кроме пашней, на полю засеяной, которая на мене... по выкупне, верху мененымъ, прийти маеть (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 416); мы и пото(м)ки н҃ши... во всємъ вє(д)лє сєго листу н҃шо(г) // заховати маємъ и при выкупнє и по выкупнє ты(х) н҃ши(х) людє(й) нє маємъ... пану Ивану Хрє(н)ни(ц)кому розы(й)шъться людє(й) ани жа(д)ны(х) шко(д)... по(и)скивати (Толпижин, 1576 *ЛНБ* 5, II 4043, 148-148 зв.); а тоты за(с)та(в)ници має(т) тримати в покою до выкȣпьна (Одрехова, 1608 *ЦДІАЛ* 37, 2, 4 зв.); А въ неотданю на часъ пенезей, теды до другого року, а потомъ рокъ по року, ажъ до выкупъна (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 447); ωны(м) прыказа(л) и тыє сєла ωбє(д)вє с по(д)даными и и(х) пови(н)но(с)тя(ми),... урожоному... п(а)ну Лида(в)скому и пото(м)ко(м) ихъ в рєа(л)ную и споко(и)ную посєсыю роко(м) в записє мєнованы(м) а(ж) до выкупна пода(л) и по(с)тупи(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 189).

2. *(гроші на викуп)* викупне: Што мы, бачечи, же тые добра наши не на што иншого, одно,... на фалу Бога... обернути се маютъ, на то доброволне позволивши и тому, съ хути и милости нашое противко ...пани воеводичовое, при той суме пенезей, выкупна того манастыра,... все огуломъ, яко власность нашу,... воеводичовой Новгородской, даемъ (Клевань, 1595 *АрхЮЗР* 1/I, 474); кды п҃новє акторовє складалисѧ на выкȣпно процєсȣ... далє(м) и я на тȣю справȣ... fr. 20 (Львів, 1636 *ЛСБ* 1054, 18).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПОВАНЄ, ВЫКУПЪ.**

ВЫКУПОВАНЄ, ВЫКУПОВАНЬЄ *с.* **1.** (чого) *(сплата за віддане в заставу майно)* викуп: мы и потомки наши не маемъ того на нем, жоне, детех и потомкох их поискивати, а ни пенезей при выкупованью именья з сумы его,... // ...вытручати (Люблін, 1566 *АрхЮЗР* 8/VI, 189-190); А пєрє(д) выкупова(н)ємъ того имє(н)я моєго... маю ихъ мл҃(с)ти дати знати за чотыри нєдє(ли) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 135).

2. (кого) *(визволення за гроші, звільнення)* викуп: позычи(л) єсми въ... п҃на миколая дубро(в)ско(г) дєсѧ(т) ко(п) грошє(и) лито(в)ски(х) правуючисѧ и доходѧчи тои части и к тому на выкупова(н)є по(д)даны(х) мои(х) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 12); пожи́тки с ты́хъ мае́тностєй приходѧ́чіє нє на тоє, о чо(м) бєрȣчи отоу́хȣ чини́ли, то єсть, нє на выкȣпова(н)є вя́знєй нє на выпосажє́(н)є оубѡ́гы(х) панє́нєкъ, або дѣвицъ... алє болшєи на збытки, на роскоши... и на и́ныє ма́рныє выда́т'ки обороча́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПНО, ВЫКУПЪ.**
Пор. **ВЫКУПОВАТИ.**

ВЫКУПОВАТИ, ВЫКОПОВАТИ, ВЫКУПОВАТ, ВЫКУПОВАТЪ *дієсл. недок.* **1.** (що, що в кого) Те саме, що **выкуплѧти** у 1 знач.: ям его милости позволил выкуповат тые части именей в тых селах выший описаных в двухсот копах гроший личбы литовское (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49); тоє выкȣплє(н)є с того имє(н)я... мы сами... выкȣповати нє має(м) ани бȣдє(м) мо(ц)ни (Юсківці, 1576 *ЛНБ* 5, II 4044, 87 зв.); ωбовєзȣюсѧ... запусто(в) запущоны(х) на то(м) кгру(н)тє юсковєцко(м) будȣчы(х) пустошити ро(з)давати продавати и выкоповати ни маю и мочи нє будȣ (Кунів, 1615 *ЛНБ* 5, III 4054, 106).

2. (кого) *(за гроші визволяти)* викуповувати, викупляти: а мы мєжи роко(в) и по року ты(х) людє(й) н҃ши(х) ȣ его мл(с)ти выкуповати и в дє(р)жа-

(н)ю и вжива(н)ю єго мл(с) ниякоє пєрєказы и затру(д)нє(н)я... чинити... нє маємъ (Толпижин, 1576 *ЛНБ* 5, II 4043, 148).

3. *Перен.* (кого) Те саме, що **выкуплати** у 2 знач.: [молитва] або́вѣмъ на́дъ всѣми ре́чами панȣєтъ, та́ѧ в҄ нєво́ли бȣдȣчи(х) выкȣпȣє(т) (Київ, 1634 *МІКСВ* 313).

Див. ще **ВЫКУПИТИ.**

ВЫКУПОВАТИСЯ *дієсл. недок.* (з чого) *(з неволі)* викуповуватися, викуплятися: ѡтє(ц) ихъ... былъ взя(т) ѡ(т) тата(р) в поло(н), и выкупуючися з нєволи, позычи(л) в то(г) дя(д)ка своєго,... сто ко(п) грошє(й) (Городно, 1585 *ЛНБ* 5, II 4046, 92).

ВЫКУПЪ *ч. (дія)* викуп: И записуюсѧ єму гро(ш) свы(м) (!) боронити є(г) ѡд вшєлѧкы(х) тру(д)ности (!) гдє бы сѧ ма(л) кто на(н) по(р)вати строны пото(м)ства моє(г) ку выкупу (Одрехова, 1582 *ЦДІАЛ* 37, 1, 16 зв.); Которы(и) дє(н)... припа(л) та(к) жє и(х) м(л) во(д)лȣ(г) записȣ // своєго за двана(д)ца(т) нєдє(л) пєрє(д) выкȣпо(м) кȣ браню тоє сȣ(м)мы пнзє(и) нє припозывали (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 11 зв.-12); Григоро(му) Брȣха(н)ско(му)... на ȣратованѧ выкȣпȣ дали(с)мо злоты(х) по(л)скихъ пѧ(т)дєсѧ(т) (Львів, 1618 *ЛСБ* 1047, 2 зв.); Искȣпъ: Вы́кȣп҄,... ѡкȣ(п) (1627 *ЛБ* 49).

Див. ще **ВЫКУПЛЕНЄ, ВЫКУПНО, ВЫКУПОВАНЄ.**

ВЫКУРИТИ *дієсл. док., перен.* (кого) *(примусити кого-небудь залишити місце проживання)* викурити, прогнати: а(ж) з нѣкото́ры(х) моу́сѣмо и(х) я́ко ѡ́сы або мотыли́цѣ прє(ч) ды́мо(м) выкȣрити (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227).

ВЫКШТАЛТОВАНЄ, ВЫКШТАЛТОВАНЬЄ *с.* (*стп.* wykształtowanie) творення, формування; основа: Ста́ло(ст) вѣры є(ст) ґроу́нто(м) ре́чїй ты́хъ // кото́ры(х) сѧ сподѣва́ємо и выкшта(л)това́ньє нєви́димы(х), чєрє(з) кото́роє свѣде́цтво ѡдє(р)жали ѡц҃и наши, на(м) зє(р)ца́ло нау́ки зоста́вивши (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 203-204); те́ды ѡ(т)чє влады́ка тоу́ю свою архисинаго́гоу зго́ды, нє на та́блица(х) ср(д)цъ плота́ны(х), кото́раа бы мо́цнѣй стали́стою ґрафѣєю на ка́мєни дїамє́нтово(м) выкшта(л)това́на в҄ ср(д)ц(а) вѣрны(х) въпоилаcѧ, алє на пѣскоу лє(г)комысл҄ного оупо́броу, оутлыми стѣн҄ками лѣпѧчи, за та(к) коро(т)кы(и) ча(с) склѣти́ти... сподѣва́єтєсѧ (Там же, 214).

ВЫКШТАЛТОВАНЪ *дієприкм.* Сформований: а сыно́въ, и кото́рїхъ ла́ски сво́єи оуча́стниками почини́лъ, в҄ кото́рїх҄ Г(с)дь єстъ вы́кшта(л)тованъ, ѡсо́бнымъ по́кармо(м), ѣдзє(н)ємъ и пит҄є́мъ, на(д) и́ншїи люди ко́рмитъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 120).

ВЫКЫДАТИ *див.* **ВЫКИДАТИ.**

ВЫКЫНУТИ *див.* **ВЫКИНУТИ.**

ВЫЛАМАНЄ *с. (дверей, вікон)* виламання: И просил мене тот врядникъ... о придане возного на огледане кгвалтовного выбитя ворот дворныхъ и выламаня дверей в коморах светличныхъ (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 150); Передъ нами депутаты... се приточила справа... о порубане... дверей, оконъ... и о выламане до церкви и до нашихъ складовъ ... дверей и тамъ о.побранье и полупене скарбовъ церковныхъ (Луцьк, 1608 *АрхЮЗР* 1/VI, 382); которое-то одбияне колодки, звонтлене дверей церковных, выламане окъна и покрадене речей..., через дылование перелижши, тое зробили (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492);

(отвору в мурі) пробиття, виламання: з звоницы то(и) жє гро(м) в цє(р)ко(в) новую ѡ(к)но(м)... впа(д)ши, всѣ іконы новопоставлєныє и ца(р)скиє врата пошпєти(л) чо(р)ностю тогды хлопо(м) и мȣля(р)чико(м) ѡ(т) выламанє му(р)ȣ) и ȣгашє(н) о(г)ня з҃ 1 (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.).

Пор. **ВЫЛАМАТИ.**

ВЫЛАМАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виламаний, виломлений: Видилисмы... две дырѣ великие выламаные, которыми дерями кгвалтовницы въ манастыръ шли (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 161); Яз Василє(и) Со(с)ни(ц)ки(и)... видє(л) є(с)ми ворота выламаныє вирȣбаныє зна(т) жє свєжо (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 19); потом видилем... окъно до церкви выламаное скляное (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 492).

ВЫЛАМАТИ, ВИЛАМАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(вибити, висадити двері, вікно)* виламати: Тамъ же дей одны вороты, а другие выламавши острогъ, уломилися у манастыръ (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 164); дрȣзїи почю́ли мѧ́со ѡ́но, вылама́ли двєрѣ, ѡ(т)нѧ́ли ѡ(т) нєє и поили (Львів, поч. XVII ст.

Крон. 84 зв.); у Кучука взяли коня, и до коморы двери выламавши,… всю маетность рухомую побрали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 3/I, 246); другие до скарбъцу церковъного,… двери вытяли и выламали (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 752); двери костелные выламавъши, олътари,… безрозумъне зпрофановали (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 430);

(що) *(пробиваючи, зробити отвір)* виламати: то(т) буча(й)ски(й)… ѡбычаємъ злоде(й)скимъ вночи выламавшы коморы гдємъ захова(н)є своє мєлъ… скрыню… в которо(й) было нємало рєчє(й)… побралъ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5); трєтєго дня ды(м) постєрє(г)ши та(м) мѹ(р) выламавши жєрато(к) ѹголя добыто и водою ѹгáшєно (Львів, 1630 *ЛСБ* 1052, 4 зв.).

2. (що) *(зробити непридатним, зіпсувати)* зламати, знищити: тамъ же въ писеци (!) щепы грушовыхъ и яблуневыхъ добрыхъ о килька десятъ поломили, попсовали, а въ виногради все вино виламали, видоптали (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138).

Див. ще **ВЫЛАМОВАТИ.**

ВЫЛАМАТИСЯ *дієсл. док.* (з-під чого, з чого) Звільнитися (від чого): Таков бо есть ее закон своеволный: с под ярма тѣснаго и крестоноснаго и прискорбнаго жития и пути, ведущаго во живот вѣчный, выламавшися и выскочивши, буяти, шалѣти и бѣсоватися (1608-1609 *Виш.Зач.* 202); нє инáцє(й), и нш҃ы вылєтити з҇ нáсъ жадали вєсє́лїя, и ѧкобы выламáвшисѧ з҇ вєзє́ня вдѧ́чнымъ прыиздомъ твоимъ нн҃ѣ вóлнїи ся вылєвáю(т) и пєрєхóдя(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.); А ґды Ізраил҄тѧ́нє… ображáли Бг҃а,… выдавáны бывáли ѡ(т) нє́го по(д) панова(н)є Ассирїѧ́нѡмъ, котóрых҇ тѧ(ж)кого росказова(н)ѧ дáлєй тєрпѣти нє могѹчи, оурáдили вы́ламатися з҇ влáдзы Ассирїискоѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 255).

Див. ще **ВЫЛАМОВАТИСЯ.**

ВЫЛАМОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Розбивати, виламувати: Єсли бы выламѹючи злодѣи дóмъ, áбо подкопѹючїи бы́лъ знайдє́нъ, а взѧ́вши рáнѹ оу́мєрлъ бы. То(т) хто єгѡ рáнилъ нє бѹдє вúнєнъ крóви (серед. XVII ст. *Хрон.* 99).

Див. ще **ВЫЛАМАТИ.**

ВЫЛАМОВАТИСЯ, ВИЛАМОВАТИСЯ, ВЫЛАМОВАТИСЬ, ВЫЛАМОВАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** *(не погоджуватися робити щось)* відмовлятися: wsi pospoł zasypały y młyn sprawiły, y na pered poprawowaty y robyty jeho ne wyłamujutsia (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 22);

(з чого, від чого) ухилятися, відступати (від чого), не підпорядковуватися (чому): а ѡ ѹчинокъ самый нє прызнаваючы єго быть горѧчым, жє нє пойманъ на самом горѧчом ѹчынкѹ и нє хотѧчы ѡ нєго ѡтказывати и в право сѧ вдавати,… нє раз помєнєными прычынами зъ суда выламовалсѧ (Вільна, 1565 *AS* VI, 278); его милост рачилъ будет… наиболшую суму пенезей зомерати, не выламуючися от сего запису (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 186); Ри(м)скїє прєлáты, котѡ́рїє сѧ ѡ(т) всѧ́кого ро(з)соу(д)кѹ свѣ(ц)кого фа(л)шоу́ючи писмо фортє́лнє вылáмѹють, якúмъ сѹ́мнѣньє(м) тóє чúнѧтъ, нєхáй б҃ъ соу́дитъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 197 зв.); нє вылáмѹй жє сѧ з҇ постановє́ньѧ хв҃а (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 44); нє доси(т) на то(м)-жє самъ выламуючи(с) с подъданъства до рожєва маєтъности… пошолъ алє… ча(с)то до и(р)гачова скрыто надъбєгаючи… людє(й) маєтъныхъ старожи(т)ныхъ зо въсємъ ихъ пожи(т)комъ… выкочивалъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125 зв.).

2. (до чого) Приєднуватися, переходити, вдаватися: А которые духовъные и попове подъ паны и шляхтою наданья свое маютъ, таковые по[д]данъство свое и послушенъство паномъ своимъ чынити …повинни,… не выламуючыся до инъшого права (Вільна, 1599 *Ант.* 683).

Див. ще **ВЫЛАМАТИСЯ.**

ВЫЛГАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wyłgać) *(переконати брехнею)* вибрехати: ксє(н)дзовє би(с)кѹпи своє́ю прокѹрацїєю,… ѹ православны(х) з҇ вѣры и мниманѧ выкрѹтити и вывє(р)нѹти и вы(л)гати хочѹ(т) (1598 *Виш.Кн.* 294).

ВЫЛЕВАТИ *див.* **ВЫЛИВАТИ.**

ВЫЛЕВАТИСЯ *див.* **ВЫЛИВАТИСЯ.**

ВЫЛЕГАТИ, ВЫЛѢГАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wylęgać) *(приводити на світ потомство)* виводити: продáєтє своє достоáнїє,… в роу́ки ты́є,… котóрїє я́ко мшúца… ѡ́вєц сво(и) вылѣгáю(т) (Острог,

1599 *Кл.Остр.* 226);

(мати початок) зароджуватися, з'являтися: заразъ въ тôйже заходной церкви вылегати почала и злость другаа, котораа другую еще болшую до тоижъ... схисмы причину подала (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 764).

Див. ще **ВЫЛАЧИ.**

ВЫЛЕГЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wyległy) *перен. (який виник, взяв свій початок)* виниклий: На што и всѣ иншіи Христіанскіи зъ тогожъ самого Римского костела вылеглыи секти, розумѣемо, зъ охотою ся подпишутъ и станется..., не уніа, але унитасъ, не зъедночене, але едность! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 718).

ВЫЛЕЖАТИ *дієсл. док.* (що) Лежачи здобути, придбати: Мы жє нн҃ѣ жа́лꙋємо да́ти за ню, мало́го ѡкрꙋха хлѣба,... лєжачи я́ко вєпрѣ в' барълогꙋ в' ро́скоши свѣта того хо́чємо вы́лєжати цр҃(с)тво нб҃(с)ноє (Почаїв, 1618 *Зерц.* 83 зв.).

ВЫЛЕЖАТИСЯ *дієсл. док. (пролежати протягом певного часу)* вилежатися: Бо у васъ и Евангелия Хрыстова спокоемъ не вылежытъся! (Вільна, 1599 *Ант.* 725).

ВЫЛЕЗТИ *див.* **ВЫЛѢЗТИ.**

ВЫЛЕТАТИ *див.* **ВЫЛѢТАТИ.**

ВЫЛЕТѢТИ, ВЫЛЕТЕТИ, ВЫЛЕТИТИ *дієсл. док.* **1.** *(про птахів, комах) (покинути місце перебування)* вилетіти: птахи, вылетевши з-ырья, отъ зимна и снегу,... поздыхали (Вільна, 1599 *Ант.* 775); пчолки... вы́лєтѣвши з' пащєкы лва... в'злѣта́ютъ на высо́кіє повѣтра (поч. XVII ст. *Проп.р.* 54); А по ты(х) слова(х) вы́шо(л) проу(д)ко оу́мр҃лый. я́ко єлѣнъ моло́дый выскочи(л) из' гро́ба // бы́стро на го́ло(с) гн҃ъ. и яко ѿрє(л) з далєкой стороны вы́лєтѣ(л) (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 53 зв.).

2. *Перен. (про почуття) (раптово проявитися)* вирватися: нш҃ы вылєтити з' на́съ жадали вєсє́лїя, и ѧкобы выламавшыся з' вєзє́ня вда́чнымъ прыиздомъ твои́мъ нн҃ѣ во́лнїи ся вылєва́ю(т) и пєрєхо́дя(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

3. *Перен.* (на що) *(одержати вищий чин, посаду)* висунутися, піднятися: Епископъ... въ // пысѣ своей антихристовимъ естъ предотечею,... которій, погордивши въ сполной радости апостолскими хорами, на вынеслость выдѣлности покусился вылетѣти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 712-713);

(що) осягнути, здобути: присѧглй бы были жє то оужє бг҃а за́ ноги оухвати́ли, и горꙋ высо́кꙋю вы́лєтѣти мѣли, коли при́сѧгꙋ патрїа́рсѣ костантинопо́лскомꙋ ѡ(т)да́нꙋю зкгва́лтили (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 198).

4. *Перен.* Зникнути, щезнути: показати хочꙋ ва(м) я(к) то(т) дꙋ(х) зара(з)ли́вы(и) // вами рєчє(н)ны(и), с пєкє(л)нои ѡ(т)хланѣ вылєтѣ(л) (1598 *Виш. Кн.* 277 зв.-278); Наперъвей дивуюся тому... откуль ѳилялетъ тыхъ листовъ, которые не до него были писаны, досталъ, и яко съ покою такъ великого... княжати таковые листы вылетели?! (Вільна, 1599 *Ант.* 567).

5. *(з чого)* Випасти: съ келиха сакраментъ Божій и зъ лыжечкою презъ голову оного священника вылетѣло и предъ престоломъ упало на сукно (бл. 1626 *Кир.Н.* 15).

Див. ще **ВЫЛѢТАТИ.**

ВЫЛЕЧЕНЄ *с.* Вилікування, одужання: ничого... ꙋпоминатися нє маю а(ж)ли на ба(р)вѣра и на (с)правꙋ а(ж) до вылєчє(н)я моєго (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 43 зв.).

ВЫЛЕЧИТИ, ВЫЛИЧИТИ *дієсл. док.* (кого) Вилікувати: тотъ же слуга барзо се зле мелъ, тескнилъ,... и мало не умеръ, ажъ его ледво вылечоно (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 6/I, 451); percuro выличити, вгоїти (I пол. XVII ст. *Своб.* 18).

ВЫЛИВАНЄ, ВЫЛИВАНЬЄ, ВЫЛЫВАНІЄ *с.* **1.** Виливання, проливання. ◊ **выливанє воску** — *(ворожба)* виливання з воску: ты́и грѣша́(т)..., кото́рыи ба́вѧ(т)сѧ забобо́нами и ѡ́ны(м) вѣрꙋют', я́кѡ то ба́бѣм' шє́пта(м), вылива́ню во́ску и ѡ́ловю (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 907); **выливанє кръве, кръве вылываніє** — кровопролиття: Або́вѣ(м) я́ко ма́ємо наꙋча́ти або побꙋжа́ти ихъ к' вылива́ню... кръвє своє́й, єсли ѡны(м) до ва́лки дꙋхо́вной готꙋючимъсѧ Хв҃ой кръвє́ да́ти нє хо́чємо (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 222); видѣ и слꙋхай Мєлхисє́дєка Ієрє́а... Пото(м) на пꙋщи ѻнаѧ Ма́нна, и вода́ чꙋдо́вная з' ка́мєнѧ,... и офѣра Бара́нка, и кръвє вылыва́ніє (Там же, 204); **выливанье слезъ** — проливання сліз, гіркий плач: соломо(н) ри́хло ли збꙋдова́лъ то(т) до(м), лє́двє за

ки(л)ка де́са(т) лѣ(т), и то за об'фи́ты(м) вилива́н'є(м) слє(з) и мл҃тва́ми до б҃а (Острог, 1599 *Кл. Остр.* 214).

2. *(виготовлення певних речей способом лиття)* виливання: истѹка́ніє, выливанье (1596 *ЛЗ* 51); Истѹка́ніє: Вылива(н)є, ѕла́тьє (1627 *ЛБ* 51).

Пор. **ВЫЛИВАТИ.**

ВЫЛИВАТИ, ВИЛИВАТИ, ВЫЛЕВАТИ, ВЫЛІВАТІ *дієсл. недок.* **1.** *(видаляти назовні рідину)* виливати: Олѣйки коштовные въ рукахъ маючи: И ту на простирадло выливаючи (Львів, 1630 *Траг. п.* 170); defundo вылівaті (I пол. XVII ст. *Своб.* 18); мо́крыи офе́ры вина, кото́рыи при ка́ждой офе́рѣ ма́ю(т) бы́ть вылива́ны (серед. XVII ст. *Хрон.* 147); зышли до масїса́фа и че́рпали во́дѹ и вылива́ли прє́дъ г(с)дємъ (Там же, 204 зв.).

2. (що) Вичерпувати, вибирати, виливати: во второ(к) що водѹ выливали г҃ грош... в четвє(р) що водѹ выливали ѕі҃ гро(ш) (Львів, 1591 *ЛСБ* 1036, 2 зв.); хлопомь трємь водѹ выливали з грѹнтѹ польєдєна(и)ца(т) гр҃(ш) (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 44 зв.).

3. (з чого) *(про ріку) (виходити з берегів)* розливатися, *діал.* виливати: Ни́ла з' бре́гѡвъ, широ́ко вылива́ючого: И ве́сь Єги́пєтъ, го́йнє напава́ючого (Львів, 1609 *На Злат.* 2.); множе́ство збожа и(з) єги(п)тѹ, гдє нилоу(с) вы(ли)ва(л), мисте́рным' господа(р)ство(м), і спра́вою двѣстѣ тисѧ́чъ спа́до(в) до рыма, кож(д)ый ро́къ прово́ди(л) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 72 зв.); ро(з)ширѧ́єтъ збаве́ннаѧ вода́ пѡто́къ и з' бєрєгѡ́въ вилива́єтъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 177).

4. *(проходити де-небудь, по якійсь місцевості своєю течією)* протікати: Єврі́пъ... ѡ(т)но́га мо́ръскаа,... ты́жъ мѣсцє, гдє вода́ мєжи́ двѡма́ зємлѧ́ми ...вылива́єтъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 441).

5. (що) *(виготовляти способом наливання металу у форми)* виливати: истѹка́ю, вылива́ю (1596 *ЛЗ* 51); вылива́єшъ и вы́рѣзѹєшъ оужа (поч. XVII ст. *Проп.р.* 133); Хотѧчи́... хто на́чин'є штѹкѹ ѧ́кѹю мѣти, на кото́рой бы звѣрѧ́та вы́рити были, пєрвѣ́й єи з' во́ску оулѣплѧ́єт', то́жъ на тѹю фо́рмѹ вылива́єт', жє́бы ве́длѹгъ визєрѹнкѹ было́ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 170).

6. *Перен.* (що кому) Виявляти, висловлювати, передавати (почуття, думки): тыє науки своє выливати чужим не изволил (Львів, 1605-1606 *Перест.* 34); боу́йныє рѣки наоу́къ, з сєбє вылива́єтъ, и по́лє цр҃ко́вноє, го́йнє напава́єтъ (Львів, 1614 *Кн. о св.* 4 зв.); И єщє собѣ оуважа́й, и(ж) принѧ́вши ѡ(т) Ѡ(т)ца вылива́є(т) // мо́ви(т), а нє выпѹща́є(т) (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 92-93); Щасливый и Гробъ, скарбъ такїй въ собѣ маючи, // И жрудло живота, съ себе выливаючи (Львів, 1630 *Траг.п.* 175-176); пре́то пожитєчнѣ(й) розѹмѣю(т) де́сѧть вѣршо(в)... спѣвати; нѣж в'вє(с) псало(м) з помѣша́ніє(м) мы́сли з' ѹстъ вылива́ти (серед. XVII ст. *Кас.* 17 зв.).

7. *Перен.* (що) Старанно писати, виводити: ле́двѣ та́къ прѹдко писаръ писмо́ вылива́єтъ (Львів, 1591 *Просф.* 65).

8. *Перен.* *(робити відчутним назовні)* виділяти: Ла́ска прєтѡ Дх҃а Ст҃гѡ, гды до ч(с)того Ср(д)ца завита́єт', а мѣсцє собѣ в' нєм' зна́йдєт', ба́рзѣй нѣж' наѡбфи́тшєє жро́дло вытѣка́єтъ, и нѣко́ли вылива́ти з' сєбє нє прєста́є́т' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 325); ты в' тлѹстомъ тѣлѣ че́рвы хова́єшъ, и в'мѣсто пе́рфомъ, смра(д) вилива́єшъ (Чернігів, 1646 *Перло* 122 зв.).

◇ **выливати кровъ, кровъ виливати** *див.* **КРОВЪ; выливати слезы, слезы (лзы) выливати (вылевати)** *див.* **СЛЕЗА.**

Див. ще **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛИВАТИСЯ, ВИЛИВАТИСА, ВЫЛЕВАТИСЯ *дієсл. недок.* **1.** Витікати, литися назовні: колодєзь... бо(л)шє наполнаєтса и быстрины ѡ(т) нєго текоуть и оумножывая выливаетса (1489 *Чет.* 163 зв.); А што́ вылива́тисѧ и бы́ти посы́ланымъ и вытѣка́ти и томѹ ро́вноє, Пара́клитовы спра́вы и да́ры оука́зѹючє єстъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 244); Водѣ або́вѣм' живо(т) е́стъ, гды́сѧ вылива́єтъ и тєче́тъ: а гды стоѣт' нєпорѹшнє, гние́тъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 261); *Образно:* Понєва́жъ прє(з) оуста тєле́сныи, то єстъ видо́мыи втѣлєного Б҃а Сло́ва, я(к) яко́ю рѹрою вылива́є(т)сѧ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 239);

(про ріку) (виходячи з чого-небудь, брати початок) витікати: Слѹшнє ѡсо́бѣ твоє́й ч(с)тной ѡ(д) кото́рой бл҃гочиніє по Б҃зѣ на всѣх', ѧ́къ з' Ни́лѹ рѣки вылива́єтъсѧ, и пло(д)ны чи́ни(т) (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. I), 4).

2. *Перен.* Ставати вільним, діставатися на волю:

нє ина́цє(и), и нш҃ы вылєтити з҆ на́съ жадали вєсє́-лїя, и ѧкобы выламáвшыся з҆ вєзє́ня вдѧ́чнымъ пры-издомъ твои́мъ нн҃ѣ вóлнїи ся вылєвáю(т) и пєрє-хóдя(т) (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 287 зв.).

3. *Перен. (знаходити своє вираження, вияв)* виливатися, виявлятися: А и́жъ тєды анѣ Дх҃а пєрсóна ω(т) Сн҃а посылана бываѐ(т), анѣ ты(ж) Бо(з)ство єгω вылива́єтъсѧ а́лбо да́єтъсѧ, я(к) Латиннницы хотѧ(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 246); И наѹчи́ти, жє Дх҃ъ С(т). я́ко сполъистóтны(м) з҆ Ѡц҃ємъ и Сн҃омъ бѹдѹчи, анѣ бєрє́тъсѧ, анѣ вылива́єтъсѧ ω(т) Сн҃а (Там же, 249); И єстъ любóвъ Бж҃аѧ котóрою мы Бг҃а лю́бимω, нє та́ѧ, котóраѧ влива́єт҆сѧ ω(т) Бг҃а в҆ ср(д)ца на́шѣ, а́лє та́ѧ, котóраѧ вылива́єт҆сѧ з҆ ср(д)ца на́шєго в҆ Бг҃а (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 516).

4. *(виходити за межі)* виливатися. *Образно:* Спра́въ абы дш҃а на́ша бєзво(д)наѧ до тєбє тоу(т) пла́ваючи прибѣгла, з брє́говъ свóихъ нє вылива́-ласѧ, ωто бры(д)кїє и гóркїє вóды свѣта того по-топлѧ́ю(т) ю (поч. XVII ст. *Проп.р.* 187 зв.).

Див. ще **ВЫЛИТИСЯ.**

ВЫЛИВЪЦА *ч.* (*стп.* wylewca) *(той, що віддав свою кров за спасення світу)* спаситель: народовє всѣ которыє по той єдности розєръваню вѣрѹ хр(с)-тиѧнъскѹю ω(т) костєла рим҆ского приняли, подобно кромъ ихъ дѹховныхъ жадє(н) з нихъ нє скошто-валъ ωной ω(т)кѹпитєлной и прєчєстной кръви вы-литоє за животъ всєго свѣта, ω чомъ то(и)жє ст҃ый выливъца рєкъ (Острог, 1587 *См.Кл.* 18 зв.).

ВЫЛИТИ, ВИЛИТИ, ВИЛАТИ, ВЫЛИТЫ, ВЫЛЇТИ, ВЫЛѢТИ, ВЫЛЯТИ, ВЫЛИЯТИ, ВИЛЇАТИ, ВИЛИЯТИ, ВЫЛІАТИ, ВЫЛІЯТИ, ВЫЛЇЯТИ, ВЫЛЛАТИ, ВЫЛЬЛАТИ, ВЫЛЬЯ-ТИ, ВЫЛАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(видалити назовні рідину)* вилити, вилляти: Єв(г)листа выписоує,... ты(ж) якь жєна на главоу і҃сви миро выльяла (1556-1561 *ПЄ* 109); вышо(л) пє(р)ши(и) и выли(л) баньку свою на зємлю... пото(м) трєти(и) аньгє(л) выли(л) ба(н)ку свою в рѣки (XVI ст. *КАЗ* 640); Ма́рїѧ маг-далє́на... // ...слоє(к) дóрогой масти вы́(л)лѧвши на главѹ єго, проси́ла ω(т)пѹщє́нїа грєхо(в) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 34 зв.-35); Ирисъ бовѣмъ в҆ сли́чныє фа́рбы сѧ прибрáла, Криштало́вый дóжчъ засхлóй крєви́нѣ вылѧ́ла (Львів, 1642 *Бут.* 5 зв.); И взѧ́лъ Самóилъ ба́нкѹ оли́вы, и вы́лилъ на гóловѹ єгω (сєрєд. XVII ст. *Хрон.* 208).

2. (що і без додатка) Розлитися, пролити: мóрє ро(з)и́дшисѧ,... и(з) грани(ц) сѧ своихъ вынє(с)ши, абы прє(ч) вы́л҆ѧти и в҆вє(с) свѣ(т) затопи́ти ква́пи-лосѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104 зв.); ѧко вода на зємлю выллѧнаѧ высыхаєть (Корець, 1618 *З.Поуч.* 171); было ємѹ х҃ лѣтъ, коли вóды потóпъ вы́лили на зємли (серед. XVII ст. *Хрон.* 15); *Образно:* Але у Грековъ не такъ: гдѣ много недовѣрства, и всякая злость праве зъ береговъ вылила! (Вільна, 1608 *Гарм.* 188).

3. (що) *(позбавити когось чого-небудь)* випустити, спустити: Чл҃вкъ... є́сли лóвомъ, а́бо пта́шниц-ствомъ оухва́титъ звѣрѧ, а́бо пта́ха,... нєха́й вы́лїє кро(в) з нєгω (серед. XVII ст. *Хрон.* 121 зв.).

4. *Перен.* (що на кого і без додатка) *(про почуття, думки, гнів і т. п.)* виявити, висловити, передати: Подава́ли, вы́лью іа́ковє дх҃ъ мой на потóмство твоѐ (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 58); Я пане подлая особа, если ти добре отповѣдаю, теды ты добріе слова суть справы и дари ласки Духа Святаго, котораго вылялъ на насъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 55); Понєва́жъ вы́лѧна є(ст) обфи́таѧ Ла́ска с(т): Дх҃а (Київ, 1625 *Злат.Н.* 127); по Воскрєсє́нїѣ єднакъ óнаѧ Дх҃а Ст҃огω ла́ска ωбфи́тє вы́лѧна на ни́хъ была (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 326); А гды пє́рвый Агг҃лъ Бж҃їй; ви́лїє Ча́шѹ гнѣвѹ Бж҃єгω; на слѹгъ анти́христовихъ; и покло(н)никωвъ єгѡ́. Тогда́ ста́-нєсѧ тѧжкѧ́ѧ бóлєзнь (Чернігів, 1646 *Перло* 140);

(надати душевної сили) натхнути, надихнути: Въ оста́тнїи дни вы́л҆ю ω(д) Дх҃а моє́го, на вшєлѧ́коє тѣло и бѹдѹт҆ пр(о)роковати сынóвє ва́ши и цóрки ва́ши (Вільна, 1627 *Дух.б.* 65).

5. *(виготовити речі способом наливання у форми)* вилити: на колахъ простыхъ и лихихъ вєльми выли-ты з нєго двє головє лєвъковыє (1552 *ОЛЗ* 159 зв.); ро(с)казали тє(ж) є(с)мо па(н)у ма(л)хєрѹ абы зво(н) ро(с)каза(л) ѹльяти ѹ тую(ж) ѳо(р)му ѹ которѹю и пє(р)вы(и) бы(л) вылья(н) (Ясси, 1559 *ЛСБ* 29); А тє́лєцъ ѡ́ный жидóвскїй ω(т) злóта зо всѣ(х) вóлєю згóднє вы́литый,... нє єсть пє́вны(м) знакомъ згóды (Острог, 1598 *Отп.КО* 7); росказа(л) оучини́ти óбра-зы подобє(н)ствомъ дво(х) Хєрѹви́мωвъ вы́литыхъ з҆ злота, роскрылѧ́ючисѧ и ωкрыва́ючи кры́лы

своими ѡцыще́нїє (Київ, бл. 1619 *О обр.* 2).

◇ **вылити душу** (перед ким) — *(відверто визнати)* вилити душу: я жєна є́стъ вєлми́ нєща́снаѧ, а вина́ и́ всѧкои ре́чи кото́рая оупойти мо́жєтъ нє пила є́смь, алє єсмь вы́лила дꙋ́шꙋ свою пред͛ г(с)дємъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 198); **вылити кровъ, кровъ вылити (выляти)** *див.* **КРОВЪ; слезы вылити** *див.* **СЛЕЗА.**

Див. ще **ВЫЛИВАТИ.**

ВЫЛИТИСЯ *див.* **ВЫЛѦТИСѦ.**

ВЫЛИТЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (виготовлений способом виливання)* вилитий: истука(н) вылитый болванъ (II пол. XVI ст. *ЛА* 184); истꙋка́нъ, вы́литый болъва́нъ (1596 *ЛЗ* 51); Истꙋка́нъ: Вы́литы(и) (болва(н)), ꙋ̑ли́тый (1627 *ЛБ* 51).

ВЫЛИЧАНЄ, ВЫЛИЧАНЬЄ *с.* Те саме, що **выличенє**: Але не хочу ся долгимъ выличаньемъ бавити (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1099); Родѡсло́вїє: Вылича(н)є родза́ю (1627 *ЛБ* 109).

Пор. **ВЫЛИЧАТИ.**

ВЫЛИЧАТИ, ВЫЛИЧАТЬ, ВЫЛѢЧАТИ *дієсл. недок. (називати одне за одним все, одного за одним усіх)* перераховувати, перелічувати; визначати: Смотрижъ тутъ а уважай добре, яко тотъ светый учитель тры речы выличаетъ: слонце, сияніе его, и свѣтлость (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 123); Ба́рзо бы до́(л)го было в ты́хъ таки́хъ кни́гахъ всѣхъ косте́ловъ сꙋкцєсїю настꙋпова́ньѧ вылича́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 114 зв.); са(м) б҃ъ бл҃гословєнства свои выличаючи // на дроу́го(м) мѣстцоу за́ра(з) ла(с)каво(ст) и тихо(ст) положи́лъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 244-244 зв.); Алє де́нь бы мѧ рихлѣй Правосла́вныи Хрїстїа́нє оушолъ,... єсли́бымъ всѣ в͛ не́мъ найдꙋючїися побо́жности цно́ты подро́бнꙋ вылѣча́ти мѣлъ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 22 зв.); Правди́вє мо́глъ бы́мъ тꙋ ѡбши́рнѣй выличати особли́выи дѣлности цно́ты Фамилїи В(ш҃): М(л҃): гды́бы ми волнѣ́йшїй ча́съ дарова́лъсѧ (Київ, 1623 *МІКСВ* 84); то все за наступенъем моимъ жадного умнейшенъя не понесло..., што рок добре и значне помножалося, чого всего поединкомъ выличать непотреба (Володимир, 1631 *АрхЮЗР* 1/VI, 624); Се́дмъ [оучинковъ]: которыє са(м) Хс҃ вылича́ти бꙋ́дє(т) на сꙋ́дно(м) дни (Львів, 1646 *Зобр.* 69 зв.).

Див. ще **ВЫЛИЧИТИ, ВЫЛИЧОВАТИ.**

ВЫЛИЧАТИСѦ *дієсл. недок.* (з чого) Робити іспит совісті; розмишляти, розмірковувати (над чим): Єсли́ жє длѧ личбы чинє́нѧ. Вылича́л͛сѧ онъ што дна́ з͛ своє́го сꙋмнє́н͛ѧ, И насъ к то́му прова́дилъ абы́хмо... з͛ оучи́н͛ковъ, чини́ли бада́н͛ѧ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 13).

ВЫЛИЧЕНЄ, ВЫЛИЧЕНЬЄ *с.* Перелік; визначення: Грани́цєю ѡбвєсти́ в͛ а́ркꙋшꙋ папѣрꙋ, Котры(м) до выличє(н)ѧ нѣхтъ нє на́йдє(т) мѣрꙋ (Київ, 1618 *Вѣзер.* 16); При́чєтъ ро́да: Ра́дъ родза́ю, выличе́нье родза́ю (1627 *ЛБ* 100).

Див. ще **ВЫЛИЧАНЄ.**

ВЫЛИЧИТИ *дієсл. док.* (що) Перерахувати, перелічити: которых дей я листов выличити и спометовати... не могу (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/ III, 267); ма́ю ты(ж) свои посты... ѡва вы́личи(л) вши(т)ки постоу(п)ки свои в которы(х) мѣ(л) вши(т)коу надѣю ѡ оусправє(д)ливєнїи (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 9, на полях); Вы́личивши Мѡ(и)се́й не́гды(с) ѡ(т) ча́сти добродѣйства Бо́зскїє Їилта́нѡмъ из͛ѡбилнѡ дарова́нїє, пыта́лсѧ по́тымъ, чого́ бы ѡ(т) ни́х͛ хотѣл͛ Бг҃ъ в͛ нагоро́дꙋ? (Київ, 1648 *МІКСВ* 349);

(кого) *(встановити кількість)* порахувати: килка мѣщанъ за вѣру на горло посажоно, отъ которихъ панъ канцлеръ Литовскій шесть тысячей червоныхъ хочеть, если хотять быти вольными а иншыхъ вѣдь и выличити трудно всюды (Київ, п. 1621 *АСД* І, 266);

визначити, схарактеризувати: а писа́лъ Єгѡ [Єв(г)лїє] // до тых͛ кото́рыѣ з͛ Жидо́в͛ вѣрили, поча(в)ши ѡ(т) Рж(с)тва Хва҃, и ѡ(т) бы́тности Єгѡ ве́длꙋгъ тѣла, и вы́личивши а вы́вєдши лїнѣю про́дковъ, з͛ кото́рихъ идє́т͛ Хс҃ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 837-838).

Див. ще **ВЫЛИЧАТИ, ВЫЛИЧОВАТИ.**

ВЫЛИЧОВАТИ *дієсл. недок.* Перераховувати, перечислювати: Исчита́ю: Вылы́чꙋю, на па́мѧ(т) привожꙋ рє(ч) про́шлꙋю, збира́ю вкꙋпꙋ (1627 *ЛБ* 52).

Див. ще **ВЫЛИЧАТИ, ВИЛИЧИТИ.**

ВЫЛІАТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛІЯТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛЛѦТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛОВЕНЄ *с.* **1.** Встановлення, визначення: ставы, частю презъ выловене варунковъ, интерци-

зою охороненыхъ, частю презъ спусчене надъ звичай воды въ ставе середнемъ на зиму, а за тымъ презъ выморожене и выморене рыбъ попустошилъ, вышьшого ставу не занялъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 492).

2. Випорожнення (через ловлю риби): зачимъ респекътомь грабежу в совитость оного, а респекътомъ вирубаня гаю и выловеня ставов и сажавокъ и одобраня села в шкоды и вины правные попали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 54).

Пор. **ВЫЛОВИТИ.**

ВЫЛОВИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(птахи, риби)* виловити: ста(в)ко(в) по(д) дворо(м) перекопаны(х) и спѹстошоны(х) ѹ которы(х) ѹже рыбы выловлєно три (Забороль, 1566 *ПВКРДА* III, 10); Nechay chrestyiane, wasze Podolane rozpłozuiut kury, Szczo wyłowili i wynosili waszy dzury (1648 *П. про пол.* 201);

випорожнити (виловивши рибу): ставы и сажавки нарыбленые выловили, пасеки и псчолы (!) зъ улями забрали (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 259).

2. (що) Притягнути, приволокти: и заты(м) выловивши ѡба(д)ва кораблѣ на землю и ѡставивши вши(ст)ко ишли во слѣ(д) за ни(м) (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 190 а).

ВЫЛОЖЕНЄ *с.* Виклад, пояснення: Ви́ра бєєръ: Стѹдна, а(б) выложе́нє, вьıаснє(н)є, вы́кла(д) (1627 *ЛБ* 194).

Пор. **ВЫЛОЖИТИ.**

ВЫЛОЖИТИ *дієсл. док.* **1.** (на що) *(певну суму грошей)* видати, витратити: которыи пєнєзи и золотыи маючи я в заховани въ своих рѹках, выложил и выдал есми на свои властныи потрєбы (Городище, 1551 *AS* VI, 107); я на тое веселе готовизны не мало выложил и так много собѣ шкодую, яко сорокъ коп грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 170); на тыи то вси потребы церковные, што кольвекъ гроша готового было, выдаломъ все и выложилъ на то (Краків, 1595 *АСД* I, 199).

2. (що) Викласти, пояснити, витлумачити: гдѣ права майтборскіе суть, врадники наши силы-моцы не судять, и тых зарукъ не беруть И били намъ чоломъ, абыхмо и то имъ выложили (Краків, 1509 *АрхЮЗР* 5/I, 30); ѡ́нъ то́є сло́во ра́зъ нача́лникомъ, дрѹгі́й ра́зъ // старѣишимъ выложилъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 103-103 зв.); Того вѣку,... жилъ Өеодоръ Балсамонъ..., который... "Правила" всѣхъ соборовъ достатечне выложилъ мудре и розводне (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 1015); Ви́дѧчи прєложо́нны(и) над' пе́карми, и́жь мѹ́дрє со́нъ вы́ложилъ, рєклъ: я́мъ те́жь ви́дѣлъ со́нъ, же́мъ три ко́ши хлѣба мѣ(л) на головѣ моє́й (серед. XVII ст. *Хрон.* 65 зв.);

(написати якийсь текст) подати: С помощїю б҃жію... дописана єсть пръшаа часть наоуки книгы єв(г҃)лєи ст҃ои з дх҃а ст҃го выложоной б҃гогласнымь ма(т)өєω(м) (1551-1561 *ПЄ* 123 зв.); Освяча(м)ся ты(ж) ω вси наклады такъ выложоны, яко которые ма(ют) быти (Володимир, 1580 *ТУ* 184); в' дєсѧ́той, а ωстѧ́тнєй, свободѹ а́лбо во(л)ность цє(р)ко́внѹю вы́ложити хочѹ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич. отех.* 11); абы(с)мо напрє(д) натоурѹ и(х)... скри́тѹю... могли... понѧ́ти... пото(м) причи́ны и(х)... вы́ложити (серед. XVII ст *Кас.* 61 зв.).

3. *(передати текст, слова засобами іншої мови)* перекласти: была тє(ж) въ єωпѣи нєѧкаа ѹчєница имєнє(м) тавифа которую є(ст)ли бы хто хотє(л) выложити зовє(т)сѧ сє(р)на (II пол. XVI ст *КА* 49); ве́нцъ, и найзвѧзнѣ́йшєє сло́жноє Гре́цкоє сло́во, подо́бнымъ та́къже звѧзнымъ, и сло́жнымъ по славе́нскѹ вы́ложити є(ст) мо́жно (Київ, 1623 *МІКСВ* 74).

ВЫЛОМАТИ *дієсл. док.* (що) *(натискаючи, вибити)* виламати, виломити: того(ж) дня... самъ ωсобою своєю з многими слѹгами... вылома(в)ши двери ω(к)на повыбива(в)ши того вря(д)ника... бє(з)ви(н)нє са(м)... на смє(р)ть заби(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 17); позваныи... // ...страшным стрелянемъ з делъ и гаковницъ..., браму месткую кгвалътомъ высекъли и выломали (Варшава, 1646 *ЧИОНЛ* XIV-3, 181-182).

Див. ще **ВИЛОМИТИ, ВЫЛОМЫВАТИ.**

ВЫЛОМИТИ *дієсл. док.* (що) Те саме, що **выломати:** Там же, выломивъши с коморы тыни(н) двѣ, хотѣли мєнє забити (Житомир, 1583 *АЖМУ* 69); которые то всѣ люде церковъ кругомъ облегли, дверѣ до церкви выломили (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 154); оужє близъ бы́ло жє две́ри вы́ломили (серед. XVII ст. *Хрон.* 31).

Див. ще **ВЫЛОМЫВАТИ.**

ВЫЛОМИТИСЯ *дієсл. док.* (з чого) Звільнитися, визволитися: вшакъ жє пото(м) кгды ся змо(ц)нили а ѡбачили и з нєволѣ ся рꙋсако(м) выломили коза(ц)ство(м), живно(с)ти шꙋкали (1582 *Кр.Стр.* 65 зв.).

ВЫЛОМЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виломлений: видє(л) є(с)ми я,... у шпихлєра пн҃а Ви(л)гє(л)ма,... замок стлучоны(и), ѡбухами пробо(и) и защепки поламаныє, двєри выло(м)лєныє (Володимир, 1619 *ТУ* 267).

ВЫЛОМЛѦТИСѦ *дієсл. недок.* (з чого) Не підпорядковуватися (чому): мы звєрхности пастырства нашєго мєщанъ лво(в)ски(х)... ѡ(т) закону божого и ѡ(т) црквє свт҃ои ѡ(т)лучаємъ понєжє выломлѧю(т)сѧ з властитє(л)ства н҃шєго пастырского (Львів, 1588 *ЛСБ* 92).

ВЫЛОМЫВАТИ *дієсл. недок. (натискаючи, вибивати)* виламувати: кнѧ(з)... булыга... поча(л) двєри ꙋ то(и) го(с)подє... выломыва(т) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 31).

Див. ще **ВЫЛОМАТИ, ВЫЛОМИТИ.**

ВЫЛУЖАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wyłudzać) (на кому) *(добувати що-небудь хитрощами)* виманювати (у кого): того светого мнишеского чину... только титулъ альбо тень якийсь зосталъ,... бо многие зъ нихъ, зъ манастырей поутекавши,... толко гроши баламутными повестьми собираютъ, голятъ и на людехъ вылужаютъ (Рожанка, 1598 *Л.Пот.* 1023).

ВЫЛУПАТИ *дієсл. док.* (що) Випорожнити, пограбувати: также тамъ маетность его милости отца владыки и того повода рухомую немалую, коморы, скрыни полупавши, выбралъ и вылупалъ, яко розбойникъ и лупезца (Люблін, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 125).

Див. ще **ВЫЛУПИТИ, ВЫЛУПОВАТИ.**

ВЫЛУПИТИ *дієсл. док.* (що) Пограбувати, забрати, загарбати: тое дей все, отъ мала до велика, выбрали, вылупили (Володимир, 1583 *АрхЮЗР* 1/I, 164); маетность мою всю от мала до велика вылупили... и где хотечи... поотвозили (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 136); то все зъ двора и зъ дворца выбравши, вылупивши, выхалупивши, дворъ // запалили (Луцьк, 1622 *АрхЮЗР* 6/I, 430-431); пасеки пнев трыдцатъ вылупили,... быдло, овъце и все домовство,... побрали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 535).

◇ **вылупити очи, очи вылупити** (кому): а) *(осліпити, позбавити очей)* вибрати очі: вылꙋпивши ємꙋ ѡчи до Вави́лѡнꙋ вˢ нєво́лю запровадилъ (поч. XVII ст. *Пчела* 29 зв.); очи свои вы́лупивши дали́ бы ихъ ва́мъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 192 зв.); б) *(позбавити здатності правильно розуміти що-небудь)* засліпити: свѧтобли́вый моу́жъ, и моу́дрїй іѡа(н) лѣстви(ч)ни(к). Звы́клъ бы(л) мо́вити, жє прѣшєє и на(и)бо(л)шєє // є(ст) бѣсо(м) на затраче́нѧ дш҃ъ хр(с)тїа́нски(х) чи́гаючи(х) стара́нѧ, ѡчи оумы́слоу вылоупити, и дш҃ꙋ зго́ла заслѣпи́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 188-188 зв.); Собо́ры свєтыє южъ да́вно ѡна затлꙋми́ла: а тымъ самымъ ст҃ои црквы Хв҃ои очи вы́лꙋпила (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 8).

Див. ще **ВЫЛУПАТИ, ВЫЛУПОВАТИ.**

ВЫЛУПИТИСЯ, ВЫЛУПИТИСѦ *дієсл. док., перен.* З'явитися, виникнути, народитися: ажъ зˢ двѡ(х) лоу́цкихъ, зˢ двѡ́хъ хѡ́лмски(х) би́скꙋповъ то́лко сѧ по одно(м) со́витомъ би́скꙋпѣ вылоупи(т) (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 22); тая унѣя нѣ отъ небесъ, нѣ отъ Іерусалима,... але въ Рымѣ вылупилася, якъ зміа зъ ейца (бл. 1626 *Кир.Н.* 14).

ВЫЛУПЛѦТИСѦ *дієсл. недок. (виходити з яйця)* вилуплюватися: оучи(т) на(с) досвѣ(д)че́нѧ нє бє(з) подивє́нѧ єдна́къ и(ж) зна́йдꙋютсѧ єдины пта́шєчкы, кото́рыє зара(з) ско́ро зˢ яица сѧ вылоуплѧютъ, спѣва́ютъ, хо́дѧ(т) и гдѣ хо́чоу(т) бѣгаю(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 253).

ВЫЛУПОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Грабувати, виймати (мед з пасіки); оббирати: Федор Липка... по маетностях... шляхецъких... еждячы... вси збераня шляхецъкие... плюндровалъ, пасеки вылуповалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72).

Див. ще **ВЫЛУПАТИ, ВЫЛУПИТИ.**

ВЫЛУЧАНЬЄ *с. (видаляння звідкись, із складу чогось)* вилучання, відсторонення: нє ва́дитъ ничо́го конфєдєра́ціа... євангели(ц)комꙋ, а(л)бо новохрещє́нˢскомꙋ ѡ(т) збо́рѡвъ вылꙋча́нью (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 77 зв.).

Див. ще **ВЫЛУЧЕНЄ.**

Пор. **ВЫЛУЧАТИ.**

ВЫЛУЧАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) *(забирати що-небудь)* вилучати, загарбувати, привласнювати: Которое слово не до оныхъ ся стегаетъ, але до лакомыхъ, въ маетности хтивыхъ,... которые хотятъ и во свѣцкомъ панованю, и во духовной владзѣ крила свои розширяти,... вылучаючи фортелне подъ плащикомъ набоженства чужіе маетности (1603 *Пит.* 33); Ѡ(т)чѹждаю: Выволѹю, вылѹча́ю (1627 *ЛБ* 147).

2. (кого, кого від чого і без додатка) Відсторонювати, відчужувати, усувати, вилучати: вѣдаєтъ же єслижъ где тогды та́мъ паноу́ютъ и ока́зѹю(т)сѧ ѡныє чєрєзъ ап(с)ла опи́саныє оучи(н)ки тѣла, чѹжоло(ж)ство,... за́зрости, гнѣвы,... и и́ншїє ты́мъ подо́бны́є, кото́рыє ѡ(т) цр(с)тва нб(с)ного люди вылѹча́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 160 зв.); Аза его не за то геретикове Аръриянове вылучали, ижъ светого Ѳѳанасия Великого боронилъ и зъ нимъ обцовалъ? (Вільна, 1599 *Ант.* 869); Речевисте... учителеве... особу Петрову зъ фундаменту того, который естъ вѣра и вызнанье, выдѣляють и вылучають (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 375);

(кого) *(із загальної маси)* вилучати: Хс Г(с)дь оуводи́лъ Оу́чнки своѣ, и вылѹча́лъ и́хъ з҆ поспо́л҆ства (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 456).

Див. ще **ВЫЛУЧИТИ.**

ВЫЛУЧАТИСА *дієсл. недок.* (від кого, від чого) *(виходити зі складу)* відділятися, відокремлюватися: ѡ(т) нє́го сѧ вылѹча́ти згѹба єсть вѣчнаѧ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 156 зв.); Маючи во́жа застоу́п҆ника,... ново́го па́на шѹка́єтє,... и ѡ(т) ѹчасни(ц)ства старожи́тнои споле́чности вылучаєтєсѧ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217).

Див. ще **ВЫЛУЧИТИСА.**

ВЫЛУЧЕВАНЪ *дієприкм.* Відсторонений, усунений, вилучений: канонъ мовитъ, ижъ хтобы посполитоватися мѣлъ з вылученными, съ посполства вѣрныхъ и самъ вылучеванъ бываетъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 60).

Див. ще **ВЫЛУЧЕННЫЙ.**

ВЫЛУЧЕНЄ, ВЫЛУЧЕНЬЄ *с.* Відсторонення, усунення, вилучення: Припомина́ю ємѹ иоа́нна стого, кото́рый до́бры(м) и правди́вымъ хр(с)тїа́номъ на(д) тыми што нє стоѧ(л) в наоу́цѣ хвои нѣакѹю вла́сть вылѹче́ньѧ ихъ да́єть, роска́зѹючи абы таки(х) и в до(м) нє прїймова́ли и нє поздоровлѧ́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 76); прє(ч) ѡ(т)сѹжєны су(т) таковыє ла(с)ки бжоє на котры(х) то за таковы(и) и(х) ѹпоръ, хотѣли(с)мы были и стра(ш)ны(м) ѹзло(м) вылѹчєнѧ а(л)бо прокла(т)ства, дєкрє(т) ѹчини(в)ши, и(х) звазати (Ясси, 1614 *ЛСБ* 451, 1 зв.); Така́ѧ тє́ды вылѹче́нѧ єстъ ка́ра (Київ, бл. 1619 *О обр.* 167).

Див. ще **ВЫЛУЧАНЬЄ.**

Пор. **ВЫЛУЧИТИ.**

ВЫЛУЧЕННЫЙ, ВЫЛУЧЕНЫЙ, ВЫЛУЧОНЪ, ВЫЛУЧОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Відсторонений, усунений, вилучений: презвитеръ або діяконъ своее жоны нехай не отступуетъ, якобы вымовкою благовѣрія. А если отступитъ, нехай вылучонъ будетъ (1603 *Пит.* 87); Жєли́борьскій... Засно́улъ бовѣмъ сно́мъ, в҆ вѣкѹ сємъ нє прєбѹжє́нымъ, С҆ по́чтѹ живы́хъ, и крє́вныхъ сталъсѧ вылѹче́ным҆ (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 1 зв.); ѡни [одвє́рныє] вылѹчоныхъ єрєтико́въ и про(ч): ѡ(т)гана́ють (Львів, 1645 *О тайн.* 129);

у знач. ім.: канонъ мовитъ, ижъ хтобы посполитоватися мѣлъ з вылученными, съ посполства вѣрныхъ и самъ вылучеванъ бываетъ (Єгипет, 1602 *Діал.* 60).

ВЫЛУЧИТИ, ВИЛУЧИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого від чого, з чого) Відсторонити, усунути, вилучити: чл҇кь прє(з) цѣлый... дн҇ь моу́сѣль бы́ти вы́лоучєныи... ѡ(т) споле́чности лю́дїи бж҇їи(х) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 115); бѹдѹ обо́л҆ганъ ѡ(т) Жидо́въ и спотва́рєнъ, з҆ сполкова́н҆ѧ и́хъ вы́лучєнъ зоста́нѹ, и оурѧдѹ Сєна́торского позбѹдѹ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 226); А другїи ви́лѹчєны ѡ(т) ѡбцова́нѧ лю(д)скогѡ, и ро́скош(и) свѣта то(г) (Чернігів, 1646 *Перло* 2 зв. ненум.);

(з чого, що) віддiлити (від чого): Хотѣли бы снатъ отступникове зъ тѣла церкве... вылучити святую церковь Рускую (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 500); Стый Собо́ръ з҆ споле́чности Х(с)воѣ Цр҇квє вы́лѹчивши, проклѧлъ Єго (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 308);

(кого з-поміж кого) *(з середовища)* виділити: панове... вылучили с посрє(д)ку сєбє... Стєфана коваля шафовати и роска́зовати до збудованя тоєи

келии (Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 10 зв.);

(із загальної маси) вилучити: Са́жавка о́вчєю называ́єт҆сѧ, иж҆ в҆ нєй ѡвє́цъ, на офѣрȣ вылȣчо́ны(х) и порѣзаныхъ, внȣтрности, Єлѣта и ки́шки поло́каны быва́лы (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 239); мо́витъ пи(с)мо абы ко́ждого бра́та нєрѧ(д)нє сѧ справȣючого спосро(д)кȣ сєбє прє(ч) вы́лȣчити (1623 *ПВКРДА* I-1, 41);

(від кого) відлучитися (від кого), відректися (кого): Ты́ѣ або́вѣм҆ кото́рыѣ ѡ(т) сєбє Бг͠а ѡ(т)лȣчи́ли, и сєбє ѡ(т) Бг͠а вы́лȣчили, яки́хъ оутрапе́нїй, и мордєрствъ в҆ сємъ, и в҆ при́шломъ вѣцѣ сȣть го́дны? (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 490).

2. (*у формі дієприслівника, у функції прийм.)* за винятком: обославъши и объвестивъши тамже мешкаючихъ панов... водле воли и тестаменту небожчиковского, на сторону, то естъ сынови и доцце належъных, вылучившы, остатокъ ихъ всих подданих... до поссесии... отдавати приказалъ (Луцьк, 1624 *АрхЮЗР* 1/VI, 541).

Див. ще **ВЫЛУЧАТИ.**

ВЫЛУЧИТИСѦ *дієсл. док.* (з чого) *(вийти зі складу)* відлучитися, відділитися: Чи(м) ма́єте тѣши(ти) вы́лȣчивши сѧ з мало́и коу́пки сїо́нѧ(н), а приста́вши до вєли́кои на(д) о́во (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 221).

Див. ще **ВЫЛУЧАТИСѦ.**

ВЫЛЫВАНІЄ *див.* **ВЫЛИВАНЄ.**

ВЫЛЫГАНѦ *с.* (*стп.* wyłyganie) *(спритна дія)* викрут: понє(жє) дѣра́ми прє(з) огра́ды, си́лою, посȣла(ми), вылыганѧ(м), ч͠лкоȣго(ж)дє́нїє(м), и дрȣги(ми) ко́зньми, в҆ цє(р)ковъ х(с)вȣ... ȣдра́ли єстєсѧ, и нача(л)ствȣєтє (1598 *Виш.Кн.* 280).

ВЫЛЬЯНЄ *див.* **ВЫЛЯНЄ.**

ВЫЛЬЛАТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛЬЯТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛѢГАТИ *див.* **ВЫЛЕГАТИ.**

ВЫЛѢЗТИ, ВИЛИЗТИ, ВИЛѢЗТИ, ВЫЛЕЗТИ *дієсл. док.* **1.** *(вибратися звідки-небудь)* вилізти: а тий гусе(н)ници падаютъ, с того дерева во ѡзере,... а если з води вилизу(т) то заразъ оу́мираю(т) (серед. XVII ст. *Луц.* 533); выпȣститъ рєка жа́бы, кото́рыи вы́лѣзȣтъ и войдȣтъ до домȣ твоєгѡ (серед. XVII ст. *Хрон.* 84 зв.);

(опинитися назовні) вилізти: ѡт той раны ѡко вонъ вылезло (Луцьк, 1560 *AS* VII, 60).

2. *(піднятися нагору)* вилізти: Такъ пушовъ Затъхей сесь, лишивъ, што бы видѣвъ Христа, ище вилѣзъ горѣ на одинъ пень, чомъ бывъ тѣломъ малый (XVI ст. *НЄ* 181).

3. *Перен.* (з чого) *(позбутися труднощів у складному становищі)* вийти, вилізти: Длѧ того(ж) вы нє можєтє с тоєє мат҆нѣ вылез҆ти жєстє сѧ вси... за кла(м)ливыми наоуками поустили (1598 *Розм.пап.* 25); А то́й анти́христъ..., с тойжъ про́пасти гєрєти́цкои ви́лѣзє (Чернігів, 1646 *Перло* 136 зв.).

4. *Перен.* (з чого) *(набути певних переконань)* вийти: Ѡвъ бо зовє(т)сѧ папє(ж)ни(к), ѡ(в) за(с) н͠нѣ з҆ є͠в(г)лїѧ вылѣз҆, є͠в(г)листа... ѡ(в) за(с) сȣбо(т)ник҆ (п. 1596 *Виш.Кн.* 249 зв.).

ВЫЛѢКНУТИСЕ *дієсл. док.* Вибратися, винестися: чернъцовъ старихъ... вставичне съромотити и зъбивати почалъ, жебы се яко з манастира вылѣкнул и брата попова,... пришедъши до кели, невинне киемъ у голову забилъ (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 1/VI, 366).

ВЫЛѢТАТИ, ВЫЛЕТАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(про птахів)* вилітати: Посполите съ пустого корча альбо сова, албо пугачъ вылетаетъ (Вільна, 1599 *Ант.* 923).

2. *Перен.* (на кого) *(докорами, лайкою)* накидатися, налітати: Дава́ли такоу́ю причи́нȣ... израи(л)чици,... жє би́рали посȣлы, и пєрєворочи́ли пра́вдоу, я(к) и вм͠ ѡ(т)чє єпи́скопє ча́сто с ты(м) на пла́цъ на прєложо́ны(х) ц͠ркве въсто́чной вылѣта́єшъ (Острог, 1598 *Кл.Остр.* 217).

3. *Перен.* Високо нестися, чванитися: вы ю(ж) та(м)... я́ко хо́чєтє та(к) сѧ дмѣтє, напина(и)тє, кокошѣтє в горȣ возносѣтє и вылѣта(и)тє (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.); Та́к҆ и ла́ски достȣпи́вшїи, по(д)нєсȣт҆ ли сѧ в҆ пыхȣ, а ср(д)цє и́хъ горȣ, вылѣта́ти почнȣт҆, ѡдыймȣєтъ ѡ(д) ни́хъ Г(с)дь ла́скȣ свою (Вільна, 1627 *Дух.б.* 144).

◊ **зъ розумами вылетати** — мудрувати: Ви́дитє и́жъ не потре́ба з ро́зȣмами вылєта́ти, алє та(к) вѣрити я́ко напи́сано (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 45 зв.).

Див. ще **ВЫЛЕТѢТИ.**

ВЫЛѢТАЮЧІЙ *дієприкм. у знач. прикм. (про думки)* несподіваний: в то(м) па(н)ствѣ но́во а свѣ-

жо и(х) выдвóр'ные а вылѣтáючїе дꙋ(м)ки до такóго ко(н)ца оухова(и) б҃є (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 227).

ВЫЛѢТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛѢТОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(покидати місце перебування)* вилітати, виходити: а скóро єдно ѡтвóратъ оуста, зáразъ вылѣтꙋєтъ с тѣла д҃ша (Острог, 1607 *Лѣк.* 23).

2. *(походити з певного середовища)* виходити: велéбные вéдлꙋгъ твоéго мо(з)кꙋ костéлные гóловы пáпѣжове ри(м)скіє з рíмꙋ вы́лѣтовали (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 157 зв.).

ВЫЛѢЧАТИ *див.* **ВЫЛИЧАТИ.**

ВЫЛЯНЄ, ВЫЛЛАНЄ, ВЫЛЬЯНЄ, ВЫЛАНЄ, ВЫЛАНЇЄ, ВЫЛАНЬЄ, ВЫЛАНА *с.* (*стп.* wylanie) **1.** *(витікання рідини або рідкої маси)* виливання: Єв(г)листа выписоуе ѡ выльяню масти на главоу х҃воу (1556-1561 *ПЄ* 183).

2. Розлив, повідь: я са(м) а по (м)нє ма(л)жо(н)ка ...на пє(р)ши(м) року... станути маємо... нє закладаючи сє... бє(з)кролє(в)є(м) выля(н)є(м) во(д)... згинє(н)є(м) а(л)бо ꙋтонє(н)є(м) (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31).

3. *(книги)* видання: Вєлúкоє на(м) ср(д)цє и ѡхóтꙋ до тои книжицѣ вылана вчини(л) Пє(т)р могúла (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3).

4. *Перен.* Щирість, сердечність: óнъ вáжитъсѧ ѡ Бо(з)ского потѣшúтєлѧ завшєбы(т)но(м) // похожéню, бáрзо бєзпéчнє и мы́(с)лити и мóвити слóво потыкáти мáєтъ, Б҃ж(с)твéнного потѣшúтєлѧ свѣтлости вы́ланіємъ, ѡсвѣчено (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189-190).

◇ **вылана (выланьє) крви, кръви выллана** — проливання крові: Покꙋта, котóраѧ за грѣхи, з' скрꙋхою // сєрдéчною при спóвѣди грѣхѡ́въ, з' надѣєю ѡ(т)пꙋщéнѧ длѧ вылáна найдоро(ж)шєи Крви С҃на Б҃жого, а то чєрє(з) розгрѣшéн'є с҃щенническоє, которымъ моцъ дана єстъ ѡ(т)... г(с)да звѧзáти и розвѧ́зовати (Львів, 1646 *Зобр.* 49 зв.-50); нє нєро(н) ѡный кръви выллáна хотѧ́чїй, алє... г҃ь нáшъ і҃с х҃с бꙋдєтъ кролєвáти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 64); вылáньє крóви ихъ и́нали вскладáть на Авимєлєха брáта ихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 180 зв.); **слезъ выланьє** — гіркий плач: ср(д)цє кáмєнноє в' жáлости за грѣхи влáсныи, прє(з) тóтъ жáль, и слéзъ, на(д) ты́мъ прєставл'шим'сѧ, гóйнымъ, вылáньємъ, до жалю и оумилéнїѧ скрушúти и змѧкчúти (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 10).

Пор. **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛАТИ *див.* **ВЫЛИТИ.**

ВЫЛАТИСА, ВЫЛИТИСА, ВЫЛЛАТИСА *дієсл. док.* **1.** *(про кров)* пролитися: Кгды́жъ в' запалчúвости слѡвъ твоихъ, тáкъ мнóго... вы(л)лалосѧ кръве! (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 222); єдéнъ Арáпинъ, идꙋчи́ до дóмꙋ свóєго,... оустрѣлилъ Пр(с)тꙋю Б҃цꙋ в' колѣно. И зáразъ..., кръвє мнóго вы́ллалосѧ ѡ(т) рáны пострѣлéнѧ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27).

2. *Перен.* *(знайти своє виявлення)* вилитися, передатися: тоежъ, за розоръванемъ и розлученьемъ церъкви Греческое съ костеломъ Римъскимъ, осудиться можетъ, же увесь гнѣвъ Божий, на люде ся вылилъ (Варшава, 1596 *АрхЮЗР* 1/І, 502); мúлость Б҃жїа, котóраѧ єстъ Д҃хъ єгѡ, вы́лѧласѧ в' ср(д)ца нáши (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 304); а то всє справꙋєтъ лáска Д҃ха С҃тгѡ, котóраѧ ѡквúтє вы́лѧласѧ на Ап(с)лы Б҃жїѧ (Київ, 1625 *Злат.Н.* 128); Єсли тєды на тѣнь так' сѧ вы́лилъ Д҃хъ с҃тый, якъ далéко бóлєй на нóвꙋю ла(с)кꙋ, на кр(с)тъ,... гдєсѧ гойнѣй и п'ѧ́нство Д҃ха стáло (Вільна, 1627 *Дух.б.* 385); а по ихъ вєстю, нєзличóныѣ тмы нарóдѡвъ и Пѡгáнъ оувѣривши... вошли на вєчéрꙋ, понєвáж' лáска Б҃жаѧ, и на Погáн' вы́лѧласѧ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 680).

ВЫЛАЧИ *дієсл. док.* (*стп.* wylęgnąć) *(з яйця на світ)* вивести, сплодити: и́ншꙋю сáми собѣ ма(т)кꙋ пóчноу(т) чинúти, тéды вы́лѧгꙋ(т) троу(т)нѧ, котóрїй пото(м)... жá(д)ного пожи(т)кꙋ им нє оучúни(т) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 215).

Див. ще **ВЫЛЕГАТИ.**

ВЫМАВЛЯТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМАВЛАТИ *див.* **ВЫМОВЛЯТИ.**

ВЫМАВЯТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСА.**

ВЫМАГАТИ *дієсл. недок.* (що, що на кому) *(ставити перед ким-небудь якусь вимогу)* вимагати (що від кого): выдавáньѧ тыхъ оуниверсáлѡвъ,... инстáнцїами своúми оныє вымагáютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 205); Истѧ́зꙋю: Вымагáю (1627 *ЛБ* 163); А чомꙋ жъ Б҃гъ и по досконáлыхъ д҃шєв-

ной вол̂и на оуслꙋговáн҆є дх҃а жéбы сѧ згажáли, вымагáєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 182); Прéтожъ кóждомꙋ котóромꙋ мнѡ́го дáно, мнѡ́го тéжъ и на нéмъ вымагáно бꙋ́детъ (Там же, 279); То тыл҆кѡ потрéба и повúнность на ва(с),... пúл҆нѡ вымагáєтъ, абыстєсѧ так҆ во всѣхъ Пúсма(х) ст҃ы(х),... поꙋчáли дн҃ь и нóщъ (Львів, 1646 *Ном.* 6).

ВЫМАҐЛЕВАНЫЙ *дієприкм.* Вигладжений, *діал.* вимагльований: ѡ́быча(и) бо єстъ миръски(м); на ѡблꙋ(плє)нꙋю гóловꙋ носѧчого по(д)голє(н)ца, выстрꙋганого мыло(м) вышарованого и вымакглєвано(г) пилнє смотрѣ(т)и и мыслью похотною... блꙋдити (п. 1596 *Виш.Кн.* 230).

ВЫМАЗАНЄ *с.* Викреслення, витирання: позволяю... отцу епископу Луцкому... до выкасованя и вымазаня ихъ [поступковъ правныхъ] съ книгъ кгродскихъ (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293); На которомъ соборѣ, по вымазаню зъ символу вѣры того придатку, такій декретъ естъ ферованъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 733).

Пор. **ВЫМАЗАТИ.**

ВЫМАЗАТИ, ВИМАЗАТИ *дієсл. док.* **1.** (чим) *(вкрити шаром глини, побілити)* вимазати: Житъникъ на сто(л)пєхъ... // накритъ кглиною вымазанъ (1552 *ОЧерк.З.* 17-17 зв.).

2. (що з чого) Викреслити: тое обжалованя их на его млти (!) пана маршалка с книг замковыхъ вымазано было (Верба, 1564 *ВИАС* II, 229); позволяю... отцу епископу Луцкому... мандатъ его королевское милости одержавъши и безъ бытности моее яко никчемъные и непотребные вымазати и покасовати (Луцьк, 1600 *АрхЮЗР* 1/VI, 293); алє ѡ(н) имъ далє(и), ты(м) бо(л)шє прикрости противко бра(т)ствꙋ выряжалъ, которого зара(з) с книгъ бра(т)ски(х) вымазано, яко ѡ(т)щєпє(н)ца бра(т)ства хв҃а (Львів, 1601 *ЛСБ* 1043, 4 зв.); Акакій,... имя Феликса... зъ діптиховъ своихъ вимазалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 662);

(що) вилучити: ієрéй любо пр(о)ркъ Єздра..., вымаза(л) бы(л) лѣтéры стáрыє, а новыє характéры вы́найшо(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 292).

Див. ще **ВЫМАЗОВАТИ.**

ВЫМАЗОВАТИ *дієсл. недок.* Викреслювати: кгрєковє такиє рєчи с книгъ своихъ старыхъ выкидаютъ и вымазую(т) (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 274); Истрєблѧ́ю. Вымáзꙋю, зглáжꙋю, загꙋблѧ́ю, выкорєнѧ́ю (1627 *ЛБ* 163).

Див. ще **ВЫМАЗАТИ.**

ВЫМАЛЕВАТИ, ВЫМАЛЕВАТЬ, ВЫМАЛІОВАТИ, ВЫМАЛОВАТИ *дієсл. док.* **1.** (що, що на чому, кого) Намалювати: иконꙋ вєликꙋю, абы тоє всє голоє мєстцє застꙋпила..., ѡхандожнє казавши вымалєвать, тамъ поставити (1577 *AS* VI, 77); гербъ въ семъ листѣ нашомъ есть значнѣ выражонъ и вымалеванъ (1585 *АЗР* III, 292); Зáцный ѡнъ малѧ(р) авєллє(с),... вєнéрꙋ якꙋю(с) хотѣ(л) вы́маловати, котóрꙋю абы досконáлє и надóбнє выконтєрфєтова(л) взѧ(л) на тꙋю робóтоу дєсѧ(т) лѣтъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 273); котóромꙋ [малѧрꙋ] ґды на малóй таблúци велúкогѡ ѡл҆брúма вымаліовати кáзано, намаліовáлъ єдúнъ пáлєц҆, и з҆ тогѡ ѡ вєлúкости всєгѡ ѡл҆брúма розсꙋдо(к) и кон҆їєктꙋрꙋ брáти казáлъ (Львів, 1639 *Ап.* 8 зв. ненум.); Слы́шачи цéсарь Дáрїй, пытáлъ úхъ ѡ спóсобѣ и ѡ кштáлтє алєксáндровомъ, а они ємꙋ оуказáли óбразъ єгѡ на картынѣ вымалєвáный (серед. XVII ст. *Хрон.* 406);

(що) *(зробити креслення, рисунок чого-небудь)* накреслити: знаковъ грани(ч)ны(х), урочи(с)къ и дифєрє(н)ци(и)... намъ трыбуналъ выдати, ѡзначити, ѡписати и вымалєвати на мапъпа(х) казалъ (Житомирщина, 1639 *ККПС* 201).

2. *Перен.* (що) *(розповісти, написати про щонебудь)* представити, описати, змалювати, показати: Вы́малєвалъ на(м) пáвє(л) ст҃ый достатóчнє влáсность и скоу(т)ки мúлости (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 184); мови(т) оучúтє(л)... лѣпшє мнѣ дóброѡбразїє вúдимо на(д) тóє, котóроє бывáє(т) слóво(м) вы́малєвано (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 219); Припáтрѣсѧ я(к) вы́маліовано в҆ Грéцкой Цр҃кви нн҃ѣшнєє оуживáнїє тáинъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 254).

ВЫМАЛІОВАНЄ *с.* Зображення, намалювання: Изѡбражéнїє: Вызѡбражéньє. влáсность твáри вымаліова(н)є (1627 *ЛБ* 47).

Пор. **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАЛІОВАТИ *див.* **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАЛОВАТИ *див.* **ВЫМАЛЕВАТИ.**

ВЫМАРТИ *дієсл. док. (згинути до останнього)* вимерти: остатокъ, што одъ поганъскихъ рук ухо-

ронилосе,... алъбо хоробъ великихъ,... и мученъя през козаковъ, вымаръли, и тую пречечоную маетъностъ..., вънивечъ оберънули и съпустошили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 227).

ВЫМАХЛЕВАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wymachlować) (що в кого) виманити, вициганити: пóд'писъ с притисне́ньємъ печа́тєй на го́лый мамра́мъ оу влады́кωвъ зра́ды сѧ нєсподѣва́ючихъ, собѣ вымахлєвалъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 87).

ВЫМЕЛОКЪ, ВЫМѢЛОКЪ *ч.* (*частіше мн.* **вымелки**) *(оплата за помел зерна)* мірчук: Ино мы... тое село Дубно потвержаемъ... и зъ млины, и ихъ вымелками (Берестя, 1505 *АЛМ* I/2, 158); дал... ємȣ тоє имѣнє... // ..., з рыбники и з млыны и их вымєлки (Краків, 1507 *AS* III, 39-40); Маєть ωн... тыє... села дєржати... з млыны и их вымѣлки (Львів, 1509 *AS* III, 70); слȣги в томъ сєлє два... ко(н)но слȣжать млыны в томъ сєлє два вымєлъки с ни(х) нє за(в)зды (!) ровъно (1552 *ОВін.З.* 139 зв.); мыто Крємєнє(ц)коє з млыны, вымєлъками всякими,... кожъды(и) рокъ до Ска(р)бу нашого арє(н)дою плачыва(ли) (Вільна, 1560 *ТУ* 90); жита и иного збожъя вымелку, мне приходячого, кгвалтовне въ тыхъ млынехъ пятъдесятъ мацъ побрати ...росказалъ (Володимир, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 341); арендовали... местечко Кошар..., з ставами, млынами и их вымелками (Горохів, 1593 *ПККДА* I-2, 158); тоє... имє(н)є моє... и(з) млыны... и(з) и(х) вымє(л)ками... // ...продаю (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 1 зв.-2); має(т)ность... // ...па(н) богдашєвичъ має(т) ωбняти с ко(р)чмою... зъ сажа(в)ками и ловєнє(м)... рыбъ з млино(м) и єго вымє(л)комъ (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/d, 2006, 18-18 зв.); мєнованоє мє(с)то... зо всими лю(д)ми, кгру(н)тами, ...млына(ми) и их вымєлъками,... старо(с)тє житомє(р)скому, пода(л) (Житомир, 1649 *ДМВН* 183).

Див. ще **ВЫМЕРОКЪ, ВЫМЕРЪ.**

ВЫМЕНИТИ *див.* **ВЫМѢНИТИ.**

ВЫМЕНАТИ *див.* **ВЫМѢНАТИ.**

ВЫМЕРАТИ *дієсл. недок. (визначати величину)* вимірювати, виміря́ти: Wody też u zamku net, kotoraja studnia poczała buła wybywaty y nemało newybiła pułdesiata sażnia,... ino jeszcze do wody niedoszli, a wymerali jesmo, iż tolko wseho kopaty czotyry sażni y łokot do wody (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* 6/I, 20).

Див. ще **ВЫМЕРИТИ.**

ВЫМЕРЗАТИ *дієсл. недок. (висихати під дією морозу)* вимерзати: Изсѧка́ю: Высыха́ю, вымєрза́ю (1627 *ЛБ* 47).

ВЫМЕРЗНѢНЄ *с.* Вимерзання: Изсѧкнове́нїє: Высхне́ньє, вымєрзнѣ(н)є, оза́блость (1627 *ЛБ* 47).

ВЫМЕРИТИ *дієсл. док.* **1.** *(визначити величину)* виміряти, ви́міряти:: мы водлȣгъ росказаньѧ и комисєи господаръскоє,... по тымъ врочищамъ ωбєхали и вимєрити казали (Ковель, 1537 *AS* IV, 104); в кождую руку лановъ четыри вымерити и межами означыти мают зараз (Луцьк, 1642 *КМПМ* II, 234).

2. *(знайти певну величину)* встановити, визначити: ȣста(в)уємъ абы... в мєстє(х) нш҃и(х)... в торъго(х) збо(ж)є всѧкоє продавати мєра абы была ωдънакова ро(в)на... которая мєра має(т) бы(ти) вымєрєна ȣ ви(л)ни (1566 *ВЛС* 11);

(розпізнати за певними ознаками) встановити, визначити: коли з городища єха(л) чєрє(з) врѧ(д)ника... ωкушка бы(л) вымєрє(н) знакъ с того бєручи и(ж) дє(и) трє(х) по(д)ко(в) ȣ конѧ нє было ω(д)но чєтвє(р)тая зостала (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 58).

Див. ще **ВЫМЕРАТИ.**

ВЫМЕРОКЪ *ч.* **1.** Те саме, що **вымелокъ**: я Юрей Василевич Соколский,... за то их милости записую,... дарую князя Василя а князя Марка Солтановичов Соколских тыми частями во именях ...зовсим держати... с полми, // ...з млыны и их вымерками (Луцьк, 1555 *АрхЮЗР* 8/VI, 49-50); па(н)... Нємиричъ... запродалъ мнє в мєстє... Чєрнєховє ко(р)чму мєдовую,... з мыто(м) и млынами ωбєма... и зъ ихъ вымє(р)ками на пєвную суму пнєзє(и) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 121).

2. *(одиниця об'єму сипучих тіл)* мірка: К тому тє(ж) млы(н) подлє воро(т) башты мє(ст)скоє спали(т)... розказалъ, в которо(м)... млынє было вымє(р)ку збо(ж)я жита мєрокъ дєвѧ(т)дєся(т) и три (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123).

Див. ще **ВЫМЕРЪ.**

ВЫМЕРТИ *дієсл. док.* Вмерти, померти: Естли бы хто повѣтреемъ вымеръ, або зъ домомъ згорѣлъ,

…абы то на личьбѣ было пріймовано (1551 *АЗР* III, 41); Касканое спалено и самыхъ однихъ постинано, а другихъ забрано; Лесна десятника совсемъ спалили и самъ вымерлъ (Кременець, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 221).

ВЫМЕРШИЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виміряний: К тому тє(ж) млы(н)… спали(т)… розказалъ, в которо(м)… млынє было вымє(р)ку збо(ж)я было жита мєрокъ дєвѧ(т)деся(т) и три, пшєници — мєрокъ три(д)ца(т) и шє(ст)… солоду… мєро(к) три, которы(и)… та(м) же с ты(м) збо(ж)ємъ мои(м) вымє(р)шимъ погорєлъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 123).

ВЫМЕРЪ *ч.* Те саме, що **вымелокъ**: къ тому млынъ о дву колахъ, съ которого на кождый тыждень вымеру приходило збожья вшелякого по чотыри третинники (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 123); вымєрȣ того(ж) во (м)лынє(х) бо(л)шъ ни(ж)-ли на два(д)ца(т) копъ грше(й) лито(в)ски(х) коштовало (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 151); при той черзе в млыне Стыровом пятничной… и вымерах належачихъ… зоставую (Любче, 1622 *АрхЮЗР* 1/VI, 519); Єжели бы хто спротивны(м) бы(л) сємȣ Унивє(р)салови нашому и вымєры нєналє(ж)нє с ты(х) млыно(в) бра(л), ро(с)казує(м) Пну По(л)ковникови Прилу(ц)кому Абы бє(з) жа(д)ноє фо(л)ги своєво(л)ны(х) Сурово кара(л) (Чигирин, 1649 *ЦДІАК* 203, 1, 5, 1); сами з тых маетъностей дани медовые, пинезные… // …вымеры з млыновъ, перевозы,… выбераютъ и на свой пожитокъ оборочаютъ (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 441-442).

Див. ще **ВЫМЕРОКЪ.**

ВЫМЕРЯТИСЯ *див.* **ВЫМѢРАТИСѦ.**

ВЫМЕСТИ, ВЫМѢСТИ *дієсл. док.* (що) Вимести, викинути: вы́мєтȣ ѡста́(т)ки до́мȣ ієрѡвоа́могѡ, якѡ вымєта́ю(т) гно́й а́жь дочи́ста (серед. XVII ст. *Хрон.* 305).

◇ **с порѧдку вымѣсти** (кого) — вибити з колії: Вѣра ги́нєтъ, кано́ны того с порѧдкȣ на́съ вымѣтȣтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 120 зв.).

Див. ще **ВЫМЕТАТИ, ВЫМѢТОВАТИ.**

ВЫМЕТАНЄ *с.* Викидання: злѧ́кшисѧ Ке́саръ приписа́лъ емȣ Дха стго, и ра́дȣ єгѡ ѡ вымєта́ню ѡбразѡвъ прина́лъ (Київ, 1627 *Тр.* 291).

Пор. **ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМЕТАТИ, ВЫМЕТАТЬ, ВЫМѢТАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(метучи, видаляти звідки-небудь сміття, рештки чого-небудь)* вимітати, викидати: вы́мєтȣ ѡста́(т)ки до́мȣ ієрѡвоа́могѡ, якѡ вымєта́-ю(т) гно́й а́жь дочи́ста (серед. XVII ст. *Хрон.* 305).

2. *Перен.* (що) *(силою видаляти)* викидати: Вшоль ІС до храмоу бжїего, и выгна(л) всѧ продающаа… и стол'цѣ ты(х) которыи прода(в)али голоубы вымєталь (1556-1561 *ПЄ* 90); кости тѣло // небожчицы братовое моее, такъже и сына моего Петра,… за манастырь прочь выметать казалъ (Володимир, 1584 *АрхЮЗР* 1/I, 190-191); И ѡвшємъ проти́вно томȣ и говорѧ(т) и пи́шȣ(т), и якъ чуже́є што во(н) вымѣта́ю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 236);

(кого) виганяти: А єзȣ(с) вшє(д)ши до костєла началъ вымєтати продаючиє в костєлє (Хорошів, 1581 *Є.Нег.* 48); инших поповъ нєгодных бѣсове з церкве выметали (Львів, 1605-1606 *Перест.* 44);

(кого від чого) позбавляти (чого), усувати (від чого): посли того в тыжден на проводной недели без бытности моей жону мою з дому от всей майности моей выметал (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104).

3. *Перен.* (кому що) Випоминати: Платонъ, славный оный монахъ… явне цареви грѣхъ выметалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 652).

◇ **на очы выметати** — докоряти; випоминати: коронацыю Швецъкую на очы выметати,… // …того ся теды всего, мой милостивый пане, истенне годыло чынити (Вільна, 1590 *Ант.* 659-661).

Див. ще **ВЫМЕСТИ, ВЫМѢТОВАТИ.**

ВЫМЕТАТИСЬ *дієсл. недок. (про висип на шкірі)* з'являтися, викидатися: на ѡнъ ча(с) тако́є каранѧ бы́ло ско́ро кто́ згрѣши(л) зара(з) то́й трȣ(д) то є(ст) па́р'хи бри(т)кїи на тѣло (с) єго́ вы́мєтали (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 141).

ВЫМЕТАТЬ *див.* **ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМЕТОКЪ *ч.* Мілька: ажъ до самого дъна уво (в)си(х) бочъка(х) — лед а якиє рыбєлицы, вымєтъки малыє, щупа(ч)ки были (Володимир, 1579 *ТУ* 174); Мошко абрамовичъ… ме(л) …ры(б) солоны(х) выметку бочокъ ѳ· (Берестя, 1583 *Мит.кн.* 10).

ВЫМЕТЫ *див.* **ВЫМѢТЫ.**

ВЫМЕТЫВАНЪ *дієприкм.* Відхилюваний, відкидуватий: єрєсь и злость онаѧ никгды с костєла ри́мского ѡти́нана, и прє(ч) вы́мєтывана нє быва́ла (Острог, 1587 *См.К.л.* 7 зв.).

ВЫМЕШКАТИ *дієсл. док.* (*стп.* wymieszkać) прожити у помешканні продовж певного часу: нєха(и) то(т) выдато(к) вымєшкаю(т) в домꙋ (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 49 зв.).

ВЫМЕШЪКАНЄ *с.* Проживання у помешканні продовж певного часу: а по вымешъканю ее летъ десяти, панове братство тотъ домъ в свою диспозыцыю взяти будутъ повинни вечне (Луцьк, 1621 *АрхЮЗР* 1/VI, 508).

Пор. **ВЫМЕШКАТИ.**

ВЫМИНАТИ *дієсл. недок. (розтираючи колосок, виминати зерно)* розминати: Єв(г)листа выписоує якь оученици в дн҃ь соуботныи колосы вымина́ють роуками (1556-1561 *ПЄ* 232); Бы́ло па(к) в соу́ботоу второпръвоую ишо(л) чєрє(з) збожьѧ, вы́торгали оуч҃нцы єго кла́сы, и єли вы́минаючи ро́уками своими (XVI ст. *УЄ Літк.* 20).

ВЫМИСЛИТИ *див.* **ВЫМЫСЛИТИ.**

ВЫМИСЛЪ *див.* **ВЫМЫСЕЛЪ.**

ВЫМКНУТИСЯ, ВЫМКНУТИСЕ, ВЫМКНУТИСА *дієсл. док.* **1.** *(швидко і непомітно вийти)* втекти, вимкнутися: панъ братъ мой,... тыломъ, черезъ двери сенные, з слугами своими тихо вымкнувъшися, на верхъ церкви... ушолъ и тамъ ся зачинилъ (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 129); Гонзє, и гонзнꙋвъ: Оушо́лъ, ꙋтє̑къ̑, ꙋбѣгъ, а(л)бо вы́мкнꙋ(л)сѧ, гоньзнꙋ(л), бєжа́лъ (1627 *ЛБ* 27); А кгды... тые насланъци,... збожя жали и доптали, попъ Зазимовский, в ночи потаемне з села вымкнувшисе и тут до Киева рекою Днепромъ в чолне спустившись,... панеи Корсаковой о томъ всемъ дал знати (Житомир, 1630 *АрхЮЗР* 1/VI, 619).

2. *(вибратися, звільнитися звідки-небудь)* вирватися: и много сѧ тра́флѧє(т) я(к) дво(м) бор̑цє(м) бо́рꙋчи(м)сѧ то томꙋ, то сємꙋ наврь(х) вы́скочити, а того по(д) сє́бє по(д)г̑бати то томꙋ за(с) зысподꙋ вы(м)кнꙋтисѧ и вє(р)хового на спо(д) пєрєвє(р)нꙋти (1596 *Виш.Кн.* 252 зв.).

ВЫМОВА, ВИМОВА *ж.* **1.** *(здатність людини говорити)* мова: Сътвори́лъ бы(л) б҃ъ ч҃лка..., и сло́во(м) вымо́вы на(д) всѣ живо́тныє оукраси(в) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 215); И прє(з) ты́и хотѣли оупо́рнє оуказа́ти нєдости́гнєноє прєвынє́слоє є́стєство, и вы́шшєє на(д) вса́кꙋю вымо́вꙋ и ро́зꙋмъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 293).

2. *(спосіб вимовлення слів, звуків)* вимова: павєль ...на(м) росказа(л)... єсли бы(х) мови(л) языкы ч҃лчкыми или ап҃(с)льскыми и(ж) бы(х) мѣ(л) таковꙋю вымовоу яко агг҃ль (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 195 зв.); Хꙋдогла́сный: Пло́хои вы́мовы (1627 *ЛБ* 145); прето еще за доброе памети,... и досконалое // вымовы,... тестаментъ мой,... таковымъ способомъ споражаю (Київ, 1631 *ПККДА* II-1, 406-407);

(своєрідний характер вимови, властивий певній мові) акцент: Єдна(к) такъ бри(д)каѧ на́шого вѣкоу єстъ нєцнота, ижъ на оулицы нѣчого частѣй нє почꙋє(ш) на(д) блюзнѣрство: то є(ст) мо́ва и вымова францꙋз̑скаѧ: то цвѣтъ і ѡздо́ба шла(х)ты (!) // и дворѧ́новъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 24 зв.).

3. Красномовство, ораторство: Ці́цєро ры(м)ской вымо́вы свѣтло(ст) і ѡздо́ба мовлѧ́лъ нѣколись, жє та́каѧ є(ст) // цно́ты пє́нкно(ст) и надо́бно(ст), жє єсли́бы ѡко(м) могла́ сѧ ѡсѧгноути всѣ(х) бы лю́дє́й з цоу́дности своєй свѣтлостю и вдѧ́чностю до сєбє повабила (поч. XVII ст. *Проп.р.* 267-267 зв.); Бл҃гоѧзы́чїє: бл҃горѣчїє: оборо́тност̑ ѧзы́ка, до́браѧ вымо́ва (1627 *ЛБ* 10); Фїлосо́фовє абовѣмъ єллї́нской мꙋдрости оу́чатъсѧ, а дрꙋгїи нєꙋками сꙋть в̑ вымо́вє (Вільна, 1627 *Дух.б.* 183); **краснаѧ вымова, солодка (сладка) вымова** — красномовність, пишномовність: Гдє в̑ то́тъ ча́съ филосо́фство мꙋдрцє́въ: гдє́ Ри́торѡвъ, ба́рзо кра́снаѧ вы́мова (Львів, 1642 *Час.Слово* 270 зв.). С҃тый // григо́рїй различныхъ вѣршовъ, и ри(т)мо(в) мно́го соло(д)кою вимо́вою своєю написа(л) (XVI ст. *УЄ* № 29 519, 272); що бы єго с҃таа мл҃(с)ть ра́чиль... да́ти сла(д)коую вы́мовоу (поч. XVII ст. *Проп.р.* 26).

4. Вислів: иною и там датковъ мало, а прислов я и вымовов много: чого юж тыж и сам встыд не допущает писати нам (Львів, 1608 *АрхЮЗР* 1/XII, 528).

5. *(незгода робити щось)* відмова: ѡни вси маю(т) робити которы(х) ко(л)вѣ будєть потрѣба бє(з) всѧкоє мѣстьскоє вымовы (Київ, 1518 *Арх.Р.* фо-

токоп. 29); тогды мы всѣ... братя Жоравницкие маем и повинни будем, кром жадныхъ вымов, на перший ден заседаня суду земъского... стати (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 378); Єп(с)кпъ..., має(т) имъ свщеника благословити, єго́ жє сами сєбѣ избєрꙋтъ, кромѣ всякои вымо́вы и проти́вности (Львів, 1591 *ЛСБ* 157); повинни будꙋтъ, и та(к) кромъ всякоє вымовы сами собою хꙋдобою з пото(м)ками во всѣ пото(м)ныє вѣки всѣ братія... в школѣ бра(т)ско(и) в мѣстє Лвовє старати(с) працовати и промыслъ вшєляки(и) чинити (Київ, 1622 *ЛСБ* 486, 1 зв.); зго(д)нє ѡбра(в)шы ꙋпросили ѡны(х) абы бє(з) жа(д)ной вымовы, тои працы по(д)няли ся: яко(ж) по до(л)ги(х) вымова(х) про(з)бами своими ѡныхъ звитяжывшы знєволили мѣ(с)цє ста(р)шы(н)ства засѣсти (Львів, 1644 *ЛСБ* 1043, 62).

6. *(вигадана причина або обставина, щоб відмовитися від чого-небудь)* відмовка, викрут: а ты будєшли которꙋю вымовꙋ в том собє кꙋ помочи брати, тогды ни ѡднакаѧ таковаѧ вымова твоѧ мєстца в нас мєти нє можєтъ (Вільна, 1541 *AS* IV, 297); А поколе тот запис наш з руки пана Мошковы не выйдетъ, тогды мы жадных причин, а ни вымов о тую суму пенезей, нам от него позыченую, поведит не маем (Марковичі, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 199); якꙋю вымо́воу мѣти боу́дєтє, є́щє то ма́лыє причи́ны, порѧ(д)кы, лѣп'шаа быва́є(т), ча́со(м) хворостѧ́наа коу(ч)ка авраа́мова, на(д) мꙋ́ры содо(м)скіє (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 217); Гдѣ бꙋдꙋчи запозваны, за пєршимъ позвомъ, на рокꙋ пєршомъ, яка завитомъ ставши // оуспpавєдливитисѧ, жадныхъ вымовъ и оборонъ собѣ кꙋ помочи нєбєрꙋчи, зарꙋкꙋ и шкоды заплатити бꙋдꙋтъ повинны (Київ, 1615 *ПВКРДА* II-1, 22-23).

7. Пояснення, оправдання: Что за вымову знайдет, если его в том гневѣ смерть заскочит? (Унів, 1605 *Виш.Домн.* 193); **вымову мати** (перед ким) — оправдуватися: всѣ заистє во́лны(м) оумысло(м) могоу(т) люби́ти; єсли за(с) то нє могли́ бы чини́ти то сѧ зло́сти припишє(т), и жа(д)нои вымо́вы пєрє(д) бг҃о(м) нє ма́єтъ, кото́ры(и) єго нє лю́битъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 222 зв.); **чинити вымову** — пояснювати: Мы то ради ѿт вас слышимъ... што пишєтє до нас, чинєчи вымовꙋ, иж тот дєл длѧ тых причин поѡмєшкал,... якобы поганство Татаровє в тамошнꙋю зємлю Волынскꙋю вторгнꙋти мєли (Вільна, 1541 *AS* IV, 291); Извѣтъ тво́ри(т): Вымо́ву чи́ни(т), вымовлѧ́єтсѧ, або дово́дит' (1627 *ЛБ* 46).

8. *(спосіб відтворення змісту)* мова: ѡ то сѧ з' на́ивышши(х) си́лъ свои(х) ста́ралъ..., абы и ст҃ого Іѡа́нна Златоо́устаго..., якъ прєдънѣ́йшаѧ и найзнакомит'шаа в' вымо́вѣ с' кни́гъ о́ного, з грє́цкого на ѧзы́къ словє́нскій кни́га ѡ свщ҃є́ньствѣ опа́тръне пєрєло́жєна была (Львів, 1614 *Кн. о св.* 3 зв. ненум.).

◇ **вымову мати** (до чого) — бути готовим (до чого): сыновцы мои еще малые..., до науки вымовы еще не мают (Володимир, 1580 *АрхЮЗР* 8/III, 313); **надъ всякую вымову** — без всякого сумніву: мо́витъсѧ. Ижъ єсли́бы нє борони́ли ѳєоло́кгѡвє и До́кторѡвє Ст҃ыи приpовнывати в' подобє́нство, кото́раѧ є́стъ на(д) вса́кꙋю вы́мовꙋ, та́ємницꙋ є́дности Тр(о)ци Ст҃ои (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 297).

Див. ще **ВЫМОВКА, ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЛѢНЄСА.**

ВЫМОВЕНІЄ *див.* **ВЫМОВЛЕНЄ.**

ВЫМОВЕНЫЙ *див.* **ВЫМОВЛЕНЫЙ.**

ВЫМОВЕНЬЄ *див.* **ВЫМОВЛЕНЄ.**

ВЫМОВИТИ, ВЫМОЛВИТИ *дієсл. док.* **1.** (що і без додатка) Вимовити, висловити, сказати: єщє ѡнь того слова нє вымовиль коурь запѣ(л) (1556-1561 *ПЄ* 323); И вымовивши то, вдарил дей мя по виденю и окрутне збилъ (Луцьк, 1566 *АрхЮЗР* 1/VI, 55); ѡ кторы(х) [вѣрныхъ]... ани язы(к) вы́мовити // ...нє можє(т) (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 156 зв.-157, на полях); скоу(т)комъ на́вєт' та́къ далє́ко ѡ(т) тєпє́рѣшни(х) соу́тъ ро́зни, я́ко нє єстъ рє́чъ мо(ж)наѧ вымовити (Острог, 1607 *Лѣк.* 39); скоро жъ вымолвилъ:"со страхомъ Божіимъ и съ вѣрою" и проч. (бл. 1626 *Кир.Н.* 15); то мо́влю мл҃(с)ти жа́дєнь до́сы(т) вы́мовити, жа́дє(н) досы(т) вы́хвалити и до то́й здѧ́коватисѧ нє мо́жє(т) (1645 *УЄ* № 32, 309).

2. (кого) *(визнати невинним)* виправдати: пръвыи рєк'ль коупиль єсми сєло пил'но ми єсть потрєба тамь доєхати а ѡглѧдати єго прошоу тєбє имѣи мєнє ѡ(т)рєчєн'нымь [або вымовь мєнє] (1556-1561 *ПЄ* 285); кгды́ бы сѧ лоу́цкій влады́ка (!) потоу́р-

чилъ... то(г)ды́ бы ѡ(в)цы єго былѝ вы́мо(в)лєни прє(д)... бг҃мъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 65 зв.); Тые, которіе ся ему приспособляючи телца оного хвалили, чи были передъ Богомъ вымовлени? (1603 *Пит.* 102); Безѡ(т)вѣтєнъ: Ѡ(т)повѣди нємáючїй,... лю́бъ котóры(и) вы́мовлє(н) бы́ти нє мóжє(т) (1627 *ЛБ* 6).

3. (що, що в кого) *(домовитися з кимсь про щось)* застерегти: зєзна(л) иже ся ємоу доси(т) о(д) фє(д)ка сыно(в)ца стало с тоиѣ чвє(р)дкы (!) што собѣ бы(л) вомови(л) (!) фєдоу(р) в ывана до живота (Одрехова, 1615 *ЦДІАЛ* 37, 2, 27); во(л)но єсть и бꙋдє(т)... гдн҃ꙋ... в томъ домꙋ... ѡ(т) на(с)... на вєчность проданомъ илє сє самъ в собе в шырокости і до(л)гости своє(и) має(т) кро(м) тоє частъки которꙋю єсмо собе... вымовили яко сє вышє(и) помєнило (Київ, 1616 *ЦДІАК* 221, 1, 62, 1); и що хотѣли козаки, то собѣ вымовили, жє зновꙋ козакѡ(в) хѡ(т) сто тисячє(й) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 170).

4. Збагнути, зрозуміти: Тáмъ гдє мѝло, всѝхъ óчи: гдє бóлѧчо, рꙋки. Хто вы́мовитъ, якїи тєрпѧ́тъ мáтки мꙋки (Вільна, 1620 *Лям.К.* 3).

Див. ще **ВЫМОВЛЯТИ.**

ВЫМОВИТИСЯ, ВЫМОВИТИСѦ *дієсл. док.* **1.** (кому чим) Оправдатися, виправдатися: его милост вымовил ся мне пилными потребами, иж там быти не мог, але жоне моей скончити и змовити се за князя Януша Четвертенского радил (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 127); жа(д)нои вымóвы пєрє(д) бг҃о(м) нє мáєтъ, котóри(й) єго нє лю́битъ, и длѧ того ѡ(т) бг҃а справєдливє потоплѧє(т)сѧ и въ ѡ(г)нь ѡ(т)сылáєтсѧ, бє(з) жáдной рєчи прє(з) котóрꙋю бы мóглъ вы́мовитисѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 222 зв.).

2. (з чого, від чого, чому і без додатка) *(вигадати причину, обставину для відмови від чого-небудь)* відмовитися (від чого), викрутитися (з чого, чим): цар Тꙋрєцкий росказал был воєводє Волоскомꙋ до Вгєр съ собою пойти, лєч ѡн с того сѧ вымовил и пойти там нє хотєл (Краків, 1543 *AS* IV, 351); Єдна(к) сѧ нє вы́мовишь абы(с) нє мѣлъ быти мл(с)рдны(м), и добротливы(м) противь кáждомоу (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 268 зв., на полях); тєпéръ тогды і сáмъ нє вѣдаю што чинѝти, и яко сѧ с тóєй дорóги вы́мовити мáю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 20); Зачи(м) слꙋшнє и твóємꙋ жадáню вы́мовилъ бы(м)сѧ, бы́ мѧ з҆ дрꙋгои стороны запалчѝвость и рéвность..., на твоюмъ здáню пєрєстáти нє гамовáла (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 187); ѡни вы́мовилися вымóвками нєпристóйными: єдины сéлами, дрꙋгїѣ кꙋпéцствомъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 495).

Див. ще **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВКА, ВЫМОВЪКА *ж.* **1.** Відмовка, викрут: Прéто тéды понєхáвши вы́мовокъ свой(х), на котóрыи длѧ́ оугожéнѧ тѣлꙋ здобывáютъсѧ, штó //на оупáдокъ... бывáєтъ... пѡсты... захóвꙋйтє (Київ, бл. 1619 *О обр.* 178-179); Бéз҆ вы́мовки прéто кóждый чл҃вкъ пєрє(д) Бг҃омъ, чáсꙋ сꙋдꙋ бꙋдєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 280); Ѡ(т)рєчéнїє: Зáказъ, запрѣ(н)єсѧ, вымовлѣ(н)єсѧ, вы́мовка (1627 *ЛБ* 146); такъ тежъ Братію, на тое везванныи, абы // безъ вшелякой вымовки совокуплялися на той часъ тымъ, которыи при мнѣ суть, честнымъ Отцемъ и Братіи (Львів, 1631 *ОЛ* 16-17); ѝсповѣдь мáєть бы́ти прóстаѧ, щы́раѧ, бє(з) вымóвокъ (Львів, 1645 *О тайн.* 80); та(к) собѣ доброво(л)нє ꙋрáдили и ꙋподóбали... абы... //...тои во(л)ности и вымóвки собѣ позвóлити нє хотѣли (серед. XVII ст. *Кас.* 45 зв.-46);

закид, докір: чєкалъ бымъ длꙋжєй лєчъ мя потрєба примꙋшаєть при(и)мєшъ тєды тꙋю нашꙋ вымовкꙋ (к. XVI ст. *Розм.* 65 зв.); Але (и хтожъ того не видитъ, же) тые вымовъки на то сꙋтъ учыненые,... жесте свое соборище... не на слушномъ местцу одъправовали (Вільна, 1599 *Ант.* 523);

привід, претекст: презвитеръ або діяконъ своее жоны нехай не отступуетъ, якобы вымовкою благовѣрія (1603 *Пит.* 87); алє щóжъ то éстъ за вы́мовка // ярма дóброго нє мочи понєсти и бéрємѧ лéгкого нєздоу́жати носіти (Острог, 1607 *ЛѢк.* 102-103); Прирóкъ: Прéтєкстъ, вы́мовка, хо(т) слꙋшнаа, хо(т) нєслꙋшнаа (1627 *ЛБ* 99).

2. *(визнання невинним)* оправдання: Прото ся тыми фашъками хотятъ выкрутити. Але послышишъ нижей: пойдетъ ли имъ тая вымовъка? (Вільна, 1599 *Ант.* 523); Ѡ вымовка пóдлаѧ! ада(м) грѣ(х) оучинѝвши з҆шилъ лѝствїє смокóвноє, и закри(л) наго(ст). що(ж) тыи лѝстѧ знача(т) слоухáчє? (поч. XVII ст. *Проп.р.* 186); áлє анѣ адáмови

не помогло до вы́мовки же то в'клада(л) на жоноу мо́вачи, жона кото́рꙋю́сь ми да́лъ, та́ѧ мѧ звела (Острог, 1607 *Лѣк.* 102); Але еще зе́млю лю́би(ш) ви́дѣти, и на пѣнѧзѣ и зо́лото позира́ючи вздыха́ешъ, яко́го(ж) достꙋпишъ ѡ(т)пꙋстꙋ, якой ѡборо́ны и вы́мовки (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 299); єдна(к) єсли́ быса постерєглъ в то́м' забꙋре́нїи же зле чы́нитъ, а чыни́лъ бы тогды вы́мовки не ма́єть ѡ гресѣ свое(м) (Львів, 1645 *О тайн.* 68).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЛѢНЄСѦ.**

ВЫМОВЛЕНЄ, ВЫМОВЕНІЄ, ВЫМОВЕНЬЄ *с.* **1.** *(докази невинності)* виправдання: Ѡтожъ ты́мъ четверокро́тнымъ вымове́нїємъ на чоты́ры ча́сти приказа(л) Бг҃ абы́ по́стъ заховыва́ный бы(л) в' домꙋ Іюдовомъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 143).

2. Відмовка, викрут: непщева́нїє, мнѣма(н)є, и неслꙋшноє вымовле(н)є (1596 *ЛЗ* 59); Всѣмъ на́мъ зъѣхатиса до Митрополїта, безъ вса́кого вымове́ньѧ и замешка́ньѧ (Львів, 1614 *Вил.соб.* 20).

3. Викрик: Регма́, Гро́мъ а(б) вымовле(н)є, а(б) що(с) зло́є (1627 *ЛБ* 229).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВКА, ВЫМОВЛѢНЄСѦ.**

Пор. **ВЫМОВИТИ.**

ВЫМОВЛЕНЫЙ, ВЫМОВЕНЫЙ *дієприкм. у знач. ім.* Виправданий: Протожъ нехъ мя его милость маетъ за вымовеного (Вільна, 1599 *Ант.* 589); Пе́ршїй ре́клъ Ємꙋ, // ни́вꙋ кꙋпи́лем', и ма́ю потре́бꙋ вы́йти, и ви́дѣти Єѣ: прошꙋ тебе мѣй мене за вымовле́ного (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 674-675).

ВЫМОВЛѢНЄСѦ *с.* Відмовка, викрут: Ѡ(т)рече́нїє: За́казъ, запрѣ(н)єсѧ, вымовлѣ(н)єсѧ, вы́мовка (1627 *ЛБ* 146).

Див. ще **ВЫМОВА, ВЫМОВКА, ВЫМОВЛЕНЄ.**

Пор. **ВЫМОВИТИСѦ.**

ВЫМОВЛЯТИ, ВЫМАВЛѦТИ, ВЫМОВЛѦТИ, ВЫМОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** Говорити, вимовляти: напо(л)нили сѧ вси духа свт҃ого и почали мовити ѡбчими ѧзыки я(к) и(м) ду(х) дава(л) вымовлѧти (II пол. XVI ст. *КА* 6); што ро́бишъ? ты такъ добре вымовляешъ яко я, ба еще ле́пи(и) (к. XVI ст. *Розм.* 18); в' грѣха́х' теле́сныхъ не ма́єть з'стꙋпова́ти до ѡколи́чностей дробнѣ́йшых', а́ни теж' само́мꙋ ка́ющемꙋсѧ того́ допꙋща́ти, абы на(з)бы(т) ѡ́ные выра(з)не вымавлѧ́лъ (Львів, 1645 *О тайн.* 89);

(що) *(передавати словами думки, почуття)* висловлювати: Кг(д)ы бовѣ(м) то(т) кото́рый лю́би(т) на(з)бы(т), ѡ(т) ты(х) кото́ры(х) ми́лꙋет' боу́де(т) ѡбражо́ный в чо(м), и анѣ та(к) не переста́не(т) люби́ти тако́вый єсли и вымовлѧе(т) тоу́ю зе(л)жiвость, нѣ длѧ чо́го и(н)шого то чи́ни(т) ты(л)ко абы вели́кость ми́лости... // притѧ́гъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 73-74).

2. (кому) Докоряти, дорікати: мели тоє домнима(н)є до мене вымоваючи менѣ и(ж) то ни ѡ(т) кого не маємъ ѡ(ч) вл҃(д)ко є(д)но ѡ(т) тебе (Львів, 1552 *ЛСБ* 17); панъ Ромаковский князю... вымовляєть, менечы, жебы..., пана владыки, зъ спокойного держанья..., не выбивалъ (Луцьк, 1580 *АрхЮЗР* 1/I, 148); Іѡа́ннъ... ви́дѣлъ пре(з) виде(н)є мꙋжа єдного, кото́ры(й) пова́жною тва́рю и поста́вою его бꙋди(т), // и спанѧ́ емꙋ вымовлѧ́е(т) и мо́ви(т) (Київ, 1627 *Тр.* 556-557).

3. (на кого що) Залишати, зоставляти (кому що): Тыє имѣньѧ єсми Єго Милости постꙋпил з людми... и со всим тым, як сѧ тыє имѣнѧ в собѣ мают... и як теж я держал, ничого на себе не вымовлѧючи (Камінь, 1523 *AS* III, 256); А промѣнилъ есми пану Петру Яновичу тое свое имѣнье... со всимъ съ тымъ, какъ и самъ есми тое имѣнье Чеперинъ дрожалъ (sic. — *Прим. вид.*), не оставляючи, ани вымовляючи на себе ничого (Луцьк, 1564 *АСД* VII, 28).

4. (кого) Називати, прозивати: послове на той соборъ Римскій двои были... а тыи, яко самъ же папежъ ихъ вымовляетъ, простыи и ненаучоны были (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 548).

5. Оправдувати: А съємъ... то само собою кро(м) ѡбосла(н)я вымо(в)ляєть а ведь же то(т) которы(и) сѧ хоробою закрываe(т) (1566 *ВЛС* 16);

виправдуватися: А я завжды причинами форобою ани послугою вымовляти не маю (Овруч, 1585 *ЛНБ* 5, II 4045, 82 зв.).

6. (кого з чого) Застерігати (від чого): Ку тому смеешъ еще ихъ вымовляти съ казни Божое,

которую слушне на собе поносятъ,... и будутъ въ ней, поки ся не покаютъ (Володимир, 1598-1599 *Відп.ПО* 1099).

7. (у кого що) Випрошувати: Кгдыжъ ихъ посполꙋ зъ собою многіє явнє ховают' и ѡсобный юръкгєлтъ ꙋ пановъ свойхъ имъ вымовлѧють (Острог, 1587 *См.Кл.* 20).

Див. ще **ВЫМОВИТИ.**

ВЫМОВЛЯТИСЯ, ВИМОВЛАТИСА, ВІМОВЛЯТИСЯ, ВЫМАВЛЯТИСЯ, ВЫМОВЛЯТИСЕ, ВЫМОВЛАТИСЕ, ВЫМОВЛАТИСА, ВЫМОВЪЛАТИСА, ВЫМОВАТИСА, ВЫМОВАТИСА, ВУМОВЛАТИСЬ *дієсл. недок.* **1.** (чим, ким) *(доводити свою правоту, пояснювати вчинки)* виправдовуватися, виправдуватися: И што сѧ дотычєт таковоє ѡбмовы и причын, которыє нам коло того чєрєз лист свой даєш, // ино княжє старосто, того Твоєй Милости нє потрєб до нас писати и тым сѧ вымовлѧти (Краків, 1538 *AS* IV, 163-164); Бо втѣкати прóжно, запрѣти(с) нє годи(т) вымовлѧти(с) нѝчь нє поможє (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 230); нє мóвитъ жє сѧ того нє повѝнєнъ пєрє(д) нáми..., справовáти; и óвшє(м) ѧ́къ пєрє(д) рóвными собѣ вымовлѧ́єтсѧ и стороны оучѝнкꙋ своєго спрáвꙋ даєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 94); Нєхай жє(с) тоу(т) розмышлѧю(т), яко(с) тїи воумовлѧ(т) прє(д) гм҃ъ бг҃о(м) которыи ты(х) нєщáсны(х) чáсо(в) нáши(х) оу црква(х) мѣшаю(т), звѣрхности жа(д)ной знати нє хотѧ(т) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 57 зв.); Прóжно прє́то и надарє́мнє тым' сѧ вымовлѧ́ти и тѣшити замышлѧ́ємѡ, жє нє всє моль и ржа псꙋєтъ: гдыж' самы́й, ѡ мáрны(х) ты́х'... рє́чах', фрасꙋнок' и клóпотъ... до нáглоѣ смє́рти привóдит' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 72); А по (с)мє(р)ти... нє вымовляючисє... фаталиями євазыями... нє апєлюючи и апєляции нє прозє(к)вꙋючи чого всє(г)... вшєлякн(х) диляци(и) апєляции єксъцє(п)ци(и) пра(в)ныхъ заживати с пото(м)ками... зрєкаюсє (Крупець, 1643 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2006, 19 зв.).

2. (кому з чого, чим) *(ухилятися від чого-небудь)* відмовлятися (від чого, чим): И вжо съ того ся ничимъ не вымовлялъ, конечно (Краків, 1537 *РЕА* I, 211); Якъ же будуть выбирати межи собою старшого брата цехмистера, на кого зволять, не мает ся с того вымовляти (Перемишль, 1563 *АрхЮЗР* 1/VI, 52); На то(й) сєс(с)ии згодная всѣ(х) ꙋхвала, абы па(н) Фєрє(н)цъ Они(с)кови(ч) єха(л) до Люблина на трыбуна(л) в справѣ цє(р)ковно(и)..., а и(ж)... П. Фєрє(н)цъ вымовла(л)ся (!) для вака(н)ций рємєсла своєго тєди єму за нагородꙋ братия ко(н)тєнътацию обєцали золоти(х) по(л)сҝи(х) два(й)ца(т) (Львів, 1633 *ЛСБ* 1043, 33 зв.); Ясный мáємѡ тогѡ прѝкла(д), в' оугоднпцѣ Бж҃ом' Мѡисє́ю, котóрый гды самъ вымовлѧ́лъсѧ Гд҃ꙋ Бг҃ꙋ з лєґáцїи до Фараѡна, ижъ нє єст' рѣчѝст' (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 3 зв.).

3. (перед ким) *(ненароком виказувати, чого не слід розголошувати)* проговорюватися: Она рекла: "не бойся, будетъ и кунъ, только не вымавляйся ни перед кимъ" (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 505).

Див. ще **ВЫМОВИТИСЯ.**

ВЫМОВЛАТИ *див.* **ВЫМОВЛЯТИ.**

ВЫМОВЛАТИСЕ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВЛАТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВЛАТИСА *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОВНЕ *присл.* (*стп.* wymownie) чітко, виразно, промовисто, *діал.* вимовно: вы́далъ тєжъ авгꙋстѝнъ... малоу́ю кнѝж'кꙋ,... в котѡрой вєлми вкорóт'цє, алє вымóвнє и моу́дрє... о всѣхъ рє́чахъ ...набожє́н'ства... розмовлѧ́лъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 22 зв.).

ВЫМОВНОСТЬ *ж.* (*стп.* wymowność) красномовність, промовистість: прошу прєто ю(ж) вє(л). твоє(и): прєпо(м)ни тѧ вм҃, за вы́мо(в)но(ст) мѣть рє(к): бо яко(с)мо сѧ мало знáли пєрє(д) ты(м), и тєпє(р) з' вє(л): твоєго ко(н)вє(р)сацыи жа(д)ноє мѣть нє хочу, и нє пра(г)ну (к. XVI — I пол. XVII ст. *ЦНБ* 74 П/20, 23).

ВЫМОВНЫЙ *прикм.* **1.** Красномовний, *діал.* вимовний: Рѣчѝстый: Вымóвный (1627 *ЛБ* 110); Г(с)дь на Мѡ(и)сє́ѧ рє́кл': Аарѡ́нъ брáтъ твóй... вѣмъ ѝжь вымóвный єсть (серед. XVII ст. *Хрон.* 82);

який має дар легко висловлюватися: Ѡбрѣтослóвєцъ: Вымóвный, роспрáвный, свѧ́гот', лга(р), клє́ко(т) (1627 *ЛБ* 149).

2. Виправданий, оправданий: єсли бы и зблꙋдѝли, што єстъ нєподóбна, тогды́ бы слꙋхаючїє были вымóвни, а они осꙋждє́ни (Острог, 1598-1599

Апокр. 59); нєха(и) мя ꙋ вм(л)тє(и) вымѡвны(м) чини(т), и(ж) ста́вити ся до вм(л)тє(и), для ѡбачє(н)ѧсѧ и порозꙋмє(н)ѧ нє могу, пи(л)но прошу (Острог, 1633 *ЛСБ* 519).

ВЫМОВЦА *ч.* (*стп.* wymowca) красномовець, оратор: Вѣтїй: Ри́тѡръ, ора́торъ,... красомо́вца, а́лбо вымо́вца, спра́вца, а́лбо прокꙋра́торъ, рѣчни́къ, хитрословєцъ (1627 *ЛБ* 24); Вымовца, Eloquens (*Уж.* 1645, 20 зв.).

ВЫМОВЯТИСЯ *див.* **ВЫМОВЛЯТИСЯ.**

ВЫМОГА *ж.* Вимога; прохання: я нє вѣдаючи таковыхь спра(в) шафара своєго и на вымоги и(х) сполє(ч)ноє из шафаромъ мои(м)... торгъ ꙋчинили и мярє своє ємꙋ на бо(ч)ки поташовыє... дали (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 4, 37).

ВЫМОЛВИТИ *див.* **ВЫМОВИТИ.**

ВЫМОЛОТИТИ *дієсл. док.* (що) Вимолотити: дочка моя... с мужемъ своимъ... пашни мои помолотили..., у гумне, кгвалтомъ, на колко сотъ мацъ жита и пшеницы вымолотили и ку пожитку своему обернули (Володимир, 1566 *АрхЮЗР* 8/III, 121); штося тє(ж) дотычє(т) збо(ж)я... я ихъ мл(с)тя(м) нє продавалъ и того мнє ихъ мл҃сть... заборонити нє маютъ алє мнє яко власноє моє побрати вымолотити... во(л)но (Дубно, 1577 *ЖКК* II, 266); гумно вымолотивши попродавалъ и гроши зъ собою побралъ (Луцьк, 1590 *АрхЮЗР* 6/I, 203); тыє по(д)воды... з я(г)лами для спинєжєня и(х),... вымолочоныє, а нє скупованыє и никому нє запроданыє (Володимир, 1646 *ТУ* 328); также и гумно все вымолотили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 376).

Див. ще **ВЫМОЛОЧАТИ.**

ВЫМОЛОЧАТИ *дієсл. док.* (що) Те саме, що **вимолотити:** гае тамошъние вси, мало не в пень, вырубали; гумъна вымолочали; спряты вси,... повыкопали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 53).

ВЫМОЛОЧЕНЄ *с.* Вимолочення: которая маетност през таковую дезоляцию забраня подданых, спаленя двору, вымолоченя гумна, жадного пожытку протестуючому не чынит (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 427); менованые попи, ничого не респекътуючи на вины, в праве описаные, и неконтенътуючисе першими розными кривъдами,... подчасъ ребелии козацъкое... починеными, а то естъ, меновите, в побраню и посеченъю быдла, въ вымолоченю гумъна, жита, пшеници и иншого розного збожа (Володимир, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 475).

Пор. **ВЫМОЛОТИТИ.**

ВЫМОЛОЧОКЪ *ч.* Оплата за вимолот зерна: ѡсознаваю... ижъ ми ѡ(т)да(л) тр(и) побо(ры)... з маєтности... па(н) во(и)тє(х)... которꙋю... ѡ(т) нєбо(сч)ика пн҃а гнєвоша... дє(р)жи(т) ѡ(т) чл҃вка пяти загоро(д)нико(в) по грошє(й) дєсяти по(л)ски(х) а ѡ(т) трына(д)цєти ꙋбоги(х) што з вымолочкꙋ живятся по чотыри по(л)ски(х) ѡ(т) кола млыново(г) мꙋчно(г) совито по грошє(й) два(д)цє(т) чотыри по(л)ски(х) (Вінниця, 1613 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3149, 1); ѡ(д) трына(д)цати ꙋбоги(х) што зъ вымолочку жывя(т)ся по грошє(й) два полски(х) ѡ(д) кола млынового... по грошє(й) полски(х) двана(д)цє(т) (Вінниця, 1614 *ЦДІАЛ* 181, 2, 3149, 2).

ВЫМОРЕНЄ *с.* (кого) Винищення, виморення: рыбы изъ сажавокъ одну зловили, а другую безъводя поморили, — шкоды зопсованемъ кола и выморенемъ рыбъ двѣсти золотыхъ собе шкоды шацуетъ (Володимир, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 138); ставы,... презъ выморожене и выморене рыбъ попустошилъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 492).

ВЫМОРОЖЕНЄ *с.* (кого) *(через мороз)* винищення: ставы,... презъ выморожене и выморене рыбъ попустошилъ (Луцьк, 1633 *АрхЮЗР* 6/I, 492).

ВЫМОРОЖОВАТИ *дієсл. недок. (нищити морозом)* виморожувати: Изса́кнꙋю: Высꙋшꙋю, выморо́жꙋю (1627 *ЛБ* 47).

ВЫМОТАТИ *дієсл. док., перен.* (з чого) *(допомогти кому-небудь вийти із важкого становища)* виплутати, вирятувати: Ваша... милость,... еще так есте поганскими учители, Аристотелем и другими, умотал, иж толко второе пришествие христово твоего костела мудрость и науку с поганское мудрости вымотает и обнажит (1608-1609 *Виш.Зач.* 207).

ВЫМОТАТИСЯ *дієсл. док. (вийти зі скрутного становища)* виплутатися: кто можє(т) и(з) сѣтє(й) си(д)ла и ꙋплєтєнїѧ грѣховного выплє(с)тися и вымотати (1598 *Виш.Кн.* 279).

ВЫМОЧИ *дієсл. док.* (що у кого) *(поставити вимогу зробити що-небудь)* домогтися: про(д)ковє в(ш) м(л) з великою трꙋ(д)ностию и кошто(м) нєма-

лы(м)... тоє ѹбогоє Єпископиє ѹ короля... жикму(н)-та достали и вымогли (Стрятин, 1588 *ЛСБ* 101); людми а нє скота́ми є́стєсмо, а з ла(с)ки б҃жей людми свобо́дными, на кото́ры(х) абы што прєз҆ мо́цъ и моу́съ вы́мочи мѣлъ, про(ж)нє собѣ хто обєцова́ти ма́єтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 216).

ВЫМУДРИТИСА *дієсл. док.* Стати надмірно мудрим: ѹжє па́стырє нн҃ѣшны(и) вѣкъ выжити, выро(с)кошовати, выславитисѧ... вым(д)ритисѧ ѹмыслили суть (1598 *Виш.Кн.* 289).

Див. ще **ВЫМУДРОВАТИСЯ.**

ВЫМУДРОВАТИСЯ *дієсл.док.* Те саме, що **вымудритисѧ**: Ты же, костеле латынский,... пожер щастье,... и ту на земли важити, вымудроватися и выславитися изволив (1608-1609 *Виш.Зач.* 230).

ВЫМУРОВАТИ *дієсл. док.* (що) Вимурувати, збудувати: Прито(м)... позволили братия в цр҃кви ново(й)... вымуровати склєпъ кошто(м) бра(т)с-кимъ (Львів, 1634 *ЛСБ* 1043, 38 зв.).

ВЫМУСИТИ *дієсл. док.* (кого) Змусити, примусити: є(с)ли нє (с)хочутъ давати — би(и) и прова(д) ωвдє са(м) до вєзєня ка(ж)дого зъ ни(х) и голосо(м) вєлики(м) ча(с)то и густо волаючого, кгва(л)товънє и бє(с)пра(в)нє вымусилъ и взялъ (Володимир, 1646 *ТУ* 333).

ВЫМУЧИТИ *дієсл. док.* (кого) *(фізично знесилити)* вимучити: даи ми тѣло... іс҃а котораго жидовє наикроу(т)нѣи (!) вы́моучили (Смотрич, II пол. XVI ст. *Проп.Д.* 14 зв.).

ВЫМЫВАНЬЄ *с.* Вимивання: Бори́ѳъ: зѣльє ѻ́строгω сма́кѹ, до вымыва́ньѧ брѹдѹ спосо́бноє, я(к) ѹ на(с) мы́ло (1627 *ЛБ* 187).

Пор. **ВЫМЫВАТИ.**

ВЫМЫВАТИ *дієсл. недок. (миючи, робити щонебудь чистим)* промивати, вимивати: Про́тожъ и ра́ны загни́лыи и трѹ(д)ныи кѹ оулѣкованю растворѝвши ты(м) вымыва́ю(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 184).

ВЫМЫСЕЛЪ, ВИМИСЕЛЪ, ВИМИСЛЪ, ВЫМИСЛЪ, ВЫМЫСЛЪ *ч. (те, що вигадане)* вигадка, вимисел: А што сѧ дотычет вин и вымыслов, ωбтѧжливостєй на подданых тых имєнєй Єго Милости, тєды жадных рєчєй нє маю ωбтєжати (Звиняче, 1553 *AS* VI, 10); никоторыми вымыслы ани записы кѹ имє(н)ямъ... ω(т)ца и(х) припѹщоны быти нє маю(т) (1566 *ВЛС* 7 зв.); в семъ листе моемъ продажномъ... неменованое менованому жадными причинами ани вымыслы людскими ни в чомъ шкодити... не могло (Затурці, 1590 *ИКА* дод. 92); за́вшє абы́сь на но́выє ω(т)щєпє́н҆ства ωглѧ́довал҆сѧ, а то длѧ то́го, абы́ тѧ жа́дєнъ но́вый вы́мыслъ нє оубѣгъ (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 39); што ся тутъ написало, евангеликове называютъ плетками и вымыслами людскими (Вільна, 1608 *Гарм.* 216); И єстъ то свѣжій отступницкій новокалендарній... вимислъ, а на насъ потваръ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 713); Ба́снь: Ка́зка, ба́йка, вы́мысл҆ (1627 *ЛБ* 5); чини(лъ) єси сєбѣ при(с)маки дивними вими(с)лами, пока(р)мами (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272); Найпє́вѣй (!) ма́єшъ вѣрити томѹ: и́жъ то́є поздоровлє́н҆є, нє сѹтъ вы́мыслы лю́дскїє, а́лє з҆ нб҃а ω(т) г(с)да бг҃а (Львів, 1646 *Зобр.* 19 зв.).

ВЫМЫСЛИВАТИ *дієсл. недок. (придумувати)* вимишляти, вимислювати: Жидове,... промежъ вещей церковныхъ свои фикгуры вымысливаючи, и около онои зміи ставили (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57).

Див. ще **ВЫМЫСЛИТИ, ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫСЛИТИ, ВИМИСЛИТИ *дієсл. док.* (що) Вигадати, вимислити: ку праву его милость позывати... не маем никоторыми причинами... в статуте через прокураторов вынайденными, так з розуму людского, врадового и прокураторского вымышлеными (Володимир, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 185); Глаголють Лютори... ижъ бы Костянтинъ царъ зъ матерію своею Ириною иконъ много вымыслили (Супрасльський монастир, 1580 *Пис.пр.лют.* 57); О чистцу латинском, вымышленом мистром диаволом и его учениками (1588-1596 *Виш.Кн.* 141); Нє єстъ бовѣмъ то надарє́мнє вымышлєно (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 151); А што́жъ коли лѣпшого, а́л҆бо годнѣйшого на(д) Бг҃а вы́мышлєно бы́ти мо́жєтъ? (Львів, 1646 *Жел.Сл.* 3 зв.);

(створити що-небудь нове) придумати: ωнъ,... нє вєдати якиє(с), дє(и), новыє мыта и пожитки вымысливши... ω(т) гостє(и) и купцовъ приєжчи(х), ...// слуга(мъ) пана Матфєѧ Малинского жъ, кгвалтовънє выбирати и грабити, дє(и) указалъ (Луцьк, 1581 *ТУ* 185-186); есть юная вѣра... на прелесть лакомых утворена,... от стихий мира и

человѣческаго мудрования и выналѣзку вымышлена (1608-1609 *Виш.Зач.* 201); Року 1440 вымышлено изрядное художество: книгъ друковане (поч. XVII ст. *КЛ* 74); а тии братї(я) мѣли еднꙋ се(с)трꙋ, именемъ неѡмея тая найпе(р)вѣй вими(с)лила якъ дѣти колихати (серед. XVII ст. *Луц.* 529).

Див. ще **ВЫМЫСЛИВАТИ, ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫСЛИТИСЕ *дієсл. док.* Вигадатися, видуматися: Пра́гнꙋле(м)... ѡ(д)щепе́нствъ причи́нꙋ позна́ти: и ѡба́чити, если бы се могла вы́мы(с)лити доро́га, вси цр҃кви Хв҃ы до... е́дности злꙋчи́ти (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 5.).

ВЫМЫСЛНЫЙ, ВЫМЫСЛЪНЫЙ, ВЫМЫСЛЬНЫЙ *прикм.* Винахідливий, вигадливий: Ща́пства: стро́и пова́жныи, // вымы́слныи дла надꙋтости, и по́мпы растлѣнїа (1627 *ЛБ* 158-159); отецъ Иозефатъ по таких кривъдах, битю, розплошенъемъ хлопковъ протестантис,... // ...дворника протистантис,... выволокшы с тогож дворку розмаитыми и вымыслъными способы его страшыл (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 357-358);

облудний: кгды́ са ты́и вымы́сльныє по́стꙋпки и(х) гре́комъ оупри́крили, яко до роспоро́тьа єдности косте(л)ной пришло (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 150 зв.).

2. Вишуканий: их мл... вбежавъшы в добра дедичъныи кнежати его мл. Клеван // ...стацие розные волами, яловицами, полтями, сыром розным,... и пинезъми беручы, олеи, напитки вымыслные,... куповати собе казали и пили (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 349-350).

Див. ще **ВЫМЫШЛЕНЫЙ.**

ВЫМЫСЛНѢЙШИЙ *прикм. в. ст. у знач. ім.* Винахідливіший: што́жъ бы искꙋси́тель сатана о́ный дш҃е́вный не́пріате(л), люди до ѡ(т)ча́анїа привести пра́гнꙋчїй, на(д) то вымыслнѣишого вы́рвати мо́гъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 157).

ВЫМЫСЛЪ *див.* **ВЫМЫСЕЛЪ.**

ВЫМЫСЛЯТИ *див.* **ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫСЛАТИ *див.* **ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫТИ *дієсл. док. (зробити чистим)* вимити: abluo вымыю (I пол. XVII ст. *Своб.* 18); Вы́мый... з҄внꙋтра шклани́цꙋ, // абы и з҄верхꙋ чи́ста была (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 723-724); Мꙋжь з котораго вы́де насѣнье плыне́нем ѡмы́єтъ водо́ю все тѣло своє и нє чи́стый бꙋдєтъ а́жъ до ве́чера: та́ко(ж) и ша́ты вы́мыєтъ водо́ю (серед. XVII ст. *Хрон.* 120 зв.).

ВЫМЫТИСА *дієсл. док. (миючися, стати чистим)* помитися: А ѡчи́щеный вы́мыєтъ шаты своѣ, ѡго́ли(т) во́лосы своѣ, и вымыєт҄са в҄ водѣ, и бꙋдет҄ чи́ст҄ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 693).

ВЫМЫШЛЕНЫЙ, ВИМИШЛЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* **1.** Видуманий, вигаданий: а я самъ а нихто якъ з близкихъ, кревных,... такъ тежъ з приятелей людей знакомитых в то ся вступовати и никоторыми якож колвекъ вынайдеными и вымышлеными правными и неправъными причинами в том вечномъ... держаню, и вживанъю ...не маемъ (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 272); межи мно́гыми и́ными собла́знами, обрѣтєса нѣкаа собла́зна вы́мышлен҄наа па́ска (Львів, 1590 *Гр.Рог.* 1); Або нє види(ш), и(ж) в҄ правосла(в)но(й) вѣрѣ, нє ма(ш) инъшы(х) вымышлєны(х) т҄щєсла(в)ны(х) нововына(й)дєны(х) тытꙋло(в) и на́звыскъ в҄сєго востока..., то(л)ко ѡ(д)но има, въ антиѡхїй // ап҃(с)лы пода(н)ноє хр҃(с)тїа́ни(н) (п. 1596 *Виш.Кн.* 250-250 зв.).

2. Вишуканий: когда нє моглъ єси вшєтєчной своєй жа(ж)дѣ догодити, то чини(лъ) єси сєбѣ при(с)маки дивними вими(с)лами,... по(т)равами вими(ш)лєнными и заправными (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 272).

Див. ще **ВЫМЫСЛНЫЙ.**

ВЫМЫШЛЕНЬЄ *с.* Винахідливість: Вънємле́нїє: Вымышле́ньє (1627 *ЛБ* 21); Вєсєле́имъ рємєсни́къ прєхи́тры(и)... напо́лнилъ єсмь єгѡ дх҃омъ бж҃їимъ мꙋдростью,... и оумѣєтности в҄ ко́ждомъ рємє(с)лѣ кꙋ вымышле́нью, што одно мо́жє быть оуро́блєнно з҄ зо́лота, и срєбра (серед. XVII ст. *Хрон.* 108 зв.).

Пор. **ВЫМЫСЛИТИ.**

ВЫМЫШЛЯТИ, ВИМИШЛЯТИ, ВИМИШЛАТИ, ВЫМЫСЛЯТИ, ВЫМЫСЛАТИ, ВЫМЫШЛАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Вигадувати, видумувати, вимишляти: ты николи того чинити нє звык и нєпотрєбноє слꙋжбы подданым нашим никды нє вымышлал (Краків, 1542 *AS* IV, 320); на Пустомытє Сємашку брати по двадьцати и по пєти

головажєнь соли, а бо(л)ши того нє вымышляти подлугъ листу короля Казимєра (Луцьк, 1545 *ТУ* 69); та(к)же боудеть рвати и то(р)гати сѣти... во мори и вымыслѧючи свѣта того боудꙋ(т) сѧ выбивати с ты(х) сѣтїи (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 193 зв.); ѡныє ра́ны за́вшє соу(т) явныє, и были анѣ бовѣ(м) бы́ли тре́ба длѧ жи́лъ и пло́ти спаѧнасѧ и трва́лости но́вый чоу(д) вымышлѧти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 164); Ѡ ѡшꙋка́нѧ нєпристо́йныхъ вымыслѡвъ! Нє та́къ и годи́лосѧ мꙋдрова́ти и вымышлѧ́ти ѡ Вєлмо́жной и высо́кой хва́лѣ, ѡ мꙋ́дрый Никола́ю (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 281); Притворя́ю: Змышлѧ́ю, вымышлѧ́ю (1627 *ЛБ* 100); хотя бы що чинилъ и вымысля(л) ста(р)шы бы и єрє(с) якꙋю, то нє маю(т) мнихи на тоє смотрєти (Скит, 1633 *ЛСБ* 520, 2);

винаходити: И што́ головнѣ́йшихъ дово́дѡвъ... // Никола́євыхъ широ́кость ба́даючи, ве́сполъ и про́тивъ ста́вачи оуста́вы щи́рой... пра́вды, нє вынайдꙋючи а́нѣ вымышлѧ́ючи ѡмы́лныхъ фѣкгꙋръ а́лбо цы́рклєй зємлємѣ(р)ски́хъ, в҆ кото́рыхъ ба́вачисѧ бє(з) пожи́ткꙋ зоста́ли, пра́вдꙋ вы́ставити хотѧчи (Київ, 1619 *Гр Сл.* 191-192); нє сꙋ́ть ґрєковє ѡ(т)щє-пе́нцами ни рꙋ́сь, — алє тыи кото́рїи тєпе́ръ ина́чєй оучатъ... и нови́ны вимишлѧютъ (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 33).

2. Обмірковувати: шꙋкалъ єси звѣрєй по гора(х), по лѣса(х),... а нє ти(л)ко єси такъ и(х), яко и(х) прирожє(н)є створило, нє илъ, алє тисячꙋ разъ вими(ш)лялъ, якъ бы и(х) роз҆бира(т), рꙋба(т) (Чорна, 1629 *Діал. о см.* 271).

Див. ще **ВЫМЫСЛИТИ, ВЫМЫСЛИВАТИ.**

ВЫМЫШЛѦНЬЄ *с.* Видумування, вигадування: єсли(ж) прє(з) ра́дъ, в҆проваже́ньє до црквн бжєє што ра́зъ то новѣ́йшихъ рєкгоулъ, и нєслы́ханыхъ пєрє(д) ты(м) // обра́довъ и досто́єнствъ вымышлѧ́ньє... дѣєпи(с) розꙋмѣєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 180 зв.-181).

Пор. **ВЫМЫШЛЯТИ.**

ВЫМЫШЛѦЧЪ *ч.* Вигадник: пода́лъ прєто ихъ Бгъ до ганє́бного смы́слꙋ... кри́вдѧчих҆, хлю́бных҆, пы́шных҆, вымышлѧ́чѡв҆ зло́го, родичѡмъ нєпово́лных҆ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1016).

ВЫМѢЛОКЪ див. ВЫМЕЛОКЪ.

ВЫМѢНИТИ, ВЫМЕНИТИ *дієсл. док.* (що в кого, за що, з ким за що, що на що) Виміняти, обміняти: Продал єсми имѣнє своє ѡтчизноє... кнѧзю Василю... котороєж имѣнє ѡтєць мой вымєнил ꙋ пана Рꙋсина за ѡтчизнꙋ нашꙋ (1520 *AS* III, 198); котороє тєж имєнє, Ставрово к томꙋж войтовствꙋ Лꙋцкомꙋ придал был брат нашъ..., на Ѡкнины вымєнил и сто коп грошєй им придал (Краків, 1536 *AS* IV, 66); они тотъ млынъ зъ Выдубицкими за чотыри дворища на Звѣринцѣ вымѣнили (Городно, 1568 *АЗР* III, 146).

Див. ще **ВЫМѢНАТИ.**

ВЫМѢНАТИ, ВЫМЕНАТИ *дієсл. недок. і док.* **1.** (що, що за що, у кого за що, за що) Виміняти, обміняти: кнѧзь... повѣдил... иж кꙋпил... имѣньє ...котороєжь имєньє ѡтєц єго вымєнѧлъ... за имєньѧ ѡтчизныи свои (Краків, 1521 *AS* III, 209); конє(и) дво(р)ныхъ чєтвєро ѡдинъ по(д)єздокъ чалы(и)... // ...други(и) кары(и) вымєнѧны(и) ꙋ цыгановъ за конѧ стада нєбо(ж)чика пна а(н)дрєѧ кунєвского (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 5-5 зв.); я маю свои вла(с)ныє части, ѡпро(ч) умєсны(х) имєнє(и) Клочко(в) и Бубєнъца: пє(р)шую ча(ст)..., єсми вымєня(л) (Житомирщина, 1600 *ККПС* 167); ста́раимосѧ жъ вы́мѣнѧти за цно́ты та́м҆ то́є кроле́вство, кото́роє са́мо єдино ты(л)ко єстъ нєсмєр҆-те́лноє и нєѡ(т)мѣн҆ноє (Острог, 1614 *Тест.* 162).

2. Назвати, *(побіжно — ще)* згадати: которыєж имѣньѧ вымєнєны мєновитє на ѡсобномъ листꙋ моєм (Луцьк, 1534 *AS* III, 472).

3. (кого) *(усувати зі складу)* виключати: ѡто(ж) нє мови(т) абы мѣ(л) длѧ богаты(х) є(д)но оучинїти нбо... алє длѧ всѣ(х) нє вымѣнѧючи нѣко(г) (к. XVI ст. № 31, 196 зв.).

Див. ще **ВЫМѢНИТИ.**

ВЫМѢРАТИСѦ *див.* **ВЫМѢРАТИСѦ.**

ВЫМѢРЕНЪ *дієприкм. у знач. прикм. (який має певну довжину)* виміряний: ли ло(к) снꙋ(р) вымѣрє(н) єдє(н) (Львів, 1599 *ЛСБ* 1042, 4).

ВЫМѢРЕНЬЄ *с.* Виправдання: протожъ напєрєдъ тыи обѣтници и упєвнєн҆я а вымѣрєн҆я з҆ ихъ властныхъ листовъ припишꙋтся (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9 зв.).

ВЫМѢРНИКЪ *ч. (той, хто дає оцінку поведінки кого-небудь)* суддя; *розм.* вимірювач: Лєчъ найвы́ш'шый Вымѣрник', з' по(д) землѣ выхо́дит', И вА́знєвъ своихъ мно́зство з' собо́ю приво́дит' (Київ, 1632 *Єв.* 297).

ВЫМѢРАТИСА, ВИМЕРЯТИСЯ, ВЫМѢРАТИСА *дієсл. недок. і док.* (з чого і без додатка) *(подавати докази чого-небудь)* оправдуватися (оправдатися) (чим і без додатка): єгда то́є вложи́ли на нєго бра́тьА, абы шо(л) до самаріи, чомоу якъ старѣйшїй ихъ нє вы́мѣра(л)сА с того, алє за́разо(м) // тамъ идє(т) якъ посланє́цъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 93 зв.-94); Дошло мА писаньє отъ в. м., въ которомъ... в. м. пишучи, перъвей вимерятися рачишъ, ижесь в. м. на жадныхъ зъезъдехъ,... не былъ (Вільна 1599 *Ант.* 597); А зъ другое стороны читаемо, же предся сами зъ ростеганя панованя надъ христіяны вымѣраючисА мовятъ: "не пасемо Вѣры вашой" (1603 *Пит.* 103); Ѡ(т)вѣтова́ти: мо́вити що кȣ оборо́нѣ, то́є(ст), вымѣрА́тисА (1627 *ЛБ* 145).

ВЫМѢТАТИ *див.* **ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМѢТАЧЪ *ч.* Замітач, замітальник: И вы мало за што маете тому предводителеви своему дяковать, кгдыжъ той васъ в тачкахъ do confusii отвѣзъ, той васъ нерядницы прыказалъ, иже сталые гонители правды будете, за васъ прысягъ, и вымѣтачами, пецухами, прокураторами, секутниками, того дому нерядного кгосподарми зоставилъ (Слуцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 275).

ВЫМѢТОВАТИ, ВУМѢТОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** *(силою видаляти)* викидати: в' црква(х) ѡ(т)мѣны чи́нАчи тѣла мє́ртвыхъ грє́чєской вѣры людє́й и(з) зємлѣ вы́копаныє вымѣтȣютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 212); вєли́кїи рыбы... на главѣ ма́ю(т) якобы два коми(н)ки, кото́рыми во́доу оузго́рȣ вымѣтȣю(т) (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 26 зв.); По́то(м) почали и(з)дыха́ти в' мѣстѣ та(к) ба́рзо, и(ж) ю(ж) и(м) зємлѣ нєдостава́ло в' мѣстє к' хова́нїю. алє и(х) а(ж) за мо́уры вымѣто́вали (Там же, 84).

2. *Перен.* (що) *(опускати в тексті)* викидати, викреслювати: в роздѣлє сє́момъ єси написа́лъ, жє грє́ковє такїє рѣчи з книгъ свои(х) вымѣтȣю(т) и выма́зȣютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 139 зв.).

3. *Перен.* (що) *(не брати до уваги)* відхиляти, відкидати: То́є пи́смо... Арїа́новє, жє и(х) коло́ло, вымѣтовали (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 10); алє гєрєти́коу блю́знишъ и вывєрта́єшъ пи́смо спосрє(д)коу бовѣ(м)... всю вѣроу вымѣтоуєшъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 126 зв.).

◇ **вумѣтовати на очи, на очи вымѣтовати** — *(показувати правду)* відкривати очі: іс҃ хс҃ воумѣтȣє(т) на ѡчи пыхоу ѡны(м) фарисєѡ(м) (XVI ст. *УЄ* № 29519, 8); то ди́въ жє рєкомо ба́чны(и) и хр(с)тїа́нскїй чл҃къ то хр(с)тїа́номъ знєво́лєнымъ, за ганє́бнȣю зло́сть и виноу на ѡ́чи вымѣтȣєт' (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 167); Ѡблича́ю: Строфȣ́ю, фȣка́ю, ...оупомина́ю, на о́чи вымѣтȣю, поганблА́ю (1627 *ЛБ* 148).

Див. ще **ВЫМЕСТИ, ВЫМЕТАТИ.**

ВЫМѢТОВАТИСА *дієсл. недок.* Відхилятися, відсторонюватися: Кото́рыи сȣ(т) в' грѣха(х), длА то́го пе́ршїи вымѣтȣютъсА (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 297).

ВЫМѢТЫ, ВЫМЕТИ *мн.* (*стп.* wymioty) *(викинена зі шлунка речовина під час блювання)* блювотина, блювота: якъ пе́съ кото́рыйсА воро́чає(т) до своихъ вы́мѣтовъ, бры(д)кимъ єстъ, та(к) и глоу́пый кото́рыйсА своє́ю зло́стю воро́чає(т) на сво́й грѣ(х) (Острог, 1607 *Лѣк.* 89); Кото́рїй то млодє́нєцъ, ґды мȣ ма́тка нє давала по́кармȣ, ча́сто кроть свои вымє́ты ѣдал', и мо́чъ свою пиАлъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 3).

ВЫНА *див.* **ВИНА.**

ВЫНАЙДЕНЄ, ВЫНАЙДЕНЪЄ, ВЫНАЙДЕНЬЄ *с.* **1.** *(виявлення)* винайдення, віднаходження: росказали єсмо ємȣ... ѡного Ѳєдинкȣ и всєх товаришов и помочников єго, єслибы ѡ них вєдали, закрывати нє смєючи, ємȣ ѡзнаймовали и на вынайдєнє ихъ томȣ посланцȣ нашомȣ помочни были (Петрків, 1567 *AS* VII, 125); нє длА вынайдє́нА я́кобы крыючєєсА пра́вды, алє длА вылєѣжо́ноє вы́найдєноє и пропов'ѣдан'ноє ѡ(т) ѡ(т)цовъ на́шихъ пра́вды ѡказа(н)А (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 10).

2. *(оцінка, аналіз чогось)* розгляд: а вєдьжє давал то на вынайдєньє нашоє господарскоє, яко быхмо то выроком нашим нашли (Вільна, 1565 *AS* VI, 275); *(чия-небудь думка)* міркування, погляд: а хотя бы сесь нинешний записъ мой в чомъ кольвекъ добре и правнымъ не был, тогды предся, водле права...

никоторым способомъ и ниякимъ вынайденъемъ розумов людскихъ и жадными правы... касовати я самъ не маю (Дубно, 1576 *АрхЮЗР* 8/VI, 417); **водлугъ вынайденя** — згідно з думкою: ма(л)жо(н)ка моѧ... во(д)лѹгъ вына(и)дє(н)я и помє(р)кова(н)я приѧтє(л)ского, постѹпила мнє имє(н)є своє шєшоли (Ковель, 1578 *ЖКК* I, 116);

видумка, винахід: то́лко послѹше́нство ма́є(т) бы́ти ѡ(т)да́вано па́стырємъ, кгды́... нє мо́зкѹ своє́го // плохо(г) вынайдє(н)ѧ, алє во́лю бж҃оую ѡ́вцамъ принѡ́сѧтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 66-66 зв.); А зъ стороны послушенства, теды на тотъ часъ ма быть послушенство отдавано духовнымъ, кгды... не мозгу своего плохого вынайденя, але Волю Божію овцамъ приносятъ (1603 *Пит.* 102).

3. *(позитивне рішення)* згода, домовленість: их милост тое наше винайденъе от насъ вдячне приняли и обедве сторонѣ на то позволили и то... держати обецали (Свищів, 1553 *АрхЮЗР* 8/VI, 31); мы, будучи,... в Лю(б)линє, за вына(и)дє(н)ємъ и(х) мл҃(с)ти пановъ приятєлє(и) нашихъ..., сєбє выпустили, апєляцы(и)... ѡ(т)ступили и угоду мєжи собою учинили (Люблін, 1592 *ККПС* 97).

Див. ще **ВЫНАЙДОВАНЬЄ.**

ВЫНАЙДИТЕЛЪ *ч.* Винахідник: Тво́рєцъ: Створи́тєль, робо(т)ни(к), а́вторъ, лати(н)ски: то́єсть, пе́ршїй вынайди́тєль ка́ждои речи, по́во(д), спра́вца, причи́н(а) (1627 *ЛБ* 132); Авторъ: Нача́лни(к), Каѳиґємѡ(н). пе́ршїй вына(и)ди́тє(л) яко́инь ре́чи. по́во(д), причи́на (Там же, 171).

ВЫНАЙДОВАНЬЄ *с.* Відшукування, знаходження: Възыска́нїє: Вынайдова́ньє, шѹка́ньє, пыта́ньє, ѡпытъ, вывѣдова́ньєсѧ (1627 *ЛБ* 20).

Див. ще **ВЫНАЙДЕНЄ.**

Пор. **ВЫНАЙДОВАТИ.**

ВЫНАЙДОВАТИ, ВИНАЙДОВАТИ, ВЫЙНАЙДОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Знаходити, вишукувати, виявляти: вєсполъ при єпискѹпє братья вынайдовати маютъ вины ѡска(р)жєня и сѹдитися по правиломъ свєтыхъ ѡтєцъ (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Възыскѹю, вына(и)дѹю (1596 *ЛЗ* 35); нѡ́выи клю́чки и вѣдра до чєрпа́ньѧ зо́лота што дн҃ь // вынайдѹючи... пожи́тки хапа́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 171-171 зв.);

вигадувати, придумувати: я по выштю оного году... // буду винен сам, або потомки мои... подле шацунку людей добрыхъ, отдати и заплатити кром жадное отволоки, не вынайдуючи собе никоторыхъ причинъ (Вільна, 1562 *АрхЮЗР* 8/VI, 126 - 127); панъ Семенъ Богуринъский... почалъ собе дивные причины вынайдовати (Луцьк, 1572 *АрхЮЗР* 8/III, 264); А єсли(ж) бы... миско ма(л) на(д) сказанѧ дєкрєту пра(в)но(г) и(н)шыѣ фо(р)тєлѣ вына(и)довати, тєды пєрєпада(т) вины па(н)скоѣ (Одрехова, 1592 *ЦДІАЛ* 37, 6, 1 зв); я́кїє ко́лвєкъ причи́ны кѹ нєблагословє́нствоу бы́ли на ни́хъ вына́йдова́ны, и клѧ(т)вы выно́шєны а выдава́ны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 36); я́ко за кѹпєцкїй хлѣбъ в'зѧвшисѧ, нє ѡди́нъ то́лко спо́собъ зыско́въ вынайдѹєтъ, а́лє ѡ(д)всю́ль приспосо́бити и примнѡ́жити зыскѹ оусилѹєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 303); Па(н) Єри(и) Голѹбъ... Панѹ валє(н)тому... нєприя(с)нъ (!)... ѡказоватъ поча(л)..., а нє могѹчи явънє доказати... вына(и)дова(л) скритє на то способъ за ѡказыєю таковою (Київ, 1634 *ЛНБ* 5, II 4060, 2 зв); А я в то́мъ пєрєстєрѣга́ю ты́хъ, кѡто́рыи вынайдѹєтъ при Бз҃ѣ бєзнача́лном' два яковы́єсь поча́тки (Чернігів, 1646 *Перло* 9 зв.).

2. Встановлювати, запроваджувати: в' Па́той, вла́снѹю цр҃ко́внѹю вла́дзѹ вынайдѹю, и пробѹю ѡ́нѹю бы́ть вла́снє дѹхо́вною, а вшєлакїє юри(с)ди(к)циє ѡ(д) цр҃кви дале́ко ѡ(д)кида́ю (Єв'є або Вільна, п.1616 *Прич. отех.* 9 зв.); за сим универсалом моцен ест... войт местом радити и правити и волосчанами, здавна до места належачими... и их судити порядки винайдовати (Київ, 1649 *Тр.ЧАК* 146).

Див. ще **ВЫНАЙТИ.**

ВЫНАЙТИ, ВИНАЙТИ *дієсл. док.* **1.** (що) *(знайти найвідповідніше)* дібрати, підібрати: наймоу собѣ ѡ(т)сю́ль причи(н)цовъ оубо́гихъ, вы́найдоу ра́на(м) мои(м) пєрє(д) выхожє(н)ємъ яко́є оулѣче́ньє (Острог, 1607 *Лѣк.* 124); пото(м) причи́ны и(х) ...вы́ложити..., абы́смо лѣка́рства и(м) вына(и)ти и назначи́ти могли (серед. XVII ст. *Кас.* 61 зв.);

вигадати, придумати: Маетъ его милость пан Кграевский тот островъ земли держати и вживати зо всими пожитками... которые бы одно мог собе вынайти и множити (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 130); я са(м)... при животє моимъ, та(к) и по

мнє жона... никоторымъ ѡбычає(м), такъ поступки правны(ми), яко и нєправными и тє(ж) вымыслы лю(д)скими вына(и)дєными, в тоє имє(н)є и в никоторую ча(ст) єго вступова(ти) нє маю (Житомир, 1584 *АЖМУ* 139); а що сѧ ты(ж) тычє(т) словъ нєѹ̈чтивы(х) котрыє собѣ примовляли, тєды братия тоє вынашли, же слова за слова (Київ, 1601 *ЛСБ* 1043, 5); Также и иные многіе свѣдители, которые на него свѣдчыли, и тые ничого таковоrо не вынашли (Вільна, 1608 *Гарм.* 209); костел латынский и з своим боготворным чтилищем (силогизмами, от стихий мира вынайденими) вѣру православную,... претворил (1608-1609 *Виш.Зач.* 222); а для того ест вынайдено, абы писмом кождую речъ объяснено (Руда, 1646 *ПККДА* І-1, 82); кото́ры(и) спо́собъ... прє(з) та(к) до́л'ги(и) вѣкъ... нєнарѹ̈шє́нє ...тр(и)ває(т): жє твєрдѧ(т), и́жъ з нєба... ѡны(м)... ѡ(т)цєм' є(ст) принєсєны(и), а нє лю(д)ски(м) промысло(м) вынайдєны(и) ѡ(т) ста́рши(х) (серед. XVII ст. *Кас.* 12).

2. (що) Встановити, запровадити: кото́рыє наѹ̈ки пословє(н)скѹ̈ пєрєвєдєныє вына(й)дєно в школѣ лвовско(и) рѹ̈скимъ языко(м) списано (Львів, 1587 *ЛСБ* 67); такъ же караныо, которое бы водлугъ права одъ насъ вынайденое было, подлегалъ (Володимир, 1608 *АСД* VI, 117); я са(м) а по (м)нє ма(л)жо(н)ка... станути маємо и пови(н)ни будємо стано(в)ши... фору(м) нє єкъсципуючи ѡборо(н)... в правє ко(н)ституция(х)... ѡписаны(х) и(з) до(в)стєпу лю(д)ско(г) вына(й)дєныхъ такжє... суму... позычонѹ̈ю... ѡ(т)дати (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31); Понєва́жъ Малжє́нскїй станъ ѡ(т) само́гѡ Бг҃а... є́стъ вы́найдєный на мѣстца(х) Ра́йски(х) (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 917).

Див ще **ВЫНАЙДОВАТИ.**

ВЫНАЙТИСЯ, ВЫНАЙТИСЕ *дієсл. док.* Винайтися, віднайтися, бути знайденим: мают кнзь... сам, его жона, дети... всих вшеляких доходовъ..., яко колвек менованыхъ и которые ся потомъ онде вынайти и менованы быти могуть, з людей и зо всих кгрунтов... уживати (Варшава, 1590 *ЧИОНЛ* XIV-3, 95); Пильне о том в. м.,... прошу, абысь... на томъ соборе... старатисе весполъ зъ ихъ милостю рачылъ, тебы який слушный початокъ и застановенье... // вынайти[се] могъ (Вільна, 1599 *Ант.* 581-583); Частокротъ о томъ бывала... на многихъ сеймахъ приватная мова, абы ся до того способы якіе вынайти могли (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 318).

Див. ще **ВЫНАХОДИТИСЯ.**

ВЫНАЛЕЗОКЪ *див.* **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАЛЕЗТИ *див.* **ВЫНАЛѢЗТИ.**

ВЫНАЛѢЗЕНЄ *с* (*стп.* wynalezienie) ухвала, вирок: Кре́стъ на ѡстато(к) глоубо́костю по(д)вы(ш)шоный єстъ, жєбы соу́дѡвъ г(с)нихъ бе́здны, нєвымо́вно(ст) выналѣзєнѧ, тає́мнїца концєптовъ, и тає́мни(ц) тє́мность ба́рзо зна́чнаѧ бы́ла (поч. XVII ст. *Проп. р.* 299 зв.)

Див. ще **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАЛѢЗКА *ж.* Те саме, що **выналѣзокъ** у 2 знач.: ѹ̈мышлєнїє: Вы́налѣзка, до́мысл', до́водъ, силлогїзмъ, смышлєнїє. То́єжъ и смы́слъ. Ро́зѹ̈мъ, взглѧ(д), спра́ва (1627 *ЛБ* 139).

ВЫНАЛѢЗОКЪ, ВЫНАЛЕЗОКЪ, ВЫНАЛЯЗОКЪ, ВЫНАЛѦЗОКЪ *ч.* (*стп.* wynalazek) **1.** Винахід: дїа́волъ єсли и ты́сѧчныє принєсє(т) хи́трыє вы́налѣзки на тєбє, про́жнє ихъ принєсє́тъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 108); Посполи́того лѣкара и Збави́тєлѧ Іс҃а Хр҃а проводника прєдъ сєбє бєрѹ̈чи кѹ̈ выналѣзкѹ̈ пра́вды, и абы про́стою мо́вою мо́ва вы́простоватисѧ могла́ (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 191); шука́й ра́чєй ѡ(т) лѣпшого бы́ти наѹ̈чоны(м) нѣжли бы(с) мѣ(л) твои(х) сѧ выналѣ(з)ко(в) тримати (Київ, 1623 *Мог. Кн.* 14 зв).

2. Вимисел, вигадка: вѣдѣлє(м) почръпало мысли ра(з)ума єго ѡ(т) кото́рого істо(ч)ника, іли стѹ̈(д)нѣ то(т) выналѣзо(к) чръплючи, за(с) в' во(з)дѹ̈хъ тщєгласіє тоє... ѡ(т)рыгнѹ̈лъ (1599 *Виш.Кн.* 212 зв.); понєва́жъ ста́лосѧ, жє ѡ(т)вєр'гши єв(г)льскѹ̈ю... пова́жность... в' свойхъ коха́ютсѧ вы́налѣз'ка(х) (Дермань, 1606 *Мел.Л.* 11 зв); Бо што́ пыта́ти сѧ штѹ̈чною мо́вою лю(д)скихъ выналѣзкѡ(в) ѡказа́ти скры́тость Бо(з)ства, я́къ сѧ ма́єтъ в' собѣ вєдлє прирожє́нѧ и пора́дкѹ̈, што и́ноє значи(т) (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 212).

3. Вирок, ухвала, декрет: Которы(и) выналєзокъ Каплинъ // и тыє мєщановє володимє(р)скиє... таковы(м) жє токо(м) вызнали, жє при томъ были (Володимир, 1570 *ТУ* 144); Я пєтръ Бучаски(и) вызнаваю... што... зранилє(м) бы(л) п҃на пєсочи(н)с-

кого в то(м) дворє єго... гдє ся и шкоды нємало єго мл(с)ти стало за што з выналезку с по(л)ныхъ п̄новъ приятєль наши(х) в дому пана григо(р)я дчусы... в томꙋ же году... то што(м) бы(л) взя(л) повороча(л) (Кунів, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 94); тєды братѧ вє(д)лє выналѣзкꙋ братского карали єго сѣдѣнѧ(м) на вєжи и камєнє(м) воску (Львів, 1600 *ЛСБ* 1043, 2); если бы што направу тое маетности, // нашое такъ будоване яко и посыпане гребель, наложилъ, тогды, водлугъ выналязку приятелского, то его милости нагородити будемъ повинны (Бердичів, 1611 *АрхЮЗР* 6/I, 375-576); с тоє сꙋм(м)ы приходячоє подлꙋгъ выналєзъкꙋ сꙋдового на вышє(и) мєнованыє рочки ...пана Києвъского запозъвалъ (Люблін, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 148).

Див. ще **ВЫНАЛѢЗЕНЄ, ВЫНАЛѢЗКА.**

ВЫНАЛѢЗТИ, ВЫНАЛЕЗТИ, ВЫНАЛЕЗЪТИ *дієсл. док.* (*стп.* wynaleźć) **1.** (що) Знайти, відшукати: през што все их мл. манифестуючие инътраты собе, през его мл. пана хоружого в инъвенътару положоное, мети и выналезъти не могутъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 214).

2. (що) (*створити що-небудь нове*) винайти: Пото(м) хотячи ѡны(и) людъ грꙋбы(и)... до скромнѣ(и)шєго жития привє(с)ти, мєдо(в) сичєня способы выналє(з), и бєсѣды ча(с)тыє и ко(р)чмы по-(с)политиє по(с)тановы(л) (1582 *Кр. Стр.* 54 зв.);

вимислити, вигадати, придумати: коли бы и́мъ кто то ѡповѣда́лъ, што єрєтики вы́налѣзли, за́разъ бы собѣ заткали оуши (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 114 зв.); прето не отъ божественного писма чистецъ таковый душамъ естъ выналѣзенъ, але отъ людскихъ вымысловъ (1603 *Пит.* 55).

ВЫНАЛѢЗТИСЯ, ВЫНАЛЕЗТИСЕ *дієсл. док.* Знайтися, відшукатися: Пошанова́нѧ оутра́чоуєтъ дш̄ꙋ, сꙋмѣ́нѧ, вѣчноє вєсєлѧ, свѧтобли́во(ст) нѣкды нєзгинє́нꙋю сєбє само́го, а на ѡста́то(к) б̄а, на(д) которого жа́днаѧ лѣпшаѧ рє(ч) и зацнѣ́йшаѧ вы́налѣзтисѧ нє можє(т) (поч XVII ст. *Проп.р.* 217 зв.); О што всє помєнєны(и) протєстуючи(и)сє... та(к) правънє, яко и способомъ купєцъкимъ, которы(и) сє можє(т) на то слушнє выналє(з)ти... поступи(ти) и чинити (Володимир, 1626 *ТУ* 278).

ВЫНАЛѢЗЦА *ч.* (*стп.* wynalazca) винахідник: чита́є(м) ижъ зороастръ ц̄ръ єгѵ́пє(т)скии и ба(л)вохва(л)ства выналѣ(з)ца, скоро сѧ оуроди(л) засмѣѧлсѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 250); А гдє́жъ сꙋтъ нєправди́вы(х) наꙋкъ выналѣ(з)цы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 35); хто́ ба́чный и ца́лого смы́слꙋ нє насмѣ́ютъсѧ, и кꙋ выналѣзци ты́хъ присто́йнє нє рєчє́тъ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 276).

ВЫНАЛЯЗОКЪ *див.* **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАЛѦЗОКЪ *див.* **ВЫНАЛѢЗОКЪ.**

ВЫНАХОДИТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Знаходити, вишукувати: Полєцивши имъ тымъ то звышшъ (!) рєчє(н)нымъ побо(р)цамъ справꙋ, и моцъ, в то(м) вшє(л)ки(и) способъ вынаходити... до ѡ(т)биранѧ гроши(и), складокъ, и пода(р)ковъ (Львів, 1610 *ЛСБ* 1046, 5).

2. Вишукувати: Ажє́ нє пєрєста́єтъ свои(м) кꙋкꙋ́лємъ нє́прїатєлъ шкѡ́дити, дѡ́бромꙋ насѣ́ню пра́вды вынахо́дѧчи за́вшє блꙋ́ды (Київ, бл.1619 *Аз.В.* 132).

ВЫНАХОДАЧИЙ *дієприкм. у знач. ім.* Той, що знаходить щось: Щѡ́ за́ пѣснь; пра́зникъ тѡ́тъ н̄нѣ ѡбхѡ́дѧчи(х); И щѡ́ за слѡва́; ра́дѡсти вынахѡ́дѧчихъ (Львів, 1616 *Бер.В.* 81).

ВЫНЕСЕНЄ, ВЫНЕСЕНЪЄ, ВЫНЕСЕНЬЄ *с.* **1.** (*переміщення в інше місце*) винесення: 4 хлопо(м) ѡ(т) вынєсєня на ꙋлицꙋ шабро(в) за 2 д(н)... и на піво злѡ(т) 2 и 6 1/2 (Львів, 1628 *ЛСБ* 1047, 5 зв.).

2. (*звертання у суд*) подання: А по поднесеню позву своего, пречоный повод через тогож умоцованого своего пана Яна Островъского, доведши позваному вынесеня позву и хотечи довести того всего, што в позве естъ написано (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/VI, 101); въ которой справе суд он,... вынесеня позву року доводити наказал (Володимир, 1615 *АрхЮЗР* 8/III, 539); я са(м) а по (м)нє ма(л)жо(н)ка и пото(м)ки моє... пови(н)ни будємо стано(в)ши по(з)вꙋ... и нє бурєчи вынєсє(н)я позву а(л)бо рєляцыи во(з)но(г)... суму... позычонꙋю... ѡ(т)дати (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31); А по вычитаню того по(з)вꙋ вынєсєня єго... пово(д) со-(з)нанє(м) во(з)ного довє(д)ши проси(л) абы по(з)ваному на позовъ справова(т)сє наказано было (Київ, 1621 *ЛНБ* 5, III 4057, 19 зв.); пово(д) рєляциєю возного а(в)тєнътичною вынєсєнъя тыхъ вси(х) по-

(з)вовъ вєдлє и(н)фо(р)мации правнои слушънє довєлъ, тєды я тє(р)минъ слушны(и)... узнавшы, сторонамъ ро(с)пиратися наказую (Сокільча, 1638 *ККПС* 178).

3. (*висунення на перший план, вище чого-небудь іншого*) прославлення: которые ся оборȣчны(м) щастя пѣстованє(м) тєпєръ з долнєй ни(з)кости на малȣю горкȣ вынєсши, ани троха вынєсєнья своєго нє ȣкгрȣнтова(в)ши, и ѡ(т) маленки(х) нєласк' лю(д)скы(х) вѣтровъ ѡбвалєн'я боятся (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 3).

4. Вияв: Гаваѡ́н': Па́горо(к), а(б) кє́ли(х), а(б) на до(л) ни́зко, а(б) вынєсє(н)є нєправости (1627 *ЛБ* 197).

Див. ще **ВЫНОШЕНЄ.**

Пор. **ВЫНЕСТИ.**

ВЫНЕСЕНЬЄСА *с.* (*здобуття найвищого становища*) висунення: якѡ́є бы є́щє могло бы́ти бо́лшєє чл҃ка смєртє́лного вывышє(н)єсѧ на(д) вынє́сєньєсѧ папєжа ри́мского (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 176).

ВЫНЕСЛОСТЬ *ж.* (*стп.* wyniosłość) **1.** Велич: Ба́рзо піє(н)кноє та́мъ є(ст) Нб҃о, мѣсцє самѡ́є рѡ́зныи наса́жено дрє́вами, Яворѡвъ мно(з)ство(м) мнѡ́гимъ, и Кипаріссѡвъ вынє́слостю ба́рзо сли́чноє было (Київ, 1631 *Син.Тр.* 812);

звеличування: оуважоу́й прошȣ... яка́ѧ соло(д)ко(ст) и вдѧчно(ст), и всѣ(х) дѡ́бръ вынє́сло(ст) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 224).

2. Гордовитість, пиха: Пыта́ємо, єсли южъ та(к) в' писа́нью своє́мъ цр҃ковъ в' ри́мѣ до мѣстца,... до пѡ́мпы, до вы́нєслости, до мѡ́ци привѧ́зȣючи розȣмѣєш' што(ж) рєчє́шъ на ѡ́ныє слова вєли́каго оучи́тєлѧ. Цр҃ковъ... нє мѣстцє то(л)ко, алє обы́чаи (Острог, 1598 *Отп.КО* 27); Зевнутръ церкви будучому порожныи вынеслости слова не помогутъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 475); жа́дноп та́мъ вынє́слости а́лбо за́йзрости нѣма́ш': лє́чъ в'зає́мной мл(с)ти и щи́рости ѡди(н) з' дрȣги́мъ мє́шкаютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 21); Пыха... єстъ пожада(н)є вѡ́л'ноє, вы́нєслости прєврѡ́тноє, то є́ст' хотє́ть бы́ти, на(д)-то чимъ, хто є́ст' (Львів, 1645 *О тайн.* 52).

ВЫНЕСЛЫЙ, ВЫНЕСЪЛЫЙ *прикм.* (*стп.* wyniosły) **1.** (*який має висоту, більшу від звичайної*) високий: Алє ча́съ ю́жъ рȣшитисѧ до штȣрмȣ на збитіє вє́жъ вы́нєслыхъ, вывыша́ючи(х)сѧ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 189); Амвѡ́нъ: Мѣстцє вынє́слоє, ѡ ки́лкȣ схо́да(х), столи́ца (1627 *ЛБ* 175); гдє в' тѡ́тъ ча́съ ца́ръ; гдє кнѧ́зь... гдє вынє́слыє бȣди́нки Пала́цѡвъ, // и ширѡ́кость подвѡ́рѧ (Львів, 1642 *Час.Слово* 270-270 зв.).

2. (*який викликає подив, захоплення*) величний: Нє ѡтбѣга́й жє в' ста́рости єє оути́сками упрацѡ́ваной и вы́нєслой (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 52 зв.); Нє в(д)ѧ́чє(н) бы(л) на́рѡ(д)..., котѡ́ромоу са(м) гдь бы(л) застоу́пнико(м)..., пра́вѧчи и боронѧчи и(х), мѡ́цною прави́цєю, и вы́нєслы(м) ра́мєнє(м) вєдȣчи в дєнь сто(л)по(м) облачны(м), а в ночи́ огни́стымъ (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 216); братъ брата // болшимъ отъ себе,... честію чинячи, титулы чести вынеслыи ему приписуетъ! (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 494-495); ѡто яко дѡ́брый живо(т) ѡ(н) чл҃къ має(т), я(къ) бога́ты(и) є(ст), яко сла́вный вєли́кій яко мо(ж)ны(и), и вы́нєслый (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 23 зв.); Авра́мъ: отє́ц' вынє́слый, а́бо о҃ц высѡ́кій (1627 *ЛБ* 171).

3. *Перен.* Урочистий, піднесений: Дрȣгіи... сподѣва́ютсѧ оу вынє́слой доу́мѣ,... ви́дѣти б҃га, алє и таковы́хъ поро(ж)наѧ дȣма: абѡ́вѣмъ нє въ ѡгни гдь (Почаїв, 1618 *Зерц.* 9 зв. ненум); ти́сѧча тарчі́й и вшєлѧ́каѧ арматȣра... на то(й) вынє́слой Б҃годх҃новє́нноє моли́твы вєжи́ ви́си(т)! (Київ, 1634 *МІКСВ* 313); Нє з' слѡ́въ вынє́слыхъ и вспанѧ́лыхъ; а́лє з' досвѣдчє́нѧ позна́на бывающъ ми́лость (Київ, 1646 *Жел.Сл.* 3);

зарозумілий, гордий: Ѡ выстєрѣганюсѧ надѣи про(ж)ной и мы́сли вынєслой (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 15 зв.).

4. *Перен.* (*про голос*) піднесений, гучний: Єсли на́збыть вынє́слымъ и крикли́вым' гѡ́лосомъ мл҃твы чини́ти пѡ́чнєтъ, а́жъ до конца того звы́чаю дєржа́тисѧ бȣдєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 62); кгды тело зъ двору выношоно,... при бытности велю людей..., которые се на тотъ погребъ згромадили, голосомъ вынесълымъ поволанъе учинили есъмо, приводечи то всимъ до ведомости (Луцьк, 1631 *Арх ЮЗР* 8/III, 587); который то возный,... тутъ, на ратушу любелскомъ... голосомъ вынеслымъ обволалъ и

публикокалъ (!) (Люблін, 1638 *Арх ЮЗР* 3/I, 377); во(з)ны(и)... голосомъ вынє(с)лы(м) при вєлю шляхъты и людє(и) ро(з)но(и) ко(н)дициє(и)... ѡбъвола(л) и до вєдомости привє(л) (Житомир, 1650 *ДМВН* 199).

ВЫНЕСЛѢЙ *присл. в. ст.* (*стп.* wyniośléj) *(у суспільній ієрархії)* вище: Тутъ еднакъ анѣ въ той способъ енконіонъ або залецене достойности Адріанови отъ Тарасія естъ учинено,... абы его тымъ бардзѣй покаралъ, и построфовалъ, имъ вынеслѣй его зъ волѣ Божей сѣдячого указалъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 495).

ВЫНЕСЛѢЙШИЙ *прикм. в. ст.* Величніший, гордіший: іωа́нъ бовѣ(м) намъ проповѣдалъ ѡрла сєбє на(д) вшєла́коую рє(ч) створе́ноую вывыш'шого и вынєслѣйшого пока́зꙋючи (поч. XVII ст. *Проп.р.* 121).

ВЫНЕСТИ, ВИНЕСТИ, ВЫНЕСТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) (*забрати звідки-небудь*) винести: просилъ насъ, абысмо на иншее местце тые сукна где отътоль вынести и зложить велели (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 235); иншие... порвали скрыню и вынесши съ коморы на дворъ, оную скрыню розбили и розлупали (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 3/I, 19); того чловѣка забитого тамъже вынесть казалъ (Луцьк, 1596 *Ив.* 283); также и насъ обновивъ и (вы)нюсъ, якъ изъ одного двора, исъ тѣла своего, што узявъ горѣ (XVI ст. *НЄ* 195); єсли бы кто прєписа(л) ѡныи характе́ры... а хотѣ(л) и(х)... вы́нєсти, ры́кнꙋли на нє́го оны л'ва два, а(ж) бы мꙋсѣ(л) в'пꙋсти́ти онꙋю кар'ткоу (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 91 зв.); Вы́нєсши те́ды Цари́ца з' свойхъ скры́нь ч(с)тныи и стыи о́бразы, спра́вила то, же θеофі́лъ мꙋжъ єи тыи Образы цалова́лъ, и всєю почита(л) дше́ю (Київ, 1627 *Тр.* 293); преречоные особы... //...з канцелярии его королевское милости... листы заручные вынесъшы, приневоляючы забороняютъ, жєбы люде... до церквей ихъ униацъкихъ ходили (Луцьк, 1648 *АрхЮЗР* 1/VI, 814-815); навѣдитъ ва́съ бгъ вы́нєстє ω(т)сєлѣ кости мои, з собо́ю (серед. XVII ст. *Хрон.* 91 зв.);

(*несучи, доставити в якесь місце*) винести: оны(и) това(р) стонулы(и) кꙋпе(ц)... маєть добро-во(л)нє з воды выбрати и на бєрє(г) вынє(с)ти (1566 *ВЛС* 84 зв.); А заты(м) сабия(н) ꙋмрє, тєло его яко такого, вынєсе́но прє(д) римъ похо́вати ꙋ мостꙋ, гдє зовє(т)ся, А(д)по(н)тє(м) ми́лукꙋ(м)и вкинꙋто в рєкꙋ тибє(р) (поч. XVII ст. *ЦНБ* 476 П/1736, 51);

(кого) (*рятуючи від небезпеки*) винести: а бра(т) єго ива(н) вынє(с) дєтѧ... которое в дворє было с пєка(р)ни як запалили (Володимир, 1588 *ЖКК* I, 302);

(кому, до кого) принести: пан Александро Семашко... винес лист господаръский до мене (Луцьк, 1569 *АрхЮЗР* 8/III, 127); и рє(к) слоуга(м) свои(м) вынєсѣтє ємоу... ѡдєж(д)ꙋ и ѡдєгнѣтє єго (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 16, на полях); Оувєсєлѧй дшꙋ твою си́мъ сла́д'кимъ гро́но(м) вина, вы́нєсєн'ного тєбѣ ω(т) зємѣ ѡбѣтова́н'ной (Почаїв, 1618 *Зерц.* 76 зв.); И попекли тѣсто и мꙋкꙋ кото́рꙋю бы́ли з' єги́птꙋ вы́нєсли (серед. XVII ст. *Хрон.* 90 зв.);

(*про воду*) (*захоплюючи з собою, викинути*) винести, забрати: видели есмо... греблю... прорваную, на которой гребли и млынъ... збудованъ былъ, который млынъ зъ кгрунту вода вырвала и вынесла, такъ же и рыбы изъ ставъ,... вода все вынесла (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 162);

(що від кого) дістати, отримати: постановляєм: хто бы колвєк вынєс такиє листы от патриархи... так до митрополита, яко и до єпископов, // на заочную повєст, таковыє листы жадноє моцы мѣти нє мают (Берестя, 1591 *ПІФ* 105-106);

перен. (*дати прибуток*) принести, дати: с ко(р)чмы...,.єстли бы гара(з)дъ люди пили, сто ко(п) на годъ, а тєпє(р), дє(и) нє можєть того вынести (Житомир, 1545 *ТУ* 71); а чого бы имене и стадо не вынесло, тогды сыны повинни, лѣтъ доросши, додати (Піддубці, 1565 *АрхЮЗР* 8/III, 103); тогды на иншихъ именъяхъ... и добрахъ моихъ, которые бы такъ много пожитков чинили и вынесли,... повинен буду зъ потомками моими таковую суму... звести (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/IV, 415).

2. (що) Представити, пред'явити, подати, винести на розгляд: никита вынєслъ боги и(х) на соудищє (1489 *Чет.* 31); А по се́момъ собо́рѣ //... папе́жь в ри́мѣ с помо́чники свойми смѣлъ е́рєсь поги́бєли но́во вы́нєсти ми́мо положо́нꙋю анаѳе́мꙋ ω(т) стыхъ ω(т)цъ (1509-1633 *Остр.л.* 132-132 зв.); За ты(м)

листо(м) важи(л)сѧ ω(т) є(г) К(р) м(л) комисію на братство... вынєсти (Берестя, 1593 *ЛСБ* 238, 1 зв.); я са(м)... //...бꙋдꙋ повинє(н)... тоє имє(н)є... ωчищати... ω(т) по(з)во(в) припо(з)вовъ которыє бы колвєкъ тєпє(р) и напото(м) ω(т) ко(г) ко(л)вєкъ вынєсєны были (Луцьк, 1613 *ЛНБ* 5, III 4054, 2-2 зв.); трєти(и) позовъ, ω(т) стороны акторовоє вынєсєны(и) (Горошки 1643 *ДМВН* 227).

3. (*про суму, вагу, міру*) скласти: Всєго того сꙋма вынєсла... чотыриста коп грошєй бєз ωсми коп грошєй (Несухоїж, 1550 *AS* VI, 6); того всєго срѣбра вага вынєсла шєстдєсѧт гривєн и гривна, а фꙋнтов тридцат и пол фунта на вагꙋ бєзмѣновꙋю (Там же, 5); тая мєра, дєвє(т) ма(ц) лока(ц)ки(х), ωсмъ бєрєстє(ц)кихъ вынєсти мєла (Володимир, 1598 *ТУ* 230).

4. *Перен.* Возвеличити, прославити: И аффєктъ тои Прєвєлєбности вашои стоблививый, хотѣлъ бымъ нє тылко на свѣтъ въ яво подати, алє и до нба вынєсти (Львів, 1642 *Бут.* 3); Тогды црь вынєслъ высоко данїила, и даровъ много и вєликихъ далъ ємꙋ (серед. XVII ст. *Хрон.* 359 зв.); Такъ и въ той Книзє слова... сꙋтъ якω Перла многоцѣныи, рож(д)єныи... въ глꙋбынѣ Нб(с)нои прємоу(д)рости, а вынєсє(н): нн̃ѣ въ міръ сєй долный видимый,... мно(г) зритєлны(м) оумо(м) мои(м) (Чернігів, 1646 *Перло* 7 ненум.); **в гору вынести** (що) — прославити: Твоя милость, ксенз Скарго, в своих книжках,... латынский костел прославил и в гору вынес (1608-1609 *Виш.Зач.* 222).

5. (що) (*витерпіти, витримати що-небудь неприємне*) винести: Многиймъ повѣдає(т) шма(т)ки займовалъ, лєчъ прєтѣсность дири нє моглємъ вынєсти, бо ми мытникъ згола нє допꙋскалъ ѣсти (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 4 зв.).

◇ **вынести волность** — добитися волі: І Сєнєка оу люцілиѧ своєго тоую вынєслъ во(л)но(ст) свою, и до тоєи(ж) єго затѧгаючи мови(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 243 зв.); **вынести очи** — глянути, поглянути: противъ комꙋ єси голосъ свой подносилъ и вынєслъ єси кꙋ горѣ очи твои (серед. XVII ст. *Хрон.* 346); **гору вынести** — взяти верх, перемогти: такъ мѧтєжи, ростирки горꙋ // вынєсли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 56-56 зв.).

Див. ще **ВЫНОСИТИ, ВЫНОШОВАТИ.**

ВЫНЕСТИСЯ, ВЫНЕСТИСЕ, ВЫНЕСТИСѦ *дієсл. док.* **1.** Злетіти, здійнятися: фрасоуєтсѧ, и впро(д) нѣжлисѧ постановитъ, внѣвєчь ωборочає(т)сѧ... я(к) вихоръ вынєсє(т)сѧ (Острог, 1607 *Лѣк.* 118).

2. (*покинути місце перебування*) втекти, вибратися: ωнъ... // ... сє зовъсємъ потаємънє вынє(с)ши ча(с)то до и(р)гачова скрытє надъбєгаючи подъданы(х) поводовъ дєдичны(х) людє(и) маєтъныхъ старожи(т)ныхъ зо въсємъ ихъ пожи(т)комъ... выкочивалъ (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 125-125 зв.); гє(т)ма(н) конєцпо(л)скій... людій мнω(г) страти(л) и са(м) лє(д)вє ся вынѣ(с) (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

3. *Перен.* (над кого, над чим) (*перебільшити своє значення*) звеличити, возвеличити (себе): повѣдаютъ, же се папежъ надъ всѣхъ вынесъ и вывышилсе надъ тое, што естъ речено богомъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); вынєслъсѧ на(д) всѣ людє на свѣтє боудꙋчіє, вынєслъсѧ на(д) всєлєнскїи собωры (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 176); тогда бовѣмъ римъ вынєсъсѧ былъ повагою на(д) всѣ крулєвъства зємныи (Почаїв, 1618 *Зерц.* 32).

4. *Перен.* (*про море*) розлитися, розбушуватися: морє ро(з)йдшисѧ, и валы свои бꙋрливє коу горъ вздꙋвши, и(з) грани(ц) сѧ своихъ вынє(с)ши, абы прє(ч) выллати и въвє(с) свѣ(т) затопити квапилосѧ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 104 зв.).

◇ **на свѣтъ вынестисѧ** — стати явним, розголоситися: яко бовѣмъ то на свѣтъ вынєсти сѧ можєтъ, гды вшєлѧкаа єгω праца таємнє и бєзъ свѣдка справлєна є(ст) (Київ, 1627 *Тр.* 555).

ВЫНЕСТЬ *див.* **ВЫНЕСТИ.**

ВЫНЕТЄ *див.* **ВЫНЯТЄ.**

ВЫНЕТИ *див.* **ВЫНЯТИ.**

ВЫНЕТЫЙ *див.* **ВЫНЯТЫЙ.**

ВЫНИКАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*ставати видимим*) виникати, появлятися, показуватися: тємныє хмары с чорного выникаючи мωрѧ,... зємлю окрыли (Острог, 1598 *Ист.фл.син.* 33); Абовѣмъ яко лацно естъ погружатися и выникати, такъ лацно Богу погрести старого человѣка и показати нового (1603 *Пит.* 52); Ѡнъ тєды Лєω... противъ оубогого взрушоный, густый лѣсъ вєсъ пєрєзрѣлъ:

и если́ бы яка́ѧ воды вѣлго́тность та́мъ выника́ла, вы́вѣдовалъсѧ (Київ, 1631 *Син.Тр.* 813); Ма́єтъ ру́ме́нецъ Лилі́ѧ, пополи́те ал'бо́вѣмъ в' Лилі́ѧхъ вида́ємо бѣлыхъ, сердо́шка з' сро́дкѡ выника́ючїи ѡгни́стїє (Київ, 1648 *МІКСВ* 349).

2. Зароджуватися, виникати, з'являтися: Ты́є такіє чоты́ри замкне́ньѧ за довóдами на́шими... з вла́сныхъ припо́мнєныхъ слѡ́въ єго выника́ютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 108 зв.); І нинѣ таковы Каиновы вънýки, выника́ючїи въ [о]ста́тнїи вѣки, Іже снопы зло́бы на же́ртву влага́ють, и души праведных хитро погубляють (к. XVI ст. *Укр.п.* 84); с' того скри́тє и тає́мнє выника́єтъ є́ресь и ка́церство (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 289); всє то з' грѣха похо́дитъ ...и плюга́вый мы́сли выника́ютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 168);

(*про джерело*) появлятися, випливати: Ви́димѡ прє(з)рочи́стоє вѡ́д' живы́х' Жро́дло, кото́роє маєтъ ѡбєрнѹ́тисѧ в' рѣкѹ..., з' сѹхо́ѣ и бєзво́днѡѣ зємлѣ выника́ючєє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 754).

3. Проростати, виростати, зростати: Изница́ю: Выника́ю (1627 *ЛБ* 46); Прозѧба́ю: Проро́стѹю, выника́ю (Там же, 101); оупа́лоє насѣніє за́ра(з) выника́єт', а ско́ро слнцє всхо́дитъ, и ле́гким' оупале́нієм' оугрѣва́єт', за́раз' схне́тъ, понєва́жъ нє ма́єт' ко́рєни ѡ(т)во(л)жѹ́ючого (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 588).

Див. ще **ВЫНИКНУТИ.**

ВЫНИКЛЫЙ *прикм.* **1.** Який виник, появився: Бгомъ споражєнои причины збавєннє выниклый скѹ́токъ (Вільна, 1620 *См. Каз.* 5).

2. (*про рослини*) пророслий: Тре́таѧ Злост' сластолю́бїє,... кото́роє и вы́никломѹ насѣню и в'зро́сломѹ в' доскона́лость прїйти нє допѹска́єт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 590).

ВЫНИКНУТИ, ВИНИКНУТИ, ВЫНИКНУТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*стати видним*) виникнути, появитися, показатися: с кото́рого жєрєла (*на полях:* исто(ч)ника — *Прим. ред.*) вы́никнѹли єджє(н)ѧ до ри́му по шап'ки кар'дина́л'скіє по са́кры, и по плащи́ би́скупїи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 171 зв.); Што бовѣмъ тєпе́ръ ма́ютъ то в' о́нъ ча́съ на вє(р)хъ тѣла вы́никнєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56).

2. Зародитися, виникнути, з'явитися: ѡ(т)ко́ль бы моглú слѡвныє зва́ды и про́жныє споры вы́никнѹти (Дермань, 1605 *Мел.Л.* 8 зв.); Точию ожидай, — молвит, — коли от средины выникнет и явится беззаконный (1609-1609 *Виш.Зач.* 227); До тогѡ́ по́мылки в' ты́хъ Тре́бникахъ прє(д)рєче́нныхъ вы́никнѹли (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4 зв.).

3. (*про річку*) взяти початок, появитися: И ѡ(т)то(л) ѡ(т)єхавшы трохѹ ѡповєдалъ свєти(ц)ки(и) долокъ бєзъ воды мєнячы якобы тѹ мєла рєчка выникнѹти (1546 *ОГ* 23); по(д)старости(и) бєрєстє(и)ски(и)... ѹказа(л) намъ мє(ст)цє гдє... ту рєка выникла (Там же, 24 зв.).

4. (*про рослини*) зійти, вирости: смокъвє, ѡрѣховѣ, листъ и рѧсоу явили, выникноу(л) всѧки плодъ (1489 *Чет.* 209); зъ тыхъ... двохъ злыхъ деревъ выникли и выродилися нещасливыи горкіи овоцы, которыи въ ненадежномъ обаченюся заходній костелъ умореный нѣяко въ схисмѣ быти указуютъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 775).

5. (що, від чого) Позбутися (чого): плєнипотє(н)тъ стороны по(з)ваноє... афєктовалъ, абы панъ комо(р)ныкъ,... тую справу грани(ч)ную, на и(н)ши(и) ча(с) ѡ(д)ложилъ и ѡ(д) сужє(н)я супє(р)сєдовалъ, урослъ и выникнулъ (Київ, 1639 *ККПС* 246).

Див. ще **ВЫНИКАТИ.**

ВЫНИМАТИ, ВИНИМАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що) Виймати, відбирати, забирати: бор'зо приходи(т) дїаволь, и вынимає(т) слово всѣянноє слово в ср(д)цехь и(х) (1556-1561 *ПЄ* 140); Тогда при розлѹче́нїю дѹшѣ єгѡ стой ѡ(т) тѣла, в' то́й часъ прихо́дѧ(т) Агглѡвє..., и з вєсе́лимъ лицємъ в(и)нимаю(т) ле́гко с тѣла дѹшѹ єгѡ́ (Чернігів, 1646 *Перло* 127 зв.).

2. (кого від чого) (*відгороджувати, відособлювати*) відстороняти: Усякому людскому створенію имаеме розъславити великусть его и потверeжати (!) правду именюмъ Божіимъ ико размножѣню слова его, ико честному пожитку ближнего нашего, вынимаючи и обороняючи выдъ усѣхъ тяжкостїй его (XVI ст. *НЄ* 212).

Див. ще **ВЫЙМАТИ, ВЫЙМОВАТИ, ВЫЙНЯТИ.**

ВЫНИМОКЪ *ч.* Виняток: тые, по преданію апостолскому правила 68 мѣли бы ся завжды

постити, безъ винимку вшелякого (Вільна, 1608 *Гарм.* 217).

ВЫНЫТИ *див.* **ВИНИТИ.**

ВЫНИЦОВАТИ *дієсл. док. (стп.* wynicować) (що) *перен.* перелицьовати, перекрутити, перетворити: Пєрємѣни́ти, выницова́ти, росп(о)рши́ти, и па́маткѹ с҆ шоумо(м) погѹби́ти (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 210); Отвергши всю службу божію и вѣру выницовавши, первых святых папежовъ своих и всѣ порядки с церкви вывергли (Львів, 1605-1606 *Перест.* 46); Има сла́вы, в҆ поко́рныи образъ выницова́лъ; Ємпіріи́ского ѳро́нѹ, бы(с) с҆ Па́номъ ѡбцова(л) (Львів, 1642 *Бут.* 5).

ВЫНИЩАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що і без додатка) (*вбиваючи, нищачи, припиняти існування кого-, чого-небудь*) винищувати, знищувати, вигублювати: се́годна поста́вилє(м) та на(д) на́роды, и на(д) кролє(в)ствы абы(с) вы́то(р)га(л), и бо́ури(л) роспороша(л), вы́нища(л), бѹдова(л), и насажа(л) (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 206); ѡба(ч) слѹго бж҃ій, яко гдь бъ, домы и фами́ліє тїє карє, и вынищає, кото́рїє са з до́бръ црко́вныхъ богата(т) (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 68); Ѡ хо́ры агглскїи.... то́й трєпроклаты́й ро(д) з҆ грѹнт(ѹ) вынища́йт(є) (Львів, 1631 *Волк.* 10 зв.).

2. (що) (*припиняти дію, вияв чого-небудь*) знищувати: Даги(л) коудєрвыи є(ст) вє(л)ми добръ, нащє пораноу гризти корє(н) албо въ горѣлцѣ піи то ѡтроутоу въсю вынищає(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 3 зв.); якъ о́гнь те́рн҆є попала́є(т), такъ и Дхъ грѣхи гѹбитъ и вынища́є(т) (Київ, 1625 *Злат. Н.* 128 зв.); Ѡ та́жкость, кото́раа си́лы вынища́єшъ, Сампсо́на мыслєннаго к҆ зємли приника́єш҆ (Львів, 1631 *Волк.* 14).

Див. ще **ВЫНИЩИТИ.**

ВЫНИЩЕНЄ, ВЫНИЩЕНЇЄ, ВЫНИЩЕНЬЄ *с.* Винищення, знищення: Тотъ же нижей: "не всякимъ дей забитьемъ и вынищеньемъ грозитъ, але показуетъ, водлугъ апостолское сентенцыи, очищеніе, самъ же спасется якоже дей огнемъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 131); Єсли сѹмнѣньє, которо́є нарѹшє(н)єм҆ вѣры, ба́рзѣй ни́жъ всѣх҆ цно́тъ вынище́ньємъ навонтла́тиса зві́кло: єсли Ма́тка Црковъ, бѹдѹчи дѣто́къ сво́их҆ спсе́нїа найгорли́вшєю ми́лосницєю, ра́дитъ и напомина́єтъ (Київ, 1625 *Коп.Апок.* 3 зв.); О дай намъ... Боже Русь з Русю до помѣркованя прїйти, абысмо ся... до умаленя и вынищеня народу нашего звлаща въ стане шляхецкомъ не приходили (Дермань, 1628 *КМПМ* I, дод. 318); Хс Г(с)дь, нє то(л)кѡ лакомством҆ згол҆до́ваногѡ бы́ти Єго ѡзнайми́лъ; алє и ин҆шими мнѡ́гими зло́ст҆ми... называ́ючи дїа́володвъ, дла ихъ зло́сти; понєва́ж҆ стоа́тъ на згѹбѹ и вынище́ніє насѣна, и ѡ́воцѡ(в) цнѡты (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 415).

Пор. **ВЫНИЩИТИ.**

ВЫНИЩЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Винищений, знищений: Смоу́тнаа знєна́цка новина, и вынищєны(м) и збі́ты(м) іилю, ѡ смрти саоу́ла и іѡнаѳы и всѣ(х) наймоцнѣ́йши(х) въ іоудєи была принє́сєна (поч. XVII ст. *Проп.р.* 84 зв.).

ВЫНИЩИТИ, ВЫНИЩИТЬ *дієсл. док.* **1.** (кого, що) Винищити, знищити, вигубити: много и(х) народо́(в) па(н) бо(г) во(и)нами и ро(з)маитыми плюга(ми) вынищи(л) (1582 *Кр.Стр.* 27 зв.); увесь манастыръ... сплендровали и зграбили, фалу Божую вынищили (Луцьк, 1608 *АрхЮЗР* 1/VI, 380); я́къ мно́го фамилѣи и домо́въ вынищилистє, и ѡшпєти́ли га́нбою (поч. XVII ст. *Проп.р.* 291 зв.); Такъ унѣа христіанскому роду закону сказителница и вынищить усилѹетъ святую... вѣру (1626 *Кир.Н.* 13); Ѡ дѹшє... // Розкажи огню з҆ нба знєна́цка зстѹпити, з҆ оужа́со(м) всє́го свѣта з҆ грѹнтѹ вынищи́ти (Львів, 1631 *Волк.* 12-12 зв.); єщє посыла́єт҆ и́нших҆ слѹгъ, кото́рыхъ гды нєвда́чниковє ты́ѣ позабиа́ли: тогды южъ розгнѣвавшиса, вынищилъ ихъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 499); тыхъ сыны которыи были позостали в҆ зємли то єсть которыхъ сыновє Ізраилєвы нє могли вынищить оучинилъ соломѡнъ голдовниками ажь по сєй днь (серед. XVII ст. *Хрон.* 289).

2. (що на кого) Витратити, розтратити: дозна́вши бовѣмъ самы́мъ досвѣд҆ченъємъ зра́доу бога́т҆ства, всє на оубо́гихъ вынищивъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 82).

Див. ще **ВЫНИЩОВАТИ.**

ВЫНИЩОВАТИ *дієсл. недок.* Винищувати: Испразна́ю: Выпорожна́ю, выни́щѹю, ско́рчѹюса (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВЫНИЩИТИ.**

ВЫННЫЙ *див.* **ВИННЫЙ**[1].

ВЫННѢЙШЫЙ *див.* **ВИННЕЙШИЙ.**
ВЫНОВАТЫЙ *див.* **ВИНОВАТЫЙ.**
ВЫНОГРАДЪ *див.* **ВИНОГРАДЪ.**

ВЫНОСИТИ[1], **ВИНОСИТИ** *дієсл. недок.* **1.** (кого, що) *(несучи, забирати кого-, що-небудь звідкись і доставляти кудись)* винóсити: А ижъ недобре видно было въ той комори речей пересмотривать въ подъклѣтѣ, выношоно тые скрыни всѣ на дворъ (Луцьк, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 317); Межи иншими святыми мощами,... естъ главы Іоанна Предотечи верхняя часть, то естъ чашка // головы его, и вдячное благоуханіе выпускаетъ: выносятъ еи зъ скарбницы церковной и поставляютъ на иконостасѣ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 845-846); А ґды приближил'сѧ до брáмы мѣстскоѣ, и ѡто вынóшєно оумéрлого, Сы́на єдинороⷣного мáтки своєѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 570); Nechay chrestyiane, wasze Podolane rozpłozuiut kury, szczo wyłowili i wynosili waszy dzury (1648 *П. про пол.* 201);

(діставати з землі) видобувати: иншїи копáючи зємлю, злóто, и срéбро скáзѣ по(д)лéглоє, а камѣн'є дорогóє выноси́ли (Вільна, 1627 *Дух.б.* 352); Мȣха нѣкаѧкїй... пєрєходи(л) малари, и злóто и срéбро з' зємли выносáчїи, и вси рємєсники згола (Там же, 354);

перен. (що) *(розголошувати)* виносити: Вшєлякая справа бра(т)ская нє має(т) быти выношєна далє ѡ(т) порога домȣ бра(т)ского (Львів, 1586 *ЛСБ* 71); Бо бг҃ъ нá нбѣ҃ высóко, а ты нá зє(м)ли ни(з)ко, єсли слова та(к) лéдаако, нєро(з)мысл'нє, и рыхло нє кáжє(т) вы́носити (Острог, 1599 *Кл.Остр.* 212); В школѣ што ся ко(л)вєкъ мовити а(л)бо дѣяти бȣдєтъ, жадє(н) за порогъ шко(л)ны(и) выносити нє має(т) (Луцьк, [1624] *ПВКРДА* I-1, 88).

2. (що до кого) Доставляти, приносити: забєгаючы злости и прєвратьности людьскои... иж звыкли... бєгати з жалобами до свєтєишог[о] патриархи кром воли и вєдомости архиєпископскоє, за чим и листи выносят до арьхиєпископа и єпископов (Берестя, 1591 *ПІФ* 105).

3. *(про воду) (піднімати на поверхню)* виноси́ти: самáѧ вода ѡбáчивши плáвати оумѣючого, вспомагáєтъ и на вéрхъ вынóситъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 100).

4. (що) *(одержувати, здобувати)* виноси́ти: добрый чл҃къ ѡ(т) доброго съкровища ср(д)ца своєго выноситъ доброє, а з'лы(и) чл҃къ выноси(т) злоє ѡ(т) з'лого скровища ср(д)ца своєго (1556-1561 *ПЄ* 238).

5. (чого) Становити, дорівнювати, *діал.* виносити: того вши(т)кого выноситъ, єдно з дрȣги(м)... пȣльшєста золотого (Одрехова, серед. XVI ст. *ЦДІАЛ* 37, 16, 20); а сума того выноситъ тысячу триста сорокъ и сем копъ грошей (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 61); если бы ты(ж) которы(й) камє(н) высокостю в то(л)щъ нє выноси(л) зȣпо(л)ного ло(к)тя таковы(и) має(т) быти плачє(н) за єди(н) подо(л)жни(и) локотъ (Львів, 1591 *ЛСБ* 159).

6. (кого, що) Звеличувати, вихваляти: оудаю(т)сѧ до ва(с) нарóдовє рȣ́скіє ро(з)ли́чными кштáлты и спóсобы, вынóсѧчи зáцность, ст҃обли́вость,... и на(д) всѣми по(д) нбом҃' зви(р)хность своихъ папєжо(в) ри́м'ски(х) (Острог, 1587 *См.Кл.* 4); антихристъ... предъ людми самъ себе, надъ вси боги выносити будетъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 154); котораѧ [ласка] на(с) вы́вѣвши з болота грѣхóвнаго до столи́цы слави нб҃(с)ной вынóси(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 183); имѧ єго [Бг҃а] голосомъ всѣ выноси́ли (Львів, 1615 *Бер.В.* 72); Лѣствични(к)..., тȣ́южъ самȣ́ю на(д) всѣ иныѣ нєма(л) цнóты прєкладáючи, такóвыми єѣ ... похвáлами вынóси(т) (Київ, 1634 *МІКСВ* 312).

7. (що) (*витерплювати, витримувати*) виноси́ти: єсли́ бы фрасоу́нкы и бѣды моу́жа ст҃го іѡна до вѣсти пръшой згоубы конє(ц) мѣли, хто бы єго тръпєливо(ст) выноси́лъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 157); Выношу утерпѣнье твое, выношу: И жаль срокгїй въ сердцу моемъ отношу (Львів, 1630 *Траг.п.* 169).

8. *(утворювати при рості плоди)* випускати: Якъ дéрева,... за согрѣвáньємъ и́хъ си́лѣ внȣ́трнєй, нєви́димою якóюсь спрáвностю Сл҃нца и вѣтровъ, звнȣ́тръ я́к' ѡдѣньє ли́стѧ, цвѣты и óвоцы вынóситъ и выпȣскáєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 56); Бáрзо піє(н)кноє тáмъ є(ст) Нб҃о, мѣсцє самóє рóзныи насáжєно дрéвами... зѣл'є виноси́ло мáккоє и ѡкви́тоє (Київ, 1631 *Син.Тр.* 812); *Образно:* Кóждоє абовѣм' дрéво з'внȣтр' выпȣскáєтъ одѣн'ѧ,... самы́и лилїи з' внȣтръ вынóсѧтъ покри́вала (Вільна, 1627 *Дух.б.* 295).

9. *Перен.* (що) *(спричиняти)* викликати: ласка-

вын Па́нє котрыи єстъ в҆ ср(д)цахъ на́шихъ нєзно́снє обфитий, пла́чъ выно́сѧчїй з҆ смоу́тныхъ ѡче́й знамени́тый (Львів, 1615 *Лям.Жел.* 1 зв.).

10. (що) Зберігати (?): А ѣсти бꙋ́дєтє да́вныѣ ѿвоцы застарѣлыѣ, жє стары́й ѿвоц҆ длѧ ново́го выноси́ти бꙋ́дєтє (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1022).

◇ **выносити голосъ** (на кого) — піднімати голос: Хаганъ..., взѧ́вши вѣдомость, жє Ца́ръ за мо́рє в҆ Пе́рсїю ѡ(т)шо́лъ..., ѡрды... нєзличо́ныи приве́дши, прєз҆ двѣ сто́ронѣ впровaжа́єтъ на Кѡнстантінополь, на Ба҃ блюзнѣрскїи выно́сѧчи го́лосы (Київ, 1627 *Тр.* 681).

Див. ще **ВЫНЕСТИ, ВЫНОШОВАТИ.**

ВЫНОСИТИ² *дієсл. док.* (що) Винести, перенести: Лꙋкашєви з двома помо(ц)никами що ѡстато(к) зємлѣ выкопали и выносили fr.24 (Львів, 1635 *ЛСБ* 1054, 16 зв.);

(що) побрати, покрасти: цыну, мидъ, килъка полубочъковъ меду присъного и кадълубъ патоки выносили, пньовъ з псчолами сто семъдесятъ выбили, дворъ спалили (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 434).

ВЫНОСИТИСЯ, ВИНОСИТИСѦ, ВИНОСИТЪСЕ, ВЫНОСИТИСЕ, ВЫНОСИТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (*з морських глибин*) добуватися, виноситися на поверхню: Ґды(ж) Пе́рла ро́дя(т)сѧ въ глꙋбинѣ мо́рско(и) ѡ(т) бли́скавици; и с трꙋдностю на свѣт҆ вынѡ́сѧ(т)сѧ (Чернігів, 1646 *Перло* 7 ненум.).

2. (над що, над кого) Ставитися вище когось: хто выносится надъ все глаголемое Богъ? (1582 *Посл.лат.* 1136); собе ровного не допуститъ, бо бы се иначеи не вынесъ надо всѣхъ коли бы такъже дрꙋгие передъ нимъ и по немъ выноситъсе мели (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 32); Папежъ пастыромъ и головою повшехною церкви христовой ани былъ, // ани естъ,... а предся смѣетъ самому Христови у владзѣ ровнатися и надъ продка своего, то естъ Петра Святого, выноситися (1603 *Пит.* 6-7); А дрꙋгїй бога́тый ѡдꙋрѣвши, на(д) дрꙋгúхъ выно́ситисѧ, кри́вды и дєспе́кты выража́ти, а на́вєтъ и нога́ми допта́ти почина́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 256);

зазнаватися, високо нестися, поводитися зарозуміло: яко ада(м) в раи поча(л) прє(з) мѣрꙋ яко б҃ъ на(д) всѣ(х) сѧ выносити (Вільна, 1596 *З.Каз.* 82); на(д) иншїє сѧ выноси́ти поча́лъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 182); Рєчє ємꙋ Смєть (sic! — *Прим. вид.*) ѡ глꙋ́пї Чловєчє чємꙋ́ж сѧ високо виносишъ (XVI ст. *Сл. о см.* 334); А вша́къ жє прѡти́вницы нєха́й сѧ нє выно́сѧтъ в҆ своихъ блюзнѣрствахъ (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 10); Длѧ то́гѡ и мовꙋ мою до ва́съ... скончꙋ: абы́сѧ и бога́ты(и) з҆ своѣ(х) богат҆ствъ нє выноси(л)сѧ, и оубо́гїй з҆ своєго оубо(з)ства нє фрасова(л) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 505); Бѣда грѣшникѡ(м)... маєтность свою брꙋховн повѣривши, роско́шнє в҆ роспꙋстахъ,... //...дни и лѣта свой потра́тили: вино́сѧчисѧ в҆ мыслахъ шпе́тныхъ,... и вшєте́чныхъ спѣва́нѧхъ (Львів, 1642 *Час.Слово* 274-274 зв.);

(на що) (*домагатися певного суспільного становища*) вибиватися: Ма́рно(ст) тє(ж) є(ст) го(д)ностє(м) забѣгати, а на высо́кїй сѧ ста(н) выноси́ти (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 11).

3. (чого) Гордитися (чим): Нє выноси́сѧ взростꙋ, або зꙋроды тѣла кото́роє малою сѧ хоро́бою псꙋє и шпєти(т) (Київ, 1632 *Мог.Кн.* 16).

4. (*переселятися в інше місце*) вибиратися: то все если ему в держане подал, и рок жоне того пана Максима третий ден з оного дому выноситися зложил (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/VI, 204).

◇ **выноситъся офѣра** *див.* **ОФѢРА.**

Див. ще **ВЫНЕСТИСЯ, ВЫНОШАТИСЯ.**

ВЫНОСѦЧИЙСѦ *дієприкм. у знач. ім.* (*той, хто ставить себе вище всіх*) гордій, чванько: мови(т) спротивлѧючїисѧ и выносѧчи(и)сѧ // на(д) всѧко(г) ба҃ албо бо(ж)ницꙋ (Вільна, 1596 *З.Каз.* 136-136 зв.).

ВЫНОШАТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** (що) Передаватися, виноситися: Ино я ꙋжалившися таковоє шкоды Абы то(и) скарбь до чꙋжєи зємлѣ нє вынoша(л)ся... // Купили єсмо тыє всѣ приправы дрꙋка(р)скиє... за по(л)торы тисячи золоты(х) (Львів, 1585 *ЛСБ* 70, 1-1 зв.).

2. (перед чим) Вихвалятися, хизуватися: єсли бы(с) м҃лстыню хотѣ(л) дати нє вострꙋби прє(д) нєю, то є(ст) нє выношаисѧ прє(д) нєю (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 16).

Див. ще **ВЫНОСИТИСЯ.**

ВЫНОШЕНЄ, ВЫНОШЕНЬЄ *с.* **1.** (*переміщення в інше місце*) винесення: а(н)дрѣеви ґрȣ(н)тарȣ за выношєньє всєго плюга(в)ства з тра(н)сіту попо(вс)ко(г) и за закопанє в зє(м)лю… далє(м) зло(т) 19 (Львів, 1631 *ЛСБ* 1052, 6).

2. Внесення, подання: я сам… стано(в)ши припозвȣ… нє ко(н)традикȣючи выношє(н)я припо(з)ву нє пытаючися ѡборо(н) правны(х)… //… сє(с)… запи(с) мо(и)… ѡ(т)дати и заплатити маю (Вінниця, 1620 *ЛНБ* 5, III 4057, 31 зв.-32).

3. Вихваляння, виславляння: нє ди́въ жє сѧ и в выношє(н)ю па́пєжа ри́мского в҆ оутрапе́ню оуне́слъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 121).

Див. ще **ВЫНЕСЕНЄ.**

Пор. **ВЫНОСИТИ.**

ВЫНОШЕНЄСА, ВЫНОШЕНЬЄСА *с.* Самохизування, самовихваляння: Любочє́стіє: свобода, оби́лїє, любодарова(н)є, ѡхо́тноє а го́йноє дарова́ньє, пи́лность… выноше́ньєсѧ, выхвале́ньєсѧ, рєвнова́нїє че́сти, изоби́лїє, съ изоби́лїє(м) дааніє, дарова́ніє (1627 *ЛБ* 61); Иншыє за́сь злосли́выє Мыта́рства, за́здрости, и запалчи́вости, и поро́жнєй хлю́бы, и выноше́нѧсѧ, надȣ́тости, и гнѣва… ко́ждый грѣхъ, ѡсобли́во(г) мы́тника ма́єт҆, и выбадачѧ (Львів, 1642 *Час.Слово* 268 зв.).

Пор. **ВЫНОСИТИСЯ.**

ВЫНОШЕНЬЄ *див.* **ВЫНОШЕНЄ.**

ВЫНОШЕНЬЄСА *див.* **ВЫНОШЕНЄСА.**

ВЫНОШОВАТИ *дієсл. недок.* (кого) (*несучи, доставляти куди-небудь*) вино́сити: руками апо(с)то(л)скими диѧлосє много знако(в) и чу(д) мєжи лю(д)ми а были вси зго(д)ливє… и мѣ(л) и(х) лю(д) въ вєлико(и) повазе… // та(к) и(ж) нємо(ц)ны(х) выношовали на ȣлицу и клали и(х) на ло(ж)ка(х) и на по(с)тєлѧ(х) абы хотѧ то(л)ко тѣ(н) пєтро(в) зашо(л) которого з ни(х) (II пол. XVI ст. *КА* 23-24).

Див. ще **ВЫНЕСТИ, ВЫНОСИТИ.**

ВЫНУЗДАТИСЯ, ВЫНУЗДАТИСЕ *дієсл. док., перен.* (*стати свавільним, розбещеним*) розгнуздатися: пострадавши… прєзъ тыхъ нєпрыятєлъ, которыє сє были вынуздали до выглажєня крови хрє(с)тєя(н)ско(и) шляхє(ц)ко(и) (Житомир, 1649 *ДМВН* 185); помененые мешчане… препомневши права посъполитого, на вшелякую своеволю а роспусту вынуздавшися, розъные ексъцесса,… рознымъ теж католикомъ злости розъмаитые виражали, до веры своее приневоляли (Володимир, 1650 *Арх ЮЗР* 3/IV, 418).

ВЫНУРАНЄ *с.* (*поява на поверхні води, виринання*) випірнання: И в҆ том жє погрȣжа́ню и вынȣра́ню, и оумира́ютъ, и ро́дѧт҆сѧ: и збаве́ннаѧ ѡ́наѧ вода и гро́бъ быва́єтъ имъ и ма́тка (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 903).

Див. ще **ВЫНУРЕНЄ.**

ВЫНУРАТИ *див.* **ВЫНУРАТИ.**

ВЫНУРЕНЄ *с.* 1. (*поява на поверхні води*) виринання, випірнання: Якъ бо́вѣмъ Х҃с три́ дни и три ночи в҆ ср(д)ци зе́мномъ зотрва́лъ, так҆ и крєща́ємыѣ трѡма погрȣже́н҆ми // и вынȣре́н҆ми, три́ дни и три но́чи бы́тности Х҃вы в҆ гробѣ выража́ютъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 902-903).

2. *Перен.* Виявлення, викривання, оприлюднення: иншыє многиє знаки, свєдєц(с)тва и доводы на писмє врадовныє кнѧз Роман кȣ объѧснєнью, а вынȣрєню того злого ȣчынкȣ Жєлєхова, пєрєд нами ѡказывал (Вільна, 1565 *AS* VI, 276).

Див. ще **ВЫНУРАНЄ.**

ВЫНУРЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виявлений, викритий, оприлюднений: А змо́вившисѧ нєчи́стыѣ дȣхове зашко́дити, ба́рзѣй оушко́жєны были: бо сла́бость ихъ и хи́трость вы́нȣрєна з҆че́зла (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 620).

ВЫНУРИТИСЯ, ВЫНУРИТИСА *дієсл. док.* **1.** (*про річку*) (*появитися з-під землі*) почати витікати, *діал.* виринути: ѡтъ вєлихова якобы на трои стаи вынȣрилася ѡпять рєка ѡръ (1546 *ОГ* 24 зв.).

2. (*вийти на поверхню з якоїсь глибини*) виринути. *Образно:* матко наша, Риме… Тѣшься зъ помощницы твоей незгоды, гдыжъ ся зъ студни пекелной пропасти вынурила (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 875).

3. *Перен.* (*стати явним*) виявитися: яко тє(ж) и и(н)шиє нє(з)доро́вѧ, або нємощи тєле́сныє… которїисѧ на ве́рхъ вынȣри(т)… ихъ поча(т)ки соу(т) з нє(д)бал҆ства часȣ пре́шлого (серед. XVII ст. *Кас.* 94 зв.).

4. *Перен.* (*з'явитися, виникнути знову*) вирину-

ти: прото знову в мєстє(ч)ку... на слугу того(ж) брода(в)ки... таковая(ж) помова ѡ зарєза(н)є детѧти хрєстия(н)ско(г) вынуриласѧ была (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 54).

ВЫНУРЫТИ *дієсл. док., перен.* (кого) Виявити, показати: Спосрóдкѹ́сь сєбє вы́нѹрылъ Стєфáна, Влáснє, бы ѳара прє(д) ты́мъ Авраáма (Львів, 1642 *Бут.* 9 зв.).

Див. ще **ВЫНУРАТИ.**

ВЫНУРАТИ, ВЫНУРАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Вилуплюватися: óнъ сáмъ сѣди́тъ на мóри сéмъ дн҃ь и за óнѹю тєды сє(м) днєй, з' óныхъ яéцъ котóрыи вынѹрáютъ дѣти (серед. XVII ст. *Хрон.* 7).

2. *Перен.* (що) Виявляти, виказувати: гды́ бовѣм' мóвѧт'; што нам' и тобѣ, сѹрóвость и нє встыдли́вость свою вынѹрáют' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 391); оутáєноє в' собѣ, высóкоє ѡ собѣ розѹмéніє, вынѹрáєтъ, розѹмѣючи нѣкóго собѣ нє бы́ти рóвным' (Там же, 639).

Див. ще **ВЫНУРЫТИ.**

ВЫНЫТИ *див.* **ВИНИТИ.**

ВЫНЯТЄ, ВЫНЕТЄ, ВЫНАТЬЄ, ВЫНАТА *с.* **1.** Виняток: повѣдає(т) ѡ сєбѣ єзєкіє(л), жє ви́дѣлъ нєгды(с) агг҃ла выкорєни́тєлѧ до см҃рти людій з' собóю сѧ потыкáючи(х) приправоу́ючого и срожáчого(с) на вшистких҃ъ бéз вынятѧ жа(д)ного (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304); А заты́мъ постѹ́пѹючи оуважáю ѡ приви́льѧхъ: и оуприви(л)єва́ныхъ ѡ злы́мъ оуживáнью приви(л)євъ, ѡ вынѧ(т)áхъ, и ѡ вынáтыхъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

2. (*дія*) витягання: Вы́нѧтѧ ты́хъ квѣтѡвъ Канѡ́нныхъ, самá Црковъ Х҃ва причи́ною ми была (Львів, 1640 *Окт.* 4 ненум.).

3. (*позбавлення чого-небудь, чогось обтяжливого*) звільнення: посланъ гаври(л), носѧ адамоу радость вынѧтьє съ моукы (1489 *Чет.* 157 зв.).

4. (*частина якого-небудь тексту*) витяг: показує ...вынє(т)є з матрикъ єго к(р). м(л). дво(х) листовъ, по(д) датою... дєвє(т)на(д)цатого дня мая и(н)дикта пє(р)вого (Київщина, 1600 *ККПС* 150).

ВЫНЯТИ, ВИНАТИ, ВУННЯТИ, ВЫНЕТИ, ВЫНАТИ, ВЫНАТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) (*дістати, витягти що-небудь звідкись*) вийняти: вынѧлъ єстъ мужъ сєрѧзи златыи єжє важили два сикли (1489 *Чет.* 112 зв.); Марьяма невине жону мою помовила адамашкою, рекучи, бы жона моя, безъ ее вѣдома, изъ ее скрыни адамашокъ мой выняла (Краків, 1518 *РЕА* I, 93); лицємѣр'ничє... выйми впєрє(д) бє'рьв'но зъ ока твоєго и тогды боудєшь видѣти вынѧть соучєць зь ока брата твоєго (1556 - 1561 *ПЄ* 237 зв.); на продъ взявши шкатулу мою, и оную розбивши, вынели зъ неи справу правную, которуюмъ мелъ съ паномъ братомъ моимъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 108); И вуннявъ два сребникы..., и рюкъ ему (XVI ст. *НЄ* 160); возны(и) єнєра(л)... позо(в)... выну(л) и ѹ ворота за(м)ковыє... ѹво(т)кну(л) (Вінниця, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 50); па(н) Проко(п) и Стєфа(н) Хоми(ч) выняли с цє(р)ковнои пѹшки зо(л) і҃ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 2); И вы́нѧли о(н) óбра(з) з' воды (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27); нѣкоторый // мни́хъ ѣдáл' фѹнтъ хлѣба,... илє шматóвъ мѣлъ, поламалъ и наклáлъ до флѧши, постанови́вши оу сєбє, тáкъ толко мнóго з'ѣсти, кóлко рѹка з' флѧ́ши выймєтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 4 зв.); Алєксáндєръ... пéрстєнь вѣщéбный с тобóлки своéй вы́нѧлъ, и на рѹкѹ в'зложи́лъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 421); *Образно:* хто одно Бóгѹ вѣритъ, вы́йми прóсимъ вси, з' дш҃и, з' ср(д)ца трвóгѹ (Вільна, 1620 *Лям.К.* 4); но и пѧ́тій Агг҃лъ ви́мє(т) Чáшѹ гнѣвѹ Б҃жєгѡ, на столи́цѹ анти́христовѹ (Чернігів, 1646 *Перло* 140 зв.).

2. (від чого) Вилучити, відокремити: ино я узнавши... добротливое захованье... малжонка моего... вынявши есми отъ третьее части имѣнья замку моего двѣ части съ будованьемъ замковымъ..., и со всимъ наданьемъ и подаваньемъ ихъ костельнымъ и церковнымъ (Межиріччя, 1564 *АЗР* III, 136); панъ бабинъски(и)... што ѡ(д)но ко(л)вєкъ ѹ то(м) фо(л)ва(р)кѹ моє(м) по смє(р)ти моє(и) зостанє(т) выня(в)ши и зостави(в)ши то(л)ко тѹю сѹмѹ П҃нзє(и) которая... по пє(р)шомъ ма(л)жонъкѹ моємъ... мнє ѡ(т) потомъковъ слѹжити нале́жи(т) (Луцьк, 1619 *ЦДІАЛ* 201, 4, 189, 1 зв,).

3. (кого) (*позбавити кого-небудь чогось обтяжливого*) звільнити, визволити: тымъ бо ст҃ымъ кр(с)то(м) вынѧти єсмо ѡ(т) моции адовы (1489 *Чет.* 28 зв.); бо(г) бы(л) из ни(м) // и вынѧ(л) єго ѡ(т) всѣ(х) єго ѹти(с)ко(в) (II пол. XVI ст. *КА* 31-

32); нє вы́ймꙋтъ тѧ во́йска... нє ѡборо́нѧ(т) мѧ па́лаци, кото́рыє про́жнє кошто́внє боудова́лємъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 122); Изми: Вы́зволь, вы́рви, выба(в), лю́бъ вы́йми (1627 *ЛБ* 46);

перен. (*допомогти комусь вийти зі скрутного становища*) витягти, витягнути: мало наидемъ ты(х) штобы чл҃вка для иступилъ своє(г) ч(с)ного стольца на понижѣниє, а хотѧ добро вчинити, из беды винати (1489 *Чет.* 52).

4. (що) Знайти, виявити: которым болотом повели к одномꙋ островкꙋ, на котором была ѡлха и в той ѡлсє гран вынали и нам ѡказали (Черниче-Городок, 1543 *AS* IV, 354).

5. (на кого, на що) Призначити, приділити (кому, на що): придали есмо ему... мыто Кіевское, кромъ оргиша, бо есмо тое мыто, што маетъ быти отъ оргишовъ, на насъ выняли (Краків, 1507 *Любав.*, дод. XIV, № 15); с ты(х) вси(х) рємєсникѡ(в)... г(с)дрь на(ш) на замо(к) свои вынѧ(л) по два рємєсники мѣти к за(м)кꙋ (Київ, 1518 або 1533 *Арх.Р.* фотокоп. 29).

6. (проти кого) *(судову справу)* порушити: Процє(с) кгды(м) вынѧ(л) проти(в) корнѧктꙋвъ и Пн҃а Жꙋравницкого далє(м) злоты(х) три (Львів, 1612 *ЛСБ* 1047, 2 зв.).

7. (*у формі дієприслівника, у знач. прийменника із знах. відмінком*) за винятком (чого), виключаючи (що): ста(р)ши(и) бра(т) дє(р)жачи... имє(н)є з бра(т)єю своєю нєроздє(л)ноє нє будꙋть мєти моцы... того... имє(н)я... продавати... вынє(м)ши ча(ст) свою которая на нєго приходити можєть (1566 *ВЛС* 69 зв.); Петръ не мѣлъ нѣчого надъ иншіи спол-апостолы свои (вынявши власныи персоналныи его прерогативы, которыи его монархою церковнымъ не чинятъ) (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 654); мєжи собо́ю ты́є осо́бы нєро́вно ѡ(т)стоѧ(т), абобѣмъ в҆ про́сто(и) линїи як҆ мно́го є́стъ осо́бы (вы́нѧвши тꙋ́ю ѡ(т) кото́роєсѧ лича(т) сто́пнѣ) так҆ мно́го є́стъ сто́пнєй (Львів, 1645 *О тайн.* 170); жа́дной робо́ты нє бꙋ́дєтє в ни́хъ чини́ть, вы́нѧвши то што налєжить кꙋ єдє́ню (серед. XVII ст. *Хрон.* 89 зв.).

◇ **выняти отъ моцы, зъ моцы вынати** *див.* **МОЦЪ; выняти отъ права** *див.* **ПРАВО[1]; з рукъ выняти** *див.* **РУКА.**

Див. ще **ВЫЙМАТИ, ВЫЙМОВАТИ, ВЫНИМАТИ.**

ВЫНЯТИСЯ, ВЫНѦТИСѦ *дієсл. док.* (на що) Призначити, виділити: ручи(л) за лукачѧ ива(ш)ко шѧфа(р)чѧ пє(р)шє(г) року на є(м) вынѧ(л)сѧ на жи(в)ность тоу(и) сиротѣ (Одрехова, 1574 *ЦДІАЛ* 37, 1, 3).

◇ **з моцы вынятися** *див.* **МОЦЪ.**

ВЫНЯТЫЙ, ВЫНЕТЫЙ, ВЫНѦТЫЙ *дієприкм.* **1.** *У знач. прикм.* Вийнятий, витягнений: до коморы двѣ тынинє видєлъ єсми вынєты и дыръку до тоє коморы (Житомир, 1583 *АЖМУ* 69); са́мъ в҆ та́къ вєли́кой во́дной мє́жи тѣломъ и скꙋ́рою пꙋ́хли́нѣ, бы́лъ схора́лый, жє и двє́рми, а́жъ з҆ подво́ѧми вы́нятыми, з҆ кєлїи своє́и нє мо́гъ выходи́ти (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 38).

2. *У знач. прикм.* Звільнений: Тєжъ ꙋста(в)уємъ ...абы вси по(с)политыє лю(ди) тя(г)лыє... ѡ(т) кошє(н)я сєна ѡ(т) всякоє сторожи и лово(в) робот выняты бы(лє) (1566 *ВЛС* 8).

3. *У знач. ім.* Вибранець, улюбленець: А заты́мъ постꙋ́пꙋючи оуважа́ю ѡ приви́льѧхъ: и оуприви(л)єва́ныхъ ѡ злы́мъ оуживаа́нью привил(л)євъ, ѡ вынѧ(т)ѧ́хъ, и ѡ вынѧ́тыхъ (Єв'є або Вільна, п. 1616 *Прич.отех.* 11 зв.).

ВЫНАТИ *див.* **ВЫНЯТИ.**

ВЫНѦТИСѦ *див.* **ВЫНЯТИСЯ.**

ВЫНѦТНЕ *присл.* Без винятку: на малы(и) ча(с) ѡ(т)ишолъ на нб҃о нє зоставꙋючи жа(д)ного вынѧтнє (Вільна, 1596 *З.Каз.* 64 зв.).

ВЫНѦТНЫЙ *прикм.* Винятковий: А смє́рть нє чєка́ючи ча́су и ѡ(т)вє́ртѧ двєрє́й звыча́йныхъ҆ вы́нѧтны(м) яки́мсь свои(м) пра́вомъ,... людє́й гꙋ́битъ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 937).

ВЫНѦТЬЄ *див.* **ВЫНЯТЄ.**

ВЫНѦТѦ *див.* **ВЫНЯТЄ.**

ВЫОБРАЖАТИ, ВИОБРАЖАТИ *дієсл. недок.* **1.** (кого) (*відтворювати чиюсь подобу*) зображати, передавати: доу́жость бовѣмъ з ро́зꙋмомъ чл҃ка бы́ти выѡбражає(т), а з҆ глоу́п҆ство(м) злоу́чєна боу́дꙋчи звѣра бє(з)словє́сного быти значи́тъ (Острог, 1614 *Тест.* 142); Хр(с)тїа́нє... двоа́кꙋю войнꙋ то́чат҆ з҆ нєпрїа́тєлєм҆ дꙋ́шнымъ кото́рого прєзъ смо́ка вы-

ѡбража́ю(т) (Київ, 1623 *МІКСВ* 74);

(*накреслюючи на чому-небудь*) зображати: Так и римскій папа Христу́ досажает, на своих обувах крест выображает (к. XVI ст. *Укр. п.* 77); **(на себѣ) крестъ виображати** — хреститися: єдини(м) перс-то(м) на себѣ кр(с)тъ виобража́ютъ, якѡ моноѳи-лита́нє єрєти́ци (Київ, 1621 *Коп. Пал. (Лв.)* 30).

2. *(в собі)* представляти, уявляти (собі): Абы ѡбы́чаєвъ мои́хъ в собѣ выѡбража́ти нє мѣли (Дермань або Острог, 1603 *Лям. Остр.* 8); патріарха естъ Христовъ живый и одушевленный образъ, дѣлы и словы въ себѣ выображаючій правду (Київ, 1621 *Коп. Пал.* 1157); Що зась ма́ємѡ розꙋ́мѣти ѡ... Архієре́ѡвъ нѣкоторыхъ оумѣ́єтности, звла́ща в' на́ꙋках' Бг҃осло́вски(х), я́къ могꙋ́тъ Хєрꙋви́мѡвъ през' исполне́нїє оумѣ́єтности в себѣ выѡбражати (Київ, 1646 *Мог. Тр.* 3 зв.).

Див. ще **ВЫОБРАЗИТИ.**

ВЫОБРАЖАТИСѦ *дієсл. недок.* Появлятися в уяві, вирисовуватися: В' тре́тїй бовѣмъ дн҃ь выобража́єт'сѧ срдцє... а въ четырєдєсѧ́тый в' досконалый взро́къ выобража́єтъсѧ (Київ, 1627 *Тр.* 41);

(*залишати свій слід*) відбиватися: та́къ же и всѣ ты́и ре́чи, кото́рїи того́ жъ ча́сꙋ и ра́зꙋ оглада́ютъсѧ в' о́ной мало́й зрѣници о́ка формꙋ́ютъсѧ и выобража́ютъ (Вільна, 1627 *Дух. б.* 341).

Див. ще **ВЫОБРАЗИТИСЯ.**

ВЫОБРАЖЕНЄ, ВЫОБРАЖЕНИЄ, ВЫОБРАЖЕНІЄ, ВЫОБРАЖЕНЬЄ, ВЫОБРАЖЕНѦ *с.* **1.** (*образ, картина, створена в думках, свідомості про кого-, що-небудь*) уявлення: А пре́то абы́сь нє доконе́чного знищє(н)ѧ то́є выѡбраже(н)є привю(л) ѡ това́рышꙋ. а́лє врꙋ́хло(м) ча́сѣ абы́сьто выра́знѣй понови(в) и вы́ѡбразивъ (Острог, 1607 *Лѣк.* 57); Змі́й вєли́кїй ѡ(т)стꙋ́пникъ: Адъ ро(з)зѣвлѧ́ючїй пащє́кꙋ свою: Кнѧ́зь о́бласти те́мностей, ма́ючи сме́ртнꙋю мо́цъ и выѡбраже́нѧ(м) нѣѧким' по́мстꙋ трима́ючи дш҃ѣ (Львів, 1642 *Час. Слово* 267 зв.).

2. Образ, подоба: рєк'л имъ чиє то єсть // выѡбражєнѧ и написанѧ а ѡни ємоу повидѣли цєсарєвь (1556 - 1561 *ПЄ* 176); выкиньте и вы тые вси речы... не лъжыте одинъ другимъ, зволокшы зъ себе старого чоловека зъ учынъками его, облечыте нового того, который ся однавляетъ... подлугъ выображенья Того, Который его сотворылъ (Вільна, 1599 *Ант.* 947); Пре́то дре́во... котороє ю́жъ было о́бразо(м), єсли выѡбраже́нїє ска́жено или змаза́но бꙋ́дєтъ яко нєпожите́чноє па́лимо (Київ, бл. 1619 *О обр.* 20); Чл҃вкъ на выображе́н'є Бж҃єє ство́рєный (Вільна, 1627 *Дух. б.* 298); Изѡбраже́нїє: Выѡбраже́ньє, вла́сность тва́ри вымаліова(н)є (1627 *ЛБ* 47); И рєклъ ѻц҃ъ до сн҃а... оучини́мо чл҃вка на выѡбражєньє на́шє и на подобе́нство (серед. XVII ст. *Хрон.* 4 зв.);

зображення святих; ікона: в Црк҃ви о́ной сла́вной Іер҃(с)ли́мской, дѣла́лъ кꙋ́ншты и выображе́н'ѧ (Київ, 1625 *Коп. Каз.* 42); шляхє(т)ны(и) панъ Стани(с)лавъ Тышкєви(ч),... присягу тєлє(с)ную пєрє(д) выѡбражєнє(м) Христуса... выконалъ (Володимир, 1640 *ТУ* 318); Образы нє сꙋ́тъ балваны бого́вь змы́шленыхъ и фа(л)ши́выхъ лечъ сꙋ́тъ выѡбраже́н'ємъ збави́тєлѧ на́шегѡ Іи҃с Хр(с)та (Київ, 1645 *Собр.* 95).

Пор. **ВЫОБРАЗИТИ.**

ВЫОБРАЖОНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виражений, представлений: и все право мое, которое есми в себе на тое же менованое млынарство... // ...мел, зараз его милости дал если з уваженем и певным обварованем того и таковым... выображоным обовязком (Берестечко, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 271-272).

ВЫОБРАЗИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*записати, передати на письмі*) представити: кнѧзь Костантин ...в томжє листє своєм выѡбразил, єстлибы нєѧко Єго Милость дрꙋ́гꙋю жонꙋ́ за сєбє понѧл и мѣлбы з нєю плод,... тогды... // ... тым дѣтєм єго, дрꙋ́гоє жоны нє маєт в дѣл замку Стєпанѧ... дворов и сєл ставити (Краків, 1531 *AS* III, 378); я... ѡныи границы по тым врочищам приймꙋю, якъ в листєх наших выѡбражєно (Львів, 1537 *AS* IV, 91); мы стороны, вышей писаныє, при том, при всєм, яко вышєй в том // листє выѡбражєно, были и то всє слышали и видали (Городище, 1551 *AS* VI, 117-118); другий разъ черезъ витанъе руки... яко то ширей в томъ позве, в протестацияхъ... в той справе есть и было описано и выображоно (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 254); Понєва́жъ тєды хс҃ человѣко(м) межи лю́дми ме́шкаючи са(м) собо́ю ѡныє фѣгоуры и знаки старого зако́ноу выѡбразилъ и выкона(л) (поч. XVII ст. *Проп. р.* 140);

роз'яснити, представити, висловити: г҃(с)ь вы-ѡбрази(л) при исацѣ вѣроу хр(с)тьянскоую (1489 *Чет.* 209 зв.); Что либо послушает с тых речей о унѣи, к вам выображенной, есть ли правду глаголет, якобы мы своего словенскаго языка не знати и не разумѣти мѣли (1608 - 1609 *Виш. Зач.* 201).

2. (що) (*відтворити чиюсь подобу*) зобразити, передати: На ко(то)рой то єсть выѡбражен҄но распатїє г҃а б҃а (1556 - 1561 *ПЄ* 443); божє(ст)во бо нє ѡписано и нє выѡбражєно то(л)ко воплощениє х(с҃)во видємоє видєти ѡписаноє ѡписовати и почитати на(м) достои(т) (Рогатин, 1591 *ЛСБ* 158); в Ки́прско(м) ѻстровѣ..., Ц҃рко(в)... а надворѣ ѻ́ной на пѻ́ртѣ, былъ... ѻ́бра(з)... Б҃ци, вы́ѡбражєный псифи́дами, то́ єстъ мꙋсі́єю (Київ, бл. 1619 *О обр.* 27);

(що) уявити, представити: тєпє(р) оужа тєжъ лю(л), абы(м) ѡбра(з) зражє́на кр҃(с)та впро(д) выѡбрази́лъ и тоу́ю дорогоу кото́рꙋю напоты(м) ап(с)ли ма́ю(т) пойти выровна(л) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 133).

3. (що) Представляти, репрезентувати: Тогда, Скарго, дух святый... в латынском костѣле лежати ...перестал, ибо иж костел латынский и з своим боготворным чтилищем... вѣру православную, на соборѣ Никейском святыми отцы выображенную,... преницовал и претворил (1608 - 1609 *Виш. Зач.* 222).

4. (*стати наявним*) з'явитися: а в Лядской земли с милосердия божия остали три юноши, в Вавилонѣ выображеные, иже не поклонишася римскаго начальства идолотворенному образу (1608 - 1609 *Виш. Зач.* 219);

прийняти, установити: чего сам Скарга в своем писании свидѣтельствует, молвячи, иж мудре тот костел латынский учинил, иж до вѣры, выображенное на соборѣ Никѣйском, духу святому и "от сына" исходити приложил (1608-1609 *Виш. Зач.* 216).

Див. ще **ВЫОБРАЖАТИ.**

ВЫОБРАЗИТИСА *дієсл. док.* (*передатися як подоба*) зобразитися, відбитися, відтворитися: Б҃ъ явилсѧ въ плоти... напєрвѣй са́мъ оучинилъ ѻ́бразъ, то́ єстъ приложилъ до лица́ свѻ́єго хꙋстꙋ, и вы́ѡбразилъсѧ на нє́й ѻ́бразъ єгѻ́ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 9).

ВЫОПОВѢДАНЄ *с.* (про що) Розповідь, роз'яснення (чого): Если о выоповѣдане и залецане вѣры идетъ, теды тотъ же апостолъ, до Кгрековъ пишучи, имъ то признаваетъ, же от нихъ "розславилася вѣра Господня... на каждомъ мѣстцу" (1603 *Пит.* 5).

ВЫОРАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Виораний: То́лща: Събо́ръ а́бо ски́ба вы́ѡранаа (1627 *ЛБ* 133).

ВЫОРАТИ *дієсл. док.* (*орючи, обробити ділянку землі*) виорати: точилася справа... о ниву у Груздова гумна, которую Семенъ Несын менует своею власною, а Левко также своею, и выоравшы Левко и просо посеяв (Бориспіль, 1614 *АБМУ* 6).

ВЫОСТРЕНЄ *с., перен.* (*влучність, насиченість*) гострота: Алєть добро и зайстє годи́тъсѧ коха́тисѧ // в҄ наꙋцѣ пи́с(м) свѣцки(х), єно(ж) ты(л)ко кꙋ цвичє́ню спра́внє мѻ́вити, и кꙋ выѡстрє́ню и выполєрова́ню дѻ́втѣпꙋ, а нє кꙋ выналѣзкови Бо(з)скихъ оуста(в) и и́хъ розєзна́ню (Київ, 1619 *Гр. Сл.* 202-203).

ВЫОСТРЕНЫЙ, ВЫОСТРЕННЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Вигострений: Страха́юсѧ рѣки огни́стои,...// ...и выѡстрє́нного орꙋ́жїѧ (Львів, 1642 *Час. Слово* 266-266 зв.); *У порівн.:* с ни́ми ч҃лкозабѻ́йца //дїавол҄, в҄ злѻ́сти найпотꙋ́жнѣ́йшїй: котѻ́рого язы́къ я́къ бри́тва выѡстрє́наѧ (Там же, 267-267 зв.).

ВЫПАДАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*падати, виходити назовні чого-небудь*) випадати: Плѣска: Лꙋщи́нка з҄ котѻ́рои жолꙋ(д) а́бо орѣх҄ выпадає(т) (1627 *ЛБ* 83); од которого збитя и змордованя,... вонътроба з него кавалъками кашълем и хрипотою през усъта выпадаетъ (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 537);

(*зверху*) падати, спадати: прє́тожъ нє мѻ́гꙋтъ мѻ́вити, в҄ ѻ́нъ дє́нь: нє вѣдали(х)мо ѡ Бз҃ѣ, ѡповѣдꙋ́ютъ ва́мъ выпада́ючїи з҄ н҃ба грѻ́мы и пє́руны (Вільна, 1627 *Дух. б.* 109).

2. (*зненацька*) вискакувати, вибігати: кгды побегли того стада зе збожя займовати, тогды оные люжи, засажоные у вале, выпадаючи потайком, подданых Угриновских гонили (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 1/VI, 350); в҄ ѻ́но(м) жє пꙋнктѣ, в котро(м) звꙋкъ колата́нѧ оуши(н) єго до(и)шѻ́лъ, я(к) з на(и)бо(л)шою прꙋдкостю выпадає(т) (серед. XVII ст. *Кас.* 39);

(*несподівано*) появлятися: Да́й ми чл҃ка яково́го, кото́ры(и) бы прєз҆ нѣа́кїи лѣсны́и, тєрни́стыи и багни́стыи шо́л҆ мѣстца гдє́бы и ого́нь выпада́лъ и мєчи́ тквѣли (Вільна, 1627 *Дух. б.* 26).

Див. ще **ВЫНАЙДОВАТИ, ВЫПАСТИ[1].**

ВЫПАДНЕНЬЄ *с.* (*стп.* wypadnienie) *перен.* Вихід, вибуття; вигнання: на́пєршаѧ и нагоршаѧ єсть мєжи стра́ст҆ми, стра́сть пыха и надѹ́тость жє прєз҆ ню нє то́лко выпаднєн҆є з҆ Нб҃а, дїа́волѹ ста́лосѧ,... а́лє и рожа́ю чл҃ч(с)когѡ поча́ткѹ (Київ, 1627 *Тр.* 11); а понєва́жъ всєгѡ тогѡ што́сѧ з҆ на́ми ста́ло и дѣєтъ, причи́ною єсть прєстѹ́пство, и ада́мово з҆ ра́йскои ро́скоши выпаднє́н҆є (Там же, 147).

ВЫПАДОВАТИ *дієсл. недок.* (*виходити назовні*) випадати: єлєни кри(т)скїє... ґды послыша(т) сєбє зра́нєны(х) зара(з) шѹка́ютъ полыноу..., которого зѣлѧ ско́ро скоштѹ́ютъ, и стрѣлы зара(з) выпа́дѹютъ, и ра́на заживаєтъ (поч. XVII ст. *Проп. р.* 276 зв.).

Див. ще **ВЫПАДАТИ, ВЫПАСТИ.**

ВЫПАДЪ *ч.* Втрати, збитки: Я Грицко Нєстаќович... вызнаваю... Што єсми был ѡтышол ѡт господарѧ моєгѡ, кнѧзѧ Кѹзмы... ѹвидил єсми, иж то ми єст шкодою и з выпадом моим вєликим (Ляхівці, 1546 *AS* IV, 437).

ВЫПАЛЕНЄ *с.* (*одержання якоїсь речовини внаслідок спалювання чогось*) випалювання: я винє(н) нѣкоторую суму пнзє(и) пану А(н)дрєю Ку(н)чилу, ...которы(и)... в то(и) пущи Кото(в)ско(и) маєт) попєлы роби(ти) до выпалє(н)я ты(х) трє(х)со(т) ла(ш)то(в) (Луцьк, 1564 *ТУ* 105).

Пор. **ВЫПАЛИТИ.**

ВЫПАЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Випалений: тамъ же по(д)лє тоє шофы в цєгєльницы накладєно цєглы выпалєноє жъ вдолъжъ цєгєльницы д҃і сажо(н) (1552 *ОКЗ* 37); пишєтъ имя и славѹ вѣчнѹю ѹчини(ти) собѣ на зє(м)ли вырившы написа(в)шы кажды(и) з ни(х) имєна своє, на камєня(х), и на цєглы выпалєно(и) (1582 *Кр.Стр.* 23 зв.); гонъчари мєстъскиє маютъ... пєчы и комины робити и направляти, а от горъна выпалєного начиня поголовъя шєстєро мают давати до монастыра (Луцьк, 1642 *КМПМ* II, 235).

ВЫПАЛИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*спалюючи, знищити*) випалити, спалити: в кгру(н)тє моимъ вла(ст)номъ ...дуба другого бо(рт)ного и сосну трєтюю бо(рт)ную такъ жє ѡгнємъ выпалилъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 88); Але и козаки Межибожъ достали и выпалили и постинали тыхъ, который зъ ляхами преставали (1636-1650 *ХЛ* 80); села Коръсова и Кузее, по болъшои половици выпалили... татарове (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 213);

перен. (що) (*припинити вияв чогось*) погасити: прє(з) ко́минъ огни́стий зло́сть бѹ́дєтъ вы́палєнаѧ абы́ справє́дли́выи просвѣти́лисѧ (Київ, бл. 1690 *О обр.* 139).

2. (*знищити вогнем або чим-небудь розпеченим*) випалити, випекти: он за то слуг, бояр и служебниц своих карал, бил и поранил; якож и панеи — старое моее... насмеване чинечи, очи выпалил (Володимир, 1567 *АрхЮЗР* 8/III, 136); Тамъ же въ дворе застали есмо... подданого князя Романа... Богдана, у гридни подле колоды седячого,... въ которомъ виделъ обадва боки выпаленые, такъ же и подъ обема рꙋками выпалено (Володимир, 1568 *АрхЮЗР* 6/I, 65); Тогѡ ѡгнѧ скѹткѹ бл҃жє́н҆ный Дв҃дъ шѹка́ючи рє(к): Пробѹ́й мѧ и досвѣд҆ча́й мєнє, вы́паль ны́рки мои и ср(д)цє моє (Вільна, 1627 *Дух.б.* 229).

3. (*надати предметам міцності за допомогою вогню*) випалити: А то ис тою цєглою сѹмѹючи котораѧ ѹ пєчи выпалєна вжє а нє выбрана (1552 *ОКЗ* 37); пєчь тамъ жє при водѣ вробивши, такъ цєглѹ, яко и вапно выпаливши, въ тѹю звѧзь, цвинтарь цєглою ѡбъмѹровати (1577 *AS* VI, 77); пойди́мо начини́мо цѣглы, и вы́палмо єи // огнємъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 18-18 зв.).

4. (*спалюючи що-небудь, одержати якусь речовину*) випалити: которы(и) [пнъ ма(р)тинъ]... до пєтидєся(т) ла(ш)то(в) попєлѹ выпали(в)ши ѡ(т) ни(х)... пнѹ Нємѣричѹ золоты)х) по(л)тораста за(п)лати(л) (Житомир, 1609 *ЦДІАК* 11, 1, 5, 28); в помєнєны(х) лєса(х) видє(л) є(с)ми попєлу сма(л)цѹги ла(ш)то(в) до пє(ти)дєся(т) выпалєны(х)... чєрє(з)... пна Ма(р)тина (Там же).

◇ **на коренъ выпалити —** знищити: виделъ есми тамъ дворецъ Микулинский..., и гумно, со

збожемъ того жъ дворца, на коренъ выпалено (Луцьк, 1563 *АрхЮЗР* 6/I, 44).

Див. ще **ВИПАЛЕВАТИ, ВЫПАЛАТИ.**

ВЫПАЛЫЙ *прикм.* **1.** Утрачений: єсли сѧ нє покаєте, // и(з) выпалого бл҃гоч(с)стїѧ, за(с) скоры(м) обраще́нїє(м) нє вшрѹ́бѹєте (1598 *Виш.Кн.* 277-277 зв.).

2. Скинутий, вигнаний: Воз᾽несенїемъ своим᾽ на нбса на мѣсцє выпалогѡ дїа́вола, запрова́дити (Київ, 1631 *Тр.П.* 3 ненум.).

ВЫПАЛАТИ *дієсл. недок.* (*надавати предметові міцності через вогонь, обробляючи його вогнем*) випалювати: Якъ гончáръ горщкй до пе́чи вложи́вши, // мѣрнє єго а нєна́збыть выпалѧ́єтъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 231-232).

Див. ще **ВЫПАЛИТИ.**

ВЫПАСОВАТИ *дієсл. недок. (пасучись, з'їдати траву на ділянці)* випа́сувати: Испаса́ю: Выпа́сѹю, вытравлѧ́ю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВЫПАСТИ[2].**

ВЫПАСТИ[1], ВИПАСТИ *дієсл. док.* (*впасти з чого-небудь, звідкись назовні*) випасти: ю(р)ко са(м) рѹкою своєю в голову вдари(л) мѧ пѧ(ст)ю ѡ(т) которо(г) де(и) ѹдаре(н)я мало(м) з сано(к) нє выпа(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 6); пилнѹй абы з рѹкъ нє выпало (к. XVI ст. *Розм.* 12); Але я(к) скоро при(и)дє на него якаѧ ѡбра́за,... ѡ́ною надѣєю... ѡсмѣлєны(и), я(к) закрѹчєны(и) ка́мѣнъ з про́цы выпадє (серед. XVII ст. *Кас.* 34); зъ кешени червоныхъ золотыхъ петнадцатъ выпало (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 309);

упасти, потрапити: нє вѣдаю з яки(х) мѣ(р) послизноу(в)шисѧ, на само́є вѣ(ч)ноє згибєли дно вы́па(л) (Острог, 1607 *Лѣк.* 13);

(не триматися) відпасти: тело небожъчиковъское, барзо трутизною попсованое,... дясъла и поднебенъе все выпало (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 586).

2. *(про сніг) (впасти на землю)* випасти: Снѣгъ вєли́кїи вы́палъ на завтрєє покро́вы (1509-1633 *Остр. л.* 12 зв.); запѹсти́вши на вєли́кїи по́стъ, снѣгъ вы́палъ (Там же, 130).

3. *Перен.* (з чого) *(перестати брати участь у чому-небудь)* вийти: про́тожъ на́йбє(з)печнѣишаѧ єстъ ка́ждомѹ хр(с)тїа́нинови нє хотѧ́чомѹ з᾽ єдностн костє́лной вы́пасти на́болшє на х҃а г҃а смотрѣти и оного сѧ дєржа́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 163);

(покинути місце перебування) піти, бути прогнаним: пророди́тєль н҃шъ ада́мъ... выпа(л) з᾽ чєрєды ѡгоро́да н҃б(с)наго (Устрики, I пол. XVII ст. *УЄ* № 29515, 141); Ада́мъ з᾽ Ра́ю вы́палъ длѧ ро́скоши (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 683); Гды́ж᾽ ч҃лвѣкъ създа́нъ Б҃гомъ, вла́снє на то́є мѣсцє, с кото́ро(г) ви́пал(и) а́н᾽гєлѡвє злы(и) (Чернігів, 1646 *Перло* 130);

(позбутися яких-небудь якостей, особливостей) утратити: такъ Ада(м) по прєстѹплє́нїи за́повѣди, вы́падши з᾽ пе́ршеи своє́и сла́вы,... нє ви́дѣлъ пра(в)ди́вого о(т)ца нб(с)ного (Вільна, 1627 *Дух.б.* 272); дѧ́кѹймѡ ємѹ по то́мъ, ижъ // насъ з᾽ ла́ски своєѣ вы́палых᾽ засъ до нєѣ принѧ(л) (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 745-746).

4. Вискочити (зненацька): а насъ воротный,... за его милостью не пустилъ и, выпадши дей зъ гайдуками, зъ лавокъ насъ поспыхали (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 289); выпадши съ помененого конвенту жацы тамошние зъ многими помочниками,... //...одного везня,... кгвалтовне отняли (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 128-129); Григорей Пашкевич, выпадши,... крикнулъ, абы заразъ, зо всихъ сторонъ мене огорнувши, бытву мне дали (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 160); гды́мъ пра́вѣ бли́жєй до ѡного гро́бѹ приходи́лъ, вы́пало проти́вко мєнє до сємидєсѧ́тъ бѣсовъ в᾽ розмаитыхъ поставахъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* (Передм. II), 5); сопрѹно(в)ци з сєла выпа(д)ши ѡны(м) рату(н)ку додали и ѡборонили (Вінниця, 1634 *ЛБН* 5, II 4060, 73); взѧ́лъ ка(ж)ды(и) бро́нь свою́, и вы́пали з вєли́ки(м) звѹко(м) и ве́рєско(м) (серед. XVII ст. *Хрон.* 375 зв.); заступивши зараз под двором резиденции... панее своее, з теневъ притаеных выпадши,... протестантовъ невинныхъ словами неуцтивыми зелживши... оных обухами... збили (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 246).

5. *Перен. (про слова)* бути сказаним, висловленим: Ѡ которо(м) злє пєрє(д) тобо́ю мовѧ(т) жєбы(с) и ты подо́бныє слова мо́ви(л), которы(и) // єщє бы з᾽ оу(ст) нє вы́пали дроугомоу ю(ж) ѡ(т)казаны сѹ(т) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 212 зв.-213).

Див. ще **ВЫПАДАТИ.**

ВЫПАСТИ[2] *дієсл. док.* (*пасучись, з'їсти траву*) випасти: Которымъ то стадомъ наперед выпасли и вытолочили объшар дворный жита (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 3/VI, 350).

Див. ще **ВЫПАСОВАТИ.**

ВЫПАТРОВАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wypatrywać) виглядати, визирати, видивляти: Яко те́ды позвѣрхо́вныи ѡ҆чи здале́ка выпа́трꙋютъ те́рн҄є, мѣстца оупадне́нꙗ, и ямы: та́къ и ро́зꙋмъ // бꙋ́дꙋчи чуинѣйшимъ оупа́трꙋетъ проти́внои вла́дзы хи́трости и здра́ды (Вільна, 1627 *Дух.б.* 71-72).

ВЫПАХАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Зораний: Подобє(н)ство ѡ(д) зємли выпаха́нои, и орача, смє, и смѕ, ѡ(д) пшени́ци и кꙋколю (Вільна, 1627 *Дух.б.* 400).

ВЫПАХАТИ *дієсл. док.* (що) (*орючи, обробити ділянку землі*) виорати: и мы... проси(м) штобы твоꙗ мл(с)ть зволи(л) є(м) тыи по(л) нивки выпахати (к. XVI - поч. XVII ст. *Арх. Р.* фотокоп. 2).

ВЫПЕЛНЕНЪЄ *с.* (*стп.* wypełnienie) виконання, здійснення: я... хорꙋжы волы(н)ски(и)... доброво(л)нє кꙋ выпє(л)нєнъю и досы(т)ꙋчинєню по(д)даючи и обовєзуючи, со(з)наваю и ѡ(з)на(и)мꙋю тымъ ли(с)то(м) доброво(л)ны(м) записо(м) мои(м)... ижъ... позычи(л)... ꙋ... ярофея... по(л)тораста золоты(х) по(л)ски(х) (Рохманів, 1594 *ЛНБ* 103, 21/Id, 2026, 5).

Див. ще **ВЫПОЛНЕНЄ.**

ВЫПЕЛНЯТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wypełniać) (що) виконувати, здійснювати: ja, wypełniaiuczy rozkazanie hospodarskoje, dowedywalsia jeśmi w meszczan zdesznych, cztoby peredtym ku zamku seł y pożytkow tiahnuło, — y oni mne dali regestr (Вінниця, 1545 *АрхЮЗР* VI/I, 23).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИ, ВЫПОЛНЯТИ.**

ВЫПЕРЕЖАТИ *дієсл. недок.* (кого) Випереджати, обганяти: якъ бовѣмъ въ бѣганю ѡ за́водъ, бѣгꙋчи во́зомъ а ѡди́нъ дрꙋго́го выпєрєжа́ючи, гамꙋєтъ и заде́ржуєтъ догана́ючого, жєбы нє выбѣгъ, ...такъ и мы́сли дшѣ и грѣха, бѣгаютъ въ члвкꙋ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 11).

ВЫПЕРХНУТИ *дієсл. док., перен.* (*швидко вибігти звідки-небудь*) випурхнути: сами заразъ прудко с покою выперхнувши, на покою замордованого тихо зрадою одошли (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 8/III, 500).

ВЫПЕРТИ *дієсл. док.* (кого) (*випровадити силоміць*) виштовхнути, виперти: тую ж челяд съ цменътара заледво трохи выперъши и до тое фуръты припадъши, тую жъ-то фуръту собою самыми подперъши, трымали, просечи ихъ о милосердъе (Луцьк, 1639 *АрхЮЗР* 1/VI, 754).

Див. ще **ВЫПИРАТИ**[1]**.**

ВЫПЕЧИ *дієсл. док., перен.* (що) (*зробити незаплямованим, праведним*) очистити: Оужє бо и́но(к) ѡ(т) твоєго смра́да... начи(н)є дшєно(с) (!) ѡч(ст)и(л)... //..., ско́ръбъми бѣда(ми), трꙋдо(м), и подвиго(м) вы́жє(г), выпѣкъ, и вы́полєрова(л), и новоє чистоє насѣ(н)нє бгосло́віа Посѣꙗ(л) (п. 1596 *Виш.Кн.* 247-247 зв.).

ВЫПИВАТИ, ВИПИВАТИ, ВЫПИВАТЬ *дієсл. недок.* **1.** *(пити певну кількість рідини)* випивати: Коръчма ѡ(д)на мєдоваꙗ старостина нє выпиваю(ть) в нє(и) большє(и) три(д)цать кадє(и) мєдꙋ на го(д) (1552 *ООвр. З.* 103 зв.); по бочꙋлцє пива имъ давать выпивать..., пани дадинаꙗ, вєлєть маєтъ (1577 *AS* VI, 83); Вина лий пролий, випива(й), налива́й (Чернігів, 1646 *Перло* 134 зв.).

2. *Перен.* (що) Вбирати в себе, всмоктувати: миро мокротꙋ тѣльноую выпиває(т) (1489 *Чет.* 327).

Див. ще. **ВЫПИТИ.**

ВЫПИРАТИ[1] *дієсл. недок.* (кого) (*випроваджувати силоміць*) випирати, виганяти: кгды мещанове до себе пришли и до стрелбы почали ихъ зъ места выпирати вонъ..., казали на трубахъ трубити (Житомир, 1587 *АрхЮЗР* 3/I, 19).

Див. ще **ВЫПЕРТИ.**

ВЫПИРАТИ[2] *дієсл. недок.* (що) Прати: Испира́ю: Выпира́ю (1627 *ЛБ* 50); вшєла́кій нєчи́стый омывалъ сꙗ водо́ю и выпира́лъ одѣніє, а та́къ въхо-ди́лъ до збо́риска (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 901).

ВЫПИСАНЄ, ВЫПИСАНЬЄ *с.* (*детальний опис чого-небудь*) запис, опис: справедливые речи выписанью отдати ку увѣренію и досвѣтченью на пришлый часъ напотомъ сталыхъ речей (Вільна, 1514 *АЮЗР* I, 47); Історіа: Свѣдокъ всѣхъ вѣкѡ́(в), а́бо дѣи, правди́воє выписа(н)є прѡшлыхъ ре́чыи (1627 *ЛБ* 213).

Див. ще **ВЫПИСОВАНЄ.**

ВЫПИСАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* **1.** (*переписаний з якого-небудь тексту*) виписаний: И зась з ли́ст8 одного, ѡ(т) тогожъ митрополи́та до єго мл(с)ти пна воєво́ды кієвского... слова вы́писаны (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 18).

2. *(викладений у письмовій формі)* описаний: Въ тыхъ выписанымъ (!) границахъ,... нѣтъ никому иншому вступу въ тую землю, толко... людемъ Логозкого повѣта (Новогородок, 1518 *АЮЗР* I, 59).

ВЫПИСАТИ, ВИПИСАТИ, ВЫПЇСАТИ *дієсл. док.* **1.** (*викласти що-небудь у письмовій формі*) написати, описати, переписати: кнагини Настаса ...покладала пєрєд нами привилєй... 8 котором жє ...выписано, иж... братъ наш... 8зрєвши на пилноє заслӱгованє, а вѣрн8ю... сл8жб8... вєлеможного кнажати... дал... єм8... имѣнє на има Головин (Краків, 1507 *AS* III, 39); в ты(х) и(х) приви(л)я(х) выписано стоить и(ж)... г(с)дрь на(ш) тыи вси врады городовыи ѡ(т)даливши ѡ(т) за(м)к8 своєго и да(л) и(х) мѣщана(м) к рат8шу мѣст8 своєм8 вживати и в ни(х) са справова(ти) (Київ, 1518 або 1533 *Арх. Р.* фотокоп. 29); в том Єго Милост до нас в листє своим на8к8 свою господарьск8ю выписал (Ковель, 1519 *AS* III, 188); Ино в тых записєх выписано, штож сєстры єго в тых инѣньах... записали єм8 свои двѣ части (Вільна, 1529 *AS* III, 343); И выписана єсть в мѣстє зово́мо(м) во Лвовє (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 1); в' которихъ то книжкахъ выписано способъ ѡ(т)правован'я синод8 того такъ докладнє (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 9); а на(м) то прє(з) ап(с)лы єв(г)ли(с)ты вшистко дла оупоматована грѣхо(в) наши(х) выпїсано (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 22); гє(т)ма(н) конєцпо(л)скїй ходи(л) за Днѣпръ козакѡ(в) зносити,... са(м) лє(д)вє ся вынѣ(с) алє... га(р)маты и(м) зостави(л) и позналъ що козаки и якъ ся му поводило є(ст) выписано таки(м) способомъ (серед. XVII ст. *ЛЛ* 168).

2. (кого, що) *(перелічити в письмовій формі)* назвати, вказати: онъ ми виписалъ девять архимандритовъ Печерского манастира, а мене десятого, почовши от Ігнатія Волинця (Київ, 1508 *АрхЮЗР* 1/VI, 13); тые члонки вси у привильи нашомъ имъ есмо выписали (Вільна, 1523 *АЮЗР* II, 132); Вамь, коу вырозоумлєню ѡзначити, и выписати главы зачала, поча(т)ки, и кон'цѣ (1556-1561 *ПЄ* 443); кгды замок горелъ, штучок привилевых паркгаменовых, знаковъ золота, серебра... которых и выписати трудно... видели... описати и зличити не могли (Володимир, 1571 *АрхЮЗР* 8/IV, 133); людей невинных позабияли и помордовали, быдло все рогатое и нерогатое: волы, коровы,... скрыни и бодни, же и выписати трудно, побравъшы..., стамтол прочъ одехали (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 351).

3. (що) *(переписати слова, частину тексту)* виписати: Съ тыхъ всихъ нѣкоторые свѣдѣцтва знакомитшых у Грековъ велми славныхъ отцовъ тутъ выписалемъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 122); Ты́є слова дѣєпи́совы, дла того читателю любимый, здало́ ми са т8 ца́лє вы́писати, абы(с) ты(м) сна(д)нѣй по́ст8пкови єго... // ...приглада̀тиса мо́гъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 96-96 зв.); Прыглядисежъ тутъ, хрестиянский брате, если тые слова, которые-мъ я выписалъ, правдиве згажаются съ тыми, што ѳилялетъ положилъ? (Вільна, 1599 *Ант.* 723); Тая копїа самого запису слово в слово є(ст) выписана, на которо(м) записѣ є(ст) по(д)пи(с) вла(с)нои р8ки... пна Габриєла (Львів, 1636 *ЛСБ* 1043, 48).

4. (з чого) *(письмово оформити вибуття)* виписати: пановє бра(т)ство... в спо(л)но(м) цѣсѣ собра(н)ю выписали єго с книгъ бра(т)скихъ (Львів, 1601 *ЛСБ* 1043, 4).

5. (що) Описати: лю(дє) оучєнїи оу звѣзда(р)ски(х) на8кахъ зе́млю... выписа́ли и розмѣрили (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 43 зв.).

6. Зобразити, представити: на котóрой пєчати бы(л) вы́писа(н) лєвъ (Львів, поч. XVII ст. *Крон.* 68).

Див. ще **ВИПИСОВАТИ.**

ВЫПИСАТИСЯ, ВЫПИСАТИСЕ *дієсл. док.* **1.** (з чого) Зректися (чого), відмовитися, відступитися (від чого): пнъ гол8бъ с8м8 взя(в)ши пну ива(ш)кови на то зєлєн8ю ро(з)к8 ѡ(т)да(л) и с того ся выписа(л) нє ѡставляючи жєнѣ анѣ дѣтє(м) свои(м) (Львів, 1595 *Юр.* 20).

2. (кого) Перелічитися, назватися, вказатися: инших веле, которых на тот час выписати се не может (Луцьк, 1634 *АрхЮЗР* 1/VI, 688).

ВЫПИСОВАНЄ, ВИПИСОВАНЄ, ВЫПИСОВАНЬЄ *с.* **1.** (*виклад у письмовій формі*) написання, опис: кото́рой оунѣи лі́стъ та́мъ же сна́ть спи́саный приписа́лъ, и што єє за тракта́ты з розрозне́ными од митрополи́та гре́ческой ре́лѣи людми поперє́ди́ли, припоменбулъ в' выписова(н)ю тыхъ тракта́товъ и тоєи оунѣи (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 4);

(*внесення до книг*) написання, запис: ихъ милость панъ Криштофъ Витвинский..., а Панъ Матфей Рогозенский подали до виписованя до книгъ кгродскихъ Луцкихъ интерцизу, постановене шляхты, обывателей воеводства Волынского (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 3/І, 38).

2. (*вибір частини тексту*) виписування, випис: которо́є те(ж) пра́во в' шкри́птѣ сино́доу берестє́йского при выписованью посє́лства до к(р) єго м(л) єстъ припомане́но (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 38 зв.).

Див. ще **ВЫПИСАНЄ.**

Пор. **ВЫПИСОВАТИ.**

ВЫПИСОВАТИ, ВЫПЇСОВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (що і без додатка) *(викладати у письмовій формі)* писати: коли в мешчанскихъ привилеяхъ великого князя Швитрикгайла... и в нашомъ привилеи тежъ выписуетъ, штож имъ, мешчаномъ володимерскимъ мыта не давати (Краків, 1511 *АЛРГ* 147); не сегаючи глубокихъ речей, бо бы немалые книги о томъ быти мусѣли, гдѣбыхъ все по достатку мѣлъ выписовати (Вільна, 1608 *Гарм.* 171); Діони́сій... выпи́сѹєтъ... дла чо́го... малю́ютъ Аггла в' по́стати чл҃ч(с)кой (Київ, бл. 1619 *О обр.* 13).

2. (що) (*перелічувати у письмовій формі*) називати, вказувати: Ириней,... выписуючи личбу епископовъ рымских и споминаючи [и] Климента, который апостоловъ зналъ добре... и третым епископом єго быти личит (Львів, 16051 - 606 *Перест.* 54); Діѡни́сій Арєѡпагі́тъ в' роздѣлѣ сє́дмомъ Ієра́рхіи цр҃ко́вной розбира́єтъ, и выпи́сѹючи всѣ на(д) оуме́рлыми цр҃ко́вныи цєрємо́нѣи... доводнє наѹча́єтъ же мл҃твы ст҃ыхъ... сѹть ва́жны и скѹте́чны (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 150).

3. *(переписувати слова, частину тексту)* виписувати, цитувати: Сего ради тебѣ и стих самого... Богослова о том выписую, который так ся в себѣ имѣет: "Три суть, — молвить, — в них же согрѣшают человѣцы: мысль, глаголание и дѣло..." (1615-1616 *Виш. Поз. мисл.* 246).

4. (що, про що) Описувати: Єв(г)листа выписоує яко х҃с оуздоровиль слоугоу сот'ни́ково(г)[о] и с҃на в'до́вичина вс҃крсив (1556—1561 *ПЄ* 239); Євглі́ста выпі́сует яко х҃с сєдмы хлѣбы и мало рыбами насытил чотырї тысєчі люду (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 55); Тотъ же о теологіи, еже есть о Духу Светомъ, шыроко выписуючы, тое подобенство приводитъ (Вільна, 1595 *Ун.гр.* 126); Прохо(р)... выпи́сѹючи живо́тъ оучи́тєла своє́го вы́зналъ то, же́ Іѡа(н) єв(г)ли́ста,... оучи́лъ ихъ тыми слѡвы (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 49).

Див. ще **ВЫПИСАТИ.**

ВЫПИСОВАТИСЯ, ВЫПИСОВАТИСА *дієсл. недок.* **1.** (з чого) (*письмово відмовлятися від своїх прав на що-небудь*) зрікатися (чого): ролю те(н) ива(н) спусти(л) и ѡ(д)да(л) бра(т)у своє(мѹ) вѣкуистѣ и выписує(т)са з неѣ ѡ(д)далюючи са(м) сєбе и пото(м)кы своѣ // та(к) ѡ(д) дѣдѹвизнины я(к) и ѡ(д) баби(з)ны (Одрехова, 1574 *ЦДІАЛ* 37, 1, 3 зв.-4); Тєды дми(т)рь мєлєнє(в) вѣчьнє са выписѹє(т) и вирѣкає(т) с тои чвє(р)тьки (Одрехова, 1628 *ЦДІАЛ* 37, 2, 43 зв.); Тыды бра(т) воитовь федѹровь... зєзна(л) ива(н)... ижь пѹща(т) братѹ своємѹ часть кѹпьна своєго федорови... тыды выписѹеся вѣчными часы нє лишаючи собѣ та(м) ничь (Одрехова, 1630 *ЦДІАЛ* 37, 2, 45 зв.).

2. Реєструватися, фіксуватися: А о иншіе всякіе членки, што въ майтборскихъ правехъ выписуются, судити то маетъ войтъ съ бурмистры и радцы (Краків, 1509 *АрхЮЗР* 5/І, 31).

ВЫПИСЪ, ВЫПЫСЪ *ч.* **1.** *(точно відтворений і виданий документ з урядових книг)* випис, достовірна копія: я ѡнѹю жалобѹ и ѡповеданє кнєгини... Ѡлєны, казалом в книги записати и выпис с книг Єй Милости дал (Луцьк, 1520 *AS* III, 197); кнѧзь Романъ..., положилъ перед Єго Королєвскою Милостю выписъ съ книгъ врадѹ замкѹ господарского (Петрків, 1564 *AS* VI, 248); И проси(л) па(н)..., по(д)судокъ києвски(и), абы тоє... ѡповєда(н)є єго до книгъ замковых... было записано,... на што и выпи(с) с книгъ по(д) [пє]ча(т)ю моєю врядовою

па(н)у Богуфалу Павши є(ст) данъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72); злєцили́смы то́є оповѣда́ньє на́шє... до актъ кгро(д)скихъ варша́вскихъ донести... и єкстра́кты (*на полях* выписы. — *Прим. ред.*) до воєвѡ(д)ствъ взѧ́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 35); С которы(х) [книгъ] и выпи(с) по(д) нашєю пєчатью єсть выданъ (Львів, 1612 *ЦДІАЛ* 201, 4, 12, 8 зв.); Выпи(с) с книгъ голо(в)ны(х) трибуна(л)ски(х) Конъсє(р)ва(т) воєво(д)ства Киє(в)ско(г) (Київ, 1647 *ЛНБ* 5, II 4069, 118);

(*письмовий документ юридичного характеру*) грамота, запис: А так я тоє ѡповєданє... кнѧзѧ Романово, так тєжъ вижа врѧдового и людєй добрыхъ, въсємъ выписє мєновитє ѡписаныхъ, сознанє ꙋ книги замковыє записати казалъ (Луцьк, 1564 *AS* VI, 239); Тогды... мнє за такимъ посваромъ пана су(д)инымъ, на то(т) позовъ дєкрєту нє вчини(ли), и справу мою всю, то є(ст) позовъ, выпысы, ѡповєда(н)я шлѧхє(т)скиє и врядовыє наза(д) до рукъ мои(х) ѡ(т)дали (Житомир, 1584 *АЖМУ* 72).

2. (*письмовий виклад чого-небудь*) опис: маеть ся тое место его войтъ и мещане,... которыи будуть въ немъ мешкати, // тыхъ часовъ нынешнихъ и на вечность, всими тыми справами, и члонками, и выписами обычаевъ справовати... такъ, яко есть обычай права майтборского (Вільна, 1528 *АрхЮЗР* 5/I, 36-37); а по вычита(н)ю то(г) выпису положи(л) ...кня(з)... ли(ст) вызнаны(и) ха(ц)ка чувата... по(д) пєча(т)ю єго (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 30).

ВЫПИТИ, ВИПИТИ, ВЫПЇТЇ *дієсл. док.* (що, чого) (*ковтнути якусь рідину*) випити: которые то слуги,... за копу грошей меду выпивши, и не заплатили (Луцьк, 1593 *АрхЮЗР* 1/I, 392); Чътыри лъжьки воды и чътыри оужицѣ вина, то въсє въкоупѣ сто(л)ци, и змѣшавши выпїи здоровь боудє(т) (XVI ст. *УТ* фотокоп. 2 зв.); Пєтрє якъ вєлє вина выпито? (к. XVI ст. *Розм.* 24); try misy borszczyku z łákotoiu wypił (Раків, поч. XVII ст. *Траг.* фотокоп. 5 зв.); interbibo выпїтї (I пол. XVII ст. *Сем.* 100); Они сподѣючи(с) абы то кєли(х) вина або яко(г) дорогого напою выпити, ѡ(т)повѣли мо́жємо (Височани, 1635 *УЄ* № 62, 18); Учєникѡ́вє... обєцꙋ́ют'сѧ и кꙋ́бокъ вы́пити,... розꙋ́мѣючи, жє ѡ матєрїа́лномъ, звы́кломꙋ оужива́ню слꙋ́жачом' кꙋ́бкꙋ мо́вилъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 157); вы́пилъ єсмь во́ды чꙋ́жїи, и вы́сꙋшилъ єсмь стопа́ми но́гъ мои́хъ вси во́ды замкнє́ны (серед. XVII ст. *Хрон.* 346);

(до кого) (*п'ючи спиртне, проголосити тост*) випити (за кого): панъ Чурило самъ казал собе келишокъ горелъки налити и выпилъ до небожчика инъ децепционемъ оного (Луцьк, 1631 *АрхЮЗР* 8/III, 584).

◊ **випити чашу желчи** — випити гірку чашу: Гдь нш҃ъ Іс҃ Хс҃ са́мъ за здоро́вѧ на́шє вѣчноє ви́пи(л) ча́шꙋ го́ркои жє́лчи, при смрти сво́єи (Чернігів, 1646 *Перло* 8); **кубокъ горкого пелину выпити** — те саме, що **выпити чашу желчи**: ꙋ кꙋ́бокъ той го́ркогѡ пєлинꙋ гнѣва Бж҃огѡ, за нєѡ(т)покꙋтованый грѣх' нашъ, вы́пити намъ з' потре́бы приходи́ло (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 245).

Див. ще **ВЫПИВАТИ.**

ВЫПИХАТИ, ВИПИХАТИ, ВИПЫХАТИ, ВЫПЫХАТИ *дієсл. недок.* (кого, що) Випихати, виштовхувати, виганяти: хтобы ся повѣдилъ владычнимъ быти, въ шию изъ форты и зъ замку выпихано (Володимир, 1591 *АрхЮЗР* 1/I, 293); Мусятъсе преходити отъ града во градъ, кгды ихъ ваши выпихаютъ (Луцьк, 1616 *АрхЮЗР* 1/VII, 278); всє́ на́мъ ґва(л)томъ ѡ(т)бира́ютъ, а насъ на́гѡ випихаютъ с той корчмы (Чернігів, 1646 *Перло* 122);

(виключати звідкись, виводити зі складу) виганяти: нє здало́сѧ на́мъ с тыхъ, котѡ́рыє сѧ до на́съ ѡ(т)зыва́ли и горноу́ли нико́го с посро́дкꙋ сє́бє́ выпиха́ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 91);

(з чого) *(з маетку)* виганяти, позбавляти (чого): оу к(р) єго м(л) власть скваплѝвє нє врива́ємосѧ... моцью ихъ с тыхъ до́бръ яко они на(с) нє выпиха́ємо (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 79); не выдираемо имъ тое маетности силою ихъ съ тихъ добръ не выпихаемо, яко они насъ (Вільна, 1599 *Ант.* 857).

Див. ще **ВЫПХАТИ, ВЫПХНУТИ.**

ВЫПЇСАТИ *див.* **ВЫПИСАТИ.**

ВЫПЇСОВАТИ *див.* **ВЫПИСОВАТИ.**

ВЫПЇТЇ *див.* **ВЫПИТИ.**

ВЫПЛАКАТИ *дієсл. док.* (що у кого і без додатка) *(слізно випросити)* виплакати: ꙋжє и ва́шꙋ во́лю испо(л)нѧю(т),... а вытрꙋдити выпросити, выжєбрати и выплакати собѣ ꙋ скарги справє(д)ливости

никако(же) не могȣ(т) (1598 *Виш.Кн.* 308 зв.); на остатокъ и протестуючого мало не забили,... але ажъ дивчина, цорка протестуючого, выплакала (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 229).

ВЫПЛАТИТИ *дієсл. док.* (чого і без додатка) Виплатити (що): Бо тъ(и) хо́че вши(т)ко вы́платити кто́рыи на пото(м) постанови(т)... не грѣшити (Львів, 1585 *УЄ* № 5, 230 зв., на полі); повине(н) с тои ролѣ выплатити до(л)гȣ золоты(х) ·к҃· те(н) же васи(л) (Одрехова, 1648 *ЦДІАЛ* 37, 2, 55).

ВЫПЛАТИТИСЯ, ВЫПЛАТИТСѦ *дієсл. док.* Сплатити, повернути борг: а остаток с пожитков готовых именей церковных, з гумен, з ставов, млынов, корчъмъ, мыт, быдла и всее маетности им бы ся то слушне выплатило и выполнило (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 363);

(*видати плату за що-небудь*) виплатити: Якож росказали были есмо... панȣ Григорю Алекъсандровичȣ Ходкевича... чинити заплатȣ жолнеромъ..., которымъ жаднымъ ѡбычаемъ выплатит сѧ слȣжебнымъ не может, хотѧ и третий грошъ,... причинен бȣдет (Люблін, 1566 *AS* VII, 93).

ВЫПЛАЧЕНЕ, ВЫПЛАЧЕНЬЕ *с.* Виплата, сплата: паклиж бых его милости на тотъ рокъ вышей описаный двесте копъ литовских без десяти копъ не отдал, тогды мает... чотыри годы держати ...аж до зуполного выплаченя приреченои сумы (Буремль, 1564 *АрхЮЗР* 8/VI, 142); кгды его милость в держаню тыхъ именей,... прийдет, шкоды, переказы... чинити, а ни во што ся, до выплаченья тое всее сумы, вступовати, а ни о жадную реч его милости пану троцкому,... чинити я сам, сынове, приятели... мои,... не мают (Луцьк, 1571 *АрхЮЗР* 8/VI, 364); я филоновая сема(ш)ковая... для выплаче(н)я частину до(л)гу за поса(г) па(н)у вале(н)то(му) и сестре мужа моего... ȣступаю мужу моему ...с того вена мое(г) (Овруч, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 35); дворъ и село Новоселки... списавши все, якомъ са́мъ до держанья ихъ пришолъ, на инвентаръ, достаточне на выплачене долговъ и знесенъе переводовъ правныхъ (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 265).

Див. ще **ВЫПЛАЧОВАНА.**

Пор. **ВЫПЛАТИТИ.**

ВЫПЛАЧОВАНА *с.* Те саме, що **выплачене**: А чве(р)ть рȣлѣ Томȣжь Иванови затеви своемȣ Пȣщае(т) на выплачована долговъ (Одрехова, 1628 *ЦДІАЛ* 37, 2, 44).

Пор. **ВЫПЛАЧОВАТИ.**

ВЫПЛАЧОВАТИ *дієсл. недок.* (що) (*борг частинами*) сплачувати: просил есми их мл., абы мнѣ тыи пенези на долги отцевские выплачовати дали (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 97); просил есми ихъ, абы мънѣ тые пенези на долги отцевские выплачовати дали (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 8/III, 60).

ВЫПЛЕВЕНА *с.* (*стп.* wyplewienie) винищення: зе Львова... Копѣю Тогожъ Права Димиде(ц)кого На выплевена Народа рȣского... Панове це(х)мистры... Подали (Львів, 1609 *ЛСБ* 421, 1 зв.).

ВЫПЛЕСТИ *дієсл. док.* (що з чого) Виполоти. *Образно:* так҆ Х҃с кро́ль н҃б(с)ный... вы́правилъ и оупаха́лъ дȣшȣ запȣстѣлȣю, вы́плелъ з҆ неи те́рн҆е и ѡ́сетъ превро́тныхъ дȣхѡвъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271).

ВЫПЛЕСТИСА *дієсл. док.* (з чого) (*вийти з скрутного становища*) виплутатися: то(му) чȣдȣ(и)са кто може(т) и(з) сѣте(и) си(д)ла и ȣплетенїа грѣховного выпле(ст)иса и вымотати (1598 *Виш.Кн.* 279); ви́жȣ, же сѧ на́мъ ча́съ назначе́ный доро́ги на́шей приближа́е(т), с кото́рой я́кобыса вы́плести, и са́мъ не вѣдаю (Острог, 1598-1599 *Апокр* 20).

ВЫПЛУТАТИСА *дієсл. док.* (від чого) (*збутися чого-небудь небажаного*) позбутися (чого): А хто́ сѧ свѣта не ѡ(д)рече́тъ и не вы́плȣтаетъсѧ ѡ(д) зе́мныхъ пожадли́востїй,... то́тъ кри́ты(х) зло́сти дȣховъ здра́ды, и тае́мныхъ непра́востїй аффе́ктовъ не оузна́етъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 212).

ВЫПЛЪНЕНЕ *див.* **ВЫПОЛНЕНЕ.**

ВЫПЛЪНИТИ *див.* **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПЛЪНИТИСА *див.* **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВЫПЛЪНАТИСА *див.* **ВЫПОЛНЯТИСЯ.**

ВЫПЛЫВАТИ *дієсл. недок.* **1.** (*плавом вибиратися на берег*) випливати: Покаяніе и наша церковъ вельце залецаетъ, бо естъ яко бы доцка якая по разбитю корабля, которую ся люде ратують и на берегъ выплывают (Вільна, 1608 *Гарм.* 208).

2. (*брати початок*) витікати, випливати: Показа(л) томꙋ єдного ча́соу па́нъ стрꙋмєнь бы́стротєкꙋчєй, ко́трый з до́моу па́на выплыва́лъ (поч. XVII ст. *Проп.р.* 3 зв.); з҄ жро́дла пото́ки... выплываютъ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 26).

3. *Перен. (про запах)* виділятися: Ѿто я́ко з҄ Лилі́й по́лныхъ выплыва́єтъ вда́чнє пахнꙋчаѧ Зми́рна, такъ из҄ оуст҄ ялмꙋжника м҃лтва с(т) (Київ, 1648 *МІКСВ* 350).

4. *Перен.* Виникати, з'являтися: Пришєлъ єси... єді́на н҃ша... наді́є, и по(д)по́ро, с которого ꙋстъ на(д) мю(д) и соло́дкость, слова соло́дшыи и наꙋка выплыва́єтъ, которою мы... розꙋмы н҃шы накормляємо (Манява, 1619 *Прив.Феод.* 288);

(*бути логічним наслідком чого-небудь*) випливати: з грѣха многі́є зло́сти и нєбє(з)пєче́нства звы́кли выплива́ти (поч. XVII ст. *Проп.р.* 193 зв.); Ижъ д҃хо́вныи по(д)лѣга́ют҄ покꙋсамъ и оути́ско(м), з҄ пєршого грѣха выплыва́ючим҄ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 164); **с памети випливати** — забувати: все, штобы колвекъ... учинил, абы... на потомные часы вечно,... было, а с памети людское никгды не выплывало (Луцьк, 1613 *АрхЮЗР* 1/VI, 434).

5. *Перен. (про велику кількість тварин) (рухатися суцільною масою, безперервним потоком)* текти: Нєсхо́дными гора́ми сꙋть аффє́кты, прєз҄ кото́рыхъ сріодокъ, смо́ковъ ядови́тыхъ, га́довъ и роба́цствъ, рѣки выплыва́ютъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 162).

Див. ще **ВЫПЛЫВТИ, ВЫПЛЫНУТИ.**

ВЫПЛЫВТИ, ВЫПЛЫТИ *дієсл. док.* **1.** (*піднятися з глибини води на її поверхню або плавом вибратися на берег*) виплисти, випливти: служє(б)ныи радили абы ва(з)ни позабивали жєбы которы(и) выпло(в)ши нє ꙋтє(к) (II пол. XVI ст. *КА* 152); ѡ́ного що на́ морю... то́нє нє трєба много намовлѧти абы́ сѧ хвата(л) того, що ємꙋ сѧ на ратꙋно(к) ...подає, алє що на(и)прꙋ(д)шє потрє́ба ємꙋ пода́ти жє(р)ди,... жєбы сѧ єи хвати(л) яко на(и)рыхлѣй хочє(т)ли на бєрє(г) вы́плыти (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 3 зв.).

2. (*про що-небудь густе*) витекти (назовні), вивалитися: на тѣлє ч҃лчємъ быва́ючиє ро(з)ныє вроды стрꙋпы и коросты, кгды́сѧ на вєрхъ оука́жꙋтъ, вы́стоѧтъ и вы́плывꙋтъ с тѣла прєчъ..., тѣло здорово зостава́єть (Острог, 1587 *См.Кл.* 7 зв.); ѡбѣси(в)шиса ро(з)сѣ(л)сѧ на полы и выплыли чєрева єго (II пол. XVI ст. *КА* 4, на полі); я видє(л)... ранꙋ в головє ѡкрꙋтнє вєликꙋю... чєрє(з) всю головꙋ а(ж) з мо(з)кго(м) выплывꙋючꙋю зна(т) и(ж) киє(м) ꙋдарєно (Луцьк, 1602 *ЛНБ* 5, II 4050, 72).

3. *Перен.* Виникнути, з'явитися: всѧ кро́въ на ро́зны(х) свѣта краѧхъ показꙋєтсѧ нє єстъ кро(в) хва алє з҄ ѡбразꙋ яко́го за допоущєнѧ(м) б҃жїимъ чоудовнє выплыла (поч. XVII ст. *Пропр.* 164 зв.).

Див. ще **ВЫПЛЫВАТИ, ВЫПЛЫНУТИ.**

ВЫПЛЫНУТИ *дієсл. док.* **1.** Витекти, просочитися: Алє жо́лнѣръ нѣко́трїй попєндли́вый вло́чнєю... бо́къ моу скро(з) пропхноу́лъ, и за́ра(з)... з҄ єдиного жрꙋдла бо́коу єго...вы́плынꙋло (поч. XVII ст. *Проп.р.* 108); То́ што́ є́стъ в҄ кє́лихꙋ, є́стъ то́є што́ вы́плынꙋло з бо́кꙋ, и о́ного причаща́ємоса (Київ, бл. 1619 *Аз В.* 217); заживаємо // воды́..., на па́мяткꙋ того́, и́жъ з҄ бо́кꙋ сп҃сителѧ н҃шєго на кр҃(с)тѣ кро́въ и вода́ вы́плынꙋла (Львів, 1642 *Жел. О тайн.* 11-11 зв.); три зє́рнѣ сочєви́цѣ..., которіє бра́тꙋ..., ґды єи полока(л), з водо́ю з нєѡбачє́нѧ вы́плынꙋли (серед. XVII ст. *Кас.* 43 зв.); ѧ ста́нꙋ та́мъ пєрєд҄ тобо́ю на скалѣ в хори́вѣ, и оуда́ришъ в҄ скалꙋ а вы́плынєтъ з нє́и вода, а́бы пи́лъ лю́дъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 94 зв.).

2. *Перен.* Вибратися, вийти звідки-небудь: Вѣру ми ими, папѣжу..., яко уже с того чистца по смерти, в которого... вверժен будеши, в вѣки выскочити, ни выплынути не можеши (1588-1596 *Виш.Кн.* 149).

3. *Перен.* Прийти, виникнути, появитися: нє ѡ(т) за́ходꙋ вы́плынꙋлъ за́конъ и фꙋндамєнтъ а твєржа всєи вѣры (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 54); а то з жро(д)ла доу́ха лꙋка́вого вы́плынꙋло (Острог, 1607 *Лѣк.* 4 зв.).

◇ **на увесь свѣтъ выплынути** — стати всесвітньовідомим: на иньшїи [игꙋмєны] маю(т)... подавати до вышьпомѣнєнои ц҃рькве... котраа ѡ(т) їєр(с)лима вышла а прє(з) да(р) д҃ха С҃того... // ...на ꙋвє(с) свѣ(т) выплынꙋла (Топольниця, 1616 *ЦДІАЛ* 14, 1, 96, 645-646).

Див. ще **ВЫПЛЫВАТИ, ВЫПЛЫВТИ.**

ВЫПЛЫТИ *див.* **ВЫПЛЫВТИ.**

ВЫПЛЮВАТИ *дієсл. док.* **1.** (що) Виплювати: и́н'шіє з гнѣвоу и запальчи́вости ядъ вы́плювавши, нєви́н'ныхъ людей кръвє ви́н'ны(м) и тєбє оучинѧт' (Острог, 1614 *Тест.* 172).

2. *Перен.* (що) Відхилити (що), відмовитися (від чого): Вы́плюй ми сва́ры и спира́нѧсѧ, и но́вое набожє́нство и вѣрȣ, и нєпристо́йнȣю мȣдрость (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 274);

(*позбутися чого-небудь обтяжливого*) викинути, відкинути: що(ж) є(ст) за пожи́токъ долго ѡ(т)влачати сповѣ(д)... сона(и)рыхлѣй(!) вы́плю(и)... плюга́вȣю ржȣ (Київ, 1623 *Мог.Кн.* 50 зв.).

ВЫПОВЕДАТИ *див.* **ВЫПОВѢДАТИ.**

ВЫПОВЕДЕТИ *див.* **ВЫПОВѢДѢТИ.**

ВЫПОВИДИТИ *див.* **ВЫПОВѢДѢТИ.**

ВЫПОВНЕНЄ *див.* **ВЫПОЛНЕНЄ.**

ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВЕДАТИ, ВЫПОВѢДАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (що) (*передавати словами свою думку*) висловлювати, викладати, розповідати, виповідати: на ѡбєдвє сторонє спра(в)у свою пєрє(д) судо(м) выповєдаю(т) (1566 *ВЛС* 29 зв.); Жа́лость, кото́рȣю мы гре́чєской рєлѣи лю́дє с ты́хъ таки(х) слѡ́въ ѡ(т)нѡ́симо, вы́повєдєна бы́ти нє мо́жєтъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 156 зв.); А хто́ жъ тако́вый исхо(д) выповѣдати або зрозȣмѣти мо́жєтъ (Київ, бл. 1619 *Аз. В.* 32); всй та́мъ в'щєпи́лъ и в'фȣндова́лъ ро́скоши, которыхъ жа́дный язы́къ выповѣдать не́ мо́жє (серед. XVII ст. *Хрон.* 5);

(*розкривати причини чого-небудь*) пояснювати: Алє присмотри́сѧ милосє(р)дїю Бо(з)скомȣ: чл҃вка нѣа́ким'сь до́ситъ чинє́н'ємъ оутѣша́єтъ, и причи́ны при́шлогѡ оутрапєн'ѧ выповѣда́єтъ ємȣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 290).

2. (кому що) Відмовляти в чому-небудь, *діал.* виповідати: Послȣшєнство кро́лю под ѡзе́рною... вы́повѣдали... кнѧ́зь вышнєве́цкїи з та́ростою (!) (1509-1633 *Остр.л.* 128); Мєшкаєть... тамъ в черкасєхъ... пȣшкаръ... томасъ козєлъ которы(й)... давалъ на годъ по л҃ куль камєнъныхъ нижли слȣжбȣ самъ собє выповєдалъ бȣдȣчи на ѡнъ часъ нємоцонъ (1552 *ОЧерк. З.* 7); выповедають митрополитови и владыкамъ послушеньство, ознаймуючи имъ..., же ихъ вже зъ урядовъ ихъ поскидали (Вільна, 1599 *Ант.* 535).

3. (*признаватися в чому-небудь*) визнавати: Исповѣда́юсѧ: Дѧ́кȣю, вызнава́ю, выповѣда́ю (1627 *ЛБ* 50).

Див. ще **ВЫПОВѢДѢТИ, ВЫПОВѢСТИ.**

ВЫПОВѢДѢТИ, ВЫПОВЕДЕТИ, ВЫПОВИДИТИ *дієсл. док.* (що) (*передати словами свою думку*) висловити, викласти, розповісти, виповісти: Азажь то новина еднатьсе Грекомъ зъ светою столицою Рымъскою? Не новина выповедели есмо, яко се черезъ полторы тысечы летъ зъ ними деело! (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 342); данїйла... цоу(д)ность задивова́ла, кото́рый хотѧчи ѡ́нȣю цоу(д)ность вы́повѣдѣти, и нє найдоу́ючи мєжи матє́рїѧми подобє(н)ства, до золота(р)скоє сѧ робо́ты оутѣ(к) (Острог, 1607 *Лѣк.* 63); Dynis Tá iużeś wsie wypowidył (Яворів, 1619 *Гав.* 21); Ди́вєнъ Бг҃ъ во всѣхъ ре́ча(х), и ро́зȣмо(м) нєпонѧ́ты(и) зго́ла: мы за́сь чл҃вци ча́сто(ч)кȣ нѣѧкȣю ди́вѡвъ єго вы́повѣдити кȣсимосѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 320); она розмо́вивши и ѡ собѣ в'сє вы́повѣдѣвши зно́вȣ в' при́шлый ро́къ Іорда́нъ пѣша прєшє(д)ши,... на своє вєрнȣласѧ мѣсто (Київ, 1627 *Тр.* 698).

Див. ще **ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВѢСТИ.**

ВЫПОВѢСТИ, ВИПОВѢСТИ, ВЫПОВѢСТЬ *дієсл. док.* **1.** (що) (*передати словами свою думку*) висловити, викласти, розповісти, виповісти: Кто́ выповѣсть мо́жнѡсти Па́нскїи (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 181); И и́ныи чȣда бєсчислє(н)ныи кто выповѣсти мо́жє(т)! (Київ, 1631 *Син.Тр.* 816); на завтрє знову нѣмцѣ шту(р)мовали... гдє що за стра(х) бы(л) хто выповѣ(ст)! (серед. XVII ст. *ЛЛ* 169).

2. (що) Зректися (чого), відмовитися (від чого): кто хо́чє(т) бы́ти ла(с)ки моєи памѧ(т)ны(м), нєха(и) жє своєи во́лѣ слоу(ж)бȣ вы́повѣ(ст) (поч. XVII ст. *Проп.р.* 304 зв.); якъ въ зуполной владзы маетъ то Римскій епископъ подойзрѣному в православіи патріарсѣ отмовити своей сполечности, такъ въ зуполной то владзы своей маютъ и патріархове — подойзрѣному въ православіи епископови Римскому сполечность свою выповѣсти (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 662); Кто́ж' мо́жєт' вы́повѣсти мѡ́цы Па́н'скїѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 190).

Див. ще **ВЫПОВѢДАТИ, ВЫПОВѢДѢТИ.**

ВЫПОВѢСТИСА *дієсл. док.* **1.** (*передати словами*) описати, висловитися: А само́й дꙋше́вной и́стности примѣшꙋѥтьсѧ кровъ,... дово́дѧчи ю до ѡной кото́раѧ нє мо́жєтъ сѧ вы́повѣсти красоты (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 210).

2. Витлумачитися, пояснитися: и́лє єстъ нєвѣдѡ́мыхъ ре́чїй, и смы́слꙋ на́шємꙋ нє ла́цво поня́тыхъ; тыи иначєйсѧ выповѣсти нє мо́гоутъ, ти́лько двѡма спѡ́сѡбы: то е́стъ при́повѣстю и прикла́домъ (Почаїв, 1618 *Зерц.* 31).

ВЫПОЗЫЧИТИ, ВЫПОЗЫЧЇТИ *дієсл. док.* (від кого, у кого) Позичити, *діал.* випозичити: кто проси(т) тєбє дай ємоу а кто бы хотѣль выпозычити ѡ(т) тєбє, нє ѡ(т)ворочайсѧ (1556-1561 *ПЄ* 34); хто бы хотєл выпозычїти вь тєбє нє заборонї ємꙋ (Володимир, 1571 *УЄ Вол.* 46).

ВЫПОЛЕРОВАНЄ *с., перен.* (*про розум, мову*) удосконалення, відшліфовування: Але для чогожъ толко ку звычаю, абы просто мовити и писати, и ку заостреню розуму и выполерованю его, а не ку знайдованю божественныхъ догматъ, и не ку роз-судкови их (1603 *Пит.* 107); Алєть добро́ и зайстє годи́тъсѧ коха́тисѧ // в҆ наꙋцѣ пис(м) свѣцки(х), єно(ж) ты(л)ко кꙋ цвичє́ню спра́внє мо́вити, и кꙋ вычострє́ню и выполєрова́ню до́втѣпꙋ (Київ, 1619 *Гр.Сл.* 202-203).

Пор. **ВЫПОЛЕРОВАТИ.**

ВЫПОЛЕРОВАТИ, ВЫПОЛЇЄРОВАТИ, ВЫПОЛЮРОВАТИ *дієсл. док.* **1.** (*зробити гладкою поверхню чого-небудь*) виполірувати: А с тыхъ дєлъ чотыри нє выполєрованы (1552 *ОКр. З.* 147 зв.).

2. *Перен.* (що) Удосконалити, облагородити, відшліфувати: Оужє бо и́но(к)... то(т) // съсоу(д) дшевный слєзами Помы(л),... подвиго(м) вы́жє(г), выпѣкъ, и вы́полєрова(л) (1596 *Виш.Кн.* 247-247 зв.); Ста єстъ, яко всѧ́кои сквєрны нєприча́стна, выполюрована бо єстъ ѡгнє́мъ дха стго (Почаїв, 1618 *Зерц.* 51); Напрє(д) тє́ды маємо пожа(д)ливо(ст) сма́кꙋ подоптати и мы́сль на́шꙋ соу́фтє́лнє вы́полїєровати (серед. XVII ст. *Кас.* 70 зв.).

ВЫПОЛЕРОВАТИСЯ *дієсл. док., перен.* (чим) (*набути вищих якостей*) удосконалитися: далеко болшъ дѣти малые... потребуютъ наукъ мяккихъ, простыхъ и съ фабулками змѣшаных, абы тыми выполеровавшися смыслы ихъ до науки вышшое... прийти могли (1603 *Пит.* 107).

ВЫПОЛЇЄРОВАТИ *див.* **ВЫПОЛЕРОВАТИ.**

ВЫПОЛНЕНЄ, ВЫПОВНЕНЄ, ВЫПОЛНЕНИЄ, ВЫПОЛНЕНІЄ, ВЫПОЛНЕНЬЄ, ВЫПОЛНѢНЄ, ВЫПОЛЪНЕНЄ, ВЫПЛЪНЕНЄ 1. *с.* Виконання, здійснення: войский кремянецкий показовалъ перед нами записы владыки..., за которыми не безправне в тое имене... въехалъ и держитъ его до выполненя запису владычнего (Варшава, 1570 *АрхЮЗР* 8/VI, 274); и похочє(т)ли мєнє та(к) ѡ тоє зранє(н)є своє або вжо ку выпо(л)нє(н)ю сєдє(н)я на вєжи яко и ѡ вырумованъє с кунєва позвати до короля (Кунів, 1581 *ЛНБ* 5, II 4044, 94 зв.); с того свѣта нє во(з)мємо з собою ничого то(л)ко добрыє дѣла и выпо(л)нєниє ѡбѣтъ свои(х) (Дубно, 1588 *ЛСБ* 102); Гдь Бгъ ла́скꙋ свою в҆ выполнєніє досконалого взро́стꙋ тѣла Хвого вѣрнымъ дава́ти зєзволѧ́єтъ (Київ, бл. 1619 *О обр.* 96); Съвръшє́ніє: з҆ищє́ньє, выполнє(н)є (1627 *ЛБ* 126); єднакъ жє выполнєньѧ того обѣтꙋ моєго повинны чєкать мѣсѧцєй дванадєсѧтъ нє далєй (Львів, 1631 *ПВКРДА* II-1, 98); А ра́ды Збави́тєлєви Иноцы плънѧчи, при выплънє́ню приказа́нїй єгѡ, якѡ при пови́нномъ чи́змꙋ пода́рки єщє... ємꙋ прино́сѧт҆ (Київ, 1632 *МІКСВ* 285); ѡбє(т)ницꙋ до захованяся и выполънєня всѣхъ пу(н)ктовъ прє(з)... ѡбѣтъ бгу и бра(т)-ству поря(д)нє ѡ(т)правили (Львів, 1637 *ЛСБ* 1043, 48 зв.); протє(с)товали проти(в)ко..., горо(д)ничо(му) киє(в)ско(му), яко при(н)ципалови и росказуючому на выпо(в)нє(н)є нижє(и) выражоныхъ єкъцєсовъ (Житомир, 1650 *ДМВН* 204).

2. (*досягнення кимсь якого-небудь віку, закінчення певного терміну*) сповнення: А мы тоє коморы мы(т)ноє Дубровицкоє ѡ(т) нєго... брати ани з дє(р)жа(н)я єго вы(и)мовати нє маємъ а(ж) до выдє(р)жа(н)я и выпо(л)нє(н)я року (Луцьк, 1561 *ТУ* 95); ѡ ско(н)чєню того свѣта розꙋмѣмо, и(ж) по выпо(л)нѣню лѣ(т) и знакѡ(в) которіє... са(м) хс... росказа(л) сѧ пи(л)но в тыє часы стєрєчи (Вільна, 1596 *З.Каз.* 56); Лєчъ по выпо(л)нє(н)ю Пѧтдє-сѧ́тогѡ днѧ, в҆ кото́рый в҆ огни́сты(х) язы́ка(х) Дхъ Стый нашъ показал҆сѧ, всѣ на колѣна оупада́ємѡ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 325).

Пор. **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПОЛНИВАТИСА *дієсл. недок.* (*втілюватися в життя, ставати дійсним*) здійснюватися: Ап(с)толъ настꙋпꙋючи: яки(м) спо́собомъ злє́гка дѣло чи́стости в҆ терпе́ніи и ожида́ніи выполнива́єтьса, доста́тнє оу́чить (Вільна, 1627 *Дух.б.* 184); То сꙋ́ть тає́мници д҃ши, кото́ріи правди́вє выпол҆нива́ютъса в҆ ч҃лвцѣ стара́ючемъса до ѡбѣца́ного живота прійти (Там же, 371).

ВЫПОЛНИТЕЛЬ *ч.* (*той, хто здійснює щонебудь*) виконавець: Латинниковє,... священніи сосуды и олтаревыи напрестолныи оздобы, въ посполитое мисъ и кубковъ и иншихъ потребъ уживанье, антихристови тыи предотечи и незбожныхъ его справъ выполнители, оборочали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 775-776); мꙋ́жъ вєли́кои былъ статє́чности, и на́божный Ц҃рко́вногѡ пра́вила постєрѣга́тєль, всѣмъ прє(д)води́тєль и выполни́тєл҆ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 30); Помина(и)мо Ѡ(т)чєскихъ прєда́ній выполни́тєла, пра́вила зако́нничогѡ пи́лного сто́рожа (Київ, 1625 *Коп.Ом.* 166).

ВЫПОЛНИТИ, ВЫПЛЪНИТИ, ВЫПОЛНИТЬ, ВЫПОЛНЇТИ, ВЫПОЛЪНИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) (*втілити в життя*) виконати, здійснити: А на ѡстаток... прошꙋ... тот тастамєнт мой во всєм в цѣлости,... заховати и єго росказывати во всих тых члонках выполнити (Острог, 1539 *AS* IV, 208); я, такъ и кназь Роман, повинни бꙋдємъ... тоє вєсєлє и вси артыкꙋлы, в сємъ листє мєнованыє выполнити (Берестя, 1558 *AS* VII, 35); А гдє бы-мъ я которого артикулу... нє выпо(л)нилъ..., то(г)ды ...волно будє(т) пану писару... мєнє само(г)[о]... позвати до суду (Житомир, 1584 *АЖМУ* 140); вши(с)ко за на(с) выполнїти рачилъ (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 41); а гды приихаль до афинъ, всѣ ѡ́бѣтницѣ къ богоу выплънилъ (XVI ст. *УЄ* № 29519, 268 зв.); взал҆са на м҃лтвы... взываючи б҃га ѡ҃ца абы ємоу да(л) такꙋю... силꙋ ижє бы мꙋгль выполънити єго... // волю (поч. XVII ст. *УЄ* № 256, 9-9 зв.); Нє пришо́лємъ абовѣмъ мо́витъ, зєпсова́ти за́конꙋ, а́лє вы́полнити. А якъ выполна́єт҆са послꙋ́хай (Вільна, 1627 *Дух.б.* 314); На́про(д) абы́стє покꙋ́тꙋ назначо́нꙋю ми́лє и ѡхо́тнє вы́полнили (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 910); пото́м҆ вшо́лъ до ко́внаты на ло́жє єи, и вы́полнилъ свою во́лю (серед. XVII ст. *Хрон.* 396 зв.).

2. (що) Оволодіти (чим), опанувати (що): Альбо ачей бы еси показал... ученика, который бы оную ...науку... выполнил (1608-1609 *Виш.Зач.* 226).

3. (*охопити, пройняти когось якими-небудь почуттями*) сповнити: Дарꙋ́й нам҆,... жєбы́смо... ра́дость твою в҆ насъ выполнє́нꙋю мѣли. Кото́рою напо(л)нєны бы́вши, бꙋрли́вого сєгѡсвѣ(т)нєго мє́шка(н)ꙗ // на́шєго вихрова́тоє мо́рє бє(з)пє́чнє абы́с҆мо прєплыли (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 318-319).

◊ **выполнити лѣта живота** — прожити: А вы́полнивши Іѡсифъ р҃є. лѣтъ живота оумє́рлъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 78); **часъ не єсть выпольненый** — час не настав, не надійшла година: я єщє нє пойдоу на то(т) то празникь, бо ча(с) мои єщє нє єсть выпол҆нєныи (1551-1561 *ПЄ* 372).

Див. ще **ВЫПЕЛНЯТИ, ВЫПОЛНЯТИ.**

ВЫПОЛНИТИСЯ, ВУПЛЪНИТИСА, ВЫПЛЪНИТИСА, ВЫПОЛНИТИСЕ, ВЫПОЛНИТИСА, ВЫПОЛНЇТИСЯ, ВЫПОЛЪНИТИСА *дієсл. док.* **1.** Здійснитися, справдитися, зреалізуватися: Выполнилося пророчество Исаіи (1636-1650 *ХЛ* 78); нє чита́ємо абы гдє и(н)дє прє(з) да́ньє само́мꙋ пєтро́ви ты(х) ключє́й зособна та́ꙗ обѣтница вы́по(л)нитиса мѣла (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 99); Тог(д)ы вꙋплънитса слово іѡанна б҃гослова, и проро(ц)ство данилово (XVI ст. *УЄ* № 29519, 10 зв.); Ви́дачїѣ нє позна́ли С҃на Дв҃да, а слѣпыѣ Єго позна́ли: абы́са вы́полнило рєчє́ноє ѡ(т) нєго (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 417); Кождомꙋ Правосла́вномꙋ пра́гнꙋчомꙋ приѡбщи́тиса..., абы́ са ѡ́ныє єго с҃тыи вы́полнили слова́ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 911); А што єстє́съ повто́рє ви́дѣлъ со́нъ кꙋ то́й жє рє́чи належа́чїи знакъ єсть пє́вности, жє са ста́нє мо́ва б҃жаꙗ, и прꙋ́дко са вы́полнигъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 66 зв.);

(*стати помітним, відчутним*) проявитися: вєдлє свѣта того бо(з)скꙋю справꙋ ѡ(т)правовати похотѣ(л), которого х҃с своєю покорою и молитвою направи(л), жє са то в нє(м) нє выпо(л)нило (Вільна, 1596 *З.Каз.* 62 зв.); Гды за оустанємъ силъ на́шихъ твоа нєѡдолѣємаа сила в нємощи нашєй выполниласа (Вільна, 1620 *См.Каз.* 26).

2. *(про час)* наступити, прийти: коли тамь были выплънилиса д҃новє // родити єй породила с҃на своєго пръворож҆дєн҆наго (1556-1561 *ПЄ* 212-212 зв.);

И такъ тоє было нєзначно и тихо, ажъ сѧ выполънили дни, тожъ пакъ всѣмъ было явно и лихо (Острог, 1587 *См.Кл.* 20); Алє ґды ю́жъ вы́полнилъсѧ ча́съ порожє́н'ѧ: ґды́мъ ю́жъ бл҃говѣствова́нїѧ,... Бж҃им' поро́дом' плодови́та зоста́ла, сла́влюсѧ,... и тѣшꙋ́сѧ (Вільна, 1620 *См.Каз.* 3); И ста́лосѧ коли ю́жь та́мь бы́ли, вы́плънилисѧ д҃ни породи́ти єй (1645 *УЄ* № 32, 274).

3. *(про вік, термін)* минути, сповнитися, закінчитися: коли сѧ єму выпо(л)нило чоты(р)дєсѧ(т) лѣ(т) пришло єму на мы(с)ль абы навєди(л) бра(т)ю свою (II пол. XVI ст. *КА* 33); якь сѧ па(к) ю(ж) ѡсмь д҃нїй вы́полнило, и(ж) бы бы́ло ѡтро́чѧ ѡбрѣзано, нарє(ч)н'но є(ст) имѧ ємоу і҃с (XVI ст. *УЄ Літк.* 74); А коли сє выпо́лнѧтъ дни очищє́ньѧ єй, за сы́на а́бо за дочкꙋ принєсє бара́нка ро́чногѡ на всєсожєньє (серед. XVII ст. *Хрон.* 119).

4. Появитися, виринути: Тыи фиґоу́ры тєпє(р) ви́жоу сѧ выполнили (поч. XVII ст. *Проп.р.* 195 зв.).

5. (*досягти якої-небудь кількості*) набратися: То́й цєль єстъ, абы́сѧ на́рѡдъ лю́дскїй розмнѡ́жилъ, и жє́бы ли́чба, прєназначо́ных' и вы́браны(х) до Кролє́вства Нб(с)ногѡ вы́полниласѧ (Львів, 1646 *Зобр.* 52).

Див. ще **ВЫПОЛНОВАТИСѦ, ВЫПОЛНЯТИСЯ.**

ВЫПОЛНЇТИ *див.* **ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПОЛНЇТИСЯ *див.* **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВЫПОЛНОВАТИСѦ *дієсл. недок.* Те саме, що **выполнятися** у 1 знач.: выпол'новає(т)сѧ в' нихь пр(о)рчєство ісаино рєкоущєє оушима слышати боудєтє а нє боудєтє розоумѣти (1556-1561 *ПЄ* 61).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИСЯ.**

ВЫПОЛНЯТИ, ВИПОЛНЯТИ, ВИПОЛНѦТИ, ВЫПОЛНѦТИ, ВЫПОЛЪНЯТИ *дієсл. недок.* (що) Виконувати, здійснювати, реалізувати; (чого) дотримувати (закону): а кгдыжъ они въ томъ местѣ Нашимъ Луцкомъ... всякую повинность посполъ зъ местомъ выполняють, для того теперъ били Намъ // чоломъ, абихмо при тыхъ всихъ вольностяхъ... ихъ зоставили (Вільна, 1556 *РЕА* II, 53-54); ꙋпоминає(м) ва(с) абы ся єстє нє противили и(н)ши(м) людє(м) которыи су(т) звєдєны ѡ(т) ꙋста(в) ѡ(т) вєка ꙋста(в)лєны(х), алє абы є(с)тє и(х) выпо(л)няли я(к) з вѣка бого(м) дано є(ст) (Васлуй, 1561 *ЛСБ* 34); З ношє́ньємъ бо оди́нъ дрꙋ́гомꙋ тѧжа́рѡвъ выполнѧ́ємо за́конъ х҃въ, кото́ромꙋ сла́ва и чє́сть на́ вѣкы (Острог, 1598 *Отп. КО* 3); та́къ д҃ши выполнѧ́ючїи мѣрꙋ любвє и пови́нности своє́и, цр(с)тва и живота вѣчного сподоблѧютъсѧ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 279); Съвръша́ю: Выполнѧ́ю, доконыва́ю (1627 *ЛБ* 126); Прє́то потрє́ба ѡ(т) зло́го оутѣкати,... росказа́нѧ бѡ(з)кого слꙋхати, волю // єгѡ с҃тꙋю виполнѧти (Чернігів, 1646 *Перло* 5 зв.-6); который [обыватель] подчас тое ребеллии козацкое, собе покозачивъши се, свою волю козацъкую выполънялъ (Володимир, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 228); тотъ [сатурнусъ] бѣжитъ такъ високо же ле(д)во во три(д)цатъ лѣтъ бѣгь свой викониваетъ, албо виполняетъ (серед. XVII ст. *Луц.* 539); Чини́тє приказа́ньѧ мои, а сꙋдо́въ постєрєга́йтє и выполнѧ́йтє и́хъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 125);

(*про талант*) зберігати; використовувати: памѧта́йтє на о́ноє, што ап(с)лъ мо́ви(т)... абы́стє въвѣрє́нный ва́мъ тала́нтъ сло́вомъ и дѣлом' выполнѧ́ли (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 36).

Див. ще **ВЫПЕЛНЯТИ, ВЫПОЛНИТИ.**

ВЫПОЛНЯТИСЯ, ВИПОЛНѦТИСѦ, ВЫПОЛНѦТИСѦ, ВЫПЛЪНѦТИСѦ *дієсл. недок.* **1.** Здійснюватися, справджуватися: нихто абы нє занєдбава́лъ, жє мо́цъ б҃жїа в' нєдоста́ткꙋ выполнѧє(т)сѧ (Острог, 1598 *Отп.КО* 2 зв.); Тут ся и оныє слова выполняют (Львів, 1605-1606 *Перест.* 55); а заты(м) виполнѧютсѧ на папєжєх оныи слова, жє за то́є хранилища их исполнє́нны и сами оутолстѣша з сквєрнаго прибы́ткꙋ, которї́й с того оумножаєтсѧ (Київ, 1621 *Коп.Пал.(Лв.)* 31); Нє пришо́лємъ абовѣмъ мо́витъ, зєпсова́ти зако́нꙋ, а́лє вы́полнити. А якъ выполнѧ́єт'сѧ послꙋхай (Вільна, 1627 *Дух.б.* 314); та́къ выплънѧ́єт'сѧ на ни́хъ ѡ(т) Псалми́сты рєчє(н)оє (Київ, 1632 *МІКСВ* 288);

(*ставати помітним, відчутним*) проявлятися: Оупокорѣмѡсѧ прє(д) Б҃гомъ, Бра́тїє,... а́бы оупра́вил' ср(д)ца на́шѣ до слꙋха(н)ѧ Бо́з'скихъ Єгѡ Приказа́нїй, жєбы́с'мѡ сѧ могли оустєрє́чи вшєлѧ́кой Зло́сти, и нєсправєдли́вости грѣха, кото́рый сѧ в' насъ оучи́нкѡмъ, и сло́вомъ, и мы́слами выполнѧ́єт' (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 100).

2. (*про час*) наступати, наставати, приходити: єр(с)ли(м) боуде(т) потоптань ω(т) погановь ажь сѧ выпол'нат' времена языковь (1556-1561 *ПЄ* 315 зв.); Пришли, приходятъ и выполняются, любомудрый чителнику, оные дни и лѣта, о которых Господь Богъ нашъ оповидѣлъ (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 314).

3. *(ставати уповні)* виповнюватися: Лȣна́... албω мѣсацъ, гды сѧ я́сностю выполна́ет', про́менѣ своѣ з' себе выпȣска́етъ, кото́рыѣ... вѣлго́тности в' тѣлѣ замотыва́ютъ и мѣшаютъ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 144).

Див. ще **ВЫПОЛНИТИСЯ, ВЫПОЛНОВАТИСА.**

ВЫПОЛНАТИ *див.* **ВЫПОЛНЯТИ.**

ВЫПОЛНАТИСА *див.* **ВЫПОЛНЯТИСЯ.**

ВЫПОЛНАЮЧІЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Який виконує: Аваа́саръ: Оте́ц' згромажа́ючї(и), або оте́цъ выполна́ючій, або конча́ючій. сы́нъ коре́овъ (1627 *ЛБ* 170).

ВЫПОЛОВИТИ *дієсл. док.* (що) Виполоти, прополоти: то слоугы же его рекли емоу хощеши ли, пошо(д)ши выполове(м) ихь (1556-1561 *ПЄ* 62 зв.).

Див. ще **ВЫПОЛОТИ.**

ВЫПОЛОКАТИ *дієсл. док.* (що) Виполоскати, *діал.* виполокати: єв(г)ли(ст) пише. и(з) ωного... болота то є(ст)... выполокали сѣти свои (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 193).

Див. ще **ВЫПОЛОКИВАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОКИВАТИ *дієсл. недок.* (що) Виполіскувати: Ѡнаѧ... ѡ́вчаѧ кȣпель... та(к) назва́на бы́ла; ижъ в' не́й кȣпали баранки... кото́рыи... на ѡ́фѣрȣ Гдȣ Бгȣ мѣли рѣзати... и порѣзавши ихъ, кро́въ з ни́хъ, и єлита выполокивали (поч. XVII ст. *Пчела* 50).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОКОВАТИ *дієсл. недок* (що) Те саме, що **выполокивати:** рыболове ω(т)ишо(д)ши ω(т) ни(х) выполоковалї мрѣжоу (1556-1561 *ПЄ* 226 зв.).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОСКАТИ.**

ВЫПОЛОСКАТИ *дієсл. док.* (що) Виполоскати: который носилъ попелъ коровы, выполоскаєтъ шаты свои нечистымъ бȣде ажь до вечора (серед. XVII ст. *Хрон.* 140).

Див. ще **ВЫПОЛОКАТИ, ВЫПОЛОКИВАТИ, ВЫПОЛОКОВАТИ.**

ВЫПОЛОТИ *дієсл. док.* (що) Виполоти. *Образно:* Многои пре́то пра́цы и по́тȣ потре́ба, же́бы хто оуглѧдѣлъ и заложи́лъ осно́вȣ ни́мъ ого́нь в' ср(д)ца лю(д)скіи в'во́йдетъ, кото́рій попа́литъ и вы́полетъ те́рн'є (Вільна, 1627 *Дух.б.* 164).

Див. ще **ВЫПОЛОВИТИ.**

ВЫПОЛЮРОВАТИ *див.* **ВЫПОЛЕРОВАТИ.**

ВЫПОРОЖНЕНЄ *с.* Випорожнення: ȣмале́ніє, истоще́ніє, истоща́ніє, оуме(н)ше(н)е, выпорожне(н)е (1627 *ЛБ* 138); Вокхи́асъ: Выпорожне(н)е, а(б) роспороше(н)е(м) (!) па́нское, флѧ́ше(ч)ка (Там же, 195).

Пор. **ВЫПОРОЖНИТИ.**

ВЫПОРОЖНИТИ *дієсл. док.* **1.** (що) Випорожнити, спорожнити: тȣлъ сво́й вы́порожни(л) дiа́во(л), а Црькви не зашко́ди(л) (Київ, 1625 *Злат.Н.* 130 зв.).

2. Скасувати, оголосити недійсним, вичерпати: лживые свѣ(д)ки ло́жъ продаютъ, кȣпцѣ на́пасти и пенѣ кȣпоую(т), еди́нъ дрȣгомȣ л'гоучи, всѣ при́сѧги вы́порожнили (Острог, 1607 *Лѣк.* 126).

Див. ще **ВЫПОРОЖНЯТИ.**

ВЫПОРОЖНИТИСА *дієсл. док.* (*зробитися порожнім*) випорожнитися: Истощи́сѧ: испȣсти́всѧ, вы́поржнивсѧ(!), вы́точивсѧ (1627 *ЛБ* 51).

ВЫПОРОЖНЯТИ, ВЫПОРОЖНАТИ *дієсл. недок.* (*робити порожнім*) випорожняти: истощаю, выпорожняю (II пол. XVI ст. *ЛА* 183); Испразна́ю: Выпорожна́ю, вынищȣю, ско́рчȣюсѧ (1627 *ЛБ* 50); Истощева́ю, источева́ю: выпорожна́ю, выто́чȣю (Там же, 51).

Див. ще **ВЫПОРОЖНИТИ.**

ВЫПОРОТЄ *с.* Вирізання, вирізування: Кіесаръ, Ла(т): Цѣсаръ, Вы́пороти(к) ω(т) выпоротѧ ма(т)ки з' живота на(з)ва(н) є(ст) (1627 *ЛБ* 215).

ВЫПОРОТОКЪ *ч.* Випороток: Изве́ргъ: Недоно́сокъ, вы́вергъ, албо дитѧ́ ме́ртво нарожено́е, вы́поротокъ (1627 *ЛБ* 45); Кіесаръ, Ла(т): Цѣсаръ, Вы́пороти(к) ω(т) выпоротѧ ма(т)ки з' живота на(з)ва(н) є(ст) (Там же, 215).

ВЫПОСАЖЕНЄ *с.* (*стп.* wyposażenie) придане, посаг: пожи́тки с ты́хъ ма́етностей приходѧ́чіе

...нє на выпосажє(н)є оубо́гыхъ панéнєкъ... алє бóлшєй... на иныє мáрныє выдáтки оборочáютъ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 194).

Пор. **ВЫПОСАЖИТИ.**

ВЫПОСАЖЕНЫЙ *див.* **ВЫПОСАЖОНЫЙ.**

ВЫПОСАЖИТИ *дієсл. док.* (*стп.* wyposażyć) (кого) *(дати придане)* обдарувати, наділити: А што сѧ дотычєт дочки кнѧгини Алєксандрины, ѡна нє маєт трєтєє части посагꙋ, ани выправы дочцє своєй давати, нєжли бꙋдꙋт повинни братѧ дочкꙋ єє,... а свою сєстрꙋ выправити и выпосажити (Неполоничі, 1531 *AS* III, 386).

ВЫПОСАЖОНЫЙ, ВЫПОСАЖЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* (*стп.* wyposażony) обдарований; з приданим (з посагом): колько бы ихъ и єщє мнѣ па(н) богъ мѣти дати рачи(л) тогды во(д)лꙋгъ ста(т)утꙋ... с тыхъ имєнє(и) моихъ вышє(и) ѡписаныхъ выпосажоны быти мають (Миленовичі, 1581 *ЖКК* I, 195); вдова є(ст)... добраѧ и господыни добрє выпосажона є(ст) (к. XVI ст. *Розм.* 49); Зава(д): Вѣно, а(б) вы́посажєны(и) (1627 *ЛБ* 207); А ижем, по зостю с того света родичовъ моих милыхъ,... и от брати моее до тыхъ час не естем выпосажона (Руда, 1646 *ПККДА* I-1, 86).

Пор. **ВЫПОСАЖИТИ.**

ВЫПОТВАРАТИ *дієсл. недок.* (*стп.* wypotwarzać) (що в кого) *(набувати нечесним способом)* виманювати: г҃и ѡто(ж) половинꙋ имѣнїа моєго да(м) нищимь, а єсли бы(х) що вʼ кого выпотʼварѧлʼ врънꙋ ємꙋ тоє вʼчє́тʼвєро (1556-1561 *ПЄ* 304).

ВЫПОТРОШОВАТИ *дієсл. недок.* Винищувати, нищити: Истрєблѧ́ю: Вы́потрошꙋю (1627 *ЛБ* 51).

ВЫПРАВА *ж.* **1.** *(майно, даровані батьками або родичами нареченій)* віно, посаг; *(переважно у вигляді одягу і домашніх речей)* виправа: нижли вже через то жадного дела до именей моих отчизных... мети не мает, а ни теж жадное выправы от мене мети не будет (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 178); Я алєкса(н)дро... Бурє(м)скии... зъ... пано(м) миха(и)ломъ Ти(х)новичо(м)... за всю выпра(в)у... заплати(л) шєсть ко(п) грошє(и) (Молодечно, 1567 *ЛНБ* 5, II 4043, 55); Я,... Тимофє(и) Головє(и)ски(и) ...взялъ єсми в панєє Ѡста(н)ковоє у выправє посагу вєна двєстє копъ грошє(и) литовскихъ (Житомир, 1584 *АЖМУ* 154); такъ позволяю и єму оправу водлугъ права посполитого посагъ з совитостью а власностю выправы малъжонце его учинити (Затурці, 1596 *ИКА* дод. 104); особно на выправу мнє триста золотыхъ по(л)скихъ такъжє золота... з ласки своєє мнє ѡ(т)писалъ (Висоцьк, 1616 *ЛНБ* 103, 15/Ic, 1865, 11);

(все необхідне для спеціальної ситуації) спорядження: Ja Wasylej... soznawaju... Sztoż koli matka moja wstupiła do Bożoho zakonu, do światoje Preczystoje Peczerskoho manastyra w czernicy i ja ne meł toje wyprawy, czymbym meł Jeje Miłost, matku moju na to wyprawiti (Вінниця, 1523 *AS* III, 247).

2. Виправа, відправлення, вирядження: выправа пословъ на тотъ соборъ длѧ спокоиного речей дꙋховъныхъ ѡтправованѧ (Вільна, 1597 *РИБ* XIX, 22); той облоу́ды заживáли, нє тóлко пєрє(д) выпрáвою до ри́моу... алє и по выправє(н)ю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45); На погрєбъ єпи(с)копъский выправляючи до ꙋнєва ѡ(т)ца ѳєѡдора и пана Симєѡна ...на выправꙋ стравного дано им зо(л) в҃ г(рш) ꙁ҃ (Львів, 1607 *ЛСБ* 1044, 5);

(приготування до дороги) відправлення: Я Федоръ Белинский... вызнаваю..., иж будучи потребен на службу военную ку выправе, а видячи срокгое росказане господаръское, абы вси ехали на войну, позычил есми..., у пана... Кграевского тридцати и пяти коп грошей (Володимир, 1563 *АрхЮЗР* 8/VI, 129);

(те, що дається в дорогу) забезпечення: на которую дорогу, абы се тымъ поважней посельство отправило, на выправу и на розные потребы подорожные (Володимир, 1594 *АрхЮЗР* 1/I, 428).

3. *(покривання будівельним розчином)* тинькування, штукатурення: до выправы склєпє(н) и дво(х) рѡ(ж) пры(ш)ли рѡби(ти)... тѡвары(ш) я(нъ) головє(ц)ки(и)... помо(ч)ни(к) юзо(ф) стоса(р) (Львів, 1627 *ЛСБ* 1051, 4).

4. *(піднесення врожайності землі)* удобрення: орáчъ хóтѧчи за выпрáвꙋ зємли взѧ́тисѧ мꙋситъ мѣти нáчинʼѧ, и оубíоръ до оранѧ спосóбный (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271).

Див. ще **ВЫПРАВЕНЄ.**

ВЫПРАВЕНЄ, ВЫПРАВЕНЪЄ, ВЫПРАВЕНЬЄ, ВЫПРАВЛѢНЯ *с.* **1.** Перегляд судової

справи: Якож єсмо и рокъ кѹ выправеню того вывєданѧ и скончєнью тоє справы... ѡбєюм сторонам завитый зложили (Вільна, 1565 *AS* VI, 178); просил о узычене дыляцыи до пришлых рочковъ на выправене теж своего шкрутынѣумъ, которого собе не опущает (Луцьк, 1605 *АрхЮЗР* 8/III, 516); су(д) головны(и) вырокъ кгродѹ... при(з)на(л) ѡ(д)накъ єсчє и на и(н)квизицию дава(л) по котороє выправє(н)ю кгды сє тая справа на трибуна(л)... выточила су(д) головны(и) дєкрєтомъ своимъ... пну по(д)коморному... всѣ тыє добра кгру(н)ты єго выбитыє присѹди(л) (Вінниця, 1605 *ЛНБ* 5, II 4051, 106).

2. *(закріплення за ким-небудь права на щонебудь, зміцнення становища кого-небудь)* утвердження: ты(м) тєстамєнто(м) мои(м) братию мою братства цє(р)ковного моцными чиню и владзу бєзпєчнѹю досконалую чиню на выправлѣня таковы(х) которыє выправивши абы ты(ж) и за дшу мою ялмужнѹ чинили (Лопушна, 1598 *ЦДІАЛ* 201,4,12, 49).

3. *(обробіток землі)* удобрення: стый оцъ росказалъ бы́лъ жєбы з҄ єдного мѣстца матє́рїю глєюва́тои зємлѣ зноси́лъ, длѧ... выправє́ньѧ огоро́дца (Київ, 1627 *Тр.* 556).

4. *(пристосування до вимог)* уточнення, виправлення: А хотєчи справу принъципалъную, конътинуѡвати и в҄ нє(и) дєцизию правъную учинити, плєнипотє(н)тови княжа(т) и(х) м(л) по вывєдєнъю, и выправєнъю дукъту свє(д)ковъ ставити во(д)лугъ дєкъляраціи єго наказую (Київщина, 1639 *ККПС* 275).

5. Виправа, відправлення, вирядження: той облоу́ды заживáли, нє тóлко пєрє(д) выпрáвою до римоу... алє и по выправє(н)ю (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 45).

Див. ще **ВЫПРАВА.**

ВЫПРАВИТИ, ВИПРАВИТ, ВЫПРАВИТЬ *дієсл. док.* (кого) Вирядити, вислати, відправити, *діал.* виправити: выправилъ есми былъ сына его милости пана Ивана Загоровского до двора его королевское милости (Луцьк, 1520 *АрхЮЗР* 1/VI, 59); на тоє мєстцо,... кнѧгини, пании, вдовы почты слѹг своихъ выправили (Львів, 1537 *AS* IV, 87); a knehini, pani y wdowy nechay by słuh swoich konno a zbroyno na tuiu posłuhu naszu wyprawili (Краків, 1539 *ŻD* VI, 152); мы... выправили єсмо до ѡ(т)ца свєтѣ(и)шого климєнтиѧ ѡсмого... послы просѧчи абы на(с) до своє(г) послушєнства..., приня(л) (Берестя, 1596 *ЦДІАЛ* 131, 1, 627); Рокѹ ти́сѧча чты́риста три(д)ца(т) шє́стого... вы́бранъ бы́лъ... єп(с)кпъ іóна, и вы́правлєнъ бы́лъ з ли́сты причи́нными... до патриа́рхи... іóсифа (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 34 зв); пови(н)на была сторона поводовая комисыю выправити (Острів, 1614 *ЛНБ* 5, III 4054, 102 зв.); пословъ своихъ выправилъ въ розныи краины абыся вѣрамъ, набоженству... достатечне вывѣдовали (Київ, 1621 *Коп.Пал.* 974); с посродку себе выправили законъников двох,... и вси збери... забрати росказали (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 404);

(забезпечити всім необхідним) спорядити: on za to matku jeho za prozbou i żadaniem jeho wyprawił do czernic // do Kijewa tak, jako prystało (Вільна, 1541 *AS* IV, 300-301).

2. (кого) Дати придане: так я... сестру свою... выправил и за часть ее, которая на нее мѣла была прийти, тые двѣ именя еи есми дал (Стрижовець, 1508 *АрхЮЗР* 8/IV, 177); бѹдѹт повинни братѧ дочкѹ єє,... а свою сєстрѹ выправити и выпосажити (Неполоничі, 1531 *AS* III, 386); ѡтєцъ мо(и)... выдавши мєнє в ста(н) ма(л)жєнски(и)... выправы никотороє мнѣ за живота своєго нє далъ и яко инъши(х) дочокъ свои(х) а сєстръ мои(х) нє выправилъ (Луцьк, 1577 *ЛНБ* 5, II 4044, 10); хъте теж мене... (виненъ?) *(Позн. вид.),* — меетъ жена себе виправит (Чигирин, 1600 *ЧИОНЛ* VIII-3, 15); **выправити замужъ** *див.* **ЗАМУЖЪ.**

3. (що) *(зробити досконалим, досконалішим)* виправити, удосконалити: та(к) мнóго зволóки чáсѹ нє чи́нѧчи, жє́бы зачáтой лѣтє́ри слѹшный кштáл́тъ вы́правилъ (серед. XVII ст. *Кас.*39);

(що) *(шкіру)* вичинити, виправити: Кгды дей коморы отомкнула, въ коморе, за кълючемъ ее, знашли... полтреть скуры зъ шерстю выправеныхъ, козиныхъ (Луцьк, 1568 *АрхЮЗР* 6/I, 62);

(що) *(обробляючи землю)* удобрити: тоє полє истарины залєжалыє (!) жадны(м) плуго(м) ани косою... нєрѹшоно кгрѹ(н)товнє выробилъ, выправи(л), и прєбраны(м) збожє(м) посѣя(л) (1582 *Кр.Стр.* 8);

Ѡрачъ якъ скóро ролю дóбрє выпрáвить..., з' вєли́кімъ старáніємъ ся ѡколо иншы(х) потрєбъ до нєй налєжáчы(х) захóдить, абы з' сподѣвáного... ȣрожáю... пожы́ткі ѡдобралъ (Манява, 1619 *Прив. Феод.* 288); *Образно*: так' Хс крóль нб(с)ныи, и орáчъ правди́вы(н), з'ступи́вши до опȣстѣлого прє(з) злóсть чловєчéнства,... вы́правилъ и оупахáлъ дȣшȣ запȣстѣлȣю, вы́плєлъ з' нєи тéрн'є... //... и вси прави́ска грѣхѡ́въ огнéмъ попали́лъ (Вільна, 1627 *Дух.б.* 271-272).

4. (що в кого, від кого) Вистаратися, домогтися: игȣмєнъ того манастыря со (в)сєю ѡ хр(с)тѣ братиєю своєю выправили привилѣ(и) ȣ короля єго м(л) ...минѣ на ѡпѣкȣ того манастиря (Унів, 1581 *ЛСБ* 61); явно чинимо вашє(и) мл(с)ти, ижєсмо послами тро(х) братовъ наши(х),... абы выправили грошѣ готовыи,... понєжє маємо волю... бȣдовати цркв скоро на вєснȣ (Львів, 1590 *ЛСБ* 146); И вы́прави(л) былъ собѣ ѡ(т) кроля... приви́лєи (Берестя, 1590 *ЛСБ* 143); А што се ткнетъ Якимия, теды тотъ привилей ижъ подступне собѣ его выправилъ,... откиненый есть и в уваженю не былъ (Київ, 1626 *ЧИОНЛ* V-3, 216); помененый Федор Липка выправивъши собе прашпортъ (!) у Гуляницъкого... а прибравши до себе козацтва и гультайства, по маетностях... шляхецъких... еждячы,... вси зберания шляхецъкие... плюндровалъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 72);

(чого у кого) домогтися віддати, сплатити (борг): По нєбозцѣ мрии бабѣ шпита(л)ной, ȣ людей выправили(х)мо до(л)гȣ єй ви(н)ного золоты(х) дєсатъ бє(з) грошє(и) дво(х), с которы(х) то выдали(х)мо господинови золотых д (Львів, 1607-1645 *РДВ* 29 зв.); До Ва(р)шавы послали(с)мо на ма(н)да(т) жєбы выправи(л) ȣ к(р) є(г) м(л) П. Фєрє(н)съ чи(р)воны(х) злоты(х) три, котрыє вза(л) П. Свѣжи(н)скіи з листо(м) наши(м) (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 9).

5. (від чого) Звільнити: коли буду с тобою тыми имени меняти, тогды ты мни маеш тыи именя Торговицкии завести и, ото всих кривдъ выправивши, мнѣ подати (Луцьк, 1537 *АрхЮЗР* 1/VI, 24);

(кого у кого і без додатка) оправдати, виправдати: Тєжъ єстли бы хто ѡ злодє(и)ство або ѡ котороє иноє злочи(н)ство на караньє... сказа(н) бы(л) а (в) томъ... пѣнєзьми ѡкупи(л), або... выпроха(н) бы(л) або выправєнъ..., таковы(и)... нє має(т) бо(л)шє(и) того приви(л)я шляхє(т)ского ȣживати (1566 *ВЛС* 92 зв.); єсме(ж) бы то оуслышано было оу цра ижъ бы(с)тє та(к) справоу дали ѡ томь а на(с) оу цра выправили нє то(л)ко бы(х)мо дали сторъгованȣю заплатоу, алє єщє ва(с) на(д)то надарȣємь (к. XVI ст. *УЄ* № 31, 49).

6. (що) *(зробити щось, що виходить за межі звичайної поведінки)* витворити: если жъ бы што такового и выправилъ безъ благословенія насъ митрополита и безъ вѣдомости всее церкви, абы то у насъ, православныхъ всѣхъ не важно и не принято зоставало (Київ, 1634 *КМПМ* I, дод. 557).

7. (що) Виконати, здійснити, провести: для выпрaвованя шкрутинии, которую бы былъ готовъ панъ Браславский выправить, кгды бы его была болшая справа не зашла (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/I, 329); Ктому шкрутениумъ выправено в земстве против нему, а он ся до духовного права отзывает (Луцьк, 1599 *АрхЮЗР* 1/VI, 263).

Див. ще **ВЫПРАВЛЯТИ, ВЫПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВИТИСА, ВИПРАВИТИСЯ, ВИПРАВИТИСА, ВЫПРАВИТИСЬ *дієсл. док.* **1.** Відправитися, вирядитися: всказалъ до мене: ижъ мелъ его выпустити, а тымъ часомъ, на продъ его зъ ыншими гултаями выправившись,... послалъ звезаного (Житомир, 1611 *АрхЮЗР* 3/I, 159); ва(м) радȣ таковȣю дає(м) абы(с)тє на сє(и)ми(к) Ки(л)ко ва(с) виправившиса с панами Бра(ц)твы Прислȣхалиса та(к)жє Прєпосиций По(с)ла ко(р) Єго М(л) (Путятинці, 1636 *ЛСБ* 532).

2. (чим) Виправдатися: ѡдє(н) реєстръ дати до ска(р)бу... а трети(и) в сєбє має(т) зоставити дла того абы в ча(с) помо(в)ки мє(л) чи(м) са выправити (1566 *ВЛС* 83); Первый тогда раздѣл о отступлению греков и Руси от костела латинскаго, хотя видить наипотребнѣйший отповѣдию выправитися, иж не есть так, а я его минаю — чем и для чего, коротко разумѣйте! (1608-1609 *Виш.Зач.* 213).

Див. ще **ВЫПРАВОВАТИСЯ.**

ВЫПРАВЛЕНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм. (про зерно)* очищений, добірний: жито маю пану Прусино(в)скому выставити..., жита... свєжого и добрє

выпра(в)лєного, нє куколєватого ани костроватого (Коблин, 1566 *ТУ*116);

(про дерево) обтесаний: дерева вывезеного, // зготованого, выправленого дубового на три церкви семъсотъ, по полъпета сажня — каждое дерево по двадцати грошей литовскихъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 1/VI 226-227).

ВЫПРАВЛѢНЯ *див.* **ВЫПРАВЕНЄ.**

ВЫПРАВЛЯТИ, ВЫПРАВЛАТИ, ВЫПРАВЯТЪ *дієсл. недок.* **1.** (кого, що) Виряджати, висилати, відправляти: до ва(р)шавы выпра(в)ляли юрє(я) стєфа(на) на сє(и)мь (Львів, 1592 *ЛСБ* 1037, 64); Маско выправляетъ паробъка зъ дривами до миста продаватъ (Луцьк, 1604 *АрхЮЗР* 6/I, 298); оныхъ збеговъ при собе въ селе,... задержали, а оныхъ отъ всее маетности зъ села выправятъ почали (Луцьк, 1609 *АрхЮЗР* 6/I, 358).

2. *(робити докладнішим)* виправляти, доповнювати: н͠нѣ вє(д)лє рєєстрꙋ скла(д)ко(во)го, давно початы(х) выправля(ти), всєго на всє взялємъ за ꙋпа(д)нєніємъ монє(т), злоты(х) 66 и $17^{1}/_{2}$ (Львів, 1623 ЛСБ 1049, 4).

3. *(борг)* домагатися віддати, сплатити: Прокꙋратора зєдналє(м) ба(р)тоша выправлѧти до(л)гъ на до(му) Прокоповско(м) за злоты(х) s͠i (Львів, 1616 *ЛСБ* 1047, 8 зв.); При єнєра(л)но(и)... всѣ(х) сходзъки ꙋ(з)нали то бы(т) рє(ч) пи(л)нꙋ(ю) абы до(л)ги цє(р)ковные ꙋ кого сѧ ко(л)вєкъ ꙋкажꙋ(т) выправляти и такъ по(з)волили абы то полицити... вѣ(р)ному и пи(л)номꙋ практикови (Львів, 1618 *ЛСБ* 1043, 27).

Див. ще **ВЫПРАВИТИ, ВЫПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВНЫЙ *прикм.* Вичинений: кнѧзь... побра(л) ... // лисицъ выправны(х) двана(д)цать (1582 *ЖКК* II, 129-130); по(з)ваны(и) побра(л)... сє(м)... бобро(в) выбо(р)ны(х) выпра(в)ны(х) шє(ст) лиси(ц) выпра(в)ны(х) два(д)ца(т) и пя(т) (Вінниця, 1610 *ЛНБ* 5, II 4052, 148 зв.); скур яловичых выправных семнадцатъ (Луцьк, 1649 *АрхЮЗР* 3/IV, 49).

ВЫПРАВОВАНЄ, ВЫПРАВОВАНЪЄ *с.* **1.** Відправлення, вирядження: А(р)тыкꙋ(л) є͠. Ѡ со(и)мико(х) повєтовы(х) и ѡ выправова(н)ю и посла(н)ю з ни(х) посло(в) зємскихъ на ва(л)ны(и) съємъ (1566 *ВЛС* 1 зв.); длѧ того тє́жъ в нє́мъ нє з҄ одного якóго пє́вного мѣстца, якóє до спóлны(х) намóвъ ѡ(т)правова́ньѧ, до рє́чій становє́н҄ѧ, и до выправова́н҄ѧ посє́лствъ, а зла́ща та́къ нєзвыча́йныхъ было потрє́бно, алє с кролє́вства пóлского, и вєли́кого к(з)ли(т), да́тꙋ написа́ли (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 41);

(організація перевезення чого-небудь) відправлення: панъ Яку(б)... с тоє(и) жє сумы на то(т) жє попє(л) має даватъ ты(м) жє шафаро(м) та(м) жє и на фурє, и на выправованє то(го) попєлу, што будє(т) потрєба (Гоща, 1607 *ТУ* 243).

2. Залагодження, проведення, виконання: кгдыжъ тотъ декретъ трибуналский, не на екзекуцыю естъ учиненъ и тутъ одосланъ, але на початокъ тое справы, то есть для выправованя шкрутинии, которую бы былъ готовъ панъ Браславский выправить (Володимир, 1592 *АрхЮЗР* 1/I, 329).

3. Виправдання, оправдання: И домовялася заразомъ Сачковая, абы Савка Марковичъ менилъ: што то у него за гость,... и какъ его звано, и абы его ку выправованъю на другой копе ставилъ? (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 271).

4. *(письмова або усна розповідь)* виклад: А длѧ порѧ(д)нѣйшого выправова́нѧ ѡ то(м) рѣчи, ча́стми и рωздѣлми поставлѧ́ю наꙋ́кꙋ, ѡ имєни Г͠ни (Київ, бл. 1619 *Аз.В.* 180).

Див. ще **ВЫПРАВОВАНЪЄСЯ.**

Пор. **ВИПРАВОВАТИ.**

ВЫПРАВОВАНЪЄСЯ *с.* Виправдання, оправдання: просили абы имъ еще на шкрутиниумъ ку выправованъю ся невинности ее было до пришлыхъ рочковъ дано (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 379).

Див. ще **ВЫПРАВОВАНЄ.**

Пор. **ВЫПРАВОВАТИСЯ.**

ВЫПРАВОВАНЫЙ *дієприкм. у знач. прикм.* Обдарований, *діал.* вивінований: По смє(р)ти ѡ(т)цо(в)ско(и) дє(в)ки яко маю(т) з ымє(н)я ѡ(т)чи(з)ного выправованы быти: Єсли бы ѡтє(ц)... ꙋмєръ... тогды... дєвки... //...маю(т) быти выправованы яко бꙋдє(т) имъ ѡписано з готови(з)ны зоста(в)лєноє (1566 *ВЛС* 62-62 зв.).

ВЫПРАВОВАТИ, ВЫПРАВОВАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Виряджати, висилати, відправляти: кгды посолъ до волохъ идєть тогды они со въсєго сєла выправꙋють ч͠лвка ѡ(д)ного на кони (1552

ОВін.З. 139 зв.); Тежъ половниковъ в Дикие поля и за граници выправовать не маютъ подъ винами и караньемъ в праве описаными (Варшава, 1596 *ЗНТШ* XXV, 4); В҆ пȣ́ть не́ґдысь... ма́тка выправȣ́єтъ,... Прє(д) вра́ты сѣди́тъ, с҃на ви́дѣти жада́єтъ (Львів, 1631 *Волк.* 15); Сп҃си́тєль нашъ выправȣ́ючи на про́повѣдь Єв(г)лі́и ст҃ои ȣ́чнєвъ свои́х҆, та́къ и́хъ наставлѧ́єт҆ (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 4); Авраа(м) выправȣ́є нєволницȣ и(з) сыно(м) єи (серед. XVII ст. *Хрон.* 34);

(насилу) виганяти: вдови́цъ з до́мȣ своєгѡ выпровалєсъ (!) порожнихъ... и длѧ тогѡ... трвожитъ тєбє стра́хъ на́глый (серед. XVII ст. *Хрон.* 58);

(кого проти кому) *(з ворожою метою)* насилати, направляти, посилати (кого проти кого): и о́бшємъ вы́дасисѧ ты́мъ, ижєсь, єсть в слоу́шныє по(д)пѡ́ры розумє́ньѧ сво́єго оубо́гыи и нє достато́чныи, выправо́уючи проти(в) на́мъ на́ гєрцъ апостатȣ (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 107).

2. (що) Удосконалювати, виправляти, викінчувати: ма(и)стє(р)... в мурованю цр҃квє камє(н) и роботу муровъ повинє(н) ѡ(т)давати вѣрнє ѡпатрнє и статєчнє выправуючи, вє(д)лугъ ѡбовязку своєго (Львів, 1591 *ЛСБ* 159).

3. (перед ким, на кого) Давати показання: Ощовские... ниякуюсь шкрутинею неправъную,... перед судом выправовали и незбожне за Борисовую якобы она винна быти не мела, сознавати смели (Луцьк, 1583 *АрхЮЗР* 8/III, 411); по клѧ́твахъ на таки́хъ выдава́ны(х) выволя́ньє з҆ канцєлѧ́рій к(р) єго мл(с)ти, на ни́х выправоу́ючи, а на́вє(т) южъ и бȣдова́ньѧ цр҃квєй, кȣ ѡ(т)правованью старожи́тного набожє(н)ства заборонѧ́ючи за ли(с)тами королѧ єго мл(с)ти (Острог, 1598-1599 *Апокр.* 209).

4. (о кім, о чім і без додатка) *(вести розмову)* говорити, розказувати, розповідати (про кого, про що): Нєровнѡ воисти(н)нȣ ст҃обливѣй чєстный сєй мȣжъ жилъ, нѣжъ ѧ о нємъ мовити могȣ: чюлѣй Іночєства своєгѡ Законъ ѡбходилъ, нѣжли ѧ о нємъ выправȣю (Вільна, 1620 *См.Каз.* 36); Ѡ ма́рности ли тогѡ свѣта, ѡ бога́тствахъ и ѡ ро́скошах҆ зрадли́вых҆ выправова́ти бȣдȣ (Київ, 1625 *Коп.Каз.* 5); ѡтъ ...пастыря... листъ маемо, абы нихто зъ народу нашего..., безъ нашое митрополитанское... вѣдомости и благословенія, себѣ отъ святѣйшихъ патріарховъ выправовати не важился (Київ, 1634 *КМПМ* I, дод. 557);

(публічно висловлювати промову) виголошувати: якъ бы тє́жъ хто вы́мовȣ ма́ючи пєрє(д) дрȣги́ми выправова́лъ ора́цию (Вільна, 1627 *Дух.б.* 274).

5. (що на кому) Домагатися сплачувати, віддавати (борг): возны(и) вызнал... и(ж) што былъ послалъ по справа(х) своихъ до Ко(р)ца, слу[гу]... выправуючи долгъ на жиду Шмоилу (Житомир, 1584 *АЖМУ* 73).

6. (на що) Посягати: А што се засъ доткнетъ священника тамошнего Іоанна... при парафіи заховуемъ з тымъ еднакъ докладомъ, абы такъ они, яко и за часомъ будучіе свещенники жадного дѣдицтва на тую церковь братскую не выправовали и права собѣ не претендовали (Львів, 1633 *КМПМ* II, 19).

7. (у кого що) *(доказувати правоту)* виправдовувати: А ижъ мусимо, за позвами, невинъности наши, передъ... судомъ земъскимъ, въ Луцку, и у его митрополита выправовать и съ того ся епископови нашому выводить (Луцьк, 1586 *АрхЮЗР* 1/I, 220).

Див. ще **ВЫПРАВИТИ, ВЫПРАВЛЯТИ.**

ВЫПРАВОВАТИСЯ *дієсл. недок.* Виряджатися, відправлятися: князь Василей... сознал тыми словы: иж дей для великих,... потребъ своих, а звлаща... выправуючися на послугу его кролевское милости, // позычил есми у ее милости панее Богушовое Боговитиновича,... ста коп грошей (Луцьк, 1565 *АрхЮЗР* 8/VI, 150-151); а к тому... я самъ Роман, частокрот выправуючися на службу господарскую земскую,... остаток тогож именя моего Маркович муселем в руки обчие заставным обычаем пустити (Марковичі, 1568 *АрхЮЗР* 8/VI, 220); Ганский мелъ на домъ оному шляхтичови подъ Киевомъ наехати, и тамъ на немъ мститися за ниякоесь побране почту своего, якожъ, выправуючися до войска Лободина (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 124).

Див. ще **ВЫПРАВИТИСЯ.**

ВЫПРАГЧИ *див.* **ВЫПРАЧИ.**

ВЫПРАТАТИ *дієсл. док.* (чого) *(звільнити від чогось)* випрятати, прибрати (що): Прошȣ в м(с) абыстє... нє рачили мѣти за (з)лє на мєнє жє(м) до

того часꙋ єще нє выпрата(л) роботы своєи с тои свѣтлицѣ которои вм(с) жадаєте на потрєбꙋ свою (Львів, 1616 *ЛСБ* 464).

ВЫПРАТИ *дієсл. док.* (що) Випрати: А кгды выпрали шаты свои рєклъ до нихъ (серед. XVII ст. *Хрон.* 96); А коли вы́пєрєтъ чл҃вкъ ша́ты свои,... и омыєтсѧ водо́ю и очищо́ный во́йдє до обо́зꙋ (Там же, 120).

ВЫПРЕЧИ *див.* **ВЫПРАЧИ.**

ВЫПРИСЕГАТИ *дієсл. недок.* (що) *(давати присягу)* присягати, заприсягати: а што сє до присєги то(т) ко(м)на(ц)ки(и) бєрє(т) тая его по(т)катъ нє можє(т) бо бы то бы(л) злы(и) звыча(и) абы хто нє маючи жа(д)ного права и справє(д)ливо(с)ти ѡ(т)чи(з)ну чыю выприсєгати мє(л) (Луцьк, 1597 *ЛНБ* 5, II 4049, 69 зв.).

ВЫПРОБОВАТИ *дієсл. док. (перевірити якість, властивість чого-небудь)* ви́пробувати: словєса г(с)днѧ словєса чиста, срєбро роспалено и выпробовано ѡ(т) зємлѣ ѡчищено (Вільна, 1596 *З. Каз.* 80).

ВЫПРОВАДИТИ, ВИПРОВАДИТИ, ВЫПРОВОДИТИ *дієсл. док.* **1.** (кого) Вивести, вислати, випровадити: пани Свинуская... с того именя Новоселок девяти чоловеков отчизных з быдлом, с пашнями... выпроводила и... во именях своих осадила (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 110); Выпровадили насъ изъ дѣтми, изъ жонами онь вонъ изъ варыша (XVI ст. *НЄ* 92); сын мой Стефан,... з ызбы окномъ выпровадил з дому Левка Олийника на Запятничьи (Володимир, 1602 *АрхЮЗР* 8/III, 493); панъ Бєлє(ц)ки(и),... маючи знаємостъ з..., во(и)то(м) чєръни(ц)ки(м), з которы(м) змови(в)шися и нарадивъшися добрє, по(д)даныхъ паню(и) протє(с)та(н)ти(с) з ро(з)ныхъ має(т)ностє(и)... // зо всими має(т)ностями выпровади(т) (Житомир, 1650 *ДМВН* 192-193);

(супроводити при виході звідкись) випровадити: Пєтрє пий до лꙋкаша кꙋбко(м) и выпрова(д) ѡного з свѣтло(м) (к. XVI ст. *Розм.* 22 зв.).

2. Відіслати, завести, запровадити: пани Федора Федоровна... с тых имeней стада полтретяста..., и всякие речи рухомые побрати и до дворов своих выпровадити казала (1560 *АрхЮЗР* 8/VI, 93); а зобравши такъ тую пашню, яко и вшелякую иншую маетность свою рухомую,... тамъ где воля его будетъ, отвезти и выпровадити (Туричини, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 268);

(кого, що) *(примусити вийти)* випровадити: канони(к)... кони и возы з рє(ч)ми мои(ми) за ворота выпровади(ти) вєлє(л) (Володимир, 1567 *ЦДІАК* 28, 1, 2, 62); Вспомни євге́нїй... я́ко про(д)ковє твои... би́скꙋповє... забобо́ны и(х) с косте́ла б҃жого вы́провадили (Острог, 1598 *Ист. фл. син.* 48); Которого тыє лотрове, выпровадивши з мѣста, ижъ то было близько пред Божимъ Нароженємъ, кгды его выпровадили за мѣсто на оболонє, поймавши, утопили (Львів, 1605-1606 *Перест.* 41); ста(р)шинꙋ д҃ панꙋвъ в полє выпровадили (серед. XVII ст. *ЛЛ* 166).

3. (кого) *(в дорогу)* відправити, вирядити: вл(д)ка луцки(и), и вл(д)ка лвовски(и) патриа(р)хꙋ за границꙋ сами ѡсобами своими выпровадили (1600 *ЦНБ* 476 П/1736, 45); И такъ єго королевская милость коштом своим оных до Рыму випровадилъ (Львів, 1605-1606 *Перест.* 33).

Див. ще **ВЫПРОВОЖАТИ.**

ВЫПРОВАДИТИСЯ, ВЫПРОВАДИТИСЕ, ВЫПРОВАДИТИСѦ *дієсл. док. (з місця на місце)* вибратися, виїхати, переїхати: це́сарь Тꙋрскїи з мѣста выпровади(в)шисѧ под наме́ты в по́лю мєшка́лъ (1509-1633 *Остр.л.* 126); пан Марко... писал до него листъ, абы ми жадъной переказы не чинил до того часу, поколся я с того именя зовсѣм выпроважу (1561 *АрхЮЗР* 8/VI, 104); о чомъ абысъ ведаючи, зъ маетностью своею съ того манастира... вырумовалъ и выпровадилъся (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 118); я кажу сынови своєму вє(с)полъ з дочкою п҃ ла(н)кгиша // а нєвѣсткою моєю в то(и)жє камєницѣ до до(л)нєго сє мєшканє выпровадити (Львів, 1641 *ЛСБ* 1043, 57 зв.-58);

(на постійне проживання) перебратися, переїхати: пошо(л) єсми с пано(м) кєлємєто(м) до того домꙋ и свє(т)лицꙋ панꙋ кєлємєтꙋ ѡказа(л) и того домꙋ на стоя(н)є ємꙋ постꙋпил панъ кєлємє(т)... та(м) до тоє господы ся выпровади(л) и вжє та(м) бы(л) (Володимир, 1572 *ЖКК* II, 36);

(з трудом) вибратися, вирватися: Я, не будучи безпечонъ здоровя своего, зъ великою утратою своею, маючи при собе о колкодесятъ человека,

оттуль се сам зъ здоровемъ своимъ ледве выпровадилъ (Луцьк, 1582 *АрхЮЗР* 6/I, 125).

ВЫПРОВОЖАТИ, ВЫПРОВАЖАТИ, ВЫПРОВАЖАТЬ *дієсл. недок.* **1.** (кого) Виряджати, відпроводжати: ѡни [купъцы] бы нєха(и) упєрє(д) до воєводы и старосты… водлугъ давъного ѡбычаю посылали и ѡ собє имъ знати давали, а воєвода и староста… мають противъко ихъ посылати и ихь выпроважать, и казать провадить (Вільна, 1545 *ТУ* 73); тамже на тотъ же часъ мещанку…, которая пахоля… пана подкоморого луцкого зъ дому зъ виномъ выпровожала, въ того пахоляти вино отнявъши зъ кгарцемъ, самую зшарпали (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 112); На свободꙋ тѐды выпроважа́ючи насъ Х҃с Г(с)дь мо́витъ, хто лю́битъ дꙋ́шꙋ свою, затра́титъ єѣ (Київ, 1637 *УЄ Кал.* 1002).

2. (кого) *(примушувати когось виїхати)* висилати, виганяти, випроводжати: я никгды подданныхъ твоихъ въ маетности… пана своего, селе Ивачкове, не мелъ и ихъ съ села Волици не выпровожалъ (Луцьк, 1598 *АрхЮЗР* 6/I, 276).

3. (кого) Давати, надсилати: который то попъ, мовою своею убезпечалъ, ижъ братъ его Наливайко не мелъ зъ войскомъ своимъ, на меня…, ити, за которымъ дей то убезпеченемъ, коней… ездныхъ не отводилъ, ани быдла не выпровожалъ (Луцьк, 1596 *АрхЮЗР* 3/I, 96);

(кому що) висилати, пересилати: которыє ѡба сполє(ч)нє намовившисє ѡ(д)носъта(и)нє тотъ поташъ ѡ(т) єго кꙋпꙋючи кꙋпцо(м) до Нє(с)вижа выпроважали и та(м) єго проди(ва)ли (!) (Житомир, 1605 *ЦДІАК* 11, 1, 37).

Див. ще **ВЫПРОВАДИТИ, ВЫПРОВАЖОВАТИ.**

ВЫПРОВАЖЕНЄ, ВЫПРОВАЖЕНЬЄ *с.* **1.** Виведення, випровадження: Аа́рѡнъ бовѣмъ скóрѡ ба́рзѡ по выпроваже́нью лю́дꙋ Ізраил'скогѡ и з' Єги́пта ропта́ніємъ при водѣ похꙋле́ніѧ ѡбрази(л) Г҃а Б҃га (Київ, 1646 *Мог.Тр.* 6 зв.).

2. *(залишення місця проживання)* випровадження: а коли сума отложона будеть, а он бы мелъ в замку,… в дворѣ… товары якие, збожя, быдла, стадо и иную маетность свою, тогды, по отложенью пенезей, десеть недѣлъ до румованя и выпроваженья пану Болъману… поступити маю и повинен буду (Дубно, 1575 *АрхЮЗР* 8/VI, 416);

(про маєток, речі) вивезення: черезъ листъ мой …ознаймую и румацыю на выпроваженье маетности,… дванадцатъ неделъ тобе покладаю (Луцьк, 1597 *АрхЮЗР* 1/VI, 118).

Пор. **ВЫПРОВАДИТИ.**

ВЫПРОВАЖОВАТИ *дієсл. недок.* (що) Висилати, пересилати: ѡ(н) [Иванъ Плєскачъ] вжє нєпоѡднокро(т) товары свои многиє… за границу выпроважуе(т) (Луцьк, 1565 *ТУ* 110).

Див. ще **ВИПРОВАДИТИ, ВЫПРОВОЖАТИ.**

ВЫПРОДАВАТИ *дієсл. недок.* (що) Випродувати, розпродувати: тые подданые…, подехавши под место Киев,… тые вси напитки… за пенези ку пожитку их милостей выпродавали и вышинковали (Житомир, 1618 *АрхЮЗР* 1/VI, 463).

Див. ще **ВЫПРОДАТИ.**

ВЫПРОДАТИ *дієсл. док.* (що) Випродати, розпродати: Помєнєныє ѡсобы… //… с тыхъ гꙋмє(н) збожъя половицꙋ выпродали (Київ, 1643 *ЛНБ* 5, II 4064, 131-131 зв.).

Див. ще **ВЫПРОДАВАТИ.**

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Випуск 5

В

Оригінал-макет виконано на комп'ютерній системі, придбаній за кошти INTAS, а також наданій Інститутові українознавства Українським науковим інститутом Гарвардського університету та Фондом катедр українознавства

Затверджено до друку вченою радою Інституту українознавства ім.І.Крип'якевича НАН України

Підписано до друку з готових діапозитивів 19.05.98. Формат 84x108/16.
Папір друкарський. Офсетний друк. Умов. друк. арк. 26,46

Зам. 843.

Відгуки та побажання
просимо надсилати на адресу:
290026, Львів, вул.Козельницька, 4
Відділ української мови
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича

Віддруковано у Львівській обласній книжковій друкарні
290008, м.Львів, вул. Пекарська, 11